

INTERNATIONAL THRACE SCIENTIFIC RESEARCH CONGRESS

CONFERENCE BOOK

EDITOR

ASSOC. PROF. VILDAN BAGCI

INTERNATIONAL THRACE SCIENTIFIC RESEARCH
CONGRESS

DECEMBER 28-29, 2024

EDIRNE, TURKIYE

EDITOR: ASSOC. PROF. VILDAN BAGCI

COPYRIGHT © 2024

BY ASES CONGRESS ORGANIZATION

PUBLISHING COMPANY LIMITED

ALL RIGHTS RESERVED. NO PART OF THIS PUBLICATION MAY BE REPRODUCED, DISTRIBUTED OR TRANSMITTED IN ANY FORM OR BY ANY MEANS, INCLUDING PHOTOCOPYING, RECORDING OR OTHER ELECTRONIC OR MECHANICAL METHODS, WITHOUT THE PRIOR WRITTEN PERMISSION OF THE PUBLISHER, EXCEPT IN THE CASE OF BRIEF QUOTATIONS EMBODIED IN CRITICAL REVIEWS AND CERTAIN OTHER NONCOMMERCIAL USES PERMITTED BY COPYRIGHT LAW. ASES CONGRESS ORGANIZATION PUBLISHING® IT IS RESPONSIBILITY OF THE AUTHOR TO ABIDE BY THE PUBLISHING ETHICS RULES.

ASES PUBLICATIONS – 2024©

30.12.2024

ISBN: 978-625-95560-1-7

CONFERENCE ID

CONFERENCE TITLE

**INTERNATIONAL THRACE SCIENTIFIC
RESEARCH CONGRESS**

DATE AND PLACE

DECEMBER 28-29, 2024

EDIRNE, TURKIYE

ORGANIZATION

ASES

(ACADEMY OF SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL STUDIES)

LANGUAGES

TURKISH, ENGLISH, RUSSIAN

ORGANIZING COMMITTEE MEMBERS

CHAIRMAN OF THE ORGANIZING BOARD

Assoc. Prof. LOKMAN ZOR

NIGDE OMER HALISDEMIR UNIVERSITY (TURKIYE)

ORGANIZING BOARD

Prof. Dr. MUSTAFA TALAS

NIGDE OMER HALISDEMIR UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. DOGAN CILOGLU

ATATURK UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. HICRAN OZLEM ILGIN

ÇANAKKALE ONSEKIZ MART UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. SADRETTIN YUKSEL

ATATURK UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. VILDAN BAGCI

ANKARA HACI BAYRAM VELI UNIVERSITY (TURKIYE)

Assist. Prof. EMRULLAH BANAZ

BAYBURT UNIVERSITY (TURKIYE)

Assist. Prof. ENES TURBIC

TRAKYA UNIVERSITY (TURKIYE)

Assist. Prof. MEHTAP KARACIL

BAYBURT UNIVERSITY (TURKIYE)

Dr. MARIUS LOLEA

UNIVERSITY OF ORADEA (ROMANIA)

SCIENCE BOARD

Prof. Dr. AHMET NIYAZI OZKER

BANDIRMA ONYEDI EYLUL UNIVERSITY (TURKIYE)

Prof. Dr. ALI RIZA MOTORCU

CANAKKALE ONSEKIZ MART UNIVERSITY (TURKIYE)

Prof. Dr. BENRETEM ABDELOUAHAB

UNIVERSITE BADJI MOKHTAR ANNABA (ALGERIA)

Prof. Dr. BIRSEN ÇEKEN

ANKARA HACI BAYRAM VELI UNIVERSITY (TURKIYE)

Prof. Dr. DENİZ YENGIN

ÇANAKKALE ONSEKIZ MART UNIVERSITY (TURKIYE)

Prof. Dr. DUNDAR YENER

BOLU ABANT İZZET BAYSAL UNIVERSITY (TURKIYE)

Prof. Dr. EMINE NESE YENICERI

MUGLA SITKI KOÇMAN UNIVERSITY (TURKIYE)

Prof. Dr. HASSAN ZARIOUH

MOHAMMED FIRST UNIVERSITY (MOROCCO)

Prof. Dr. HULYA DEMIROREN

CANAKKALE ONSEKIZ MART UNIVERSITY (TURKIYE)

Prof. Dr. İLYAS KARABIYIK AYDIN

ADNAN MENDERES UNIVERSITY (TURKIYE)

Prof. Dr. KAYA YILDIZ

BOLU ABANT İZZET BAYSAL UNIVERSITY (TURKIYE)

Prof. Dr. KHALIL KASSMI

MOHAMED PREMIER UNIVERSITY OF OUJDA (MOROCCO)

Prof. Dr. MEHMET ALI SALAHLI

CANAKKALE ONSEKIZ MART UNIVERSITY (TURKIYE)

Prof. Dr. M. MEZIYET ARI

ISTANBUL GELISIM UNIVERSITY (TURKIYE)

Prof. Dr. NURETTIN KONAR

HALIC UNIVERSITY (TURKIYE)

Prof. Dr. SACIDE VURAL

ISTANBUL GELISIM UNIVERSITY (TURKIYE)

Prof. Dr. SELAHATTIN AVSAROGLU

NECMETTIN ERBAKAN UNIVERSITY (TURKIYE)

Prof. Dr. SAHIN ORUC

YILDIZ TEKNİK UNIVERSITY (TURKIYE)

Prof. Dr. TARIK CAKAR

ISTANBUL GELISIM UNIVERSITY (TURKIYE)

Prof. Dr. VALENTIN STOYANOV

TRAKIA UNIVERSITY (BULGARIA)

Prof. Dr. ZELIHA GOKBAYRAK

CANAKKALE ONSEKIZ MART UNIVERSITY (TURKIYE)

Prof. Dr. WILLIAM MOSIER

ISTANBUL GELISIM UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. BAMBANG HADI SANTOSO

SEKOLAH TINGGI ILMU EKONOMI INDONESIA SURABAYA (INDONESIA)

Assoc. Prof. BURCU UZUM

KOCAELI UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. DOGAN CILOGLU

ATATURK UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. ELZBIETA PATKOWSKA

UNIVERSITY OF LIFE SCIENCES IN LUBLIN (POLONIA)

Assoc. Prof. ESMA OZ KIRIS

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. ERGUN AKTURK

ATATURK UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. FATMA TUGÇE SENBERBER DUMANLI

ISTANBUL NISANTASI UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. FUNDA ÇOBAN

IZMIR DEMOKRASI UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. HAMIT ARBAS

ÇANAKKALE ONSEKIZ MART UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. IPEK FATMA CEVIK

USKUDAR UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. KHAYALA ALIGULIYEVA

SUMQAIT STATE UNIVERSITY (AZERBAIJIAN)

Assoc. Prof. MENEKSE SEDEN TAPAN-BROUTIN

BURSA ULUDAG UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. MERVE ERSAN

ANKARA HACI BAYRAM VELI UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. MUSTAFA KEMAL BILICI

MARMARA UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. NURAY ALACA

ACIBADEM MEHMET ALI AYDINLAR UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. OZLEM ARDA

ISTANBUL UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. SEVILAY KAHRAMANOGLU YILDIZ

BOLU ABANT IZZET BAYSAL UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. TUNCAY CANBULAT

DOKUZ EYLUL UNIVERSITY (TURKIYE)

Assoc. Prof. ULHAK CIMEN

ATATURK UNIVERSITY (TURKIYE)

Assist. Prof. ALISHER YUNUSOV

FERGANA STATE UNIVERSITY (UZBEKISTAN)

Assist. Prof. AYHAN ATIGAN

KARABUK UNIVERSITY (TURKIYE)

Assist. Prof. BUSRA YARANOGLU

BALIKESİR UNIVERSITY (TURKIYE)

Assist. Prof. DUYGU KAYALIK SAHİN

BARTIN UNIVERSITY (TURKIYE)

Assist. Prof. FULYA SAVAS

CANAKKALE ONSEKİZ MART UNIVERSITY (TURKIYE)

Assist. Prof. OGUZ HAN OZTAY

VAN YUZUNCU YIL UNIVERSITY (TURKIYE)

Assist. Prof. OZGEN KILIÇ ERKEK

PAMUKKALE UNIVERSITY (TURKIYE)

Assist. Prof. TOHID MALEKZADEH

ISLAMIC AZAD UNIVERSITY (IRAN)

Dr. ESMERAY KARATAS

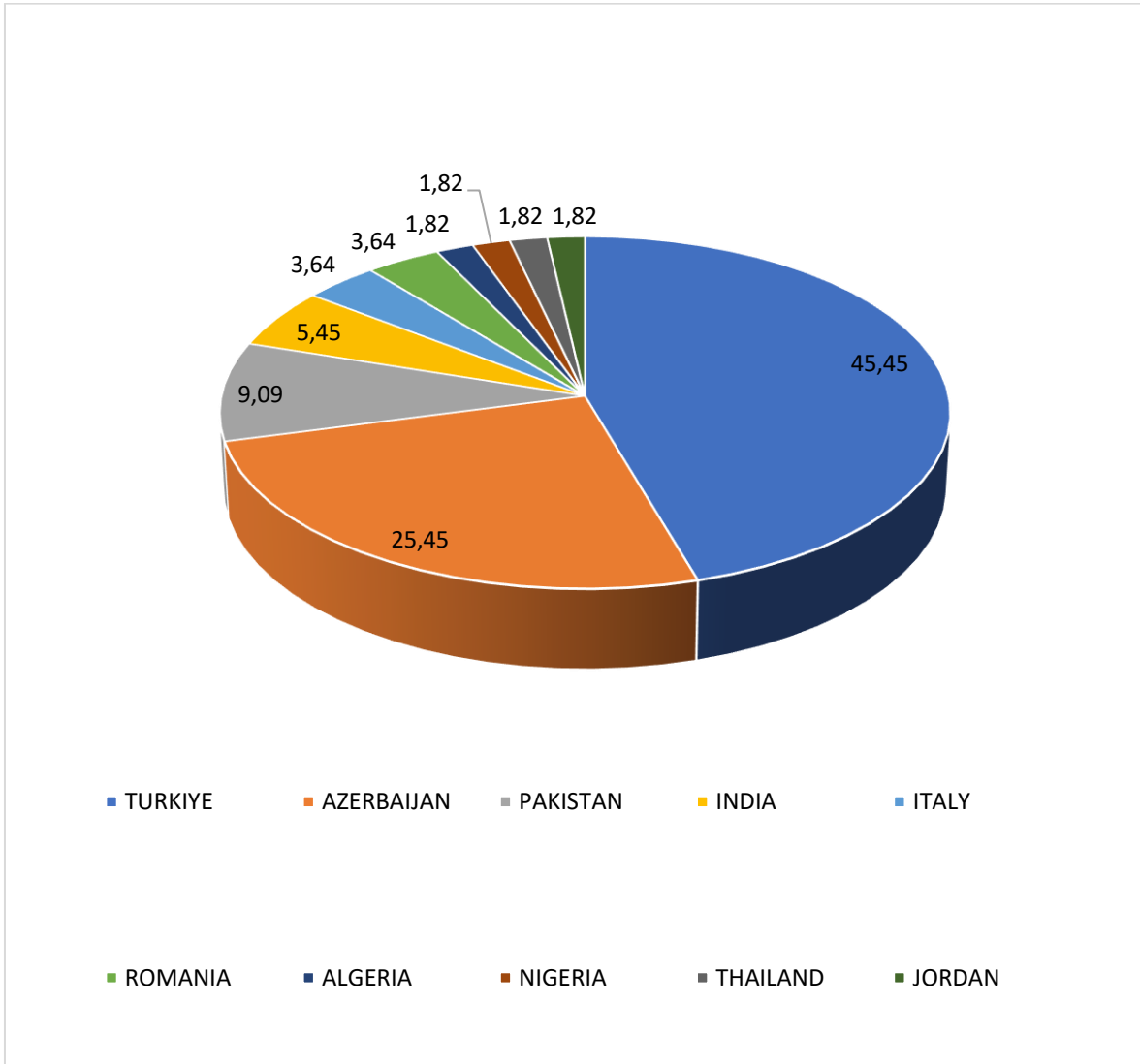
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART UNIVERSITY (TURKIYE)

CONFERENCE STATISTICS

Distribution of the papers presented orally at the conference by countries

Country	Number of Papers	Percentage (%)
TURKIYE	25	45,45%
AZERBAIJAN	14	25,45%
PAKISTAN	5	9,09%
INDIA	3	5,45%
ITALY	2	3,64%
ROMANIA	2	3,64%
ALGERIA	1	1,82%
NIGERIA	1	1,82%
THAILAND	1	1,82%
JORDAN	1	1,82%
TOTAL	55	100

International Thrace Scientific Research Congress
December 28-29, 2024, Edirne, Türkiye
CONFERENCE STATISTICS

INTERNATIONAL TRAKYA SCIENTIFIC RESEARCH CONGRESS
DECEMBER 28-29, 2024, EDIRNE, TURKIYE
CONFERENCE PROGRAM

**INTERNATIONAL
TRAKYA SCIENTIFIC RESEARCH
CONGRESS**

**DECEMBER 28-29, 2024,
EDIRNE, TURKIYE**

CONFERENCE PROGRAM

INTERNATIONAL TRAKYA SCIENTIFIC RESEARCH CONGRESS
DECEMBER 28-29, 2024, EDİRNE, TURKIYE
CONFERENCE PROGRAM

28.12.2024

SATURDAY / 10:00-12:30

SESSION: 1 HALL: 1 / MODERATOR

Assoc. Prof. Selman ABLAK

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Samet EKER Derya ÇOBANOĞLU AKTAN	Hacettepe Üniversitesi	THE COMPATIBILITY OF DISCIPLINE-BASED MOTIVATION SCALES DEVELOPED IN TURKEY WITH INTERNATIONAL STANDARDS: COMPARISON OF AI AND HUMAN EVALUATION
Assoc. Prof. Selman ABLAK	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	THE TURKISH WORLD IN THE 5TH GRADE SOCIAL STUDIES TEXTBOOKS
Nuh Mikail MERCAN Assoc. Prof. Nihal YILDIZ	MEB Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi,	ILKOKUL SURDURULEBİLİR ÇEVRE BİLCİ OLÇEĞİ GEÇERLİLİK VE GUVENİRLİK ÇALIŞMASI
Assoc. Prof. Selman ABLAK	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	DETERMINATION OF THE LEVEL OF INCLUSION OF GEOGRAPHICAL SKILLS IN THE 2024 SOCIAL STUDIES COURSE CURRICULUM
Kayhan BOZGÜN	Adıyaman Üniversitesi	THE EXAMINATION OF LIFELONG LEARNING LEVELS OF PRESERVICE TEACHERS
İhsan ASLAN	MEB	FACTORS SHAPING THE INSTITUTIONAL REPUTATION OF A SCHOOL: A STUDY ON TEACHERS' OPINIONS
Kayhan BOZGÜN	Adıyaman Üniversitesi	THE PROCESS OF LEARNING TO READ AND WRITE AFTER THE EARTHQUAKE: FAMILY PERSPECTIVES
Tuğrul ÖZTÜRK Assoc. Prof. Ayhan BULUT	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	ROOT VALUES IN FATMA PEKSEN' STORY CALLED "SALKIM SOĞUT SUYA KUSMUS"
Ali KÜÇÜKÖZER Abuzer GÜNDÜZ	Sakarya Üniversitesi	2-ABSORBING PRIMARY IDEAL OF AMALGAMATIONS
Hayri MUTLU Doç. Dr. Ayhan BULUT	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	INVESTIGATION OF THE VALUE OF LOVE IN THE TEXTS IN THE 5TH GRADE TURKISH COURSE BOOK
Assoc. Prof. Dr. Metin DURU Assoc. Prof. Dr. Asuman ARSLAN DURU Beyza ÇETİN Serkan ALAKUŞ Raziye ÖZDİN	Uşak Üniversitesi	EFFECT OF ADDITION OF DIFFERENT DOSES OF BLACK SEED (Nigella sativa L.) OIL TO ALFALFA SILAGES ON SOME QUALITY CHARACTERISTICS
Fatmanur SÜRDEM Assoc. Prof. Dr. Oktay BEKTAŞ	Erciyes Üniversitesi	THE EFFECT OF ARGUMENTATION-BASED FLIP LEARNING APPLICATIONS ON STUDENTS' PERCEPTIONS OF FLIP LEARNING IN THE UNIT OF PURE SUBSTANCES AND MIXTURES IN THE SEVENTH GRADE SCIENCE COURSE
Assoc. Prof. Dr. Asuman ARSLAN DURU Assoc. Prof. Dr. Metin DURU	Uşak Üniversitesi	DETERMINATION OF THE EFFECT OF BLACK CUMIN (Nigella sativa L.) OIL ON SOME QUALITY CHARACTERISTICS OF MAIZE SILAGE
Assist. Prof. Şeyda İNCE SEZER	Harran Üniversitesi	ANALYSIS OF ART MATERIALS USED IN EARLY CHILDHOOD
Assist. Prof. Şeyda İNCE SEZER	Harran Üniversitesi	EXAMINATION OF PIONEERS IN CHILDREN'S LITERATURE IN THE WORLD AND TURKEY

INTERNATIONAL TRAKYA SCIENTIFIC RESEARCH CONGRESS
DECEMBER 28-29, 2024, EDİRNE, TURKIYE
CONFERENCE PROGRAM

28.12.2024
SATURDAY / 10:00-12:30
SESSION: 1 HALL: 2 / MODERATOR
Assoc. Prof. Fazlı YANIK

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Dr. Müge ALGAN	Türk Standardları Enstitüsü	GLOBAL STUDIES OF EDUCATION ABOUT STANDARDIZATION
Assoc. Prof. Fazlı YANIK	Trakya University Medical Faculty	AN UNCOMMON CAUSE OF CERVICAL LYMPHADENOPATHY: CASTLEMAN DISEASE
Dr. Cihan ARSLAN	EGM	KAMUDA BİR DEĞER OLARAK “ETİK OLGUSU”
Hüseyin DOĞAN İsmail DÖNMEZ	Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Muş Alparslan Üniversitesi	YOUTH UNEMPLOYMENT AND SOCIAL WORK: AN EVALUATION ON TURKSTAT DATA
Assoc. Prof. LOKMAN ZOR	NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTUSEESİ	FILMLERDE KULLANILAN JENERİK TURLERİ
Dr. Cihan ARSLAN	EGM	KAMU ÖRGÜTLERİNDE MANEVİ LİDERLİĞİN ÖNEMİ VE ETKİSİ
Aytunç BABADAĞ Assoc. Prof. Zehra YUMURTACI	Yıldız Teknik Üniversitesi	AN OVERVIEW OF ENERGY USAGE IN CENTRIFUGAL PUMPS
Prof. Dr. Mustafa TALAS Dr. Erkan KARAMAN	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi	DEMOGRAFİDE DEĞİŞMELERİN TOPLUMSAL YAPIDAKİ AİLE VE EĞİTİM KURUMLARINA ETKİLERİ
Ahmet TUNCEL Arzu BALIKÇI	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi	EXCHANGE AND POPULATION MOVEMENTS IN TURKEY UNDER THE INFLUENCE OF THE 1929 CRISIS: THE EXAMPLE OF BOLU PROVINCE
Dr. Ayşe ÖZKAL Eda YALÇINKAYA ÖZEN	Pamukkale Üniversitesi	THE APPLICATION POTENTIAL OF NANOFIBERS IN COSMETIC TEXTILES

INTERNATIONAL TRAKYA SCIENTIFIC RESEARCH CONGRESS
DECEMBER 28-29, 2024, EDIRNE, TURKIYE
CONFERENCE PROGRAM

28.12.2024
SATURDAY / 10:00-12:30
SESSION: 1 HALL: 3 / MODERATOR
Major Gheorghe GIURGIU

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Major Gheorghe GIURGIU Prof Dr. med Manole COJOCARU	Deniplant-Aide Sante Medical Center Titu Maiorescu University	NATURAL MODULATION OF THE GUT MICROBIOTA IN PATIENTS WITH FOOD ALLERGIES. IMPACT OF ALERGIPLANT
Assist. Prof. Elisa MACCARI Rodolfo REDA Alessio ZANZA Dario DI NARDO Andrea MORGANTE Alessandro AULETTA Giuseppe FERRI Luca TESTARELLI	Sapienza University	INFLUENCE OF ABUTMENTS MACHINED SURFACE VS LASER- MICROGROOVED SURFACE IN SOFT- TISSUE RESPONSE DURING ONE YEAR OF FUNCTION: CLINICAL AND BIOCHEMICAL OUTCOMES
Mahida BADRA Medjahdi MALİKA Chellali WİSSAM Ghribi BOCHRA Khelifa IKRAM Baidar LOKMANE	University of Djillali Liabes Service étude et développement Sonatrach University of Djillali Liabes	OPTIMISATION OF SEPARATION OF AQUEOUS MIXTURES CONTAINING ACETIC AND PROPIONIC ACID BY PRESSURE SWING DISTILLATION AND SIDESTREAM
Subhashish DEY	Seshadri Rao Gudlavalleru Engineering College	AN EXPERIMENTAL STUDY OF CONVERSION OF SOLID-WASTE INTO VALUABLE PRODUCTS
Dr. Andrea Amalia MINDA Dr. Olga Ioana AMARIEI Dr. Marius LOLEA Dr. Kristijan CINCAR	University „Babeş Bolyai” of Cluj Napoca University of Oradea West University of Timișoara	A FEW ASPECTS REGARDING THE AREAS WITH POSIBILITIES OF INTEGRATION OF RENEWABLE ENERGY SOURCES IN POWER SYSTEM OF BIHOR COUNTY,ROMANIA
Khazangul IBRAHIMOVA Abdulsaid AZIZOV Ofeliya BALAYEVA Rasim ALOSMANOV Faik MAMMADOV	Baku State University 2 ANAS Institute of Catalysis and Inorganic Chemistry	SYNTHESIS AND INVESTIGATION OF STRUCTURAL, OPTICAL, AND THERMAL PROPERTIES OF PVA/MgAl- LDH NANOCOMPOSITE FILM
Assoc. Prof. Rozina KHATTAK	Shaheed Benazir Bhutto Women University	INVESTIGATING ALTERNATIVES TO IODIDE IN SOLAR CELL CHEMISTRY
Olumayowa IYANDA	Afe Babalola University	ADVANCING CROP PRODUCTIVITY THROUGH PRECISION AGRICULTURE: HARNESSING TECHNOLOGY FOR SUSTAINABLE FARMING PRACTICES IN SUB-SAHARAN AFRICA
Assoc. Prof. Rozina KHATTAK	Shaheed Benazir Bhutto Women University	PRACTICAL APPLICATIONS OF SUGARCANE BAGASSE IN WASTEWATER TREATMENT
Dr. Andrea Amalia MINDA Dr. Olga Ioana AMARIEI	University „Babeş Bolyai” of Cluj Napoca	GEOHERMAL TOURISM WITH BALNEOLOGY

INTERNATIONAL TRAKYA SCIENTIFIC RESEARCH CONGRESS
DECEMBER 28-29, 2024, EDİRNE, TURKIYE
CONFERENCE PROGRAM

Dr. Marius LOLEA Dr. Kristijan CINCAR	University of Oradea West University of Timișoara	IN BIHOR COUNTY, ROMANIA
--	--	--------------------------

28.12.2024
SATURDAY / 10:00-12:30
SESSION: 1HALL: 4 / MODERATOR
Prof. Dr. Elman QULİYEV

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Assoc. Prof. Aygun AHMADOVA	Azərbaycan Devlet Pedagoji Universiteti	NATIONAL TRADITIONS IN AZERBAIJAN CHILDREN'S LITERATURE
Prof. Dr. Elman QULİYEV	Azərbaycan Devlet Pedagoji Universiteti	MIRZA İBRAHİMOV'S DRAMATURGY
Assoc. Prof. Aygun AHMADOVA	Azərbaycan Devlet Pedagoji Universiteti	POETICAL STYLE IN MODERN CHILDREN'S POETRY
Assoc. Prof. Dr. Meleyke MEMMEDOVA	Institute of Folklore, Azerbaijan National Academy of Sciences	CULTURAL REFLECTIONS OF WEDDING CEREMONY GAMES: SOCIAL MEANINGS OF TRADITIONAL PERFORMANCES IN THE EXAMPLES OF NAKHCHIVAN AND THRACE
Dr. Sevinc Aşur kızı KASIMOVA	Azerbaijan National Academy of Sciences	SOCIAL UNITY AND SHARING TRADITIONS IN AZERBAIJAN'S NOVRUZ FESTIVAL: CULTURAL AND SOCIAL REFLECTIONS FESTIVAL: CULTURAL AND SOCIAL REFLECTIONS
Gumral Nizami kızı MİRZAYEVA	Azerbaijan National Academy of Sciences	TRADITIONS AND BELIEFS ABOUT DEATH CEREMONY IN NAKHCHIVAN
Aynura ASGAROVA	ASPU'nun Haydar Aliyev Merkezi	FORMATION OF THE GLOBAL INFORMATION SOCIETY
Res. Assist. Mehseti SÜLEYMANOVA	Azərbaycan Milli Bilimler Akademisi	HELVA VE ÇESİTLERİ
Xatirə KƏRİMOVA	AMEA Məhəmməd Füzuli Adına Əlyazmalar İnstitutu	ADVERBS AND TYPES OF MEANING IN MIRZE KAZIMBEY'S WORK "GENERAL GRAMMAR OF THE TURKISH-TATAR LANGUAGE"
Afaq NƏRİMANOVA	Şərqsünaslıq İnstitutu	THE WORK OF THE RUSSIAN ORIENTALIST I.Y. KRACHKOVSKY "ON ARABIC MANUSCRIPTS: MEMORIES ABOUT PEOPLE AND BOOKS"
Dr. Günel HÜMMƏTOVA (PƏNİYEVA) SALEH	Azərbaycan Devlet Pedagoji Universiteti	XX ƏSR NƏSRİMİZİN ƏN SANBALLI VƏ ƏHƏMİYYƏTLİ İDEYA-TEMATİK İSTİQAMƏTİNİ TƏMSİL EDƏN ƏSƏR- "SARƏKÖYNƏKLƏ VALEHİN NAĞILI"

INTERNATIONAL TRAKYA SCIENTIFIC RESEARCH CONGRESS
DECEMBER 28-29, 2024, EDİRNE, TURKIYE
CONFERENCE PROGRAM

Dr. Günel HÜMMƏTOVA (PƏNİYEVA) SALEH	Azərbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi	“SARƏKÖYNƏKLƏ VALEHİN NAĞILI” ROMANININ BAŞ QƏHRƏMANI VALEH OBRAZININ XARAKTERİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ
---	--	--

28.12.2024
SATURDAY / 10:00-12:30
SESSION: 1HALL:5 / MODERATOR
Prof. Dr. Mohammed Waheeb

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Prof. Dr. Mohammed WAHEEB	Hashemite University	THE INTANGIBLE HERITAGE OF LIVIAS (ASHAB AL-AYKEH) IN LIVIAS JORDAN VALLEY – SOUTH LEVANT
Assoc. Prof. Naseem AKHTER	Shaheed Benazir Bhutto Women University	WOMEN'S PARTICIPATION AND EMPOWERMENT IN DECISION-MAKING
Nishani RANAWEERA	University of Sri Jayewardenepura	PERSONALIZING THE BROKEN WINDOWS THEORY: EXPLORING FEMALE VICTIMIZATION AND THE SOCIAL TRIGGERS OF CRIME
İrina-Ana DROBOT	Technical University of Civil Engineering of Bucharest	A HAUNTED HOUSE BY VIRGINIA WOOLF: AN ANALYSIS
Assoc. Prof. Naseem AKHTER	Shaheed Benazir Bhutto Women University	THE ROLE OF WOMEN'S EDUCATION IN THE MODERN AGE
Zohaib Hassan SAİN	Superior University	INVESTIGATING EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT: INSIGHTS FROM FUTURE EDUCATORS, TEACHING APPROACHES, AND IMPLEMENTATION CHALLENGES
Ulduz Fərhad QƏHRƏMANOVA	Azərbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi	HISTORY OF CREATION OF SATIRE IN CLASSICAL AZERBAIJANI LITERATURE
K.R.DON K.R.PADMA	Bharath University Women's University	RARE AND ENDEMIC MEDICINAL PLANTS OF ARISTOLOCHIA GENUS WITH WEALTHY BIOACTIVE CHEMICALS AND PHARMACOLOGICAL EFFECTS: AN UPDATE
Sri Burujukota Siva REDDY M.DEVENDRA	G Pulla Reddy Engineering College	MITIGATING FREQUENCY OFF-SETS IN HYBRID TECHNOLOGY FOR WIRELESS COMMUNICATIONS

INTERNATIONAL TRAKYA SCIENTIFIC RESEARCH CONGRESS
DECEMBER 28-29, 2024, EDİRNE, TURKIYE
CONFERENCE PROGRAM

Ülkər Elman qızı BAXŞIYEVA	Azərbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi	THE IMAGE OF ATATURK IN AZERBAIJANI LITERATURE
Ülkər Elman qızı BAXŞIYEVA	Azərbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi	ZIYA GOYALP'S CREATIVITY

CONTENTS

AUTHOR(s)	TITLE	PAGE NO
Şeyda İNCE SEZER	EXAMINATION OF PIONEERS IN CHILDREN'S LITERATURE IN THE WORLD AND TURKEY	1
Şeyda İNCE SEZER	ANALYSIS OF ART MATERIALS USED IN EARLY CHILDHOOD	14
Fatmanur SÜRDEM Oktay BEKTAŞ	THE EFFECT OF ARGUMENTATION-BASED FLIP LEARNING APPLICATIONS ON STUDENTS' PERCEPTIONS OF FLIP LEARNING IN THE UNIT OF PURE SUBSTANCES AND MIXTURES IN THE SEVENTH GRADE SCIENCE COURSE	24
Müge ALGAN	GLOBAL STUDIES OF EDUCATION ABOUT STANDARDIZATION	39
Aygun AHMADOVA	POETICAL STYLE IN MODERN CHILDREN'S POETRY	55
Aygun AHMADOVA	NATIONAL TRADITIONS IN AZERBAIJAN CHILDREN'S LITERATURE	63
Elman QULİYEV	MIRZA İBRAHİMOV'S DRAMATURGY	71
Fazlı YANIK	AN UNCOMMON CAUSE OF CERVICAL LYMPHADENOPATHY: CASTLEMAN DISEASE	75
Meleyke MEMMEDOVA	CULTURAL REFLECTIONS OF WEDDING CEREMONY GAMES: SOCIAL MEANINGS OF TRADITIONAL PERFORMANCES IN THE EXAMPLES OF NAKHCHIVAN AND THRACE	79
Afaq NƏRİMANOVA	THE WORK OF THE RUSSIAN ORIENTALIST İ.Y. KRACHKOVSKY "ON ARABIC MANUSCRIPTS: MEMORIES ABOUT PEOPLE AND BOOKS"	89
Aynura ASGAROVA	FORMATION OF THE GLOBAL INFORMATION SOCIETY	93
Xatirə KƏRİMOVA	ADVERBS AND TYPES OF MEANING IN MIRZE KAZİMBEY'S WORK "GENERAL GRAMMAR OF THE TURKISH-TATAR LANGUAGE"	108
İrina-Ana DROBOT	A HAUNTED HOUSE BY VIRGINIA WOOLF: AN ANALYSIS	112
Hüseyin DOĞAN İsmail DÖNMEZ	YOUTH UNEMPLOYMENT AND SOCIAL WORK: AN EVALUATION ON TURKSTAT DATA	118
Sevinc Aşur kızı KASİMOVA	SOCIAL UNITY AND SHARING TRADITIONS IN AZERBAIJAN'S NEVRUZ FESTIVAL: CULTURAL AND SOCIAL REFLECTIONS	128

Gumral Nizami kızı MİRZAYEVA	TRADITIONS AND BELIEFS ABOUT DEATH CEREMONY IN NAKHCHIVAN	137
Selman ABLAK	DETERMINATION OF THE LEVEL OF INCLUSION OF GEOGRAPHICAL SKILLS IN THE 2024 SOCIAL STUDIES COURSE CURRICULUM	145
Selman ABLAK	THE TURKISH WORLD IN THE 5TH GRADE SOCIAL STUDIES TEXTBOOKS	159
Ayşe ÖZKAL Eda YALÇINKAYA ÖZEN	THE APPLICATION POTENTIAL OF NANOFIBERS IN COSMETIC TEXTILES	170
Naseem AKHTER	WOMEN'S PARTICIPATION AND EMPOWERMENT IN DECISION-MAKING	180
Naseem AKHTER	THE ROLE OF WOMEN'S EDUCATION IN THE MODERN AGE	181
Samet EKER Derya ÇOBANOĞLU AKTAN	THE COMPATIBILITY OF DISCIPLINE-BASED MOTIVATION SCALES DEVELOPED IN TURKEY WITH INTERNATIONAL STANDARDS: COMPARISON OF AI AND HUMAN EVALUATION	182
Nuh Mikail MERCAN Nihal YILDIZ	ILKOKUL SURDURULEBİLİR ÇEVRE BİLCİĞİ GEÇERLİLİK VE GUVENİRLİK ÇALIŞMASI	184
Kayhan BOZGÜN	THE EXAMINATION OF LIFELONG LEARNING LEVELS OF PRESERVICE TEACHERS	185
Kayhan BOZGÜN	THE PROCESS OF LEARNING TO READ AND WRITE AFTER THE EARTHQUAKE: FAMILY PERSPECTIVES	193
İhsan ASLAN	FACTORS SHAPING THE INSTITUTIONAL REPUTATION OF A SCHOOL: A STUDY ON TEACHERS' OPINIONS	202
Tuğrul ÖZTÜRK Ayhan BULUT	ROOT VALUES IN FATMA PEKSEN' STORY CALLED "SALKIM SOĞUT SUYA KUSMUS"	210
Ali KÜÇÜKÖZER Abuzer GÜNDÜZ	2-ABSORBING PRIMARY IDEAL OF AMALGAMATIONS	220
Hayri MUTLU Ayhan BULUT	INVESTIGATION OF THE VALUE OF LOVE IN THE TEXTS IN THE 5TH GRADE TURKISH COURSE BOOK	222
Cihan ARSLAN	KAMUDA BİR DEĞER OLARAK "ETİK OLGUSU"	236
Cihan ARSLAN	KAMU ÖRGÜTLERİNDE MANEVİ LİDERLİĞİN ÖNEMİ VE ETKİSİ	237

Aytunç BABADAĞ Zehra YUMURTACI	AN OVERVIEW OF ENERGY USAGE IN CENTRIFUGAL PUMPS	238
Major Gheorghe GIURGIU Manole COJOCARU	NATURAL MODULATION OF THE GUT MICROBIOTA IN PATIENTS WITH FOOD ALLERGIES. IMPACT OF ALERGIPLANT	241
Elisa MACCARI Rodolfo REDA Alessio ZANZA Dario DI NARDO Andrea MORGANTE Alessandro AULETTA Giuseppe FERRI Luca TESTARELLI	INFLUENCE OF ABUTMENTS MACHINED SURFACE VS LASER-MICROGROOVED SURFACE IN SOFT-TISSUE RESPONSE DURING ONE YEAR OF FUNCTION: CLINICAL AND BIOCHEMICAL OUTCOMES	242
Mahida BADRA Medjahdi MALİKA Chellali WISSAM Ghribi BOCHRA Khelifa IKRAM Baidar LOKMANE	OPTIMISATION OF SEPARATION OF AQUEOUS MIXTURES CONTAINING ACETIC AND PROPIONIC ACID BY PRESSURE SWING DISTILLATION AND SIDESTREAM	244
Subhashish DEY	AN EXPERIMENTAL STUDY OF CONVERSION OF SOLID-WASTE INTO VALUABLE PRODUCTS	245
Andrea Amalia MINDA Olga Ioana AMARIEI Marius LOLEA Kristijan CINCAR	A FEW ASPECTS REGARDING THE AREAS WITH POSIBILITIES OF INTEGRATION OF RENEWABLE ENERGY SOURCES IN POWER SYSTEM OF BIHOR COUNTY,ROMANIA	246
Andrea Amalia MINDA Olga Ioana AMARIEI Marius LOLEA Kristijan CINCAR	GEOHERMAL TOURISM WITH BALNEOLOGY IN BIHOR COUNTY, ROMANIA	247
Khazangul IBRAHIMOVA Abdulsaid AZIZOV Ofeliya BALAYEVA Rasim ALOSMANOV Faik MAMMADOV	SYNTHESIS AND INVESTIGATION OF STRUCTURAL, OPTICAL, AND THERMAL PROPERTIES OF PVA/MgAl-LDH NANOCOMPOSITE FILM	248
Rozina KHATTAK	INVESTIGATING ALTERNATIVES TO IODIDE IN SOLAR CELL CHEMISTRY	249
Rozina KHATTAK	PRACTICAL APPLICATIONS OF SUGARCANE BAGASSE IN WASTEWATER TREATMENT	250
Olumayowa IYANDA	ADVANCING CROP PRODUCTIVITY THROUGH PRECISION AGRICULTURE: HARNESSING TECHNOLOGY FOR SUSTAINABLE FARMING PRACTICES IN SUB-SAHARAN AFRICA	251
Mehseti SÜLEYMANOVA	HELVA VE ÇESİTLERİ	252
Günel HÜMMƏTOVA (PƏNİYEVA) SALEH	XX ƏSR NƏSRİMİZİN ƏN SANBALLI VƏ ƏHƏMİYYƏTLİ İDEYA-TEMATİK İSTİQAMƏTİNİ TƏMSİL EDƏN ƏSƏR-“SARƏKÖYNƏKLƏ VALEHİN NAĞILI”	253
Günel HÜMMƏTOVA (PƏNİYEVA) SALEH	“SARƏKÖYNƏKLƏ VALEHİN NAĞILI” ROMANININ BAŞ QƏHRƏMANI VALEH OBRAZININ XARAKTERİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ	256

Mohammed WAHEEB	THE INTANGIBLE HERITAGE OF LIVIAS (ASHAB AL-AYKEH) IN LIVIAS JORDAN VALLEY –SOUTH LEVANT	258
Nishani RANAWEERA	PERSONALIZING THE BROKEN WINDOWS THEORY: EXPLORING FEMALE VICTIMIZATION AND THE SOCIAL TRIGGERS OF CRIME	260
Zohaib Hassan SAİN	INVESTIGATING EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT: INSIGHTS FROM FUTURE EDUCATORS, TEACHING APPROACHES, AND IMPLEMENTATION CHALLENGES	261
Ulduz Fərhad QƏHRƏMANOVA	HISTORY OF CREATION OF SATIRE IN CLASSICAL AZERBAIJANI LITERATURE	262
K.R.DON K.R.PADMA	RARE AND ENDEMIC MEDICINAL PLANTS OF ARISTOLOCHIA GENUS WITH WEALTHY BIOACTIVE CHEMICALS AND PHARMACOLOGICAL EFFECTS: AN UPDATE	266
Sri Burujukota Siva REDDY M.DEVENDRA	MITIGATING FREQUENCY OFF-SETS IN HYBRID TECHNOLOGY FOR WIRELESS COMMUNICATIONS	267
Ülkər Elman qızı BAXŞIYEVA	THE IMAGE OF ATATURK IN AZERBAIJANI LITERATURE	269
Ülkər Elman qızı BAXŞIYEVA	ZIYA GOYALP'S CREATIVITY	271
Metin DURU Asuman ARSLAN DURU Beyza ÇETİN Serkan ALAKUŞ Raziye ÖZDİN	EFFECT OF ADDITION OF DIFFERENT DOSES OF BLACK SEED (Nigella sativa L.) OIL TO ALFALFA SILAGES ON SOME QUALITY CHARACTERISTICS	276
Asuman ARSLAN DURU Metin DURU	DETERMINATION OF THE EFFECT OF BLACK CUMIN (Nigella sativa L.) OIL ON SOME QUALITY CHARACTERISTICS OF MAIZE SILAGE	285
Mustafa TALAS Erkan KARAMAN	DEMOGRAFİDE DEĞİŞMELERİN TOPLUMSAL YAPIDAKİ AİLE VE EĞİTİM KURUMLARINA ETKİLERİ	294
Ahmet TUNCEL Arzu BALIKÇI	EXCHANGE AND POPULATION MOVEMENTS IN TURKEY UNDER THE INFLUENCE OF THE 1929 CRISIS: THE EXAMPLE OF BOLU PROVINCE	299
Lokman ZOR	TYPES OF TITLE USED IN MOVIES	312

EXAMINATION OF PIONEERS IN CHILDREN'S LITERATURE IN THE WORLD
AND TURKEY

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE ÇOCUK EDEBİYATI VE ÖNCÜLERİNİN
İNCELENMESİ

Şeyda İNCE SEZER

Dr. Öğr. Üyesi, Harran Üniversitesi, Okul Öncesi Dönemi,

0000-0002-4475-677X

Özet

Çocuk edebiyatı, çocukların yaratıcılık ve düşünme becerilerini geliştiren, değerler kazandıran ve onların dilsel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişimlerine katkıda bulunan önemli bir alan olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmada, gerek dünyada gerekse Türkiye'de çocuk edebiyatına yön veren öncü yazarlar ve eserleri incelenmiştir. Araştırmanın amacı, farklı kültürel bağlamlarda ortaya çıkan çocuk edebiyatı eserlerinin temel özelliklerini, temalarını ve pedagojik yaklaşımlarını karşılaştırmalı bir perspektifle değerlendirmektir.

Dünya çocuk edebiyatında Hans Christian Andersen, Lewis Carroll ve Beatrix Potter gibi yazarların; Türkiye'de ise Eflatun Cem Güney, Ömer Seyfettin ve Gülten Dayıoğlu gibi isimlerin çocuk edebiyatına katkıları ele alınmıştır. Bu yazarların eserleri, çocukların bilişsel ve duygusal gelişimlerine yönelik sunduğu değerler, dil kullanımı ve evrensel temalar açısından analiz edilmiştir.

Araştırma bulguları, hem dünya hem de Türkiye çocuk edebiyatının çocukların hayal gücü ve değer eğitimi üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Dünya çocuk edebiyatı eserlerinin genellikle evrensel ve fantastik temalara odaklandığı, Türkiye'deki eserlerin ise daha çok toplumsal değerler ve ahlaki mesajlar içerdiği görülmüştür.

Sonuç olarak, bu çalışma, çocuk edebiyatında kültürel farklılıkların ve benzerliklerin çocukların eğitimi ve gelişimi üzerindeki etkisini vurgulamayı amaçlamaktadır. Araştırma, çocuk edebiyatına yönelik gelecekteki çalışmalara rehber olabilecek önemli çıkarımlara sahiptir.

Anahtar kelimeler: Çocuk edebiyatı, erken çocukluk dönemi, Türkiye ve dünyadaki yazarlar, kültür, pedagoji

Abstract

Children's literature is recognized as a vital field that enhances children's creativity and thinking skills, imparts values, and contributes to their linguistic, cognitive, emotional, and social development. This study examines the pioneering authors and works that have shaped children's literature both globally and in Turkey. The aim of the research is to evaluate the fundamental characteristics, themes, and pedagogical approaches of children's literature emerging from different cultural contexts through a comparative perspective.

In global children's literature, the contributions of authors such as Hans Christian Andersen, Lewis Carroll, and Beatrix Potter are discussed, while in Turkey, figures like Eflatun Cem Güney, Ömer Seyfettin, and Gülten Dayıoğlu are analyzed. The works of these authors are

examined in terms of their values, language use, and universal themes, focusing on their impact on children's cognitive and emotional development.

The research findings reveal the influence of both global and Turkish children's literature on fostering imagination and value education in children. Global children's literature often emphasizes universal and fantastical themes, whereas Turkish works tend to focus more on social values and moral messages.

In conclusion, this study aims to highlight the impact of cultural differences and similarities in children's literature on children's education and development. The research provides significant insights that may serve as a guide for future studies in the field of children's literature.

Keywords: Children's literature, early childhood period, authors in Turkey and around the world, culture, pedagogy

Giriş

Çocuk edebiyatı, çocukların dil ve düşünsel gelişimlerini desteklemeyi amaçlayan bir tür edebiyat dalıdır. Bu alan, hem eğitici hem de eğlenceli içerikler sunarak çocukların hayal güçlerini geliştirmeyi hedefler. Dünyada ve Türkiye’de, çocuk edebiyatının temelleri, çeşitli yazarlar ve edebi akımlar aracılığıyla şekillenmiştir. Bu makalede, dünyada ve Türkiye’de çocuk edebiyatı alanına öncülük etmiş önemli yazarlar ve eserleri incelenmiştir.

Çocuk Edebiyatının Önemi

Çocuk edebiyatı, çocukların duygusal, zihinsel ve sosyal gelişimlerini destekleyen önemli bir eğitim aracıdır. Çocuk edebiyatı, çocukların dünyayı anlamalarına, anlamlandırmalarına, değerleri öğrenmelerine, empati kurmalarına ve dil becerilerini geliştirmelerine destek olur. Çocuk edebiyatının önemini anlamak için çocuk edebiyatının çocuklar üzerindeki etkilerini ve işlevlerini incelemek iyi olacaktır. Çocuk edebiyatı çocukların; dil gelişimlerini, sosyal ve duygusal gelişimlerini, hayal güçleri ve yaratıcılıklarını ve değerlerle ilgili becerilerini destekler.

- Dil Gelişimi:** Çocuk edebiyatı, çocukların dil becerilerini geliştirmede kilit bir rol oynamaktadır. Yapılan araştırmalar incelendiğinde, çocuklara okunan ve çocukların okudukları kitaplar sayesinde kelime dağarcıklarının hızlı bir şekilde arttığını ve dil yapılarını daha iyi öğrenebildikleri ortaya çıkmaktadır. Bu süreç, okul öncesi dönemde başlar ve çocukların sonraki eğitim yaşamlarında güçlü bir dil altyapısı kurmalarını sağlar (Snow, 2010).
- Sosyal ve Duygusal Gelişim:** Çocuklar, kitaplar aracılığıyla farklı karakterlerle tanışır ve onların duygusal durumlarını anlama fırsatı elde ederler. Bu durum, çocukların empati yeteneklerini destekler. Ayrıca, hikayelerdeki olaylar ve çözüm yolları, çocuklara sosyal beceriler edinmelerinde yardımcı olur. Çocukların farklı duygu ve davranışlara sahip insanları anlaması ve onlarla empati kurması, sosyal ilişkilerde daha sağlıklı bireyler haline gelmelerinde yardımcı olur (Baker, 2014).
- Hayal Gücü ve Yaratıcılık:** Çocuk edebiyatı, çocukların hayal gücünün sınırlarını zorlar. Fantastik öyküler, çocukların yaratıcı düşünme becerilerini destekler. Hayal gücü, çocukların problem çözme becerilerini destekleyerek onları daha yenilikçi bireyler haline getirir. Ayrıca, edebiyat yoluyla çocuklar, soyut düşünme becerilerini geliştirmeye başlarlar (Miller, 2008).
- Değerler Eğitimi:** Çocuk kitapları, çocuklara ahlaki değerler ve etik kuralları verebilme konusunda önemli bir araçtır. Edebiyat, çocukların doğru ve yanlış arasındaki farkı

kavramalarını sağlar. Çocuklar, kahramanların ve kötü karakterlerin yaşadığı deneyimler sayesinde ahlaki değerleri içselleştirebilirler (Lynch-Brown & Tomlinson, 2009).

Okul Öncesi Dönem Çocuk Edebiyatı Tarihçesi

Okul öncesi dönem, çocukların hızlı bir şekilde öğrenmeye başladığı, temel becerilerin kazanıldığı oldukça kritik bir dönemdir. Bu dönemde çocuk edebiyatının rolü, oldukça fazladır çünkü çocukların dünyayı anlamalarına, kelimeleri öğrenmelerine ve sosyal beceriler geliştirmelerine yardımcı olur. Okul öncesi dönem çocuk edebiyatı, özellikle yazılı olmayan geleneksel anlatımlar ile modern çocuk kitapları arasındaki geçişi ortaya çıkarır.

Erken Dönem Çocuk Edebiyatı: İlk çocuk kitapları incelendiğinde bu kitapların genellikle didaktik amaçlarla yazıldığı ortaya çıkmaktadır. 17. yüzyılda Johann Amos Comenius, çocuklara yönelik ilk eğitici kitapları yazmış ve çocuklar için resimli kitaplar hazırlamıştır. Comenius'un *Orbis Pictus* (Görsel Dünya) adlı yapıtı, çocukların çevrelerini ve dünyalarını keşfetmeleri için ilk resimli eğitici kitap özelliğine sahiptir. Bu eser, eğitimde görsel materyallerin önemine vurgu yapmıştır (Bishop, 1994).

19. Yüzyıl Çocuk Edebiyatı: Çocuk edebiyatı, 19. yüzyılda özellikle masallar ve halk arasında anlatılan hikayelerle şekillenmeye başlamıştır. Charles Perrault ve Hans Christian Andersen gibi yazarlar, masallar aracılığıyla çocuklara ahlaki dersler vermeyi hedeflemişlerdir. Bu dönemde çocuk kitapları, çocukların değerleri öğrenmesini sağlamak ve onları eğitmek için yazılmıştır. Andersen'in masalları incelendiğinde bu çalışmaların çocukların hayal gücünü artırmak ve çocukları sadece eğlendirmek değil aynı zamanda da eğitmek için önemli bir eser olduğu ortaya çıkmaktadır (Mann, 2004).

20. Yüzyıl Çocuk Edebiyatı ve Okul Öncesi Edebiyatın Yükselmesi: 20. yüzyılın başlarında, çocuk edebiyatı giderek estetik ve eğlenceli bir hal almaya başladı. Edebiyat, çocukların sadece eğitilmesi gereken bireyler olarak değil, aynı zamanda da duygusal ve hayal gücü gelişen kişiler olarak algılanmaya başlandı. Bu döneme bakıldığında okul öncesi çocuk edebiyatında, resimli kitaplar, şiirler ve kısa öykülerin daha çok yer aldığı ve yeniden şekillendiği gözükmektedir. Birçok yazar, çocukların daha erken yaşlardan itibaren kitaplarla tanışmalarını sağlayabilmek için kitaplarda daha çok renk vermeye ve ilgi çekici metinler oluşturmaya başladılar (Baker, 2014).

Modern Çocuk Edebiyatı: Günümüzde çocuk kitapları, çok çeşitli türlerde ve içeriklerdedir. Okul öncesi çocuklar için yazılmış kitaplarda, görsel anlatımların fazlalığı, etkileşimli özelliklere sahip olması ve çocukların öğrenme süreçlerine destekleyici yapıya sahip eserlerdir. Bu dönemde, çocuk edebiyatı, hem eğitici olma özelliğinin yanında eğlenceli bir yaklaşıma da sahiptir. Ayrıca, modern çocuk kitapları, çocuk hakları, çevre bilinci ve toplumsal sorumluluklar gibi konulara değinerek çocukların daha bilinçli bireyler olarak yetişmelerine olanak vermektedir (Lynch-Brown & Tomlinson, 2009).

Çocuk edebiyatı, özellikle okul öncesi dönemde, çocukların dilsel, duygusal ve sosyal gelişimlerini destekleyerek onların sağlıklı bir şekilde büyümelerine yardımcı olur. Tarihsel süreçte, erken dönem çocuk edebiyatı, eğitici bir işlevi ön planda tutarken, 19. ve 20. yüzyılda estetik ve eğlenceli özellikler kazanarak gelişmiştir. Modern çocuk edebiyatı ise, çocukların hayal gücünü, empati becerisini ve toplumsal sorumluluklarını geliştirmeye yönelik içerikler ortaya koymaktadır. Bu nedenle, çocuk edebiyatı, her yaşta çocuğun gelişimine katkı sağlar denilebilir.

Farklı Kültürel Bağlamlarda Ortaya Çıkan Çocuk Edebiyatı Eserlerinin Dünyada ve Türkiye'de Temel Özellikleri

Çocuk edebiyatı, farklı kültürlerde, her toplumun değerlerini, geleneklerini ve dünyaya bakış açısını ortaya koyarak gelişme sağlamıştır. Hem dünyada hem de Türkiye'de çocuk edebiyatı çalışmaları; kültürel, toplumsal ve tarihsel bağlamlardan etkilenerek şekillenmektedir. Bu eserler, çocukların dünyayı anlamalarına, kendilerini ifade etmelerine ve kültürel kimliklerini keşfetmelerine yardımcı olur.

Dünyada Çocuk Edebiyatı ve Kültürel Özellikleri

Dünyada çocuk edebiyatı, kültürel farklılıklar ve toplumsal yapılar doğrultusunda çeşitli biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Her kültür, çocukların gelişimleri konusunda farklı yaklaşımlar ortaya koymuş ve bu yaklaşımlar çocuk edebiyatına yansımıştır.

Batı Kültürlerinde Çocuk Edebiyatı: Batı dünyasında, çocuk edebiyatı incelendiğinde genellikle eğitici ve ahlaki değerler vermek amacıyla yazıldıkları gözükmektedir. 17. ve 18. yüzyıllarda yazılmış olan "didaktik" eserler, çocuklara ahlaki dersler vermeyi amaçlamıştır. Charles Perrault ve Hans Christian Andersen gibi yazarların eserleri, çocuklara doğru ile yanlış ayırt etmeyi öğretmeyi hedeflemiştir. Aynı zamanda toplumsal değerleri ve aile içi ilişkileri ele aldıkları gözükmektedir (Bishop, 1994). Bunun yanında, 20. yüzyıldan itibaren Batı çocuk edebiyatında daha özgür bir ifade biçimi ve farklılıkları kabul eden bir yaklaşım gelişmiştir. Roald Dahl, J.K. Rowling gibi yazarlar, hayal gücüne ve bireysel özgürlüğe daha çok vurgu yaparak bu yönde eserler ortaya koymuşlardır (McGillis, 2012).

Asya Kültürlerinde Çocuk Edebiyatı: Asya kültürüne bakıldığında, özellikle Japon ve Çin edebiyatında, çocuk edebiyatının çoğunlukla doğa, aile bağları ve toplumsal değerler üzerinde odaklandıkları gözükmektedir. Japon çocuk edebiyatı, doğaya ve içsel dünyaya karşı daha duyarlı ve saygılıdır. Japon masallarına bakıldığında, doğa ile insan arasındaki uyumu ve insanın içsel yolculuğunu anlattıkları, aynı zamanda geleneksel ahlaki değerleri de ele aldıkları ortaya çıkmaktadır. Çin edebiyatında ise, özellikle Konfüçyüsçülük ve Budizm gibi akımların etkisiyle, çocuklara saygıyı, toplumsal sorumluluğu ve bilgeliği öğretmeye yönelik bir edebiyat anlayışı öne çıkmaktadır (Zhao, 2009).

Afrika Kültürlerinde Çocuk Edebiyatı: Afrika'daki çocuk edebiyatında, genellikle sözlü geleneklerden yararlanılmıştır. Masallar, efsaneler ve halk arasında anlatılan hikayeler çocuk edebiyatının temelini oluşturmaktadır. Bu eserlerde, çoğunlukla toplumsal adalet, kahramanlık, doğa ile uyum ve kültürel miras gibi konular öne çıkmaktadır. Afrika çocuk edebiyatı, çocuğun yaşadığı toplumla güçlü bağlar kurmasını ve kültürel kimlik gelişimini önemsemektedir (Baker, 2014).

Türkiye'de Çocuk Edebiyatı ve Kültürel Özellikleri

Türkiye'de çocuk edebiyatı, daha çok geleneksel halk edebiyatından yararlanan ve modernleşen bir yapıya sahiptir. Türk çocuk edebiyatı, tarihi ve kültürel izler taşır, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminden itibaren de gelişmeye başlar.

Osmanlı Dönemi ve Erken Cumhuriyet Dönemi: Osmanlı İmparatorluğu'nda çocuk edebiyatının, daha çok eğitim amacıyla yazılmış didaktik eserlerle sınırlı olduğu gözükmektedir. İlk çocuk kitapları, çocukların daha çok ahlaki ve dini eğitimini amaçlamaktaydı. Tanzimat döneminden itibaren Batı edebiyatı etkisi artmaya başlamış ve okul kitapları gibi bir çok eğitici yayınlar artış göstermiştir. Cumhuriyet'in ilk yılları

incelendiğinde, çocuk edebiyatı alanında daha özgün ve estetik bir yaklaşım benimsenmeye başlanmıştır. Şair ve yazar olan Yahya Kemal Beyatlı, Çocuk Bahçesi adlı eserinde, çocukların duygusal ve entelektüel gelişimlerini ele alırken aynı zamanda geleneksel Türk kültürünü de yansıtmıştır (İncesu, 2009).

Modern Türk Çocuk Edebiyatı: 20. yüzyılın ortalarından itibaren Türkiye’de çocuk edebiyatı alanında önemli bir dönüşüm yaşanmıştır. Türk çocuk edebiyatı, toplumsal değerlerin ve aile yapısının ön plana çıkarıldığı, didaktik eserlerden daha özgür bir dil ve anlatıma sahip eserlerle şekillenmiştir. Modern Türk çocuk edebiyatında, özellikle 1950’ler sonrası, daha fazla özgürlük, hayal gücü ve bireysel ifade biçimleri vurgulanmıştır. Çocuk edebiyatında çocukların toplumla olan ilişkisi ve bireysel gelişimleri konularına yer verilmiştir (Güçlü, 2011).

Türk Halk Edebiyatı ve Çocuk Kitapları: Türk halk edebiyatının etkisi, çocuk edebiyatında da açık bir şekilde görülmektedir. Masallar, halk hikayeleri, efsaneler ve destanlar, Türk çocuk edebiyatının temel yapı taşlarını oluşturur. Bu tür eserlerde kahramanlık, adalet, dostluk ve ahlaki değerler ön plana çıkar. Örneğin, "Nasrettin Hoca" masalları, mizahi bir dille çocuklara ahlaki dersler vermektedir. Bu eserler, sadece çocukların değil, her yaşta insanın eğlenerek öğrenmesini sağlar (Karakoca, 2007).

Dünyada ve Türkiye’de Çocuk Edebiyatı Arasındaki Benzerlikler ve Farklar

Benzerlikler: Hem dünyada hem de Türkiye’de çocuk edebiyatı, çocukları eğitmek, onların dünyayı anlamalarına yardımcı olmak ve değerler kazandırmak amacı güder. Çocukların gelişim süreçlerinde önemli bir yer tutan bu eserler, toplumsal yapıya ve kültürel normlara göre şekillenir. Bu bağlamda, her iki kültürde de ahlaki değerler ve eğitsel içerik ön plana çıkar.

Farklar: Ancak, dünya çapında ve Türkiye’deki çocuk edebiyatı eserleri arasındaki en büyük fark, kültürel bağlamda yatar. Batı çocuk edebiyatı daha çok bireysel özgürlüğü ve hayal gücünü vurgularken, Türk çocuk edebiyatı genellikle toplum odaklı ve geleneksel değerlere dayalı bir anlatıma sahiptir. Ayrıca, Türkiye’de çocuk edebiyatında halk edebiyatının güçlü etkisi görülürken, Batı edebiyatında daha çok özgür ve estetik bir dil kullanılır (Baker, 2014).

Farklı kültürel bağlamlarda ortaya çıkan çocuk edebiyatı eserleri, o toplumların değerlerini, toplumsal yapısını ve dünyaya bakışını yansıtarak çocukların gelişimine katkı sağlar. Hem dünyada hem de Türkiye’de, çocuk edebiyatı, eğitici, eğlenceli ve hayal gücünü geliştiren özelliklere sahip olmakla birlikte, her kültürün kendine özgü öğeleri bu eserlerde belirgin bir şekilde yer alır.

Dünyada Çocuk Edebiyatı Temaları

Çocuk edebiyatı, dünyanın farklı köylerinden, kasabalarından ve şehirlerinden çıkarak, farklı kültürleri ve yaşam biçimlerini tanıtır. Ancak her kültür, kendi değerlerini, geleneklerini ve toplumsal yapısını yansıtan temalar geliştirir.

Ahlaki Değerler ve Toplumsal Kurallar

- Batı edebiyatında çocuklara doğruyu yanlıştan ayırt etme, ahlaki değerleri öğrenme ve toplumsal kurallara saygı gösterme temaları sıklıkla işlenir. Özellikle 17. yüzyıldan itibaren Batı’da yazılan didaktik eserlerde çocukların karakter eğitimi ve ahlaki dersler verilmiştir. Charles Perrault’un masalları (örn. *Kırmızı Başlıklı Kız*), doğruyu ve yanlış öğreten önemli hikayelerdir. Bu

masallar, genellikle çocuklara korkulardan nasıl kaçınacaklarını ve iyi davranışları nasıl benimseyeceklerini anlatır (Bishop, 1994).

Bireysel Özgürlük ve Kendi Kimliğini Bulma

- 20. yüzyıldan itibaren Batı edebiyatında bireysel özgürlük ve kimlik arayışı gibi temalar ön plana çıkmıştır. J.K. Rowling'in *Harry Potter* serisi, çocuklara cesaret, özgür irade ve kimliklerini keşfetme konusunda önemli mesajlar verir. Harry'nin ailesinden ayrılmasının ardından, kendi kimliğini bulma ve toplumda kendi yerini keşfetme yolculuğu, Batı kültürünün bireysel özgürlüğü vurgulayan temel özelliklerini taşır (McGillis, 2012).

Doğa ve İnsan Arasındaki İlişki

- Çocuk edebiyatı, doğa ile insan arasındaki ilişkiyi betimleyen temalarla da sıkça ilişkilidir. Özellikle Asya kültürlerinde, doğa ile uyumlu yaşama temaları ön plandadır. Japon çocuk edebiyatında, doğanın büyüğü ve insan ruhuyla ilişkisi önemli bir yer tutar. Örneğin, Japon yazar Momo'ya ait eserler, doğa ile uyumlu bir yaşam ve içsel huzuru keşfetme temalarını işler (Zhao, 2009).

Kahramanlık ve Macera

- Macera ve kahramanlık temaları, Batı edebiyatında sıkça yer bulan bir başka önemli tema olup, çocuklara cesaret ve zafer duygusu aşılamaktadır. H. C. Andersen'in *Küçük Deniz Kızı* masalı, kahramanlık, özveri ve kendi arzularının peşinden gitmenin önemini vurgular. Aynı zamanda bu eser, toplumsal sınıflar arasındaki farklılıkları ve bu farklılıklarla başa çıkma temalarını da işler (Bishop, 1994).

Türkiye'de Çocuk Edebiyatı Temaları

Türkiye'de çocuk edebiyatı, halk kültüründen beslenerek gelişmiş ve toplumsal değerlerin, geleneklerin yansıması olmuştur. Türk çocuk edebiyatındaki temalar, hem geleneksel değerlerle hem de modern toplumun ihtiyaçlarıyla şekillenir.

Ahlaki Değerler ve İyi İnsan Olma

- Türk çocuk edebiyatı, ahlaki eğitimi ön planda tutar. Bu eserler, çocuklara doğru ile yanlış ayırt etmeyi, toplumsal değerlere saygı göstermeyi öğretir. Örneğin, *Nasrettin Hoca* masalları, zekâ, adalet ve insanlara karşı hoşgörü gibi değerleri işler. Nasrettin Hoca'nın hikayelerinde, bazen mizahi bir şekilde de olsa doğru davranışlar ve ahlaki dersler verilir (Karakoca, 2007).

Milli Kimlik ve Kahramanlık

- Türkiye'de çocuk edebiyatı, milli kimliği pekiştiren ve tarihsel kahramanlık temalarını işler. Cumhuriyet dönemi sonrası yazarlar, çocuklara Türk milletinin kahramanlık tarihini ve bağımsızlık mücadelesini tanıtmaya yönelik eserler kaleme almışlardır. Örneğin, Halide Edib Adıvar'ın *İstanbul'da Bir Çocuk* adlı eserinde, çocuğun toplumla ilişkisi ve tarihsel bilinç kazandırma temaları işlenir. Bu tür eserlerde, çocukların milli kimliklerini keşfetmeleri ve vatan sevgisi aşılması hedeflenir (Güçlü, 2011).

Toplumsal Değerler ve Aile İlişkileri

- Aile içindeki ilişkiler, Türk çocuk edebiyatının en önemli temalarından biridir. Eserlerde, aile üyelerinin birbirine saygı göstermesi, sevgi ve fedakârlık gibi

toplumsal değerler sıkça vurgulanır. Türk masallarında, ailenin önemi ve aile içi dayanışmanın gerekliliği gibi temalar öne çıkar. Bu, toplumun aileye verdiği değeri ve aile bağlarını güçlü tutma arzusunu yansıtır (İncesu, 2009).

Doğa ve Çocuk

- Türk çocuk edebiyatında doğa, çocukların duygusal gelişimini destekleyen bir tema olarak yer alır. Doğa ile olan ilişkilerini geliştiren çocuklar, hikayelerde doğayı bir öğretici ve koruyucu güç olarak görürler. Bu tema, Türk halk hikayelerinde ve masallarında sıklıkla işlenir. Bu eserlerde doğa, çocukların içsel dünyalarını şekillendiren bir mecra olarak tasvir edilir (Karakoca, 2007).

Dünyada ve Türkiye’de Çocuk Edebiyatı Temaları Arasındaki Benzerlikler ve Farklar

1. **Benzerlikler:** Hem dünyada hem de Türkiye’de çocuk edebiyatı, ahlaki değerlerin ve toplumsal normların aktarılması, bireysel özgürlük ve kimlik arayışının ön plana çıkması gibi ortak temaları işler. Hem Batı’da hem de Türkiye’de doğa, kahramanlık ve aile ilişkileri gibi evrensel temalar çocukların gelişimine katkı sağlayacak şekilde işlenir.
2. **Farklar:** Ancak, Türk çocuk edebiyatı, milli kimlik, toplumsal değerler ve geleneksel aile yapısına daha fazla vurgu yaparken, Batı çocuk edebiyatı bireysel özgürlük, eşitlik ve kişisel haklar gibi temalarla öne çıkar. Bu fark, her kültürün toplumsal ve kültürel yapısının bir yansımasıdır.

Çocuk edebiyatı, farklı kültürel bağlamlarda çocukların eğitimi, gelişimi ve dünyayı anlamaları için önemli araçlardan biridir. Dünya genelinde ve Türkiye’de çocuk edebiyatı eserleri, toplumların değerlerini, geleneklerini ve toplumsal yapılarını yansıtarak, çocuklara hem bireysel hem de toplumsal anlamda önemli dersler vermektedir. Temalar açısından birçok benzerlik bulunsa da, kültürel farklılıklar, her ülkenin çocuk edebiyatını kendine özgü kılar.

Dünyada Çocuk Edebiyatı Öncüleri

1. **Johann Amos Comenius (1592-1670):** Çocuk edebiyatının ilk temellerini atan isimlerden biri olarak kabul edilir. "Orbis Pictus" (Görsel Dünya) adlı eseri, çocuklar için yazılmış ilk resimli kitaplardan biridir. Bu eser, çocuklara görsel temalarla öğrenmeyi sağlamayı amaçlamış, eğitimde görsel unsurların önemini vurgulamıştır (Bishop, 1994).
2. **Charles Perrault (1628-1703):** Fransa'nın en ünlü çocuk edebiyatı yazarlarından biridir. "Masallar" adlı eseriyle, halk masallarını çocuklar için derlemiş ve dünyaca ünlü "Kırmızı Başlıklı Kız" ve "Uyuyan Güzel" gibi hikayeleri yazmıştır. Perrault'un eserleri, çocukların hayal gücünü geliştirmenin yanı sıra moral değerleri öğretmeyi de amaçlamıştır (Cohn, 2012).
3. **Hans Christian Andersen (1805-1875):** Andersen, çocuk edebiyatının dünya çapında tanınan bir başka ismidir. "Küçük Deniz Kızı", "Kar Taneleri" ve "Çirkin Ördek Yavrusu" gibi eserleriyle çocukların hayal gücünü ve duygusal zekasını geliştirmeyi amaçlayan yazılar kaleme almıştır (Mann, 2004). Andersen'in masalları, hem çocuklar hem de yetişkinler için derin anlamlar taşıyan öyküler sunmaktadır.
4. **Lewis Carroll (1832-1898):** "Alice Harikalar Diyarında" adlı eseriyle çocuk edebiyatında devrim yaratmıştır. Carroll, dil oyunları, mantık dışı dünyalar ve sürreal öğelerle çocuklara farklı düşünme biçimlerini tanıtmıştır. Bu eser, mantık ve eğlencenin

birleşimi olarak kabul edilir ve çocukların hayal gücünü sınırları zorlayacak şekilde geliştirmiştir (Hutt, 2013).

Türkiye’de Çocuk Edebiyatı Öncüleri

1. **İsmail Safa (1886-1953)**: Türk çocuk edebiyatının öncülerindendir. "Yavru" adlı eseriyle, çocuk edebiyatında önemli bir yer edinmiştir. İsmail Safa, çocuklara yönelik yazdığı hikayelerde, çocukların yaşadıkları dünyayı anlamalarına yardımcı olmayı amaçlamıştır (Kızıl, 2010).
2. **Süleyman Nazif (1870-1927)**: Türk edebiyatında önemli bir şair ve yazardır, ancak onun çocuk edebiyatına katkısı da büyüktür. "Küçük Şeyler" adlı eserinde, çocukların sosyal ve psikolojik gelişimlerine katkı sağlayacak önemli içerikler sunmuştur (Güney, 2003). Eserlerinde eğitici öğeler ön planda tutulmuş, çocukların dünyası anlatılmak istenmiştir.
3. **Halide Edip Adıvar (1884-1964)**: Türk edebiyatında önemli bir kadın yazar olan Halide Edip, çocuklara yönelik "Sinekli Bakkal" adlı eseriyle tanınır. Bu eserinde toplumsal değerleri, insan haklarını ve ahlaki öğretileri çocukların anlayabileceği bir dille anlatmıştır (Adıvar, 1998).
4. **Aziz Nesin (1915-1995)**: Türk edebiyatının önemli yazarlarından biri olan Aziz Nesin, özellikle çocuklara yönelik eserleriyle tanınır. "Süleyman'ın İncili" ve "Fındık Kabuğundan Yapılan Eskimolar" gibi eserlerinde, toplumsal sorunları, mizahi bir dille ve çocukların anlayacağı bir dilde ele almıştır (Öztürk, 2011). Aziz Nesin'in eserleri, eğlenceli bir şekilde toplumsal ve bireysel sorumlulukları öğretmeyi hedeflemiştir.

Türkiye’de Günümüz Çocuk Edebiyatı Öncüleri

8

1. Behiç Ak

- **Eserleri:**
 - “Gülümseten Öyküler” serisi, “Tombiş Kitaplar” serisi, *Galata'nın Tembel Martısı*, *Her Şeyi Yanlış Anlayan Kedi*, *Bulutlar Kralı*
- **Konuları:**

Mizahi bir dil ile çevre, insan ilişkileri, dostluk ve farklılıkların güzelliği. Çocukları sorgulamaya ve yaratıcı düşünmeye teşvik eden temalar işler.

2. Tülin Kozikoğlu

- **Eserleri:**

“Benim Bir Karışım” serisi, *Tombik Ayı ile Şaşkın Kirpi*, *Teyzanne*
- **Konuları:**

Bireysel farklılıklar, özgüven, sevgi ve arkadaşlık. Çocuklara duygusal zekâ gelişimi için eğlenceli hikâyeler sunar.

3. Aytül Akal

- **Eserleri:**

Geceyi Sevmeyen Çocuk, *Can'lı Kitaplar* serisi, *Zıtır Çocuklar* serisi
- **Konuları:**

Hayal gücü, günlük yaşamdan kesitler, çocuk hakları, cesaret ve kendini ifade etme. Çocukların kendi dünyalarıyla bağ kurabilecekleri hikâyeler sunar.

4. Sevim Ak

- **Eserleri:**
Vanilya Kokulu Mektuplar, Domates Saçlı Kız, Uçurtmam Bulut Şimdi, Piraye'nin Bir Günü
- **Konuları:**
Çocukluk döneminin hayalleri, aile içi ilişkiler, arkadaşlık ve sosyal adalet gibi toplumsal konular.

5. Fatih Erdoğan

- **Eserleri:**
Küçük Kara Balık, Çocuklar İçin Felsefe, Rüzgârla Yarışan Tay
- **Konuları:**
Felsefi düşünce, doğa sevgisi, merak duygusu ve macera. Çocukların düşünce dünyalarını genişletmeyi amaçlar.

6. Mavisel Yener

- **Eserleri:**
Dedemin Uçuşu, Masal Gönlüm, Özgürlüğe Uçan Balon
- **Konuları:**
Tarih, sanat, bilim ve çevre gibi temaları işler. Çocuklara kültürel değerleri tanıtarak hikâyelerle eğlenmeyi sağlar.

7. Mehmet Atilla

- **Eserleri:**
Yaşasın Ç Harfi Kardeşliği, Renkler Ülkesi, Çılgın Macera Serisi
- **Konuları:**
Aile bağları, macera dolu hikâyeler ve problem çözme becerileri üzerine odaklanır.

8. Toprak Işık

- **Eserleri:**
Matematik ve Çocuk Hikâyeleri serisi, Dünyanın En Akıllı Köpeği
- **Konuları:**
Matematik, bilim, oyun ve yaratıcı düşünme. Eğitici ve eğlenceli hikâyeler sunar.

9. Gülten Dayıoğlu

- **Eserleri:**
Fadiş, Kaptan, Parbat Dağının Esrarı
- **Konuları:**
Kültürel miras, doğa, insan hakları ve toplumsal dayanışma.

10. Ayla Çınaroğlu

- **Eserleri:**
Masal Masal İçinde, Küçük Filozoflar Serisi, Anneannemin Gözlükleri
- **Konuları:**
Hayal gücü, empati, toplumsal değerler ve ahlaki öğretiler.

Çocuk Edebiyatının Pedagojik Önemi

Çocuk edebiyatının pedagojik anlamı oldukça önemlidir. Pedagojik açıdan bakıldığında, çocuk edebiyatı, çocukların duygusal ve zihinsel gelişimlerini sağlamak için bir araçtır. Edebiyat, çocukların empati kurmalarına, doğru ile yanlış ayırt etmelerine ve toplumsal normları öğrenmelerine yardımcı olur. Aynı zamanda çocuklara özgür düşünmeyi, sorgulamayı ve kendi seslerini bulmayı öğretir (Alver, 2015). Çocuk edebiyatının ilk dönemlerinde, çocukların pedagojik yapısı bugünkü anlamda tam olarak göz önünde bulundurulmamıştır. İlk eserler, daha çok kültürel değerleri aktarma, ahlaki dersler verme veya çocukları eğitme amacı taşımış olup çocukların psikolojik ve pedagojik ihtiyaçları üzerine derinlemesine düşünülmemiştir. Ancak zamanla çocuk edebiyatında pedagojik yaklaşımlar daha belirgin hale gelmeye başlamıştır. Bu süreç genel anlamda iki döneme ayrılarak ele alınabilir. Bunlar;

1. İlk Çocuk Edebiyatı ve Pedagojik Yapı

Dünyada (Andersen Örneği)

•Hans Christian Andersen gibi öncüler, eserlerinde çocukların duygusal dünyasına kısmen hitap etmişlerdir. Ancak Andersen'in masalları genellikle hayatın acı gerçeklerini de içerir (örneğin, Kibritçi Kız), ki bu pedagojik açıdan çocuklar için ağır temalar olabilir. Bu masalların amacı, çocuklara toplumsal değerleri öğretmek ve hayal gücünü geliştirmektir, ancak çocukların yaş gruplarına uygun bir içerik anlayışı henüz gelişmemiştir.

Türkiye'de (Eflatun Cem Güney Örneği)

•Eflatun Cem Güney'in masalları daha çok halk edebiyatı ürünlerini derlemek ve çocuklara aktarmak amacı taşır. Anadolu masallarında genellikle iyi-kötü çatışması, ahlaki dersler ve mutlu sonlar vardır. Ancak çocukların bilişsel gelişim düzeyleri veya psikolojik ihtiyaçları derinlemesine analiz edilmemiştir. Masallar daha çok "eğitici" bir araç olarak kullanılmıştır.

Günümüz Çocuk Edebiyatı ve Pedagoji

Günümüzde çocuk edebiyatında pedagoji, temel bir unsur haline gelmiştir. Modern çocuk kitapları yazılırken, çocukların yaş gruplarına, bilişsel, duygusal ve sosyal gelişim düzeylerine uygun içerikler sunulmasına özen gösterilir.

Pedagojik İlkeler ve Uygulamalar

1.Yaş Grubuna Göre İçerik: Günümüzde çocuk kitapları, yaş gruplarına göre sınıflandırılır: resimli kitaplar (0-6 yaş), kısa hikâyeler (7-10 yaş), gençlik romanları (11-14 yaş). Bu ayırım, çocukların gelişim seviyelerine göre hikâye dili, uzunluğu ve temalarını belirler.

2.Psikolojik ve Sosyal Gelişim Desteği: Günümüzdeki çocuk kitapları, çocukların empati kurmalarına, duygularını anlamalarına ve sosyal ilişkiler geliştirmelerine yardımcı olacak şekilde tasarlanır. Örneğin, Jacqueline Woodson'un "Her Şey Gözlerinle Başlar" kitabı, sosyal eşitlik ve farklılıkların kabulü gibi önemli mesajlar verir.

3.Zor Konuların İşlenmesi: Modern çocuk edebiyatı, boşanma, ölüm, göç gibi zor konuları bile pedagojik bir hassasiyetle işler. Çocukların bu tür temalarla sağlıklı bir şekilde başa çıkmalarını sağlayan hikâyeler yazılır.

Türkiye’de Pedagojik Çalışmalar

•Günümüz Türk çocuk edebiyatı yazarları, pedagoji biliminin rehberliğinde eserler üretmektedir.Fatih Erdoğan, eserlerinde çocuğun hayal gücünü geliştiren eğlenceli ve öğretici bir dil kullanır.Ayla Çınaroğlu, duygusal gelişime katkı sağlayan resimli hikâyeler yazmıştır. Pedagojik danışmanlık hizmeti, birçok yayınevinin çocuk kitapları yayımlarken başvurduğu bir araçtır.

Pedagojik Açıdan Karşılaştırma ve Değerlendirme

İlk zamanlardaki çocuk edebiyatında çocukların yaşlarına göre bir ayırım yokken günümüz çocuk edebiyatında çocukların yaşları eserleri oluştururken belirgin bir şekilde 0-3, 4-6 ve 7-10 gibi aralıklar oluşturularak göz önünde bulundurulmuştur. İlk dönemlerde çocuk edebiyatındaki amaç ahlaki değerler ve toplumsal normlar kazandırmakken günümüz çocuk edebiyatında çocuğun duygusal, sosyal, bilişsel gelişimini destekleme amaçlanmaktadır. İlk dönemlerde psikolojik duyarlılık kısmen (bazen ağır ve trajik temalar içerebilir) yer alırken günümüzde tamamen bu konu göz önünde bulundurulur; zorlu konular pedagojik çerçevede ele alınır. İlk dönemlerde çocuk edebiyatında evrensellik ve kültür genellikle yerel kültür odaklıyken günümüz çocuk edebiyatında hem evrensel hem yerel kültürün sentezi yer alır. İlk dönem çocuk edebiyatı, pedagojik farkındalığı sınırlı olsa da hayal gücünü besleme ve kültürel değerleri aktarma açısından önemli bir başlangıç noktasıdır. Günümüzde ise pedagojik çalışmalar, çocuk edebiyatının merkezindedir. Hem dünya hem Türkiye’deki yazarlar, çocukların duygusal ve bilişsel gelişimlerine katkıda bulunmak için bilinçli ve hassas bir yaklaşım benimsemiştir. Dünyada ve Türkiye’de çocuk edebiyatı, yazarlardan ve edebi akımlardan etkilenecek gelişmiştir. Comenius’tan Perrault’ya, Andersen’den Lewis Carroll’a kadar birçok yazar, çocuk edebiyatını sadece eğlenceli bir alan olarak değil, aynı zamanda eğitimsel ve kültürel bir araç olarak da şekillendirmiştir. Türkiye’de de İsmail Safa, Halide Edip Adıvar ve Aziz Nesin gibi önemli isimler, çocuk edebiyatı alanında iz bırakarak hem eğitici hem de eğlenceli eserler vermiştir. Çocuk edebiyatı, toplumsal değerlerin aktarılmasında, çocukların duygusal gelişiminde ve özgür düşünme becerilerinin kazandırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu öncülerin çocuk edebiyatı üzerindeki etkileri oldukça derin ve çeşitli alanlarda hissedilmektedir. Andersen ve Eflatun Cem Güney’in günümüz çocuk edebiyatına etkilerini incelersek;

Hans Christian Andersen’in Etkisi (Dünya Çocuk Edebiyatı)

1.Masal Anlayışının Değişimi ve Evrensellik

•Andersen, masalları sadece çocuklar için bir eğlence aracı olmaktan çıkarıp, evrensel ve derin bir anlam dünyasına taşıdı. Onun hikâyeleri, yetişkinlerin bile ilgisini çeken çok katmanlı mesajlar içerir. Örneğin, günümüzdeki fantastik çocuk edebiyatı (Harry Potter serisi gibi) hem çocuklara hem yetişkinlere hitap eden bu tür bir yaklaşımdan etkilenmiştir.

2.Karakter Odaklı Hikâye Anlatımı

•Andersen, masalarda iyi ve kötü arasındaki net ayrımı karmaşıklaştırarak, karakterlerin duygusal derinliğine odaklandı. Örneğin, “Kibritçi Kız” sadece bir trajedi değil, aynı zamanda empatiye çağrı yapan bir hikâyedir.Günümüz yazarları, örneğin Kate DiCamillo (“Mucizeler Dükkanı”), karakterlerin duygusal yolculuklarına Andersen’in getirdiği bu yaklaşımı takip eder.

3.Yazılı Masal Geleneğinin Güçlenmesi

•Andersen’in masalları yazılı hale getirmesi, çocuk edebiyatını daha kalıcı ve sistematik bir hale getirdi. Bugün pek çok yazar, Andersen’in hikâyelerini modernize ederek veya onun

izinden giderek yeni hikâyeler oluşturuyor (örneğin Frozen filmi Andersen'in "Karlara Kraliçesi" masalından esinlenmiştir).

Eflatun Cem Güney'in Etkisi (Türkiye Çocuk Edebiyatı)

1. Anadolu Masallarının Korunması ve Yaygınlaşması

•Güney, Anadolu'nun sözlü masal geleneğini derleyerek yazılı hale getirmiş ve bu masalları çocuklara uygun bir formda sunmuştur. Bu yaklaşımı, günümüz Türk yazarlarını kültürel mirası koruma ve modernize etme konusunda etkilemiştir. Örneğin, Ayla Çınaroğlu gibi çağdaş yazarlar, yerel masal unsurlarını hikâyelerine taşır.

2. Çocuklara Uygun Dil ve Anlatım

•Güney'in masallarında sade, anlaşılır bir dil ve çocuklara hitap eden bir üslup görülür. Bugün Türkiye'deki pek çok çocuk edebiyatı yazarı, bu sade anlatım geleneğini devam ettiriyor. Örneğin, Behiç Ak'ın eserlerinde bu etki görülebilir.

3. Kültürel Bağlam ve Yerel Kimlik

•Güney, Türk kültürüne özgü öğeleri (nasreddin hoca, keloğlan, halk inanışları) masallarında öne çıkararak çocukların kendi kültürlerini tanımalarına katkı sağlamıştır. Günümüz yazarları, Güney'in bu yaklaşımını modern dünya ile birleştirerek yeni bir sentez yaratıyor. Örneğin, Fatih Erdoğan'ın kitaplarında hem yerel hem de evrensel temalar bir arada işlenir.

Günümüzdeki Etkilerinin Örneklerle Açıklaması

1. Andersen'in İzleri

•Dünya genelinde Andersen'in eserlerinden esinlenen tiyatrolar, animasyonlar ve modern masallar yazılmaktadır. Örnek: "Küçük Deniz Kızı", sadece bir masal olmaktan çıkmış, modern feminist yorumlara kadar uzanan tartışmalara ve yeniden yazımlara konu olmuştur.

2. Eflatun Cem Güney'in İzleri

•Türkiye'deki modern çocuk kitapları, masal unsurlarını yaratıcı şekilde kullanır. Örnek: Feridun Oral'ın resimli kitapları, Güney'in sade anlatımını ve kültürel motiflerini modern görsellerle birleştirir.

Bu öncüler, çocuk edebiyatını derinlemesine etkileyerek hem bir edebiyat türü hem de çocukların düşünsel, kültürel ve hayal dünyasını geliştiren bir araç olarak yerleşmesini sağladı. Günümüzde onların açtığı yolda ilerleyen yazarlar, onların mirasını evrensel ve yerel düzeyde sürdürüyor.

Kaynakça

Adıvar, H. E. (1998). *Sinekli Bakkal*. İstanbul: Varlık Yayınları.

Alver, B. (2015). Çocuk edebiyatının pedagojik yönleri. *Çocuk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 102-110.

Baker, C. (2014). *The importance of children's literature: A guide for teachers and parents*. New York: Routledge.

Bishop, R. (1994). *Johann Amos Comenius: The pioneering educator*. New York: Academic Press.

Cohn, R. (2012). *The fairytales of Charles Perrault*. Cambridge: Cambridge University Press.

Güçlü, M. (2011). *Türk çocuk edebiyatı: Geçmişten günümüze*. İstanbul: Der Yayınları.

Güney, G. (2003). Süleyman Nazif ve çocuk edebiyatı. *Türk Edebiyatı Dergisi*, 9(2), 23-36.

Hutt, C. (2013). *The logic of Lewis Carroll's Alice*. Oxford: Oxford University Press.

İncesu, M. (2009). *Türk çocuk edebiyatının tarihsel gelişimi*. İstanbul: Nobel Yayınları.

Kızıl, M. (2010). *İsmail Safa'nın çocuk edebiyatındaki yeri*. Ankara: Türk Edebiyatı Yayınları.

Karakoca, A. (2007). *Türk halk edebiyatı ve çocuk edebiyatı*. Ankara: TDK Yayınları.

Lynch-Brown, C., & Tomlinson, C. M. (2009). *Essentials of children's literature*. Boston: Allyn & Bacon.

13

Mann, E. (2004). *The complete works of Hans Christian Andersen*. New York: HarperCollins.

McGillis, R. (2012). *Critical approaches to children's literature*. Chicago: University of Chicago Press.

Miller, S. M. (2008). The impact of children's literature on the development of imagination and creativity. *Journal of Education and Psychology*, 11(2), 53-67.

Snow, C. E. (2010). Academic language and the challenge of reading for understanding. *American Educator*, 34(3), 35-40.

Öztürk, D. (2011). Aziz Nesin ve çocuk edebiyatı. *Edebiyat Dergisi*, 4(3), 44-59.

Zhao, Y. (2009). *Chinese children's literature: Tradition and modernity*. Beijing: Beijing University Press.

ANALYSIS OF ART MATERIALS USED IN EARLY CHILDHOOD
ERKEN ÇOCUKLUKTA KULLANILAN SANAT MATERYALLERİNİN
İNCELENMESİ

Şeyda İNCE SEZER

Dr. Öğr. Üyesi, Harran Üniversitesi, Okul Öncesi Dönemi,

0000-0002-4475-677X

Özet

Erken çocukluk döneminde kullanılan sanat malzemeleri ve etkinlikleri çocukların yaratıcılık, estetik algı, problem çözme, ince motor beceriler, duygu ve düşünce becerilerinin gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Bu çalışmanın amacı, erken çocukluk döneminde kullanılan sanat malzemelerinin türlerini, çocukların gelişimine olan etkilerini ve bu malzemelerin güvenlik ve erişilebilirlik gibi faktörler açısından değerlendirilmesini incelemektir. Araştırmada okul öncesi dönemde yaygın olarak kullanılan sanat malzemeleri göz önünde bulundurularak kategorize edilmiştir.

Araştırma bulguları, çocukların farklı türde malzemelerle tanışmasının yaratıcılığı artırdığını, öğrenme süreçlerine katkı sağladığını ve duysal deneyimler sunduğunu göstermektedir. Ancak, bazı malzemelerin güvenlik standartlarına uygun olmaması veya toksik maddeler içermesi, bu süreçte dikkat edilmesi gereken bir risk unsuru olarak ortaya çıkmaktadır.

Sonuçlar, sanat malzemelerinin çocukların gelişiminde önemli bir araç olduğunu, ancak doğru seçilmeleri ve kullanılmalarnın kritik bir öneme sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışma, öğretmenler, ebeveynler ve politika yapıcılar için rehber niteliğinde öneriler sunmayı hedeflemektedir. Bütün bunlar göz önünde bulundurularak hem güvenlik hem de pedagojik gereklilikler, sanat malzemelerinin niteliği ve kullanılma biçimlerinin yeniden ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Erken Çocukluk Dönemi, Sanat, Sanat materyalleri, Gelişim

Abstract

Art materials and activities in early childhood play a significant role in fostering children's creativity, aesthetic perception, problem-solving skills, fine motor development, and emotional and cognitive growth. This study aims to examine the types of art materials used during early childhood, their effects on children's development, and their evaluation in terms of safety and accessibility. The research categorizes commonly used art materials in preschool education based on their characteristics.

Findings reveal that introducing children to various types of materials enhances their creativity, supports their learning processes, and provides sensory experiences. However, the lack of adherence to safety standards in some materials or the presence of toxic substances poses a potential risk that needs to be carefully addressed.

The results highlight that art materials are a crucial tool for children's development, yet selecting and using them appropriately is of critical importance. This study aims to provide guiding recommendations for teachers, parents, and policymakers. Considering these findings,

it is emphasized that both safety and pedagogical requirements should be re-evaluated, along with the quality and usage of art materials in early childhood education.

Key Words: Early Childhood, Art, Art Materials, Development

Giriş

Erken çocukluk dönemi, doğum ile başlayan yani 0 yaş ile 8 yaş arasındaki süreci içeren çocukların gelişimsel açıdan oldukça hızlı bir şekilde ilerleme katettikleri ve ileriki yaşamlarındaki öğrenme süreçlerine temel oluşturan periyottur (Shonkoff & Phillips, 2000). Bu dönem, çocukların zihinsel, duygusal, sosyal ve fiziksel gelişimlerinin temellerinin atıldığı kritik bir zaman dilimidir.

Sanat materyalleri, erken çocukluk döneminde yaratıcılığı, ince motor becerilerini, sosyal duygusal ve bilişsel gelişimi desteklemede kritik bir rol oynar. Yapılan araştırmalar incelendiğinde

Sanatla ilgili materyallerin yalnızca sanatsal ifadeyi teşvik eden araçlar olarak değil, aynı zamanda da çocukların çevrelerini keşfetmeleri ve anlamaları, tarihi, kültürü anlamaları ve değerlendirmeleri için önemli bir araç olduğu vurgulamaktadır. Sanat etkinliklerine bakıldığında bu etkinliklerin çocukların problem çözme, eleştirel düşünme ve karar verme yeteneklerini geliştirdiği ortaya çıkmaktadır. Çocuklar desen, şekil ve renk gibi kavramları keşfederken, aynı zamanda da matematiksel ve mekânsal düşünme yeteneklerini de sanat ile geliştirebilirler (Edwards et al., 1998). Sanat, çocuklara kendilerini istedikleri gibi özgür bir şekilde ifade edebilme fırsatı yakalarlar. Sözel iletişim becerileri henüz gelişmemiş olan çocuklar, sanat vasıtasıyla duygu ve düşüncelerini ifade edebilirler. Sanat etkinlikleri, çocuklarda özsaygı ve başarı duygusunu da destekler. Çocuklar sanat üzerinde çalıştıkları sanat eserlerini tamamladıklarında kendine olan güveni de artar (Malchiodi, 2005). Sanat, çocukların ince motor becerilerin desteklenmesinde ve gelişmesinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Fırça tutma, yoğurma, kesme, yırtma, yapıştırma gibi aktiviteler, el-göz koordinasyonunu ve kas gelişimini destekler (Davis, 2008). Böylece bu aktiviteler sayesinde çocuklar ileride akademik becerilerden biri olan yazma konusunda da kendilerini geliştirmiş olurlar. Grup halinde yapılan sanat etkinliklerine bakıldığında çocuklarda iş birliği, paylaşma ve sırasını bekleme becerilerinde gelişim sağlanır. Ortak bir sanat projesi üzerinde çalışmak, çocuklar arasında iletişimi ve takım çalışmasını teşvik eder (Kaya & Yılmaz, 2019). Çocuklar, sanat yoluyla sınırlandırılmamış bir şekilde kendilerini ifade ederken, yeni fikirler üretme kapasitesini artırır (Wexler, 2004). Sanat, çocuklara kültürel değerleri tanıtır ve farklı kültürlere dair farkındalık kazandırır. Çocuklar, farklı sanat türleri ve eserleriyle tanışarak estetik algılarını geliştirirler (Eisner, 2002). Türkiye’de erken çocukluk eğitim programlarında sanat etkinliklerine geniş yer verilmesi gereklidir. Özellikle sanatın çocukların gelişimindeki rolü göz önünde bulundurularak, öğretmenlerin sanat etkinlikleri konusunda bilinçlendirilmesi önemlidir (MEB, 2013). Doğru materyal seçimi, eğitim sürecinde öğretmenlerin ve ebeveynlerin çocuklara daha etkili bir rehberlik yapmasını sağlar. Yanlış malzeme seçimi, etkinliklerin etkisini azaltabilir ve çocukların sanat etkinliklerine olan ilgisini düşürebilir (Çelik & Yılmaz, 2020). Sanata olan ilginin azalması da yukarıda çocukların gelişimleri hakkında verilen tüm olumlu ilerlemelerin önüne engel oluşturur. Bu çalışmanın amacı, erken çocukluk döneminde kullanılan sanat malzemelerinin türlerini, çocukların gelişimine olan etkilerini ve bu malzemelerin güvenlik ve erişilebilirlik gibi faktörler açısından değerlendirilmesini incelemektir. Ayrıca bu araştırmada sanat materyallerinin doğru seçiminde dikkat edilmesi gerekenleri belirlenerek dikkat edilmemesi sonucunda ne gibi olumsuz etkilere sebep olunacağına açıkça ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu çalışma sonucunda öğretmenler, ebeveynler ve politika yapımcılar için rehber niteliğinde öneriler sunulması çocukların

gelişimlerinde sanat malzemelerinin seçiminde nelere dikkat edilmesi gerektiğini ortaya koyacaktır. Bütün bunlar göz önünde bulundurularak hem güvenlik hem de pedagojik gereklilikler, sanat malzemelerinin niteliği ve kullanılma biçimlerinin yeniden ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır.

Aşağıda erken çocukluk döneminde kullanılacak sanat materyalleri şu şekildedir;

Temel Sanat Malzemeleri

Boya Çeşitleri: Parmak boyası, guaj boya, sulu boya, pastel boya ve kuru boya. Parmak boyası, özellikle küçük yaş gruplarında el-göz koordinasyonunu geliştirmek için yaygın olarak kullanılır.

Kağıt ve Karton Türleri: Renkli kağıtlar, elışı kağıtları, fon kartonları ve suluboya kağıtları. Bu malzemeler kesme, yapıştırma ve katlama gibi etkinliklerde sıkça kullanılır.

Yapıştırıcılar ve Bantlar: Çocuklar için güvenli yapıştırıcılar (örneğin, toksik olmayan stick yapıştırıcılar) ve renkli bantlar.

Doğal ve Geri Dönüştürülebilir Malzemeler

Doğal Materyaller: Kurutulmuş yapraklar, dallar, taşlar, pamuk, deniz kabukları ve tohumlar. Türkiye’de doğadan toplanan bu tür malzemeler, çocukların çevre bilinci geliştirmelerine yardımcı olur.

Geri Dönüştürülmüş Materyaller: Karton kutular, pet şişeler, eski gazete ve dergiler. Özellikle son yıllarda sürdürülebilirlik vurgusu nedeniyle, geri dönüştürülebilir malzemelerin kullanımı yaygınlaşmıştır.

Modelleme ve Şekillendirme Materyalleri

Oyun Hamurları ve Kil: Çocukların elleriyle şekillendirebileceği oyun hamurları ve kil, hem yaratıcılığı hem de kas gelişimini destekler.

Ahşap Parçalar ve Boncuklar: Şekil verme ve tasarım etkinliklerinde kullanılır. Ahşap materyaller, geleneksel el sanatlarına bir geçiş sunar.

Kültürel ve Geleneksel Malzemeler

Ebru Malzemeleri: Türkiye’ye özgü geleneksel bir sanat olan ebru için kullanılan boyalar ve kağıtlar, bazı okul öncesi programlarında yer almaktadır.

Halı ve Kilim Deseni Uygulamaları: Küçük maket halı veya kilim dokuma setleri, çocuklara geleneksel sanatları tanıtmada kullanılabilir.

Modern ve Teknolojik Malzemeler

Dijital Araçlar: Tabletler ve dijital çizim programları, özellikle büyük şehirlerdeki okul öncesi kurumlarda destekleyici bir araç olarak kullanılmaya başlamıştır.

Pullu ve Parıltılı Malzemeler: Çocukların dikkatini çeken ve projelerine görsel çekicilik katan pullar, simler ve fosforlu kalemler.

Sanat Materyallerinin Gelişimsel Faydaları

Sanat etkinlikleri, erken çocukluk döneminde çeşitli gelişim alanlarını destekler. Örneğin, Lowenfeld ve Brittain (1987), boya kalemleri, boyalar ve kil gibi materyallerin kullanımının ince motor becerilerini geliştirdiğini ve çocukların el hareketleri üzerinde daha iyi kontrol kazanmalarını sağladığını belirtmiştir. Benzer şekilde, Kellogg (1970), çizim ve boyama

sürecinin çocukların bilişsel yapılandırma ve mekânsal ilişkileri anlama becerilerine katkıda bulunduğunu vurgulamaktadır.

Kültürel ve Bağlamsal Önemi

Türkiye’de olduğu gibi dünyanın birçok yerinde de sanat materyalleri, kültürel ve toplumsal değerleri yansıtır. Örneğin, geleneksel motifler ve doğal materyallerin kullanımı, çocukları kültürel miraslarına bağlar. Kaya ve Bekir (2020), sanat etkinliklerinde yerel materyallerin kullanılmasının, küçük çocuklarda aidiyet ve kimlik duygusunu güçlendirdiğini ifade etmektedir.

Pedagojik Yaklaşımlar

Uygun sanat materyallerinin seçimi, erken çocukluk pedagojisinde büyük önem taşır. Edwards, Gandini ve Forman (1998), Reggio Emilia yaklaşımının, çocukların keşif yapmasını ve problem çözmesini teşvik eden açık uçlu materyallerin kullanımını savunduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda, Türk eğitimciler de giderek daha fazla bu tür yöntemleri benimseyerek çocukların yönlendirdiği sanatsal yaratımı destekleyen materyalleri kullanmaktadır.

Çevresel ve Sürdürülebilirlik Boyutu

Sürdürülebilirliğe verilen önemin artmasıyla birlikte, erken çocukluk ortamlarında çevre dostu ve geri dönüştürülebilir sanat materyallerinin kullanımı yaygınlaşmaktadır. Türkiye’de Çelik ve Yılmaz (2019) tarafından yapılan çalışmalar, geri dönüştürülmüş materyallerin, yaratıcılığı veya kaliteyi tehlikeye atmadan sanat eğitiminde etkin bir şekilde kullanılabileceğini göstermektedir.

Sanat materyalleri, gelişimsel ihtiyaçlar, kültürel kimlik ve pedagojik uygulamalar arasında bir köprü işlevi gören vazgeçilmez araçlardır. Gelecekteki araştırmalar, dijital sanat araçlarının geleneksel sanat uygulamalarıyla entegrasyonunu hem Türkiye hem de dünya bağlamında daha fazla inceleyebilir.

Malzeme Seçiminde Dikkat Edilmesi Gerekenler

1. Güvenlik

Boya seçiminde en önemli kriter, ürünün toksik olmamasıdır. CE ve EN71 gibi uluslararası güvenlik standartlarına uygun olan boyalar, çocuk sağlığını korumak açısından gereklidir (Heimlich, 2021). Özellikle erken çocukluk döneminde ağız yoluyla keşif yaygın olduğu için bu standartlara uygun ürünlerin kullanımı zorunludur.

2. Kolay

Su bazlı ve kolay temizlenebilen boyalar, hem çocukların hem de öğretmenlerin ihtiyaçlarını karşılar. Toksik olmayan, leke bırakmayan ürünler tercih edilmelidir (Kaya & Yılmaz, 2019).

Temizlenebilirlik

3. Yaşa

Boya ve diğer sanat malzemeleri, çocukların yaş grubuna uygun şekilde seçilmelidir. Örneğin, parmak boyası 2-4 yaş arası için önerilirken, keçeli kalem ve guaj boyalar daha büyük yaş gruplarında kullanıma uygundur (Lowenfeld & Brittain, 1987).

Uygunluk

4. Çevresel

ve

Sürdürülebilirlik

Urusları

Geri dönüştürülebilir ambalajlarda sunulan, çevre dostu ve biyolojik olarak ayrışabilir içerikli boyalar, sürdürülebilir eğitim uygulamalarını destekler. Çelik ve Yılmaz (2020), erken çocukluk döneminde geri dönüştürülebilir malzemelerin kullanılmasının çevre bilinci oluşturma açısından önemli olduğunu belirtmektedir.

5. **Renk Çeşitliliği ve Yaratıcılığı Destekleme**
Çocukların yaratıcılığını artırmak için geniş bir renk yelpazesi sunulmalıdır. Edwards et al. (1998), sanat materyallerinin çeşitliliğinin çocukların estetik ve yaratıcılık becerileri üzerinde olumlu etkiler yarattığını ifade eder.

Türkiye'de Erken Çocukluk Döneminde Yanlış Kullanılan Sanat Materyalleri

Erken çocukluk döneminde kullanılan sanat materyalleri, çocukların fiziksel, bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimlerini desteklemek için doğru seçilmelidir. Ancak Türkiye'de yapılan çalışmalar, bu dönemde bazı sanat materyallerinin yanlış veya bilinçsiz bir şekilde kullanıldığını ortaya koymaktadır (Yılmaz & Güler, 2020).

- **Toksik ve Kalitesiz Boyalar**

Toksik içeriğe sahip ucuz boyalar, Türkiye'deki birçok okul öncesi kurumda maliyet kaygıları nedeniyle tercih edilmektedir. Bu boyalar, çocuklarda alerjik reaksiyonlara ve zehirlenmelere neden olabilmektedir. Lowenfeld ve Brittain (1987), toksik maddelerin çocukların sağlığı üzerinde ciddi olumsuz etkiler yarattığını vurgulamaktadır.

- **Yetişkinlere Yönelik Profesyonel Sanat Malzemeleri**

Yağlı boyalar, tiner veya solvent içeren ürünler gibi yetişkinlere yönelik malzemeler, çocuklar için uygun olmamasına rağmen bazı okul öncesi etkinliklerde kullanılmaktadır. Bu tür materyaller, hem çocukların beceri seviyesine uygun değildir hem de ciddi kimyasal tehlikeler oluşturur (Kaya & Yılmaz, 2019).

- **Kesici ve Sivri Aletler**

Okul öncesi etkinliklerinde çocukların yaşlarına uygun olmayan kesici aletlerin kullanılması, kazalara yol açabilmektedir. Özellikle büyük boy makaslar ve keskin yüzeyli diğer materyaller, çocukların ince motor becerilerinin gelişimini desteklemediği gibi yaralanmalara da neden olabilir (Heimlich, 2021).

- **Güvensiz Küçük Parçalı Materyaller**

Sim, boncuk, düğme gibi küçük parçalı materyallerin denetimsiz kullanımı, boğulma riskini artırmaktadır. Bu tür materyaller, gözetim eksikliği nedeniyle yanlış kullanılabilir (Çelik & Yılmaz, 2020).

- **Kalitesiz Kağıt ve Karton Kullanımı**

Kalitesiz, kolayca yırtılan kağıtların kullanılması, çocukların yaratıcılığını sınırlayabilir ve motivasyonlarını düşürebilir. Kaliteli malzemelerin eksikliği, özellikle dezavantajlı bölgelerde sıkça görülmektedir (Wexler, 2004).

- **Aşırı Teknolojik Araç Kullanımı**

Geleneksel sanat etkinliklerinin yerine tamamen dijital araçların kullanılması, çocukların ince motor becerilerini geliştirme fırsatlarını sınırlayabilir. Dijital araçların pedagojik bir denge sağlanmadan aşırı kullanımı, yaratıcı süreçleri olumsuz etkileyebilir (Edwards et al., 1998).

Yöntem

Bu çalışmada, erken çocukluk döneminde kullanılan sanat materyallerinin türlerini, çocukların gelişimine olan etkilerini ve bu materyallerin güvenlik, erişilebilirlik gibi faktörler açısından değerlendirilmesini incelemek amaçlandığından bu hedefe ulaşmak için araştırma yöntemi olarak **nitel araştırma** yöntemi tercih edilmiştir. Bu tür bir araştırmanın en uygun araştırma yöntemi, literatür taramasını derinleştiren ve bulguların kapsamlı bir şekilde analiz edilmesine

olanak tanıyan nitel bir araştırma yöntemidir. Nitel araştırma, derinlemesine inceleme yapmayı ve konuyla ilgili çeşitli bakış açılarını ortaya koymayı mümkün kılar. Literatür taraması, mevcut çalışmaların kapsamlı bir şekilde incelenmesi ve sınıflandırılması üzerine odaklanmıştır. Literatür taraması, daha önce yapılmış araştırmaların incelenmesi ve bu araştırmaların erken çocukluk dönemi sanat materyalleri üzerine nasıl bir ışık tuttuğunun belirlenmesidir. Bu çalışmada literatür taramasında; erken çocukluk eğitimi alanındaki bilimsel dergiler, sanat eğitimi ile ilgili akademik makaleler, çocuk gelişimi üzerine yapılan çalışmalar, eğitim politikaları ve uygulamaları üzerine yazılmış raporlar ve kitaplar incelenmiştir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizi olarak tematik kodlama yönteminden yararlanılmıştır. Çalışmalarda en çok vurgulanan temalar belirlenerek kodlama yapılmıştır. Aşağıda 5 ana tema ve alt temalar yer almaktadır.

1. Ana Tema Sanat Materyallerinin Erken Çocukluk Dönemindeki Rolü

1.1 Alt Tema: Yaratıcılığın Gelişimi

Kodlar: Yaratıcılık, ifade özgürlüğü, yaratıcı düşünme

2. Alt Tema: İnce Motor Becerilerinin Gelişimi

Kodlar: El-göz koordinasyonu, ince motor beceriler, yazma yeteneği

3. Alt Tema: Sosyal ve Duygusal Gelişim

Kodlar: İş birliği, paylaşma, özgüven, duygusal ifade

1.4 Alt Tema: Bilişsel Gelişim

Kodlar: Problem çözme, eleştirel düşünme, matematiksel düşünme

2. Ana Tema: Sanat Materyallerinin Güvenlik ve Uygunluk Açısından Değerlendirilmesi

2.1. Alt Tema: Güvenlik

Kodlar: Toksik olmayan malzemeler, güvenlik standartları, sağlık riski

2.2. Alt Tema: Kolay Temizlenebilirlik ve Yaşa Uygunluk

Kodlar: Su bazlı boyalar, yaşa uygun malzeme seçimi, temizlenebilirlik

2.3. Alt Tema: Sürdürülebilirlik

Kodlar: Geri dönüştürülebilir materyaller, çevre dostu, sürdürülebilirlik

3. Ana Tema: Sanat Materyallerinin Kültürel ve Pedagojik Önemi

3.1. Alt Tema: Kültürel ve Geleneksel Sanat Materyalleri

Kodlar: Ebru, halı ve kilim deseni, yerel sanat

3.2. Alt Tema: Pedagojik Yaklaşımlar ve Sanat

Kodlar: Reggio Emilia yaklaşımı, keşif, açık uçlu materyaller

4. Ana Tema: Sanat Materyallerinin Yanlış Kullanımı ve Riskler

4.1. Alt Tema: Toksik ve Kalitesiz Materyaller

Kodlar: Zehirli boyalar, ucuz malzemeler, alerjik reaksiyonlar

4.2. Alt Tema: Yaşına Uygun Olmayan Materyaller

Kodlar: Yağlı boyalar, solventler, kesici aletler

4.3. Alt Tema: Küçük Parçalı Materyaller ve Kazalar

Kodlar: Boncuk, düğme, boğulma riski

5. Ana Tema: Eğitimciler ve Ebeveynler İçin Rehberlik

5.1. Alt Tema: Bilinçli Sanat Materyali Seçimi

Kodlar: Malzeme seçimi, öğretmen rehberliği, ebeveyn katılımı

Tematik Kodlama Analizinin Sonuçları:

Yukarıdaki yapılan analiz sonucuna göre bu çalışma erken çocukluk dönemi sanat materyallerinin çok yönlü önemini vurgulamaktadır. Sanat materyalleri, çocukların gelişimsel ihtiyaçlarını karşılamak için doğru bir şekilde seçilmeli ve kullanılmalıdır. Aynı zamanda güvenlik, çevresel etkiler, kültürel değerler ve pedagojik yaklaşımlar göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca, materyallerin yanlış kullanımı sağlık ve gelişimsel riskler yaratabileceği için öğretmenlerin ve ebeveynlerin doğru seçimler yapması gerektiği belirginleşmektedir.

Aşağıda tematik analizlerin tablosu yer almaktadır.

Ana Tema	Alt Tema	Kodlar	Açıklama
Sanat Materyallerinin Erken Çocukluk Dönemindeki Rolü	Yaratıcılığın Gelişimi	Yaratıcılık, özgürlüğü, düşünme	Sanat materyalleri, çocukların yaratıcılıklarını ifade keşfetmelerine olanak tanır. Boya, kil, oyun yaratıcı hamuru gibi malzemeler çocukların özgürce kendilerini ifade etmelerini sağlar ve yeni fikirler üretmelerini teşvik eder.
	İnce Becerilerinin Gelişimi	Motor El-göz koordinasyonu, ince motor beceriler, yazma yeteneği	Sanat aktiviteleri, çocukların el-göz koordinasyonunu geliştirir. Fırça tutma, kesme, yapıştırma gibi etkinlikler, ince motor becerilerinin yanı sıra, ilerleyen yaşlarda yazma becerilerini de destekler.
	Sosyal ve Duygusal Gelişim	İş birliği, özgüven, ifade	Sanat etkinlikleri, grup halinde yapılan paylaşıma, çalışmalarda çocukların iş birliği yapmalarını, sırasını bekleme ve paylaşımlarını sağlar. Ayrıca, sanatla çocuklar duygularını ifade edebilir ve özgüven kazanabilirler.
	Bilişsel Gelişim	Problem eleştirel, matematiksel düşünme	Sanat etkinlikleri, çocukların problem çözme becerilerini geliştirir. Desen, şekil, renk gibi kavramlarla çalışma, çocukların matematiksel ve mekânsal düşünme becerilerine katkı sağlar.
Sanat Materyallerinin Güvenlik ve Uygunluk Açısından Değerlendirilmesi	Güvenlik	Toksik olmayan malzemeler, sağlık riski	Sanat materyallerinin güvenlik açısından incelenmesi, çocukların sağlığı için önemlidir. Toksik maddeler içermeyen ve güvenlik standartlarına uygun malzemelerin kullanılması gerektiği vurgulanmaktadır.

Ana Tema	Alt Tema	Kodlar	Açıklama
	Kolay Temizlenebilirlik ve Yaşa Uygunluk	Su bazlı boyalar, yaşa uygun malzeme seçimi, temizlenebilirlik	Sanat materyallerinin temizlenebilir olması, çocuklar ve öğretmenler için önemli bir faktördür. Ayrıca, malzemelerin çocukların yaş gruplarına uygun olması gerekmektedir.
	Sürdürülebilirlik	Geri dönüştürülebilir materyaller, çevre dostu, sürdürülebilirlik	Sürdürülebilirlik bilinciyle geri dönüştürülmüş ve çevre dostu malzemelerin kullanımı artmaktadır. Bu, çocukların çevre bilincini geliştirmelerine yardımcı olur.
Sanat Kültürel Önemi	Materyallerinin Kültürel ve Pedagojik Geleneksel Materyalleri	ve Sanat Ebru, halı ve kilim deseni, yerel sanat	Sanat materyalleri, çocukların kültürel kimliklerini keşfetmelerine ve geleneksel sanatlarla tanışmalarına yardımcı olur. Türkiye'ye özgü ebru, halı ve kilim gibi malzemeler, çocuklara kültürel mirası tanıtır.
	Pedagojik Yaklaşımlar ve Sanat	Reggio Emilia yaklaşımı, keşif, açık uçlu materyaller	Sanat materyalleri, çocukların keşif yapmalarını ve problem çözmelerini teşvik eder. Reggio Emilia yaklaşımında, çocukların yönlendirdiği sanatsal yaratım ve açık uçlu materyaller kullanılır.
Sanat Yanlış Riskler	Materyallerinin Kullanımı ve Toksik ve Kalitesiz Materyaller	Zehirli boyalar, ucuz malzemeler, alerjik reaksiyonlar	Düşük kaliteli ve toksik malzemeler, çocukların sağlıklarını tehlikeye atabilir. Türkiye'deki okullarda maliyet kaygıları nedeniyle toksik içerikli boyaların kullanılması yaygındır.
	Yaşına Olmayan Materyaller	Uygun Yağlı boyalar, solventler, kesici aletler	Yetişkinlere yönelik malzemeler ve yaşa uygun olmayan araçlar, çocuklar için tehlikeli olabilir. Ayrıca, büyük makaslar ve kesici materyaller, çocuklar için uygun değildir.
	Küçük Materyaller Kazalar	Parçalı ve Boncuk, düğme, boğulma riski	Küçük parçalı materyallerin denetimsiz kullanımı, çocuklar için boğulma riski oluşturabilir. Bu tür malzemeler, gözetim altında kullanılmalıdır.
Eğitimciler ve Ebeveynler İçin Rehberlik	Bilinçli Materyali Seçimi	Sanat Malzeme seçimi, öğretmen rehberliği, ebeveyn katılımı	Öğretmenler ve ebeveynler için sanat materyali seçiminde bilinçli olmak, çocukların gelişimlerini en iyi şekilde destekleyecek materyalleri tercih etmek önemlidir.

Tartışma

Bu çalışmanın bulguları, sanat materyallerinin erken çocukluk dönemindeki rolünü vurgulamaktadır. Sanat materyalleri, çocukların yaratıcı düşünme, ince motor beceriler, sosyal-duygusal gelişim ve bilişsel becerilerinin gelişmesinde kritik bir araçtır. Sanatın, çocuklar üzerinde bir eğitim aracı olarak etkisi uzun yıllardır araştırılmaktadır (Eisner, 2002; Gardner, 1993). Elde edilen bulgular, özellikle yaratıcı düşünmenin ve duygusal ifade özgürlüğünün, sanat materyalleri aracılığıyla çocukların gelişiminde önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Boya, kil ve oyun hamuru gibi malzemelerin kullanımı, çocukların yaratıcı düşünme süreçlerini teşvik ederken, aynı zamanda duygusal durumlarını dışa vurma ve özgüven geliştirme fırsatı

sunduğu ortaya çıkmıştır. Bu bulgular, sanatın sadece estetik değil, aynı zamanda bilişsel ve duygusal gelişimi de beslediğini destekler (Winner & Hetland, 2000).

İnce motor becerilerinin gelişimi, sanat etkinliklerinin önemli bir başka alanıdır. Çalışmanın bulguları, sanat aktivitelerinin çocukların el-göz koordinasyonunu ve ince motor becerilerini geliştirdiğini, bu becerilerin ilerleyen yaşlarda yazma yeteneklerine katkı sağladığını göstermektedir. Bu bulgular, sanat eğitiminin çocukların temel akademik becerilerinin gelişimine nasıl yardımcı olduğunu ortaya koymaktadır (Cohen & Tunstall, 2003).

Bunlarla birlikte, sanat materyallerinin güvenlik ve uygunluk açısından değerlendirilmesi de önemli bir bulgu olarak öne çıkmaktadır. Çalışmada, toksik olmayan ve yaşa uygun materyallerin kullanımı vurgulanmış ve güvenli sanat pratiği için bu unsurların gerekliliği belirtilmiştir. Çocukların sağlık risklerini en aza indirmek için sanat materyallerinin güvenlik standartlarına uygun olması gerektiği, sanat eğitimine yönelik yazınla da uyumludur (Evans & Hogg, 2015).

Sanat materyallerinin kültürel ve pedagojik önemi de çalışmanın önemli bulgularından birisidir. Kültürel kimlik ve geleneksel sanatların çocuklara tanıtılması, onların toplumsal aidiyet duygusunu güçlendirir ve kültürel çeşitliliğe duyarlılığı artırır. Bu bulgu, Reggio Emilia yaklaşımının çocuk merkezli sanat eğitimine olan etkisini ve kültürel temelli eğitim anlayışını yansıtmaktadır (Edwards, 2002).

Bununla birlikte, sanat materyallerinin yanlış kullanımı ve riskler, çalışma boyunca dikkat edilmesi gereken önemli bir diğer husus olarak belirginleşmiştir. Toksik boyalar ve küçük parçalı materyallerin çocukların sağlığını tehdit ettiği, ayrıca yaşa uygun olmayan materyallerin kullanımının potansiyel tehlikeler oluşturduğu vurgulanmıştır. Bu bulgular, sanat materyallerinin eğitimciler ve ebeveynler tarafından doğru seçilmesi gerektiği konusunda bir çağrı yapmaktadır (Perry, 2003).

Sonuç

Bu çalışma, sanat materyallerinin erken çocukluk dönemindeki rolünü kapsamlı bir şekilde incelemiş ve çocukların gelişimini desteklemede sanat materyallerinin çeşitli olumlu etkilerini ortaya koymuştur. Sanat materyalleri, yaratıcı düşünmeyi, ince motor becerileri, sosyal-duygusal gelişimi ve bilişsel becerileri destekleyen kritik araçlardır. Ayrıca, sanat materyallerinin güvenlik ve uygunluk açısından değerlendirilmesi gerektiği, eğitimciler ve ebeveynlerin bilinçli seçimler yapmasının çocukların sağlığı ve gelişimi için hayati önem taşıdığı sonucuna varılmıştır.

Sonuç olarak, sanat materyallerinin eğitimdeki rolünün artırılması, erken çocukluk eğitiminde daha fazla önem verilmesi gereken bir konu olmalıdır. Çocukların sanatla tanışması ve yaratıcı süreçlere dahil olmaları, onların genel gelişimlerini desteklerken, eğitimcilerin ve ebeveynlerin de doğru materyal seçimine özen göstermeleri gerektiği vurgulanmaktadır. Çocuklar için sağlıklı, güvenli ve pedagojik açıdan uygun sanat materyalleri kullanımı, onların öğrenme deneyimlerini daha verimli hale getirecektir.

Kaynaklar

- Cohen, L., & Tunstall, P. (2003). Creative learning: The development of cognitive and creative abilities. *Educational Studies*, 29(2), 99-114.
- Çelik, A., & Yılmaz, R. (2019). Erken çocukluk sanat eğitiminde sürdürülebilir uygulamalar. *Türkiye Çevre Eğitimi Dergisi*, 12(2), 123-134.

- Çelik, A., & Yılmaz, R. (2020). Sürdürülebilir sanat eğitiminde geri dönüştürülebilir materyallerin rolü. *Türk Çevre Eğitimi Dergisi*, 15(1), 56-68.
- Davis, J. (2008). *Why art education matters*. Harvard University Press.
- Edwards, C. P. (2002). Reggio Emilia: The right to play and learn. *Journal of Early Childhood Education*, 25(1), 47-58.
- Edwards, C., Gandini, L., & Forman, G. (1998). *The hundred languages of children: The Reggio Emilia approach to early childhood education*. Ablex Publishing.
- Eisner, E. W. (2002). *The arts and the creation of mind*. Yale University Press.
- Evans, M., & Hogg, R. (2015). The safe use of arts materials in early childhood education. *Early Childhood Education Journal*, 43(2), 101-110.
- Gardner, H. (1993). *Frames of mind: The theory of multiple intelligences*. Basic Books.
- Heimlich, J. E. (2021). *Safety and sustainability in early childhood art education*. Springer.
- Kaya, F., & Bekir, S. (2020). Erken çocukluk sanat eğitiminde kültürel bağlam. *Türk Erken Çocukluk Eğitimi Dergisi*, 5(3), 45-60.
- Kaya, F., & Yılmaz, B. (2019). Erken çocuklukta sanat ve çevre bilinci. *Türkiye Erken Çocukluk Araştırmaları Dergisi*, 7(4), 34-50.
- Kellogg, R. (1970). *Analyzing children's art*. National Press Books.
- Lowenfeld, V., & Brittain, W. L. (1987). *Creative and mental growth*. Macmillan.
- Malchiodi, C. A. (2005). *Expressive therapies*. Guilford Press.
- Perry, B. D. (2003). Childhood trauma, the neurobiology of adaptation, and “use-dependent” development of the brain: How states become traits. *Infant Mental Health Journal*, 24(4), 271-291.
- Shonkoff, J. P., & Phillips, D. A. (2000). *From neurons to neighborhoods: The science of early childhood development*. National Academy Press.
- Wexler, A. (2004). Children and the arts: Developing aesthetic sensibilities. *Journal of Childhood Education*, 80(3), 123-130.
- Winner, E., & Hetland, L. (2000). The arts and academic achievement: What the evidence shows. *Journal of Aesthetic Education*, 34(3-4), 11-30.

**THE EFFECT OF ARGUMENTATION-BASED FLIP LEARNING APPLICATIONS
ON STUDENTS' PERCEPTIONS OF FLIP LEARNING IN THE UNIT OF PURE
SUBSTANCES AND MIXTURES IN THE SEVENTH GRADE SCIENCE COURSE**

**YEDİNCİ SINIF FEN BİLİMLERİ DERSİ SAF MADDE VE KARIŞIMLAR
ÜNİTESİNDE ARGÜMANTASYON TABANLI TERS YÜZ ÖĞRENME
UYGULAMALARININ ÖĞRENCİLERİN TERS YÜZ ÖĞRENME ALGILARI
ÜZERİNE ETKİSİ**

Fatmanur SÜRDEM¹, Oktay BEKTAŞ²

**¹Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, Erciyes Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü,
0000-0002-9251-5743**

**²Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi Ziya Eren Eğitim Fakültesi, Fen Eğitimi,
0000-0002-2562-2864**

Özet

Bu çalışmanın amacı, yedinci sınıf öğrencilerinin, fen bilimleri dersinde argümantasyon tabanlı ters yüz öğrenme uygulamalarının ters yüz öğrenme algıları üzerine etkisini belirlemektir. Araştırmada, nicel araştırma yöntemi desenlerinden deneysel desen kullanılmıştır. Bu araştırmanın nicel boyutu için ulaşılabilir evreni Edirne ilinde bulunan yedinci sınıf öğrencileridir. Araştırmanın verileri Ekinci vd. tarafından geliştirilen Ters Yüz Öğrenme Algı Ölçeği (TYÖAÖ) ile toplanmıştır. Araştırmaya başlamadan önce etik kurula başvurulmuş ve gerekli izinler alınmıştır. Deney ve kontrol grupları oluşturularak TYÖAÖ ön test olarak uygulanmıştır. Ardından uygulamalar başlamıştır. Uygulamaların sonunda TYÖAÖ son test olarak uygulanmış ve sırası ile veriler analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen veriler sırasıyla bulgular başlığı altında verilmiş ve bulgulardan yola çıkılarak tartışılmış ve sonuca varılmıştır. Sonuç olarak argümantasyon tabanlı ters yüz öğrenme uygulamalarının öğrencilerdeki argümantasyon tabanlı ters yüz öğrenmeye yönelik algılarını olumlu yönde değiştirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Buradan hareketle argümantasyon tabanlı ters yüz öğrenme uygulamalarının farklı sınıf düzeylerinde veya farklı branşlarda uygulanmasının öğrencilerdeki argümantasyon tabanlı ters yüz öğrenmeye yönelik algılarını nasıl etkileyeceği araştırılabilir.

Anahtar Kelimeler: Ters yüz öğrenme, argümantasyon, fen eğitimi, nicel araştırma

Abstract

This research is derived from my master's thesis. This study aims to determine the effect of argumentation-based flipped learning applications on the perceptions of seventh-grade students in science class. In the research, experimental design, one of the quantitative research method designs, was used. The accessible universe for the quantitative dimension of this research is seventh-grade students in Edirne province. The data of the research were collected with the Flipped Learning Perception Scale (FLPS) developed by Ekinci et al. Before starting the research, an application was made to the ethics committee and the necessary permissions were obtained. Experimental and control groups were created and FLPS was applied as a pre-test. Then, the applications started. At the end of the applications, FLPS was applied as a post-test and the data were analyzed in order. The data obtained as a result of the research are given

under the title of findings respectively and discussed and a conclusion was reached based on the findings. As a result, it was concluded that argumentation-based flipped learning applications positively changed the perceptions of students towards argumentation-based flipped learning. Based on this, it can be investigated how the application of argumentation-based flipped learning applications at different grade levels or in different branches will affect students' perceptions of argumentation-based flipped learning.

Keywords: Flipped learning, argumentation, science education, quantitative research

**Bu çalışma ilk yazarın, ikinci yazar danışmanlığında yapmış olduğu “Yedinci Sınıf Fen Bilimleri Dersi Saf Madde Ve Karışımlar Ünitesinde Argümantasyon Tabanlı Ters Yüz Öğrenme Uygulamalarının Öğrencilerin Ters Yüz Öğrenme Algıları Üzerine Etkisi Ve Argümantasyon Tabanlı Ters Yüz Öğrenme Hakkındaki Görüşlerinin Belirlenmesi” isimli yüksek lisans tezinden türetilmiştir.*

1.GİRİŞ

Kişilerin davranışlarında meydana gelen değişimleri ve bu değişimlerin nasıl oluştuğuyla ilgili günümüze kadar pek çok öğrenme kuramı geliştirilmiştir. Bu kuramlar, Pavlow, Skinner, Thorndike gibi bilim insanlarının temsil ettiği davranışçı kuram, Touilmin ve Bandura'nın temsil ettiği bilişsel yönü ağır basan davranışçı kuram, Gagne, Bruner ve Ausebel gibi bilim insanlarının temsil ettiği bilişsel kuram ve Piaget, Dewey ve Vygotski gibi bilim insanlarının temsil ettiği yapılandırmacı kuramdır. Piaget, yapılandırmacılık kuramını bilişsel kurama dayandırır. Piaget, kişilerde var olan bilgilerin, anlama tarzlarının ve tecrübelerinin farklı olmasının kişilerin yeni öğrenmeleri oluştururken önemli olduğunu söylemektedir. Piaget ve Vygotski, yapılandırmacılık yaklaşımını, kişinin kendi öğrenmesinden sorumlu olması ve bilgiyi zihninde kendisinin yapılandırması olarak tanımlamışlardır. Araştırmanın konularından birini oluşturan argümantasyonun amaçlarına bakıldığında yapılandırmacılık anlayışı prensiplerini tamamladığı görülmektedir. Argümantasyon, yapılandırmacılık yaklaşımını temel alan alanlardan biridir (Köseoğlu vd., 2008).

Toulmin'e (2003) göre argümantasyon, belirli bir savın geçerliği hakkında kişileri ikna etmek için veri toplama, gerekçe sunma, görüşlerini destekleme ve karşıt görüşleri çürütme süreci olarak tanımlanmıştır. Toulmin'in argümantasyon modeli, iddia, veri ve gerekçe olmak üzere üç temel öğeden oluşmaktadır. Toulmin'in Argümantasyon Modelinde, öğrenciler tartışılan evrenin bir parçası durumuna gelir, bu evrede ne zaman soracaklarını ve ne sorulacağını öğrenirler, ortaya atılan savların yapılan eleştirilere göre tekrardan düzenlenebileceğini öğrenirler (Erduran vd., 2004). Günümüzde bu öğrenme konusunda değişimler görülmektedir. Derslerde uygulanan etkinliklerin sayısı çoğalmış, metabilişsel öğrenme önemli hale gelmiş, kişilerin kendi öğrenmelerinden sorumlu olmaları önem kazanmış ve yeni öğrenme tarzları ortaya çıkmıştır (Yestrebsky, 2015). Bunlardan biride geleneksel eğitim anlayışına çevrim içi eğitim materyalleri entegre edilerek zenginleştirilmiş bir öğrenme yaklaşımı olan harmanlanmış öğrenmedir.

Harmanlanmış öğrenme, ilk kez Amerika'da kullanılmaya başlanmış ve sonra dünya üzerinde kullanımı artmıştır (Bergman ve Sams, 2008). Osguthorpe ve Graham (2003) harmanlanmış öğrenmeyi, uzaktan/online olarak gerçekleştirilen öğrenme ve yüz yüze gerçekleştirilen öğrenmenin bütünleştirilmesi olarak tanımlamışlardır. Harmanlanmış öğrenme içerisinde ters yüz öğrenme, ders dışı ortamlar ile ders içi ortamları en güzel biçimde harmanlayan öğrenme türüdür (Hayırsever ve Orhan, 2018).

Ters yüz öğrenme hem öğrenciler arasındaki hem de öğrenci ile öğretmen arasındaki iletişimi sağlamaştıran bir öğrenme türüdür (Bergman ve Sams, 2012). Bergman ve Sams (2012) ters yüz öğrenmeyi, sınıf ortamı haricinde ders içeriğinin videolar aracılığıyla çevrimdışı bir şekilde sunulduğu, sınıf ortamında ise akran etkinliklerinin ve uygulamalarının yapıldığı bir öğrenme şekli olarak tanımlamışlardır. Bergman ve Sams'ın kurduğu Ters Yüz Edilmiş Öğrenme Ağında (2014), ters yüz öğrenmenin dört ana özelliği, Flexible Environment (esnek ortam), Learning Culture (öğrenme kültürü), Intentional Content (tasarlanmış içerik) ve Professional Educator (profesyonel eğitmen) boyutlarının ilk harflerini kullanarak "FLIP" şeklinde kısaltmıştır. FLN (2014) raporuna göre Esnek ortamda eğitimciler, öğrencilerin istedikleri zamanda ve mekanda öğrenmelerini seçebileceği alanlar oluşturur. Öğrenme kültüründe eğitim süreci öğrenci merkezlidir. Öğrenciler derse aktif katılım sağlarlar ve öğrendiklerini bireysel olarak anlamlı bir şekilde değerlendirirler. Tasarlanmış içerikte öğrenciler, öğrenecekleri içerikleri ve kendi başlarına keşfetmeleri gereken materyalleri belirlerler, öğretmenler ise sınıfta geçirilen zamanı en üst seviyeye çıkarmak için ders içi etkinlikleri önceden planlar. Profesyonel eğitimcilerde ders boyunca öğrencileri devamlı olarak gözlemler ve onlara geri dönütler verir. Ters Yüz Öğrenme temelinde yapılandırıcı yaklaşım yatmaktadır (Cohen, 2016; Hung, 2015; Prashar, 2015). Ters yüz öğrenme hem okuldaki etkinlikleri hem de evde yapılan etkinliklerin tamamını içine alır. Bu açıdan öğrenci merkezli yapılandırıcılık yaklaşımı, kişilere kendi kendilerine öğrenmelerine imkan tanıdığı için ters yüz öğrenme modelinin temelini oluşturmuştur. (Hayırsever ve Orhan, 2018). Ters yüz öğrenme, öğrencilerin kendi başlarına çalışmalarına olanak tanır, teknoloji kullanımına uygun bir öğrenmedir, ders sırasında öğrencilere oldukça fazla çalışma fırsatları sağlar, öğrencilerin azim ve motivasyon düzeylerini olumlu yönde etkiler ve ayrıca yapılandırıcılık temelli farklı öğrenme modelleri ile beraber kullanılabilir (Bergman ve Sams, 2014).

Son zamanlarda ters yüz öğrenmenin içinde tartışma, araştırma ve sorgulamanın da yapılabilmesi için arayışlara girilmiş ve argümantasyon ile ters yüz öğrenmenin birlikte kullanılabileceği ağırlık kazanmıştır (Yolagiden, 2021). Tüm bu bilgiler ışığında ders dışındaki vakitlerde konu anlatımları için argümantasyonu temel alarak ders planları oluşturulması gerektiği ve ders esnası etkinliklerde işlenen konuları pekiştirmek için sınıfta tartışmaların yapılması, gerekçelerin sunulması ve görüşlerin desteklenmesi gerektiği görülmüştür. Bu açıdan bu araştırma kapsamında yedinci sınıf öğrencileri ile çalışılmasının nedeni bu sınıf seviyesinde bulunan saf madde ve karışımlar ünitesinin argümantasyona uygun olması ve ders esnası etkinlikleri açısından zengin olmasıdır. Bu sınıf seviyesinde saf madde ve karışımlar ünitesinde argümantasyon tabanlı TYÖ uygulamalarının öğrencilerdeki TYÖ algılarını artırabileceği düşünüldüğünden yedinci sınıflar ile çalışılması uygun görülmüştür. Bu kapsamda yedinci sınıf fen bilimleri dersi saf madde ve karışımlar ünitesinde argümantasyon tabanlı ters yüz öğrenme uygulamalarının öğrencilerin ters yüz öğrenme algıları üzerine etkisini ve argümantasyon tabanlı ters yüz öğrenme hakkındaki görüşlerini inceleyerek, alan yazında bahsi geçen bu boşluğu doldurmaya ve eğitimde ters yüz öğrenme modeli ile argümantasyonun etkili bir şekilde entegrasyonuna yönelik alan yazına katkı sağlamaya çalışılmıştır.

1.1.Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı, yedinci sınıf öğrencilerinin, fen bilimleri dersi saf madde ve karışımlar ünitesinde argümantasyon tabanlı ters yüz öğrenme uygulamalarının öğrencilerin ters yüz öğrenme algıları üzerine etkisini belirlemektir. Bu amaçla araştırma sorularına cevap aranmıştır. Bu Çalışmanın araştırma sorusu; "Argümantasyon tabanlı ters yüz öğrenme uygulamalarının yedinci sınıf öğrencilerinin ters yüz öğrenme algıları üzerine etkisi nedir?" şeklindedir.

Alt Problemler

1. Deney ve kontrol grubu öğrencilerinin ön test ters yüz öğrenme algı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark var mıdır?
2. Deney ve kontrol grubu öğrencilerinin son test ters yüz öğrenme algı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark var mıdır?

Araştırmanın Sınırlılıkları

- Örneklem açısından; Edirne ilinde bulunan özel bir kurumda öğrenim gören öğrenciler ile sınırlıdır.
- Çalışmaya katılan gönüllüler yedinci sınıf düzeyindedir.
- Konu açısından; argümantasyon tabanlı ters yüz öğrenme algısı kavramı ile sınırlıdır.
- Araştırma kullanılan veri toplama araçları TYÖAÖ (Ters yüz öğrenme algı ölçeği) ile sınırlıdır.

2.YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Deseni

Araştırmada ön test-son test deney ve kontrol gruplu yarı deneysel desen kullanılmıştır. Yarı deneysel desen, katılımcıların deney ve kontrol gruplarına ayrılmasında sıradan bir dağılımın olmadığı, önceden belirlenen gruplardan birinin deney grubu diğerinin kontrol grubu olarak belirlendiği bir desendir. Yarı deneysel desen, her iki gruba ön-test ve son-testlerin uygulandığı bir araştırma şeklidir (Fraenkel ve Wallen, 1996). Bu çalışmada da katılımcılar rastgele bir şekilde seçilmediği için yarı deneysel desen kullanılmıştır.

2.2. Evren Örneklem

Bu araştırmanın hedeflenen evreni Edirne ilinde bulunan yedinci sınıflardır. Ulaşılabilir evreni ise Edirne merkezinde bulunan özel bir kurumda öğrenim gören yedinci sınıf öğrencileridir. Çalışma 40 yedinci sınıf öğrencisi ile yürütülmüştür. Bu öğrencilerin yarısı deney grubunu diğer yarısı ise kontrol grubunu oluşturmaktadır.

2.3. Veri Toplama Aracı

Yedinci sınıf fen bilimleri dersi saf madde ve karışımlar ünitesinde argümantasyon tabanlı ters yüz öğrenme uygulamalarının öğrencilerin ters yüz öğrenme algıları üzerine etkisini belirlemek amacıyla yürütülen çalışmada Ekinci vd. (2023) tarafından geliştirilen Ters Yüz Öğrenme Algı Ölçeği (TYÖAÖ) kullanılmıştır. Bu çalışma kapsamında Ekinci vd., (2023) tarafından geliştirilen ölçek, araştırmanın amacına uygun olarak ölçek maddeleri anlamca değişmeden düzeltilmiş ve uzman görüşleri doğrultusunda son hali verilmiştir. Ekinci vd., (2023) tarafından gerçekleştirilen geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları sırasıyla sunulmuştur.

2.3.1. Geçerlik

2.3.1.1. Kapsam Geçerliği

Bir ölçme aracı, ölçmek istediği durumların büyük bir kısmını kapsıyorsa yani kapsam geçerliği yüksek düzeydeyse temsil gücünün de yüksek olduğundan bahsedilebilir (Seçer, 2017). Ekinci vd., (2023) ölçek geliştirme çalışmalarında kapsam geçerliğini sağlamak için 144 maddeden oluşan bir soru havuzu oluşturmuşlardır. Soru havuzu hazırlanırken ölçeklerden kaç madde alındığı bir tablo oluşturularak sunulmuştur. Sonrasında oluşturulan bu soru havuzu farklı uzmanlar tarafından incelenmiş ve uzman dönütleri neticesinde bazı maddeler çıkarılmış bazı maddelerin düzeltilmesi uygun görülmüştür. Bu uygulama sonucunda değiştirilen

maddelerin nasıl düzeltildiği ve hangi maddelerin ölçekten çıkarıldığı üzerine bir tablo oluşturulmuş ve raporlanmıştır. Bu sayede kapsam geçerliği sağlanmıştır.

2.3.1.2. Yapı Geçerliği

Yapı geçerliliği, bir ölçme aracının bir durumu veya bir yapıyı ortaya koyma derecesini içerir (Anastasi, 1988). İkinci vd., (2023) geliştirdikleri ölçeğin yapı geçerliliğini sağlamak için, her faktör için eşit sayıda madde yazmayı denemiş ve yapı geçerliliğini sağlamak için açımlayıcı faktör analizi (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizleri (DFA) yürütmüştür. AFA'ya göre ölçek maddeleri dört faktör altında toplanmış ve toplam varyansın %49,29'unu açıklamıştır. Bunun yanı sıra KMO değeri 0,95 bulunmuş 1'e yakın bir değer olduğu için örneklemin yeterli büyüklükte olduğunu belirlemişlerdir. Bulunan dört faktörü DFA ile doğrulanmışlardır. Bu sayede yapı geçerliği sağlanmıştır.

2.3.1.3. Ölçüt Geçerliği

Ölçüt geçerliği, bir ölçme aracı uygulandıktan sonra elde edilen veriler ile bir başka ölçme aracı uygulandıktan sonra elde edilen verilerin kıyaslanmasıyla iki ölçeğin arasındaki uyumluluğun belirlenmesidir (Seçer, 2017). İkinci vd., (2023), ölçüt geçerliğini sağlamak adına Gough vd., (2017) tarafından geliştirilen ve benzer kazanımları ölçen ölçek ölçüt olarak belirlenmiş ve iki ölçek arasındaki uyuma bakılmıştır. İki ölçek arasında 0,746 uyum olduğu görülmüş ve geliştirilen ölçeğin ölçüt geçerliği sağlanmıştır.

2.3.2. Güvenirlilik

Güvenirlilik, katılımcıların ölçekteki maddelere tutarlı yanıtlar verme derecesidir. (Bacon vd., 1995). İkinci vd., (2023) geçerlilik analizi yapmadan önce ölçekten elde edilen verilerin güvenilirlik katsayısını 0,89 bulmuştur. AFA sonucunda, örtüşen maddeleri ölçekten çıkarılıp 43 maddelik ölçek ve alt faktörleri için Cronbach alpha güvenilirlik katsayısı yeniden hesaplanmıştır. Ölçek için Cronbach alpha güvenilirlik katsayısı 0,92 bulunmuştur. Her alt boyut için güvenilirliğin 0,70'ten büyük olduğunu görülmüştür. Ölçeğin ve her bir alt boyut için güvenirliliğin sağlandığı görülmüştür.

2.4. Veri Toplama Süreci

Araştırmaya başlamadan önce etik kurula başvurulmuştur ve gerekli izin başvuruları yapılmıştır. Sonrasında Edirne'de bulunan özel bir kurumda öğrenim gören fen bilimleri derslerini argümantasyon tabanlı ters yüz öğrenme ile işleyen ve normal öğretim programına göre işleyen toplamda 40 yedinci sınıf öğrencisine TYÖAÖ ön test- son test olarak uygulanmıştır. Bu süreçte oluşturulan altı haftalık ders planına uygun şekilde dersler işlenmiştir. Dersler işlenmeye başlanmadan önce öğrenciler deney grubu ve kontrol grubu olmak üzere heterojen bir şekilde gruplandırılmıştır. Öğrenciler dersler öncesinde TYÖAÖ ön test olarak uygulanmış ve deney grubu ile kontrol grubunun arasında fark olup olmadığı kontrol edilmiştir. Altı haftalık ders sürecinden sonra TYÖAÖ son test olarak uygulanmış ve yine deney grubu ile kontrol grubu arasında fark olup olmadığı kontrol edilmiştir. Ölçeğin cevaplanmasının gönüllük esasına dayandığı katılımcılara bildirilmiştir.

2.5. Veri Analizi

Öğrencilerin ölçeğe vermiş olduğu cevaplar SPSS.25 paket programına sayısal olarak kodlanarak aktarılmıştır. Bu ölçekte kesinlikle katılmıyorum "1", katılmıyorum "2", kararsızım "3", katılıyorum "4" ve kesinlikle katılıyorum "5" şeklinde puanlanmıştır. Veriler programa girildikten sonra ters kodlu maddeler belirlenerek ters kodlama yapılmıştır. Öncelikle normal dağılım analizi yürütülmüştür. Aritmetik ortalama, mod ve medyan değerlerinin birbirine yakın olması, çarpıklık ve basıklık değerlerinin +2 ile -2 arasında olması (Pallant, 2001) ve

kolmogorov-smirnov testi sonucunda anlamlılık değerinin 0,05 değerinden yüksek olması beklenmiştir (Pallant, 2017). Elde edilen veriler, normal dağıldığı için veri analizinde parametrik testlerin kullanılmasına karar verilmiştir. Bu araştırma kapsamında deney ve kontrol gruplarının ters yüz öğrenme algıları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı yalnızca iki grup arasında inceleneceği için ilişkisiz örneklem t testi yapılmıştır. İlişkisiz örneklem t testi, birbiriyle ilişkisi olmayan iki grubun arasındaki farkları test etmek amacıyla deneysel çalışmalarda sıkça kullanılmaktadır (Bektaş ve Kızıkan, 2023).

Argümantasyon tabanlı ters yüz öğrenme uygulamalarının öğrencilerin ters yüz öğrenme algılarına etkisinin araştırıldığı bu deneysel çalışmada da deney grubu ve kontrol grubundaki öğrencilerin ters yüz öğrenme algıları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını araştırmak için ilişkisiz örneklem t testi tercih edilmiştir. Tekrardan kaçınmak için veri analiz süreci bulgular bölümünde detaylı olarak anlatılmıştır.

3.BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde “*Yedinci sınıf öğrencilerinin argümantasyon tabanlı ters yüz öğrenme uygulamalarına yönelik görüşleri bu uygulamaların öğrencilerin ters yüz öğrenme algıları üzerine etkisini nasıl desteklemektedir?*” araştırma sorusuna ve araştırmanın alt problemlerine yanıt verilmiştir. İlk olarak TYÖAÖ ön test ve son testlerden elde edilen verilere dair betimsel istatistik analizlerinin bulguları sonrasında normallik testi bulguları ve en sonda çıkarımsal istatistik analizi bulguları sırasıyla aktarılmıştır.

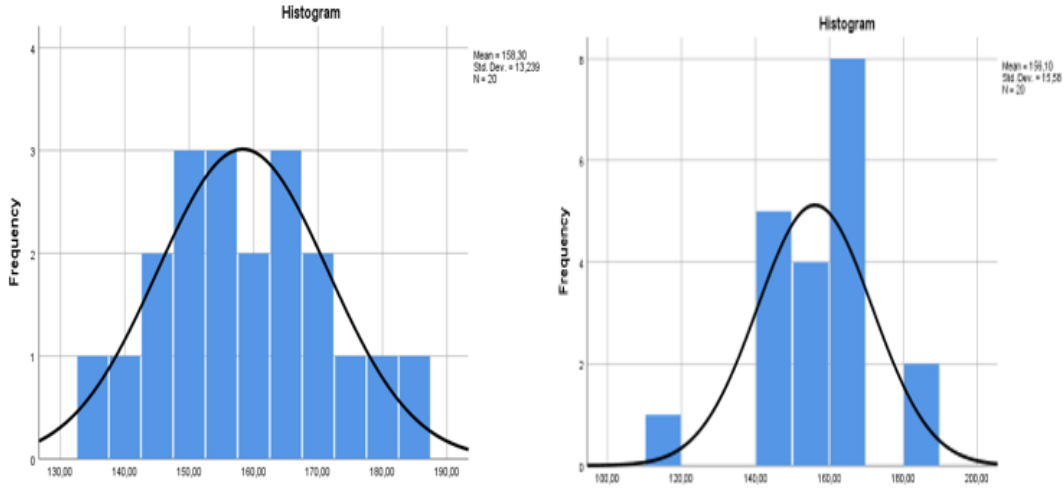
4.1.1. Betimsel İstatistiğe Yönelik Bulgular

Çalışma boyunca elde edilen verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini görmek amacıyla betimsel istatistiksel analizler gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda TYÖAÖ ön test ve son testlerden elde edilen toplam puanların aritmetik ortalama, mod ve medyan değerlerinin birbirine yakın olması, çarpıklık ve basıklık değerlerinin (-1) ile (+1) arasında değer alması, minimum değer ile maksimum değer arasındaki farkın büyük olması ve Kolmogorov- Simirnov testi sonucunda $Sig = p > 0,05$ olması gibi değerler incelenerek verilerin normal dağılıp dağılmadığı incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda verilerin normal dağılım gösterdiği kabul edilmiş ve elde edilen bulgular sırasıyla sunulmuştur. Veriler normal dağılım gösterdiği için çıkarımsal istatistik analizlerinin yapılabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Deney ve kontrol gruplarının TYÖAÖ ön test ve son test toplam puanlarına dair betimsel istatistik analizlerinin bulguları sırasıyla aşağıda verilmiştir. Deney ve kontrol gruplarının ön test toplam puanlarının normal dağılım gösterip göstermediğine dair istatistik bulguları Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Deney ve Kontrol Grubu Ön Test Sonuçlarına Dair Betimsel İstatistik Bulguları

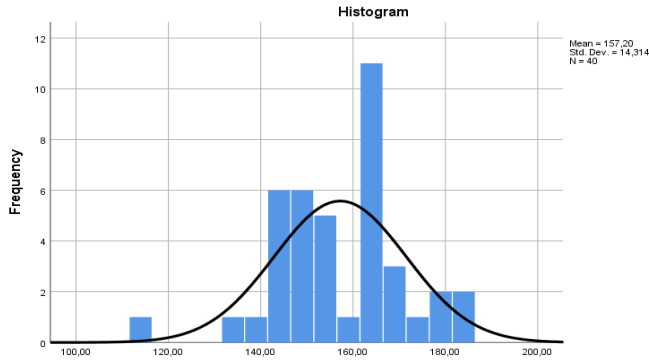
Grup	Aritmetik Ortalama	Medyan	Mod	s	Çarpıklık	Basıklık
Deney	158,30	157,50	150,00	13,23	0,29	-0,29
Kontrol	156,10	157,00	143,00	15,57	-0,58	1,89
Toplam	157,20	157,50	150,00	14,31	-0,28	1,09

Tablo 3 incelendiğinde deney ve kontrol gruplarına dair ön test puanları için aritmetik ortalama, mod ve medyan değerleri birbirine yakın değerler almış, çarpıklık ve basıklık değerleri (+2) ile (-2) arasında değer almış. Bu değer aralığında verilerin normal dağıldığı gözlenmiştir (Pallant, 2001). Deney ve kontrol gruplarının ön test puanlarının normal dağılım grafiği Şekil 16’da verilmiştir.

Şekil 16. Deney ve kontrol grubuna dair ön test puanların normal dağılım grafiği

Şekil 16 incelendiğinde deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin ön test puanlarının normal dağılıma yakın olduğu söylenebilir. Deney ve kontrol grubundaki öğrencilerinin tamamının ön test toplam puanlarının normal dağılım grafiği Şekil 17’de verilmiştir.

Şekil 17. Ön test toplam puanlar açısından normal dağılım grafiği

Şekil 17 incelendiğinde deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin tamamının ön test toplam puanlarının normal dağılıma yakın olduğu söylenebilir. Bununla birlikte deney ve kontrol gruplarının ön test puanlarının normalliği kontrol edilmiştir. Elde edilen bulgular Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Deney ve Kontrol Grubu Ön Test Sonuçlarına Dair Normallik Analizi Bulguları

	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	p	Statistic	df	p
Deney	0,10	20	0,20	0,98	20	0,97
Kontrol	0,15	20	0,20	0,93	20	1,58
Toplam	0,10	40	0,20	0,96	40	1,77

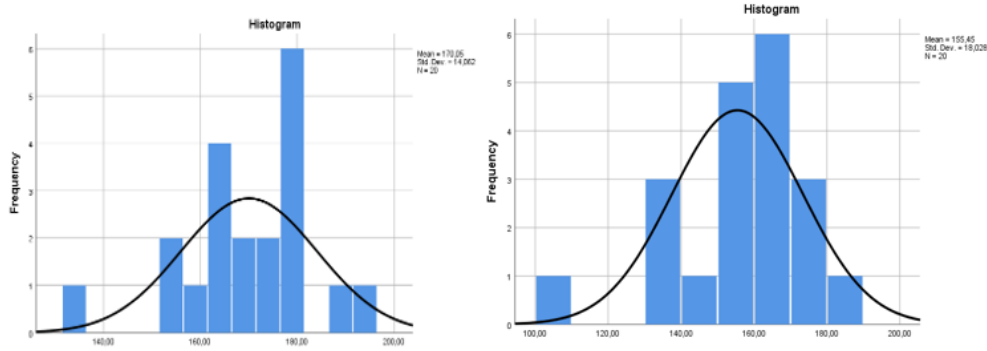
Tablo 4 incelendiğinde Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk test sonuçları yer almaktadır. Eğer örneklem 50 kişiden az ise Kolmogorov-Smirnov testi, 50 kişiden fazla ise

Shapiro-Wilk testi dikkate alınır (McKillup, 2012). Burada gruplar 20 kişiden oluştuğu için Kolmogorov-Smirnov testi sonuçları dikkate alınmış ve sig (p) değeri 0,05'ten büyük çıktığı için deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin ön test toplam puanlarının normal dağılım gösterdiği kabul edilmiştir. Deney ve kontrol gruplarının son test toplam puanlarının normal dağılım gösterip göstermediğine dair istatistik bulguları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Deney ve Kontrol Grubu Son Test Sonuçlarına Dair Betimsel İstatistik Bulguları

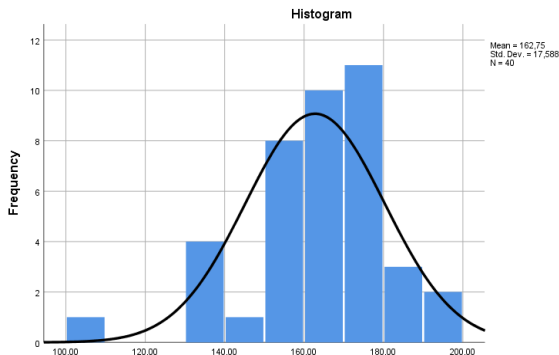
Grup	Aritmetik Ortalama	Medyan	Mod	s	Çarpıklık	Basıklık
Deney	170,05	171,50	163,00	14,06	-0,68	1,03
Kontrol	155,45	158,00	168,00	18,02	-1,12	1,51
Toplam	162,75	166,00	153,00	17,58	-0,98	1,59

Tablo 5 incelendiğinde deney ve kontrol gruplarına dair son test puanları için aritmetik ortalama, mod ve medyan değerleri birbirine yakın değerler almış, çarpıklık ve basıklık değerleri (+2) ile (-2) arasında değer almış. Bu değer aralığında verilerin normal dağıldığı gözlenmiştir (Pallant, 2001). Deney ve kontrol gruplarının son test puanlarının normal dağılım grafiği Şekil 18'de verilmiştir.

Şekil 18. Deney ve kontrol grubuna dair son test puanların normal dağılım grafiği

Şekil 18 incelendiğinde deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin ön test puanlarının normal dağılıma yakın olduğu söylenebilir. Deney ve kontrol grubundaki öğrencilerinin tamamının son test toplam puanlarının normal dağılım grafiği Şekil 19'da verilmiştir.

Şekil 19. Son test toplam puanlar açısından normal dağılım grafiği

Şekil 19 incelendiğinde deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin tamamının son test toplam puanlarının normal dağılıma yakın olduğu söylenebilir. Bununla birlikte deney ve kontrol gruplarının son test puanlarının normalliği kontrol edilmiştir. Elde edilen bulgular Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. *Deney ve Kontrol Grubu Son Test Sonuçlarına Dair Normallik Analizi Bulguları*

	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	P	Statistic	df	P
Deney	0,11	20	0,20	0,95	20	0,50
Kontrol	0,15	20	0,20	0,91	20	0,08
Toplam	0,13	40	0,83	0,93	40	0,32

Tablo 6 incelendiğinde Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk test sonuçları yer almaktadır. Eğer örneklem 50 kişiden az ise Kolmogorov-Smirnov testi, 50 kişiden fazla ise Shapiro-Wilk testi dikkate alınır (McKillup, 2012). Burada gruplar 20 kişiden oluştuğu için Kolmogorov-Smirnov testi sonuçları dikkate alınmış ve sig (p) değeri 0,05’ten büyük çıktığı için deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin son test toplam puanlarının normal dağılım gösterdiği kabul edilmiştir.

4.1.2. Çıkarımsal İstatistiğe Yönelik Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde TYÖAÖ ön test puanları açısından kontrol grubu ile deney grubu arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Grupların ön test ve son test puanları normal dağılım gösterdiği için ve sadece iki grup arasında fark olup olmadığına bakılacağı için ilişkisiz örneklem t testi yürütülmüştür. Grupların TYÖAÖ ön test puanlarından elde edilen t testi bulguları Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. *TYÖAÖ Ön Test Puanlarına Dair t Testi Bulguları*

Grup	N	Ortalama	s	Levene Testi		sd	t	p
				F	P			
Deney	20	3,68	0,30	0,23	0,63	0,10	0,48	0,63
Kontrol	20	3,63	0,36					

Tablo 7 incelendiğinde Levene testinde sig (p) değerinin $0,63 > 0,05$ olduğu görülmektedir. Bu durumda sig (2-tailed) bölümüne bakılır (Bektaş ve Kızıkan, 2023). Bu değere bakıldığında sig (2-tailed) değerinin $0,63 > 0,05$ olduğu görülmüştür. Bu durumda deney ve kontrol grupları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Araştırma sonunda deney ve kontrol gruplarına TYÖAÖ son test olarak tekrar uygulanmıştır. Grupların TYÖAÖ son test puanlarından elde edilen t testi bulguları Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. TYÖAÖ Son Test Puanlarına Dair t Testi Bulguları

Grup	N	Ortalama	s	Levene Testi		sd	t	p
				F	p			
Deney	20	3,95	0,32					
Kontrol	20	3,61	0,41	0,86	0,35	0,11	2,85	0,007

Tablo 8 incelendiğinde Levene testinde sig (p) değerinin $0,35 > 0,05$ olduğu görülmektedir. Bu durumda sig (2-tailed) bölümüne bakılır (Bektaş ve Kızılkapan, 2023). Bu değere bakıldığında sig (2-tailed) değerinin $0,007 < 0,05$ olduğu görülmüştür. Bu durumda deney ve kontrol grupları arasında deney grubunun lehine (3,95) anlamlı bir fark olduğu görülmüştür.

Deney grubundaki öğrencilerin ve kontrol grubundaki öğrencilerin ön test puanları ile son test puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığına da bakılmıştır. Kontrol grubundaki öğrencilerin ön test puanları ile son test puanlarına dair t testi bulguları Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. Kontrol Grubunun Ön Test ve Son Test Puanlara Dair t Testi Bulguları

Grup	N	Ortalama	s	Levene Testi		sd	t	p
				F	p			
Ön test	20	3,63						
Son test	20	3,61		0,26	0,60	0,90	0,12	0,90

Tablo 9 incelendiğinde Levene testinde sig (p) değerinin $0,60 > 0,05$ olduğu görülmektedir. Bu durumda sig (2-tailed) bölümüne bakılır (Bektaş ve Kızılkapan, 2023). Bu değere bakıldığında sig (2-tailed) değerinin $0,90 > 0,05$ olduğu görülmüştür. Bu durumda kontrol grubundaki öğrencilerin ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Deney grubundaki öğrencilerin ön test puanları ile son test puanlarına dair t testi bulguları Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10. Deney Grubunun Ön Test ve Son Test Puanlara Dair t Testi Bulguları

Grup	N	Ortalama	s	Levene Testi		sd	t	p
				F	p			
Ön test	20	3,68	0,30					
Son test	20	3,95	0,32	0,00	0,98	0,10	- 0,27	0,01

Tablo 10 incelendiğinde Levene testinde sig (p) değerinin $0,98 > 0,05$ olduğu görülmektedir. Bu durumda sig (2-tailed) bölümüne bakılır (Bektaş ve Kızılkapan, 2023). Bu değere bakıldığında sig (2-tailed) değerinin $0,01 < 0,05$ olduğu görülmüştür. Bu durumda deney grubu öğrencilerinin ön test ve son test puanları arasında son test lehine (3,95) anlamlı bir fark olduğu görülmüştür.

4.SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

4.1. Sonuç ve Tartışma

Argümantasyon tabanlı ters yüz öğrenme uygulamalarının yedinci sınıf öğrencilerinin ters yüz öğrenme algıları üzerine etkisinin araştırıldığı bu çalışmada argümantasyon tabanlı ters yüz öğrenme uygulamalarının yedinci sınıf öğrencilerinin ters yüz öğrenme algılarını anlamlı bir şekilde etkilediği görülmüştür. Deney grubundaki öğrencilerin lehine çıkan bu fark alan yazında yer alan ters yüz öğrenme modelinin öğretimde etkililiğini vurgulayan çalışmalarla paralellik göstermektedir (Nacaroğlu, 2020; Yiğit, 2024). Bu durum öğrencilerin derse gelmeden önce hazırlık süreçlerinde daha aktif olmalarını kendi bilgilerini kendilerinin yapılandırmasını sağlamıştır. Ayrıca sınıf içi etkinliklerle argümantasyon temelli tartışmalar ile öğrenilen konu derinlemesine pekiştirilmiştir. Buna ek olarak bu yaklaşım sonucunda ters yüz öğrenme ortamlarında öğrencilerin merkeze alınmasının öğrencilerin ters yüz öğrenme algısı üzerinde olumlu bir etki yaratmıştır. İlgili alan yazında ters yüz öğrenme modelinin öğrencilerin akademik başarılarına (Akgün ve Atıcı, 2017; Aydın, 2016; Topal ve Akhisar, 2018), öz-düzenleme becerilerine ve öz-yeterlik algılarına (Kozikoğlu vd., 2021; Talan ve Gülseçen, 2018), motivasyonlarına (Çukurbaşı, 2016; Duman, 2019; Turan, 2015; Yıldız, 2017) ödev, görev ve stres düzeylerine etkisi üzerine (Aydın, 2016) ve ters yüz öğrenmeye yönelik tutumlarının belirlenmesi üzerine (Akdeniz, 2019; Şerefli, 2020; Şahin ve Çiftçi, 2021) ve pek çok konuda ters yüz öğrenmeye yönelik algıların belirlenmesi üzerine (Almodaires, vd., 2019; Kozinoğlu ve Erbenzer, 2021; Öztürk, 2021; Özudođru ve Aksu, 2020; Ünal, vd., 2021; Üstün ve Çil, 2022) yapılan çalışmalar mevcuttur. Bu araştırmalar incelendiğinde bahsi geçen tüm durumlarda argümantasyon tabanlı ters yüz öğrenmenin bu durumlara olan olumlu etkilerinden bahsedilmiştir. Bu kapsamda yürütülen bu çalışmada yedinci sınıf fen bilimleri dersi saf madde ve karışımlar ünitesinde argümantasyon tabanlı ters yüz öğrenme uygulamalarının öğrencilerin ters yüz öğrenme algıları üzerine etkisi araştırılmış ve öğrencilerde olumlu bir etkisi olduğu görülmüştür. Bu açıdan alan yazındaki tüm bu çalışmalar ile benzerlik göstermektedir.

Bunların yanı sıra öğrenme temeline argümantasyon alındığında bu durum, öğrencilerin eleştirel düşünme ve problem çözme gibi becerilerini geliştirmektedir (Ecevit, 2018). Buradan hareketle argümantasyon, TYÖ uygulamalarıyla birlikte yürütüldüğünde öğrencilerin konuları derinlemesine öğrenmelerini sağladığı öğrenci görüşleri sonucunda ortaya çıkmıştır. Alan yazın incelendiğinde bu iki yaklaşımın birleştirilerek uygulanmasının öğrencilerdeki TYÖ algısını nasıl şekillendirdiği üzerine çalışmaya rastlanmamıştır. Bu açıdan yürütülen bu araştırmanın yedinci sınıf düzeyindeki öğrenciler için argümantasyon ve ters yüz öğrenmin birleştirilerek uygulanmasıyla elde edilen verilere dair alan yazına özgün bir katkı sunduğu düşünülmektedir. Bu araştırma, öğrencilerin argümantasyon tabanlı ters yüz öğrenme öğrenmeye yönelik algılarını artırabileceğini gösterdiği için öğretmenler bu uygulamaların olumlu etkilerini görerek kendi sınıflarında uygulamayı düşünebilirler. Ayrıca argümantasyon tabanlı olması öğrencileri düşünmeye, sorgulamaya yönlendirdiğinden öğrenciler için gerçek hayat uygulamalarında yol gösterici olabilir. Bu durumun sadece algı artırmaya ya da akademik başarıya değil hayatı boyunca öğrenme becerilerine de odaklanmaya öğrencileri teşvik edeceği düşünülmektedir. Araştırmanın öğrenci merkezli bir yaklaşımın öğrencilerdeki argümantasyon tabanlı ters yüz öğrenme öğrenmeye yönelik algılarını artırdığı sonucunu ortaya koyduğundan bu durum öğrencilerin öğrenme sorumluluklarını daha fazla üstlenmesine dair paradigma değişimlerine destek olabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışma argümantasyon tabanlı öğrenme ve ters yüz öğrenme yaklaşımlarını bir araya getirilerek elde edilen bulguların etkisini ortaya koymaktadır. Bu durum hem argümantasyon tabanlı öğrenmenin hem de ters yüz öğrenme modelinin birlikte kullanıldığında

güçlü bir sinerji ortaya koyabileceğini göstermektedir. Bu araştırmanın yeni çalışmalar için araştırmalara ışık tutacağı düşünülmektedir. Çalışma özellikle yedinci sınıflar ile yapılan uygulamalarla bu düzeydeki öğrencilerin argümantasyon tabanlı ters yüz öğrenmeyi nasıl algıladıklarını bize göstermektedir. Bunların yanı sıra bu çalışmada yedinci sınıflar ile ve belirli bir konu üzerinde çalışıldığı için çalışmanın genellenebilirliği açısından sınırlılık oluşturmaktadır. Gelecekte yapılacak olan araştırmalarda farklı sınıf seviyelerinde ve farklı öğrenci merkezli yaklaşımlar temele alınarak çalışmalar yürütülebilir. Bu sayede bu çalışmalar ile alandaki bilgi birikimine katkı sağlanabilir. Ters yüz öğrenme eğitimde yenilikçi bir yaklaşımdır. Bu araştırma, argümantasyon ve ters yüz öğrenmeyi birbirine entegre ederek bu yenilikçi yaklaşımların etkilerini hem teorik olarak hem de pratikte ele almaktadır. Araştırmacılar için bu çalışma gelecekte yürütecekleri çalışmaların temelini oluşturabilecek önemli bir kaynak olarak görülmektedir. Okuyucular için ise bu uygulamaların öğrenme sürecini şekillendirmek, daha da iyileştirmek adına yeni fikirler sunmaktadır. Özellikle okullarda yürütülen geleneksel öğretim yöntemlerinden sıyrılarak daha interaktif ve öğrencinin merkezde olduğu yaklaşımların arayışında olan eğitimciler için bir ışık veya bir yol gösterici olabileceği düşünülmektedir.

4.2. Öneriler

Yürütülen araştırmanın bulgularından ve sınırlılıklarından yola çıkılarak gelecekte yapılacak olan çalışmalara yönelik öneriler şu şekildedir:

- Bu araştırma örneklem açısından; Edirne ilinde bulunan özel bir kurumda öğrenim gören öğrenciler ile sınırlıdır. Bu çalışma farklı illerde, daha geniş bir öğrenci grubu üzerinde yapılabilir.
- Çalışmaya katılan gönüllüler belirli yaş aralığındadır. Bu çalışma farklı sınıf düzeylerinde ve farklı derslerde gerçekleştirilerek argümantasyon tabanlı ters yüz öğrenme uygulamalarının etkisi gözlemlenebilir.
- Araştırma veri toplama aracı olarak ölçek ile sınırlıdır. Bunların yanı sıra araştırmaya farklı veri toplama araçlarında eklenerek araştırma daha derinlemesine yürütülebilir.
- Bu çalışma nicel araştırma yöntemi ile sınırlıdır nitel araştırma yöntemide dahil edilerek iki yöntemin birbirine entegrasyonu ile karma araştırma yöntemi kullanılan başka bir çalışma yürütülebilir.

KAYNAKÇA

- Akdeniz, E. (2019). *Ters yüz sınıf modelinin akademik başarı, tutum ve kalıcılık üzerine etkisi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Akgün, M., & Atıcı, B. (2022). The Effects of Immersive Virtual Reality Environments on Students' Academic Achievement: A Meta-analytical and Meta-thematic Study. *Participatory Educational Research*, 9(3), 111-131.
- Almodaires, A. A., Alayyar, G. M., Almsaud, T. O., & Almutairi, F. M. (2019). The effectiveness of flipped learning: A quasi-experimental study of the perceptions of Kuwaiti pre-service teachers. *International Education Studies*, 12(1), 1913-9039. <https://doi.org/10.5539/ies.v12n1p10>
- Anastasi, A. (1988). *Psychological testing (8th ed.)*. Macmillan Publishing Company.

- Aydin, B. (2016). *Ters yüz sınıf modelinin akademik başarı, ödev/görev stres düzeyi ve öğrenme transferi üzerindeki etkisi* (Yüksek Lisans Tezi) Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Bacon, D. R., Sauer, P. L. ve Young, M. (1995). Yapısal eşitlik modellemesinde bileşik güvenilirlik. *Eğitimsel ve psikolojik ölçüm*, 55(3), 394-406.
- Bektaş, O. ve Kızkapan, O. (2023). *Nicel araştırmalarda istatistik (SPSS) uygulamaları*. Nobel Yayıncılık.
- Bergmann, J. ve Sams, A. (2008). Remixing chemistry class. *Learn Lead Technology* 36(4), 24-7.
- Bergmann, J. ve Sams, A. (2014). *Flipped Learning for Elementary Instruction*. Washington DC: International Society for Technology in Education.
- Bergmann, J., & Sams, A. (2012), *Flip your classroom: Reach every student in every class every day*. Washington: International Society for Technology in Education.
- Cohen, M. E. (2016). The flipped classroom as a tool for engaging discipline faculty in collaboration: A case study in library-business collaboration. *New Review Of Academic Librarianship*, 22(1), 5-23. <https://doi.org/10.1080/13614533.2015.1073162>
- Çukurbaşı, B. (2016). *Ters yüz edilmiş sınıf modeli ve lego-logo uygulamaları ile desteklenmiş probleme dayalı öğretim uygulamalarının lise öğrencilerinin başarı ve motivasyonlarına etkisi* (Doctoral dissertation, Sakarya Üniversitesi (Turkey)).
- Duman, İ. (2019). *Etkinlik temelli öğrenmeye dayalı ters-yüz edilmiş sınıf modelinin öğrencilerin akademik başarı ve öğrenme motivasyonlarına etkisi* (Doctoral dissertation, Sakarya Üniversitesi (Turkey)).
- Ekinci, F., Bektaş, O., Karaca, M., & Yiğit, K. N. (2023). The flipped learning perception scale: A validity and reliability study. *Education and Information Technologies*, 1-28. <https://doi.org/10.1007/s10639-023-11731-7>
- Erduran, S., Guilfoyle, L. ve Park, W. (2020). Science and religious education teachers' views of argumentation and its teaching. *Research in Science Education*, 52, 655-673. <https://doi.org/10.1007/s11165-020-09966-2>
- Fraenkel, J. K, and Wallen, N. E. (1996). *How to design and evaluate research in education (third edition)*. New York: McGraw-Hill, Inc.
- Gough, E., Dejong, D., Grundmeyer, T., & Baron, M. (2017). K-12 teacher perceptions regarding the flipped classroom model for teaching and learning. *Journal of Educational Technology Systems*, 45(3), 390-423. <https://doi.org/10.1177/0047239516658444>
- Hayırsever, F. ve Orhan, A. (2018). Ters yüz edilmiş öğrenme modelinin kuramsal analizi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(2), 572-596. <https://doi.org/10.17860/mersinefd.431745>
- Hung, H. T. (2015). Flipping the classroom for english language learners to foster active learning. *Computer Assisted Language Learning*, 28(1), 81-96. <https://doi.org/10.1080/09588221.2014.967701>
- [Kozikoğlu, I., Erbenzer, E., ve Ateş, G. \(2019\). Öğretmenlerin ters yüz öğrenme öz-yeterlik algıları ile öğrenen özerkliğini destekleme davranışları arasındaki ilişki. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, \(42\), 344-366. <https://doi.org/10.33418/ataunikkefd.796531>](https://doi.org/10.33418/ataunikkefd.796531)

- Kozikoğlu, İ., Erbenzer, E., & Ateş, G. (2021). Öğretmenlerin ters yüz öğrenme öz-yeterlik algıları ile öğrenen özerkliğini destekleme davranışları arasındaki ilişki. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (42), 344-366.
- Köseoğlu, F., Tümay, H. & Budak, E. (2008). Bilimin doğası hakkında paradigma değişimleri ve öğretimi ile ilgili yeni anlayışlar. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(2), 221-237.
- McKillup, S. (2012). *Statistics explained: An introductory guide for life scientists* (Second edition). United States: Cambridge University Press.
- Nacaroğlu, O. (2020). *Özel yetenekli öğrencilerin madde ve değişim ünitesindeki başarılarına ve özdüzenleme becerilerine ters yüz öğrenme modelinin etkisi*. (Doktora tezi). Erciyes Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- Osguthorpe, R. T., & Graham, C. R. (2003). Blended learning environments. *Quarterly review of distance education*, 4(3).
- Öztürk, M. (2021). Pre-service teachers' perceptions towards open and distance education: asynchronous and synchronous online learning. *Ahmet Keleşođlu Journal of the Faculty of Education*, 3(2), 216–230. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/akef/issue/65129/1001751>. Accessed 04.01.2022.
- Özüdođru, M., & Aksu, M. (2020). Pre-service teachers' achievement and perceptions of the classroom environment in flipped learning and traditional instruction classes. *Australasian Journal of Educational Technology*, 36(4), 27–43. <https://doi.org/10.14742/ajet.5115>
- Pallant, J. (2001). *SPSS survival manual*. Open University Press.
- Pallant, J. (2017). *SPSS kullanma kılavuzu SPSS ile adım adım veri analizi* (S. Balcı ve B. Ahi, Çev). Ankara / Anı Yayıncılık.
- Prashar, A. (2015). Assessing the flipped classroom in operations management: A pilot study. *Journal Of Education For Business*, 90(3), 126-138. <https://doi.org/10.1080/08832323.2015.1007904>
- Seçer, İ. (2017). SPSS ve LISREL ile pratik veri analizi: Analiz ve raporlaştırma. Genişletilmiş 2. Baskı. Anı Yayıncılık.
- Şahin, İ., & Çiftçi, B. (2021). *Ters yüz sınıf uygulamalarının 6. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersindeki akademik başarı ve tutumlarına etkisi* (Master's thesis, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi).
- Şerefli, B. (2020). *Sosyal bilgiler öğretiminde ters yüz edilmiş sınıf modeli: akademik başarıya, tutuma etkisi ve öğrenci görüşleri* (Master's thesis, Eğitim Bilimleri Enstitüsü).
- Talan, T., & Gülseçen, S. (2018). Ters-yüz sınıf ve harmanlanmış öğrenmede öğrencilerin öz-düzenleme becerilerinin ve öz-yeterlik algılarının incelenmesi. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT)*, 9(3), 563-580.
- Topal, A. D., & Akhisar, Ü. (2018). Ters yüz öğrenme yaklaşımının öğrencilerin akademik başarılarına etkisi: Mikroişlemci/mikrodenetleyiciler II dersinin uygulaması. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 1(2), 135-148.
- Toulmin, S. (2003). *The uses of argument*. New York: Cambridge University Press.

- Tuğran, Z. (2015). İşbirlikli öğrenmenin lise öğrencilerinin matematik özyeterlik algısı ve başarısı üzerindeki etkileri. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Ünal, A., Ünal, Z., & Bodur, Y. (2021). Using flipped classroom in middle schools: teachers' perceptions. *Journal of Research in Education*, 30(2), 90–112. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1301256.pdf>. Accessed 04.01.2022.
- Üstün, A. B., & Çil Düzenli, B. (2022). Investigation of teachers' perception levels and attitudes towards mobile learning during the Covid-19 pandemic process. *Educational Reflections*, 6(1), 24–39. <https://dergipark.org.tr/en/pub/eduref/issue/69172/1059976> . Accessed 04.01.2022.
- Yestrebsky, C. L. (2015). Flipping the classroom in a large chemistry class research university environment. *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, 191, 1113-1118. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.04.370>
- Yıldız, Y. (2017). *Flüt eğitiminde ters yüz öğrenme modelinin öğrencilerin akademik başarıları motivasyonları ve performansları üzerine etkisinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yiğit, K. N. (2024). *Ters yüz öğrenmeye ilişkin fen bilimleri öğretmen adaylarının algılarının belirlenmesi: Bir karma araştırma yöntemi çalışması*. (Yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- Yolagiden, C. (2021). *Çevrim içi sosyobilimsel argümantasyonun sosyobilimsel farkındalığa, girişimciliğe ve bilgileri günlük hayatla ilişkilendirme düzeyine etkisi*. (Doktora tezi, Erciyes Üniversitesi).

GLOBAL STUDIES OF EDUCATION ABOUT STANDARDIZATION
KÜRESEL STANDARDİZASYON EĞİTİMİ ÇALIŞMALARI

Müge ALGAN

Dr., Türk Standardları Enstitüsü, Kamu Yönetimi, 0000 0001 8959 1174

Özet

Günümüzde bilgi ve teknik gelişme, sermaye ve emek gibi ekonomik büyümenin unsurları olarak ülkelerin rekabet güçlerinin artırılması için önemli faktörler haline gelmiştir. Teknik gelişmenin temelini oluşturan standartlar; ticaretin artırılması ve teknik engellerin azaltılması, uluslararası uyumun sağlanması, pazara girme avantajı sağlanması ve işletmelerin pazar payının artırılması gibi ekonomik faydalar sağlamaktadır. Dünya ticaretinin %80'den fazlasının ve yaklaşık 4 trilyon dolarlık hacminin teknik düzenleme ve standartlardan etkilendiği bir küresel ekonomide standardizasyon eğitimleri son yıllarda önem verilen konulardan birisi olmuştur. Küresel rekabet gücünün artırılması ve sanayinin ihtiyacı olan nitelikli iş gücünün yetiştirilmesi için uluslararası kuruluşlar ve ülkeler standardizasyon müfredatı oluşturulmasına önem vermektedir. Dünya genelinde ülkeler, küresel kuruluşlar ve standart teşkilatları teknolojik gelişme sağlayarak rekabet güçlerini artırmak için standardizasyon programları oluşturmakta ve bu derslerin artırılması için çalışmalar yürütmektedir. Standartlar sadece ekonomik gelişmenin değil toplumsal güvenliğin sağlanması için de önem arz etmektedir. Bu anlamda standardizasyon bilgisi insan, çevre ve tüm canlıların sağlığı için kalite ve güvenlik gereklerini belirler. Bu nedenle standardizasyon eğitimi dünya genelinde önemsenen bir konudur. Bu makale, ilk bölümünde Uluslararası Standart Kuruluşlarının standardizasyon eğitimi ile ilgili çalışmalarını tanıtmakta ikinci bölümde Avrupa Standardizasyon eğitimi çalışmalarını; Avrupa Birliği (AB) kurumları, Avrupa Standart Kuruluşları ve AB ülkeleri nezdinde incelemektedir. Makalenin son bölümü Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği ülkeleri tarafından yürütülmekte olan standart eğitimleri çalışmalarını okuyucuya sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Standardizasyon Eğitimi, Yönetişim, Standart Kuruluşları, Avrupa Birliği, APEC.

Abstract

Today information and technical development have become the crucial elements of economic growth. Standards that form the basis of the development; provide economic benefits such as increasing trade, reducing technical barriers, ensuring compatibility and increasing the market share. Education about standardization has been an important issue in recent years in a global economy where more than 80% of world trade and (app. \$ 4 Trillion) are affected by technical regulations and standards. Education about standardization is a tool for boosting global competitiveness and training the workforce needed by industry. Standards have major importance not only for economic development but also for ensuring social security. In this sense, standardization determines quality and safety requirements for the health of humans, the environment and all living things. For this reason, standardization training is an important issue

around the world. Therefore countries, global actors and standardization organisations create standardization curricula and increase their standardization training programs. The first part of the article introduces the work of the International Standard Organisations on education about standardization while the second part of the article examines the studies of Europe in this field by defining the work of the European Union (EU), European Standardization Organisations and EU countries. The final part of the article introduces the efforts of Asia Pacific Economic Cooperation countries on education about standardization.

Keywords: Education About Standardization, Governance, Standard Organisations, European Union, APEC.

1.GİRİŞ

Ekonomik büyümenin unsurları sermaye ve emek olarak tanımlanmakta iken günümüzde bilginin artan önemi ve teknolojinin hızla gelişmesi bu unsurlara yenilerinin eklenmesini sağlamıştır. Bilgi ve teknik gelişmeler artık ülkelerin ekonomik büyümesinin önemli katılımcıları olmaktadır. Teknik gelişmenin temelini ise patentler, lisans hakları ve standartlar oluşturmaktadır. Standartlar teknik gelişmelerin yazılı hale getirilerek paylaşılması kadar ticaretin artması ve teknik engellerin azaltılması yönünde de faydalar sağlamaktadır. Standartlar, uluslararası uyumun sağlanması, işletmelere pazara girme avantajı sağlanması, yeni pazarların gelişmesine yardımcı olma ve işletmelerin pazar payının artırılması gibi ekonomik faydalar da sağlamaktadır. Standardizasyon maliyet tasarrufu sağlanması, beklenmeyen durumların önlenmesi ve zaman avantajı sunması ile de sanayinin ve özel sektörün ekonomik gücünün artırılmasına katkı sağlamaktadır (Algan, 2013:132-136).

Dünya genelinde yayınlanmış olan 500.000 standardın doğrudan küresel ekonomide kullanılmakta olduğu ve OECD verilerine göre dünya ticaretinin %80'den fazlasının (yaklaşık 4 trilyon dolar) teknik düzenleme ve standartlardan etkilendiği bilinmektedir (Algan, 2013:133). Standartlar küresel ticarete katılma olanağı, kalite güvencesi ve çevre koruması sunmanın yanı sıra sadece Almanya'da %1'e yaklaşan gayri safi milli hasıla ve 17 milyar Euro ekonomik katkı sağlamaktadır. Küresel rekabet edebilirlik için anahtar unsur olan standartlar işletmelerin risk yönetimlerini de kolaylaştırmaktadır (DIN, 2011). İngiliz ekonomisine bakıldığında standartların ekonomiye yaptıkları katkının 8,2 milyar pound olduğu görülmektedir. Üretkenlik artışında bu katkının %37,4 olduğu görülmektedir. Ülkenin gayri safi yurt içi hasıla büyümesinde standartların katkısı ise %28,4 olmuştur (BSI, 2019). Bu ekonomik getirileri yanında standartlar; kalite, çevre ve güvenlik gereklerinin belirlenmesini sağlamakta işletmeler için farklılıkların azaltılması olanağı sunarken enformasyon akışını sağlamaktadır. Standartlar, standardizasyon süreçlerine katılan kurumlar için stratejik ortaklıklar ve iş birlikleri oluşturulmasını sağlamakta, inovasyon ve ar-ge çalışmalarının desteklenmesini sağlamaktadır. Standartlar yeni pazarlar oluşturulmasına katkı sağlayarak ve mevcut pazar hacimlerini geliştirerek istihdamın artırılmasına da katkı sağlamaktadır (Algan, 2013:137-139).

Standartlar; bilgi yönetiminin etkin yapılması, bilginin nesiller arasında aktarılması, istihdam edilebilir bilgiye ulaşılması, kamu faaliyetlerinde tercih edilme, ticaret yapmak için işlemlerin kolaylaştırılması, üretim etkinliğinin geliştirilmesi ve daha az çeşit bulundurmak yoluyla stok maliyetlerinin azalması gibi pek çok kurumsal getiri sağlamaktadır (BSI, 2014). Ekonomik, sosyo-ekonomik ve kurumsal getirileri ile standartlar küresel ve ulusal ticaretin artırılması ve ülkelerin ekonomik büyümelerinin sağlanması açısından çok önemli unsurlar olmaktadır. Küresel ticaretteki payları ve ekonomideki bu önemleri ile standartlar ülkelerin ve uluslararası

kuruluşların önemli araçlarından biri haline gelirken standardizasyon faaliyetlerine katılım sağlanması ve standardizasyon eğitimleri verilmesi de ülkeler ve işletmeler için önemli olmaktadır. Bu nedenle ülkeler ve kurumlar standardizasyon faaliyetlerine katılım sağlayarak standartların faydalarından yararlanmak istemektedir. Standartların ekonomik etkilerinin artması sonucunda standardizasyon eğitimi son yıllarda dünyada önem verilen konulardan birisi olmuştur. Standardizasyon eğitimleri; küresel rekabet gücünün artırılması ve sanayinin ihtiyacı olan nitelikli iş gücünün yetiştirilmesi için önemli görülmekte ve standardizasyon eğitimlerinin artırılması için küresel kuruluşlar ve standart teşkilâtları çalışmalarını artırarak sürdürmektedir. Dünya genelinde birçok ülke ve standart kuruluşu standardizasyon eğitimlerine önem vermekte ilk ve orta öğrenim, üniversite ve lisans sonrası eğitimlerinde standardizasyon müfredatları oluşturmaktadır. Başta Asya Pasifik ülkeleri olmak üzere birçok ülkede standardizasyon programları oluşturulmakta ve bu derslerin artırılması için çalışmalar yürütülmektedir. Üniversitelerde sadece mühendislik fakültelerinde değil hukuk fakülteleri ve iktisadi idari bilim dallarında da standardizasyon programları açılmaktadır. Standardizasyon öğrenimi; sanayinin gereksinimlerine uygun insan kaynağı yetiştirilmesini sağlarken gençlerin teknolojik donanım ile yetişmelerine olanak tanımaktadır.

Uluslararası standart kuruluşları eğitim materyalini web sitelerinde kullanıcılara sunmakta ve standardizasyon eğitimi ile ilgili çalışmalarını sürdürmektedir. Avrupa standart kuruluşları ise eğitim faaliyetleri üzerine çalışma grupları ve eylem planları oluşturmakta ve üye ülkelerin de katkısı ile hazırlanan standardizasyon eğitimi dokümanlarını web sitelerinde kullanıma sunmaktadır.

Avrupa standart kuruluşlarına üye olan İngiltere, Almanya, Avusturya, Finlandiya, İsveç ve Lüksemburg gibi ülkeler standardizasyon eğitimi ile ilgili yaptıkları çalışmalar ile öne çıkmaktadır. Bu ülkelerin standart kuruluşları ülkelerinde standardizasyon eğitimlerinin orta öğrenim, mesleki eğitim ve üniversitelerde artırılması için çalışmalar yapmakta ve standardizasyon eğitimi ile ilgili eğitim dokümanları ve makaleler ile kullanıcılarına hizmet sunmaktadır. Avusturya Standart Kuruluşu ASI, tez yazmakta olan yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin standart taleplerini ASI web sayfası üzerinden anında almakta ve bu öğrencilere standardizasyon ve teknik bilgi verilmesi konusunda destek olmaktadır. Almanya ve İngiltere özellikle üniversitelerde tüm branşlarda standardizasyon programlarının artırılması ve standartların faydaları konusunda çok disiplinli yaklaşım belirlenmesi için çalışmalar yürütmektedir. Lüksemburg standardizasyon alanında araştırmalar yapmakta ve bu araştırmaların sonuçlarına göre eğitim faaliyetlerini planlamaktadır. Lüksemburg standart kuruluşunun web sitesinde standardizasyon ile ilgili kapsamlı eğitim materyalleri sunulmakta ve ülkede pek çok üniversitede standardizasyon programları bulunmaktadır.

Standardizasyon alanında uluslararası ve bölgesel kuruluşların örnek aldığı ve uygulamalarını kendi bölgelerinde hayata geçirmek istedikleri kuruluş ise Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) üyesi ülkelerdir. Bu ülkeler standardizasyon eğitimi konusunda kayda değer çalışmalar yürütmektedir. APEC üyesi ülkelerde dünya genelinden daha çok standardizasyon programı yürütülmekte, APEC tarafından yayınlanan birçok standardizasyon kitabı ve müfredatı bulunmaktadır.

Bu yazı küresel alanda standardizasyon eğitimleri hakkında bilgi vermek amacıyla uluslararası standardizasyon eğitimi çalışmalarını tanıtmaktadır. Yazı, Avrupa Birliği'nin standardizasyon eğitimi ile ilgili çalışmalarını ele alırken Avrupa Standart Kuruluşlarının çalışmalarına değinmekte ve Avrupa'da en kapsamlı standart eğitimi faaliyetler yürüten İngiltere'deki çalışmaları tanıtmaktadır. Yazı, standardizasyon eğitimi alanında dünyada en yaygın ve en

kaliteli faaliyetleri yürütmekte olan Asya Pasifik ülkelerinin standardizasyon eğitimi çalışmalarını tanıtmaktadır.

2.ULUSLARARASI STANDART KURULUŞLARININ ÇALIŞMALARI

Uluslararası Standardizasyon Kuruluşu (ISO), standardizasyonunun önemini eğitim faaliyetleri aracılığıyla daha çok anlaşılacağını düşünmektedir. Bu görüşünü 2011-2015 yılları için hazırlanan Gelişmiş Ülkeler İçin Eylem Planında da ortaya koyan ISO, 2014 yılında standartların nasıl öğretileceğine dair bir kılavuz yayınlamıştır (ISO, 2018). ISO, standardizasyon eğitiminin birçok mühendislik disiplini ile birlikte öğrenilmesi gereken yatay bir konu olduğunu belirtmekte ve standardizasyonun tekrar araştırma yapmaya gerek bırakmayan kodlanmış veriler sunduğunu ortaya koymaktadır. ISO, standardizasyonunun önemini toplum tarafından çok bilinmediğini bu nedenle uluslararası standartların teknolojik, ekonomik ve toplumsal faydalarının eğitimin her seviyesinde öğretilmesi gerektiğini savunmaktadır. ISO standardizasyonunun faydalarının geniş kitlelere anlatılabilmesi için bazı eylemler gerçekleştirmektedir. Standardizasyon ve standardizasyon eğitimi ile ilgili kaynakların ve materyalin bir kaynaktan toplanarak bu kaynağın toplumun her kesimin ulaşımına açmak bu eylemlerden birisidir. ISO, Uluslararası Elektroteknik Komisyonu (IEC) ve Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU) ile birlikte Dünya Standartları İşbirliği Akademik Günleri düzenleyerek standardizasyon ve standardizasyon eğitimi konusunda farkındalık yaratmaya çalışmaktadır. ISO, gelişmiş ülkelerde standart kuruluşları ve eğitim kurumları ile iş birlikleri geliştirilmesini teşvik etmekte, standardizasyon alanındaki eğitim programlarının artırılmasına çalışmakta ve bu alanda çalışmalar yapan eğitim kurumlarını desteklemektedir. ISO ayrıca sosyoloji, işletme, sürdürülebilir yönetim ve ekonomi alanlarında yüksek lisans programlarına destek olmakta bu derslerin yer aldığı üniversiteler ile iş birlikleri geliştirmektedir. Programlar, standart hazırlama süreçleri hakkında bilgi verirken kamu ve özel sektörün katılımının önemine değinmekte ve bilginin paylaşımı, iyi uygulamaların paylaşılması ve izleme araçları ile ilgili temel ihtiyari anlaşmaları ortaya koymaktadır. ISO'nun eğitim programlarına ait tüm doküman ve materyali ISO üyeleri ile paylaşılmaktadır (ISO, 2018). Üniversiteler dışında ISO kendi bünyesinde de eğitim faaliyetleri düzenlemekte ve belirli sektör ve standartlar üzerine verilen bu eğitimler ile üye ve paydaşlarını uluslararası standartlar ile ilgili bilgilendirmektedir. ISO ayrıca teknik komite ve sekreterlerini de düzenli olarak bilgilendirmekte ve bu kişilerin uluslararası standart hazırlama süreçlerine katkısını artırmaya çalışmaktadır.

Uluslararası Standardizasyon Kuruluşunun eğitim programlarına ait tüm doküman ve materyal; ilk ve orta öğrenim ve üniversite olarak sınıflandırılmakta ve bu dokümanlara ISO web sitesinden ulaşılabilir (ISO repository of teaching materials, 2018). ISO'nun akademik eğitim dokümanları makale, politika dokümanları ve standardizasyon alanında çeşitli ülkelerde yapılmış olan araştırmaları kapsamaktadır. ISO'nun ayrıca inovasyon, fikri mülkiyet hakları ve ar-ge alanlarında yapılan araştırma ve makaleleri kapsayan doküman havuzu da bulunmaktadır (ISO repository of teaching materials, 2018). Uluslararası Standardizasyon Kuruluşu, üniversiteler ve standart kuruluşları arasındaki iş birliklerinin geliştirilmesi için; akademik personelin standart hazırlama çalışmalarında yer alması, öğrencilerin standart kuruluşlarını ziyaret ederek çalışmaları gözlemlemesi, öğrencilerin stajyer olarak standart kuruluşlarında çalışmaları, komite üyelerinin misafir öğretim görevlisi olmaları, seçilmiş standart uzmanlarının akademik program ve üniversitelerde çalışmaları, standart koleksiyonlarının üniversitelere ücretsiz veya indirimli sunulması, ulusal standardizasyon stratejilerinde standardizasyon eğitime yer verilmesi, konferans ve çalıştaylar düzenlenerek standardizasyon eğitiminin önemini pekiştirilmesi, ulusal standart kuruluşlarının üzerinde çalıştıkları konular için üniversitelerin deneyimlerinden yararlanılması gibi yöntemler uygulanması gerektiğini

ifade etmektedir (ISO, 2014:51). ISO standardizasyon eğitimi konusunda yapılması gerekenleri adımları; yarı zamanlı bile olsa bir personel/birime akademi ile çalışmalar yapılması için sorumluluk verilmesi; standart kuruluşu ile akademik kuruluş ve üniversiteler arasında yürütülmekte olan mevcut çalışmaların ve iş birliklerinin değerlendirilmesi, teknik komitelerde yer alan akademik kişilerin ve bu kişilerin yaptığı araştırmaların belirlenmesi; standart hazırlama süreçlerinde yer alan akademik personelin standardizasyon ile ilgili alanlarda çalışmalar yapmasının teşvik edilmesi, akademi ile iş birliklerinin güçlendirilmesi; dördüncü adım ulusal forumlar, toplantılar ve çalıştaylar düzenleyerek standardizasyon eğitiminin önemini anlatarak paydaşların katılımının artırılması; ulusal planlar hazırlanması, uygulanması ve bu planların izlenmesi olarak belirlemektedir (ISO, 2014: 55-66).

Uluslararası Standardizasyon Kuruluşu standardizasyon eğitimleri ile ilgili ana sorunları; standart kuruluşlarının konuya yeterli önemi vermemesi, üniversitelerin standartlar ve eğitim arasındaki önemli bağı görememesi, akademinin standardizasyon alanına olan ilgisizliği, finansal kaynaklardaki yetersizlik, eğitim programlarına yeni konu eklenmesi hususunda yaşanan rekabet, hükümet desteği olmaması, uygun eğitim materyali bulunmaması, uzmanların sınırlı sayıda olması ve öğretim üyesi ve araştırmacıların sınırlı sayıda olması olarak tanımlamaktadır (ISO, 2014:84-85). ISO, standart kuruluşları ve üniversitelerin standart eğitimini öncelik olarak görmesi, standardizasyondan faydalanılacak ihtiyaç alanlarının belirlenmesinin, Eğitim Bakanlıkları ve diğer paydaşlar ile bağlantı kurulmasının ve standardizasyon ağları kurularak tüm paydaşların bu ağlarda bilgi alışverişinde bulunmalarının sağlanmasının standardizasyon farkındalığını artıracaklarını belirtmektedir (ISO, 2014:85-87). ISO, e-öğrenme, daha geniş kitlelere ulaşılacak internet üzerinden kurslar, akademik kurumlara verilecek daha özel konulu eğitimler, modüler kurslar ve uluslararası eğitimlerin geleceğin eğitim olanakları olacağını düşünmektedir.

3.AVRUPA STANDARDİZASYON EĞİTİMİ ÇALIŞMALARI

Ülkeler seviyesinde önemli uygulamalar bulunmakla beraber Avrupa genelinde belirlenmiş bir standardizasyon eğitimi politikası bulunmamaktadır. Avrupa Birliği (AB), kapsamlı ve tüm ülkelerde uygulanacak bir standardizasyon eğitimi politikası oluşturulması için çalışmaktadır. Avrupa Konseyi 25 Eylül 2008 tarihinde alınan Standardizasyon ve İnovasyon Konsey Kararı ile eğitim programlarında standardizasyona yer verilmesi ve akademik programlarda uygulanacak standart dersleri ile standardizasyonun faydaları konusunda Avrupa genelinde bilinirliğin artırılması konusunda Üye Ülkelerin desteklenmesini kararlaştırmıştır (Council of The European Union, 2008). Avrupa Komisyonu Standardizasyon Birimi de bu karar paralelinde standardizasyon alanında akademik ağlar oluşturulması, standardizasyon alanında özellikli projeler hazırlanarak uygulanması gibi çalışmalar yürütmeye başlamıştır. Avrupa Komisyonu özellikle enformasyon teknolojileri alanındaki standardizasyon çalışmalarını desteklemek üzere bir yürütme kurulu oluşturarak bu alanda politikalar belirlemeye başlamıştır. Yürütme Kurulu, alan ile ilgili etkin çalışmalar yürütülmesi için standardizasyon eğitimi konusunda bir çalışma grubu oluşturulmasını sağlamış, enformasyon teknolojileri alanında standardizasyon eğitimleri düzenlenmesi için spesifik eylemler belirlenmesini sağlamış ve hedef gruplara ulaşacak çalıştaylar düzenlemişlerdir. Avrupa Standardizasyon Akademisi ise Avrupa'da standardizasyon eğitimlerinin artırılması ve bu alanda profesyonelliğin artırılması amacıyla çalışmalarını yürütmektedir. Akademi bu kapsamda AB Asya Link Projesi, E-Learning Platform, ICES Çalıştay 2007 gibi çalışmalar yürütmüş ve standardizasyon eğitimi ile ilgili müfredat oluşturulmasını, kitap hazırlanmasını ve özel yayınlar yapılmasını sağlamıştır. Avrupa Standart Kuruluşları da Avrupa Konseyi ve Avrupa Komisyonunun bu çalışmaları kapsamında faaliyetler yürüterek AB genelinde standardizasyon eğitimlerinin desteklenmesi için çalışmıştır. Bu faaliyetler sonucunda 84 Avrupa kuruluşu standardizasyon

eğitimlerinin artırılması kapsamındaki çalışmalara dahil olmuştur. Avrupa Standart Kuruluşları (CEN ve CENELEC) Standart Günleri adı altında yılda iki kere yapılan standardizasyon eğitimleri ile standardizasyon alanında farkındalık çalışmaları yürütmekte ve paydaşlar için teknik destek programları yürütmektedir. CEN ve CENELEC'in desteği ile İngiltere, Danimarka, Finlandiya ve İrlanda ulusal standart kuruluşları ve Zagreb Üniversitesi bir araya gelerek Standartlar Üzerine İnşa Edilen Dünya adında bir çalışma kitabı kaleme almışlardır (DSF, 2015). Lise düzeyinde hazırlanan çalışma kitabı ücretsiz olarak ilgilenenlerin hizmetine sunulmuştur. Çalışma kitabı standartlar ve standardizasyon ile ilgili çoktan seçmeli sorular, power point formatında hazırlanmış olan sunular ve pratik çalışmalar da içermektedir. Bu Çalışma Kitabı Avrupa genelinde kullanıma sunulan kapsamlı ve bilgilendirici bir doküman olmuştur.

Son araştırmalara göre İngiliz ve Avusturya Standart Kuruluşlarının faaliyetleri dışında Avrupa genelinde ilk ve orta öğrenim kapsamında da sistematik ve koordineli bir standardizasyon eğitim çalışması olmadığı görülmektedir. Almanya ve Hollanda, üniversitelerde akademisyen istihdam ederek bu üniversitelerde standardizasyon dersleri verilmesini ve standardizasyon araştırmaları yapılmasını sağlamaktadır. İngiltere, Fransa, Almanya, Türkiye, Lüksemburg gibi ülkeler stratejik planlarında standardizasyon eğitimi ile ilgili hedef ve eylemlere yer vermektedir. Hollanda, stratejik planında yer vermemesine rağmen standardizasyon eğitimine özel önem vermekte ve ülkede bu faaliyetlerin gelişmesi için çalışmalar yürütmektedir. İngiltere, standardizasyon eğitimi alanında Avrupa'nın örnek ülkesi konumundadır. Ülkede ilkökul seviyesinden üniversiteye kadar her kademede standardizasyon eğitimi verilmektedir. Bu öneminden dolayı İngiltere'de yürütülmekte olan eğitim faaliyetleri makalede ayrıca ele alınmaktadır. Avusturya ise hem yüksek lisans seviyesinde hem de orta öğrenim düzeyinde hazırladığı web araçları ile standardizasyon alanında eğitimleri teşvik etmektedir. Almanya, standardizasyon eğitimi ile ilgili kapsamlı araştırmalar yapmakta ve bu araştırma sonuçları doğrultusunda eylemler belirlemektedir. Alman Standartlar Enstitüsü (DIN) tarafından verilen standardizasyon eğitimi Almanya genelinde yeterli bulunmakta ve ülke genelinde standardizasyonun gerekliliği anlaşılmaktadır. DIN, standardizasyon eğitimleri vermekte, kamu ve özel sektörün yer aldığı hedef pazarlar oluşturmakta, web sitesinde eğitim dokümanları paylaşmakta ve sertifikalı standardizasyon kursları vermektedir. DIN, akademik müfredat içeriğinin sanayinin standartlaştırma ihtiyaçlarına uygun olarak belirlenmesi için projeler yürütmektedir. Ayrıca yürütülen "Ortam Destekli Yaşam" Yüksek Lisans programı projesi de standardizasyon modülü içermektedir. Ortam Destekli Yaşam Yüksek Lisans programı geliştirilmiştir. Bu program şu anda HTW Uygulamalı Bilimler Üniversitesi'nde uygulanmaktadır (DIN, 2021a). Almanya üniversiteler ve eğitim kurumlarında standardizasyon eğitimlerine önem vermektedir. Beuth University of Applied Sciences Berlin, Bonn-Rhein-Sieg University of Applied Sciences, Technical University of Darmstadt, Dortmund University of Applied Sciences and Arts, Leibniz University of Hanover, Hochschule Hannover, Leipzig University gibi eğitim kurumlarında standardizasyon programları yürütülmektedir (DIN, 2021b). Lüksemburg, standardizasyon eğitimlerine önem veren ülkelerdendir. Ülkenin standart kuruluşu yanında 2010 yılında kurulan Standardizasyon ve Bilgi Tabanlı Ekonomi Ajansı (ANEC) da standardizasyon eğitimi faaliyetleri yürütülmesi için çalışmalar yapmaktadır. ANEC, standardizasyon ve metroloji alanında farkındalığın artırılması, bu alanlarda araştırmalar yapılarak ihtiyaçların belirlenmesi ve bu alanlardaki eğitim faaliyetlerinin gelişmesi için çalışmaktadır. ANEC'in bu çalışmaları yürütmekteki amacı ülke genelinde özel sektörün rekabet gücünün artırılmasıdır. Lüksemburg, lisans ve yüksek lisans seviyesinde klasik müfredat çalışmaları yapıldıktan sonra uzmanlaşma sağlanması için özel sertifika programları yürütülmesi gerektiği inancıyla bilişim ve iletişim teknolojileri alanında sertifika

programları başlatmıştır. Bu programların ülke genelinde, hizmet ve ürün çeşitlerinde uygulanması gerekliliği ülkenin standardizasyon stratejisinde de yer almaktadır (CEN-CENELEC BT, 2017). Ülkemizde de Ulusal Standardizasyon Stratejisi ve Eylem Planında standardizasyon eğitimi ile ilgili hedefler belirlenmiştir. Türk Standardları Enstitüsü, üniversitelerde seminer ve dersler açmak için çalışmalar yürütmekte, özel sektör, tüketiciler ve KOBİ'ler gibi paydaşlara yönelik eğitim faaliyetleri yürütmektedir. İlkokulda Milli Eğitim Bakanlığı müfredatında kalite ve standartlara değinilmektedir. Enstitüsü tarafından hazırlanıp abonelerine ulaştırılan Öncü Çocuk Dergisi Öncü çizgi karakteri ile çocuklara kalite, standartlar, çevre bilinci, bilim, vb. konularda yararlı bilgiler vermektedir. Hali hazırda yapılmamakla birlikte Türk Standardları Enstitüsü çalışanları tarafından hazırlanarak sahnelenen çocuk tiyatrosu tüm ülkede birçok okulda sergilenmiş ve binlerce çocuğa ulaşmıştır. Bu uygulamaların dünyada örneği bulunmamaktadır.

Araştırmalar bu çalışmaların yeterli olmadığını Avrupa genelinde benimsenmesi gereken daha sistematik bir standardizasyon eğitimi yaklaşımı geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu yaklaşımın geliştirilmesi için standardizasyon uzmanlarının çabası ve yaratıcılığı ile AB'nin ve AB Üyelerinin politik desteği gerekmektedir.

3.1.CEN-CLC-ETSI Standardizasyon Eğitimi Ortak Çalışma Grubu

Avrupa Standardizasyon Komitesi (CEN) ve Avrupa Elektroteknik Standardizasyon Komitesi (CENELEC) standardizasyon alanında eğitim faaliyetlerinin artırılmasına önem vermekte ve anaokulundan üniversite sonrasına kadar eğitim derecelerinin her aşamasında standardizasyon alanında farkındalık yaratılması için çeşitli çalışmalar yürütmektedir. Özellikle Avrupa genelinde üniversitelerde standardizasyon eğitimlerinin artması, lisans, yüksek lisans ve doktora programları açılması için çalışmaktadır. CEN ve CENELEC'in bu alanda başlattığı en önemli çalışmalardan birisi Avrupa Telekomünikasyon Standartlar Enstitüsü (ETSI) de dahil edilerek oluşturulan ortak çalışma grubudur. CEN-CLC-ETSI Standardizasyon Eğitimi (Education About Standardization-EaS) Ortak Çalışma Grubu; 2008 yılında Avrupa Konseyi tarafından yayınlanan Standardizasyon ve İnovasyon Konsey Kararı sonrasında Avrupa genelinde standardizasyon eğitimlerinin artırılması, standardizasyon müfredatı oluşturulması ve standardizasyon eğitimleri konusunda farkındalığın artırılması amacıyla CEN-CLC Başkanlar Kurulu kararıyla kurulmuştur. Çalışma Grubunun çalışmaları Avrupa Komisyonu tarafından da yakından takip edilmiştir. Çalışma Grubu 2016 yılına kadar çalışmalarını etkin bir şekilde yürütmüştür. Standardizasyon faaliyetlerine katılımın sağlanması ve standartların kullanılması için öncelikle standart bilgisine sahip olunması ve bunun da ancak eğitimle olabileceği misyonu ile faaliyetlerini sürdüren Çalışma Grubu, standardizasyon eğitimlerinin; ortaöğretim, üniversiteler ve şirketlerde yaygınlaştırılması için çalışmalar yürütmüştür. Ortak Çalışma Grubunun çalışmaları standart kuruluşlarına, üniversitelere, KOBİ'lere, sanayiye ve Avrupa'da faaliyet gösteren çeşitli kurum temsilcilerine tanıtılmıştır. Çalışma Grubu, tüketici dernekleri, KOBİ'ler gibi paydaşlara ulaşılması için de çeşitli faaliyetler yürütmüştür. Ülkelerde ulusal eğitim yapıları kurulması için çalışan Çalışma Grubu, özellikle Uzak Doğuda uygulanmakta olan iyi uygulamaların Avrupa genelinde uygulanması için ulusal üyeleri motive etmiştir.

CEN-CLC-ETSI EaS Ortak Çalışma Grubu tarafından yayınlanan Standardizasyon Eğitimi Ana Planı (CEN-CENELEC, 2011) standardizasyonun önemini anlatılması, piyasa ihtiyaçlarına karşılık veren ve yeni teknolojilerin gelişmesine olanak sağlayan standardizasyon sisteminin güçlenmesi ve bu alandaki eğitim faaliyetlerinin geliştirilmesi için hazırlanmıştır. Avrupa genelinde birçok ülke standardizasyon faaliyetlerinin önemini anlatılması ve standardizasyon eğitimlerinin artırılması için çeşitli çalışmalar yürütmektedir. Ancak farklı

yöntemlerle yürütülen bu farklı faaliyetler yerine Avrupa genelinde bir eylem planı oluşturulması gerekliliği hissedilmiştir. Bu Plan ile CEN, CENELEC ve ETSI Avrupa genelinde standardizasyon eğitimlerinin artırılması, bu alanda Avrupa genelinde bir vizyon oluşturulması ve bu vizyon kapsamında ulusal uygulamaların desteklenmesi ve artırılması planlanmaktadır. Plan; standardizasyonun ve standardizasyon eğitiminin faydalarını, önemli paydaşları, konu ile ilgili genel yaklaşımı ve yapılması gerekenleri ortaya koymaktadır. Plan, kapasite oluşturulması, paydaşlarla iş birliği yapılması ve hedef grupları ulaşılması akışları üzerinde yükselmekte ve yönetim, koordinasyon, analiz, danışma ve ortaklık ve eğitim projeleri gibi temel unsurları ortaya koymaktadır. Ana Planı, bu Planın kabulünün takiben bir yıl içerisinde uygulanacak bir Uygulama Planı takip edecektir. Ana Plan öncelikle standardizasyonun temel faydalarını ortaya koymaktadır. Küresel ticarete ticaretin desteklenmesi, standartların sağladığı belirlenmiş ve güvenli alanda yatırım yapma olanağı, standardizasyonun inovasyonu desteklemesi ve Avrupa Tek Pazarını oluşturan regülasyonların atıf yaptığı standartların politika aracı olarak kullanılması bu faydalar olarak sayılmaktadır (CEN-CENELEC, 2011).

Avrupa’da standardizasyon eğitimine yeterli derecede önem verilmemesi standartların bu faydalarından yararlanılmasına engel olmakta ve daha kaliteli standartlar geliştirilmesinin de önünü kesmektedir. Asya başta olmak üzere dünyanın başka yerlerinde standardizasyon eğitimlerine önem verilmesi ve bu eğitimlerin artırılması için özellikli çabalar ortaya konması bu ülkelerde ticari anlamda önemli sonuçlar doğurmaktadır. Orta ve uzun dönemde bakıldığında Avrupa’nın standardizasyon ve teknik bilgi eksiğinin artması, bilimsel araştırmalara ve bilimsel yeteneğin geliştirilmesine hassasiyet gösterilmemesi Avrupa’nın ve Avrupa sanayisinin küresel ticaretteki rekabet gücünü azaltacaktır. Ana Plana göre Avrupa Avrupa’nın rekabet gücünü küresel seviyede tutmalı ve geleceğin yönetici ve çalışanlarını geliştiren piyasalar doğrultusunda yetiştirmelidir. Bunu yapabilmeyen yollarından birisi de standardizasyon eğitimleri vererek piyasanın ihtiyaç duyduğu teknik kapasiteye ve inovasyon vizyonuna sahip insan kaynağı yetiştirilmesi ve sanayinin standardizasyon bilincinin artırılmasıdır. Bu sayede yeni yetişmekte olan insan kaynağının iş bulma kapasitesi de artırılmış olacaktır (CEN-CENELEC, 2011). Bu doğrultuda standardizasyon alanında verilecek eğitimlerin; ilk ve orta öğrenimi, üçüncül öğrenimi ve hayat boyu öğrenmeyi hedeflemesi gerekmektedir. Planda ilk ve orta öğrenim “okul çocukları” ile ifade edilmekte ve günlük yaşamda standartların varlığı ve kullanımı ile ilgili farkındalık yaratılmasını amaçlamaktadır. Üçüncül eğitim ile hedeflenen kitle ise mesleki ve teknik eğitim ile üniversitelerde eğitim gören öğrencilerdir. Mesleki ve teknik eğitim için amaçlanmakta olan çıktı; standartların öğrenilmesi ve geleceğin çalışanı olarak bu bilgiyi kullanmaya hazır hale gelinmesidir. Üniversite eğitimi ile ise öğrencilerin kendi akademik disiplinleri ile standardizasyon arasındaki ilişkiyi kurabilmeleri amaçlanmaktadır. Son eğitim kitlesi hayat boyu öğrenme başlığı altında yer alan yöneticiler ve çalışanlardır. Standardizasyon eğitimi ile yönetici ve çalışanların standartların kullanımını ve faydalarını öğrenmeleri ve standartların içeriklerini şekillendirmeleri amaçlanmaktadır (CEN-CENELEC, 2011). Bu kazanımların; küresel pazarda ticaretin kolaylaştırılması ve küresel piyasalara erişimin kolaylaşması, iş dünyası için yatırım güveni sağlanması, inovasyonun desteklenmesi, yeni pazarların gelişimi için mevzuat (regülasyon) oluşturulmasına olanak sağlaması, Avrupa işgücünün istihdam edilebilirliğinin geliştirilmesi gibi sonuçlar doğurması beklenmektedir. Ana Plan Avrupa genelinde eğitim ile ilgili çalışmalar olmakla birlikte bu çalışma ve gayretlerin dağınık olduğunu ifade ederek standardizasyon eğitiminin daha sistematik biçimde ele alınması gerekliliğine değinmekte ve bu şekilde geliştirilecek bir Avrupa yaklaşımının bölge genelinde liderlik ve koordinasyon yeteneğini artıracığını ifade etmektedir. Plan, Avrupa genelinde belirlenecek bu yaklaşımın ulusal

seviyede de belirlenmesini ve uygulanmasını öngörmektedir. Ulusal, bölgesel ve uluslararası seviyede standart kuruluşları, eğitim sistemi içindeki kurumlar (okullar, üniversiteler, öğretmenler, akademik personel, vb.), kamu otoriteleri, standartları ve standardizasyonun önemli olduğu kurumlar (ticaret birlikleri, tüketici organizasyonları, vb.) ulusal düzeyde önemli paydaşlar olarak sayılmaktadır. Ana Plan; ulusal düzeyde akademi ile iş birlikleri kurularak ve iş dünyası standardizasyon faaliyetlerinin içine çekilerek standardizasyon eğitimlerinin artırılmasının ve hayat boyu öğrenmenin desteklenmesinin sağlanabileceğini ifade etmektedir. Plana göre öğrencileri, yöneticileri, çalışanları bilgilendirmek ve onların ilgilerini çekmek suretiyle hedef gruplara ulaşılması ve standardizasyon bilgisinin artırılması mümkün olacaktır (CEN-CENELEC, 2011). Eğitimde standardizasyon yaklaşımının amaçları kapasite oluşturulması, paydaşlar ile iletişime geçilmesi ve hedef gruplara ulaşılmasıdır. Kapasite oluşturulması üç boyutlu bir ilerleme öngörmektedir. Avrupa genelinde standardizasyon eğitimi yaklaşımının belirlenmesi için yönetim, yürütme ve spesifik projeler için olmak üzere çeşitli komite ve çalışma grupları oluşturulmasını planlamaktadır. Ulusal üyelerin de benzer yapılanmalar oluşturmasını öngörülmektedir. Hedef gruplar aracılığıyla tüm paydaşlara ulaşılması ve Avrupa genelinde standardizasyon eğitimlerinin artırılmasının ortak bir sorumluluk olarak görülmesi Planın belirlediği bir diğer amaçtır. Bu kapsamda tüm paydaşlar ile koordineli faaliyetler yürütülmesi gelecek nesillerin standardizasyon eğitiminden faydalanmalarını sağlayacak ve onların standardizasyon yeteneğini artıracaktır. Hedef gruplara ulaşılarak stajyer alınması, misafir eğitimci ağırlanması, vb. yöntemler ile yaklaşımın geliştirilmesi Planın üçüncü amacı olarak belirlenmektedir.

3.2.İngiltere

İngiltere’de ülke genelinde ekonomik faaliyetlerde, ithalat ve ihracatta standardizasyonun önemi büyüktür. Risk değerlendirilmesi, yapı malzemeleri gibi alanlar başta olmak üzere ülke genelinde standartların kullanımı oldukça yüksektir ve standardizasyon ülke ekonomisinde önemli bir kalemi teşkil etmektedir. Standardizasyonun bu önemine istinaden İngiltere, standardizasyon eğitiminde İngiliz Standartlar Enstitüsünü (BSI) ana kaynak olarak görmekle birlikte devlet kurumları ve üniversiteler de standardizasyon alanında ülkede yapılan tüm çalışmalara destek vermektedir. Bunun sonucu olarak ülkede ilk, orta, lise ve üniversite seviyelerinde standardizasyon eğitimleri verilmekte ve standart müfredatları oluşturulmaktadır. İngiltere, standardizasyon ve standardizasyon eğitimini koordineli yürütülmesi gereken bir çalışma olarak görmekte ve bu alanlarda gelişim sağlamak için faaliyetler yürütmektedir. Bu faaliyetlerden birisi de Middlesex University, Loughborough University ve BSI tarafından yapılan kapsamlı araştırmadır. Araştırma ile akademisyen, öğrenci ve çalışanlar temelinde hedef gruplara ulaşılarak standartların ve standardizasyonun algılanma düzeyi, standartlara ulaşım, standardizasyon eğitimi, standartların faydaları gibi alanlarda kullanıcıların görüşleri sorularak standartlara erişim ve bu konudaki beklentiler, standartların içerikleri ile ilgili görüşler, hedef grupların beklentileri, önerileri vb. hususlarda bilgiler alınmıştır. Araştırmada ayrıca sektörel analiz de yapılarak hedef grupların sektörler bazında standardizasyon ile ilgili beklentileri öğrenilmiş, ülkede önemli görülen yapı malzemeleri, risk değerlendirme gibi alanlarda kullanıcıların talepleri alınmıştır. Bu araştırma sonuçlarına göre standardizasyon ve standart eğitimi faaliyetlerini yönlendiren İngiltere yeni bilgi yaratılması ve uzaktan eğitim (kullanıcı beklentileri paralelinde risk yönetimi ve bilgi güvenliği alanlarında) konularında çalışmalar başlatmıştır (BSI, 2014:11-12).

İngiltere görüldüğü gibi standardizasyon ve standardizasyon eğitimini ülke genelinde önemli bir konu olarak ele almakta ve ülke ekonomisine önemli katkısı olan bu alanda çalışmalarını analizler doğrultusunda artırarak yürütmektedir. BSI, İngiltere’de standardizasyon eğitiminin kaynağı olarak pek çok önemli çalışmaya imza atmaktadır. İlk, orta, lise ve üniversitelerde

standardizasyon müfredatları oluşturulması, meslek profesyonellerine standardizasyon eğitimleri verilmesi, kalite yönetim sistemi, 6 Sigma, toplam kalite ve risk yönetimi gibi yönetim sistemleri eğitimleri düzenlenmesi gibi çok amaçlı ve sektörel eğitim hizmeti sunan BSI, akademik yayınlar ve araştırmalar yaparak standardizasyon alanında gelişim sağlanacak alanları saptayarak bu yönde planlamalar yapılmasını sağlamaktadır (BSI, 2014:11-12). BSI, uluslararası, bölgesel ve ulusal standartların ülke ekonomisindeki önemine istinaden standardizasyon farkındalığının artırılması ve bu çalışmaların artarak daha çok kişiye ve kuruma ulaşması için ülke genelinde faaliyetler yürütmektedir. BSI, yeni dönem standardizasyon eğitiminde *bilgi yönetimi, öğrenen organizasyon, bilginin nesiller arasında aktarılması ve istihdam edilebilir bilgi* konularını öne çıkarmakta ve standardizasyon eğitimine bu yaklaşımlar üzerinden yaklaşmaktadır.

Bilgi Yönetimi, akademik dünyaya ilk olarak Peter Drucker tarafından sunulmuştur. Doğru kişilere doğru bilginin temini olarak özetlenebilecek olan yönetim yaklaşımı Drucker tarafından; örgütsel bilgi kaynaklarının rekabet avantajı ve fayda yaratmak için koordine edilmesi ve kullanılması olarak tanıtılmaktadır. Drucker, kurumların var olabilmeleri ve rekabet güçlerini sürdürebilmeleri için enformasyon tabanlı organizasyonlara dönüşmeleri gerektiğini, eski alışkanlıkların yerini yeni alışkanlıklara bırakarak kurumların daha başarılı olmalarının sağlanacağını ortaya koymaktadır. Drucker'ın 1988 yılında ortaya koyduğu yaklaşım İkinci Dünya Savaşı sonrasında "bilgi çalışanları" ve "beyaz yaka" kavramını da beraberinde getirmiştir. Üniversite mezunu olan ve bilgi üretimi gerektiren işlerde fiziksel kuvveti yerine beyin gücü ile çalışan insan kaynağı "beyaz yaka" olarak tabir edilmeye başlanmıştır. Yaklaşım daha sonra Davenport, Prusak, Nonaka gibi teorisyenlerin katkıları ile genişlemiş ve Drucker'ın aksine bilgi yönetiminin tamamlanmadığı aksine sürekli geliştiği ileri sürülmüştür (BSI, 2009:4-7). Bilgi yönetimi; bilginin yakalanması, bilginin üretilmesi, bilginin depolanması ve bilginin dağıtılması olmak üzere dört ayrı aktiviteden oluşmaktadır. Bilginin yakalanması; kurumların başka kurumlara geçiş yapmayı planlayan personelin sahip olduğu bilgiyi kurumda tutması ve kaybetmemesi gerekliliğini ifade etmektedir. Bilginin üretilmesi; kurum çalışanlarının yeni fikirler ve öneriler ile gelmesinin teşvik edilmesi ve kuruma fayda sağlayan fikirlerin ödüllendirilmesini içermektedir. Bilginin depolanması; kurumda üretilen bilginin ve kurumsal verinin çeşitli veri tabanları oluşturularak depolanmasını ve ihtiyaç duyan kişilerin bu veri tabanına ulaşımının sağlanmasını ifade etmektedir. Bilginin dağıtılması; kurumların ürettikleri bilgileri güç kaynağı olarak görmelerinin sağlanması ve bu bilgiyi çevre ile paylaşımlarını ifade etmektedir (BSI, 2009:4-7).

BSI standardizasyon eğitiminde *öğrenen organizasyonun* da önemine değinmektedir. Öğrenen organizasyon, bilgi üretmekte ve bu bilgiyi transfer etmekte beceri kazanmış, bu bilgiye göre hareket eden ve mevcut faaliyetlerini bilgileri doğrultusunda farklı şekilde planlayabilen organizasyon olarak tanımlanabilmektedir. Öğrenen organizasyonlarda çalışanlar birlikte öğrenme, bilgiyi paylaşma ve bu bilgi doğrultusunda faaliyetleri düzenleme becerisine sahiplerdir (BSI, 2009:8). Öğrenen organizasyonlar beş temel eylem üzerinde beceri kazanmışlardır. Bu eylemler; sistematik problem çözme, yeni yaklaşımlar ile deneyleme, deneyimlerinden ve geçmişinden ders çıkarma, başkalarının deneyimlerinden ve iyi uygulamalarından öğrenme ve hızlı ve etkin bir şekilde bilgiyi transfer edebilmedir. Bu kapsamda firmaların bilgilerini yönetebilmeleri için çeşitli yöntemler bulunmaktadır. Rekabet edebilme stratejisi, ekonomik model, bilgi yönetimi stratejisi, enformasyon teknolojileri, insan kaynakları gibi yöntemler bu yöntemlerdendir. BSI, eğitim modülünde bu yöntemleri kurumlara önermektedir (BSI, 2009:8-9). BSI, eğitim çalışmalarında *bilginin nesiller arasında aktarılmasına ve istihdam edilebilir bilginin* önemine de değinmektedir. Standartların en iyi bilgi üretimi yolu olduğunu diler getiren BSI, standardizasyonun bilgi yönetimi, bilginin

nesiller arasında aktarımı, öğrenen organizasyon oluşturulması ve istihdam edilebilir bilgiye ulaşılması için önemli bir araç olduğunu dile getirmektedir (BSI, 2009:11-12).

Standartların uygulanması iş dünyası için pek çok fayda sunmaktadır. Standartlara uyum ile elde edilecek pazar payı, kamu faaliyetlerinde tercih edilme, ticaret yapmak için işlemlerin kolaylaştırılması, üretim etkinliğinin geliştirilmesi, daha az çeşit bulundurmaya yolculuyla stok maliyetlerinin azalması gibi birçok avantaj sağlayan standardizasyon aynı zamanda bir firma tarafından üretilen tekil bilginin kurumsallaşmasını ve bu bilginin diğer kurumlar ve kişiler ile paylaşılmasını sağlamaktadır. Aynı durum bilginin iç ve dış bilgi olarak düşünülmesinde de geçerlidir. Standartlar, firma içerisinde üretilen ve kayıt altına alınan teknik bilginin dışsallaşmasını sağlamakta ve bu bilgiden birçok kişinin faydalanmasına olanak sağlamaktadır. Standartlar içerdikleri kodlanmış bilgiler ile teknoloji transferi için de önemli araçlardır. Örneğin terminoloji standartları basit araştırma ile stratejik araştırma gerektirirken ölçme ve deney standartları stratejik araştırmanın uygulamaya dönüştüğü aşamada ortaya konmaktadır. Ara yüz standartları uygulamanın da ötesinde deneysel gelişim ile ortaya konurken bu deneylerin yayılması uygunluk ve kalite standartlarının hazırlanmasını sağlamaktadır. Standartlar böylece araştırma bilgilerinin kullanılması ve teknolojinin transfer edilmesini sağlamaktadır. BSI, standardizasyonun ülke ekonomisi için önemini yanında bilgi üretimi, paylaşımı ve bilginin nesiller arasında aktarımındaki önemini de son derece iyi kavramış bir kurum olarak kurumsal bilgi komiteleri kurularak her branştan uzmanın yer alacağı bu komitelerin kurum içerisinde bilgi oluşuna katkı sağlaması ve üretilen bilgilerin kurum genelinde paylaşılmasını önermektedir. Böylece kurumdan ayrılacak nesiller ve kişilerden sonra da bilginin yayılması ve kuruma faydalı olması sağlanabilecektir. Standardizasyon İngiltere genelinde ithalat ve ihracat işlemlerinde ve bilginin paylaşılması ve nesiller arasındaki aktarımı konusunda çok önemli bir araç olarak görülmektedir. Standardizasyonun bu önemini gelecek nesiller veya hali hazırda bilgi sahibi olmayan kişilerce öğrenilmesi için ülke genelinde eğitim faaliyetleri yürütülmektedir. İngiltere standardizasyonun bu önemi nedeniyle standardizasyon eğitimi verilen üniversitelerin sayısını artırmaktadır. 2021 Ağustos ayı itibarıyla; Brunel, Goldsmiths, Leeds, Middlesex, Nottingham, Portsmouth, Salford, Strathclyde ve Swansea Üniversitelerinde standardizasyon eğitimi programları yürütülmektedir (BSI, 2021).

4.ASYA PASİFİK EKONOMİK İŞBİRLİĞİ ÇALIŞMALARI

Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) ülkeleri; standartların ekonomileri uyumlu hale getirmesi, üretim verimliliğini artırması ve uluslararası ticareti kolaylaştırması nedeniyle standardizasyon konusunda farkındalığın artırılması için çalışmalar yürütmektedir. APEC, farklı standartların ve uygunluk düzenlemelerinin Asya-Pasifik Bölgesi'ndeki ticaret ve yatırım akışları üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmaya yardımcı olmak için 1994 yılında Standartlar ve Uygunluk Alt Komitesi'ni (SCSC) kurmuştur (APEC, 2021). SCSC'nin ana hedefleri; standartlar ve uygunluk yoluyla ticaretin önündeki teknik engelleri azaltmak ve pazara erişimi artırmak, ekonomilerin standartlarını uluslararası standartlarla uyumlaştırmak, standartların, teknik düzenlemelerin ve uygunluk değerlendirme prosedürlerinin hazırlanması, benimsenmesi ve uygulanmasında iyi düzenleyici uygulamaları teşvik etmek, bölgede uygunluk değerlendirmesi için karşılıklı tanıma düzenlemeleri yapmak, uluslararası anlaşmalara uygun olarak bölgesel iş birliğini sürdürmek, daha fazla şeffaflık sağlamak, mikro, küçük ve orta ölçekli işletmeler de dahil olmak üzere işletmelerin rekabet gücünü artırmak, bu doğrultuda kapasite ve yetenek oluşturmak için standartlar eğitimi ve bilinçlendirme programlarına katılımı teşvik etmektir (APEC, 2021). APEC'in merkezi çalışmaları yanında Güney Kore, Japonya, Çin, Tayland ve Endonezya gibi Asya ülkeleri de standardizasyon eğitimi konusunda çok kapsamlı çalışmalar yürütmektedir. Neredeyse tüm Asya ülkeleri ulusal bir standardizasyon

stratejisine sahiptir ve standardizasyon eğitimi faaliyetleri kamu, özel sektör, üniversiteler gibi ülkedeki tüm aktörler ile birlikte yürütülmektedir. APEC ülkeleri 2006 yılında Vietnam’da yapılan Bakanlar Toplantısında standardizasyon eğitiminin önemine değinerek bölgede ticaretin kolaylaştırılması için uygunluk değerlendirme ve standardizasyonunun önemini anlaşılması için üye ülkelerin standardizasyon müfredatları oluşturmaları ve bu alanda çalışmalar yapmaları yönünde karar almışlardır (APEC, 2009:7).

Bu kararı takiben Kore Standart Kuruluşu bir proje başlatarak standardizasyon ile ilgili eğitim materyalleri ve eğitim müfredatı oluşturmuş ve bu alanda eğitim verecek eğitimcilere eğitimler vermiştir. Bu projenin sonucunda konferanslar düzenlenmiş, çalışma kitapları ve dokümanlar oluşturulmuş, eğitim materyallerinin olduğu web sitesi binden fazla ziyaret edilmiş, neredeyse tüm APEC ülkeleri ve Rusya, Avusturalya, Yeni Zelanda, Peru ve Amerika Birleşik Devletleri projeye katılım sağlamıştır. Güney Kore, bu çalışmaları Beş Yıllık Ulusal Standartlar Ana Planı ile de desteklemiş ve üniversitelerde standardizasyon müfredatı oluşturulmasını ve standardizasyon sisteminin geliştirilmesini sağlamıştır (KSA, 2014). Çok disiplinli bir yaklaşım ile fen bilimlerinden sosyal bilimlere kadar tüm alanlarda 2004 yılından beri Kore üniversitelerinde bir dönemlik standardizasyon kursu düzenlenmektedir. 2007 yılında yedi bin öğrenci ile en üst katılımcı seviyesine ulaşan kurs her sene yaklaşık bu sayıda öğrenciye ulaşmaktadır. 2005-2012 yılları arasında Kore’de standardizasyon üniversite programlarına yıllık 5-8 Milyon Dolar ayrılmıştır. 2002-2011 yılları arasında 64-96 arasında yıllık olarak açılan kurslara 40-50 üniversite ve 4000-7000 öğrenci katılmıştır. Toplamda 6044 kurs açılmış ve bu kurslardan 38.054 öğrenci yararlanmış. Gelecek Toplum ve Standartlar adlı çalışma kitabı ve farklı mühendislik alanlarına uygun hazırlanmış olan dört ayrı kitap ile eğitimlere devam edilmektedir (Weissinger, 2014:7). Kore’de her eğitim seviyesinde standardizasyon eğitimleri çok önemli görülmektedir. Örneğin ilkokullarda oyunlar ve yarışmalar eşliğinde eğlenceli bir müfredatla çocuklara standardizasyon öğretilmektedir. “Standartlarla Tanışın” pilot projesi kapsamında 2011 yılında 9 okulda 7.443 öğrenci, 2012 yılında 9 okulda 6.549 öğrenci ve 2013 yılında 10 okulda 3.990 öğrenci standardizasyon eğitimi almıştır. Ortaokullarda “Standartları Keşfet” programı ile çocuklara önce standardizasyon öğretilmekte sonra “Gençlik Standartları Olimpiyatları” gibi çeşitli aktiviteler ile pratik uygulamalar yapılmaktadır. Liselerde özel birimler kurularak standardizasyon öğretilmekte ve gençlere yönelik “Eller Tecrübede” programı yürütülerek standartsız hayat ve standartlı hayat üzerine gençlerin çalışma raporları oluşturmaları istenmektedir. Programda dereceye giren gençler ödüllendirilmektedir (KSA, 2014). Güney Kore’de sanayiye standardizasyona çekmek için de birçok çalışma yapılmakta ayrıca ömür boyu öğrenim faaliyetleri kapsamında da standardizasyon eğitimleri sürdürülerek toplumun her kesiminin standardizasyon alanındaki bilgisi artırılmaktadır.

Japonya standardizasyon eğitimine ve standardizasyon alanında nitelikli insan kaynağı yetiştirilmesine özel önem veren ülkeler arasında yer almaktadır. Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı ve Japonya Sanayi Standartları Komitesi tarafından oluşturulan Eylem Planına 2005-2010 (JISC, 2005-2010) yılları arasında 1 Milyon Dolar ayrılmıştır. Bu planda standart yazarları, geliştiricileri ve araştırmacılar olmak üzere üç kategoride standardizasyon uzmanı belirlenerek bu uzmanların yeteneklerinin geliştirilmesi sağlanmıştır. Japonya’da 2007 yılında 13 üniversitede 15 profesör ile standardizasyon dersleri verilir olmuştur. 2009 verilerine göre 37 üniversitede 2100 öğrenci standardizasyon eğitimi almıştır (Weissinger, 2014:7). Liselerde de standartların ekonomik faydaları, standartların geliştirilme aşamaları, uluslararası ticaret, kamu politikaları gibi konularda eğitim verilmektedir. Japonya standardizasyon kitapları hazırlanması, akademik çalışmaların artırılması, bu alanda pedagojik yöntemler geliştirilmesi gibi yöntemlerle standardizasyon eğitimini geliştirmeye çalışmaktadır (JISC, 2018).

Çin Halk Cumhuriyeti, Jiliang Üniversitesinde uluslararası standardizasyon ve kalite yönetimi konularını içeren standardizasyon eğitimi sunmaktadır. Bu program sanayide stajyer olarak uygulamaları görme olanağı da sunmaktadır. Çalışmalarından ötürü Jiliang Üniversitesi 2007 yılında ISO tarafından ödüllendirilmiştir. Çin Standart Kuruluşu da standardizasyon teorileri konusunda araştırma ve eğitim alanında önemli faaliyetler yürütmektedir (APEC, 2009:10-11).

Endonezya’da standardizasyon eğitimi konusunda çalışmalar yapan ülkeler arasındadır. Badan Standart Kuruluşu 2005 yılından beri yürüttüğü çalışmalar ile 18 üniversitede standardizasyon eğitimleri verilmesini sağlamıştır. Bu üniversitelerde düzenlenen eğitimlerden 2007-2012 yılları arasında binden fazla öğrenci yararlanmıştır. Standart kuruluşu ayrıca dört üniversite ile anlaşma yaparak düzenlenen forum ile standardizasyonun yeni bir disiplin olarak kabulü için çalışmalar yapmıştır. Ülke genelinde pek çok üniversite forumun tekrarlanarak daha çok akademisyene ulaşılması yönünde taleplerini iletmiştir (Weissinger, 2014:7).

Filipinler, Sri Lanka, Tayvan, Tayland, Vietnam ve Malezya gibi ülkeler de standardizasyon eğitimine önem veren ülkelerdendir. Malezya standardizasyon eğitimine ulusal bir yaklaşım geliştirmek için 2011 yılında başlangıç konferansı düzenlemiştir. Asya ülkelerinin standardizasyon eğitimindeki başarılarının birkaç ortak noktası bulunmaktadır. Bu ülkeler öncelikle ülkelerindeki mevcut durumu analiz ederek bu alandaki ihtiyaçları belirlemişlerdir. Ülkeler daha sonra kamu ve özel sektörün, eğitim kurumlarının ve akademisyenlerin yer aldığı bir yürütme kurulu oluşturmuşlardır. Ülkeler sonrasında bir eylem planı oluşturarak yapılması gerekenleri ve bunların yapılabilmesi için gereken kaynağı belirlemişlerdir. Standardizasyon eğitimleri için belirlenen personel ve faaliyetlerin bütçesi çıkarılarak kaynak sağlanmıştır. Asya ülkeleri bu yönetsel planlama sonrasında müfredat ve eğitim materyallerini geliştirmiş, akademisyenlerin eğitilmesi için programlar yürütmüş ve farkındalık faaliyetleri hazırlamışlardır. Asya ülkeleri standardizasyon eğitimlerinde başarı sağlanabilmesi için tüm faaliyetlerinin genişleyerek ilerlemesini ve sürdürülebilirliklerini sağlamıştır.

5.SONUÇ

Ülkeler ve işletmeler için küresel ticarete var olmanın en önemli koşullarından birisi rekabet gücünün yüksek olmasıdır. Hızla ilerleyen teknoloji ve değişen ekonomi şartları ülkeleri ve işletmeleri inovasyon çalışmalarını ve teknolojiyi yakından takip etmeye mecbur etmektedir. İnovatif çalışmalar, yapay zekâ uygulamaları, gelişen teknoloji sonucunda ortaya çıkan ürünler işletmeler tarafından patenti alınarak veya lisans hakları belirlenerek ticari değer haline getirilmektedir. Değişen ve gelişen teknoloji sonucunda geliştirilen ürünlerin teknik özellikleri standartlarda belirtilmekte ve bu standartlar ülkelerin ve işletmelerin ürün ve hizmet kalitelerinin geliştirilmesi için önemli olmaktadır. Standartlar maliyet ve zaman avantajı sağlayarak, yeni pazarlar gelişmesine katkıda bulunarak ve mevcut pazarların gelişmesini sağlayarak işletmelere çeşitli ekonomik olanaklar sunmaktadır. Uluslararası uyumluluğu sağlamak, istihdam kapasitesini artırmak, kalite ve güvenlik koşullarını belirlemek, çevrenin ve insanların korunmasını sağlamak, teknolojik gelişime destek olmak gibi getirileri de bulunan standartlar kurumsal bilginin sürdürülebilirliğinin sağlanması, bilginin gelecek nesillere aktarılması, tekrar eden uygulamalar ve teknik gereklerin belirlenmesi gibi avantajlar da sunmaktadır. Standartların bu getirileri yanında standardizasyon süreçlerinde yer almak da işletmeleri ekonomi alanında güçlü kılmaktadır. Standart hazırlama çalışmalarında yer almak işletmelerin diğer işletmeler ile iş birlikleri oluşturmasını sağlarken pazar koşullarının bu süreçlere katılan işletmeler tarafından belirlenmesini sağlamaktadır. İşletmelerin ekonomik güçlerini artırmaları ve rekabet edebilirliklerini geliştirmeleri için önemli araçlardan olan standardizasyonun gelecek nesillere ve toplumlara öğretilmesi bu nedenle önemli olmaktadır. Standardizasyon eğitimlerinin artırılması ve standardizasyon müfredatları oluşturulması

ülkelerin ekonomik büyümelerine katkı sağlayacağı için ülkeler ve standart kuruluşları bu eğitimlere önem vermektedir.

ISO standardizasyonun faydalarının geniş kitlelere anlatılabilmesi için eylem planları oluşturmakta, iş birlikleri geliştirmekte, standardizasyonun lisans ve lisans üstü programlarda okutulması için çalışmalar yapmaktadır. ISO, konferans ve çalıştaylar düzenleyerek standardizasyon eğitiminin önemini pekiştirilmesi gerektiğini ifade etmekte ve ulusal standart kuruluşlarının üniversitelerin deneyimlerinden yararlanılması gerektiğini belirtmektedir. ISO, eğitim programlarına ait tüm doküman ve materyali ilk-orta öğrenim ve üniversite olarak sınıflandırmakta ve bu dokümanları ISO web sitesinde ulaşılır kılmaktadır. Kurum ayrıca makale, politika dokümanları ve standardizasyon alanında çeşitli ülkelerde yapılmış olan araştırmalar gibi akademik eğitim dokümanlarını da web sitesinde yayınlamaktadır.

Avrupa Birliği ve AB üyesi ülkeler Avrupa genelinde uygulanacak bir standardizasyon eğitimi politikası oluşturulması için çalışmaktadır. Avrupa Konseyi, Parlamentosu ve birçok akademik kuruluş üniversitelerde standardizasyon eğitim müfredatları oluşturulması ve daha çok ülkede standardizasyon eğitimi verilmesi için çalışmalarını yürütmektedir. İngiltere, Avusturya, Almanya ve Hollanda gibi ülkeler standardizasyon eğitimi alanında önemli çalışmalar yürütürken İngiltere, Fransa, Almanya, Türkiye, Lüksemburg gibi ülkeler stratejik planlarında standardizasyon eğitimi ile ilgili hedef ve eylemlere yer vermektedir. İngiltere, standardizasyon eğitimi alanında Avrupa'nın önemli örneklerindedir. Ülkede ilkokul seviyesinden üniversiteye kadar her kademede standardizasyon müfredatı oluşturulmakta ve birçok farklı alanda eğitim faaliyetlerine önem verilmektedir. Avrupa Standart Kuruluşları da AB genelinde standardizasyon eğitimlerinin yaygınlaştırılması için çalışmaktadır. CEN ve CENELEC, standart günleri düzenlemekte, çalışma kitapları yayınlamakta, ortak çalışma grubu ile eylem ve uygulama planları oluşturmaktadır. CEN-CLC-ETSI EaS Ortak Çalışma Grubu tarafından yayınlanan Standardizasyon Eğitimi Ana Planı; standardizasyonun önemini anlatılması, piyasa ihtiyaçlarına karşılık veren ve yeni teknolojilerin gelişmesine olanak sağlayan standardizasyon sisteminin güçlenmesi ve bu alandaki eğitim faaliyetlerinin geliştirilmesi için hazırlanmıştır. Yönetici ve çalışanların standartları kullanmasının iş dünyası için yatırım güveni sağlaması ve inovasyonu desteklemesi ile küresel pazarda ticaretin kolaylaştırılması amaçlanmaktadır. Standartların kullanımının yaygınlaştırılması yeni pazarların gelişimi için mevzuat oluşturulmasına olanak sağlayacak ve Avrupa işgücünün istihdam edilebilirliğini geliştirecektir.

Kore, Japonya, Çin, Tayland ve Endonezya gibi Asya ülkeleri standardizasyon eğitimi konusunda çok kapsamlı çalışmalar yürütmektedir. Neredeyse tüm Asya ülkeleri ulusal bir standardizasyon stratejisine sahiptir ve standardizasyon eğitimi faaliyetleri kamu, özel sektör, üniversiteler gibi ülkedeki tüm aktörler ile birlikte yürütülmektedir. Standardizasyon alanında nitelikli insan kaynağı yetiştirmeyi amaçlayan APEC ülkeleri yaygın bir şekilde üniversitelerde standardizasyon programları oluşturmaktadır. Kapsamlı bir standardizasyon müfredatı oluşturmuş olan APEC, ülkeler genelinde verilmekte olan eğitimleri ve sağlanan gelişimi takip etmektedir. Kore, Japonya ve Endonezya örnekleri ele alınacak olursa her ülkede yirmiye yakın üniversitede standardizasyon müfredatı bulunduğu görülmektedir. APEC ülkeleri öncelikle ülkelerindeki mevcut durumu analiz etmekte ve ihtiyaçlarına uygun stratejiler belirlemektedir. Bu ülkeler standardizasyon eğitimi girişimine kamu ve özel sektörü, eğitim kurumlarını ve akademisyenleri dahil etmektedir. Ülkeler eylem planları oluşturarak standardizasyon eğitimi ile ilgili yapılması gerekenleri ve gerekli kaynakları belirlemektedir. Sonrasında ayrılan personel ve kaynak gerekli çalışmalar için kullanılmaktadır. Asya ülkeleri bu yönetsel planlama sonrasında müfredat ve eğitim materyalini geliştirmiş, akademisyenlerin eğitilmesi için programlar yürütmüş ve farkındalık faaliyetleri hazırlamışlardır. Asya ülkeleri

standardizasyon eğitimlerinde başarı sağlanabilmesi için tüm faaliyetlerinin genişleyerek ilerlemesini ve sürdürülebilirliklerini sağlamıştır. Standardizasyon eğitimlerinin başarılı bir şekilde yaygınlaştırılması isteniyorsa dünya çapında APEC stratejisinin örnek alınması faydalı sonuçlar doğuracaktır. Nitekim Avrupa Birliği APEC ülkelerinin alandaki başarılarını örnek almakta ve bu ülkelere akademisyenleri kılavuzluk etmeleri için AB toplantılarına davet etmektedirler.

Dünya genelinde standardizasyon eğitimlerinin artırılması standardizasyon çalışmalarında farkındalığı ve standartların kullanımının artırılmasını sağlayacaktır. Küresel ekonomide standartların daha çok kullanılması yeni pazarlar gelişmesini sağlayacak, inovatif ve teknolojik çalışmaları destekleyecek ve ülkelerin ekonomik büyümelerine katkı sağlayacaktır. Ülkelerin ve işletmelerin küresel rekabet güçlerinin ve kârlılıklarının artırılması için standartların kullanımı ve dolayısıyla standardizasyon eğitimleri büyük önem arz etmektedir.

6. KAYNAKLAR

Algan, F.M. (2013), “Standardizasyonun Ekonomik ve Sosyo-Ekonomik Getirileri” Verimlilik Dergisi- 2013/4, ss. 127-144.

Algan, F.M. (2015), “Kamu Hizmetlerinin Standartlaştırılması ile Verimliliğin Artırılması” Verimlilik Dergisi- 2015/1.

APEC (2009), APEC Strategy for Education and Outreach on Standards, Singapore: Conformity Assessment, and Technical Regulations (SCATR), (Singapore).

APEC (2021), Sub-Committee on Standards and Conformance, Singapore: APEC, Erişim Adresi: <https://www.apec.org/Groups/Committee-on-Trade-and-Investment/Sub-Committee-on-Standards-and-Conformance>, (20.01.2024).

BSI (2009), Higher Education and Standardization: Knowledge Management Between Generations, (London).

BSI (2021), Teaching about standards, London: BSI, Erişim Adresi: <https://www.bsigroup.com/en-GB/about-bsi/uk-national-standards-body/what-is-the-national-standards-body/education/guest-talks/>, (05.03. 2024).

BSI (2014), Employable Knowledge: Benchmarking Education about Standardization in the UK, Middlesex University-Loughborough University, (London).

BSI (2019), Economic Benefits of Standards, Research Reports, London: BSI, Erişim Adresi: <https://www.bsigroup.com/en-GB/standards/benefits-of-using-standards/research-reports/>, (24.01.2024).

CEN-CENELEC (2011), Masterplan on Education about Standardization, (Brussels).

CEN-CENELEC BT (2017), Promotion of ILNAS Identified Good Practices, (Brussels).

Council of The European Union (2008), Council Conclusions on Standardisation and Innovation, Council meeting, (Brussels).

DIN (2011), Benefits for Private Sector, Berlin: DIN, Erişim Adresi: <https://www.din.de/en/about-standards/benefits-for-the-private-sector>, (24.04.2024).

DIN (2021a), Research projects, Berlin: DIN, Erişim Adresi: <https://www.din.de/en/innovation-and-research/standards-and-academia/research-projects>, (24.04.2024).

- DIN (2021b), Academic courses on standardization, Berlin: DIN, Erişim Adresi: <https://www.din.de/en/innovation-and-research/standards-and-academia/academic-seminars-on-strategic-standardization>, (24.04.2024).
- DSF (2015), A World Built On Standards, A Textbook for Higher Education, Nordhavn: Danish Standards Foundation, (Göteborg).
- Egyedi, T.M. (2009), “The State of Standards Education in Europe” ICES Workshop, Tokyo.
- Hesser, W. (2008), “Overview of Education in Standardization at German Universities and Colleges, Global Perspectives and Strategies for Education about Standardization” European Perspective ICES Workshop, Gaithersburg: ICES.
- Hesser W./Vries H.J.V. (2011), “Academic Standardisation Education in Europe White Paper” Hamburg, Rotterdam: ASE.
- ISO (2014), Teaching Standards, (Geneva).
- ISO (2018), What We Do-Education About Standards, (Geneva).
- ISO (2018), ISO repository of teaching materials, Geneva: ISO, Erişim Adresi: https://www.iso.org/sites/materials/teaching-materials/education_materials-pse-list.html, (24.10.2024).
- ISO (2018), ISO repository of teaching materials, Geneva: ISO, Erişim Adresi: https://www.iso.org/sites/materials/teaching-materials/education_materials-higher-edu.html, (23.10.2024).
- ISO (2018), Initiatives in education about standardization, Geneva: ISO, Erişim Adresi: https://www.iso.org/sites/materials/initiatives-in-education/education_initiatives-pse.html, (25.01.2024).
- ISO (2018), Initiatives in education about standardization, Geneva: ISO, Erişim Tarihi: https://www.iso.org/sites/materials/initiatives-in-education/education_initiatives-higher-edu.html, (24.01.2024).
- JISC (2015-2010), Comprehensive Strategy for International Standardization Activities for Japan, (Tokyo).
- JISC (2018), Recent Activities, (Tokyo).
- KSA (2014), How to Strengthen National Standards Competitiveness - Korea’s HRD System for Standardization, (Seoul).
- The ESO Joint Working Group Education about Standardization (2011), JWG-EaS Documents, CEN-CENELEC, (Brussels).
- Vries, H.J.V. (2011), “Implementing Standardization Education at the National Level” Erasmus Research Institute of Management (ERIM).
- Weissinger, R. (2014), “Teaching of Standardization at Academic Institutions” A Global Overview, EURAS Conference Publications.
- <https://www.apec.org/Groups/Committee-on-Trade-and-Investment/APEC-Transparency-Standards>, (12.06.2024).
- <https://www.din.de/en/innovation-and-research/standards-and-academia/european-activities>, (24.01.2024).

POETICAL STYLE IN MODERN CHILDREN'S POETRY
MODERN ÇOCUK ŞİİRİNDE ŞİİRSEL TARZ

Aygun AHMADOVA Shukur kızı

Azərbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi (Ü. Hacıbeyov-68), 0000-0002-2464-2513

Aygun Ahmadova, Edebiyat Öğretim Teknolojileri Bölümü Doçenti

Anahtar kelimeler: *fikir-içerik, bağımsızlık, fikir-estetik, tonlama, etnografik düşünme, uzman.*

Key words: *idea-content, independence, idea-aesthetics, intonation, ethnographic thinking, expert.*

MÜASİR UŞAQ POEZİYASINDA POETİK ÜSLUB

Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı məqsəd və vəzifələrinə görə yox, xarakter xüsusiyyətinə görə, yəni forma və məzmun sadəliyinə, dil-üslubiyyat səlisliyinə görə ümumi ədəbiyyatdan ayrılır.

Beləki, uşaqlıq dövrünün özü də müəyyən mərhələlərə bölünür. Ayrı-ayrı yaş mərhələlərinə mənsub olan uşaqların özlərinə məxsus xarakter xüsusiyyətləri vardır. Buna görə də uşaqlar üçün yazıb-yaradan sənətkarlar oxucuların bu xüsusiyyətlərini nəzərə almalıdırlar. Yaş xüsusiyyətləri balacaların bilik səviyyələri, iradəsi, diqqəti, hafizəsi, yaddaşı, fizionomiyası ilə ölçülür. Uşaqların bədii zövqünün dərəcəsi, əməyə münasibəti, vətənpərvərlik, humanist duyğularının inkişafı da buraya daxildir. Uşaq ədəbiyyatı həmçinin balalarımıza həyatı öyrədir, onlara bilik və məlumatlar verir. Uşaq ədəbiyyatı oxucularına həyatı daha dərinləndirərək kömək edir, dünyagörüşlərini genişləndirir, bədii zövqlərini inkişaf etdirir.

Ədəbi həyatda gedən ideya-estetik axtarışlar həmişə istər-istəməz bədii forma – janr, bədii təsvir vasitələri, poetxnologiya kəşfləri, eksperimentləri ilə də müşayiət olunur. Azərbaycan uşaq poeziyası da bu baxımdan istisna təşkil etmir: zamanın, ideoloji mənəvi-əxlaqi dəyərlərin dəyişməsi, milli özünəqayıdış, dövlət müstəqilliyi uğrunda mübarizə hərəkatı XX əsrin sonlarından başlayaraq Azərbaycan uşaq poeziyasına öz intonasiyasını, bədii zövqünü, forma özünəməxsusluğunu gətirmişdir.

Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının ideya-bədii istiqamətləri barədə tədqiqat aparmış alimlərimiz göstərirdilər ki, həmin illərdə Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının şeir qolu özünədək olan ədəbi inkişafın ən yaxşı cəhətlərini götürərək ideya-məzmun və sənətkarlıq baxımından bir sıra yeniliklər ortaya çıxarmış və ədəbiyyatımızı orijinal məzmun və forma ilə daha da zənginləşdirmişdir. Lakin uşaq ədəbiyyatı üzrə digər mütəxəssislərin əsərlərində 1980-ci illərdən etibarən uşaq poeziyasında gedən sənətkarlıq axtarışlarına ətraflı diqqət yetirməmişdir.

Müasir Azərbaycan uşaq poeziyasının sənətkarlıq xüsusiyyətləri üzərində müşahidələr göstərir ki,

a) bir tərəfdən, yeni süjet, orijinal kompozisiya, dövrün ideya-estetik zövqünə uyğun obraz, bədii təsvir vasitələri axtarırları geniş vüsət alır;

b) digər tərəfdən, ənənəvi köhnəlmiş, hətta solğun, uşaq təfəkküründə heç bir emosiya oymayan poetexnoloji priyomlar, vasitələr işlənməkdə davam edir.

Lakin heç şübhəsiz, aparıcı mövqe, orijinal ifadə tərz, “zamanla səsleşən” obrazlı deyimlər, çevik poetik-üslubi maneralar və s.-yə məxsusdur. Hələ 1970-ci illərdən etibarən Xanımana Əlibəyli, Teymur Elçin. Məstan Əliyev (Günər), Məmməd Aslan, İlyas Tapdıq. Zahid Xəlil, Fikrət Sadıq, Məmməd Namaz kimi sənətkarlar ictimai varlığı konkret detalların köməyi ilə ümumiləşdirir, böyük ənənələr üzərində yeni poetik kəşflərə meyl edirdilər. Onlar “birbaşa, yəni müsbət və mənfi mənada ritorik ifadələrə əsaslanan öyüd-nəsihətin aparıcı vasitəyə çevrildiyi ədəbi istiqamətə qarşı çıxırdılar”. 80-ci illərin ortalarından etibarən uşaq poeziyasında “öyüd-nəsihət” ədəbiyyatının meydanı daha da daralmağa, ümumən uşaq ədəbiyyatına, o cümlədən də poeziyaya inqilabi bir intonasiya, dinamik ritm gəlməyə başladı. 1980-ci illərin ortalarından etibarən istər uşaq mətbuatında, istərsə də uşaq şeir kitablarında artıq yeni poetik-üslubi “ab-hava” dərhal nəzərə çarpır, “öyüd-nəsihət”, “quru ritorika” poeziyası, haqqında söhbət gedən güclü yeniləşmə, inqilabiləşmə hərəkəti fonunda, demək olar ki, itib batır. Lakin bu da bir həqiqətdir ki, üslub, ifadə axtarırları, poetik eksperimentçilik yalnız uğurlu metaforalar, məcazlar, təşbehələr və s. vermir, eyni zamanda bir sıra uğursuz “bədii kəşf”lərlə də müşayiət olunur.

Müasir Azərbaycan uşaq poeziyası birinci növbədə lirik şeir janrlarının rəngarəngliyi ilə diqqəti cəlb edir; geniş həcmli şeir-poemalar olduqca azdır ki, bu da dövrün sosial-mənəvi xarakteri ilə bağlıdır. Sürətlə dəyişən, inkişaf edən hadisələr, dövrün drammatizmi görünür, irihəcmli əsərlər üzərində işləməyə imkan vermir. Əslində, bu cür əsərlərin oxucu, yaxud dinləyici auditoriyası da o qədər geniş deyil.

Lirika zəngin ideya-estetik məzmunu (məhəbbət lirikası, siyasi lirika, təbiət lirikası, fəlsəfi lirika və s.) ilə Azərbaycan poeziyasında həmişə aparıcı yer tutmuşdur. Müasir mərhələdə də belədir. Azərbaycan şairi birinci növbədə lirik şairdir və milli ədəbi-bədii təfəkkürün həmin özünəməxsus keyfiyyəti uşaq poeziyasında da, heç şübhəsiz, diqqəti çəkir. 1980-1990-cı illərdə Azərbaycan uşaq poeziyasının müxtəlif nəsilərini təmsil edən şairlər epik, yaxud dramatik əsərlərlə müqayisə olunmayacaq bir şəkildə lirikaya üstünlük vermişlər. Artıq qeyd edildiyi kimi, Azərbaycan uşaq poeziyasında üç mövzu ətrafında (vətənpərvərlik, təbiət mövzuları və əxlaqi-mənəvi münasibətlər) təsnif edilə bilən, zəngin lirika mövcuddur.

Son dövrün uşaq poeziyasında aparıcı mövzu olan vətənpərvərlik mövzusu sahəsindəki sənətkarlıq axtarırları daha çox maraq doğurur. Azadlıq, müstəqillik hisslərini tərənnüm edən, millətin tarixi problemlərindən danışan, milli vətənpərvərlik duyğularını hərəkətə gətirən onlarla, yüzlərlə uğurlu uşaq şeirləri yalnız məzmun-mündəricə baxımından aktuallaq kəsb etmir, həmçinin yüksək bədii zövq tərbiyə edir, gənc nəslin sağlam estetik dünyagörüşünü formalaşdırır.

Müasir uşaq poeziyasında bədii forma axtarırları dedikdə təbiəti etibarilə olduqca mürəkkəb, üzvi vəhdətdə olan müxtəlif stilistik, poetexnoloji amillərin qarşılıqlı əlaqəsi nəzərdə tutulur. Buraya süjet, kompozisiya, ritmik vasitələr, bədii təsvir və ifadə vasitələri, eləcə də digər dil-üslub maneraları, priyomlar və s. daxildir ki, onların hər biri ayrı-ayrılıqda hələ şeir mətninin bədii keyfiyyəti barədə bitkin təsəvvür yaratmır. Həmin təsəvvürün bitkinliyi ayrı-ayrı vasitə, fiqur və maneraların şeir mətnindəki üzvi vəhdətində təzahür edir.

Müasir uşaq poeziyasında gedən bədii forma axtarırlarının istiqamətlərindən birini bu misralar kifayət qədər aydın əks etdirir: zahirən olduqca aydın bir mətləbdən bəhs olunur, belə

ki, “Vətən sözü, həqiqətən, iki hecadan ibarətdir, həqiqətən “və”, qrammatikadan uşağa məlum olduğu kimi, bağlayıcıdır, “fikri, sözü açır, bağlayır” və həqiqətən, “tən” - yarı deməkdir. Lakin bu olduqca sadə anlayışlar uşaq təfəkküründə çox mühüm mənalara formalaşmasına bilavasitə kömək edir:

Hər şeydən əvvəl, “sən”, “mən” və “onlar”, yəni hamımız bir yerdə olanda, bir məramla qulluq edəndə, birlik olanda Vətən yaranır” fikri aşılır;

İkincisi, ikiye bölünmüş Şimalı-Cənublu Azərbaycanın tarixi faciəsi ifadə olunur, gənc nəsil məsələnin, ümumi məzmunundan xəbərdar edilir; Üçüncüsü, sözə sehrli bir şey kimi baxmağa adət etmiş uşaq “Vətən” sözünün poetik etimologiyasını öyrənir və həmin söz bir qədər də sehrli görünür.

Bədii forma axtarışlarında uşaq şeirlərində bir məqamı da ortaya çıxır, bu oynaq ritmika, uşaq nitqinin və təfəkkürünün tipologiyasına uyğun çevik intonasiyadır. Həmin ritmik - intonativ harmoniya nəqli, sual, əmr və nida cümlələrinin həmahəngliyi, təkrarların antonim və sinonimlərin sıx-sıx işlənməsi, alliterasiyanın diqqəti cəlb edəcək qədər fəallığı və s. ilə yaranır.

Uşaq ədəbiyyatına diqqət etsək bugünkü Azərbaycan uşaq poeziyasının yaddaş mətnində geniş lövhələr, müfəssəl təsvirlər əvəzinə, poetik mətləb, məram barədə çevik bədii detallar ilə düşünməyə, mühakimə yürütməyə üstünlük verilir. Ona görə də bir növ “süjetsizlik” tendensiyası XX əsrin son illər poeziyasında geniş yayılmışdır.

1990-cı illər Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı tarixində I ci Vətən müharibəsində baş verən hadisələri qələmə alan Qəşəm İsabəyli “Əkil-Bəkil” poemasında 13 yaşlı bir məktəblinin sərhədi pozan canını aldadıb sərhəd məntəqəsinə aparmasından bəhs olunur. Pafoslu ifadələrdən uzaq olan, real həyat gerçəkliyini qələmə almağı daha çox sevən şair uşaqlara bu poemanı oxumağı və sevməyi tövsiyə edir. Bu yerlərin qəhrəman övladlarını balaca oxucularına təqdim etməyi bacarır.

Şair Qəşəm İsabəyli vətənin ikiye parçalanmasını ürək ağrısı ilə düşünür və qarşıya suallar qoyur və cavabını oxucularının ixtiyarına buraxır. Bununla belə müəllif günahkarları tarixin məhkəməsinə çəkir

Neyləyək biz, İlahi!

Canı cana yetirək?!

Şah İsmayıl Xətəini

Hardan tapıb gətirək?!

Poemanın sonrakı fəsillərində tarixə səyahət olunur. Şah İsmayıl Xətəinin Azərbaycan torpaqlarının genişləndirilməsindən, böyük dövlət quruculuğundan bəhs olunur. Dolğun məzmunu və yüksək tərtibi ilə seçilən “Əkil-Bəkil” poeması 1989-cu ildə Azərbaycan Dövlət Mətbuat Komitəsinin, Azərbaycan Respublika Yazıçıları Birliyinin “Ən yaxşı uşaq kitabı” respublika müsabiqəsində ikinci mükafata layiq görülmüşdür.

“Əkil-Bəkil” poemasının məziyyəti haqqında Məmməd İsmayıl yazır: “Poema yazmaq, özü də bitkin, kamil bir poema yazmaq indi həqiqətən də çətin bir işdir. Yazı ilk sətirlərindən oxucunu ələ alır, onu Əkil-Bəkilin ömür yollarında düşdüyü müxtəlif macəralardan keçirir. Seçilən şaqraq təhkiyə-ifadə üsulu birinci misradan sonuncu misraya qədər davam edir. Elə birnəfəsə yazılış ovqatı poemanın birnəfəsə oxunmasına imkan yaradır. Hər misra fikirlə hissən bəhrəsidir”.

Q. İsabəylinin “Əkil-Bəkil” poeması bütövlükdə kiçikyaşlı məktəblilərin bədii marağını dinamik şəkildə inkişaf etdirən, onların vətənpərvərlik tərbiyəsinə qüvvətli təsir göstərən dəyərli əsərdir. Xoşbəxt gələcəyimiz olan balalarımız üçün bu qəbildən yazılan əsərlərə geniş yer verilməsi ümumtərbiyənin, estetik mədəniyyətin yüksəldilməsi işinə ancaq fayda verir.

Burada şair Azərbaycan xalqının etnoqrafik təfəkkürü üçün xarakterik (və ideya-estetik baxımdan maraqlı olan) "od", "alov", "məşəl", "yanmaq" anlayışlarından istifadə etməklə Azərbaycanın - tarixdən bizə "Odlar yurdu" kimi məlum olan məmləkətin obrazını bir daha canlandırır. Şairlərimiz Azərbaycanı özü boyda bir ocağa, tonqala, yanar dağa bənzətmişlər və həmin metafora fərdi üslub materialından çıxıb artıq hamının qəbul etdiyi normativ bir bədii vasitəyə çevrilir.

Uşaq ədəbiyyatının dünya miqyasındakı əhəmiyyətindən danışmaq həmişə nəinki lazımdır, həm də zəruridir. Yetişən gənc nəslin–uşaqların təfəkkürünün dərinliyi, dünyagörüşünün formalaşması, balaca balaların milliliyi və geniş dünyası bu sahədə çalışan yazıçıların dünya görüşündən və qələminin zənginliyindən asılıdır.

Dağıstanın görkəmli şairi Rəsul Həmzətov uşaq ədəbiyyatı ilə bağlı bir çıxışında deyirdi: -”Biz gəzməyə çıxanda uşaqları çiyinimizə qaldırırıq ki, onlar bizdən uzaqları görsünlər”. Şairin bu hikmətli fikri uşaq ədəbiyyatının qarşısında duran başlıca vəzifəni yerinə yetirmək – uşağa çox, bacardıqca çox bilik, məlumat, bilgi vermək zəruriyyətindən doğur.

Rafiq Yusifoğlunun şeirlərində “Bu alov Koroğlunun, Xətəinin son sözü...” deyimi də sənətkarlıqla ifadə olunmuşdur - şair demək istəyir ki, Koroğlunun, Xətəinin sözləri də oda dönüb Azərbaycan torpağında yanır... Şair “Aylı cığır” (1992) adlı uşaqlar üçün çap etdirdiyi irihəcmli toplusunda da öz dəsti-xəttinə sadıq qalaraq kiçik yaşlı balalara məzmunlu, yaddaqalan, dili səlis, axıcı şeirlər bəxş etmişdir. Bu şeirlər mövzu cəhətdən də maraq doğurur. Toplunun birinci bölümündəki şeirlər qədim qalalardan bəhs edir. Şair hər qalanın tarixinə və bu gün sökülüb dağılmış görkəminə diqqəti cəlb edir, heç olmasa böyüklər bilmir, kiçiklər bilsinlər. Balacaların diqqətini tarixi abidələrimizin keçmişinə və bu gününə yönəltməklə həm tarixi öyrənmək, həm də bu gün ona qayğı göstərməyə çağırır: “Yanardağ”, “Bu qobu daşlı Qobu”, “Laylay, Qəbələm, laylay”, “Örənqala”, “Gəmiqaya”, “Daş hasar”, “Xocamsaxlı qalası”, “Uzaqdan gələn nəğmə”, “Qorqud baba” bu sıradandır.

Şeirlər toplusu orijinal, bədii və obrazlı fikir baxımdan diqqəti cəlb etdiyi kimi, uşaqlarda vətənpərvərlik hisslərinin formalaşmasına da müsbət təsir göstərə biləcək səviyyədə mənalıdır, maraqlıdır.

1980-ci illərin sonlarından etibarən ölkəmizin başına gətirilən müsibətlər uşaq şeirimizdə yeni bədii ifadə maneralarının meydana gəlməsinə səbəb olmuşdur. Vətənin təhlükədə olduğunu görəndə, hiss edən Azərbaycan şairləri indi artıq torpağımızın bərəkətindən, uca dağlarından, geniş çöllərindən deyil, vətənsizliyin faciəsindən, vətəni itirməkdənsə vətəndə ölüb onun torpağına qarışmaqdan yazırlar:

...Gözlərində nədir bu dərd.

Yağı gözü qəzəbli, sərt.

Sinə üstə ulu qüdrət,

Sənsiz ölü canam, Vətən.

Ümumiyyətlə, ədəbi-ictimai aləmdə o qədər də tanınmayan - "taleynin yaz çağı"nı yaşayan bir şairin yaradıcılığından gətirdiyimiz nümunə onu deməyə əsas verir ki, bu tipli, yəni kədərli, hüznü, lakin inamlı ifadə-obrazlarla danışmaq, uşaq poeziyasına zamanla səsləşən"

(Aydın Məmmədov) ifadə intonasiası, emosiyası gətirmək həmin illərdə (1980-ci illərin sonu 1990-cı illərin əvvəllərində) kütləvi səciyyə daşımış, müəyyən qədər dəbdəbəli, hətta artıq köhnəlmiş obrazları sıxışdırmışdır. Gənc şairin işlətdiyi aşağıdakı deyimlər yeni dövrün həm ictimai-siyasi, mənəvi- psixoloji, həm də poetik-bədii əhvali-ruhiyyəsinə uyğundur: yağı gözü qəzəbli, sərt; sənsiz ölü canam; sən yer üzü, sən göy üzü; mən hər qarış torpağında bir Azərbaycanam və s.

Məlum olduğu kimi, Qarabağ problemi ortaya çıxandan bəri həmin problemin azərbaycanlı təfəkküründə (o cümlədən bədii-estetik təfəkkürdə) ən mühüm əlaməti, işarələyicisi, əgər belə demək mümkündürsə, rəmzi Şuşa oldu. Böyük Azərbaycan ziyalılarından, şəxsiyyətlərin vətəni olan Şuşa gərgin mübarizə illərinin əsas qəhrəmanı idi. Vətəndən bəhs edən şairlərin tez-tez Şuşa, Cıdır düzü, Xarı bülbül obrazlarına müraciət etməsi tamamilə təbii idi. O da təsadüfi deyildi ki, müasir Azərbaycan uşaq şeirinin nümayəndələrindən biri olan Rafiq Yusifoğlu hadisələrdən bir neçə il əvvəl (1986-cı ildə) özünün "Şuşa nəğmələri" silsiləsini yazmışdı, həmin silsilə hadisələrin ən gərgin dövründə - 1992-ci ildə şairin "Aylı cığır" kitabında çap edilmişdi. Buraya "Vurulmuşam Şuşaya", "Zəngülə", "Burda səs-səsə söykənir", "Xarı bülbül", "Şuşada bitən çiçək", "Cıdır düzü", "Qotur su", "Bu dərədən baxıb gördüm", "Natəvan bağında", "Tərəkəmə" və s. kimi şeirlər daxildir ki, həmin şeirlərin sadəcə adları bütövlükdə silsilənin yalnız ideya-məzmunu deyil, ifadə tərzini barədə də ilkin təsəvvür yaradır:

Təbiət yaddaşında

Neçə şux səs yaşadır.

Qarabağ torpağının

Zəngüləsi Şuşadır.

Silsiləyə daxil olan cəmiyyəti iki bəndlik "Zəngülə" şeirindən görüldüyü kimi, şair, müğənnilər, xanəndələr yurdu Şuşanın özünü bir zəngüləyə bənzədir. Qeyd edək ki, sonralar, yəni Şuşa istila olunandan sonra "Şuşa harayı" ifadəsi ədəbi-ictimai mühitdə daha populyar olmuşdu.

Rafiq Yusifoğlunun "Şuşa nəğmələri"ndə Şuşanın mükəmməl obrazını yaratmağa bilavasitə təsir göstərən ifadələr, deyimlər vardır ki, onların müəyyən qismini nəzərdən keçirək: dindirsən oxuyacaq, qalalar himə bənddi; qapıbir qonşudurlar qala divarlarına bu şəhər sığmır daha; hələ qönçədi Şuşa; Şuşada bitən çiçək də bülbül olub oxuyurmuş və s. Şair eyni zamanda Şuşanın poetik, dillə bədii təfəkkür üçün tanış olan yer adlarını bir daha xatırlatmaqla Azərbaycanın bu gözəl şəhəri barədəki estetik təsəvvürləri zənginləşdirməyə çalışır.

Təəssüf hissilə qeyd etmək lazımdır ki, uşaq poeziyası nümunələri içərisində uşaq qəlbinin çox dərinliklərinə nüfuz edə bilən, sözün bədii gücünə əsaslanaraq uşaqlarda yüksək emosional hisslər oyadan, onların qəlbini oxşayan, dilinə yatan şeirlərlə yanaşı, bu tələbləri ödəməyən, adi sözcüklükdən uzağa getməyən, bədii-estetik cəhətdən zəif olan şeirlər də az deyildir.

1970-1980-ci illər Azərbaycan uşaq poeziyasının müxtəlif ədəbi nəsillərdən olan nümayəndələri bədii forma, ifadə-obraz axtarışlarında, tamamilə təbiidir ki, mövcud təcrübəni, qazanılmış uğurları heç də inkar etmirlər. Elə əbədi dəyərlər, inikas üsulları vardır ki, uşaq poeziyasının, ümumən ədəbiyyatının tarixində həmişə qalır. Aşağıdakı şeirin müəllifi xüsusi olaraq orijinal bir obraz kəşf etmədən yeni estetik məzmun-mündəricəni köhnə formada uğurla ifadə etmiş, yeni bədii assosiasiyalar müəyyənləşdirmişdir.

Uşaq ədəbiyyatında ən çox sevilən obrazlardan biridə bahar fəslidir. Bahar fəslinin gözəlliyi haqqında çox deyilib, çox yazılıb, ancaq aşağıdakı şeirin orijinallığı ondadır ki, bahar sadəcə anaya oxşadılmaqla bitmir, bu misrada bütöv bir bədii assosiativ obraz-mənzərə yaradılır: təbiət, barlı çöllər bahar ananın otağı; açılan təzə güllər onun ətirli nəfəsi: yonca-xalça, palazı; şehlər buludlardan dərilmiş daş-qaş; incə, zərif şəfəqlər–qısa telləridir. Çöl-düz bahar ananın əlləri ilə bəzənmişdir. Fikrimizcə, burada bədii mükəmməlliklə yanaşı, bir tərbiyəvilik bədii təfəkkürün əxlaqi-mənəvi normativliyi də vardır. Belə ki, uşaq düşüncəsi üçün ana obrazı – şiltaq qız, bəzəkli gəlin (baharı adətən bu cür bənzətmələrlə xatırlayırıq) və s. obrazlardan daha normativ, daha əxlaqidir.

Bahar sanki anadır.
Otağı - barlı çöllər.
Ətirlənən nəfəsi –
Açılan təzə güllər.
Yonca-xalça, palazdı.
Otağına sərilib.
Şehlər onun daş-qaşı.
Buludlardan dərilib.
İncə, zərif şəfəqlər
Qızılı telləridir.

Ədəbi həyatda gedən ideya-esetik axtarışlar həmişə istər-istəməz bədii forma – janr, bədii təsvir vasitələri, poetexnologiya kəşfləri, eksperimentləri ilə də müşayiət olunur. Azərbaycan uşaq poeziyası da bu baxımdan istisna təşkil etmir: zamanın, ideoloji mənəvi-əxlaqi dəyərlərin dəyişməsi, milli özünəqayıdış, dövlət müstəqilliyi uğrunda mübarizə hərəkatı XX əsrin sonlarından başlayaraq Azərbaycan uşaq poeziyasına öz intonasiasını, bədii zövqünü, forma özünəməxsusluğunu gətirmişdir.

Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının ideya-bədii istiqamətləri barədə tədqiqat aparmış alimlərimiz göstərirdilər ki, həmin illərdə Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının şeir qolu özünədək olan ədəbi inkişafın ən yaxşı cəhətlərini götürərək ideya-məzmun və sənətkarlıq baxımından bir sıra yeniliklər ortaya çıxarmış və ədəbiyyatımızı orijinal məzmun və forma ilə daha da zənginləşdirmişdir. Lakin uşaq ədəbiyyatı üzrə digər mütəxəssislərin əsərlərində 1980-ci illərdən etibarən uşaq poeziyasında gedən sənətkarlıq axtarışlarına ətraflı diqqət yetirilməmişdir.

KAYNAKLAR

- 1.A. Əhmədova. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı. Bakı-“Elm və təhsil”-2012, 120 s.
- 2.Q. İsabəyli. Əkil-Bəkil. Bakı-İşiq-1990, 169 s.
- 3.R.Yusifovlu. Aylı cığır. Bakı-Gənclik, 1992, 256 s.
- 4.Z.Xəlil. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı. ADPU-nun mətbəəsi, Bakı-2019, 304 s.

ÖZET

Modern çocuk şiirinde sanatsal bir form aramak, doğası gereği çok karmaşık ve organik olarak birleşmiş çeşitli üslup ve şiirsel-teknolojik faktörlerin karşılıklı ilişkisi anlamına gelir. Olay örgüsünü, kompozisyonu, ritmik araçları, sanatsal açıklamayı ve ifade araçlarını ve ayrıca diğer dil-üslup kurallarını, ilkeleri vb. içerir. her birinin ayrı ayrı şiir metninin sanatsal niteliği hakkında henüz tükenmiş bir fikir yaratmadığını içerir. Bu hayal gücünün tükenmesi, şiir metnindeki bireysel araçların, figürlerin ve tavırların organik birliğinde kendini gösterir. 1990'lı yılların Azerbaycan çocuk edebiyatı tarihinde, Birinci Vatanseverlik Savaşı olaylarını yazan Gasham İsabayli'nin yazdığı "Akil-Bakil" şiiri, 13 yaşındaki bir okul çocuğunun sınır ihlalcisini nasıl kandırdığını ve onu sınır karakoluna götürdü. Acıklı ifadelerden uzak, gerçek hayatın gerçeklerini yazmayı tercih eden şair, çocuklara bu şiiri okuyup sevmelerini tavsiye ediyor. Buraların kahramanının çocuklarını minik okurlarıyla tanıştırmayı başarıyor. Şair Gasham İsabayli, Anavatan'ın ikiye bölünmesini gönül yarasıyla düşünüyor, sorular soruyor ve cevabını okurlarının takdirine bırakıyor. Ancak yazar, suçluları tarihin mahkemesine çıkarıyor. Refik Yusifoğlu'nun şiirlerinde "Bu alev Köroğlu'nun, Hatai'nin son sözüdür..." sözü sanatsal bir şekilde ifade edilir - şair, Köroğlu ile Hatai'nin sözlerinin de ateşe dönüştüğünü ve bu topraklarda yandığını söylemek ister. Azerbaycan.Geniş ölçekli koleksiyonunda, kendi üslubuna sadık kalarak, küçük çocuklara anlamlı, akılda kalıcı, akıcı, akıcı şiirler vermiştir. Bu şiirler konu bakımından da ilgi çekicidir.

Bahar, çocuk edebiyatının en popüler karakterlerinden biridir. Baharın güzelliği üzerine çok şey söylendi ve yazıldı ama aşağıdaki şiirin özgünlüğü, baharın sadece anne gibi olmakla bitmediği, bu dizede bütünüyle sanatsal çağrışımsal bir görüntü-manzara yaratıldığıdır: doğa, çorak tarlalar Bahar annenin odası; taze açan çiçekler onun kokulu nefesidir: yonca - halı, palaz; çiyeler bulutlardan toplanmış mücevherlerdir; ince, narin şafaklar - kısa teller. Bizce, sanatsal mükemmelliğin yanı sıra eğitici sanatsal düşüncenin ahlaki ve ahlaki normatifliği de vardır. Böylece çocuğun zihnindeki anne imgesi tuhaf bir kız, güzel bir gelin (ilkbaharı genellikle bu tür benzetmelerle anarız) vb. şeklinde olur. imgelerden daha normatif ve daha ahlakidir.

Abstract.

Searching for an artistic form in modern children's poetry means the interrelationship of various stylistic and poetic-technological factors, which are very complex in nature and organically united. It includes plot, composition, rhythmic means, artistic description and means of expression, as well as other language-stylistic manners, prioms, etc. includes that each of them separately does not yet create an exhausted idea about the artistic quality of the text of the poem. The exhaustion of that imagination is manifested in the organic unity of individual means, figures and mannerisms in the text of the poem. In the history of Azerbaijani children's literature of the 1990s, the poem "Akil-Bakil" written by Gasham İsabayli, who wrote down the events of the First Patriotic War, talks about how a 13-year-old schoolboy tricked a border-violator and took him to the border post. The poet, who is far from pathetic expressions and prefers to write down the reality of real life, recommends children to read and love this poem. He is able to introduce the children of the hero of these places to his little readers. Poet Gasham İsabayli thinks about the division of the Motherland into two with heartache and poses questions and leaves the answer to the discretion of his readers. However, the author brings the culprits to the court of history. In the poems of Rafik Yusifoglu, the saying "This flame is the last word of Koroglu, Khatai..." is artistically expressed - the poet wants to say that the words of Koroglu and Khatai also turn into fire and burn in the land of Azerbaijan... The poet called "Ayli cigyr" (1992) for children In his large-scale collection, he has given

meaningful, memorable, fluent and flowing poems to young children, sticking to his style. These poems are also interesting in terms of subject matter.

Spring is one of the most popular characters in children's literature. Much has been said and written about the beauty of spring, but the originality of the following poem is that spring does not end with just being like a mother, in this verse a whole artistic associative image-scenery is created: nature, barren fields Spring is mother's room; fresh blooming flowers are his fragrant breath: clover - carpet, palaz; dews are jewels plucked from the clouds; thin, delicate dawns - short strands. In our opinion, in addition to artistic excellence, there is also a moral and moral normativity of an educational artistic thinking. Thus, the image of a mother for a child's mind is a whimsical girl, a beautiful bride (we usually remember spring with such similes), etc. it is more normative and more moral than images.

NATIONAL TRADITIONS IN AZERBAIJAN CHILDREN'S LITERATURE
AZERBAYCAN ÇOCUK EDEBİYATINDA ULUSAL GELENEKLER

Aygun AHMADOVA Shukur kızı

Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi (Ü. Hacıbeyov-68), 0000-0002-2464-2513
Aygün Ahmadova, Edebiyat Öğretim Teknolojileri Bölümü Doçenti

Anahtar kelimeler: manevi ve ahlaki, komünizm, ideoloji, evrim, kalite, başarı

Keywords: spiritual and moral, communism, ideology, evolution, quality, success

AZƏRBAYCAN UŞAQ ƏDƏBİYYATININ FORMALAŞMASINDA MİLLİ
ƏNƏNƏLƏR

Müasir Azərbaycan uşaq ədəbiyyatında əxlaqi-mənəvi tərbiyə mövzusu ümumən tərbiyə problemi ilə bağlıdır, ona görə də bu sahədə fəaliyyətini davam etdirən yazıçılar, milli pedaqogikanın elmi prinsiplərindən bu və digər dərəcədə xəbərdar olmağa, müasir tərbiyə nəzəriyyəsini, ümumi halda olsa da, bilməyə məcburdular. Son on ildə geniş yayılmış “kim nəyi bilirsə, ondan yazır” prinsipi qətiyyən doğru deyil. Məsələ daha mürəkkəbdir. Mürəkkəblilik isə ondan ibarətdir ki, müasir dövrdə uşağa təbliğ edilən hər bir mülahizə elmi cəhətdən doğru olmalıdır.

Uşaq ədəbiyyatında “elmilik” tələb etmək bəzən mübahisə doğurur: yəni şairlər bəzən öz fikirlərinin elmi cəhətdən düzgün olmasına lazımi diqqət göstərmirlər. Tərbiyə məsələləri ilə məşğul olan mütəxəssislər və tənqidçilər isə elmiliyin düzgün tərbiyə üçün vacibliyini zəruri hesab edirlər. Ona görə də uşaq yazıçıları bu məsələyə “hiss edilmədən” müdaxilə etməli, xüsusi problem doğurmadan qoşulmalıdırlar, çünki ədəbiyyatımızın etik-estetik imkanlarından geniş miqyasda istifadə olunmalıdır.

Müasir Azərbaycan uşaq poeziyasının mövzu, ideya-məzmun axtarışları, göründüyü kimi, çoxşaxəli, çoxplanlıdır; həmin axtarışların mürəkkəb istiqamətlərini bütünlüklə əhatə etmək, təbii ki, mümkün deyil. Bu bir tərəfdən yaradıcılıq prosesinin özünün mürəkkəbliyi ilə bağlıdırsa, digər tərəfdən müasir dövrün xarakteri, dünyada gedən ictimai-siyasi, ideoloji-mənəvi prosesin gərginliyi, hadisələrin çoxşaxəliliyi, çoxplanlılığı ilə əlaqədardır. Cəmiyyətin mənəvi həyatı uşaq ədəbiyyatının (o cümlədən poeziyasının) mövzu dairəsinə bilavasitə təsir göstərir, bu və ya digər mövzunu ön plana çəkir, yaxud arxa plana keçirir. Mütəxəssislər göstərirlər ki, “mənəvi həyat nəinki biliklərin, ideyaların, o cümlədən siyasi biliklərin, ideyaların, əxlaqi sərvətlərin, əhval-ruhiyyənin, vərdişlərin, adətlərin, sosial hisslərin, iradənin və şairənin məcmusudur, həmçinin mənəvi tələbatın, yaradıcı qabiliyyətin formalaşmasına istiqamətlənən fəaliyyətdir, mənəvi sərvətlərin istehsalı, istehlakı, mübadiləsi, yayılması, saxlanması və inkişafı prosesidir”. Ona görə də bu və ya digər mövzunun ortaya çıxmasının, yayılmasının iki aspekti vardır:

a) birincisi odur ki, dövrün, mövcud ictimai-ideoloji, mənəvi şəraitin təkidi ilə bu və ya digər mövzu ortaya çıxır, yayılır, yaxud həmin mövzu müəyyən dəyişikliyə-sıxılmaya, yaxud genişlənməyə məruz qalır;

b) ikincisi isə odur ki, istedadla işlənmiş mövzu cəmiyyətin əhvali- ruhiyyəsinə təsir göstərir, onda (cəmiyyətdə) mövcud olmayan, yaxud bəsit şəkildə olan bir düşüncəni, ovqatı oyadır.

Bizim fikrimizcə, müasir Azərbaycan uşaq şairləri daha çox birinci istiqamətdə işləyirlər, yəni cəmiyyətin əhval-ruhiyyəsindən çıxış edərək bu və ya digər mövzuya maraq göstərir, daha çox diqqət verirlər. Halbuki ikinci istiqamətin də öz üstünlükləri vardır. Gənc nəslin mənəvi-estetik tərbiyəsini yalnız cəmiyyətdə gedən proseslərin, sosial “dialektika”nın ixtiyarına buraxmaq olmaz, həm də əbədi dəyərlər sistemi yaratmağa, əbədi ictimai-estetik tərbiyə prinsipləri müəyyənləşdirməyə, əbədi mənbələri aşkarlamağa ehtiyac vardır. Və heç şübhəsiz, həmin əbədi mövzuların müəyyən hissəsi Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının klassikləri Mirzə Ələkbər Sabir, Abbas Səhhət, Süleyman Sani Axundov, Abdulla Şaiq, Mirmehdi Seyidzadə tərəfindən müəyyənləşdirilmiş, 1930-1950-ci illərdə bu sahəyə (uşaq ədəbiyyatına) gələn yeni nəsil həmin mövzuları inkişaf etdirmişdir. Bununla belə çoxlu sayda da təkrarlar meydana çıxmış, əbədi mövzuların miqyası 1960-cı illərdən sonra demək olar ki, genişlənməmişdir; ən çox diqqəti cəlb edən məsələ isə odur ki, müasir dövrün öz “əbədi mövzular”ı, demək olar ki, yaranmamışdır.

Sovetlər birliyinin fəaliyyəti dönməndə bəzi şairlər elə təsəvvür edirdilər ki, uşaqlara mürəkkəb mənəvi-əxlaqi problemlər barədə danışmaq lazım deyil. Ona görə də bəzən əməyə məhəbbət, dostluğa sədaqət, ata-anaya hörmət, ehtiram və s. barədə sadələvh, hətta bəsit mülahizələr söyləməkdən o tərəfə keçə bilmirdilər. Lakin Abbas Səhhət, Abdulla Şaiq, Mirmehdi Seyidzadə eləcə də Milvarid Dilbazi kimi klassik söz ustalarının yaradıcılıq təcrübəsi göstərdi ki, Azərbaycan uşaqları kifayət qədər mürəkkəb mənəvi-əxlaqi məsələlərdən baş çıxarmağa qadirdirlər. Eyni zamanda həmin yaradıcılıq təcrübəsi müasir uşaq şeirinin müəllifləri üçün də zəngin bir məktəb olaraq geniş yaradıcılıq imkanları açırdı. Lakin bu heç də o demək deyil ki, müasir uşaq şairi cəmiyyətin qarşısında duran mürəkkəb mənəvi-əxlaqi problemlərin şərhilə məşğul olmalıdır. Söhbət ondan gedir ki, şair bugünkü uşaqları və gəncləri maraqlandıran, cəlb edən etik-mənəvi məsələlərdən yan keçməməli, həmin məsələləri poeziyada bütün dolğunluğu ilə təhlil etməlidir. Yalnız ümumi didaktik mülahizələr, soyuq ritorik misralarla bu günün uşağının mənəvi-psixoloji aləminə yol tapmaq, onu bu baxımdan zənginləşdirmək, tərbiyə etmək mümkün deyildir. Artıq öz dövrünü keçirmiş, mənəvi-etik mülahizələrin təkrar-təkrar, hər hansı şəkildə heç bir bədii orijinallıq nümayiş etdirmədən təqdim olunması uşaq mənəviyyatına müsbət heç nə vermir, əksinə, yorucu təsir bağışlayır.

Bu, bir həqiqətdir ki, haqqında söhbət gedən mövzu ilə əlaqədar Azərbaycan xalqının təfəkküründə müəyyən etik-mənəvi ölçülər, modellər formalaşmışdır. İstər əməyə, istər dostluğa, istərsə də ata-anaya və s. münasibətdə əsirlərin sınağından çıxmış əxlaqi prinsiplər mövcuddur. Zəmanə nə qədər dəyişsə də, mənəvi-əxlaqi münasibətlərdə nə qədər böyük təkamül mövcud olsa da, həmin prinsiplər yüz illər boyu yaşamaqda və cəmiyyətin sosial-mənəvi həyatını nizama salmaqda davam edir. Milli ictimai şüurdə ən az dəyişən, ən çox normativ olan məhz əxlaqi şüurdur desək, yanılmırıq. Ona görə də bu sahədə orijinal fikir söyləmək və ideya-bədii təhlil çox çətindir. Odur ki, həmin mövzuya müraciət edən sənətkarlardan çox ciddi yaradıcılıq axtarırları, mənsub olduqları xalqın mənəvi dünyasını dərinləndirmək tələb olunur. Yaşlı nəsle mənsub yazıçılarımızda bu keyfiyyət hər zaman üstün olmuşdur. Ona görə də ədəbiyyatımızda mənəvi-əxlaqi mövzuda yazan daha çox ədəbi keyfiyyət qazanan və müvəffəq olan şairlər yaşlı nəsle mənsubdur.

Azərbaycan uşaq ədəbiyyatında mənəvi-əxlaqi mövzuda yazılmış əsərlərin mühüm bir qismi əməyin təbliğinə, əmək adamının, zəhmətkeş insanın tərənnümünə aiddir. Mənəvi-əxlaqi mövzuya həsr olunmuş uşaq əsərlərində əməyə məhəbbət ideyasının tərənnümü özünü müxtəlif formalarda göstərir. Bunlardan birincisi, ümumiyyətlə, əmək, zəhmət, işgüzarlıq barədə söhbət açmaqdan ibarətdirsə, ikincisi bu və ya digər hadisənin, situasiyanın təsviri ilə başlamaq, sonra, isə müəyyən tərbiyəvi nəticə çıxarmaqdan ibarətdir. 1980-1990-cı illər uşaq ədəbiyyatında əmək mövzusu ilə əlaqədar diqqəti cəlb edən məsələlərdən biri budur ki, əvvəlki onilliklərdən fərqli olaraq geniş miqyas alan tikintilərdən, yeni dünya quran fəhlə əllərinin gücündən, kənddə

sosializmi möhkəmləndirən kolxozçu əllərinin xariqələr yaratmasından və s. bəhs olunmur. Əsas diqqət əməyin, zəhmətin insanı həm maddi, həm də mənəvi baxımdan xoşbəxt etməsi ideyasına verilir. Bu mənada əmək tərbiyəedici, fərdi, şəxsiyyəti yüksəldən bir hadisə kimi tərənnüm olunur. Azərbaycan xalqının zəhmətsevərliyi, əməyə məhəbbəti, işgüzarlığı, bu cür əsərlərin ideya-estetik əsasını təşkil edir. Yeni müasir uşaq ədəbiyyatı vaxtilə dəbdə olmuş sosialist ideologiyasına deyil, zəngin tarixi-etnoqrafik dəyərlərə, xalqın min illər boyu qazanmış olduğu dərin köklü vərdişlərə əsaslanır.

Mənəvi-əxlaqi mövzuda yazılmış əsərlərin əhəmiyyətli bir hissəsini dostluq, sədaqət, etibar motivləri təşkil edir. Azərbaycan xalqının istər folklorunda, istərsə də yazılı ədəbiyyatında dostluq mövzusu həmişə xüsusi yer tutmuşdur. Xalq təfəkküründə dostluğa sədaqət, dostun çətin işinə yaramaq, onu darda qoymamaq, dostluğa xəyanət edəni cəzalandırmaq və s. məsələlərin nə qədər geniş yer tutduğu həmin təfəkkürün bilavasitə təzahürü olan atalar sözü və məsəllərdə, nağıl və dastanlarda özünü çox sıx-sıx göstərir.

Nağılda söhbət gedən motiv XX əsrin əvvəlləri uşaq ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrinin əsərlərində ətraflı şəkildə əks olunmuşdur. Müşahidələr göstərir ki, müasir dövrdə dostluq mövzusu daha çox vulqar ideya-siyasi məzmunla malik olmuş, hətta bir-birinə nifrət edən xalqların, millətlərin dostluğundan geniş şəkildə bəhs edilməkdən belə çəkinməmişdir. 1980-1990-cı illər uşaq ədəbiyyatına gəldikdə isə bu mövzuda əsərlərə çox az rast gəlinir.

Ata-anaya hörmət, nənə-babaya ehtiram, qardaş-bacıya məhəbbət əvvəlki onilliklərdə olduğu kimi, 1980-1990-cı illərdə də Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının mühüm mövzularından olmuşdur. Xüsusilə, bizi dünyaya gətirən, hər cür qaygımızı çəkən, beşiyimizin başında gecə-gündüz oyaq olan analara dərin məhəbbət uşaq yazıçılarının yaradıcılığında əhəmiyyətli yer tutur. Ananın bala üçün hər cəhətdən arxa, dayaq olması, balasını min bir arzu ilə böyütməsi uşaq əsərlərində ənənəvi olaraq işlənən motivlərdir. 1980-1990-cı illərdə bir sıra digər orijinal mövzularla yanaşı, ənənəvi-tarixi motivlərin də bədii ifadəsinə diqqət yetirilir.

Ümumiyyətlə böyüklərə hörmət Azərbaycan uşaq ədəbiyyatında əsrlər boyu işlənmiş və özünəməxsus ideya-estetik imkanlara malik olmuş bir yaradıcılıq dəyəridir. Mövcud nümunələr kifayət qədər material versə belə son zamanlar Azərbaycanın siyasi həyatında baş verən əsaslı dəyişikliklər göstərir ki, bu əbədi yaradıcılıqda baş verən müəyyən məzmun dəyişikliklərin həlli zaman-zaman müəyyən faktlar əsasında öz yerini tapır. Məsələn, milli azadlıq, istiqlaliyyət, demokratiya motivlərinin ifadəsini görkəmli şairlərin əsərlərində müşahidə etmək mümkündür. Hal hazırda bu cür ifadələr ədəbiyyatımızda yer tutmaqdadır.

Ümumiyyətlə, Azərbaycan uşaq ədəbiyyatında yaşlılara, böyüklərə hörmət, qayğı həmişə təbliğ olunmuş, ədəbiyyatımızın görkəmli nümayəndələri vaxtaşırı olaraq bu mövzuya müraciət etmişlər. Şərq mədəniyyətinin inkişafına orta əsrlərdə böyük təsir göstərmiş müqəddəs "Qurani-kərim"dən tutmuş folklor nümunələrimizə qədər elə bir möhtəşəm söz abidəsi olmamışdır ki, yaşlılara, böyüklərə ehtiram, qayğı burada az və ya çox dərəcədə öz əksini tapmamış olsun. Xalqın ədəbi-ictimai, mənəvi düşüncələrində möhkəm kök salmış həmin ideya bu gün də uşaq ədəbiyyatının, ümumiyyətlə, ədəbiyyatının başlıca mövzularından biridir. Gəncliyin böyüklərə hörmət əsasında tərbiyəsi cəmiyyətdə çox vacib olan mənəvi-əxlaqi hormonun tərkib hissələrindən biri kimi diqqəti cəlb edir. Bu mənada uşaq yazıçılarının həmin mövzuya marağı onların mühüm ictimai vəzifələrindən, xalq qarşısındakı tarixi xidmətlərindən biri, bəlkə də ən mühümüdür. Azərbaycan cəmiyyətinin tarixi dəyişikliklər dövrü keçirdiyi hazırki mərhələdə uşaq ədəbiyyatında mənəvi-əxlaqi mövzuya getdikcə daha dərindən, milli və ümumbəşəri ənənələrə uyğun olaraq müraciəti, fikrimizcə, daha geniş miqyas almalı, daha zəngin ədəbi-estetik vasitələrlə təzahür etməlidir.

Lakin mənəvi-əxlaqi mövzuda yazılmış uşaq əsərlərində diqqəti cəlb edən ümumi bir qüsurlu mövcuddur ki, bu da yuxarıda qeyd olunduğu kimi, didaktikaya həddindən artıq yer

verilməsi, sxolastikaya meydan açılması ilə bağlıdır. Halbuki mənəvi-əxlaqi mövzu o qədər zəngin, o qədər çoxtərəflidir ki, burada hər bir yazıçının hərtərəfli manevr etmək imkanı vardır.

Mənəviyyat fəlsəfəsini elm kimi əsaslandırın böyük filosof Vladimir Solovyov göstərir ki, mənəviyyatda psixoloji, etik, fəlsəfi-idraki məqamlar biri digəri ilə qarşılıqlı vəhdətdədir. Ona görə də həmin mövzuya müraciət edən yazıçı, xüsusilə uşaqlar üçün yazırsa, bu mürəkkəb vəhdəti analitik bir şəkildə təqdim etməyi bacarmalıdır, yəni elə etməlidir ki, məsələnin psixoloji tərəfi etik, etik tərəfi psixoloji, hər ikisi isə fəlsəfi tərəfi tamamlasın, bunlardan biri digərində yox olub itməsin... V.Solovyov sevgi, xeyirxahlıq, səmimilik, düzlük və s. anlayışlara da bu cür mürəkkəb mənəvi hadisələr kimi baxırdı.

Müasir Azərbaycan uşaq ədəbiyyatında bir sıra hallarda bu və ya digər mənəvi-əxlaqi ideya, yaxud motiv ona görə öz inikasını tapmır ki, şair-müəllif həmin ideya, yaxud motiv üzərində dərinlən düşünmüş, ona sahib olmuşdur. Ona görə öz inikasını tapır ki, həmin ideya, yaxud motiv hamıya aydındır, hamı tərəfindən anlaşılındır. Bu məqamda şair-müəllif inersiya ilə hərəkət edir, hər hansı ciddi əxlaqi-mənəvi problem qaldırmaq əvəzinə, yüz illərin problemini passiv bir şəkildə ifadə edir. Məsələ orasında deyil ki, necə ifadə edir – yaxşı, yaxud pis; istedadla, yoxsa istedadsız, məsələ ondadır ki, bu günün mənəvi problemlərindən qaçılır, analitizm əvəzinə inersiya işləyir ki, bu da “yaradıcılıq” anlayışından uzaqdır.

Çox təəssüflər olsun ki, bu səpkili uşaq əsərləri olduqca çoxdur və sadalamaqla qurtaran deyil. Belə əsərlər mənəvi-estetik baxımdan zəif, zövqsüz olduqları kimi, bədii cəhətdən də müasir uşaq əsərlərinin tələblərinə cavab vermir. Uşaqları düşündürən, onları şənləndirən, yadlarında qalan səviyyədə deyillər. Buna görə də belə yaradıcılıq nümunələri uşaqların mənəvi aləmlərinə təsirsiz qalır və onların tərbiyəsinə müsbət təsir göstərə bilmir.

Hər bir istedadla yazılmış uşaq əsərlərində uşağı düşündürən, hissələrini oxşayan mətləblər olmalıdır. İstər ata-anaya məhəbbət, istər böyüklərə hörmət, istər dostluq və s. mövzularda yazılmış müxtəlif səpkili əsərlər gənc oxucu ilk oxunuşdan sonra vidalaşmamalıdır, həmin əsər onu uzun zaman ruhən tərk etməməli, bununla belə fikrini, düşüncəsini dumanlandırmamalıdır. Uşaq yazıçısı öz oxucusunu xüsusilə mənəvi-əxlaqi mövzulu əsərlərdə ayıq təfəkkür, təmiz, saf, aydın hisslər əsasında tərbiyə etməlidir.

Məlum məsələdir ki, Azərbaycan xalqı öz mənşəyi etibarilə bir türk xalqıdır və hər bir azərbaycanlı mənsub olduğu xalqın mənşəyi barədə, heç şübhəsiz, aydın bir təsəvvürə malik olmalı, qədim türklər, onların etnososial, mədəni-mənəvi differensiasiyası, müasir türk xalqları haqqında müəyyən məlumatla yiyələnmişdir. Həmin proses isə uşaq yazıçılarından başlanmalıdır. Təəssüflə qeyd etmək lazımdır ki, qədim türk folklorunun süjetləri, motivləri müasir Azərbaycan uşaq poeziyasına lazımi zənginlikdə, bolluqda gəlmir, yalnız son vaxtlar həmin materiala müraciət olunmağa başlanmışdır. Orta əsrlər türk, oğuz, Azərbaycan folkloruna gəldikdə isə istər 1920- 1930-cu illər, istərsə də 1960-cı illərdən sonra Azərbaycan uşaq poeziyasında kifayət qədər istifadə edilmiş – Mikayıl Müşfiqin “Şəngülüm, Şüngülüm, Məngülüm”, “Kəndli və ilan”, Milvarid Dilbazinin “Oduñçu”, Mirmehdi Seyidzadənin “Keçəl Səməd”, “Sehrli nur”, Mədinə Gülgünün “Sən nə güclüsən”, Hikmət Ziyanın “Xoruz nağılı”, Xanımana Əlibəylinin “İşləməyən dişləməz”, Fikrət Sadığın “Cırtan hara getmişdi” və s. əsərləri buna sübutdur. Bu gün də folklor müasir uşaq poeziyası üçün mühüm ideya-estetik mənbə olmaqda davam edir. Folklordan uşaq ədəbiyyatına gələn mövzular içərisində mənəvi-əxlaqi mövzu üstünlük təşkil edir. Çünki folklor hər bir xalqın əsas mənəvi mənbələrindən, “əxlaq mənbələri”ndən biri, bəlkə də birincisidir. Qədim türk dastanlarında, “Oğuznamə”lərdə bu baxımdan çox zəngin material vardır. Fikrimizcə, həmin material uşaq ədəbiyyatına daha ardıcıl, daha cəsarətli bir şəkildə gətirilməlidir. Qədim türklərin, orta əsrlər oğuz türklərinin mənəvi idealları onların varislərinə lazımi səviyyədə çatdırılmalıdır.

Müşahidələr göstərir ki, qədim türk, orta əsrlər oğuz və yeni dövrün Azərbaycan folklorundan müasir Azərbaycan uşaq ədəbiyyatına əsasən aşağıdakı mənəvi-əxlaqi mövzular gəlir (və daha geniş həcmdə gələ bilər);

1. humanizm, insanpərvərlik;
2. millilik, vətənpərvərlik;
3. zəhmətkeş və əməksevərlik
4. mərdlik, doğruluq
5. əxlaqi təmizlik;

Azərbaycan uşaqları bilməlidirlər ki, türklük Azərbaycan mədəniyyətində, mənəviyyatında özünü həm diaxron (tarixi), həm də sinxron (müasir) şəkildə göstərir, yəni, bir tərəfdən, qədim tarixi köklərimizə, mənşəyimizə görə biz türküxsə, ikinci tərəfdən, müasir türk xalqlarından biriyik - əlbəttə, söhbət ondan getmir ki, poeziya bu ideyaları “quru” bir şəkildə təbliğ etməlidir, məsələn daha mürəkkəbdir: uzun zaman Azərbaycanda elə bir təbliğat aparılmışdır ki, xalq öz köklərini, tarixini bilməsin, uydurulmuş mücərrəd tarix Azərbaycan xalqını təxminən eyni dildə danışan türk xalqlarından tamamilə ayrı salmaq, parçalamaq məqsədini daşımışdır. Bunu aradan qaldırmaq üçün çox ciddi axtarışlar aparmaq, uşaqların başa düşəcəyi bir dildə türkçülük düşüncəsini yaymaq, eyni zamanda digər türk xalqlarının uşaq ədəbiyyatı nümunələrini dilimizə çevirmək lazımdır.

Şübhəsiz, öz kökünü bilməyən xalq fiziki olaraq mövcudluğunu davam etdirsə də, etnomədəni hadisə kimi onu yer üzündən silinmək təhlükəsi gözləyir. Araşdırmalar göstərir ki, belə bir cəmiyyətin – kökünü unutmuş cəmiyyətin gənc nəslini tərbiyə etmək də çətin olur.

Azərbaycan mənəviyyatının ikinci mühüm səviyyəsi islam dini, islam dəyərləri, dünyagörüşü ilə bağlıdır. 1980-ci illərin ortalarına qədər Azərbaycan uşaq ədəbiyyatında həmin dəyərlərdən, həmin dünyagörüşündən imtina etmişdi, son zamanlar isə Azərbaycanda nəinki böyüklər, uşaqlar, yeniyetmələr arasında da islama böyük maraq diqqəti cəlb edir. Və bu maraq yalnız Azərbaycanı deyil, bütün dünyanı əhatə edir, “bu gün islam dünyanın ən nüfuzlu və yayılmış dinlərindən biridir... dünya dinləri içərisində “gənc” olsa da, islamın özünəməxsus, orijinal cəhətləri var; doğrudur, bu dinin orijinallığına şübhə edən tədqiqatçılar da olmuşdur (məsələn, Jak Şarl). Lakin bu heç də islama marağı azaltmamışdır” “Xatəmülənbiyə Həzrəti Məhəmməd və həyatı” adlı kitabda deyildiyi kimi, “bəşəriyyətin son mürşidi Həzrəti Məhəmmədin həyatı ilə artıq bütün dünya məşğul olur. Ona günü-gündən artan hörmət və sevgi ilə daha yaxından tanımağa başlayırlar...”

Müasir Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının vəzifəsi, heç şübhəsiz, islam dinini, yaxud ümumən dini təbliğ etmək deyil; məqsəd ondan ibarətdir ki, islam dinində özünə geniş yer tapmış insanpərvərlik, etik-mənəvi dəyərlər, humanizm kimi keyfiyyətlər təbliğ olunsun. Lakin bu cür uşaq mövzuları nümunələri, demək olar ki, yoxdur. Şübhəsiz, belə əsərlərin yaranacağı gün, elə bilirik ki, uzaqda deyil; Birincisi, islam dini əsrlər boyu bizim mənəviyyatımıza, ruhumuza yerimiş bir dindir; ikincisi, islam dini müasir dünyanı özünə cəlb etmiş, dünya mədəniyyətinin möhtəşəm əsərlərini yaratmış bir dünyagörüşün tərcümanıdır.

Azərbaycan uşaqlarının mənəvi aləminə təsir göstərən, əslində onu formalaşdırmalı olan yaradıcılıq motivləri, heç şübhəsiz, ateist bir poeziya, ədəbiyyat ola bilməz. Uzun illərin təcrübəsi göstərdi ki, ateizm normal insan yetirməyə qabil bir ideologiya deyil. Burada söhbət ondan getmir ki, hər hansı millətin uşaqlarına bu və ya digər dinin təfəsilatını öyrətməyə, poeziyada bu və digər dini dünyagörüşü təbliğ etməyə ehtiyac vardır, söhbət ondan gedir ki, hər bir normal insanın qəlbində, ruhunda “Allah eşqi” olmalıdır və həmin “eşq” insanı dünya qarşısında, əməlləri qarşısında məsuliyyət daşımağa səfərbər etməklə yanaşı, ona ruh verməli, onu bu və ya digər xeyirxah iş görməyə ilhamlandırmalıdır. Xatırlatmaq lazımdır ki, XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan uşaq ədəbiyyatında (əlbəttə, ideya-estetik prinsiplərindən irəli gələrək) dini-ruhani motivlər mövcud idi.

1920-ci illərdə dini ovqatın yalnız uşaq ədəbiyyatından deyil, ümumən ədəbi-ictimai fikirdən sıxışdırılıb çıxarılması, bunun əvəzində kommunist ideologiyasının (və onun tərkib hissəsi olan ateizmin) təbliği mənəvi-əxlaqi tərbiyədə islam dininin dünyanın böyük mütəfəkkirləri tərəfindən rolunun tamamilə danılmasına gətirib çıxardı. Müasir Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı hazırda onun mənəvi-əxlaqi prinsiplərinə münasibətində, etiraf olunan islam dininə, heç şübhəsiz XX əsrin əvvəlləri Azərbaycan romantiklərinin ədəbi-estetik qənaətlərinə, müəyyən olmuş təcrübələrinə daha çox əsaslanmalıdır ki, bunun məzmunu aşağıdakılardan ibarətdir:

a) islam xurafatından, ideologiyasından deyil, bu dinin mənəvi-əxlaqi göstərişlərindən, insan fəlsəfəsindən çıxış etmək, ictimai münasibətlərin izahında, davranış qaydalarında həmin dinin prinsiplərinə əsaslanmaq;

b) dini ayrı-seçkiliyə imkan verməmək, müxtəlif dinlərin qarşı-qarşıya duran deyil, ümumi, kəşifən cəhətlərini əsas götürmək;

c) bu və ya digər dində özünü göstərən “tərki-dünya” fəlsəfəsindən imtina etmək, həyat gözəlliklərindən zövq almaq, gerçəkliklə hesablaşmaq.

Azərbaycan xalqının mənəvi aləmində diqqəti cəlb edən cəhətlərdən biri də müasirlik, dünyəvilikdir. Müasir uşaq ədəbiyyatında əxlaqi-mənəvi tərbiyə motivlərinin ifadəsini bunsuz təsəvvür etmək mümkün deyil. Hər bir azərbaycanlı müasir dünyanın zəngin əxlaqi-mənəvi prosesləri içərisində formalaşmış inkişaf edir, xüsusilə televiziya, mətbuat, kütləvi informasiya vasitələri, ədəbiyyat tədrisən milli məzmunundan uzaq, “ümumi insan” hazırlayır. Müasir Azərbaycan uşaqədəbiyyatının, ümumən ədəbiyyatının ən mühüm vəzifələrindən biri (bəlkə də, ən mühüm vəzifəsi) bu cür “ümumiləşmə”nin qarşısını almaq, bu cür “beynəlmilləşmə”yə mane olmaqdan ibarətdir. Göründüyü kimi, burada biri digərinə yaxın olan, lakin, eyni zamanda da biri digərini kəskin şəkildə inkar edən iki vəziyyət özünü göstərir:

a. millilik şovinizmə çevrilməməli, milli dəyərlər ümumbəşəri dəyərləri inkar etməməlidir;

b. beynəlmilləçilik öz milli mənliliyini itirmək şəklində düşməməli, ümumbəşəri dəyərlər milli dəyərləri inkar etməməlidir.

Azərbaycan uşaq ədəbiyyatında, istər poeziya sahəsində, istərsədə nəsr sahəsində mənəvi-əxlaqi dəyərlər və tərbiyə mövzusu həmişə aparıcı mövqedə olmuşdur. Bu xüsusiyyət eyni ilə Azərbaycan ədəbiyyatının və onun tərkib hissələrinə aid olmuşdur. Mənəvi-əxlaqi dəyərlər və tərbiyə mövzusu, adından göründüyü kimi, kifayət qədər mürəkkəb tərkibə malikdir. Buraya gənc nəslin tərbiyəsi üçün vacib olan əməyə məhəbbət, dostluğa sədaqət, ata-anaya hörmət, böyüklərə qayğı və s. kimi məsələlər daxildir. Şərq, o cümlədən də Azərbaycan uşaq oxusu nümunələrində həmin məsələlərə əsrlər boyu geniş diqqət yetirilmiş, XX əsrin əvvəllərində yaşayıb-yaratmış Azərbaycan uşaq yazıçıları Mirzə Ələkbər Sabir., Abbas Səhhət, S.S.Axundov, Abdulla Şaiq və s. yazıçılar, həmin mövzuya aid onlarca əsərlər yazmışdılar. Belə əsərlər konkret zaman üçün yazılmamışdır. Bu yaradıcılıq motivləri əbədiyaşar yaradıcılıq nümunələridir.

Azərbaycan uşaq ədəbiyyatında mənəvi-əxlaqi dəyərlər mövzusu digər mövzulardan fərqli olaraq daha çox dəyişikliyə məruz qalmışdır. Xüsusilə 1950-1970-ci illərdə kommunist ideologiyasının təsiri altında Azərbaycan uşaq yazarları gəncliyin mənəvi-əxlaqi tərbiyəsini “kommunizmin əxlaq kodeksi” çərçivəsinə salmağa məcbur idilərsə, 1980-ci illərin sonundan başlayaraq, şübhəsiz, kommunizm ideologiyasının puçluğu ortaya çıxdıqda həmin məcburiyyət aradan qalxmışdır. Ona görə də Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı həmin sahədə xalqımızın əsrlər boyu diqqət yeritdiyi etik-tərbiyəvi prinsiplərə yenidən istinad etməli olmuşdur. Lakin qısa bir zamanda olduqca mürəkkəb, əsaslı bir mövzunun bu və ya digər dərəcədə mükəmməl bir şəkildə işlənməsi çox çətin olmuşdur. Ona görə də böyük əsərlərin birdən-birə yaranmasını güman etmək çətin prosesin başlanğıcı kimi qiymətləndirmək olar. Bununla belə, 1980-1990-

cı illər Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı nümunələri içərisində mənəvi-əxlaqi problemlərin uğurlu poetik həllini tapan uşaq şeirlərinə və nəsr əsərlərinə də rast gəlmək olur. Müxtəlif dövrlərdə milli-mənəvi dəyərlərə qiymət verən, əsaslı dönüşlə bağlı gözəl əsərlərin yaranması uşaq yazıçılarının üzərinə düşən bir ağırlıq olduğunu bilirik.

Ədəbiyyat

1. A.Əhmədova, Müasir Azərbaycan uşaq poeziyası (1980-1990-cı illər) Bakı-2001, 116 s
2. Bərki Əli Hümmət, Kəskioğlu Osman Xatəmülənbiya Həzrət Məhəmməd və həyatı. Ankara, 1996
3. B.Bərdəli, Bənövşələr açanda, Bakı-1996

Özet

Azərbaycan çocuk edebiyatında ister şiir alanında olsun ister düzyazı alanında manevi ve ahlaki değerler ile eğitim konusu her zaman öncü konumda olmuştur. Bu özellik Azerbaycan edebiyatı ve onu oluşturan parçalar için de geçerlidir. Ahlaki ve ahlaki değerler ve yetiştirme konusu, adından da anlaşılacağı üzere oldukça karmaşık bir içeriğe sahiptir. Azerbaycan çocuk edebiyatında manevi ve ahlaki değerler teması diğer temalara göre daha fazla değişikliğe uğramıştır. Özellikle 1950'ler-1970'lerde komünist ideolojinin etkisiyle Azerbaycan çocuk yazarları gençliğin ahlaki ve ahlaki eğitimini "komünist ahlaki kod" çerçevesinde çerçevelemek zorunda kaldılar, ancak 1980'lerin sonlarından itibaren komünist ideolojinin beyhudeliği ortaya çıktı, bu zorlama ortadan kalktı.

Azərbaycan halkının düşüncesinde ele alınan konu ile ilgili olarak belirli ahlaki ve ahlaki boyutların ve modellerin olduğu bir gerçektir. İş, arkadaşlık, ebeveynler vb. tutsakların imtihanından geçmiş ahlaki ilkeler vardır. Zaman ne kadar değişse de, manevi ve ahlaki ilişkilerde ne kadar büyük gelişmeler olursa olsun, o ilkeler yüzyıllarca yaşamaya devam etmekte ve toplumun sosyal ve ahlaki hayatını düzenlemektedir. Ulusal halk bilincinde en az değişen ve en normatif olan ahlaki bilinçtir dersek yanılmış olmayız. Dolayısıyla bu konuya başvuran sanatçıların çok ciddi bir yaratıcı arayışa sahip olmaları ve mensubu oldukları insanların ruh dünyalarına dair derin bir bilgiye sahip olmaları gerekmektedir. Bu nitelik, eski nesil yazarlarımızda her zaman üstün olmuştur. Dolayısıyla edebiyatımızda manevi ve ahlaki konularda eser veren, edebî nitelik kazanan ve başarılı olan şairler daha eski kuşaklara aittir.

Azərbaycan maneviyatının ikinci önemli seviyesi İslam dini, İslami değerler, dünya görüşü ile ilgilidir. 1980'lerin ortalarına kadar Azerbaycan çocuk edebiyatında bu değer ve dünya görüşlerini terk etmiş ve son dönemde Azerbaycan'da sadece yetişkinler değil, çocuklar ve gençler de İslam'a büyük ilgi göstermiştir. Ve bu ilgi sadece Azerbaycan'ı değil tüm dünyayı kapsıyor. Modern Azerbaycan çocuk edebiyatının görevi kesinlikle İslam'ı veya genel olarak dini teşvik etmek değildir; amaç, İslam dininde geniş yer bulan insanlık, etik ve ahlaki değerler, hümanizm gibi niteliklerin yaygınlaştırılmasıdır. Ancak, bu tür çocuk temalarının neredeyse hiçbir örneği yoktur. Kuşkusuz böyle eserlerin ortaya çıkacağı günün çok uzak olmadığını biliyoruz; Birincisi İslam, yüzyıllardır ruhumuza ve ruhumuza işlemiş bir dindir; ikincisi, İslam dini, modern dünyayı kendine çekmiş ve dünya kültürünün muhteşem eserlerini meydana getirmiş bir dünya görüşünün yorumcusudur.

Abstract

In Azerbaijan children's literature, whether in the field of poetry or prose, moral and moral values and the issue of education have always been in the leading position. This feature is also valid for Azerbaijani literature and its constituent parts. Moral and moral values and upbringing

have a very complex content, as the name suggests. The theme of moral and moral values in Azerbaijani children's literature has undergone more changes than other themes. Especially in the 1950s-1970s, under the influence of communist ideology, Azerbaijani children's writers had to frame the moral and moral education of youth within the framework of the "communist moral code", but from the end of the 1980s, the futility of the communist ideology emerged, this compulsion disappeared.

It is a fact that certain moral and moral dimensions and models are formed in the thought of the Azerbaijani people regarding the issue. Work, friendship, parents, etc. There are moral principles that have passed the test of prisoners. No matter how times have changed, no matter how great developments have occurred in spiritual and moral relations, those principles continue to live for centuries and organize the social and moral life of the society. We will not be mistaken if we say that moral consciousness is the least changing and the most normative in the national public consciousness. Therefore, artists who apply to this subject must have a very serious creative search and have a deep knowledge of the spirit worlds of the people they belong to. This quality has always prevailed in our older generation of writers. Therefore, the poets who wrote works on spiritual and moral subjects in our literature, gained literary qualifications and were successful belong to older generations.

The second important level of Azerbaijani spirituality is related to the religion of Islam, Islamic values, worldview. Until the mid-1980s, Azerbaijan abandoned these values and worldviews in children's literature, and recently, not only adults but also children and youth have shown great interest in Islam in Azerbaijan. And this interest covers not only Azerbaijan but the whole world. The task of modern Azerbaijani children's literature is certainly not to promote Islam or religion in general; The aim is to disseminate qualities such as humanity, ethical and moral values, and humanism, which have a wide place in the religion of Islam. However, there are almost no examples of such child themes. Undoubtedly, we know that the day when such works will appear is not far away; First, Islam is a religion that has permeated our souls and souls for centuries; Second, the religion of Islam is the interpreter of a worldview that has attracted the modern world and has produced magnificent works of world culture.

MIRZA İBRAHİMOV'S DRAMATURGY
MİRZƏ İBRAHİMOVUN DRAMATURGIYASI

Prof. Dr. Elman QULİYEV

Azərbaycan, Bakı

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

Türkoloji mərkəzin Türk ədəbiyyatı bölməsinin müdiri

Orcid: 0000-0001-5413-9479

ÖZET

Dramaturgiyamızın inkişaf və tərəqqisi yolunda özünəməxsus dəsti-xəttilə iştirak edən sənətkarlar sırasında M.İbrahimov da fəxri yer tutur. M.İbrahimov bir dramaturq kimi əsərlərində təhlilinə çalışdığı ictimai hadisə və fikirlərin mənə dolğunluğuna mühüm əhəmiyyət verir. Elə buna görə də yazıcının dramaturgiyası xalq həyatı və məişətini, dünyagörüşü və mənəvi əxlaqın təkmilləşdirilməsində böyük rol oynayır. Onun dram əsərlərində ayrı-ayrı məsələlərin bədii həlli insanları varlıqdan uzaqlaşdırmır, əksinə, insanları həyata bağlayır, ürəyinə mənəvi qüvvət verir, iradəsinə hakim kəsilir.

Anahtar kelimələr: M.İbrahimov, dramaturgiya, pyes, milli, dəyər

71

ABSTRACT

M.İbrahimov also occupies an honorable place among the artists who have contributed in their own unique way to the development and progress of our dramaturgy. As a playwright, M.İbrahimov attaches great importance to the meaningfulness of the social events and ideas that he tries to analyze in his works. That is why the writer's dramaturgy plays a major role in improving people's life and livelihood, worldview and morals. The artistic solution of individual issues in his dramas does not alienate people from existence, but on the contrary, connects people to life, gives spiritual strength to their hearts, and controls their will.

Keywords: M.İbrahimov, dramaturgy, play, national, value

GİRİŞ

Görkəmli yazıçı, alim akad.M İbrahimovun yaradıcılığı mövzu və janr baxımından zəngindir. Akad. M.İbrahimovun dramaturgiya sahəsində yaratdığı əsərlər öz orijinallığı ilə hər zaman seçilmişdir. M.İbrahimovun “Həyat” (1935), “Madrid” (1937), “Məhəbbət” (1941) və s. pyeslərində olduqca həyatı, real surətlər əksini tapır. Çünki M. İbrahimovun dramalarında “surət xalis ehtiraslardan və fikirdən tökülmüş canlı bir heykəldir. Bu, dramın təbiətindən, janr və estetik xüsusiyyətlərindən doğan bir keyfiyyətdir. Bunsuz dram əsəri yoxdur”.

M. İbrahimov pyeslərində dövrün tələblərinə uyğun olaraq yeni insanı, yeni şəraitə, yeni quruluşa uyğun şəkildə göstərməyi bacarır. Müəllif “Həyat” pyesində 30-cu illərdə Azərbaycan kəndi üçün xarakterik olan bir məsələyə-təsərrüfat məsələlərinə və bununla bağlı

ayrı-ayrı adamların müxtəlif həyatı və ictimai-siyasi mövqedə dayanmasına toxunmuşdur. Əsər boyu hadisələrin mərkəzində Həyat dayanır. Həyat dərin fikirlər və yüksək duyğularla yaşayır. O, yeni cəmiyyətə ürəkdən xidmət göstərir. Yazıçı onun hər bir çətinliyini yeni cəmiyyətə xidmət kimi qələmə verir. Həyat səhnəyə atıldığı ilk dəqiqədən mübariz obraza çevrilir. Seçdiyi yolda çətinliklərlə üzləşsə də, ruhdan düşmür. Çətin anda Həyat inadından dönmür, mütərəqqi qüvvələri ətrafında birləşdirir. M. İbrahimov “Həyat”la bağlı bütün fikir və ehtirasları göydəndüşmə hesab etmir. Buna görə də real qəhrəman olan Həyatın fikir və danışmaları tamamilə düşdüğü vəziyyətə uyğun əks etdirilir. Həyatın ən adi sözlərinin çox böyük məna ilə səslənməsi də bu nöqtəyi-nəzərdən möhkəm yer tutur.

M. İbrahimov öz dram qəhrəmanlarını bir an belə əməkdən, zəhmətdən uzaq təsəvvür edə bilmir. Müəllif məqalələrinin birində belə yazır: “həyatda yaxşı yaşamağın, yüksəlməyin ancaq bircə ümidli yolu var-əmək, əmək, yenə əmək! Vətənimizdə ad çıxarmış, xalqın məhəbbətini qazanmış, öz işi ilə şöhrətə çatmış adamların həyatını öyrənin, keçdiyi yola baxın. Bu yolda sönməz bir işıq yaranır, o, əməyin işığıdır, zəhmətin nurudur”. Əsərdə xalq yolunda bütün çətinliklərə sinə gərən, halal əməyi və halal zəhməti ilə həyatilik mövqeyində dayanan surətlərdən biri olan Abbas dramaturqun yuxarıdakı fikirləri əsasında bədiiləşdirilmişdir.

Çünki, əsərin baş qəhrəmanı ilə çiyin-çiyinə dayanan Abbas M. İbrahimovun şəxsən gördüyü, yaxından tanıdığı bir adamdır. M. İbrahimov iki saata yaxın onunla üz-üzə oturmuş, onun kənddə mədəniyyət evi, yeni məktəb binası inşa etmək, elektrik işığı çəkmək barədəsindəki işıqlı xəyallarına diqqətlə qulaq asmışdır. Hətta Abbasın dəfn mərasimində də iştirak etmişdir. Bu barədə yazıçının özü deyir: “Abbasa əl qaldıranlara göz dağı və lənət damğası olaraq mən “Həyat”ı yazmağa başladım. Abbasın adını da saxladım, hətta tərcümeyi-halının da müəyyən hissələrindən istifadə etdim”.

Göründüyü kimi, M. İbrahimov “şöhrətə çatmış adamın həyatını öyrənməklə” pyesdə mənən güclü və məğlubedilməz bir obraz yaratmışdır. Abbas konkret bir adamın təcəssümü olduğu üçün bütöv bir xarakter təsiri bağışlayır. Lakin M. İbrahimov Abbası həyatda necə varsa elə təqdim etməmişdir. Dramaturqun etiraf etdiyi kimi, o, “bir çox adamların hərəsindən bir cəhəti” əks etdirir. Bu mənada Abbas konkretlikdən daha çox ümumiləşir. Və ümumilik daxilində Abbasın bütün xarakteristikası göz qabağında dayanır. M. İbrahimov bu məsələyə realizmin tələbi kimi baxır.

30-cu illərin axırlarında dünya xalqlarının faşizmə qarşı kəskin nifrətinin qalxdığı bir vaxtda ədib “Madrid” dramını yazaraq, qəhrəman ispan xalqının fədakarlığının ifadəçisi olan gözəl səhnə əsəri yarada bildi. Müasir həyatın təsviri baxımından “Madrid” (1937) pyesi daha əhəmiyyətli yerlərdən birini tutur. Əsərdə ispan xalqının faşizmə qarşı mübarizəsi, xalq hakimiyyəti yaratmaq işi uğrunda ayağa qalxması pyesin ideya-məzmununa çevrilir. Əslində bunlar, xalqların müstəqillik və milli dövlətçilik ideyalarına daha çox söykənir. Demək lazımdır ki, Lope-de-Veqadan əsərə gətirilən epigraf dramın bütün ideyasına bağlana bilər: “O lənətə gəlmişləri hər cür, hər yerdə və hər nə ilə olursa – olsun əzməli !..Xalq bir ruh kimi birləşəcək , biz hamımız bir adam kimi qalxacağıq ... Zalımların sümükləri çatlayacaqdır . Təhqir olunmuş xalq üsyan etdikdə intiqam almadan və qan tökmədən geri çəkilmir”.

“Madrid” dramında hadisələr Madriddə bağlansa da , bütövlükdə dünya xalqlarının imperializmə qarşı mübarizəsi şəklində ümumiləşir. Bu məsələdə dramaturq ayrı-ayrı obrazları müəyyən ərazi ilə yox , məhz səadət , xoşbəxtlik dünyası və əksinə , səfalət , rəzilliklə bağlayır. Dramaturq əsər boyu surətlərin taleyinə müdaxilə etmədən , onları geniş , dərin mübarizə və toqquşma şəraitində təqdim edir. Bu mübarizədə surətlərin bütün əxlaqi-mənəvi dünyası , xarakteri və psixoloji aləmi açılır .M.İbrahimov “Madrid”də iki cəbhə adamlarını göstərir. Əgər birinci qrupu sülh , demokratiya tərəfdarları təmsil edərsə , ikinci qrupu imperializmə

arxalanan qüvvələri təmsil edir. Azadlıq tərəfdarlarına ispan xalqının qəhrəman qızı Lina rəhbərlik edir. “Məhəbbət” (1941) dramaturqun müharibə mövzusunda həsr edilmiş əsərləri içərisində əhəmiyyətli yerlərdən birini tutur. Etiraf edək ki, pyes döyüş səhnələrinin inikasına çevrilməsə də, arxa cəbhənin mövcud şəraitə uyğun şəkildə təsviri baxımdan əvvəlki dramalara nisbətə real tarazlığını saxlayır. “Məhəbbət” özünün səhnəyə gətirdiyi yeni motiv, yeni tema, yeni insan xarakterlərinə” görə tamamilə fərqlənir.

“Məhəbbət” pyesinin əsasını vətənpərvərlik motivləri təşkil edir. Belə bir hal müharibə dövrü ədəbiyyatı üçün xarakterikdir. Çünki “Vətən müharibəsi dövründə yaranan bütün əsərlərin əsas ruhunu, canını təşkil edən, parlaq və qabarıq şəkildə ifadə edilmiş vətənpərvərlik motividir. İstər xırda, istərsə iri əsərlərdə təbii olaraq yazıçı və şairlərimiz Vətənə məhəbbət hissini müqəddəs və insanın ən ali duyğusu kimi tərənnüm edirlər. Vətən eşqi elə müqəddəs hissdır ki, o bizi gecə-gündüz işləməyə, yorulmadan hər cür çətinlik və əzaba qatlaşmağa ruhlandırır”. Müəllif “Məhəbbət” pyesində müsbət xarakterlərə bu baxımdan yanaşmış, onların mənəvi aləmini, daxili keyfiyyətlərini açıb göstərmişdir. Pyesdə ürəkləri gecə-gündüz Vətən eşqi ilə çırpınan Məhəbbət və Yusif əsas obrazlar kimi geniş xalq kütlələrini düşündürən problemlərə toxunurlar. “Məhəbbət”də bütün hadisələr bu surətlər ətrafında mərkəzləşir. Müəllif əsərdə hər iki surəti geniş planda əks etdirir. O, Məhəbbət və Yusifi yalnız müharibə dövrü ilə bağlamır. Düzdür, “Məhəbbət” əsəri xalqın müharibə dövrü fəaliyyətini əks etdirsə də, Məhəbbət və Yusifin qalibiyyət ümidlərindən doğan, gələcəyə yaradıcı və nikbin baxışı müharibədən sonrakı dövrlə də əlaqələndir.

M. İbrahimovun “Közərən ocaqlar”(1967) pyesi ədəbiyyatımızın ən yaxşı əsərləri ilə bir cərgədə dayana bilər. Müəllif pyesdə N. Nərimanov və başqa obrazların təsvirini versə də, əsərdə əsas qəhrəman mövcud quruluşa qarşı mübarizə aparan xalqdır. M. İbrahimov əsər boyu surətlərin xarakter, hərəkət və məqsədlərini, fikir və hissiyyatlarını onların öz sözləri vasitəsi ilə açıq göstərmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, əsəri yazarkən M. İbrahimov zəngin material toplamış, pyesin qayəsini ifadə etmək üçün lazım olan hadisələri, mühiti və insan xarakterlərini müəyyən etmişdir. M. İbrahimov “Közərən ocaqlar”da bədii konflikti həyatın özündə olan ziddiyyətlərin real təsvirində əks etdirir. Bu ictimai-siyasi hadisələrlə yanaşı, ailə-məişət münasibətlərində də real təzahürə çevrilir, həmin məqsədlə M. İbrahimov Mazar bəylə usta Babanın ailəsini qarşılaşdırır. Müəllif qarşılaşma səhnəsində elə bir bədii təzad yaradır ki, “dramaturq qayəsinin aydın açılmasına” geniş imkan yaranır. M. İbrahimov usta Babanın simasında zəhmət dünyasını, böyük arzu və əməllər cərcısını, yeniliyi, təbiiliyi canlandırır və bütün bunları Mazar bəyə silah kimi çevirir. Yenilik, zəhmətsevərlik silahının üzünə tuşlandığını görə Mazar bəy mənən sarsılır, ayaqları yerdən üzülür. M. İbrahimov onları “Közərən ocaqlar”da o qədər real, o qədər təbii bir şəkildə ifadə etmişdir ki, təsvir olunan hadisələr oxucunun diqqətini özünə cəlb edir. Maraqlı haldır ki, M. İbrahimov “Közərən ocaqlar”ı işləyərkən N. Nərimanovun həyat və fəaliyyətinə aid materialları, 1920-ci ilə qədər Azərbaycanda baş vermiş hadisələri öyrənmişdir. Elə buna görə də sənədli materialların drama köçürülməsi, bədiiləşdirilməsi əsərin əsasını təşkil edir.

M. İbrahimovun komediyalarında (“Kəndçi qızı”, “Yaxşı adam”) nikbin ruh hakimdir. Müəllif bu nikbinlik arxasından xalqa nə dərəcədə yaxın olduğunu, xalqın qüvvəsinə necə böyük inam bəslədiyini sübuta yetirir. Maraqlı haldır ki, M. İbrahimov bu əsərlərdə xarakter müxtəlifliyi yarada bilmişdir. Yəni istər “Kəndçi qızı”nda, istərsə də “Yaxşı adam”da bir-birinə yaxın, bir-birini təkrar edən obrazlar müşahidə edilmir. M. İbrahimov komediyalarında mənfi tipi gülüş hədəfinə çevirərək elə real təsvir üsulu, elə təbii ifadələr seçir ki, bu gülüş həyatı əhəmiyyətindən məhrum olmur, insanın ovqatını, gərgin psixoloji əhvali-ruhiyyəsinə dəyişir. Eyni zamanda belə gülüş heç kəsi təhqir etmir, yumorist əhəmiyyət kəsb edir. M. İbrahimov

komediyalarına xas olan belə bir keyfiyyət onun yaradıcılığına yeni bədii çalar, yeni estetik keyfiyyət kimi əlavə edilə bilər.

“Kəndçi qızı” M. İbrahimov yaradıcılığında ictimai idrak və tərbiyyə gücünə malik olan komediya. Əsərdə diqqət mərkəzində dayanan obrazlardan biri Bənövşədir. Bənövşə M. İbrahimov yaradıcılığı üçün tamamilə yenidir. Müəllif onu ictimai fonda təsvir edir. Buna görə də Bənövşə təkcə kəndçi qızı kimi deyil, öz işinin mahir bilicisi, tələbə, qayğıkeş insan kimi canlandırılır. Demək olar ki, dramaturq mənfi tiplərə gülməkdə Bənövşədən bir vasitə kimi istifadə edir.

“Yaxşı adam” komediyasının mövzusu inşaat obyektləri ilə çalışan adamların həyatından götürülmüşdür. Əsərdə obrazların canlılığı süjet xətti dinamikliyinə, konfliktin bədii həllinə güclü təsir göstərir. “Yaxşı adam” komediyasında M. İbrahimov xarakterlərin bir qütübündə Əli müəllimi, Zöhrəni, Azəri, Sənəm xalanı göstəririsə, Gülcəmal, Tağını, Nağını da digər bir qütübdə mərkəzləşdirir. M. İbrahimov ikincilərə münasibəti pozitiv səciyyə daşıyır. Yəni

gülcəmallara, tağılara, nağılara bəslədiyi tənqiddin arxasında yazıçı öz fikir və ideyalarını təqdim edir. “Yaxşı adam”ın elə nöqtəsi tapılmaz ki, orada müəllifin nəcib qəlbi, insanpərvərliyi, vətənpərvərliyi duyulmasın. Bu ona görə belədir ki, M. İbrahimov əsl dramaturq kimi həyata yüksək tarixilik və cəmiyyətin inkişafı mövqeyindən baxmışdır. Ona görə də komediyada tərənnüm edilən adamlar yaradan, quran, köhnəliklərlə barışmayan, ictimai mübarizənin mərkəzində dayanan insanlar kimi təcəssüm etdirilir. “Yaxşı adam” komediyasının bütün müsbət qəhrəmanları tipikdir. Eyni zamanda onlar tipik şəraitdə də təsvir edilmişlər. M. İbrahimov onları müvəffəqiyyətsizliyə uğramayan, cəsarətli, təşəbbüskar insanlar kimi canlandırır. M. İbrahimov Əli müəllimi, Zöhrəni, Azəri və b. xalqa arxalanan obrazlar silsiləsi kimi işləmişdir.

KAYNAKLAR

1. İbrahimov M. Əsərləri, 10 cildə, I cild, Bakı: Yazıçı, 1978, 512 s.
2. İbrahimov M. Əsərləri, 10 cildə, II cild, Bakı: Yazıçı, 1978, 504 s.
3. İbrahimov M. Əsərləri, 10 cildə, III cild, Bakı: Yazıçı, 1979, 592 s.
4. İbrahimov M. Əsərləri, 10 cildə, IV cild, Bakı: Yazıçı, 1979, 596 s.
5. İbrahimov M. Əsərləri, 10 cildə, V cild, Bakı: Yazıçı, 1980, 339 s.
6. Məmmədov X. Ədəbiyyatşünaslıq abidəsi / Ədəbiyyat qəzeti, 11 noyabr, 2005, №45, səh.1

AN UNCOMMON CAUSE OF CERVICAL LYMPHADENOPATHY: CASTLEMAN
DISEASE

SERVIKAL LENFADENOPATININ NADİR BİR NEDENİ: CASTLEMAN
HASTALIĞI

Fazlı YANIK¹

1Doç.Dr., Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi, Göğüs Cerrahisi,

ORCID No: 0000-0002-8931-5329

Özet

Giriş: Castleman Hastalığı (CH), lenf düğümlerinde büyüme ile karakterize çeşitli lenfoproliferatif hastalık türlerinden oluşur. CH, klinik prezentasyon ve histopatolojik özelliklere bağlı olarak kategorize edilebilir. Etiyolojisi hala net olarak anlaşılamamıştır ve daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır.

Olgu Sunumu: Boynunun sol tarafında şişlik ile başvuran ve başka bir şikayeti olmayan bir kadın hastayı sunuyoruz. Kesin tanıya eksizyonel biyopsi ile ulaştık: Unisentrik Castleman hastalığı, hyalin vasküler tip. Lenf nodunun eksizyonu yeterli bir tedavi olmuştur.

Sonuç: Sonuç olarak, Castleman hastalığı servikal lenfadenopatinin nadir bir nedenidir ve diğer lenfoproliferatif hastalıkların ayırıcı tanısında yer almalıdır.

Anahtar kelimeler: Castleman hastalığı, lenf nodu hiperplazisi, hiperplastik lenf nodları, anjiyofoliküler lenf nodu hiperplazisi

Abstract

Introduction: Castleman Disease (CD) consists of several types of lymphoproliferative disorders characterized by enlarged lymph nodes. CD can be categorized depending on clinical presentation and histopathological features. There is still no clear understanding of the etiology and further research is needed.

Case Report: We report a case of a female patient who presented only with swelling on the left side of her neck with no other complaints. The excisional biopsy helped to reach a definitive diagnosis- unicentric Castleman disease, hyaline vascular type. The removal of the lymph node was a sufficient treatment as well.

Conclusion: In conclusion, Castleman disease is a rare cause of cervical lymphadenopathy and should be enlisted in the differential diagnosis of other lymphoproliferative disorders.

Key words: Castleman disease, lymph node hyperplasia, hyperplastic lymph nodes, angiofollicular lymph node hyperplasia

1. INTRODUCTION

Castleman disease (CD), which often presents itself with a mediastinal lymphadenopathy, was first described in 1956 by Benjamin Castleman. This rare lymphoproliferative disorder is also known as angiofollicular or giant lymph node hyperplasia. CD can be described as a

heterogeneous group of disorders the etiology of which is not yet fully understood. It can be clinically categorized as unicentric (UCD) and multicentric CD (MCD) as the latter one can be further subdivided into three groups- POEMS-associated MCD (peripheral neuropathy, organomegaly, endocrinopathy, monoclonal gammopathy, and skin changes), iMCD (idiopathic) and HHV-8-associated MCD. Histopathologically, CD can be classified as hyaline vascular (HV) and plasma cell (PC) variants, the distribution of which between UCD and MCD varies (Yu 2017, Wu 2020, Dispenzieri 2020). Though rare, Castleman disease is of great clinical significance and here we present a female patient with cervical lymph node hyperplasia who was diagnosed as CD.

2. CASE PRESENTATION

A 24-year-old woman presented to the Ear Nose Throat (ENT) clinic with a swelling in the left side of her neck that had persisted for 5 months. On cervical examination, underneath the sternocleidomastoid muscle on the left side, a soft, painless, mobile lymphadenopathy, which was 3 cm in diameter, was found alongside a second 1,5 cm lymphadenopathy right underneath the first one. The laboratory workup included the following pathological findings: positive for anti CMV IgG, anti Rubella IgG and anti EBV VCA/EA IgG. On the cervical ultrasonography the physician observed a 3 cm lymphadenopathy with fatty hilus and featured signs of obliteration. Additionally, a couple of smaller lymphadenopathies were found. Given these findings the ENT clinic performed a biopsy on the cervical lymph node and the pathological report characterized it as a reactive hyperplasia. The magnetic resonance imaging of the cervical region, which was performed later, showed a pathological lymphadenopathy, 4x1,5x2,4 cm in size and localized in levels II and III of the left cervical lymph node region (Figure 1A). In addition to this, multiple lymphadenopathies, the biggest of which was 12x9mm in size, were observed bilaterally (more on the left side of the neck) on the cervical chain. The patient was then evaluated by the internal medicine physicians with a preliminary diagnosis of lymphoma and was referred to the Thoracic Surgery clinic for another biopsy. Excisional biopsy was performed on the lymph node. On the microscopic examination of the lymph node, atretic germinal centers which traversed by penetrating vessels was observed. Mantle zones were thickened by lymphocytes layers and also some of mantle zones contained more than one germinal center. There was extensive vascular proliferation with perivascular hyalinization in the interfollicular areas. Immunohistochemical studies showed reactive expression for CD3, CD5, CD20 and CD 23 antigens. Ki67 proliferation index was low. With the histological findings, the diagnosis was reported as Castleman disease, hyaline vascular type. The patient was then referred to the Hematology clinic and a PET/CT scan was requested in order for staging of the disease to be established. The results of the scan indicated no significant FDG uptake (Figure 1B). The patient was followed up regularly for 42 months by the Hematology clinic and no signs of recurrence were found.

3. DISCUSSION

Castleman disease represents a group of atypical lymphoproliferative disorders and is known under several other names- angiofollicular or giant lymph node hyperplasia, lymph node hamartoma and angiomatous lymphoid hyperplasia (Rahman,2012). The most common sites of presentation are as follows: thorax (%63), abdomen/pelvis (%12), axilla (%4) and rarely the stomach. It can also be the cause of lymphadenopathies in the cervical lymph node chains and mediastinum (Gunduz, 2016). CD is more common among the adult population, but it can also be seen in the children. From a clinical aspect it can be classified as unicentric, which affects a single lymph node or a single region of lymph nodes and is known as the localized form, and multicentric, which is the systemic form and involves enlarged lymph nodes at multiple

anatomical sites (Yu, 2017). Surgical excision is a sufficient treatment for the localized form. However, the management of the systemic form can not be done with surgery alone- immunotherapy, steroids and even chemotherapy are added to the treatment as well. Since IL-6 plays a role in MCD, agents targeting IL-6 are used as first line treatment options- siltuximab and tocilizumab. Rituximab (anti IL-20), cyclophosphamide, doxorubicin, vincristine, prednisone etc. are also used for the management of MCD (van Rhee, 2018). Our patient was a 24-year-old female who presented with an enlarged lymph node in her neck and since the disease was limited to a single region no additional treatment was implemented apart from surgical excision.

The etiology of this spectrum of disorders is not fully clarified yet according to recent studies PDGFRb mutations in the lymph node stromal cells might be associated with UCD (Zhang, 2021). The pathogenesis of MCD is varied among the different subgroups. The driving factor in HHV-8 associated MCD, as can be understood from the name, is human herpes virus 8 which can replicate uncontrollably in the lymph nodes of patients whose immune systems are suppressed. The etiology of the iMCD is not yet fully known, however, the elevated levels of IL-6, VEGF and possibly other cytokines are thought to play a role. The POEMS-associated MCD is thought to be caused by elevated levels of VEGF and IL-12 due to mutations in plasma cells (PCs) (Dispenzieri, 2020). Despite the fact that these etiologic factors were not evaluated in our patient, the passed infection for CMV, Rubella or EBV might have given rise to CD.

In UCD the hyaline vascular type is more common while in MCD the lymph nodes demonstrate predominantly plasma cell histopathology. The localized form is usually asymptomatic but can present itself with compression symptoms. The systemic form, on the other hand, can exhibit wide spectrum of symptoms including constitutional symptoms (fever, weight loss, malaise, anemia), fluid accumulation, kidney dysfunction (secondary amyloidosis and membranoproliferative glomerulonephritis), peripheral neuropathy, restrictive lung disease, lymphoid interstitial pneumonitis, and skin abnormalities (hyperpigmentation, cherry hemangiomas, Kaposi sarcoma etc.). A subgroup of iMCD is iMCD-TAFRO which is characterized by the following findings- thrombocytopenia, ascites, reticulin fibrosis, renal dysfunction, and organomegaly (3). Our patient was diagnosed with Castleman disease, unicentric type and apart from the swelling in her neck had no other symptoms. The excisional biopsy, performed by the Thoracic Surgery clinic, was curative. The differential diagnosis of CD includes lymphomas, thymomas, infections, autoimmune diseases and immunodeficiencies (Dispenzieri, 2020).

4. CONCLUSION

Castleman disease is a rare group of disorders that involves the lymph nodes. The most observed histopathological type is the hyaline vascular one. It is an uncommon cause of cervical lymphadenopathy and other lymphoproliferative disorders should be considered while making the diagnosis. In most UCD cases surgical excision of the lymph node can be used both for diagnosis and treatment. Further research is needed to establish the etiological factors and alternative treatment options for some of the subtypes of CD.

REFERENCES

- Angela Dispenzieri, David C. Fajgenbaum; Overview of Castleman disease. *Blood* 2020; 135 (16): 1353–1364
- Gündüz, E.: A rare lymphoproliferative disease: Castleman disease. *Osmangazi Journal of Medicine*, September, 2016;38 (3), 6-16
- Saeed-Abdul-Rahman, Ibrahiem, and Ali M Al-Amri. “Castleman disease.” *The Korean journal of hematology* vol. 47,3 (2012): 163-77.
- Frits van Rhee, Peter Voorhees, Angela Dispenzieri, et al.; International, evidence-based consensus treatment guidelines for idiopathic multicentric Castleman disease. *Blood* 2018; 132 (20): 2115–2124
- Wu YJ, Su KY. Updates on the diagnosis and management of multicentric Castleman disease. *Tzu Chi Med J.* 2020 Jul 29;33(1):22-28
- Yu L, Tu M, Cortes J et al. Clinical and pathological characteristics of HIV- and HHV-8-negative Castleman disease. *Blood.* 2017 Mar 23;129(12):1658-68
- Miao-yan Zhang, Ming-nan Jia, Jia Chen, et al.; UCD with MCD-like inflammatory state: surgical excision is highly effective. *Blood Adv* 2021; 5 (1): 122–128.

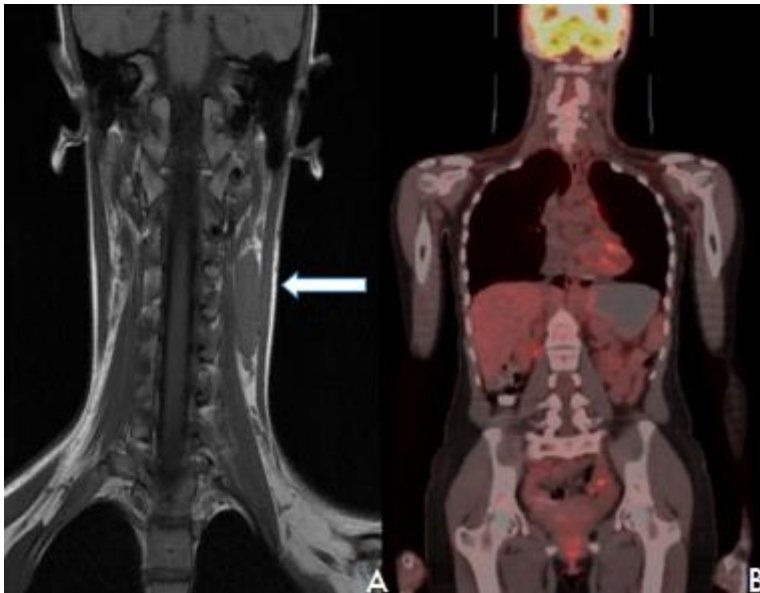

Figure 1: **A:** MRI images of the left cervical lymph node in the preoperative period, marked with arrow

B: PET-CT image of the whole body in the postoperative period, no involvement was observed.

**CULTURAL REFLECTIONS OF WEDDING CEREMONY GAMES: SOCIAL
MEANINGS OF TRADITIONAL PERFORMANCES IN THE EXAMPLES OF
NAKHCHIVAN AND THRACE
DÜĞÜN TÖRENİ OYUNLARININ KÜLTÜREL YANSIMALARI: NAHÇIVAN VE
TRAKYA ÖRNEKLERİNDE GELENEKSEL PERFORMANSLARIN TOPLUMSAL
ANLAMLARI**

Doç. Dr. Meleyke MEMMEDOVA

Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Folklor Enstitüsü, 0000-0001-7714-4668

Özet

Düğün törenleri, toplumların kültürel kimliğini oluşturan ve toplumsal değerleri yansıtan önemli ritüel etkinliklerdir. Düğünlerde yer alan oyunlar, sadece eğlence unsuru değil, aynı zamanda toplumsal ilişkilerin, rollerin ve değerlerin ifade bulduğu birer kültürel performanslardır. Bu makale, Nahçıvan ve Trakya bölgelerinde yer alan düğün töreni oyunlarını incelemekte ve bu oyunların toplumsal anlamlarını kültürel bağlamda ele almaktadır. Her iki bölgenin geleneksel düğün oyunları, ailevi yapıdan toplumsal normlara kadar birçok öğeyi yansıtarak, toplumsal cinsiyet, kuşaklar arası ilişkiler ve toplumsal aidiyet gibi kavramlarla ilişkili derin anlamlar taşımaktadır. Makalede, bu oyunların ritüel işlevlerinin yanı sıra, toplumsal yapı üzerindeki etkileri de incelenmiştir.

Bu araştırmanın amacı, Nahçıvan ve Trakya bölgelerindeki düğün töreni oyunlarının toplumsal anlamlarını ve kültürel yansımalarını incelemektir. Düğün oyunlarının toplumsal cinsiyet rolleri, aile yapıları, kültürel aidiyet ve toplumsal normlarla ilişkisini analiz ederek, her iki bölgedeki geleneksel oyunların toplumsal yapıyı nasıl şekillendirdiğini ve kültürel değerleri nasıl yansıttığını ortaya koymaktır.

Bu araştırma, nitel bir yöntemle gerçekleştirilmiştir. Veri toplama süreci, literatür taraması ve saha çalışmasından oluşmaktadır. Nahçıvan ve Trakya'daki düğün töreni oyunları gözlemlenmiş, yerel halkla yapılan derinlemesine görüşmelerle oyunların anlamları ve toplumsal işlevleri hakkında bilgi toplanmıştır. Elde edilen veriler, içerik analizi yöntemiyle yorumlanarak, oyunların kültürel ve toplumsal yansımaları analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Nahçıvan, Trakya, kültür, düğün, oyun.

Abstarct

Wedding ceremonies are significant ritual events that form the cultural identity of societies and reflect social values. The games played during weddings are not only elements of entertainment but also cultural performances where social relationships, roles, and values are expressed. This article examines the wedding ceremony games in the Nakhchivan and Thrace regions and discusses the social meanings of these games in a cultural context. The traditional wedding games in both regions reflect various elements, from family structures to social norms, and carry profound meanings related to concepts such as gender, intergenerational relationships, and social belonging. In this article, the ritual functions of these games, as well as their effects on social structures, are explored.

The aim of this research is to examine the social meanings and cultural reflections of wedding ceremony games in the Nakhchivan and Thrace regions. By analyzing the relationship of wedding games with social gender roles, family structures, cultural belonging, and social norms, this study seeks to reveal how traditional games in both regions shape social structures and reflect cultural values.

This research was conducted using a qualitative methodology. The data collection process consisted of literature review and fieldwork. Wedding ceremony games in Nakhchivan and Thrace were observed, and in-depth interviews with local people were conducted to gather information on the meanings and social functions of the games. The collected data was analyzed through content analysis, focusing on the cultural and social reflections of the games.

Keywords: Nakhchivan, Thrace, culture, wedding, games.

1.GİRİŞ

Düğün törenleri, toplumsal hayatta önemli bir yere sahiptir. Bu törenler, sadece bir evlilik birlikteliğini değil, aynı zamanda toplumsal dayanışmayı, kültürel aktarımı ve bireyler arası bağları güçlendiren önemli ritüelleri de içerir. Düğün oyunları, bu ritüellerin en renkli ve dinamik öğelerinden biridir. Nahçıvan ve Trakya bölgeleri, tarihsel, coğrafi ve kültürel farklılıklarına rağmen, düğün oyunlarında ortak bir sosyal işlev sunmaktadır. Bu makalede, her iki bölgede de yaygın olan düğün oyunlarının kültürel yansımaları incelenecektir.

Düğün, insan hayatının önemli dönüm noktalarından biri olan evlilik sürecinin toplumsal ve kültürel anlamda kutlanmasını ifade eder. Tarih boyunca tüm toplumlarda farklı şekillerde ve anlamlarla karşımıza çıkan Düğün, sadece iki bireyin bir araya gelmesiyle sınırlı kalmayan, aksine topluluklar arasındaki dayanışmayı ve bağları pekiştiren önemli bir ritüeldir. Çok katmanlı bir yapıya sahip olan Düğünler, ekonomik, toplumsal ve duygusal boyutlarıyla toplumun özünde önemli bir yere sahiptir.

Düğün, kelime anlamıyla evlenme törenini ifade etmekle birlikte, kökeninde birleşme, dayanışma ve yeni bir hayatın başlangıcı gibi derin anlamlar taşır. Türk toplumunda Düğün, sadece bireysel bir olay değil, aileler ve hatta köy ya da mahalle gibi topluluklar için de önem arz eden bir toplumsal etkinliktir. Geleneksel olarak Düğün, bir kutlama olmasının ötesinde, topluluk içindeki sosyal rolleri ve dayanışmayı da pekçok yönden ortaya koyar.

Düğünlerin toplumsal işlevleri oldukça çok boyutludur. Bunlardan ilki, bireyler arasındaki köklü bağların tesis edilmesidir. Bir Düğün töreni, sadece iki bireyi değil, iki aileyi ve çoğu zaman iki topluluğu birleştirir. Bunun yanı sıra Düğünler, geleneksel değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması açısından önemli bir araçtır. Halk oyunları, müzikler, maniler ve yemek kültürü gibi unsurlar bu törenlerin temel parçaları arasında yer alır. Topluluk, Düğün aracılığıyla bir araya gelerek ortak bir mutluluğu paylaşır ve dayanışma ruhunu pekiştirir.

Düğünler, toplumların kültürel belleğinde derin izler bırakır. Geleneksel törenlerde icra edilen oyunlar, giyilen kıyafetler ve söylenen türküler, toplumun kolektif hafızasının bir parçası olarak dışa vurulur. Türk toplumunda, özellikle köy ve kasaba gibi daha kapalı topluluklarda Düğünler, bireylerin kimliklerini ifade ettikleri ve gelenekleri yaşattıkları alanlar olarak öne çıkar.

Modernleşme ile birlikte bazı geleneksel unsurlar kaybolma riskiyle karşı karşıya kalsa da Düğünlerin kültürel dönüşümlerle birlikte yaşamaya devam ettiği görülmektedir. Geleneksel Düğün oyunları ve ritüelleri, sadece birer çok şeyin ötesinde, kültürel bir ifade alanı olarak varlığını sürdürmektedir.

Bu araştırmanın amacı, Nahçıvan ve Trakya bölgelerinde yer alan düğün töreni oyunlarını inceleyerek, bu oyunların toplumsal anlamlarını ve kültürel yansımalarını ortaya koymaktır. Düğün oyunlarının toplumsal cinsiyet rolleri, aile yapıları, kültürel aidiyet ve toplumsal normlarla ilişkisi analiz edilerek, her iki bölgedeki geleneksel oyunların toplumsal yapıyı nasıl şekillendirdiği ve kültürel değerleri nasıl yansıttığı araştırılacaktır.

1. Kuramsal Çerçeve

Bu araştırma, düğün töreni oyunlarının toplumsal anlamlarını incelemek amacıyla çeşitli kuramsal yaklaşımlar ve kavramlar üzerinden yapılandırılmıştır. Düğün törenleri, toplumların kültürel kimliklerini ve toplumsal yapıları yansıtan önemli ritüel etkinliklerdir. Bu bağlamda, düğün oyunlarının sadece eğlence unsuru değil, aynı zamanda toplumsal ilişkilerin, rollerin ve değerlerin ifade bulduğu kültürel performanslar olduğuna dair bir anlayışa dayanmaktadır.

Toplumsal Yapı ve Ritüeller: Emile Durkheim'in (1912) toplumsal ritüeller üzerine yaptığı çalışmalar, düğün töreni oyunlarının toplumsal bağlamda nasıl işlevsellik kazandığını anlamamıza yardımcı olmaktadır. Durkheim, ritüellerin toplumsal değerlerin ve normların yeniden üretildiği, toplumu bir arada tutan öğeler olduğunu belirtmiştir. Bu perspektiften bakıldığında, düğün töreni oyunları da toplumda var olan cinsiyet rolleri, aile yapıları ve toplumsal normları pekiştiren, bunları aktaran ve yaşatan önemli araçlardır.

Toplumsal Cinsiyet ve Performans: Judith Butler'ın (1990) toplumsal cinsiyet teorisi, özellikle toplumsal cinsiyetin performatif bir yapı olduğunu öne sürer. Düğün oyunları, bireylerin toplumsal cinsiyet rollerini ifade ettiği ve pekiştirdiği alanlar olarak anlaşılabilir. Nahçıvan ve Trakya'daki geleneksel düğün oyunları, erkek ve kadın rollerinin belirginleştiği, toplumsal cinsiyet normlarının aktarıldığı performanslardır. Bu oyunlar, sadece toplumsal cinsiyet rollerinin sergilendiği alanlar değil, aynı zamanda bu rollerin toplumsal yapının bir parçası olarak nasıl işlediğini gözler önüne serer.

Kültürel Aidiyet ve Kimlik: Kültürel aidiyet, bireylerin kendilerini ait hissettikleri toplulukların, geleneklerin ve normların bir yansımasıdır. Benedict Anderson'ın (1983) "hayali topluluklar" teorisi, kültürel kimliğin, toplumsal bağların ve aidiyetin nasıl inşa edildiğini anlamada önemlidir. Düğün oyunları, toplumsal aidiyetin ve kültürel kimliğin bir yansıması olarak, geleneksel değerlerin kuşaktan kuşağa nasıl aktarıldığını gösterir. Nahçıvan ve Trakya bölgelerindeki düğün oyunları, her iki bölgenin kültürel kimliğini ve yerel değerlerini somutlaştıran ritüel performanslardır.

Sosyal İlişkiler ve Aile Yapıları: Düğünler, özellikle aile yapıları ve kuşaklar arası ilişkiler açısından büyük bir öneme sahiptir. Pierre Bourdieu'nun (1984) sosyal alanlar teorisi, toplumsal ilişkilerin güç ve sermaye üzerinden şekillendiğini öne sürer. Düğün oyunları, sadece eğlenceli bir etkinlik değil, aynı zamanda toplumsal hiyerarşilerin, kuşaklar arası ilişkilerin ve aile yapılarının toplumsal bir şekilde pekiştirildiği alanlardır. Bu bağlamda, düğün oyunları, toplumsal düzeni sürdüren ve bu düzeni yaşatan önemli sosyal yapılar olarak değerlendirilmiştir.

Bu kuramsal çerçeve, düğün töreni oyunlarının toplumsal ve kültürel anlamlarını daha iyi anlamamıza olanak tanır. Hem toplumsal cinsiyetin performatif yapısı hem de kültürel aidiyetin aktarılması bağlamında düğün oyunlarının işlevi, bu çalışmanın merkezinde yer alan temalardır. Bu çerçevede, düğün törenleri sadece bireylerin eğlenceli bir zaman dilimi geçirmesini değil, aynı zamanda kültürel değerlerin yeniden üretildiği ve toplumsal yapının şekillendiği ritüel alanlar olarak ele alınmaktadır.

2. YÖNTEM

Araştırma, nitel bir yöntemle gerçekleştirilmiştir. Veri toplama süreci, literatür taraması ve saha çalışmasından oluşmaktadır. Nahçıvan ve Trakya'daki düğün töreni oyunları, gözlemler yoluyla incelenmiş ve yerel halkla yapılan derinlemesine görüşmelerle oyunların anlamları ve toplumsal işlevleri hakkında bilgi toplanmıştır. Elde edilen veriler, içerik analizi yöntemiyle yorumlanarak, oyunların kültürel ve toplumsal yansımaları değerlendirilmiştir.

3. BULGULAR

Araştırma, düğün töreni oyunlarının her iki bölgede de önemli toplumsal işlevlere sahip olduğunu ortaya koymuştur. Nahçıvan ve Trakya'daki oyunlar, toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirirken, aynı zamanda bu rollerin toplumdaki yerini ve değerini de vurgulamaktadır. Düğün oyunları, aile yapısını ve kuşaklar arası ilişkileri yansıtarak, toplumsal normların ve değerlerin aktarıldığı bir araç olarak işlev görmektedir. Özellikle, her iki bölgedeki oyunlarda kadınların ve erkeklerin rollerinin belirginleşmesi, toplumsal aidiyetin ve kültürel mirasın kuşaktan kuşağa nasıl geçtiğini göstermektedir.

3.1. Kına Gecesi Kılık Değiştirme Oyunlarının Toplumsal ve Kültürel Yansımaları

Kına geceleri, hem Azerbaycan hem de Türkiye başta olmak üzere geniş bir coğrafyada, evlilik öncesi düzenlenen ve toplumsal birleşmeyi temin eden önemli ritüellerden biridir. Bu gecelerde oynanan “Kılık değiştirme” (Memmedova, 2024) – “genç kızların veya kadınların yaşlı kadın kılığına girmesi”, “kadınların erkek kılığına girmesi”, “yaşlı kadının genç kadın kılığına girmesi” gibi temalı oyunlar, sadece birer gösteri değil, aynı zamanda mizah, toplumsal rollerin tersine çevrilmesi ve ritüellerin eğlence boyutunu yüksek tutma amacı taşıyan performanslardır. Nahçıvan, ve Trakya'da birbirine benzer biçimde gerçekleştirilen bu oyunlar, kültürler arası benzerlikler kadar yerel farklılıkları da ortaya koymaktadır.

Toplumsal roller ve mizah: Kılık değiştirme oyunları, kadınların erkek kılığına girmesi veya yaşlı kadınların genç kadın gibi davranması gibi rolleri tersine çeviren unsurlar barındırır (KK-2, 6). Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinin eğlenceli bir dille sorgulanmasını sağlar. Nahçıvan'ın Şahbuz, Şerur ve Ordubad yörelerinde (KK-3, 7) bu tür oyunlar, genellikle yaşlı bir kadının genç kadın kılığına girerek “Gelin” (Memmedova, 2014) isimli mizahi bir gösteri sergilemesi şeklinde olurken, Trakya bölgesinin Tekirdağ yöresinde “Leblebici” (Memmedova, 2017) oyunu daha yaygındır. Bu oyunlarda mizah ön plandadır ve izleyicilerle oyuncular arasındaki etkileşimi güçlendirir.

Ritüel ve gelenek bağlantısı: Kına gecelerinde kılık değiştirme oyunları, sadece eğlence aracı değil, aynı zamanda eski geleneklerin modern bir dille yeniden yorumlanmasıdır. Trakya'da “İlk Kocam” (Artun, 1983) adı verilen gösteride iki kadının karı-koca kılığına girerek yaptığı mizahi skeçler, kültürel hafızanın bir parçasını oluşturur. Benzer biçimde, Anadolu ve Nahçıvan'da (Azerbaycan'da) kadınların erkek kılığına girmesi, ritüeldeki eril unsurları komedi yoluyla dengeler ve topluluğun hem eğlence hem de dayanışma duygusunu pekiştirir.

Toplumsal katılım ve izleyici-eyleyici etkileşimi: Bu oyunlar, topluluğun bir araya geldiği ve her bireyin ritüelin bir parçası olabildiği nadir etkinliklerdendir. Kılık değiştirme, pasif izleyici kitlesini aktif bir eyleyiciye dönüştürür. Gülümseme ve kahkaha gibi doğal tepkiler, ritüelin duygusal boyutunu kuvvetlendirirken, toplumsal dayanışmayı da artırır.

Kültürel devamlılık ve yenilik: Nahçıvan'da yaşlı bir kadının genç gelin rolüne bürünmesi veya Trakya'da yaşlı bir erkeği taklit eden kadınların sergilediği oyunlar, geleneksel kültürün modern yorumlarla yeniden şekillenmesine olanak tanır. Bu durum, hem kültürel devamlılığı sağlar hem de yeni nesillere aktarılan geleneklerin eğlenceli ve dinamik kalmasını temin eder.

Kılık değiştirme oyunları, kına gecesini ritüellerinin sadece bir parçası değil, toplumsal dayanışma, mizah ve geleneklerin yenilikçi yorumlarıyla zenginleşen önemli bir öğesidir. Nahçıvan ve Trakya örnekleri, bu oyunların çeşitliliğini ve toplumsal anlamını ortaya koyarken, ritüelin yaşayan bir kültürel unsur olarak değerini vurgular.

3.2. Kültürel Performans Teorisi ve Geleneksel Düğün Günü Oyunları

Kültürel performans teorisi, düğün oyunlarını anlamak için etkili bir çerçeve sunar. Bu teoriye göre, oyunlar ve danslar sadece bir eğlence aracı değil, aynı zamanda toplumsal normları, değerleri ve bireyler arası ilişkileri yeniden üretir. Nahçıvan ve Trakya'daki düğün oyunları, katılımcıların kültürel kimliklerini ifade etmelerine ve toplumsal bağları güçlendirmelerine olanak tanır.

Nahçıvan, Azerbaycan kültürünün zengin bir parçası olarak çeşitli düğün ritüelleri ve oyunları ile dikkat çekmektedir. "Yallı" (Aslanov, 1984; KK-1, 6) olarak bilinen toplu halk dansı, bu bölgenin düğün törenlerinin vazgeçilmez bir parçasıdır. Yallı, dayanışma ve birlik mesajı verirken, dans sırasındaki figürler ve ritmik hareketler toplumsal hiyerarşi ve uyumun da bir yansımasıdır. Bunun yanında, geleneksel çalgılar eşliğinde oynanan oyunlar, bireylerin kültürel kimliklerini ifade etmelerine olanak tanır.

Trakya bölgesi, Osmanlı döneminden kalma kültürel etkileri modern dönemde de yaşatan bir coğrafya olarak, düğün törenlerinde oyun ve dansa büyük bir yer ayırmıştır. Trakya'da, özellikle Kırklareli, Tekirdağ, Edirne ve çevresinde yaygın olan "Hora" (Kültür ve Yaşam, 2024), toplu bir halk dansı olarak bireyleri bir araya getirir. Hora'nın hızlı ve dinamik yapısı, törene katılan herkesin etkin bir parçası olmasını sağlar. Bunun yanında, özellikle mizahi öğeler içeren skeç ve oyunlar, toplumsal eleştirilerin kültürel bir ifade biçimi olarak öne çıkar.

Düğün günü oynanan oyunlar, toplumun kültürel kimliğinin bir yansıması olarak, sosyo-kültürel yapının önemli bir parçasını oluşturur. Bu oyunlar arasında "Asma-Kesme", "Bostan-Bostan", "Yüzük-Yüzük", "Damadı Oynatma", "Damat Övgüsü", "Şahgetirme", "Damadın Kaçırılması", "Ön Kesme" ve "Cıdır Yarışları" gibi geleneksel oyunlar yer alır. Bu oyunlar, sadece birer eğlence unsuru olmayıp, kültürel bellek ve toplumsal dayanışmanın aktarımında önemli bir işlev görür.

Azerbaycan'ın Nahçıvan bölgesinde, özellikle Elinceçay kıyısındaki köylerde düğünün son gününde düzenlenen "Asma-Kesme" oyunu (Ceferli ve Babayev, 2010), bu ritüelin çarpıcı bir örneğidir. Damat, sağdıç ve solducu ile birlikte taht kurarak kendine vezir, vekil ve cellatlar seçer. Bu oyunda, düğün süresince dile getirilmeyen istek, şikâyet ya da talepler damada iletilir. Damat, kendisine bildirilen şahısları cezalandırma ya da para cezası verme yetkisine sahip olduğu için bu oyuna "Asma-Kesme" adı verilmiştir. Toplumun mizahi ve eleştirel yüzünü yansıtan bu oyun, geleneksel adalet anlayışının eğlenceli bir şekilde sahneye taşınmasını sağlar.

"Bostan-Bostan" (Ceferli ve Babayev, 2012) oyunu ise Nahçıvan bölgesinde, özellikle Şahbuz'da Biçenek düğünlerinde oynanır. Bu oyun, bostan ekimi ve bakımı ile ilgili hareketlerin canlandırıldığı bir törensel performanstır. Günlük yaşamdan sahneler sunarak tarımsal yaşamın önemine dikkat çeker ve toplumsal çalışmanın ön plana çıkmasına vesile olur.

Trakya'da oynanan "Yüzük Saklamaca" (Memmedova, 2024) oyununun Azerbaycan'ın çeşitli bölgesindeki versiyonu olan "Yüzük-Yüzük" (Abbashlı vd., 2005) oyunu da, iki bölgenin ortak kültürel motiflerini gösterir. Bu oyunda, bir fincan altına saklanan yüzük bulunmaya çalışılır. Yüzük, nişan ve düğün törenlerinin sembolik bir unsuru olarak bu oyunda da önem kazanır.

Aynı zamanda yüzük, iki genci birbirine bağlayan bir nesne olarak toplumsal birleşme ve dayanışmayı temsil eder.

Düğün gününün en renkli anlarından biri, damat ile ilgili sergilenen oyunlardır. Bunlardan "Damadı Oynatma" ve "Damat Övgüsü" (Ceferli ve Babayev, 2010; İsmayılov ve Elekberli, 2004), damadın törensel bir şekilde oynatılarak övgülerin sunulduğu mizahi bir gösteri niteliği taşır. Ardından "Damadın Kaçırılması" oyunu sahnelenir. Bu oyunda, damadı korumakla görevli sağdıç ve soldağ meşgul edilerek damadın kaçırılması amaçlanır. Bu tür oyunlar, düğünlerde eğlenceyi artırırken, aynı zamanda sosyal bağları güçlendiren toplumsal bir ritüel işlevi görür.

Nahçıvan bölgesine özgü bir diğer geleneksel oyun "Kazı Kazı" ya da "Çöpüddü Yallısı" (Ceferli ve Babayev, 2010; Ceferli ve Babayev, 2012) olarak bilinir. Bu oyun, toplumsal dayanışmayı sembolize eden hareketlerle icra edilir ve katılımcılar arasında samimiyetin pekişmesine hizmet eder. Yine Nahçıvan'a özgü "Göçeri Yallısı" olarak bilinen bir başka oyun, zamanla "Bey Yallısı" ("Damat Yallısı") (Memmedova, 2014) adıyla anılmaya başlamıştır. Bu oyun, damadın aktif katılımını gerektirir ve damat, oyun sona erene kadar diğer katılımcılarla birlikte dans eder.

Düğünlerin son günü, Azerbaycan, Trakya ve Anadolu'da yaygın olarak oynanan "Yol Kesme" ve "Cıdır Yarışları" (Artun, 1983; İsmayılov ve Elekberli, 2011) gibi oyunlarla sonlanır. "Yol Kesme" oyununda, gelin baba evinden çıkarılırken çocuklar ve gençler el ele tutuşarak gelinin yolunu keser ve bahşiş isterler. Bu gelenek, topluluk üyeleri arasındaki sosyal etkileşimi artırır ve düğün atmosferine canlılık katar. Ayrıca, yetişkin erkekler gelinin önünü kesip "cengi" havasında güreşir veya diğer performanslarla eğlenceye katkıda bulunurlar.

Bunun yanı sıra "Cıdır Yarışları" adı verilen at yarışları da düğünlerin vazgeçilmez unsurlarından biridir. Yarışmalarda, atlı ciritçiler gelini taşıyan konvoyu durdurmaya çalışarak izleyenlere görsel bir şölen sunar. Bu tür etkinlikler, yalnızca eğlence amacı taşımakla kalmaz, aynı zamanda bölgenin tarihsel ve kültürel değerlerini yaşatan önemli ritüeller arasında yer alır.

Bu oyunlar, düğün törenlerinin toplumsal anlamlarını eğlenceli bir şekilde ifade etmeye yardımcı olurken, aynı zamanda toplumsal yapıya ait rollerin, beklentilerin ve ilişkilerin yeniden şekillendiği bir alan oluşturur. Nahçıvan ve Trakya gibi bölgelerdeki bu performanslar, kültürel zenginliğin devamı ve nesiller arası bağın güçlendirilmesinde büyük bir rol oynamaktadır.

Azerbaycan ve Anadolu'da düğünlerin vazgeçilmez bir parçası olan "Şah Getirme" (Memmedova, 2017, 2024), hem bir oyun hem de törensel bir eğlence olarak öne çıkar. Bu gelenekte, Şah, meşaleler ve çalgıcılar eşliğinde coşkulu bir törenle taşınır (KK-4). Etkinlik süresince Şah'ın dalındaki elmayı nişan alıp vurma ya da Şah'ı taşıyanların gülmemesi gibi kurallar uygulanarak, bu törenin hem mizahi hem de rekabetçi bir şekilde devam etmesi sağlanır (KK-5).

Azerbaycan'da, özellikle Nahçıvan'da damat ve gelin için Şah hazırlanması geleneği, Trakya'nın Tekirdağ yöresi ile Anadolu'nun Kars, Iğdır ve Ağrı bölgelerinde de görülür. Bu törenlerde Şah, Tekirdağ'da "Şimşir" ya da "Ahiret Dalı", Kars ve Iğdır gibi yerlerde ise "Şah" ya da "Kız Şahı" olarak bilinir (Artun, 1978; Kalafat, 1998). Her iki bölgede de Şah, gelinin sağdıç tarafından hazırlanır ve dallarına şekerleme, meyve, oyuncak ve diğer süs eşyaları asılarak sunulur (KK-8).

Şahın dallarına verilen isimler, kökleri kültürel ve dilsel anlamlarla doludur. Farsça kökenli "Şah" (Ayverdi, 2006) kelimesi, dal veya budak anlamını taşıırken, Anadolu'da ceylan

boynuzlarının dallı budaklı yapısı da bu kelimeyle ifade edilir. Benzer şekilde, Şimşir kelimesi, her mevsim yeşil kalan ve dayanıklı yapısıyla öne çıkan bir ağaç türünü tanımlar. “Ahiret Dalı” tabiri ise, gelinin ahiret bacısı tarafından hazırlanmasından dolayı bu isimle anılmıştır (Memmedova, 2024, s.52).

Damat ve gelin için Şah hazırlama ritüeli, düğün törenlerinin toplumsal dayanışma ve yardımlaşma boyutunu vurgular. Şahın dallarına bağlanan şekerleme, elma, nar ve yumurta gibi objeler, hem sembolik anlamlar taşır hem de çiftin yeni hayatlarında mutluluk, bereket ve uyum dileğini ifade eder (Kalafat, 1998, s. 129).

Bu gelenekler, Nahçıvan ve Trakya bölgelerinin kültürel zenginliğini ve toplumsal hafızasının aktarımını gözler önüne serer. Düğünlerde oynanan bu oyunlar ve uygulamalar, bölgeler arası kültürel ortaklıkların çarpıcı bir örneğini oluşturarak kültürel mirası geleceğe taşır.

Nahçıvan ve Trakya'da düğün oyunları, sadece birer eğlence aracı değil, aynı zamanda toplumun kültürel hafızasını canlı tutan, dayanışmayı ve sosyal kimliği güçlendiren ritüellerdir. Bu gelenekler, yerel halkın yaşam biçimlerini, değerlerini ve sanatsal ifade biçimlerini gözler önüne sererken, aynı zamanda geleceğe taşınan önemli birer miras niteliği taşır

3.3. Düğün Sonrası Duvak Ritüeli: Geçiş Sembolü ve Toplumsal Bağların Güçlenmesi

Duvakkapma, Duvakaçma ya da Duvak (Deveci, 2023; Memmedova, 2014), hem Nahçıvan hem de Trakya'da önemli bir kültürel ritüel olarak yer alır. Düğün sonrası gerçekleştirilen bu gelenek, yalnızca bir eğlence ya da şenlik olarak değil, aynı zamanda kültürel değerlerin, toplumsal rollerin ve ilişkilerin pekiştirildiği bir performanstır. Özellikle gelin ve kaynana ile ilgili olarak söylenen övgüler ve şiirler, ailenin toplumsal yapısındaki önemli figürleri onurlandırır. Ayrıca, törenin geleneksel sözlerle ilerlemesi, sözlü kültürün yaşatılmasında önemli bir rol oynar.

Bu tür ritüellerde yer alan toplumsal yapılar, cinsiyet rollerini belirgin bir şekilde ortaya koyar. Türkiye'nin Trakya ve Anadolu bölgelerinde olduğu gibi, Azerbaycan'ın Erivan Çukuru ve Nahçıvan bölgelerinde de bu törende sadece kadınların yer alması, kadının toplumsal konumunu ve ilişkisini yansıtır. Kadınların bir araya gelerek, gelini ve kaynanayı övmesi, kadınlar arasındaki dayanışma ve sosyal bağların güçlendirilmesine yönelik bir davranış biçimidir. Ayrıca, törenin yalnızca kadınlara özel olması, kadınların bu tür kültürel etkinliklerdeki katılımının toplumsal anlamını vurgular.

Duvakkapma gibi törenlerde, geleneksel oyunlar, şarkılar ve mani söyleme gibi performanslar, hem bireysel hem de toplumsal kimliklerin inşa edilmesinde önemli bir rol oynar. Nahçıvan ve Trakya'da bu tür ritüeller, hem bireylerin hem de topluluğun kimliğini pekiştiren birer sosyal performans olarak değerlendirilebilir. Gelinin duvağının kaldırılması ve üzerine okunan şiirler, aynı zamanda bir geçiş ritüelini simgeler: Gelin, evlenerek bir aileye katılmakta ve toplumsal rolünü değiştirip genişletmektedir. Bu ritüellerde, gelinin ve kaynananın ön plana çıkarılması, ailenin kadınlar arasındaki güçlü bağların ve karşılıklı saygının bir göstergesidir.

Duvakkapma töreninde kullanılan kırmızı renk, sembolik bir anlam taşır. Gelinin kırmızı giymesi, onun olgunlaşmış ve evlenmeye hazır bir birey olduğunu simgeler. Aynı zamanda, düğün gününün ertesi günü oyun şeklinde gerçekleştirilen bu ritüel, yeni evliliğin bereketi, devamlılığı ve toplumsal kabulü adına sembollerle doludur. Tören sırasında yapılan övgüler, törene katılanların toplumsal bağlarını güçlendiren, birlikte eğlenmeyi ve kutlamayı teşvik eden önemli ritüel unsurlardır.

Her iki bölgedeki kültürel performanslar, toplumların geleneksel yapılarının bir yansımasıdır. Gelin ve kaynana arasındaki ilişkiler, aynı zamanda ailenin toplum içindeki yerine dair ipuçları

verir. Bu tür ritüellerin, sadece gelin ve kaynana ilişkisini pekiştirmekle kalmayıp, daha geniş bir toplumsal birlikteliği teşvik ettiği de görülmektedir. Duvakkapma gibi törenler, kadınlar arasındaki sosyal dayanışmayı ve karşılıklı desteği simgelerken, aynı zamanda toplumsal normların ve değerlerin korunmasına yardımcı olur.

Sonuç olarak, Duvakkapma töreni, Nahçıvan ve Trakya'daki düğün geleneklerinin kültürel zenginliğini ve toplumsal anlamlarını ortaya koyan önemli bir örnektir. Bu törenin sosyal bağlar, kadınlar arasındaki dayanışma ve toplumsal normlar açısından taşıdığı anlamları incelemek, her iki bölgedeki kültürel mirasın korunmasına ve anlaşılmasına katkı sağlar. Geleneksel oyunlar, törenler ve performanslar, toplumsal yapıların güçlendirilmesinde ve kültürel kimliğin yaşatılmasında hayati bir rol oynamaktadır.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu çalışma, Nahçıvan ve Trakya bölgelerinde düğün töreni oyunlarının kültürel yansımalarını ve toplumsal anlamlarını incelemiştir. Geleneksel performansların, bireylerin toplumsal kimliklerini ifade ettikleri, topluluklar arasındaki dayanışmayı güçlendirdikleri ve kuşaktan kuşağa aktarılan kültürel değerleri korudukları bir alan sunduğu gözlemlenmiştir. Nahçıvan'da oyunlar, daha geleneksel ve ritüellik özellikler taşıırken; Trakya'da daha mizahi ve toplumsal eleştirilere açık bir yapı sergilemektedir. Her iki bölgede de bu oyunlar, toplumsal rolleri yeniden inşa eden ve kolektif hafızanın sürekliliğini sağlayan önemli birer araç olarak ortaya çıkmıştır.

Nahçıvan ve Trakya'daki düğün oyunları, toplumsal dayanışma, kültürel aktarım ve bireyler arası uyumu sağlayan önemli pratiklerdir. Yallı ve Hora gibi danslar, bölgesel farklılıkların ötesinde, ortak bir insan deneyimini temsil eder. Bu çalışma, düğün oyunlarının toplumsal ve kültürel anlamlarını derinlemesine inceleyerek, bu geleneklerin korunması ve gelecek nesillere aktarılmasının önemini vurgulamaktadır.

Düğün töreni oyunları, Nahçıvan ve Trakya'da kültürel kimliğin ve toplumsal yapının önemli bir parçasıdır. Bu oyunlar, toplumsal cinsiyet, aile yapıları ve kültürel aidiyet gibi kavramları temsil ederken, aynı zamanda toplumsal normların pekişmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Her iki bölgede de düğün oyunlarının kültürel yansımaları, toplumsal ilişkilerin ve değerlerin aktarılmasında temel bir işlev üstlenmektedir.

Bu araştırma, düğün töreni oyunlarının toplumsal yapıyı şekillendiren ve kültürel değerleri yansıtan önemli bir performans biçimi olduğunu ortaya koymuştur. Ancak, bu oyunların zaman içinde değişim gösterdiği ve bazı unsurların modernleşme süreçleriyle birlikte dönüştüğü gözlemlenmiştir. Bu noktada, geleneksel düğün oyunlarının korunması ve yaşatılması için yerel yönetimlerin ve kültürel kurumların daha fazla çaba göstermesi gerektiği önerilmektedir. Ayrıca, ilerleyen araştırmalarda, bu oyunların diğer toplumsal ve kültürel bağlamlarla olan ilişkilerinin daha ayrıntılı bir şekilde incelenmesi, geleneksel kültürün evrimini anlamak açısından faydalı olacaktır.

Etnografik Araştırmaların Artırılması: Nahçıvan ve Trakya bölgelerinde düğün töreni oyunlarına ilişkin daha ayrıntılı saha çalışmaları yapılmalı ve bu oyunların anlamsal içerikleri derinlemesine incelenmelidir.

Kültürel Koruma Programları: Geleneksel oyunların korunması için yerel yönetimler, okullar ve kültür merkezleri tarafından farkındalık kampanyaları düzenlenmelidir. Bu oyunlar, festival ve etkinliklerle yeniden canlandırılabilir.

Eğitim Programları: Okullarda bu oyunlara yer verilerek genç kuşağın kültürel değerlere ilgisi artırılabilir. Bunun yanında, halk oyunları ekipleri aracılığıyla sahne performansları organize edilebilir.

Dijital Arşiv ve Belgeleme: Geleneksel oyunların unutulmaması için bu oyunların video kayıtları ve sözlü anlatıları dijital ortamlara aktarılmalı ve erişilebilir hale getirilmelidir.

Uluslararası Paylaşım ve Etkileşim: Nahçıvan ve Trakya gibi farklı bölgeler arasında kültürel değişim programları organize edilerek bu geleneklerin yaygınlaşması ve zenginleşmesi sağlanabilir.

Bu çalışmanın bulguları, düğün töreni oyunlarının kültürel mirası koruma ve toplumsal dayanışmayı sağlama konusundaki önemini ortaya koyarak, gelecekte yapılacak araştırmalar için bir temel sunmaktadır.

KAYNAKLAR

Anderson, B. (1983). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.

Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge: Harvard University Press.

Butler, J. (1990). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.

Durkheim, É. (1912). *The Elementary Forms of the Religious Life*. New York: Free Press.

Abbaslı, İ., Eliyev, O. ve Abdullayeva, M. (2005). *Azerbaycan folkloru antologiyası (Şeki, Gebele, Oğuz, Gah, Zagatala, Balaken folkloru)*. Seda Neşriyatı.

Artun, E. (1978). *Tekirdağ folklor araştırmaları*. Tem Ofset.

Artun, E. (1983). *Tekirdağ folklorundan örnekler*. Taner Matbaası

Aslanov, E. (1984). *El-oba oyunu xalq tamaşası*. İşiq.

Ayverdi, İ. (2006). *Misalli büyük Türkçe sözlük* (III. Cilt). Kubbealtı Neşriyatı.

Ceferli, M. ve Babayev, R. (2010). *Azerbaycan folkloru antologiyası - Naxçıvan folkloru* (I. Cilt). Ececi.

Ceferli, M. ve Babayev, R. (2012). *Azerbaycan folkloru antologiyası - Naxçıvan folkloru* (III. Cilt). Ececi.

Deveci, R. (2023). Amasya yöresi düğünlerde icra edilen dansların ritüel işlevi. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (31), 72-101.

İsmayılov, H. ve Elekberli, E. (2004). *Azerbaycan folkloru antologiyası - İrevan Çukuru folkloru* (10. Kitap). Seda Neşriyatı.

İsmayılov, H. ve Elekberli, E. (2011). *Azerbaycan folkloru antologiyası - Loru-Pembek folkloru*. Folklor İnstitutu.

Kalafat, Y. (1998). *Kuzey Azerbaycan-Doğu Anadolu ve Kuzey Irak eski Türk dini izleri-dini folklorik tabakalaşma*. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kültür ve Yaşam. (29 Nisan 2024). Geleneksel Türk halk dansları. Kültür ve Yaşam. <https://kulturveysam.com/geleneksel-turk-halk-danslari/>. Erişim tarihi: 26 Aralık 2024

Memmedova, M. (2014). *Azerbaycan ve Anadolu folklorunda oyun ve temaşalar*. Elm ve Tehsil.

Memmedova, M. (2017). Azerbaycan ve Anadolu kına gecesi. *Motif Akademi Halkbilim Dergisi*, 10(19), 149-159.

Memmedova, M. (2024). Azerbaycan, Trakya ve Anadolu folklorunda düğün merasimi oyun ve gösterileri. *Türkoloji Sosyo-Kültürel Araştırmalar Dergisi (TURSKA)*, 1(1), 43-59.

KAYNAK KİŞİLER

KK-1: Ekberova Aynur Cavad kızı, 1975, Nahçıvan MR, Ordubat ilçesi, Yukarı Eylis köyü, lise eğitilmiş, ev hanımı.

KK-2: Ekberova Sevinc Cavad kızı, 1971, Ordubad ilçesi, Yukarı Eylis köyü, lise eğitilmiş, ev hanımı.

KK-3: Esedova Gönül Hüsameddin kızı, 1983, Nahçıvan şehri, lisan eğitilmiş, Şahbuz ilçesi Kayıt Bölme Başkanı.

KK-4: Hüseynova Şehla, Marks kızı, 1961, Ordubad ilçesi, Yukarı Eylis köyü, lisans eğitilmiş, ev hanımı.

KK-5: İmanova Vefa Gurban kızı, 1986, Nahçıvan MR, Ordubad ilçesi, Yukarı Eylis köyü, lise eğitilmiş, ev hanımı.

KK-6: Memmed Tahire Geşem kızı, 1960, Nahçıvan şehri, Vaykır köyü, doktora eğitilmiş, edebiyatçı, profesör.

KK-7: Mirzayeva Gumral Nizami kızı, 1987, Nahçıvan şehri, yüksek lisans eğitilmiş, araştırma görevlisi.

KK-8: Necefova Seltenet Yusif kızı, 1961, Nahçıvan şehri, Ordubad ilçesi, Anabat köyü, eğitilmiş, hemşire.

**THE WORK OF THE RUSSIAN ORIENTALIST I.Y. KRACHKOVSKY "ON
ARABIC MANUSCRIPTS: MEMORIES ABOUT PEOPLE AND BOOKS"**

**RUS ŞƏRQŞÜNASI İ.Y. KRAÇKOVSKİNİN “ƏRƏB ƏLYAZMALARI HAQQINDA:
İNSANLAR VƏ KİTABLAR HAQQINDA XATİRƏ SƏHİFƏLƏRİ” ƏSƏRİ**

AFAQ NƏRİMANOVA

AMEA ak. Z. M. Bünyadov adına Şərqsünaslıq İnstitutu, kiçik elmi işçi

DOI: <https://orcid.org/0009-0006-6631-9817>

XÜLASƏ

Rus şərqsünaslığında özündən sonra zəngin yaradıcılıq irsi qoymuş görkəmli şərqsünas, ərəbsünas, islamşünas alim İ.Y. Kraçkovski rus ərəbsünaslığı elmi məktəbinin banilərindən biridir. Onun ayrı-ayrı dövrlərdə filologiya, tarix sahəsində yazdığı əsərləri İ.Y. Kraçkovskinin elmi erudisiyasından, çoxşaxəli istedadından xəbər verir. Cahiliyyə dövrü ərəb poeziyası, orta əsrlər və müasir ərəb ədəbiyyatı, ərəb ədəbi dili və onun dialektləri, ərəb mədəniyyəti tarixi, beş yüzdən çox çap əsərinin, onlarla çap olunmamış əlyazmaların, elmi məruzələrin müəllifidir.

İ.Y. Kraçkovskinin “Ərəb əlyazmaları haqqında: insanlar və kitablar haqqında xatirə səhifələri” əsəri rus şərqsünaslığı tarixində qiymətli əsərlərdən hesab olunur. O, ərəb xalqlarının həyatını, məişət tərzini, mədəniyyətini və yazısını öyrənmək üçün nadir, yerli və xarici mənbələrə müraciət etmiş, ərəb əlyazmaları üzərində işləməyə çox vaxt və əmək sərf etmişdir. “Ərəb əlyazmaları haqqında” əsərindəki məlumatlara əsasən İ.Y. Kraçkovski Leninqrad (indiki Sankt-Peterburq) şəhərində saxlanılan qiymətli ərəb əlyazmalarının biblioqrafiyasını tərtib etmiş, ərəb şairləri Dəməşqli Əbu-l-Fərəc əl-Vəva, Abdullah ibn əl-Mütəzz və Əbu-l-Əla əl-Məari haqqında nadir ərəb əlyazmalarını hərtərəfli araşdırmış, Tacikistandakı Muğ dağında tapılmış dəri kitabələri, Cənubi Ərəbistandakı Səba krallığı dövrünə aid tunc lövhələri tədqiq etmişdir. Görkəmli alimin tədqiqat fəaliyyətinin əsas sahələrini əhatə edən “Ərəb əlyazmaları haqqında: insanlar və kitablar haqqında xatirə səhifələri” avtobioqrafik kitabı bir sıra xarici dillərə, o cümlədən ərəb dilinə tərcümə edilmiş və 1951-ci ildə Dövlət mükafatına layiq görülmüşdür.

Yaponşünas alim akademik Nikolay İosifoviç Konrad İ.Y. Kraçkovskinin “Ərəb əlyazmaları haqqında” kitabının dördüncü nəşrinə yazdığı ön sözdə İ.Y. Kraçkovskini bir ərəbsünas, filoloq olaraq belə xarakterizə edir: “İ.Y. Kraçkovski üçün ərəb filoloqu olmaq istənilən dövrün əl yazısını, ərəbcə yazılmış bir sənədi kufi, məğrib və digər başqa bir xətt növündə tam sərbəstliklə oxumaq demək idi. Tədqiqatçı onu maraqlandıran mövzu ilə bağlı hər hansı bir elmi əsəri yazıldığı dildə oxumağı bacarmalı idi.”

Açar sözlər: İ.Y. Kraçkovski, filoloq, əlyazma, ərəbsünaslıq, mənbə

ABSTRACT

An outstanding orientalist, arabist, and Islamic scholar who left behind a rich creative legacy. I.Y. Krachkovsky is one of the founders of the scientific school of Russian Arabic

studies. His works written in the fields of philology and history in different periods were published. It indicates I.Y. Krachkovsky's scientific erudition and versatile talent. He is the author of more than five hundred printed works, dozens of unpublished manuscripts, scientific reports on Arabic poetry of Jahiliyya period, medieval and modern Arabic literature, Arabic literary language and its dialects, history of Arab culture.

I.Y. Krachkovsky's work "On Arabic manuscripts: memories about people and books" is considered one of the valuable works in the history of Russian oriental studies. He turned to rare, local and foreign sources to study the life, lifestyle, culture and writing of the Arab peoples, and spent a lot of time and effort working on Arabic manuscripts. I.Y. Krachkovsky compiled a bibliography of valuable Arabic manuscripts stored in the city of Leningrad (now St. Petersburg), thoroughly researched rare Arabic manuscripts about the Arab poets Abu-l-Faraj al-Wawa of Damascus, Abdullah ibn al-Mutazz and Abu-l-Ala al-Maari, He studied leather inscriptions found on Mount Mugh in Tajikistan and bronze plaques from the period of the Kingdom of Sheba in South Arabia. The autobiographical book "About Arabic manuscripts: memories about people and books" covering the main areas of research activity of the prominent scientist was translated into a number of foreign languages, including Arabic, and was awarded the State Prize in 1951.

Academician, Japanologist Nikolai Iosifovich Konrad in the preface to the fourth edition of the I.Y. Krachkovsky's book "About Arab Manuscripts", I.Y. Krachkovsky is described as an Arab scholar and philologist: "For I.Y. Krachkovsky, being an Arabic philologist meant being able to read a manuscript of any era, a document written in Arabic, in Kufic, Maghrib and any other type of script with complete freedom. A researcher should be able to read any scientific work related to the subject of his interest in the language in which it is written".

Keywords: I.Y. Krachkovsky, philologist, manuscript, Arabic studies, source

İ.Y. Kraçkovski Sankt-Peterburqda Elmlər Akademiyasının nəzdində yaradılmış Asiya Muzeyində - müxtəlif əlyazmalar, şərqşünaslığa dair kitablarla zəngin tədqiqat müəssisəsində ərəb şöbəsinə 1916-1951-ci illərdə rəhbərlik etmişdir. O, Asiya Muzeyində işlədiyi müddətdə nəzərini cəlb etmiş əlyazmalar haqqında "Ərəb əlyazmaları haqqında" avtobioqrafik əsərində qeyd edir: "Mən ilk növbədə Qafqaz cəbhəsindən gəlmiş Qafqaz kolleksiyasının mindən çox əlyazmasını qaydaya salmalı idim. Onlar hər həftə bağlamalarla muzeyə gətirilirdi. Əlyazmalar əksər hallarda ikinci, bəzən hətta üçüncü "dərəcədə" idi, lakin onların çoxuna baxmaq mənə yeni materialı tez bir zamanda öyrənməyi öyrətdi, yazının bütün sahələrində dünya görüşümü genişləndirdi. Müsəlman dünyasının əyalətlərindən birində ərəb mədəniyyəti ilə bağlı ədəbi təhsilin mənzərəsi ilk dəfə mənə aydın oldu. Dərslilər, sxolostik elmi əsərlər, bir sözlə - XX əsrdən əvvəl bir neçə əsr ərzində bütün nəsillərin qidalandığı bütün "mütaliə dairəsi" gözümün önündən keçdi".[1]

İ.Y. Kraçkovskinin "Ərəb əlyazmaları haqqında, kitablar və insanlar haqqında xatirə səhifələri" əsərində Ərəb-İspan-mədəniyyəti nümunələri, İspaniyada yaşayıb yaratmış ərəb əsilli şair, ədiblərdən biri-İbn Kuzman haqqında geniş məlumat əldə etmək olar. Şərqşünas, alim XII əsrdə Kordovada yaşamış ərəb şairi haqqında yazır: "XII əsrdə Kordovada bir ərəb şairi yaşayırdı. O, şanlı Kordova xilafətini parçalayan İspaniyanın çoxsaylı əmirlərinin saray dairələrində, az tanınsa da, onu bazarlarda, yarmarkalarda, sadə insanların toplaşdığı hər yerdə - təkcə Kordovada deyil, Əndəlusun digər şəhərləri-Sevilya və Qranadada da arzuolunan qonaq kimi qarşılayırdılar. Onun ana dili ərəb dili idi; yalnız onun xarici görünüşü - mavi gözləri, qırmızı-qızılı saqqalı onun əcdadları arasında Avropa millətlərinin nümayəndələrinin də

olduğunu göstərirdi. Onun “İbn Kuzman” adı həm ərəblər, həm də ispanlar arasında eyni dərəcədə istifadə olunurdu. O, öz poeziyasında klassik dildəki təntənəli mədhiyyələrin köhnə ərəb modellərini təqlid etmirdi; onun canlı, şən nəğmələrində ən çox məhəbbət və şərab haqqında danışılır, yoxsul, sərgərdan gəzən müğənniyə kömək etməyin vacibliyindən işarələr şəklində tez-tez bəhs edilirdi. Böyük istedadlı şair hər nəğməni bütün şəraitdə, məişətdə canlı təsvirə (adətən cəsarətli, çox vaxt qeyri-ciddi) çevirdi. İbn Kuzman demək olar ki, ərəb ədəbi dildən istifadə etmirdi, doğma yurdunun xalq danışığı ləhcəsinə üstünlük verir, orada aydın Roman sözləri və bütöv ifadələri işlətməkdən çəkinmirdi”. [2]

İ.Y. Kraçkovski İbn Kuzman haqqında bu yeganə ərəb əlyazmasının Asiya Muzeyində qorunmasının əhəmiyyətini və İbn Kuzman haqqında əldə olunan əlyazmanın köçürüldüyü yer, tarixi haqqında “Ərəb əlyazmaları haqqında, kitablar və insanlar haqqında xatirə səhifələri” əsərində öz qeydlərini yazır: “Təəccüblü deyil ki, bu cür poeziya sərt ədəbi puristlərin, klassik ənənə pərəstişkarlarının ruhunda deyildi. Onlar İbn Kuzmanın şən zəcəlini (nəğmələrini) qələmə almağı öz ləyaqətlərindən aşağı hesab edirdilər. Yenə də çox adam onları bəyəndi, tədrisən ərəb dünyasının şərqiə köçdü. Burada, Fələstində, kiçik Səfad şəhərində bəzi ərəblər öz əyləncəsi üçün onları bir əsr sonra köçürdülər. O, bunu diqqətlə və ehtiyatla edirdi, lakin o, uzaq ərəb-ispan ləhcəsinə bilmirdi və təbii ki, roman dili haqqında heç bir təsəvvürü yox idi; Bəzi yerlərdə ərəb hərflərinin mexaniki olaraq anlaşılmaz birləşməsini əks etdirən siyahıya hansı təhriflərin daxil olduğunu təsəvvür etmək asandır. Bununla belə, indiyə qədər məlum olan əlyazma Asiya Muzeyimizdə qorunmasaydı, İbn Kuzman haqqında çox şey bilməyəcəkdik. Uzun illər Şərqsünaslıq İnstitutunun əlyazma şöbəsinin daimi sərgisinin bir vitrinində Asiya Muzeyinin varisi-sadə bir əlyazma sarımtıl kağızda, şərq mənşəli qeyri-adi rəngli solğun karton üzvlüyündə qoyulmuşdu. . Hər dəfə yanından keçəndə xüsusi bir hisslə onun yanında dayanırdım: axı bu, bizim məşhur unikal əşyamız - İbn Kuzmanın divanı idi. Mənə elə gəlirdi ki, əlyazmanın alimlər üçün bir növ cəlbədicə gücü var.”

İ.Y. Kraçkovski əlyazmalar haqqında öz fikirlərini oxucularla bölüşür: Əlyazmalar insanları birləşdirir. Onlarla tanışlıq təbiətə nüfuz etmək, sənəti dərk etmək kimi insanın dünyagörüşünü genişləndirir, bütün həyatını ülviləşdirir, onu bəşəriyyətin mədəniyyət yolunda böyük hərəkətinin iştirakçısına çevirir. Təbiət və sənət kimi əlyazmalar da onları hiss edən bütün elm adamlarının üzünə açıq, bütün insanların malı olmalıdır.” [3]

İ.Y. Kraçkovski “Ərəb əlyazmaları haqqında, kitablar və insanlar haqqında xatirə səhifələri” kitabında yazır: “Xoşbəxt o alimdir ki, sağlığında yeni bir elmin doğulmasını və inkişafını müşahidə edə bildi, onun gözləri önündə gözlənilməz kəşflər edildi, tapılan materiallar inkişaf etdirildi, tədrisən əvvəlki nəsil tədqiqatçılara məlum olmayan əzəmətli mənzərə yarandı. Yenə də düşünməmişdim ki, mən, Orta Asiya tarixindən uzaq bir ərəbşünas bu işdə iştirak edəcək, elm üçün əvəzsiz bir ərəb abidəsi mənim əlimə düşəcək”.

İqnatius Yulianoviç Kraçkovskinin elmi irsində onun “Ərəb əlyazmaları haqqında: insanlar və kitablar haqqında xatirə səhifələri” kitabı xüsusi yer tutur. Onun tələbəsi, məşhur rus ərəbşünası A. A. Dolinina yazır: “İ.Y. Kraçkovskinin şöhrətinin zirvəsi onun məşhur “Ərəb əlyazmaları haqqında, kitablar və insanlar haqqında xatirə səhifələri” (1945-1946) əsəridir. Kitabın çox hissəsini İqnatius Yulianoviç elmi iş üçün lazım olan materiallardan ayrılarkən Moskvada yazmışdır. Bu kitab oxucuya əsl elmi yaradıcılıq laboratoriyasını, gündəlik əziyyətli iş aləmini göstərdi. Müəllif köhnəlmiş klişə ifadələrlə deyil, öz ürək sözləri ilə mərhum müəllimləri, tələbələr, oxucular qarşısında valehedici səmimiyyət və mehribanlıqla saf, ülvü dünyasını açdı. Bu qeyri-adi kitab son dərəcə populyar idi və bir çox dillərə tərcümə edildi”. [6]

Akademik Nikolay İosifoviç Konrad “Ərəb əlyazmaları haqqında, kitablar və insanlar haqqında xatirə səhifələri” kitabının dördüncü nəşrinə yazdığı ön sözdə İ.Y. Kraçkovskinin- “Vıcdanlı, xüsusi tədqiqatlar ustası”nın əsərlərinin aktuallığından danışaraq qeyd etmişdi: “Bizim gözəl şərqşünasımız İ.Y. Kraçkovski indi həmişəkindən daha aktualdır”.

ƏDƏBİYYAT

1. И. Ю. Крачковский «Над арабскими рукописями» səh.94
2. И. Ю. Крачковский «Над арабскими рукописями» səh.98
3. 2. И. Ю. Крачковский «Над арабскими рукописями» səh.131
4. Академик Игнатий Юлианович Крачковский - член Палестинского общества
<https://xn----7sbbfrtj7bkdk8b3heh.xn--p1ai/news/eparchy/61783/>
5. https://historyrussia.org/images/Vistavki/Vostok_Book_260220.pdf
6. <https://osiyoavrupo.tj/ru/post/pamyati-akademika-i-yu-krachkovskogo-1883-1951>

FORMATION OF THE GLOBAL INFORMATION SOCIETY

Aynura ASGAROVA

Chief Specialist of the Heydar Aliyev Center of the ASPU

Xülasə

Məqalədə bəşəriyyətin mədəni-tarixi prosesində baş verən informasiya inqilabları, sonuncu informasiya inqilabının nəticələri haqqında tədqiqatçıların fikir və rəyləri, müasir ədəbiyyatda informasiya texnologiyalarına verilən təriflər şərh olunur. İnformasiya texnologiyalarının yüksək inkişafı mədəniyyətlər arasında inteqrasiyanı, qapalı cəmiyyətlərdən qlobal açıq cəmiyyətə keçidi asanlaşdıran əsas amil olaraq bildirilir. Müasir cəmiyyətin inkişafının qlobal, bəzən də çox az tapılan resursu olan informasiya bəşəriyyətin tərəqqisində mühüm əhəmiyyət kəsb etdiyi bildirilir. Müxtəlif sahə mütəxəssisləri tərəfindən “informasiya” anlayışına verilən tərif və rəylər, informasiyanın tipləri, xarakteristikaları, növləri təhlil edilir. İctimai reallığı əks etdirən sosioloji informasiyanın aşkara çıxarılması, dərk edilməsi və təbliği insanların informasiya mədəniyyətini yüksəltdiyi tədqiqatda bildirilir. İnformasiya mədəniyyətinin formalaşmasının aktuallığı, informasiya mədəniyyətinin konseptual modeli, komponentləri şərh olunur. İnformasiya cəmiyyətinin meydana gəlməsi informasiya mədəniyyətinin formalaşmasını daha da aktual etdiyi bildirilir. İnformasiya mədəniyyəti və onun tərkibi haqqında alim və mütəxəssislərin rəy və şərhləri təhlil olunur. Dünya alimləri ilə yanaşı Azərbaycan alimlərinin informasiya mədəniyyətinə verdiyi təriflər yer alır. İnformasiya mədəniyyətinin formalaşması problemi dünya üçün aktual olduğu diqqətə çatdırılır. 2003-cü ildə YUNESKO-nun təşəbbüsü ilə “İnformasiya savadlılığının artırılması üzrə Praqa Bəyannaməsi”nin qəbul edilməsi, 2005-ci ildə Tunisdə qlobal informasiya cəmiyyətinin problemlərinə həsr edilmiş beynəlxalq sammitdə müzakirə olunan əsas problemlərdən biri rəqəmsal fərq və ya informasiya fərqliliyi bu mövzunun dünya üçün aktuallığını göstərir. Şəxsiyyətin informasiya mədəniyyəti ilə sıx bağlılığı, informasiya mədəniyyətinin formalaşmasında təhsil sisteminin fəaliyyətinin əhəmiyyəti vurğulanır. İnformasiya mədəniyyətinin formalaşması haqqında dünya alimlərinin fikir və konsepsiyaları şərh edilir. İnformasiya mədəniyyətinin formalaşmasında informasiyalaşma prosesinin mühüm rolu, informasiya fəaliyyəti, informasiyalaşmanın başlıca vəzifəsi, informasiya təlabatı, informasiya resursu haqqında ətraflı məlumat verilir. Araşdırmaçı alimlərimizin tədqiqatlarının təhlilinə əsasən informasiya mədəniyyətinin inkişaf tendensiyası sivilizasiya tarixində baş verən informasiya inqilabları kontekstində xarakterizə olunur. Tədqiqatda informasiya məkanının formalaşmasının praktika prosesində baş verdiyi və informasiya məkanında baş verən dəyişikliklərin bilavasitə insan fəaliyyəti ilə bağlı olduğu, insanın mədəni mühiti informasiya ilə dəyişdirdiyi və özü də bu dəyişdirilmiş mühitin təsirinə məruz qaldığı bildirilir. Bəşər cəmiyyətinin informasiya əsası olan mədəniyyətin üçölçülü modeli haqqında məlumat verilir.

Açar sözlər: informasiya mədəniyyəti, YUNESKO, bəyannamə, komponent, xarakteristika, tip, növ, sosioloji, şəxsiyyət, formalaşma, cəmiyyət.

The development of science and technology has led to a series of reforms in human society, including the agricultural revolution, the industrial revolution, and the revolution in information technologies. These revolutions categorize society into three main types: agrarian, industrial, and information societies. The transition to an agrarian society is characterized by the integration of agricultural labor and mechanization, particularly following the invention of the plow and windmill. The steam engine, invented by James Watt in 1768, along with coal, steel, assembly lines, and large factories, characterizes the industrial society. The technologies that facilitate the transition to an information society and lead to the revolution in information technologies include computers, communication technologies, microelectronics, robots, biotechnology, and fiber optics.

It is known that throughout human history, there have been several information revolutions resulting from changes in the process of information. The first information revolution is associated with the invention of writing on various material carriers. It took millennia for humanity to evolve from interconnected, understandable speech to its written expression. Stone was eventually replaced by papyrus, and then by paper. This advancement allowed knowledge to be passed down from generation to generation, paving the way for cultural progress. The second information revolution began in the mid-15th century when the German Johannes Gutenberg printed the first complete edition of the Bible in Mainz, Germany. This facilitated the widespread dissemination of substantial information, both temporally and spatially. People's communication horizons expanded, and their interests grew richer. Starting in the 16th century, the first newspapers began to be printed in Europe, which differed significantly from the modern press. However, even if individuals did not know each other personally, information kept them informed about world events, sometimes turning them into friends or enemies. With the emergence of periodicals, the challenge of providing information to them arose. At that time, each newspaper could not afford to have special correspondents outside its city or region. Nevertheless, people were interested not only in local news but also in events occurring in different regions of the country and beyond. Thus, the idea of creating agencies that could serve as "newspapers for newspapers" emerged. Consequently, from the early 19th century onward, various news agencies began operating, such as France's Havas (1835), America's Associated Press (1848), Germany's Wolff (1849), England's Reuters (1851), and others. Today, many countries have established national news agencies that disseminate information on events in every field of human activity. The third information revolution is linked to the invention of electricity. As a result, the telegraph, telephone, and radio emerged, enabling the rapid collection and transmission of information of any volume. The fourth information revolution is associated with the emergence of microprocessor technology and personal computers in the 1970s. This revolution led to the creation of a new sector within society—the information industry. The outcomes of this latest information revolution have prompted various researchers to express their thoughts and opinions. The prominent Spanish researcher M. Castells writes that the information technology revolution is a major historical event, comparable in social significance to the industrial revolution of the 18th century [8].

The unparalleled impact of the information technology revolution on the development of human civilization is also highlighted by the well-known sociologist M. Krasberg in his work "The Information Age: Evolution or Revolution" [12]. Unlike other revolutions in society, this social phenomenon has permeated every aspect of human life, transforming into a secular process. In other words, the information revolution is driven by fundamental factors related to the processing and communication of information that stimulate transinformation processes. The unique role of information technologies in recent decades has led sociologists to conclude that, for the first time in history, human thought—benefiting from practical information—is

represented by computers, communication systems, genetic coding, and programming, all of which serve to enhance and expand human intellect [15].

In contemporary literature, various definitions of information technologies have been proposed. Some define information technologies as "processes that utilize tools for the collection, processing, and transmission of initial information to obtain qualitatively new insights about the state of an object, process, or event" [9]. Others describe information technologies as "methods and technical tools that expand people's knowledge and enhance their ability to manage technical and social processes" [11]. Third parties characterize this concept as "a set of methods and software-hardware tools that ensure the collection, processing, storage, and transmission of information, aimed at reducing labor intensity in the use of information resources and increasing their operational efficiency" [5]. The high development of information technologies enhances people's ability to obtain, investigate, and exchange information.

In our research, the analysis of the concept of "information" has been discussed extensively. Various specialists from different fields have provided diverse definitions and opinions regarding this concept. Information is a global resource that contributes to human progress, universal values, and the development of modern society, although it is sometimes scarce [6]. It consists of collections of data about objects and events in nature and society, their properties, and interrelations, thereby enhancing our knowledge about them. In the early 1960s, American expert F. Machlup suggested that information could be understood as an industrial product and process. Initially characterized by mathematics and cybernetics, the concept of information later began to be examined from a humanitarian perspective. The examination of information from a humanitarian perspective has led to significant qualitative changes in human consciousness. In some cases, the term "information" is used interchangeably with "data." Russian researchers S.V. Konovchenko and A.Q. Kiselev regard information primarily as data transmitted by people through verbal, written, and conventional signals, as well as technical means and other methods. Among contemporary Russian researchers, V.D. Popov offers several theoretical approaches to the concept of "information." The author characterizes information primarily as a transmitter of data and discusses both its attributive and functional aspects. In the scholar's view, from a philosophical and social perspective, "information is the transfer and circulation of diversity that mutually embodies the human life path" [18].

The multidisciplinary approach to the concept of information in the modern scientific lexicon allows for its characterization from various perspectives. According to the renowned researcher Thomas Stoiner, information exists without any "phobia" regarding its acceptance, understanding, or significance by others; it simply exists [27]. The American philosopher and cultural scholar Theodore Roszak also shares a similar perspective, stating that for theorists of the information society, it does not matter whether we convey a fact, a judgment, a deep thought, a higher truth, or an unpleasant rumor [20]. While this viewpoint may not be ideal or perfect, it accurately reflects the social-philosophical nature of information. Despite the various analyses of the concept, information exists objectively.

Information is divided into two types: numerical and analog (continuous, e.g., body temperature, music, car engines). For information to be useful, the following conditions must be met:

- Completeness (it should be fully described);
- Accuracy (it should reflect the true situation);
- Value (it should be cost-effective);

- Significance (it should be important to the user);
- Relevance (it should reflect the current situation);
- Understandability (it should be presented in a language the user understands). These are known as the characteristics of information.

If information provides any benefit to its current or potential owner in any area (material, cultural, political, or military), it is considered valuable information. Protecting information helps prevent the risks of loss, alteration, or deletion.

Information can be categorized in various ways based on its creation, acceptance, transmission, forms of expression, tools, usage, and so on. It can be expressed using any alphabetic symbols and can be converted into another alphabet.

Information has both quantitative and qualitative characteristics. The quantitative characteristics of information are studied by mathematics and statistics, while the examination of its qualitative characteristics is of greater relevance. The qualitative study of information is related to coding, which allows information to be reanalyzed and modified. This process enables individuals to understand the essence of objective reality and assess the information according to their interests. Qualitative coding addresses the issue of evaluation. Information that can be comprehended by humans is always valuable; if it is vague, it cannot be considered information.

Information can be divided into types such as elemental, biological, genetic, cosmic, and social, each reflecting different areas of the objective world. Information in each area of objective reality is obtained through the coding of the scientific and practical knowledge necessary for that field. The more accurately information is coded and grounded in scientific knowledge, the higher its quality will be. High-quality information facilitates the resolution of both theoretical and practical issues.

Information related to elemental, biological, genetic, cosmic, and social systems generates individual characteristics based on the diversity of the elements within those systems. Elemental information belonging to non-living organisms cannot be evaluated by those organisms. Biological organisms utilize information specific to them through naturally formed hereditary, instinctive, and genetic codes. These organisms interact with and are connected to their specific information. Humans, possessing consciousness and cognition, not only engage with the information related to their own system but also gather, analyze, and comprehend information regarding other systems of objective reality, assimilating it and using it purposefully.

One of the complex types of information is genetic information, often referred to as genetic memory or blood memory. This genetic information, belonging to biological organisms, is information that has been naturally encoded. The function of genetics, a branch of biology, is to decipher and interpret these genetic codes. Significant achievements have been made in this field in the USA and the UK.

Genetic information determines the invariable biogenic, psychogenic, and in some cases sociogenic characteristics of each human generation and national society. The reading and analysis of genetic information assist in the treatment of several known serious diseases in medicine. Biological, artistic, and intellectual abilities observed across different human generations are linked to the character and stability of genetic information. However, serious diseases and stress experienced during life can hinder the genetic transmission of these abilities. Some elements of genetic information may be unstable, dormant, or passive during the

hereditary transmission process. Nonetheless, during certain critical and dangerous moments in history, genetic information can return to an active state, clearly revealing hereditary and national characteristics. This phenomenon is referred to as the awakening of blood memory. History is rich with such instances. In our republic, which is part of human culture, the national awakening of our people during historical crises and their struggle for independence serves as a clear testament to this. Thanks to our people's connection to their roots, our republic has developed into an independent state and enriches world culture with its achievements in various fields, including culture.

Cosmic or cosmological information is a more complex type. It cannot be equated with astronomical information related to cosmic bodies. This information constitutes an unknown network that remains outside the realm of current scientific understanding. Cosmic information exists beyond human cognition but continuously influences it in parallel. Individuals with remarkable intellect, often referred to as geniuses, engage with this cosmic information network, often without realizing it. Such individuals, nourished by cosmic information, possess high intelligence, insight, intuitive awareness, and futurological abilities. Cosmological information is associated with individuals who possess parapsychological abilities and high bioenergy. Unlike ordinary people, these highly bioenergetic individuals have extraordinary capabilities, such as reading thoughts, transmitting muscle strength from a distance, and using bioenergy for medical treatments. Notable thinkers like Plato, Aristotle, Nasreddin Tusi, Al-Biruni, Einstein, and Lotfi Zadeh exemplify such cosmically erudite individuals. Among them, the most contemporary is Lotfi Zadeh, whose theories, renowned not only in Azerbaijan but around the world, play a significant role in advancing human culture today.

In the development of social consciousness, sociological information is a crucial part of the information network. Sociological information arises from the interactions between people and human communities. It reflects the essence of social connections, events, and processes occurring within society, representing an objective social reality. This information is collected through programs and models based on sociological knowledge, as well as through observation, surveys, document analysis, and experimental methods. The field of sociology has developed through the process of gathering and understanding sociological information. Sociological information serves as one of the most valuable tools for social governance, the development of democracy, and civil society. The revelation, comprehension, and promotion of this information, which reflects social reality, enhance people's information culture.

One of the main factors in the development of society is information culture. Individuals living in an information society have a significant demand for information and are constantly engaged in information exchange with their environment. While interacting with their surroundings and nature, ecological culture plays an important role; in contact with the world of music, music culture is significant; similarly, table culture, speech culture, political culture, sanitary and hygiene culture, and others are all crucial. Likewise, when interacting with the information realm, information culture holds great importance. As the information society evolves, the abundance of information increases, and the weight of informational labor in the economy grows, making this cultural form even more relevant. Thus, the emergence of information society brings the formation of information culture to the fore [17]. The concept of information culture is based on two fundamental ideas: information and culture. Information refers to the data and knowledge that individuals acquire from their surroundings. Culture encompasses the creative life activities of individuals. There are five main components of culture: knowledge, skills, organization, morality, and creativity. Information culture is a component of an individual's overall cultural framework. The conceptual model of information culture includes acceptance, memory, processing, presentation, and more. Two factors must be

considered here: natural (genetic) characteristics and qualities gained through education, society, and social influences. Individuals, social groups, regions, and countries with rich and elevated cultures and moralities can manage the essential factors for their existence more effectively, beneficially, and successfully. Necessary factors must be present at adequate levels for each individual and social system to possess the requisite level of culture. Economic, demographic, ecological, and political factors must be present to a certain degree for individuals to develop a specific culture. Providing a precise and comprehensive definition of information culture is challenging, and perhaps even impossible. This is because the information model, which encompasses receiving, processing, and presenting information, covers a wide range of human activities. In other words, individuals in any profession—be they poets, scientists, composers, artists, and so forth—operate according to this model. Therefore, activities such as music, oratory, painting, and acting all fall under the umbrella of information culture. The components of information culture include selecting relevant information, organizing its search, accepting it, retaining it in memory, processing it, and transmitting it [19]. The process of forming information culture is directly related to the capabilities of its components (reception, memory, processing, and presentation). A high level of information culture enables a person to work with any type of information, facilitating effective use of that information in both everyday life and professional activities. Thus, if a person possesses information culture, they also have broad prospects for employment in the information society [3].

The emergence of the information society makes the formation of information culture even more relevant. Information culture is a part of a person's overall culture. At the same time, the development of other components of general culture is, to some extent, dependent on the level of information culture. A high level of information culture enables a person to work with any type of information and use it effectively in both daily life and professional activities.

The components of information culture include the following [34]:

- The ability to identify information needs;
- Searching for and locating information from various sources;
- Selecting primary and secondary information from among various data;
- The ability to structure, systematize, generalize, and process collected information to create new knowledge;
- Ensuring the confidentiality, integrity, and accessibility of information while working with it, as well as compliance with legal and ethical standards;
- The ability to use the obtained information in one's activities;
- Possessing knowledge of modern information technologies to work purposefully with information and utilize them effectively.

Russian scientist E.L. Semenyuk, one of the leading specialists in the field of informatization, states that information culture is the information component of human culture [22]. In M.V. Makarova's view, information culture is the ability to purposefully work with information, utilizing computer information technologies and modern technical methods and tools for its acquisition, processing, and transmission. Russian scholar V.A. Kaymin associates the concept of information culture with the field of informatics, which studies the laws and methods of collecting and processing information on computers. Some commentators suggest that information culture is the ability to effectively utilize the information resources and communication tools of society, applying advanced achievements in the field of information and communication development. It also encompasses the ability to acquire and transmit

information using modern technical means and methods, including computer technologies. Other interpretations define information culture as the knowledge and skills related to the acceptance and assimilation of information, its retention, processing, protection, and security, as well as adherence to legal and ethical norms when using information and methods to protect against harmful information. Dan Sperber offers a new understanding of culture in his work "Explaining Culture: A Naturalistic Approach" [25]. He argues that culture is not merely a space inhabited by people; rather, it is a network that allows us to examine how individuals' behaviors create consistent, long-term patterns. A more skeptical and dystopian view of information culture is presented by Bernard Stiegler, who asserts that the current information culture, supported by large corporations, disrupts social life. The obsession with promoting consumerism through attractive and complex algorithms reshapes human experience. Stiegler describes information technology using the Greek term *farmakon*, which can be understood as both a remedy and a poison [26]. The internal tension of information technology is reflected on one hand in its promise to offer greater opportunities for human culture, and on the other hand in its destructive powers. These forces pose a threat to hermeneutic knowledge, deplete the human capacity for reflection on experiences, and disrupt social cohesion. Based on Stiegler's approach, Ganaele Langlois explains the delicate relationship between the self manifested in digital networks and the techno-scientific rationality that governs these networks. She argues that it is crucial to critically observe how the transformation of human experience mediates and reconstructs the self through online spaces. This assertion is important for understanding how information technology reconstructs culture and society [14]. The reconstruction of society and culture can be associated with the transformation of human experience. In this regard, Jonas Schwartz claims that 'there are no purely "social" events; all human activity involves a certain degree of technical integration [24].

The integration of online spaces into human culture is further discussed in Alberto Acerbi's book *Cultural Evolution in the Digital Age*, where he describes several dimensions of human experience altered by the communication revolution. Acerbi argues that the opacity of interactions among unknown users and various events changes our sense of existence [1]. According to American educator William Mitchell, the spread of the internet and the emergence of artificial intelligence have influenced how people understand their identities [16]. Mitchell states that the distinction between humans and machines is no longer valid. Comprehensive virtual networks, merging with humans at a biological level, lead to a self-awareness akin to that of a dispersed cyborg in space. In terms of how time is perceived, hyperconnectivity, combined with efficient technologies, has resulted in a multitude of activities. Spatially, individuals can work, communicate, consume, and engage in many other actions from almost anywhere in the world. Inevitably, these changes have reshaped how people interact with one another, with nature, and how they understand their sense of self. Among the numerous qualities of cyberspace is a degree of unpredictability. For example, artificial intelligence conditions new modes of activity, ultimately reshaping human experience [31].

Ginman views information culture as a strategic objective that should be planned as carefully as the transformation of physical resources. He defines information culture as 'a culture in which the transformation of intellectual resources continues alongside the transformation of material resources.' The primary resources for this type of transformation are various forms of knowledge and information. The resulting product is processed intellectual output that is essential for the effective functioning and development of material activities. In his book *Data Management for Smart Organizations: The Art of Environmental Scanning*, Chun Wei Choo states: 'Information culture is reflected in the organization's values, norms, and practices related to the management and use of information. Values represent the organization's

identity and goals, embodying deep beliefs about how to achieve these objectives. Norms arise from values but directly influence information behaviors; they are rules and standards accepted by society that determine what is considered normal or expected within the organization. Practices are recurring patterns of behavior that encompass organizational roles, structures, and forms of interaction.' Chun Wei Choo provides examples of 'the values, norms, and practices that collectively define the organization's information culture.

Adrian Kari and Caroline Moore are frequently cited authors in studies related to information culture. In their article "Evaluating Information Culture – An Intelligence Model," the authors define information culture as "a culture in which the value and benefits of data are recognized for achieving operational and strategic success, where data serve as the foundation for organizational decision-making, and where information technologies are readily utilized as tools for effective information systems." Gillian Oliver, in her numerous case studies of distance education institutions in Australia, Hong Kong, and Germany, argues that the values assigned to information and the attitudes toward it are indicators of "information culture." She believes these values are shaped by interactions at various levels of organizational culture—national, professional, and corporate. Adam Brigle and Karl Mitcham, in their article From Philosophy of Information to Philosophy of Information Culture, argue that: Technological and economic changes associated with the information society are accompanied by cultural changes, including lifestyles, consumption patterns, and modes of cognition and experience. Tomas Hapke sees a close connection between information literacy and information culture [33]. In a broad sense, information culture encompasses the principles and mechanisms that facilitate the interaction of ethnic and national cultures and their connection in the shared experience of humanity. More narrowly, it involves optimal ways of referencing and presenting information to consumers for addressing theoretical and practical issues, improving the technical environment for data production, storage, and transmission, and developing training systems to prepare individuals for the effective use of information tools and resources [13].

According to Azerbaijani scholars R. Aliquliyev and R. Mahmudova, information culture is the ability to effectively utilize modern information technologies to identify information needs, search for and acquire necessary information, as well as to store, process, analyze, and present that information. It also involves ensuring the integrity and accessibility of information, protecting its confidentiality, and adhering to legal and ethical norms while working with it [2].

Today, we observe manifestations of information culture in all areas of modern life. Globalization is viewed as a consequence of the expanding information culture, and unlike pre-industrial and industrial cultures, the technologies of the information society allow for a rapid transition from event to information. Information about events is disseminated in real time, and the new world order is now built on communication. Unlike other emerging technologies (such as nanotechnology and genetic engineering), the information space is relevant to everyone, representing a new reality in which all individuals live or will soon live. This information space has a direct impact on everyone's life. The widespread use of information technologies, social media, and networks has influenced nearly every aspect of daily life. As the information space plays a dominant role, it reshapes individuals' ontological status and can be understood as the formation of a networked consciousness. Information culture is developed precisely within this new reality. Specifically, this culture, which can be described as a person's second nature, has reached a new level in the form of an interactive virtual space. In the information society, individuals not only create a new objective world as they emerge in their "second" nature (culture), but also generate objects of different natures (such as networks, communication, and

multimedia). For this reason, some scholars consider the culture of the information society to be a "third" nature.

The challenge of forming information culture is a relevant topic in today's world. In 2003, UNESCO adopted the "Prague Declaration on Enhancing Information Literacy." In 2005, one of the main issues discussed at the international summit in Tunis, dedicated to the problems of the global information society, was the digital divide or information inequality. The essence of the information inequality problem extends beyond access to information technologies and the availability of information; it is also closely linked to an individual's information culture. In 2006, an international conference titled "The Information Culture of the Individual: Challenges of the Information Society" was held in Moscow, addressing current issues in the field. According to Professor K.K. Colin, who spoke at the conference, information culture determines society's capabilities in utilizing national and global information resources for development, competitiveness, and a country's place in the world community. Therefore, information culture should be regarded as one of the key factors ensuring national security [4].

The functioning of the education system plays a crucial role in shaping information culture. It must prepare individuals for the information society from a young age, instilling in them both information culture and information ethics. Research on this issue has been conducted at Kemerovo State University of Culture and Arts in Russia. As a result of this research, a concept for developing individuals' information culture has been proposed, along with curricula and teaching methodologies for the course "Foundations of Information Culture," designed for all levels of education, starting from the first grade of primary school. The subject "Information Culture" is taught not only in Kemerovo but also in several educational institutions across Russia [32].

E. Toffler emphasized the importance of forming information culture by stating: "Today, the ability to select the most essential pieces from a collection of data, analyze them correctly, and deliver them to the requester in a timely manner is paramount. Therefore, preparing individuals for the information society has become one of the most important tasks of our time. This is only achievable by cultivating their information culture.

Gillian Oliver believes that information culture is shaped by influences at various levels, some of which are more open to change than others. She proposes the following levels:

First Level: The foundational or core layer of the organization's information culture

- Respect for information as evidence – the recognition and understanding of the need for information management for accountability purposes.
- Respect for information as knowledge – the recognition and understanding of the need to manage specific information to increase knowledge and awareness.
- Willingness to share information – the degree to which information exchange is accepted as the norm within the organization.
- Trust in information – attention to reviewing preferred primary sources of information, such as individuals or text resources.
- Language requirements – any restrictions related to the specific symbols used, as well as the need for multilingual versions of information.
- Regional technological infrastructure – the existing technological infrastructure abroad is a significant factor influencing the dimensions of information culture within the organization.

Second Level: Skills, knowledge, and experience of employees related to managing information that can be acquired or developed in the workplace

- Information-related competencies, including information and computer literacy.
- Awareness of ecological (social and organizational) requirements related to information.

Third Level:

- Existing information management models (information architecture).
- Reliance on organizational systems designed to manage information.

Viden Wulf proposed five stages for analyzing and understanding information culture:

- Information environment.
- Information as a resource.
- Work processes.
- Innovation.
- Business performance.

The demand for information is considered a primary condition for the formation of information culture. This demand necessitates the creation of complex networks of information systems for consumers. Like any form of activity, information activities require creative and professional use of information resources [9]. When referring to information resources, this typically encompasses a collection of information materials, documents, and data sets that hold social significance and are used in socio-political practice. In information systems, formal documents or collections of documents are regarded as information resources in a legal sense. Overall, information resources can be found in the possession of citizens, government authorities, local governance structures, organizations, enterprises, and public associations as elements of property. The relationships regarding ownership of information resources are regulated by civil legislation [21]. Information resources consist of information and knowledge, descriptions of specific fields using linguistic means, and the inclusion of information and knowledge necessary for acquiring further insights.

Effective use of each information resource occurs when potential users or consumers are informed about the resource's availability, content, and methods of access. One important direction for the development of information resources is the automation of their formation and utilization processes, which is crucial for the advancement of national resources. Protecting and efficiently using information resources constitutes a specialized activity. The idea that information culture is closely linked to information activity can be emphasized.

In the existing literature, "information activity" refers to the processes and procedures involved in the collection, processing, preservation, retrieval, and dissemination of information, as well as the formation and acquisition of information resources. The primary goal of information activity is to ensure that citizens and organizations can access essential information without obstacles. This involves not only consuming information but also disseminating it; facilitating citizen participation in decision-making processes related to important political, social, and economic issues cannot occur without external influence [29].

The process of informationization plays a significant role in shaping information culture. Informationization encompasses the organized socio-economic processing, retrieval,

and dissemination of information, along with the creation of conditions for its implementation. The prioritization of informationization in society is driven by increasing information demands and its role in providing information to production and social management systems, as well as its substantial contribution to public development.

The primary objective of informationization is to meet information demands while ensuring the rights of citizens, government authorities, and public associations. The goal is to establish the necessary infrastructure, as the functioning of cultural, political, and economic systems at any level or scale is not possible without it. This discussion highlights the recognition of information's role in traditional theories of cultural progress.

As information technologies have evolved, the demands on information culture have also changed. In this context, the development trends of information culture can be understood within the framework of the information revolutions that have occurred throughout civilization's history:

In the first stage, the accurate perception, analysis, and distortion-free transmission of information were seen as the primary indicators of information culture.

The second stage is characterized by the emergence of writing, which led to a relative expansion of the components of information culture. During this stage, information was represented in manuscript form on various tablets, and the new knowledge, skills, and practices associated with the representation and reading of hieroglyphs and letters on these tablets became integral components of information culture [23].

The third stage is associated with the invention of book printing and is characterized by the emergence of the technological component of information culture.

The fourth stage marks the advancement of both the humanitarian and technical components of information culture, driven by improvements in the technical means of information transmission and storage. The discovery of electricity enabled the automation of information collection, storage, and transmission through various devices, such as radio, television, audio, and video.

The fifth stage relates to the subsequent development of powerful information tools and carriers linked to the invention of personal computers. As a result, humanity gained the most powerful and sophisticated means for processing information in its history.

The sixth stage is associated with the emergence of the information society. In this society, where information has become a strategic resource, each individual must possess sufficient information culture to successfully realize their potential [2, 139].

Hindle proposes that information culture consists of six elements:

- Horizontal and vertical information flows;
- Access to the information necessary for individuals to perform their work;
- Decisions based on informed reasoning;
- Everyone viewing information management as part of their role;
- Information exchange as essential for establishing effective working relationships;
- IT being regarded as a tool for achieving business outcomes.

Kuri and Mur identify six key elements essential for evaluating information culture:

- Communication flows;

- Inter-organizational partnerships;
- Internal environment;
- Information management;
- Processes and procedures;
- Leadership.

According to Chu and others, information culture consists of the following components:

- Communication flows;
- Inter-organizational partnerships;
- Internal environment (collaboration, openness, and trust);
- Management of information systems;
- Information management;
- Processes and procedures.

Kuri and Mur argue that the synthesis of information culture and organizational culture is a crucial part of the transformation process into a knowledge-based organization. The organization first recognizes the necessity of adopting information culture, then conveys its ethics and demonstrates commitment by restructuring to reflect the components of information culture. This process is dynamic and continues until the philosophy and practice of information culture become the norm. At this stage, information culture no longer differs from organizational culture, and the organization evolves into a culture where the availability and use of information are integral to daily operations.

Marchand identifies four types of information culture:

- Functional culture: Managers use information as a means to exert influence or power over others;
- Culture of sharing: Managers and employees trust one another to use information to improve their activities;
- Inquiry culture: Managers and employees seek information to better understand the future and adapt to emerging trends;
- Discovery culture: Managers and employees are open to new insights related to crises and radical changes, seeking ways to create competitive advantages.

Davenport distinguishes the following types of information culture:

- Open or closed;
- Fact-oriented or based on rumor and intuition;
- Internally or externally focused;
- Controlling or empowering;
- Preference for specific information channels or media.

The formation of the information space takes place in the process of practice, which means that its activity interacts with the environment. Informative changes occurring in the information space occur directly due to human activity, his intellect, ability, psychology.

Naturally, this process also leads to changes within the individual. However, no matter how active a person is, it is impossible for the social environment they inhabit to change without information. Humans transform their cultural environment through information and are also influenced by this altered context. In this regard, the role of the cultural environment and the activities that create cultural values is unparalleled in the formation of information culture. The information environment encompasses the creation of opportunities that determine how information is obtained and utilized. The development of culture and information technologies can be approached from two perspectives. On one hand, culture itself has been deeply involved in the process of technological advancement; on the other hand, the system of information technologies collectively influences cultural development [8]. In the first instance, cultural values define technology and its potential, leading to the projection of society's cultural values into the realm of information technologies. This shift in cultural values also prompts changes in technical priorities. Conversely, the interaction between culture and technology characterizes the integration of new achievements and technologies into cultural processes. The impact of modern technologies on society leads to various changes. Consequently, the process of culturally assimilating technologies can be slow. However, modern and traditional technical means are interconnected, their functions must necessarily implement the mechanisms of culture.

Culture is the informational foundation of human society and is inseparable from information. In an information society, culture plays a crucial role. One representation of human culture is the concept of the "three-dimensional space of culture" [30]. This cultural space is formed by knowledge, values, and rules. Spiritual culture is defined by the alignment between knowledge and values, while values and rules shape the framework of social culture. Technological culture is characterized by rules and knowledge. Within the cultural space, the aspect of spiritual culture is often regarded as the most influential in everyday life, encompassing cultural forms such as religion, art, and philosophy. A defining feature of all forms of spiritual culture is their emphasis on the combination of knowledge and values. Spiritual culture represents the "cognitive and value aspect" of the cultural space. Additionally, the cultural space includes a set of cultural forms that define human social relationships and interactions with society, encompassing ethical, legal, and political cultures. These forms reflect social values and ideals, as well as general behavioral norms that arise from these values. This dimension of culture can be identified as social culture, which reflects social relationships. In the cultural space, its dynamics are regulated by "rules" and "values." Technological culture, broadly defined, pertains to the assimilation and processing of materials, performances, productions, and the design of various artifacts. Knowledge and rules are essential elements of technological culture, while values hold a secondary priority. The aspect of technological culture within the cultural space is also governed by knowledge and rules.

In 2013, the three-dimensional model was first applied to represent information culture [10]. Recent advancements in developing technologies, particularly in artificial intelligence and data science, enable a deeper and more accurate representation of the culture of the information society [28].

Literature:

1. Acerbi, A. Cultural Evolution in the Digital Age; Oxford University Press: Oxford, UK, 2020.
2. Aliguliyev R.M., Mahmudova R.Sh. Information culture essence and formation problems and solutions. News of Baku University No. 1, 2008

3. Aliguliyev R., Valehov J., Mahmudov R. Some aspects of the formation of Internet journalism., Information society series, 2008
4. Colin KK. The new information culture of society as a global problem. <http://confifap.cpic.ru/upload/2006/reports/tezis-694.doc>.
5. Computer technologies processing information // Pod. ed. c. in Nazarova M.: "Finance and statistics" 1995
6. Irhin Yu.V., Zotova M.V. Political science. M.: Jurist, 2000, 511 p.
7. Karmin, A.S. Culturology: Textbook; Lan: Saint-Petersburg, Russia, 2008.
8. Kastels M. Information age: economy, society and culture. M: ГУБШЭ, 2000, 608 с
9. Kinelev V.G. Education and civilization// Informatics and education, 1996.
10. Kitchin, R. The Data Revolution: Big Data, Open Data, Data Infrastructures and Their Consequences; Sage Publications: London, UK, 2014.
11. Kovalenko N.D. Methods of realization of professional orientation in the selection and construction of the content of general education subjects in the higher school. Aftoref...к.п.н. Tomsk, 1995
12. Kranzberg M. The information age: evolution or revolution? Washington, 1985, 251 p.;
13. Kravets V.A., Kuharenko V.N., "Issues of formation of information culture", <http://www.ifap.ru/eng/projects/infolit.htm>
14. Langlois, G. Social media and the care of the self. In Digital Existence: Ontology, Ethics, and Transcendence in Digital Culture; Lagerkvist, A., Ed.; Routledge: New York, NY, USA, 2019; pp. 156–170.
15. Mannheim Jarol B., Rich Richar K. Political science. Research methods. M.: Изд-воВесьМир, 1999, 544 p.
16. Mitchell, W.J. E-topia: Urban Life, Jim—But Not as We Know It; MIT Press: Cambridge, MA, USA, 1999
17. Negodaev I.I., Andreevis I.I. On the way to the information society. Rostov-on-Don, 1999.
18. Popov V.D. Informatsiology and information policy. M.: Изд-во РАГС, 2001, str.2
19. Qashamoglu A. Philosophical and sociological problems of social management, Baku: “Seda” publishing house, 2008
20. Roszak T. The Cult of Information: The Folklore of Computers and the True Art of Thinking. - Cambridge: Lutterworth, 1986. p.14
21. Russian legal encyclopedia. M.: ИИФРА, 1999, 330 с.
22. Semenyuk E.L. Information culture of society and progress of informatics. NTI. Ser.1. 1994, No. 7
23. Savchuk L.N. Information culture at various stages of the development of human society // Informatization of education. – 2005. - #2. - p. 28-34.
24. Shhwarz, J.A. Umwelt and Individuation: Digital Signals and Technical Being. In Digital Existence: Ontology, Ethics, and Transcendence in Digital Culture; Lagerqvist, A., Ed.; Routledge: New York, NY, USA, 2019; p. 61.

25. Sperber, D. Explaining Culture: A Naturalistic Approach; Blackwell: Oxford, UK, 1996
26. Stiegler, B. The Age of Disruption: Technology and Madness in Computational Capitalism; Polity: Cambridge, UK, 2019
27. Stonier T. Information and the Internal Structure of the Universe: An Exploration into Information Physics. - London: Springer-Verlag, 1990. p.21
28. Turkle, S. Alone Together; Basic Book: New York, NY, USA, 2011; pp. 179–186.
29. Vasylnko A.I. Political global science. M.: Lagos, 2000, 360 p.
30. White, L.A.; Carneiro, R.K. The Science of Culture: A Study of Man and Civilization; Grove Press: New York, NY, USA, 1949.
31. Yampolsky, R.V. On Controllability of AI. arXiv 2020, arXiv:2008.04071.
32. Yusupov R., Zabolotsky V.P. Global information space: ethics and safety //Technology of information society – Internet and modern society. -СПб.: СПб.: УН-та, 2003. -с.141-146.
- 33.<http://www.slideshare.net/thapke/information-culture-different-views-on-information-literacy>
34. [http:// www.mediaedu.ru](http://www.mediaedu.ru)

**ADVERBS AND TYPES OF MEANING IN MIRZE KAZIMBEY'S WORK
"GENERAL GRAMMAR OF THE TURKISH-TATAR LANGUAGE"
MİRZƏ KAZIMBƏYİN "TÜRK-TATAR DİLİNİN ÜMUMİ QRAMMATİKASI"
ƏSƏRİNDƏ ZƏRFLƏR VƏ MƏNACA NÖVLƏRİ**

XATİRƏ KƏRİMOVA

AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu, elmi işçi

<https://orcid.org/0000-0001-9854-7140>

XÜLASƏ

Məqalədə XIX əsrdə Rusiyada yaşayıb yaratmış, Azərbaycan əsilli görkəmli alim, rus şərqşünaslığının banisi Mirzə Kazimbəyin "Türk-tatar dilinin ümumi qrammatikası" əsərində zərflər və onların mənaca növləri araşdırılmışdır. Dilçi-alimin zərflər üzərində işlərkən Azərbaycan dilçiliyinə məlum olmayan terminlər işlətmişdir. Zərflərin çoxşaxəliliyi dilçi tərəfindən bir qədər sadələşdirilmiş, ayrı-ayrılıqda sistemləşdirilmişdir. Kazimbəyin araşdırmaları müasir dilçilikdə də öz aktuallığını itirməmişdir.

Mirzə Kazimbəy türk dilləri qrupunu tədqiq edərkən nitq hissələrinə ənənəyə əsaslanaraq hər birinə ayrıca şəkildə fəsil həsr etmişdir. Əsərdə zərflər II hissənin IX fəslində yer alaraq, yeddi bənddə tədqiq edilmişdir.

Dilçi-alim zərflərin a) sifətlərdən b) müxtəlif qoşmalar vasitəsi ilə ərəb və türk dilindəki isimlərdən c) hallanmayan zərflər kimi qəbul edilən ərəb və fars mənşəli isimlərdən və d) ince və yaxud önce kimi tələffüz edilən nece, çe, ce ədatlarının əlavə olunması ilə məlum isimlərdən düzəldiklərini vurğulamışdır.

Mirzə Kazimbəyin öz əsərində işlətdiyi bəzi qrammatik terminlər müasir dilçilikdə demək olar ki yoxdur və yaxud da çox az işlədilir. Zərf bölməsində dilçi-alim прилагательные наречия (prilaqatelnıya narəçiya) adlı termin işlətmişdir. Kazimbəy qrammatikanı yazanda fransız şərqşünası, tərcüməçisi, səyyahı A. Joberin "Türk dili qrammatikasının əsasları" kitabını mötəbər mənbə hesab edərək ona istinad etmişdir. Həmin bu əsərdə Kazimbəyin işlətdiyi прилагательные наречия terminini A.Jober Adjectifs adverbiaux adlandırmışdır. Professor İ. Abbasov bunu Azərbaycan dilinə zərflər (adyektiv zərflər, yaxud adverbial sifətlər) kimi tərcümə etmişdir.

Açar sözlər: Mirzə Kazimbəy, zərf, qrammatika, dilçilik, türkologiya, şərqşünas

ABSTRACT

The article examines the adverbs and their meaning types in the work "General grammar of the Turko-Tatar language" by Mirza Kazymbey, an outstanding scholar of Azerbaijani origin who lived and created in Russia in the 19th century, the founder of Russian oriental studies. While working on adverbs, the linguist used terms which were unknown in Azerbaijani linguistics. The variety of adverbs has been slightly simplified by the linguist and systematized separately. Kazembek's research on adverbs has not lost its relevance in modern linguistics.

Some grammatical terms used by Mirza Kazymbek in his work are almost non-existent or rarely used in modern linguistics. In the adverb section, the linguist-scientist used the term

прилагательныя наречія (prilaqatelnıya nareçiya). When Mirza Kazymbek wrote the grammar, he considered the book of the French orientalist, translator, and traveler A. Jobber "Basics of Turkish Language Grammar" as a reliable source and referred to it. A. Jobber called the term adverbial adjectives used by Mirza Kazymbek in this work Adjectives adverbiaux. Professor I. Abbasov translated it into Azerbaijani language as adverbs (adjective adverbs or adverbial adjectives).

Key words: Mirza Kazymbek, dialect, grammar, linguistics, Turkology, orientalist.

Rusiyada yaşayıb yaratmış, Azərbaycan əsilli görkəmli alim, rus şərqşünaslığının banisi, dünya şöhrətli türkoloq, böyük şərqşünas, ensiklopedik biliyə malik Mirzə Kazımbəy Azərbaycan dilini elmi əsaslarla ilk dəfə tanıتماğa başlanğıc verən ilk dilçi alimdir. Dil və dilçilik sahəsində onun ən çox maraqlandığı mövzular arasında türk dilləri və mədəniyyətlərinin tipologiyası olmuşdur. Onun müxtəlif elm sahələrinə dair fəaliyyəti az-çox tədqiq edilmişsə də, alimin dilçilik fəaliyyəti elmi baxımdan daha geniş tədqiq edilməmiş qalmışdır. Şəxsiyyəti ilə yaxından tanış olarkən bir daha qürur duyduğumuz görkəmli alimin qrammatikaya aid silsilə əsərləri ötən əsrdən bu yana dövrün bir çox görkəmli dilçi alimlərin diqqətini cəlb etmiş, onlar öz əsərlərində Kazımbəyin “Türk-tatar dilinin qrammatikası”nın adını çəkmiş, yüksək qiymətləndirərək ondan bəhrələnmişlər. Lakin yuxarıda da qeyd edildiyi kimi qrammatika daha geniş surətdə tədqiq olunub tanıtılmamışdır. Dilçi-alimin qrammatikası bir neçə qohum dilin materiallarına əsaslanan müqayisəli xarakterə malik tədqiqat əsəridir [Quliyev V., 1987. - s.78]. Dünya türkologiyasına səs salan bu fundamental əsər Rusiyada iki dəfə ən böyük sayılan Demidov mükafatına layiq görülmüşdür. “Türk-tatar dilinin ümumi qrammatikası”adı altında ikinci nəşrindən cəmi iki il sonra şərqşünas Teodor Senker 1848-ci ildə alman dilinə tərcümə etmişdir. Qərbi Avropanın ali məktəblərində dərslik kimi istifadə edilən bu kitab iki əsrə yaxındır ki, Azərbaycan dilinə tərcümə olunmamışdır. Son dərəcə əhəmiyyətli olan bu əsərin tərcüməsi gec də olsa 178 il sonra reallaşdı.

Azərbaycan dilçilik elminə misilsiz böyük töhfə olan professor İdris Abbasovun “Mirzə Kazımbəyin “Turk tatar dilinin ümumi qrammatikasının tərcümə, tədqiq və şərhı” adlı 1007 səhifəlik böyük kitabı son onilliklər ərzində Azərbaycan dilçilik elmində mühüm hadisə sayılmışdır. Bu kitab müasir dilçilər, Azərbaycanşünas alimlər tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdir. Həcmi ilə də seçilən bu fundamental dəyərli əsər Mirzə Kazımbəyin qrammatikasının geniş tədqiqinə başlayan alimlər, həmçinin şərqşünaslar, ərəbşünaslar, türkoloqlar, dilçi-filoloqlar, dil nəzəriyyəçiləri, Türk-Azərbaycan dili tarixinin mütəxəssisləri, tərcüməçilər üçün də əvəzsiz vasitə olacaqdır. Bələliklə, dilimizi elmi baxımdan ilk tanıtdıran dilçi alim Mirzə Kazımbəyin bu əsəri yorulmaz tədqiqatçılar tərəfindən hər zaman rəğbətlə qarşılanaraq yeni tədqiqatlara yol açacaqdır.

Kazımbəy türk dilləri qrupunu tədqiq edərkən nitq hissələrinə ənənəyə əsaslanaraq hər birinə ayrıca şəkildə fəsil həsr etmişdir. Əsərdə zərflər II hissənin IX fəslində yer alaraq, yeddi bənddə tədqiq edilmişdir.

Dilçi-alim zərflərin a) sifətlərdən b) müxtəlif qoşmalar vasitəsi ilə ərəb və türk dilindəki isimlərdən c) hallanmayan zərflər kimi qəbul edilən ərəb və fars mənşəli isimlərdən və d) ince və yaxud önce kimi tələffüz edilən nece, çe, ce adatlarının əlavə olunması ilə məlum isimlərdən düzəldiklərini vurğulamışdır.

Mirzə Kazımbəy öz əsərində işlətdiyi bəzi qrammatik terminlər müasir dilçilikdə demək olar ki yoxdur və yaxud da çox az işlədilir. Zərf bölməsində dilçi-alim прилагательныя наречія (prilaqatelnıya nareçiya) adlı termin işlətmişdir. Kazımbəy qrammatikanı yazanda fransız

şərqsünası, tərcüməçisi, səyyahı A. Joberin “Türk dili qrammatikasının əsasları” kitabını mötəbər mənbə hesab edərək ona istinad etmişdir. Həmin bu əsərdə Kazımbəyin işlətdiyi прилагательные наречия terminini A. Jober Adjectifs adverbiaux adlandırmışdır. Professor İ. Abbasov bunu Azərbaycan dilinə zərflər (adyektiv zərflər, yaxud adverbial sifətlər) kimi tərcümə etmişdir [Abbasov İ., 2017. - s.620-621]. Özündən sonra hər hansı bir feilin işləndiyi, yaxud güman olunduğu bu sifətlər zərflərə çevrilir. Mirzə Kazımbəy öz bənzərsiz əsərində zərf kimi qəbul edilən sifətlərin sayının öz dilimizdə kifayət qədər olmasını izah edərək onlardan ən çox işlənənləri qeyd etməyi məqsədəuyğun hesab etmişdir. Lakin ərəb və fars dillərindən alınma sözlərin heç bir dəyişiklik etmədən işlədildiyini qeyd etmişdir. Dilçi-alim ərəb dilindən alınmış zərflərin özünü də növünə görə ayıraraq sistemləşdirmişdir.

Tarixən bir sıra zərflər başqa nitq hissələrinə daxil edildiyi kimi, zərf olmayan bir sıra sözlər də zərflər sırasına daxil edilmişdir. İndi dilçiliyimizdə zərflər bir nitq hissəsi kimi xeyli saflaşdırılmış, başqa nitq hissələrindən təmizlənmişdir [Kazımov Q., 2010. - s.355]. “Türk-tatar dilinin qrammatikası” əsərində verilən ərəb dilindən alınmış sıra, təsdiq, inkar, məhdudlaşdırma, yaxud da şübhə bildirən zərflər müasir dilçilikdə modal sözlər sırasına aid edilmişdir. Düzdür bəzi dilçilər zərflərin bu məna növlərini klassik ənənələrə uyğun hesab edərək cümlədə zərflik kimi qəbul edirlər. Lakin bununla yanaşı bu növlərin müasir dilçilikdə bir o qədər zəif inkişafını, az öyrənilməsini də vurğulayırlar.

Kazımbəy qrammatikada ərəb və fars mənşəli isimlərdən alınmış hallanmayan sözləri zərflər sırasına daxil etmişdir. Bəli, yox, çox, olduqca, bu dəqiqə, daha, ilə, birlikdə sözləri bu qəbildəndir.

Mirzə Kazımbəy incə və yaxud öncə kimi tələffüz edilən -nce, -çə, -ce ədatlarının əlavə olunması ilə məlum isimlərdən düzələn zərfləri aşağıdakı kimi təsnif etmişdir. a) yer, ölkə və vilayətlərdə yaşayan əhalinin adlarına; məsələn: fransızca, türkcə b) ərəb, türk və fars dilində olan müəyyən sifətlərə; məsələn müvafiq olaraq, ...görə, gizlicə, sakitcə, yaxşı, xoş; c) fars dilinə görə, osmanlı adətinə görə [Kazem-Bek M.A., 1846. - s.325].

Müasir dilçilərin bir qismi dil adlarına ca2 ədatının artırılması ilə zərflərin düzəlməsi məsələsini birmənalı şəkildə qəbul etmirlər. Bu münasibətin təbii ki, səbəbləri vardır. Belə olsa, dünyada neçə min dil adı varsa, Azərbaycan dilində də o qədər, yəni minlərlə bu tipli zərfin ola biləcəyi ilə izah edirlər.

“Türk-tatar dilinin qrammatikası”nda türk dilində birgəlik halını əmələ gətirən ilə, dan qoşmalarının əlavə edilməsi yolu ilə düzələn zərflərin də olması dilçi tərəfindən diqqət mərkəzinə çəkilmişdir. Məsələn: dənizdən, dəniz vasitəsilə, quru yolla, səhərdən, növbə ilə, diqqətlə, mərhəmətlə, biroturuma, birdən. Müasir dilçilikdə də mücərrəd isimlərə ilə, la qoşmaları artırıldıqda zərflərin düzəldiyi vurğulanmışdır [Kazımov Q., 2010. - s.361-362]. Mehribanlıqla, təəccüblə, ahənglə, həyəcanla, güclə, diqqətlə, sevinclə, razılıqla, səbirsizliklə və digər bu kimi zərflər mücərrəd isimlərə ilə, la qoşmalarının əlavəsi ilə alınmışdır.

Beləliklə Mirzə Kazımbəy “Türk-tatar dilinin ümumi qrammatikası” əsərində zərfləri, onların mənacə növlərini ətraflı aydınlaşdırmış, müasir dilçilik üçün aktual olan ideyaları möhkəmləndirmişdir. Bununla bərabər nitq hissələri arasında mürəkkəbliyi, çoxşaxəliyi ilə seçilən zərflər qrammatika əsərində öz spesifik xüsusiyyətləri ilə alim tərəfindən bir qədər sadələşdirilmiş şəkildə araşdırılmışdır.

Heç də təsadüfi deyildir ki, Azərbaycan dilçilik elminin ən müxtəlif sahələri üzrə aparılan tədqiqat işlərində Kazımbəyin bu misilsiz qrammatika əsəri etibarlı, ilk elmi mənbə kimi hesab edilir.

ƏDƏBİYYAT

1. Abbasov İ. Mirzə Kazımbəy. Türk-tatar dilinin ümumi qrammatikası. Tərcümə, tədqiq və şərh. Bakı, “Zərdabi LTD MMC”, 2017, 1000 s.
2. Kazımov Q. Müasir Azərbaycan dili. Morfologiya. Bakı, “Elm və təhsil”, 2010, 448 s.
3. Казем-Бек М.А. Общая грамматика турецко-татарского языка. Казань, 1846, с.454
4. Quliyev V. Mirzə Kazımbəy. Bakı, “Yazıçı”, 1987, 205 s.

A HAUNTED HOUSE BY VIRGINIA WOOLF: AN ANALYSIS

İrina-Ana DROBOT¹

¹Technical University of Civil Engineering Bucharest, Faculty of Engineering in Foreign Languages, Department of Foreign Languages and Communication, philology, education, ORCID number 0000-0002-2556-6233

Abstract

The purpose of this paper is to analyze the short story *A Haunted House* by Virginia Woolf, which focuses on an old couple. They are the ghosts and they are not stereotypical ghosts, since they are not threatening, or evil. They are simply nostalgic and they wish to look over the memories of their lives together. In this short story, readers witness a real, living couple who feel the presence of the ghost couple. The dead couple search for the treasure that has been left behind and which is a symbolic one, meaning that it is the love they had felt when they were alive. The presence of the dead couple is felt by the living couple. The dead couple is searching for memories of the life they had shared together. The couple that is still alive becomes aware that the treasure refers to the love and personal connection, as well as in the joy which transcend time. Love, from this point of view, remains eternal.

The ghosts become, from a reader-response perspective, a means of connection with the past. The living couple can realize, as if they have been engaged in a dialogue with the old couple, that their feelings for each other are all that matters. A phenomenological perspective will complete the reader-response approach.

Keywords: Reader-response criticism, Phenomenology, Mindset

1. INTRODUCTION

As a representative of Modernism, we readers have formed an image of Virginia Woolf's writing style and we have also formed certain expectations with respect to what her writings should be like. We draw from our past experience with respect to literary works, and to the universe of a certain writer, as much as we do with respect to various everyday, common life experiences. Since we have formed templates and patterns according to which we can recognize and understand various experiences and life situations, anything that goes against the previously established pattern and previous course of experience can make us claim that it is a challenge to our expectations. Any deviation from the usual, expected pattern can make us label it as experimentalism or innovation when it comes to literature and to the arts.

We have, as human beings, both the tendency to form patterns and to create habits, as well as routines for ourselves, to make the world understandable and familiar, to cling to what is familiar, as much as we have the tendency to search for new experiences, new perspectives, new ways of life, and to be open towards change. However, everything should happen at the right time, when we are prepared. Change should not become uncomfortable. It also depends on our personality how easily we can adapt to new situations and welcome change.

The Modernist movement in literature and the art was a reaction towards the past, which reflected the overall changes that were already going on in society at the time, due to high and fast technological development, new discoveries in science, the historical event of the First World War and its destructive effects, all of which led to questioning previously established meanings, certainties, and theories. Literature reflected changes in society under the form in which the story's plot was formed compared to the way it had been created until then. The story's plot during the Modernist age reflected the change in the way we had seen life until that moment, as stable, making sense, with a clear structure, with clear beginning, middle and end. The sense of stability and meaning collapsed with the many changes happening during the Modernist age. This is why the way Realism offered a representation of life in literary works of the previous age was felt as "restrictive and inadequate" (Lynch, 2015).

1.1. Theoretical Framework

The difficulties in defining Modernism are put forth by Anselmo (2014), since Modernism refers to "a variety of tendencies, attitudes, convictions, and for works of art disparate in quality and meaning, but alike in spirit and, sometimes, conception." Anselmo (2014) mentions the following definition of Modernism given by the Oxford English Dictionary, which considers it a term designating "[a]ny of various movements in art, architecture, literature, etc., generally characterized by a deliberate break with classical and traditional forms or methods of expression." Anselmo (2014) mentions Woolf's (1966) remark that, "on or about December 1910 human character changed." Further on, Anselmo (2014) also mentions the statement by Whitworth, in McNeillie, ed. (1924), that this claim by Woolf can be seen as "atypical" due to the fact that, "with the magnitude of the claim being so far out of key with the precision of the date, it seems to parody the usual mode of historical boundary-making." Habib et al (2024) mention that "Modernism is a term used to describe newness in literary devices and techniques." Habib et al (2024) also refer to the phrase "modernism" coined by Kermode (1968) at the end of the 1960s, which meant, according to Kermode (1968), that "there has been only one Modernist Revolution, and that it happened a long time ago." This makes us reader consider the fact that this is how the incoherence of the Modernist movement can be explained, as well as the way in which the Modernist mindset is still around with Postmodernism, and what follows after it.

Lynch (2015) mentions the following features of Modernism: "Modernism was an attempt to find new ways of capturing experience and identity, ways that would prioritise the individual and the interior mind, and push the boundaries of language and form to its limits." Further on, Lynch (2015) mentions that "The focus was on experimentation and newness, and abandonment of the fixed point of view, driven by a restlessness with regard to the traditional structures of 19th-century realism." This sums up the Modernist mindset, which readers seek to identify in Woolf's works, yet even this becomes a matter of patterns and templates of expectations which can be challenged, as not all of Woolf's works fit in this preestablished pattern.

Reader-response criticism (Mart, 2019) will be the approach used for analysing the way in which the short story *A Haunted House* by Woolf (2012) has an impact on them, based on the reader's emotional response, as well as on the response they have based on the way in which they use their background knowledge to understand and interpret the text. The reader-response approach will be completed by a phenomenological approach (Moran, 2002; Zahavi, 2018), which can relate to the way in which the writer views reality and literary works, as well as to the way in which readers view reality as shaped by literary works, and the way in which they view literary works based on their expectations from the categorization of certain writers as modernist.

2. METHOD

In the short story *A Haunted House*, Virginia Woolf (2012) presents to her readers a story that they may not identify as her staple Modernist, stream-of-consciousness style. The story is not one that is traditional, either, since it gives readers a completely different image than the usual one associated with ghosts and with haunted houses. Readers may expect, based on past literary works with ghosts as characters and with haunted houses, some horror stories, that are meant to scare them away or at least the other characters in the story. This is, however, not the case with Woolf's ghosts in *A Haunted House*. Nothing mysterious is going on in this story, either, or at least the mystery is not about a detail involving crime or murder, or even restless souls that cannot find their peace in the other world and have unsolved matters in the world here. Contrary to all expectations, the ghosts in Woolf's story are very fulfilled, as readers are led to understand that they are friendly ghosts, who have hidden a treasure. This treasure is, in fact, their happiness together as a couple, and their love for each other. The living couple looks for the treasure, which is a symbolic one.

The mood of the story is a light-hearted, playful one. The ghosts have hidden the treasure, yet expect the living couple to find it, and they seem to present this as a game: "Whatever hour you woke there was a door shutting. From room to room they went, hand in hand, lifting here, opening there, making sure—a ghostly couple" (Woolf, 2012). The haunting of the house by the old couple, with the specific noises of their being around, is not producing a frightening, or spooky effect. Instead, it leads readers to understand that the old ghostly couple is a presence just as normal in the house as that of the living couple.

There is a play upon figurative and concrete meaning in the looking for the treasure: "Here we left it," she said. And he added, "Oh, but here too!" "It's upstairs," she murmured. "And in the garden," he whispered "Quietly," they said, "or we shall wake them" (Woolf, 2012). The two couples are engaged in a game of hiding and searching. However, it is not clear what they are searching for. It is also not very clear to the readers which couple is the ghostly couple and which couple is the living couple. This shows that in the past, as well as in the present, couples have searched for the same things, and have had the same feelings, wishes, and needs. The treasure can be understood as an interplay between material and spiritual, abstract and concrete, figurative and literal meaning, as well as belonging to both past and present. The treasure can be understood as a memory, that of past happiness and past life together in a couple. The ghostly couple can be understood, by readers, as a past version of the living couple. The treasure can also signify love and happiness, in an abstract, figurative way, and the search can be considered only humorously one after a treasure in a literal, concrete way. The figurative language is turned into a concrete one, in the case of the treasure, of walking about the house and searching, as well as in the case of the ghosts. The ghosts can be understood as the "ghosts of the past," or the memories of the living couple. Readers can interpret this as two versions, or identities, of the same couple: a past one, which is no longer there, as the change of the members of the couple has been a radical one, and the present one. The present version of the couple, under the form of the living couple, searches for their happiness in the past, and, by extension, under the readers' interpretation, on what happiness meant to them a long time ago. Maybe the living couple wonders what had brought them together, maybe they are facing a moment of doubt, which can be due to the way in which they have changed by advancing in age, and the way in which they both need to adapt and to come to terms with these changes. At the same time, readers can think that the situation is reversed: the ghostly couple can be seen as a happy old couple, while the living couple can be seen as a young couple, searching for their meaning in

life and the way in which they can live together and be happy. The old couple, under the form of the ghosts, are perceived by readers as energetic and well-off together, while the young couple seems lost, as they are searching for the treasure and try to understand how they can live together in a happy way.

The old, ghostly couple seems to suggest to readers that they have lived happily ever after, in an extreme way, even after they are no longer alive. The young couple is still searching for what makes them happy, likely still trying to understand themselves individually and themselves as part of a couple.

The search becomes a playful and humorous one, suggesting in itself the beautiful moments a couple can share: “‘What did I come in here for? What did I want to find?’ My hands were empty. ‘Perhaps it’s upstairs then?’” (Woolf, 2012).

The couples mirror each other in their search for happiness together and for feeling loved. The ghostly couple knows the answer, as they have found happiness and love, and now they wish to share their answer with the living couple. This challenges and even contradicts the stereotype of the evil ghosts, who are expected to engage in wrongdoings in a house. The haunted house is, in fact, a house where the history of another couple, who had likely lived there before, can be discovered by a present-day couple, and they may learn from them. The ghostly couple, or the couple of the past, may inspire the living couple on living their lives together and being happy with each other.

The treasure, in fact, lies in sharing a happy life together, and in being together with the loved person. What is more, the treasure consists precisely in finding the right person, which becomes synonymous with the respective treasure. This interpretation comes as a final thought of the readers, as they witness the entire short story, based on couples’ lives. The most pleasant moments are those spent together: “‘Wandering through the house, opening the windows, whispering not to wake us, the ghostly couple seek their joy” (Woolf, 2012). The ghostly couple further remembers their happy moments together which they have spent in that house, and such an experience can be relatable to any living couple, in fact: “‘Here we slept,’ she says. And he adds, ‘Kisses without number.’ ‘Waking in the morning—‘ ‘Silver between the trees —‘ ‘Upstairs—‘ ‘In the garden—‘ ‘When summer came—‘ ‘In winter snowtime—‘ The doors go shutting far in the distance, gently knocking like the pulse of a heart” (Woolf, 2012). These can be seen as memories of any couple, from the time they were young. The living couple can be seen by the ghostly couple, perceived as the old couple by the readers, as a reflection of who they were in their youth, in a continuous process of searching for who they were, as well as during the times when they lived the moment and enjoyed themselves, as well as their lives together.

The treasure can be interpreted figuratively as happiness by the readers of this short stories based on free associations (Schachter, 2018) with elements that come to complete the picture, based on clues given by the author of this short story. Free associations are used in psychoanalytic psychotherapy sessions in order to allow patients to express themselves freely by saying anything that comes to their minds in relation to a word or image. The readers can see various images of couples spending a good time together in all rooms of a house and throughout the seasons, which makes them consider various moments in the life of a couple.

The ending of the short story gives the key to the treasure, interpreting it as happiness together in a couple, and it also seems to consist of various disparate moments and free associations with the happy life of a couple: “‘Safe, safe, safe,’ the heart of the house beats proudly. ‘Long years—‘ he sighs. ‘Again you found me.’ ‘Here,’ she murmurs, ‘sleeping; in the garden reading;

laughing, rolling apples in the loft. Here we left our treasure—‘ Stooing, their light lifts the lids upon my eyes. ‘Safe! safe! safe!’ the pulse of the house beats wildly. Waking, I cry ‘Oh, is this your buried treasure? The light in the heart’” (Woolf, 2012). The apparently disparate moments are all part of the memories of a happy life together as a couple.

Readers find in this short story a theme familiar to them in Woolf’s works, that of memory. The reflections are also present, and the inner world is visible with respect to the way in which the house becomes a means of reflecting about the everyday life reality of a couple living together. At the same time, the ghosts are a fantasy element, and readers can consider it an unexpected element in Woolf’s work, as it is not usually present. However, it is reworked in a manner specific to Woolf’s writing style, based on inner reflections and moving back and forth in time, from past to present and the other way round.

3. FINDINGS

The short story *A Haunted House* by Virginia Woolf deals with memories and inner reflections in a surprising and challenging way for knowledgeable reader of her work. It is perceived as a very playful piece, and the imagery is so striking that the message comes across all the more convincing and worth remembering, as well as taken into account. Reader-response criticism is the best approach to analysing this short story, since the reader is maintained in an active position, ready to engage with expectations based on previous works of fiction, before Woolf, and with Woolf’s own. With the conversion of the image of the ghost into the abstract ideas about memory and reflections, as well as past identities and past selves, the short story becomes completely unexpected to readers and innovative based on their stereotypical image of Woolf’s writings. The abstract aspect may hinder readers in the process of visualising the action in Woolf’s works, yet in this short story abstract and concrete, literal and figurative can be seen in total harmony with one another.

4. DISCUSSION, CONCLUSION AND RECOMMENDATION

The short story *A Haunted House* by Virginia Woolf becomes a means of friendly introduction to the work of this representative author of the Modernist age. The story is indeed very short and, due to this, economical in style. All the details are the minimal ones necessary, and selected with care. The short story looks special, and completely unexpected of Woolf, as she leads readers to explore completely different perspectives and sides of her Modernist writing technique. Her experimentalism and innovation become striking, and readers are surprised by the extent of her imagination. Readers are more used to her novels related to everyday life reality and the interior response of the characters to it, in novels such as *Mrs Dalloway*, *To the Lighthouse*, *The Waves*, and *Jacob’s Room*. However, those readers familiar with her novels where she uses fantasy to a large extent, such as *Orlando* and *Flush* can more easily accept this different side of Woolf. Like the novels *Orlando* and *Flush*, the short story *A Haunted House* can be appealing to readers who are fantasy fans.

5. REFERENCES

- Anselmo, A. (2014). Modernism. EDUCatt-Ente per il diritto allo studio universitario dell'Università Cattolica.
- Habib, M. M., Alqaryouti, M. H., Alruzzi, K. A., Sadeq, A. E., Hammad, M. M., & Nureldeen, W. (2024). The History and Concept of Modernism. In Business Analytical Capabilities and

Artificial Intelligence-Enabled Analytics: Applications and Challenges in the Digital Era, Volume 1 (pp. 355-362). Cham: Springer Nature Switzerland.

Kermode, F. (1968). *Continuities*. New York: Random House.

Lunch, S. (2015). Out of the wasteland: the first World War and modernism. <https://www.irishtimes.com/culture/heritage/out-of-the-wasteland-the-first-world-war-and-modernism-1.2190829>

Mart, C. (2019). Reader-response theory and literature discussions: A Springboard for exploring literary texts. *The New Educational Review*, 56(2), 78-87.

Moran, D. (2002). *Introduction to Phenomenology*. Routledge.

Oxford English Dictionary. (2014). www.oed.com.

Schachter, J. (2018). Free association: From Freud to current use—the effects of training analysis on the use of free association. *Psychoanalytic Inquiry*, 38(6), 457-467.

Woolf, V. (1924). Character in Fiction. In Andrew McNeillie (ed.), *Essays of Virginia Woolf*, quoted in Whitworth, p. 23.

Woolf, V. (1966). Mr. Bennett and Mrs. Brown. In: *Collected Essays, Vol. I*, pp. 319–337. London: Hogarth Press.

Woolf, V. (2012). *A Haunted House and Other Short Stories*. Project Gutenberg. <https://gutenberg.net.au/ebooks12/1203821h.html#ch-02>

Zahavi, D. (2018). *Phenomenology: the Basics*. Routledge.

**YOUTH UNEMPLOYMENT AND SOCIAL WORK: AN EVALUATION ON
TURKSTAT DATA**
**GENÇ İŞSİZLİĞİ VE SOSYAL HİZMET: TÜİK VERİLERİ ÜZERİNE BİR
DEĞERLENDİRME**

Hüseyin DOĞAN¹, İsmail DÖNMEZ²

¹Dr. Öğr. Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Patnos Sosyal Hizmetler Yüksekokulu
Sosyal Hizmet Bölümü, ORCID: 0000-0002-0375-8437

²Doç. Dr. Muş Alparslan Üniversitesi Bulanık MYO Çocuk Bakımı ve Gençlik
Hizmetleri Bölümü, ORCID: 0000-0002-7792-0169

Özet

Genç işsizliği, Türkiye'de hem ekonomik hem de toplumsal açıdan ciddi bir sorundur. Bu çalışma, TÜİK (2024) Hanehalkı İşgücü İstatistikleri ve İstatistiklerle Gençlik (TÜİK, 2024) verilerine dayanarak genç işsizliğinin boyutlarını analiz etmektedir. Veriler, işsizlik oranlarının genç kadınlar arasında daha yüksek olduğunu ve gençlerin işgücü piyasasına girişte çeşitli zorluklarla karşılaştığını ortaya koymaktadır. Özellikle eğitim-istihdam uyumsuzluğu ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, genç işsizliği üzerinde belirleyici faktörler olarak öne çıkmaktadır. Kadınlar genellikle hizmet sektöründe istihdam edilirken, erkeklerin sanayi sektöründe yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. Bununla birlikte, gençler arasında yaygınlaşan NEET (ne eğitimde ne istihdamda olan) grubunun sosyal dışlanma riski taşıdığı vurgulanmaktadır. Çalışma, sosyal hizmetin genç işsizliğiyle mücadeledeki rolünü üç temel yaklaşımla ele almaktadır: koruyucu-önleyici, iyileştirici-rehabilite edici ve değiştirici-geliştirici yaklaşımlar. Bu yaklaşımlar, gençlerin mesleki beceriler kazanarak iş güvencesine erişmelerini sağlarken, toplumsal refahın artırılmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Bu noktada, Genç işsizliğiyle mücadelede toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, eğitim ve istihdam ilişkilerinin güçlendirilmesi, gençlerin mesleki becerilerinin artırılması ve sosyal hizmetin bütüncül yaklaşımlarla daha etkin rol oynaması gerekmektedir. Bu doğrultuda, gençlere yönelik işgücü piyasasına entegrasyonu kolaylaştıracak politikalar geliştirilmesi, kadınların iş hayatına katılımını artırmaya yönelik adımlar atılması ve NEET grubundaki gençlerin sosyal dışlanma riskine karşı kapsamlı destek mekanizmalarının oluşturulması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Genç İşsizliği, Sosyal Hizmet, Koruyucu-Önleyici Yaklaşımlar, İyileştirici-Rehabilite Edici Yaklaşımlar, Değiştirici-Geliştirici Yaklaşımlar

Abstract

Youth unemployment is a serious problem both economically and socially in Turkey. This study analyses the dimensions of youth unemployment based on TurkStat (2024) Household Labour Force Statistics and Statistics on Youth (TurkStat, 2024) data. The data reveal that unemployment rates are higher among young women and that young people face various difficulties in entering the labour market. In particular, education-employment mismatch and gender inequalities stand out as determinants of youth unemployment. While women are generally employed in the service sector, men are concentrated in the industrial sector. However, it is emphasised that the NEET (neither in education nor in employment) group,

which has become widespread among young people, carries the risk of social exclusion. The study addresses the role of social work in combating youth unemployment with three main approaches: protective-preventive, curative-rehabilitative and modifying-developmental approaches. These approaches aim to contribute to increasing social welfare while enabling young people to access job security by gaining professional skills. At this point, it is necessary to ensure gender equality in the fight against youth unemployment, to strengthen the relations between education and employment, to increase the vocational skills of young people and to play a more effective role of social work with holistic approaches. In this direction, it is recommended to develop policies that will facilitate the integration of young people into the labour market, to take steps to increase the participation of women in business life and to establish comprehensive support mechanisms against the risk of social exclusion of young people in the NEET group.

Keywords: *Youth Unemployment, Social Work, Protective-Preventive Approaches, Healing-Rehabilitative Approaches, Changing-Developing Approaches*

1. INTRODUCTION

Youth unemployment is one of the major economic and social problem in Turkey (Ekiz & Özel, 2020). In Turkey, where the youth population is high, the difficulties in accessing employment for young people who have recently joined the labour market have serious consequences both individually and socially (Aydos & Demir, 2021). Factors affecting youth unemployment in Turkey include inflation, domestic migration, exports, imports, GDP, literacy rate, time needed to start a business, fertility rate among young people and net enrolment rate in higher education (Ekiz & Özel, 2020). It shows that the hysteresis effect (the persistence of the effects of temporary shocks on the unemployment rate) is valid in young women's unemployment in Turkey (Kutlu, 2023). This implies that young women are not flexible against negative shocks in the labour market and unemployment rates have difficulty returning to equilibrium in the long run.

It tested the existence of unemployment hysteresis in the youth population in Turkey and revealed that the structuralist approach is valid if sudden breaks are taken into account (Coşkun, 2021). It shows that youth unemployment is more affected by economic cyclical movements and global crises than adult unemployment (Dursun & Uslu, 2019). The effects of changes in economic growth rates on youth and adult unemployment rates have been analysed comparatively. It was revealed that openness to foreign trade increases youth unemployment, but investments, population and foreign direct investments do not have a significant effect on youth unemployment rates (Güvenoğlu & Bayır, 2020). The existence of the hysteresis effect in the labour market in Turkey was examined for sub-elements such as female unemployment, male unemployment, youth unemployment and non-agricultural unemployment as well as overall unemployment rates (Çelik & Küçükale, 2018). He investigated the causality relationship between education expenditures and young female and male unemployment in Turkey (Öksüz, 2023). The results obtained show that the increase in education expenditures reduces young female unemployment, but has no significant effect on young male unemployment. (Tunçsiper & Rençber, 2020) analysed the problem of youth unemployment and its determinants in Turkey with logistic regression model. He analysed the effects of education level, age and gender on unemployment rates in Turkey (Cinel & Yolcu, 2021).

Youth unemployment has been examined in some studies in the context of social work. It examined the barriers to social cohesion of migrants and host communities in Turkey. The findings of the study show that legal, economic, socio-cultural and public space barriers seriously hinder social cohesion among young people (Gülerce et al., 2022). This situation

reveals the negative effects of youth unemployment on social cohesion. Görmüş's study emphasises that long-term unemployment is a common problem among young people and this situation has negative consequences for both the unemployed and employers. While long-term unemployment makes the living conditions of young people difficult, it also causes stigmatisation in the eyes of employers (Görmüş, 2024). Güvenoğlu and Bayır's research reveals that youth unemployment has increased in recent years and has led to significant economic and social problems. Therefore, it is very important to investigate the causes of youth unemployment and develop solutions (Güvenoğlu & Bayır, 2020). Another study analyses the situation of young people excluded from education and employment (NEET) in Turkey. The fact that Turkey has one of the highest NEET rates among OECD countries and problems such as youth unemployment, early school leaving, and youth poverty emphasise the importance of this issue (Koç, 2024). From a social work perspective, the problem of youth unemployment is an important social problem that negatively affects the welfare of individuals and society.

Youth unemployment in Turkey is an important problem that deeply affects the economic and social structure of the country (Yanbaşı, 2014). The determinants of youth unemployment include macroeconomic factors, demographic characteristics, education and structural problems in the labour market (Soylu & Aydın, 2020). Comprehensive and effective policies need to be developed to reduce youth unemployment. The aim of this study is to evaluate the causes, dimensions and solutions of youth unemployment in Turkey from a social work perspective. By analysing the economic, demographic and structural determinants of youth unemployment within the framework of TURKSTAT data and related academic studies, it is to reveal the effects of youth unemployment on individuals and society and to contribute to the development of effective strategies to combat youth unemployment through social work practices.

2.OVERVIEW OF YOUTH UNEMPLOYMENT IN TURKEY

Youth unemployment constitutes an important problem area in economic and social terms (Yanbaşı, 2014). According to TURKSTAT's (2024a) Household Labour Force Statistics and Statistics on Youth (TURKSTAT, 2024b), factors such as youth participation in the labour market, unemployment rates and educational status provide a comprehensive understanding of youth unemployment. These data reveal the challenges faced by young people in the labour market and the differences between different social groups. Many parameters, from labour force participation rates of young women and men to their sectoral distribution, show that youth unemployment is a multidimensional issue. The following tables allow us to analyse this situation more closely:

Table 1. Labour force status of the young non-institutional population (%)

	<i>Labour participation rate</i>	<i>force Unemployment rate</i>	<i>Rate of those neither in education nor in employment</i>	<i>Employment rate</i>
Female	33,1	23,2	29,8	25,4
Male	45,6	14,3	15,6	49,2
Total	45,6	17,4	22,5	37,7

Source: TurkStat, 2024a; TurkStat, 2024b

In Table 1, the labour force status of the non-institutional youth population reveals that unemployment rates among young people show significant differences between men and

women. While the unemployment rate for women is 23.2 per cent, this rate is 14.3 per cent for men. Similarly, the labour force participation rate is 33.1% for women and 45.6% for men. These data show that women in particular have more difficulties in accessing the labour market and that gender plays a determining role in labour force participation. Moreover, the NEET rate among women is as high as 29.8 per cent, which reinforces the impact of gender inequality on unemployment.

Table 2. Schooling rate by education level and gender (%)

	<i>Primary School</i>	<i>Middle School</i>	<i>High Schoole</i>	<i>Higher Education</i>
Female	93,9	91,2	91,6	51,2
Male	93,8	91,2	91,8	41,1
Total	93,8	91,2	91,7	46,0

Source: TurkStat, 2024a; Ministry of National Education, 2023

When the enrolment rates by education level and gender are analysed in Table 2, it is seen that women have a higher enrolment rate in higher education compared to men. While higher education enrolment rate for women is 51.2 per cent, this rate is 41.1 per cent for men. However, there is no significant difference between women and men at primary and secondary education levels. These findings show that women are more likely to participate in higher education, but this education does not translate into job security in the labour market. The effect of education level on unemployment rates should also be evaluated within this framework.

Table 3. Sectoral distribution of youth unemployed (%)

	<i>Agriculture</i>	<i>Industry</i>	<i>Service</i>
Female	15,8	19,6	64,6
Male	12,5	36,7	50,8
Total	13,6	31,1	55,3

Source: TurkStat, 2024a; TurkStat, 2024b

Table 3 shows that 64.6 per cent of women are employed in the service sector, while 36.7 per cent of men are employed in the industrial sector. While women are employed in the service sector more than men, men have a higher share in the industrial sector. This distribution reveals gender-based occupational segregation and women's confinement to certain sectors. It is noteworthy that both women and men have low shares in the agricultural sector. These data show that gender is an important factor in the sectoral distribution of youth unemployment.

Youth unemployment in Turkey has a complex structure in the context of economic, gender and sectoral segregation. Based on data from TurkStat (2024a, 2024b), it is observed that labour force participation and unemployment rates show significant differences between genders. Women lag behind men in labour force participation and face high unemployment rates. In terms of education level, although women have higher enrolment rates in higher education than men, this is not fully reflected in the labour market. Moreover, the sectoral distribution of women in the service sector and men in the industrial sector shows that gender-based occupational segregation continues in the labour market. This picture reveals that youth

unemployment is not only an economic problem but also a reflection of gender inequalities. In order to reduce youth unemployment, it is important to ensure gender equality in the labour market and to eliminate sectoral imbalances.

3.REASONS FOR YOUTH UNEMPLOYMENT AND THE RISKS THEY FACE

The causes of youth unemployment in Turkey have a multidimensional and complex structure. One of the main challenges faced by young people in entering the labour market is the weak link between education and employment (Gönültaş-Çelik, 2019). Although higher education participation rates have increased, young people have great difficulties in finding a job after graduation (İslamoğlu & Alp, 2020). The education system is insufficient to prepare young people for the labour market and there are deficiencies in vocational skills acquisition processes (Duruel, 2007). This situation prolongs the process of finding a job and leads to high unemployment rates. In addition, structural problems of the labour market in Turkey are also an important factor triggering youth unemployment (Ay, 2012). In particular, the fact that economic growth is not sufficiently reflected in employment causes young people to be deprived of job security and forced to work in temporary jobs (Sapançali, 2007; Yavaş, 2010). In addition, the rapid advancement of technology and digitalisation causes traditional professions to lose value and young people to face the risk of unemployment more (Kaya-Şen, 2019; Dursun, 2023).

Another important reason that increases youth unemployment is gender-based inequalities (Adaçay, 2017; Dost & Bilgin, 2020). Women's participation in the labour market remains at lower levels compared to men and unemployment rates are higher among women (TurkStat, 2024a, 2024b). Gender roles and discrimination faced by women in the labour market deepen this situation (Demir, 2022). The prejudices that women face in the process of finding a job and the fact that they have fewer opportunities in the labour market compared to men cause young women's unemployment to persist as an important problem (Koparan, 2020; Demir, 2022). In addition, NEET status, which has become widespread among young people, is becoming more evident especially in rural areas and low-income segments (Dayıoğlu and Kırdar, 2010; Genç et al., 2021). This situation makes it difficult for young people to integrate into social life and the labour market and increases the risk of social exclusion in the long term (Coşkun & Erdayı, 2023; Yıldırım alp & Yenihan, 2013). Therefore, youth unemployment should be considered not only as an economic problem but also as a phenomenon closely related to gender inequalities and structural problems.

4.SOCIAL WORK PRACTICES IN COMBATING YOUTH UNEMPLOYMENT

4.1.Protective-Preventive Approaches

Preventive and protective approaches in combating youth unemployment focus on developing policies and strategies to reduce the risk of unemployment. These approaches aim to ensure that young people participate in the labour market better equipped with the skills they will acquire during the education process (Yıldırım alp & Yenihan, 2013). The incompatibility of the education system with the labour market is one of the main causes of youth unemployment (Gönültaş-Çelik, 2019). The acquisition of vocational skills by young people and the matching of these skills with market demands have a critical role in preventing unemployment. Strengthening vocational education and increasing the cooperation between employers and educational institutions are considered as important preventive steps in this context. TurkStat's (2024a) Household Labour Force Statistics and TurkStat's (2024b) Youth in Statistics data also show that unemployment rates are higher especially among young people with lower levels of

education. This situation once again demonstrates the importance of the relationship between education and employment.

Within the scope of preventive-protective approaches, it is also of great importance to prepare young people for the labour market at an early age and support their career planning processes. Ensuring the integration of young people into the labour force can reduce the long-term negative effects of unemployment at both individual and social level (For example, see Private Employment Agencies, Kaya, 2016). Social workers guide young people in these processes and provide career counselling. Thus, unemployment rates can be taken under control by raising individuals with the competencies needed in the labour market (TurkStat, 2024a). In particular, the increase in the number of NEET youth is an indicator of the problems experienced during the transition to the labour market (TurkStat, 2024a, 2024b). When this group of young people face unemployment, they also face the risk of social exclusion and move away from social cohesion processes (Yıldırım & Yenihan, 2013). Therefore, early interventions and preventive strategies in preventing youth unemployment are at the centre of social work practices.

4.2. Healing-Rehabilitative Approaches

Remedial and rehabilitative approaches aim to reintegrate young people into the labour market after being unemployed. The psychological and social effects of long-term unemployment on young people increase the importance of these approaches (Kıçır, 2017). In the process of unemployment, young people face problems such as loss of self-confidence, social exclusion and stigmatisation as well as economic difficulties. Social work practices support the rehabilitation of young people in these processes and try to ensure their reintegration into the labour market (Adak, 2010; Çoban, 2018). According to Görmüş's (2024) study, long-term unemployment has a significant negative impact on the quality of life of young people and leads to stigmatisation by employers. This situation makes it difficult for young people to re-enter the labour market and creates the risk of chronic unemployment.

In this context, psychosocial support and vocational rehabilitation services provided by social workers help young people overcome the difficulties they face in job search processes. Career counselling, job search skills training and psychological support programmes are effective in re-employment of unemployed youth (Vural, 2015; Koçak et al., 2017). In addition, encouraging young people to participate in vocational training programmes to acquire the skills needed in the labour market is considered as a part of the rehabilitation process. According to TurkStat (2024a, 2024b) data, a large proportion of young people are employed in the service sector, which reveals the need for continuous updating of vocational skills. Rehabilitative approaches include multifaceted interventions aimed at rebuilding the economic, social and psychological well-being of young unemployed people.

4.3. Modifying-Developing Approaches

Changing and developmental approaches aim to make structural changes in the labour market and improve the conditions for young people to access employment by addressing the root causes of youth unemployment. These approaches not only produce solutions at the individual level in the fight against unemployment, but also develop strategies to eliminate the structural barriers faced by young people in the labour market (Chidiebere et al., 2014). The solution of economic and social problems underlying youth unemployment requires long-term policies and systemic changes (Akgün, 2019). Structural problems specific to the labour market, such as the hysteria effect seen in the unemployment of young women in Turkey, further increase the importance of these approaches (Gökpınar, 2011). Providing equal opportunities in the labour

market, especially for women and disadvantaged groups, is among the transformative approaches.

Developmental approaches, on the other hand, offer programmes for the professional and personal development of young people in order to support their integration into the labour market. In this process, social work practices offer effective solutions in combating unemployment by supporting the career development of young people. Training and development programmes offered to young people, especially during the job search process, increase their competitiveness in the labour market (Abdullah, 2020; Doğan, 2012). Providing flexibility in the labour market and facilitating job search processes by improving the skills of young people are among these strategies (Çetinkaya, 2008). Moreover, the importance of digital skills is emphasised to increase the competitiveness of young people in a labour market integrated with the global economy. Therefore, it can be said that changing and developmental approaches not only solve the problem of youth unemployment, but also target structural changes that will ensure a permanent improvement in the labour market.

The preventive, curative and transformative approaches offered by social work practices in the fight against youth unemployment offer comprehensive solutions to the multidimensional nature of this problem. Preventive-preventive approaches aim for young people to acquire vocational skills before they encounter unemployment and to participate in the labour market better equipped; thus, they play an important role in the process of preventing unemployment. These approaches aim to facilitate the adaptation of young people to the labour market by eliminating the disconnections between education and employment. Remedial-rehabilitative approaches, on the other hand, aim to alleviate the negative effects of the unemployment process by providing psychosocial support and vocational training opportunities for young people facing unemployment in order to bring them back into the labour force. These approaches try to alleviate the psychological pressures of long-term unemployment on young people. Changing-developing approaches, on the other hand, aim to make structural changes in the labour market and improve the conditions of access to employment for young people in order to produce a permanent solution in the fight against unemployment. These approaches focus on developing permanent solutions for gender inequalities and the problems of disadvantaged groups in the labour market. TurkStat data also support the importance of these approaches and emphasise the need to ensure the integration of at-risk groups such as young women and NEET youth into the labour force. Adopting a holistic perspective of social work practices in combating youth unemployment not only enables individuals to find a job, but also produces long-term solutions that increase social welfare.

5. CONCLUSION AND EVALUATION

The problem of youth unemployment in Turkey is an important area where social workers can intervene. Facilitating the access of young people to employment and increasing their welfare by developing holistic and multidimensional approaches should be among the main goals of the social work profession. The difficulties experienced by young people in entering the labour market are based on multidimensional reasons such as the disconnection between education and employment, gender inequalities and structural economic problems. In this context, social work practices play an important role in combating youth unemployment. While preventive-preventive approaches ensure that young people acquire vocational skills before they become unemployed, curative-rehabilitative approaches focus on the reinsertion of unemployed young people back into the labour force. Changing-developing approaches, on the other hand, aim to produce solutions to the root causes of unemployment in the long term by making structural changes in the labour market.

Protective approaches emphasise that the education system should be arranged in such a way that young people can adapt to the labour market. At this point, it is important that education and vocational skills match with market demands. Remedial approaches, on the other hand, aim to minimise the negative effects of long-term unemployment on individuals and provide job security by supporting young people psychologically, socially and economically. Vocational trainings and psychosocial support provided by social workers enable young people to regain their place in the labour market. Changing-developmental approaches, on the other hand, target gender inequalities and structural problems in the labour market and offer permanent solutions to combat unemployment.

When the points shared above are considered in general, it is of great importance for social work practices to develop multidimensional strategies regarding the problem area of youth unemployment, which stands out as an important problem area in Turkey. Making the education system more compatible with the labour market, strengthening vocational training and eliminating gender inequalities will facilitate the integration of young people into the labour market. In addition, the individual guidance, psychosocial support and advocacy roles of social workers can help young unemployed people gain a stronger position in the labour market. In this context, developing holistic and long-term solutions in the fight against youth unemployment is critical for increasing social welfare.

6. REFERENCES

- Abdullah, A. (2020). Unemployment and employment problems in the labor market of youth in the russian federation. *International Journal of Management Academy*, 3(3), 654-668.
- Adaçay, F. R. (2017). Gender inequality from the point of development and gender mainstreaming in Turkey. *Artuklu Human and Social Science Journal*, 2(1), 1-21.
- Adak, N. (2010). Unemployment as a social problem and its results. *Toplum ve Sosyal Hizmet (Community and Social Work)*, 21(2), 105-116.
- Akgün, M. (2019). Türkiye'de genç işsizlik sorunu ve bu sorunun çözümüne yönelik istihdam politikaları (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Ay, S. (2012). Türkiye'de işsizliğin nedenleri: istihdam politikaları üzerine bir değerlendirme. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 19(2), 321-341.
- Aydos, M., & Demir, Ç. (2021). Eğitim seviyelerine göre genç işsizliğinin ekonometrik analizi: Türkiye örneği. *İzmir İktisat Dergisi*, 36(1), 109-126. <https://doi.org/10.24988/ije.202136108>
- Chidiebere, O. N., Iloanya, K., & Udunze, U. (2014). Youth unemployment and entrepreneurship development: Challenges and prospects in Nigeria. *Arabian Journal of Business and Management Review (Kuwait Chapter)*, 4(4), 20-35.
- Cinel, E. A., & Yolcu, U. (2021). Eğitim, yaş ve cinsiyetin işsizlik oranı üzerindeki etkileri: Türkiye Örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(78), 844-858. <https://doi.org/10.17755/esosder.839361>
- Coşgun, Ş. N., & Erdayı, A. U. (2023). Türkiye'de İşsizlik ve Sosyal Dışlanma İlişkisi: Yozgat İlinde Bir Alan Araştırması. *Alanya Akademik Bakış*, 7(1), 581-598.
- Coşkun, N. (2021). Genç nüfusta işsizlik histerisinin sınanması: Türkiye örneği. *Bulletin of Economic Theory and Analysis*, 6(1), 97-112. <https://doi.org/10.25229/beta.892482>

- Çelik, C., & Küçükale, Y. (2018). İşgücü piyasasına yönelik histeri etkisi: ratchet modeli ile Türkiye örneği. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 21-40. <https://doi.org/10.18092/ulikidince.361860>
- Çetinkaya, E. (2008). Türkiye’de genç işsizliği ile mücadelede aktif işgücü piyasası politikaları (Doctoral dissertation, Sakarya Üniversitesi (Turkey)).
- Çoban, B. (2018). Türkiye’de işsizlik profili bağlamında Suriyeli gençlerin İstanbul işgücü piyasasına katılım sorunları. *Çalışma ve Toplum*, 1(56), 193-216.
- Dayıoğlu, M., & Kırdar, M. G. (2010). Türkiye’de kadınların işgücüne katılımında belirleyici etkenler ve eğilimler. DPT Yayınları, Ankara.
- Demir, Z. (2022). Toplumsal cinsiyet bağlamında göçmen kadınların Türkiye işgücü piyasasındaki yeri: Çanakkale örneği (Master's thesis, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).
- Doğan, G. (2012). İstihdam ve genç işsizlik (Master's thesis, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Dost, Z. D., & Bilgin, K. U. (2020). Gençlerin işgücü piyasasına geçişinde deneyim ve staj etkisi. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 1, 119-153.
- Dursun, P. K., & Uslu, N. Ç. Genç (2019). Genç işsizliğin yetişkin işsizlik ile karşılaştırmalı analizi: Türkiye için kalman filtresi yöntemi ile dinamik bir uygulama. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(3), 115-136. <https://doi.org/10.18037/ausbd.631989>
- Dursun, S. (2023). Endüstri 4.0 ve çalışma hayatında yeni eğilimler. Efe Akademi Yayınları.
- Duruel M. (2007). Avrupa birliği’nde uzun dönemli işsizliğe karşı uygulanan istihdam politikaları. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (53), 376-421.
- Ekiz, F. M., & Özel, S. Ö. (2020). Genç işsizliğini belirleyen unsurlar: Türkiye örneği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(39), 1022-1045. <https://doi.org/10.46928/iticusbe.768646>
- Genç, F., Keyder, Ç., Keyman, E. F., & Badur, A. K. (2021). Kentlerin Türkiyesi: imkanlar, sınırlar ve çatışmalar (Vol. 2990). İletişim Yayınları.
- Gökpinar, S. (2011). Türkiyede genç ve kadın işsizliği (Master's thesis, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Gönültaş Çelik, M. (2019). İşgücü Piyasasının Bir Sorun Alanı Olarak Uyumsuz Eşleşme. Yönetim ve Çalışma Dergisi. 3(2), 223-241.
- Görmüş, A. (2024). Türkiye’de uzun-dönem genç işsizliği: Hanehalkı işgücü istatistiklerinden bulgular. *Alanya Akademik Bakış*, 8(2), 412-426. <https://doi.org/10.29023/alanyaakademik.1276280>
- Gülerce, H., Şahin, H., & Hadi, A. (2022). Migration and Obstacles to Social Cohesion: The Perception of Young People in Turkey. *HUMANITAS-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(20), 206-225. <https://doi.org/10.20304/humanitas.1058133>
- Güvenoğlu, H., & Bayır, M. (2020). Genç işsizliği etkileyen faktörlere ilişkin ampirik bir analiz. *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(2), 19-36. <https://doi.org/10.29131/uiibd.820655>
- İslamoğlu, E., & Alp, E. (2018). Türkiye’de okuldan işe geçiş: TÜİK’in Gençlerin işgücü piyasasına geçişi araştırma sonuçları üzerine bir değerlendirme. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 9(1), 103-121.

- Kaya Şen, G. (2019). *Yeni ekonomi çerçevesinde çalışma hayatında yaşanan dönüşümler* (Master's thesis, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Kaya, M. (2016). Türkiye’de İşsizlik Sorunu ve Özel İstihdam Büroları, *Asos Journal*, 4(35), 401-437.
- Kıçır, B. (2017). Eğitimli genç işsizliği üzerinden işsizlik kaygısına bir bakış. *Çalışma ve Toplum*, 3(54), 1369-1396.
- Koç, B. (2024). Türkiye’de eğitimde ve istihdamda olmayan gençlik üzerine yapılmış çalışmalara ilişkin bir değerlendirme. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 22(3), 1738-1758. <https://doi.org/10.37217/tebd.1530217>
- Koçak, O., Kırtay, Ç., & Kaya, A. (2017). The influence of job and career counseling services in the job finding and career expectations of university students: Yalova University sample. *Trakya University, Economics & Administrative Sciences Faculty E-Journal E-dergi*, 6(1), 263-305.
- Koparan, E. (2020). Bir kamusal alan olan iş dünyasında toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında kadının varlık sorunsalı. *Global Journal of Economics and Business Studies*, 9(17), 55-62.
- Kutlu, Ş. Ş. (2023). Türkiye’de genç kadın işsizliğinde histeri etkisi: Fourier ADF testinden kanıtlar. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(1), 526-537. <https://doi.org/10.11616/asbi.1218456>
- Ministry of National Education. (2023). National Education Statistics Formal Education 2022/2023. Ministry of National Education. Access Date: 01.12.2024. Access Address: <https://sgb.meb.gov.tr/>
- Öksüz, M. (2023). Eğitim harcamaları ile cinsiyete göre genç işsizlik ilişkisi: Türkiye örneği. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 21(49), 459-481. <https://doi.org/10.35408/comuybd.1250348>
- Sapancalı, F. (2007). Türkiye’de işgücü piyasası, sorunlar ve politikalar. *Türk Ağır Sanayii ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası (TÜHİS) İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 21(2-3), 8-30.
- Soylu, Ö. B., & Aydın, B. N. (2020). Genç işsizliğin gelişimi, belirleyicileri ve iktisadi politikalar: Avrupa Birliği-Türkiye karşılaştırması. *EKEV Akademi Dergisi*, (82), 339-360.
- Tunçsiper, B., & Rençber, E. Z. (2020). Türkiye’de genç işsizlik sorunu ve belirleyicileri üzerine logit model analizi. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 6(4), 514-530. <https://doi.org/10.24289/ijsser.770868>
- TurkStat. (2024a). TurkStat, Household Labor Force Statistics, 2023. Turkish Statistical Institute. Access Date: 08.11.2024. Access Address: <https://data.tuik.gov.tr>
- TurkStat. (2024b). TurkStat, Youth in Statistics 2023. Turkish Statistical Institute. Access Date: 01.12.2024. Access Address: <https://data.tuik.gov.tr>
- Vural, A. B. (2015). *Kariyer geliştirme ve kariyer planlamanın kişilerin iş tatmini üzerine etkisi* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Yanbaşı, E. (2014). *Türkiye’de genç işsizliği sorunu ve işsizlikle mücadelede uygulanan ekonomi politikalarının analizi* (Master's thesis, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Yavaş, H. K. (2010). *Türkiye’de genç işsizliği ve istihdam politikalarının genç işsizliğine etkileri* (Master's thesis, Marmara Üniversitesi (Turkey)).
- Yıldırım, S. & Yenihan, B. (2013). Sosyal Dışlanma ve İşgücü Piyasasında Gençler, *Mevzuat Dergisi*, 16(184), 1-12.

**SOCIAL UNITY AND SHARING TRADITIONS IN AZERBAIJAN'S NEVRUZ
FESTIVAL: CULTURAL AND SOCIAL REFLECTIONS**
**AZERBAIJAN NEVRUZ BAYRAMI'NDA SOSYAL BİRLİK VE PAYLAŞMA
GELENEĞİ: KÜLTÜREL VE TOPLUMSAL YANSIMALAR**

Dr. Sevinc Aşur kızı KASIMOVA

Azərbaycan Milli İlimlər Akademisi Folklor Enstitüsü

Özet

Azərbaycan milli və mənəvi kultürünün en eski və en zengin tarixə sahib, eyni zamanda en güncel miraslarından biri və belki de ilki Nevruz bayramıdır. Yeni Gün / Nevruz Bayramı'nın hər yıl kutlanması, yaşlanan və ölen doğayı yenidən canlandıraraq eyni zamanda etnosun ebediliği düşüncesini ön plana çıxarmaktadır. Yeni Gün / Nevruz Bayramı, sadəcə bireylerin değil, milletin dirilişi və yenilenmesi olduğundan, eşitlik və birlik bayramıdır. Uyanan tabiat ana, insanlara, hayvanlara, kuşlara və balıklara rızık sunarak Yeni Gün / Nevruz'u bolluk, bereket və artış bayramına dönüştürmektedir. Nevruz bayramı, toplum bireylerinin tüm yaşamını kapsayan büyük bir tören kompleksidir. İnsanların hayatının hiçbir alanı yoktur ki, Nevruz bayramı kompleksinin dışında kalsın. Toplumla ilgili ne varsa hepsi, Nevruz öncesinde - yılsonu Çarşamba'sında temizlenir, arındırılır, yenilenir ve yeni yıla, yeni yılın ilk günü olan Nevruz'a, artık yenilenmiş (yeniden doğmuş) bir halde girer. Bu makalede, "Mezar Üste Gitme", "Kara Bayram", "Yasdan Çıkarma", "Mürvet Düğünü", "Barışma", "Bayramlaşma", "Bayrampayı", "Bayram Kıyafeti", "Ev Gördü" gibi geleneklerin incelenmesi, Nevruz bayramının bir tören kompleksi olarak sosyal birlik ve paylaşma fikrini yansıtan gelenekleri yaşattığını göstermektedir.

Nevruz, tazelenme ve yenilenmedir. Yenilenme yalnızca zaman ve mekânla ilgili değil, aynı zamanda sosyal ilişkilerle de ilgilidir. Nevruzda, küsüşenler ve çatışanlar barıştırılır, toplumda sosyal denge sağlanır. Sosyal birliğin oluşturulmasındaki temel araç, paylaşmadır. İnsanlar, toplumda sosyal uyum sağlamak amacıyla Nevruz'da maddi ve mənəvi değerleri hediye olarak paylaşırlar.

Anahtar Kelimeler: Nevruz, folklor, tören, bayram, sosyal birlik, paylaşma, gelenek.

Abstarct

Nowruz festival is one of the oldest and richest monuments of Azerbaijani national and spiritual culture, and perhaps the first, with the most current relevance. The celebration of New Day/Nowruz Festival every year emphasizes the idea of the eternity of the ethnos by reviving the aging and dying nature. New Day/Nowruz Festival is not only a revival and renewal for individuals but also for the nation, making it a celebration of equality and unity. The awakening of Mother Nature provides sustenance to humans, animals, birds, and fish, transforming New Day/Nowruz into a festival of abundance, prosperity, and growth. Nowruz is a vast ceremonial complex that encompasses all aspects of society's life. There is no aspect of life that remains outside the scope of the Nowruz festival. This article examines traditions such as "Visiting the Grave", "Black Bayram", "Warding off Mourning", "Mervet Wedding", "Reconciliation", "Celebrating the Holiday", "Holiday Portion", "Holiday Clothing", and "Housewarming". The

analysis shows that Nowruz, as a ceremonial complex, also preserves traditions that reflect the ideas of social unity and sharing.

Nowruz represents renewal. This renewal pertains not only to time and space but also to social relations. During Nowruz, those who are estranged or in conflict are reconciled, and social equilibrium is established within society. The main tool for creating social unity is sharing. People share both material and spiritual values as gifts during Nowruz to foster social harmony within the community.

Keywords: Nowruz, folklore, ceremony, holiday, social unity, sharing, tradition.

1.GİRİŞ

Azerbaycan milli-manevi kültürünün en eski ve zengin tarihe sahip, aynı zamanda en güncel anıtlarından biri ve belki de en önemlisi Nevruz Bayramı'dır. Bu bayramı hem yaşı hem de yaşanabilirliği açısından en birinci olarak değerlendirmemiz tesadüfî değildir. Halkımızın kültür tarihinde ne kadar büyük anıtlar olsa da, bunlar her durumda tarihin belirli dönemleriyle sınırlıdır.

Nevruz Bayramı'nın Azerbaycan halkının milli-manevi değerler sistemindeki yeri ve rolü ise ayrıdır. Bu bayram, bir yandan milli-manevi değerlerimizin bir parçasıdır. Ulu Önder Haydar Aliyev'in söylediği gibi: "İnsanlara baharın gelişini, doğanın uyanışını, hayatın canlanmasını müjdeleyen Nevruz Bayramı, en eski dönemlerden itibaren halkımızın sevinç ve mutluluk bayramı olmuş; tarihimizin farklı dönemlerinde bazı baskılara, yapay engellere maruz kalmasına rağmen günümüze kadar ulaşmıştır" (Aliyev, 2008a, s. 72). "...Nevruz Bayramı birçok başka bayramdan farklıdır ve bu, özellikle Azerbaycan halkının bayramıdır. Eski zamanlardan bu yana ve günümüzde bu bayramı en çok seven, en yüce tutan Azerbaycan halkıdır... Ancak öyle zamanlar, dönemler olmuştur ki, bu bayramı halkımızın elinden almak istemişler, bu bayramın kutlanmasını engellemeye çalışmışlardır. 20. yüzyılda biz bu süreci yaşadık. Ancak Nevruz Bayramı'nın kökleri o kadar derindir, Azerbaycan halkının ve milletimizin kalbinde o kadar sağlam bir yere sahiptir ki, hiçbir güç, hiçbir iktidar, hiçbir siyasi sistem bu bayramı Azerbaycan halkının elinden alamamıştır" (Aliyev, 2008b, s. 76).

Bu düşüncelerden hareketle, Muharrem Kasımlı'nın (1999) da belirttiği gibi, bugün Azerbaycan'da kutlanan Nevruz, gerçek anlamda, ilk katmanla – doğanın uyanışı, baharın gelişiyile bağlantılı olarak insanın ışığa, hayata, yeni bir güne, huzurlu bir yaşam ve aydın sabahlara olan inancını ifade eden saf ve temiz bir takvim ritüeline dönüşmüştür. Hümanizm, yapıcılık, iyilikseverlik, samimi iletişim ve içten ilişkiler gibi insanı yücelten ve olgunlaştıran manevi değerlere duyulan saygı, geçmişte olduğu gibi bugün de Azerbaycan Nevruzu'nun temel özelliklerinden biridir.

"Orta Asya'dan Balkanlar'a kadar uzanan geniş bir coğrafyada yaşayan tüm Türk halkları tarafından sevinçle kutlanan Yeni Yıl – Nevruz Bayramı'nın (İmanguliyeva, 2012) tarihine bakıldığında, onun sosyal adalet, birlik ve paylaşma gelenekleriyle yakından bağlantılı olduğu görülmektedir.

Örneğin, Y.V. Çemenzeminli, Nevruz Bayramı'nın eski dönemde devlet yönetim gelenekleriyle nasıl bağlantılı olduğuna dair şunları yazar: Eski zamanlarda "Nevruz" gününden önce geleneklerin uygulandığını Nizamülmülk'ün Siyasetname adlı eserinden öğreniyoruz. Bayramdan birkaç gün önce haberciler pazarlarda ilan yapar ve sarayın halka açık olduğunu duyururlarmış. Halk toplanır ve herkesin hükümdara yönelik bir şikayeti varsa bunu açıklarmış. Daha sonra hükümdar tahtından iner, "möbidi-möbidan"ın (baş bilge) önünde diz

çöker ve şöyle dermiş: “Benim şahsiyetime önem vermeden, tarafsızca bana karşı yapılan bu şikayeti değerlendir ve karar ver.” Habercinin tekrar çağrısıyla şikayetçiler halktan ayrılarak bir yere toplanır ve mahkeme kurulurdu. Sonuç olarak, “möbidi-möbidan” her iki tarafın hatalarını tarafsız bir şekilde ortaya koyardı. Hükümdarlar bunu ülke halkına örnek olmak için yaparlardı ve herkesi hak ve adalet tarafında olmaya davet ederlerdi. Nizamülmülk’ün tanıklığına göre bu gelenek, Erdeşir’den Yezdicerd’e kadar sürdürülmüştür (Çemenzeminli, 1977, s. 85).

Bu makalenin temel amacı, Azerbaycan’daki Nevruz Bayramı’na ait geleneklerin sosyal birlik ve paylaşma kavramlarını nasıl yansıttığını incelemektir. Nevruz’un, Azerbaycan kültüründe derin köklere sahip olan bu bayramın, sadece zaman ve mekânla değil, aynı zamanda sosyal ilişkilerle de ilişkili bir yenilenme ve tazelenme süreci olduğu vurgulanacaktır. Makale, Nevruz’un halk arasındaki sosyal dayanışma, barışma ve paylaşma gibi davranışları teşvik eden bir tören kompleksi olarak toplumsal hayat üzerindeki etkilerini araştırmayı amaçlamaktadır.

1. Kuramsal Çerçeve

Bu araştırma, Nevruz Bayramı’nın sosyal birlik ve paylaşma gibi toplumsal değerleri nasıl pekiştirdiğini anlamak için çeşitli kuramsal yaklaşımlardan yararlanmayı amaçlamaktadır. Kuramsal çerçeve, folklor, kültürel antropoloji ve toplumsal yapılar arasındaki etkileşimi ele alan teoriler üzerine inşa edilmiştir. Bu bağlamda aşağıdaki kuramsal yaklaşımlar önemlidir:

Folklor ve toplumsal işlev teorisi: Folklor, toplumsal hafızanın, değerlerin ve normların nesilden nesile aktarılmasında önemli bir rol oynar. Vladimir Propp (1968) ve Basil Davidson (1993) gibi folklor teorisyenlerinin görüşlerine dayanarak, Nevruz Bayramı’nda gerçekleştirilen geleneklerin, toplumun sosyal yapısındaki uyumu sağlamada önemli işlevler gördüğü öne sürülmektedir. Bu tür gelenekler, toplumun toplumsal bağlarını güçlendirir, insanlar arasında yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik eder. Nevruz’un folklorik yönleri, halkın bireysel ve toplumsal ilişkilerini yeniden şekillendiren ve dengeye kavuşturan bir işlev taşır.

Toplumsal paylaşım ve dayanışma teorisi: Emile Durkheim’in (1912) toplumdaki sosyal dayanışma teorisi, Nevruz Bayramı’nın toplumsal işlevlerini anlamada önemli bir temel oluşturur. Durkheim, toplumların bireyler arasında güçlü bir bağ kurarak, normlar ve değerler aracılığıyla sosyal birliktelik sağladığını savunur. Nevruz Bayramı, bu kuram çerçevesinde, toplum üyeleri arasında sosyal dengeyi kuran, geçmişteki anlaşmazlıkları gideren ve yardımlaşma, paylaşma gibi değerleri pekiştiren bir araç olarak görülmektedir. Bayramda gerçekleştirilen "Bayramlaşma" ve "Barışma" gibi gelenekler, sosyal bağların yeniden kurulmasını ve toplumsal uyumun sağlanmasını sağlar.

Yenilenme ve dönüşüm kuramı: Mircea Eliade'nin (1954) “dönüşüm” ve “yenilenme” kavramları, Nevruz’un toplumsal işlevini anlamada bir diğer önemli kuramsal yaklaşımı oluşturur. Eliade, törenlerin, ritüel biçimlerin ve bayramların, toplumu zamanın ve mekânın döngüsellik anlayışına bağladığını ve toplumu sürekli bir yenilenme sürecine soktuğunu ifade eder. Nevruz, hem bireylerin hem de toplumun yenilendiği, eski kırgınlıkların ve anlaşmazlıkların sona erdiği, sosyal ilişkilerin taze bir başlangıç yapıldığı bir dönemi işaret eder. Bu kuram çerçevesinde, Nevruz’un zaman ve mekânla sınırlı olmayan bir yenilenme süreci olarak toplumsal bir işlev gördüğü savunulmaktadır.

Ritüel ve toplumsal iletişim: Victor Turner’in (1969) ritüel teorisi, özellikle toplumsal ilişkilerin şekillendiği ve yeniden üretildiği ritüel süreçlerin toplumsal bağlar üzerinde nasıl bir etki yarattığını açıklar. Turner’a göre, ritüeller toplumu dönüştüren ve bireyler arasında denge oluşturan sosyal yapılar olarak işlev görür. Nevruz Bayramı’ndaki ritüeller, toplumdaki sosyal ilişkileri pekiştirir, çatışmaların çözülmesine ve bireyler arasındaki bağların güçlenmesine katkıda bulunur. "Mürvet Düğünü", "Mezar Üste Gitme", "Kara Bayram" gibi gelenekler,

toplumsal birlikteliğin oluşmasında ve çatışmaların çözülmesinde önemli araçlar olarak görülebilir.

Sosyal kimlik ve toplumsal bütünleşme: Erik Erikson'un (1968) sosyal kimlik teorisi, bireylerin toplumsal bağlar kurarken kimliklerinin nasıl şekillendiğine odaklanır. Nevruz Bayramı, Azerbaycan halkının kültürel kimliğini pekiştiren ve toplumsal bütünleşmeye katkı sağlayan bir etkinlik olarak sosyal kimliklerin güçlenmesini sağlar. Bayramda yapılan geleneksel kutlamalar, bir toplumun kültürel değerlerini yeniden canlandırarak, bireyler arasında ortak bir aidiyet duygusu yaratır. Nevruz'un bu yönü, toplumsal bütünleşmeye katkıda bulunan önemli bir faktör olarak öne çıkar.

Bu kuramsal çerçeve, Nevruz'un hem bireysel hem de toplumsal düzeyde nasıl bir rol oynadığını, geleneklerin toplumsal bağları nasıl güçlendirdiğini ve toplumsal uyumu sağladığını anlamaya yönelik bir temel sunmaktadır.

2. YÖNTEM

Bu çalışma, nitel bir araştırma yaklaşımıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında, Azerbaycan'ın farklı bölgelerinde Nevruz Bayramı ile ilgili gerçekleştirilen geleneksel etkinlikler ve törenler incelenmiştir. Çalışma, alan çalışmaları, gözlemler ve literatür taraması yoluyla elde edilen verilerle desteklenmiştir. Ayrıca, çeşitli halk edebiyatı ürünlerinden, özellikle de Nevruz'la ilgili halk hikâyelerinden, şiirlerden ve şarkılardan faydalanılmıştır. Bu veriler, Nevruz'un toplumdaki sosyal bağları güçlendiren, insanların bir araya gelmesini sağlayan geleneksel uygulamalarını ortaya koyma amacını taşımaktadır.

3. BULGULAR

Araştırma bulguları, Nevruz'un sosyal birlik ve paylaşma üzerine önemli etkileri olduğunu göstermektedir. Nevruz Bayramı'nda gerçekleştirilen gelenekler ve törenler, insanların birbirleriyle olan ilişkilerini yeniden gözden geçirmelerini sağlar. "Barışma" ve "Bayramlaşma" gibi gelenekler, insanlar arasındaki kırılganlıkları giderir, sosyal uyumu ve huzuru pekiştirir. Bunun yanı sıra, "Bayram Kıyafeti", "Bayrampayı" gibi sembolik uygulamalar, toplumda sosyal eşitlik ve birlikte olma duygusunu pekiştirir. Nevruz'da maddi ve manevi değerlerin paylaşılması, bireyler arasındaki dayanışmayı güçlendirir ve toplumsal birliğin sağlanmasına katkıda bulunur. Bu bağlamda, Nevruz Bayramı, yalnızca bir kültürel etkinlik değil, aynı zamanda sosyal yapıyı güçlendiren bir tören kompleksidir.

Halkımızın hayatında, yaşam tarzında ve milli düşüncesinde tarihin en derin, hatta bilinmeyen katmanlarından günümüze kadar önemli bir yer tutan Nevruz Bayramı, bütünüyle bir ritüel olaydır. Bu nedenle, Nevruz'la ilgili herhangi bir geleneği ritüel dışında düşünmek mümkün değildir.

Yani, Nevruzla bağlı olan her şey aslında bir ritüele aittir. Ancak "ritüel" oldukça geniş bir kavramdır. Azerbaycan folklorunda Arap kökenli bir kelime olan "merasim" (ritüel) terimiyle birlikte İngilizce kökenli "ritual" terimi de kullanılmaktadır. Her iki terim aynı anlamı taşır. İngiliz bilim insanı Victor Turner, ritüel (merasim) kavramı hakkında şöyle der: "Ritüel, jestleri, sözleri ve nesnelere kapsayan, belirli bir yerde ve icra edenlerin amaçlarına uygun olarak doğaüstü güç ve varlıklara etki etmek üzere tasarlanmış stereotipik bir hareketler dizisidir" (Тернер, 1983, s. 32).

Nevruz kompleksine dahil olan ritüeller, bayram ritüelleridir. Bayram, ritüelin bir türüdür. V.N. Toporov, bu kavramla ilgili olarak şunları yazar: "Bayram, arkaik mitopoetik ve dini geleneğe kutsal alanla özel bir bağlantısı olan, bayrama katılan herkesin bu alana mümkün olduğunca

dahil olduğunu ifade eden ve belirli bir zaman diliminde kurumsallaşmış bir hareket olarak kaydedilen bir kavramdır” (Топоров, 1982, s. 329).

Azerbaycan Nevruzunu, bir bayram olarak eski Türk bayram gelenekleriyle bağlantılıdır. Eski Türklerde bayram kavramını araştıran Ağaverdi Halil, her halkın hayatında önemli günlerin kutlanmasına dair bir gelenek olduğunu belirtir. Türk halklarının da önemli günleri ifade eden kavramlarının geniş kapsamlı olması, böyle zengin bir geleneğin varlığını göstermektedir. Bu kavramlar arasında “toy”/“tuy”/“tuyun”/“düğün”, “şölen”, “yağma” gibi kelimelerle birlikte “bayram”/“beyrem” kelimesi de yer alır. Halkın hayatındaki en önemli günlerden biri de bayramlardır. Her halkın kendine özgü bayram adet ve gelenekleri olduğu gibi, bayram kavramının da kendi dilinde bir anlamı vardır. XI.yüzyılda Kaşgarlı Mahmud, bu kelimeyi Divanü Lugati't-Türk adlı eserinde “bedhrem” şeklinde açıklamış ve Oğuzların bunu “bayram” şeklinde kullandıklarını belirtmiştir. Kaşgarlı'nın verdiği açıklamaya göre, “bayram, eğlenme ve neşe halidir.” Baharın gelişi, havaların ısınması, karların erimesi ve doğanın canlanması, Türkler de dahil olmak üzere tüm insanları derinden etkilemiş, heyecanlandırmış ve bu değişimi çeşitli törenlerle kutlamalarına neden olmuştur (Halil, 2012, s.3)

Nevruz Bayramı, toplumların yaşamının tüm yönlerini kapsayan muazzam bir ritüel kompleksidir. İnsan yaşamının öyle bir alanı yoktur ki, Nevruz Bayramı kompleksi dışında kalsın. Toplumla ilgili ne varsa – hepsi Nevruz arifesinde, yani yıl sonu çarşambasında temizlenir, arınır, yenilenir ve yeni yıla, yeni yılın ilk gününe – Nevruz'a, artık yenilenmiş (yeniden doğmuş) bir halde girer. Bu yenilenme, özellikle sosyal ilişkiler alanında kendini gösterir. Nevruz'da yalnızca zaman, avlu, ev-eşik, bahçe yenilenmez; yıl içinde insanlar, boylar, komşular, aileler ve diğer sosyal gruplar arasında meydana gelen çatışmalar çözülür. Bunun temelinde inanç yatar. İnanca göre, eğer küs olanlar barışmazsa, düşmanlık yeni yılda da devam edecek ve bu durum beraberinde talihsizlik ve felaket getirecektir. Bu yüzden insanlar Nevruz'da hem kendileri barışmaya hem de başkalarını barıştırmaya çalışırlar.

Bu barışma meselesine genel olarak baktığımızda, bunun toplumun içsel kendini düzenleme ve yenileme mekanizması olduğunu görürüz. Füzuli Bayat, Yeni Gün/Nevruz Bayramı'nın her yıl kutlanmasının, yaşlanan ve ölen doğayı yeniden diriltilerek aynı zamanda etnosun ebediyeti düşüncesini öne çıkardığını belirtir. Yeni Gün/Nevruz Bayramı, sadece bireylerin değil, milletin de dirilişi ve yenilenmesi olduğundan, eşitlik ve birlik bayramıdır. Uyanan doğa ana, insanların, hayvanların, kuşların ve balıkların rızkını getirerek Yeni Gün/Nevruz'u bereket ve bolluk bayramına dönüştürür. Yeni Gün/Nevruz Bayramı'nı kutlayanlar, doğadaki eşitlik kodunu toplumsal düzleme taşıyarak ona sosyal bir anlam kazandırmıştır. Felsefi olarak gece ile gündüzün eşitliği, toplumsal eşitlik ve toplumsal düzen olarak doğadan topluma aktarılmış, böylece sosyal denge sağlanmıştır (Bayat, 2009, s. 34).

S. Rzasoy ise Nevruz Bayramı'nın, onu oluşturan tüm unsurların sosyal-psikolojik uyumunda gerçekleştiğini ifade eder. Bayramda doğa, toplum ve zaman arasında küresel bir uyumun sağlanması temel şarttır. Aralarında dargınlık, çelişki veya çatışma bulunan insanlar, komşular, aileler, köyler ve diğer etnik birimler mutlaka barışmalı ve huzur ortamı oluşmalıdır. Yıl içinde toplumun sosyal yapısında meydana gelen tüm uyumsuzluklar Nevruz Bayramı'nda ortadan kaldırılarak kutsal bir sosyal-psikolojik uyum ile yer değiştirilir. Bu uyum, sosyal-siyasal sistemin tüm yapısal düzeylerini kapsar. Bu bağlamda, Nevruz Bayramı'nın sosyal-psikolojik temellerinde her türlü çelişkiyi ve çatışmayı ortadan kaldıran barış fikri yatar (Rzasoy, 2009, s. 88-89).

Nevruz'da toplumun yenilenmesi ve sosyal dengenin sağlanması, sosyal birlik ve paylaşım şeklinde gerçekleşir. Bu birlik ve paylaşım yalnızca yaşayanları değil, ölenleri de kapsar. Hiç kimse, ölenler dahil, dışarıda bırakılmaz.

3.1. Günümüzde Devam Eden Nevruz Gelenekleri

Ölenler (atalar), “Mezar Ziyareti,” “Kara Bayram” ve “Yastan Çıkma” gibi gelenekler aracılığıyla Nevruz’da oluşan sosyal birlik ve paylaşma sürecine katılırlar. “Mezar Ziyareti” (mezarlık ziyareti), Azerbaycan’ın çoğu bölgesinde son çarşamba günü gerçekleştirilir. İnsanlar mezarlığa gider, yakınlarının mezarlarını temizler, mezarların üzerinde mum yakar ve mollalar ya da Arap alfabesini bilen namaz kılan kişiler ölenler için “Yasin” okurlar. Mezarlık ziyaretiyle rahatlayan insanlar evlerine dönüp Nevruz törenlerinin en görkemli aşamalarından biri olan ilahır çarşambayı kutlarlar.

Günümüzde mezarlık ziyareti, İslami unsurlarla (molla, Kur’an’dan okunan Yasin ya da diğer sureler vb.) zenginleşmiş olsa da, bu geleneğin bazı arkaik unsurları, onun mitolojik köklerine dair ipuçları vermektedir. Bazı bölgelerde bayram için hazırlanan hediyeler bir tepsiye (honça) yerleştirilir ve mezarın üzerine bırakılır. Bu uygulama günümüzde hayır yemeği (ehsan) olarak açıklansa da, kimse bu tepsideki yiyeceklere dokunmaz ve insanlar mezarlığı terk ederler. Bu durum, aslında bu hediyelerin diriler için değil, ölümler için sunulan bayram payı olduğunu göstermektedir. Eski mitolojik inanışlara göre insanlar öldüklerinde yalnızca bir dünyadan (dirilerin dünyasından) diğerine (ölülerin dünyasına) geçiş yaparlar. Azerbaycan Türkçesinde ölen biri için kullanılan “dünyasını değiştirdi” ifadesi, bu inancın dildeki izlerinden biridir.

Nevruz’da, yakın zamanda yas evi olmuş (kırkı çıkmış ama yılı dolmamış) aileler de bayramdan uzak duramazlar. Onlar bayramı kutlamalıdır. Aksi halde bu durumun uğursuzluk getireceğine, üst üste ölümler yaşanacağına ve sürekli yas içinde kalacaklarına inanılır. Ancak yaşlı ailelerin bayram kutlaması diğerlerinden farklıdır ve “Kara Bayram” olarak adlandırılır. Kara Bayram, sosyal birlik düşüncesine hizmet eder. Yaşlı aile bayramı yalnız başına kutlamaz. Tüm komşular, çevre halkı ve akrabalar Nevruz’dan ya da Kurban Bayramı’ndan birkaç gün önce yas evine gelir, hayır yemeği (ehsan) verilir, Kur’an okunur ve mezar ziyareti yapılır. Böylece halk, yaşlı aileyi sosyal birliğin ve bayram havasının dışında bırakmaz; ailenin acısını paylaştıkları gibi bayramı da onlarla paylaşırlar.

Kara Bayram’ın sosyal birlik ve paylaşma fikriyle olan bağı, onun “Yastan Çıkma” geleneğiyle ifade edilir. Yastan Çıkma, Kara Bayram’ın diğer bir adıdır. Bu ad, yaşlı ailelerin kişisel acı ve depresif bir psikoloji içinde bırakılmadığını, onları Nevruz’un yarattığı yeni sosyal denge ve uyum sürecine dahil ettiklerini göstermektedir.

Nevruzda sosyal birlik ve paylaşma fikrini yansıtan geleneklerden biri, Azerbaycan toplumunda sosyal refahın iyileşmesiyle birlikte izleri artık çok az kalmış olan “Mürvet Düğünü” geleneğidir. Bu geleneğin özünde şu düşünce yer alır: Nevruz Bayramı’nda köy ya da mahalle halkı bir araya gelir ve yetim ya da kimsesiz birinin düğününü gerçekleştirir. Bu düğünün tüm masraflarını halk üstlenir. Bu gelenek, toplumun birliğinin, sosyal paylaşma ve yardımlaşma düşüncesinin parlak bir örneğidir. Nevruz Bayramı’nda insanlar yalnızca bireysel ya da ailevi bir yenilenme yaşamaz; kişinin mensubu olduğu toplum da yenilenmeli ve sosyal denge sağlanmalıdır. Atalarımızın düşüncesine göre, bir insanın mutluluğu, toplumun bütün üyelerinin mutluluğuna bağlıdır.

Görüldüğü gibi, Nevruz insanları birbirine kopmaz bağlarla birleştirir. Ancak toplum bir bütündür; içinde dostluklar olduğu kadar çatışmalar da bulunur. Yani Nevruz Bayramı ile tazelenmiş, yenilenmiş ve bütünleşmiş sosyal bağlar bazen zedelenebilir, insanları bir arada tutan bağlar kopabilir. Bu durumda Nevruz’un sosyal birliği sağlayan gelenekleri devreye girer. Bunlardan biri “Barışma” geleneğidir. Bu, oldukça önemli bir gelenektir ve insanlar buna büyük bir değer verir. Yıl içinde bireyler, aileler, akrabalar, köyler ya da mahalleler arasında çatışmalar, hatta kan davaları çıkabilir. Eğer bu çatışmalar çözülmezse, toplumda

mutsuzluklara, hatta sosyal birliğin bozulmasına, göçlere ve benzeri olumsuzluklara yol açabilir. Nevruz, bu tür çatışmaların giderilmesi ve sosyal birliğin yeniden sağlanması için topluma her yıl bir fırsat sunar. Çünkü herkesin, hatta küs ya da düşman olan tarafların dahi inancısıdır ki, Nevruz'da barışmazlarsa, bu çatışma onların isteğinden bağımsız olarak 7 yıl sürecektir. Bu ise 7 yıl boyunca sosyal gerginlik ve düşmanlık içinde yaşamak anlamına gelir. Genellikle barışma teklifi hatalı taraftan gelir. Toplumun yaşlıları devreye girerek çatışan tarafları barıştırır ve böylece sosyal dengeyi yeniden sağlar.

Nevruz'un en önemli geleneklerinden biri "Bayramlaşma" adeti olup, oldukça kapsamlı bir tören aktıdır. Bu geleneğin içeriği ve anlamı, insanların birbirini tebrik etmesinden ibarettir. Ancak bu sadece bir tebrik değil, aynı zamanda bir dua ritüelidir. İnsanlar bu esnada birbirlerine "Bayramın mübarek olsun" derler. "Mübarek" Arapçadır ve "bereket" anlamına gelir. Dolayısıyla, "Bayramın mübarek olsun" demek, "Bayramın bereketli olsun" demek anlamına gelir. Bu şekilde insanlar birbirlerine dua ve iyi dileklerde bulunur, hayır ve bereket dilerler.

"Bayramlaşma" geleneği, bireylerin (farklı insanların), sosyal grupların (ailelerin, komşuların, nesil büyüklerinin), yaş gruplarının (küçüklerin büyükleri), akraba içi bireylerin (yakınların) birbirini tebrik etmesi şeklinde gerçekleşir. Ebeveynler, evli olan kızlarına, kardeşler ise birbirlerine bayram ziyareti yaparak bayramlarını kutlarlar. "Bayramlaşma", insanlar arasındaki ilişkileri tazeleyip pekiştirir.

Bayramlaşmanın "Bayrampayı" ve "Bayramlık" gibi şekilleri de vardır. Bayrampayı, isteğe bağlı olarak toplum üyelerinin her birine ait olabilir. İnsanlar bayramda birbirlerinin evine giderken ya da bayramda özellikle önemli olan hasta ziyaretine giderken, yanlarında bayram tatlıları ve bayram için özel olarak hazırlanan yiyeceklerden bayrampayı taşırlar. "Bayramlık" ise nişanlılar arasında görülür. Bayramda, erkek tarafı mutlaka kız evine bayram şekerleri ve kıza ait hediyelerden oluşan bayramlık götürmelidir. Bu gelenekler, toplum içindeki farklı unsurları birbirine bağlamak ve sosyal paylaşım düşüncesine hizmet etmek amacı taşır.

Bayram payının formlarından biri "Bayram paltarı" geleneğidir. İnsanlar, özellikle Nevruz Bayramı'nda yeni elbiseler giymeyi tercih ederler. İnsanların kıyafetleri yıl boyunca giyilip eskir ve bu sırada yeni elbiseler alınır. Geçmiş yüzyılın 60'lı yıllarına kadar, özellikle köy yerlerinde yeni alınan kıyafetler sandıkta saklanır ve Nevruz'da giyilirdi. Bu geleneğin temelinde yenilenme ve tazelenme düşüncesi bulunmaktadır. Ancak alınan yeni elbise aynı zamanda bir bayram hediyesi olarak da kabul edilirdi; bu da sosyal paylaşım fikrini desteklerdi.

Nevruz'da sosyal birlik ve paylaşımı sağlayan geleneklerden biri de "Evgördü" geleneğidir. Genel olarak, Azerbaycan'da günümüzde de yeni inşa edilen evleri veya yeni alınan daireleri ziyaret etme gibi yaygın bir gelenek vardır. İnsanlar yeni eve gider, ev sahibini tebrik eder ve ona hediyeler sunarlar. Ev sahibi de gelen misafirlere lezzetli yemekler sunar. Eğer bir aile, Nevruz'a yakın bir zamanda yeni bir eve taşınmışsa, bu durumda insanlar, o aileyi Nevruz Bayramı'nda tebrik etmek için ziyaret ederler. Bu sırada yeni evin sevinci, bayram sevinciyle birleşir ve iki kat bayram yaşanır. Bu da aileler, akrabalar ve komşular arasında sosyal birliği pekiştirirdi.

Böylece, Nevruz Bayramı bir tören kompleksi olarak, sosyal birlik ve paylaşım fikrini somutlaştıran gelenekleri yaşatmaktadır. Nevruz, tazelenme ve yenilenmedir. Yenilenme yalnızca zamana ve mekâna değil, aynı zamanda sosyal ilişkilere de aittir. Nevruz'da küsler ve çatışma halindeki kişiler barıştırılır, toplumda sosyal denge sağlanır. Sosyal birliğin sağlanmasının temel aracı paylaşımıdır. İnsanlar, toplumda sosyal uyum yaratmak için Nevruz'da maddi ve manevi değerleri hediye olarak paylaşırlar.

SONUÇ, TARTIŞMA, ÖNERİLER

Nevruz Bayramı, Azerbaycan halkının en eski ve en zengin kültürel miraslarından biri olarak, yalnızca bireylerin yaşamını değil, aynı zamanda toplumun sosyal yapısını da derinden etkileyen bir tören kompleksidir. Araştırma, Nevruz'un, insanların zamanla unutulmaya yüz tutan sosyal bağları yeniden kurmalarına, barışmaya ve toplumsal uyumu sağlamalarına olanak tanıyan önemli bir etkinlik olduğunu ortaya koymuştur. Bayramın, küsüşenlerin barıştırılması, maddi ve manevi değerlerin paylaşılması gibi gelenekleri, toplumsal birlikteliği güçlendiren, sosyal dayanışmayı pekiştiren uygulamalardır. Bu yönleriyle Nevruz, sadece kültürel bir kutlama değil, aynı zamanda toplumsal bir yenilenme ve sosyal yapıyı yeniden inşa etme aracıdır.

Nevruz'un, sosyal birlik ve paylaşma gibi kavramları yansıtan bir tören olarak, halk arasında bireysel ilişkileri düzenleyici bir rol oynadığı anlaşılmaktadır. Ancak, modernleşme süreci ve küreselleşmenin etkisiyle bu geleneklerin bazı yerlerde zayıfladığı veya unutulduğu gözlemlenebilir. Özellikle büyük şehirlerde, Nevruz'un geleneksel sosyal fonksiyonlarının yerini daha çok ticari bir etkinlik veya eğlence amaçlı kutlamalar alabilmektedir. Bununla birlikte, kırsal bölgelerde Nevruz'un, özellikle aile içindeki bağları güçlendirme, büyüklerin öğütlerini dinleme ve toplumsal değerlerin paylaşılması gibi geleneksel işlevlerini daha yoğun bir şekilde sürdürdüğü gözlemlenmiştir. Bu durum, geleneksel kültürün korunmasının ve modernleşmeye direnç gösterilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Nevruz'un toplumsal işlevlerinin güçlendirilmesi: Nevruz Bayramı'nın sosyal birlik ve paylaşma yönü, yalnızca kültürel değil, aynı zamanda toplumsal bir araç olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, özellikle genç nesillerin Nevruz'un sosyal yönlerini daha iyi anlamalarını sağlamak için eğitim programları ve farkındalık çalışmaları yapılabilir. Gençler, Nevruz'un sadece eğlenceli bir kutlama olmadığını, aynı zamanda toplumsal değerlerin paylaşılması ve toplumsal uyumun sağlanması adına önemli bir fırsat sunduğunu öğrenebilirler.

Yerel geleneklerin desteklenmesi: Kırsal alanlarda Nevruz'un geleneksel fonksiyonlarının daha güçlü bir şekilde yaşatılması için yerel yönetimler ve kültürel kuruluşlar tarafından desteklenen etkinlikler düzenlenebilir. Bu etkinlikler, hem geleneklerin korunmasını hem de toplumsal dayanışmanın pekişmesini sağlayabilir.

Nevruz'un kültürel kimlik ve sosyal bağlantılar üzerindeki rolünün vurgulanması: Nevruz, sadece bir bayram değil, aynı zamanda kültürel kimliğin ve toplumsal ilişkilerin yeniden şekillendiği bir dönemdir. Bu nedenle, Nevruz'un toplumsal işlevlerini anlatan akademik çalışmaların artırılması, toplumda bu bayramın anlamının daha geniş bir kitleye ulaşmasını sağlayabilir.

Modern zorluklara uyum sağlama: Küreselleşmenin etkisiyle Nevruz'un modern kutlama biçimlerinin çoğalması, geleneksel öğelerin zayıflamasına yol açabilir. Bu durumu dengelemek için, geleneksel Nevruz uygulamalarının modern dünyada daha yaratıcı ve sürdürülebilir yollarla yaşatılması gerektiği düşünülmektedir. Dijital platformlar ve sosyal medya, Nevruz'un sosyal paylaşım ve birliktelik yönlerinin modern dünyada daha etkin bir şekilde yayılmasına olanak sağlayabilir.

KAYNAKLAR

Aliyev, H. (2008a). Nevruz bayramı münasibeti ile Azerbaycan halgına tebrik. 19 mart 2000 / Nevruz Bayramı Ensiklopediyası. Tertib edenler: Behlul Abdulla, Tofiq Babayev. Bakı: Şerg-Gerb, s. 72-73.

- Aliyev, H. (2008b). Nevruz bayramı münasibetile keçirilen ümumhalg şenliyinde nitg. 21 mart 2002 / Nevruz Bayramı Ensiklopediyası. Tertib edenler: Behlul Abdulla, Tofig Babayev. Bakı: Şerg-Gerb, s. 76-77.
- Bayat, F. (2009). Yeni gün/Nevruz bayramının sosial-igtisadi ve felsefi temeli / *Azərbaycan şifahi halg edebiyatına dair tedgigler*, XXXI kitab. Bakı: Nurlan, s. 24-42.
- Çemenzeminli, Y.V. (1977). Azərbaycanda zerdüştü adetleri / *Y.V.Çemenzeminli Eserleri*. 3 cildde, III cild. Megale, oçerk ve hatireler. Bakı: Elm, s. 82-89.
- Davidson, B. (1993). *The Black Man's Burden: Africa and the Curse of the Nation-State*. Times Books.
- Durkheim, E. (1912). *The Elementary Forms of the Religious Life*. Free Press.
- Eliade, M. (1954). *The Myth of the Eternal Return: Cosmos and History*. Princeton University Press.
- Erikson, E. (1968). *Identity: Youth and Crisis*. W.W. Norton & Company.
- Halil, A. (2012). Türk halglarının yaz bayramı ve Nevruz. Bakı: Elm ve Tehsil.
- İmanguliyeva, A. (2012). Nevruz Şerg ölkelerinde / *Azərbaycanda Nevruz* (toplu). Toplayanı, neşre hazırlayanı ve elmi redaktoru Azad Nebiyev. Bakı: Çırag, s. 51-57
- Kasımlı, M. (1999). Nevruz mərasim kompleksinin tarixi-mifoloji anlamı / *Azərbaycan şifahi halg edebiyatına dair tedgigler*. VIII kitab. Bakı: Seda, s. 50-57.
- Propp, V. (1968). *Morphology of the Folktale*. University of Texas Press.
- Rzasoy, S. (2009). Nevruz bayramının konseptual-felsefi esasları / *Azərbaycan şifahi halg edebiyatına dair tedgigler*, XXXI kitab. Bakı: Nurlan, s. 87-90
- Turner, V. (1969). *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure*. Aldine de Gruyter.
- Тернер, В. (1983). *Символ и ритуал*. Москва: Наука.
- Топоров, В.Н. (1982). Праздник / *Мифы народов мира*. В 2-х томах. Том 2. Москва: Советская энциклопедия, с. 329-33113.

TRADITIONS AND BELIEFS ABOUT DEATH CEREMONY IN NAHÇIVAN NAHÇIVAN'DA YAS MERSİMİYLE İLGİLİ GELENEK VE İNANÇLAR

Arş.Göv. Gumral Nizami kızı MİRZAYEVA

Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Edebiyat Enstitüsü, 0009-0006-7304-1817

Özet

Bütün Türk dünyasında olduğu gibi, Azerbaycan halkı da her zaman kendi adet, gelenek ve inançlarına bağlılığıyla diğer halklardan ayrılmıştır. Halkımız hayatın her anında törenlerine özel bir dikkat göstererek, adet ve gelenekleri yerine getirerek yaşamıştır. Törenler, en yakınlarımız, dostlarımız ve ailelerimiz hakkında derin düşünce ve duygularımızı ifade etmemize yardımcı olur. Yas törenleri hayatımızın büyük ve önemli bir parçasını oluşturur. Cenaze törenlerinde uygulanan adet ve gelenekler, vefat eden kişiye saygı göstergesi olarak yerine getirilir.

Din, dil fark etmeksizin tüm dünyada ölüm törenleri ve adetleri çoğu zaman benzer amaç taşır. Yas törenlerinin düzenlenmesindeki temel amaç, insanları bir araya getirmek, acı sahiplerinin kederine ortak olmak, onları bu acıdan uzaklaştırmaktır. İnsanın ninnilerle sevilerek dünyaya göz açması, ağıtlar söyleyerek son yolculuğuna uğurlanması, hayatının başladığı gibi sona erdiğini gösteren hüzünlü bir süreçtir. Doğumla ölüm arasında benzerlik olsa da, doğum töreni sevinçle, ölüm töreni ise büyük keder ve hüznle karşılanır.

Makalede, Azerbaycan'ın diğer bölgelerinden farklı olan Nahçıvan'ın kendine özgü yas törenleri ve bunların nasıl düzenlendiğinden bahsedilmektedir. Nahçıvan'ın çeşitli ilçelerinde düzenlenen yas törenlerinde yerine getirilen adet, gelenek ve inançlar, folklor antolojilerinin araştırılması ile birlikte anlatıcılarından toplanan materyaller temelinde incelenmiştir. Yas törenlerinde (biri, üçü, yedisi, kırkı vb.) uygulanan adetler ve inançlar öğrenilip araştırılmıştır.

Anahtar kelimeler: Nahçıvan, yas, tören, ağıt, inanç, adet ve gelenek

Abstract

As in the entire Turkic world, the Azerbaijani people have always distinguished themselves from other nations through their strong adherence to their customs, traditions, and beliefs. Our people have lived by paying special attention to their ceremonies and fulfilling traditions in every moment of life. Ceremonies help us express deep thoughts and feelings about our closest ones, friends and families. Death ceremonies constitute a significant and crucial part of our life. The customs that performed during burial ceremonies doing as a sign of respect for the deceased.

Death ceremonies and customs around the world generally serve similar purposes, regardless of religion or language. The main purpose of organizing the funeral ceremonies is to gather people together, share the sorrow of the family and help them to manage this grief. The process of coming into the world cherished by lullabies and being sent off to the final with mournful chants signifies a sorrowful journey that marks both the beginning and the end of one's life. While there may be similarities between birth and death, the birth ceremony is greeted with joy, whereas the death ceremony is met with proud sorrow and grief.

In the article it is said that the death ceremonies and the organizing of these ceremonies in Nahçıvan region where differs for its various ceremonies from other parts of Azerbaijan. The

customs, traditions and beliefs performed during death ceremonies held in various districts of Nahçıvan have been investigated based on the research of folklore anthologies as well as materials that collected from narrators. Customs and beliefs practiced during mourning ceremonies (such as the first, third, seventh, fortieth days etc.) have been studied and analyzed.

Key words: Nahçıvan, mourning, ceremony, elegy, belief, tradition.

1.GİRİŞ

Azerbaycan halkı, her zaman geleneklerine, adetlerine ve inançlarına bağlılığı ile diğer milletlerden ayrılmıştır. Halkımız, yaşamın her anında merasimlerine özel bir önem vererek, geleneklerini yerine getirerek yaşamıştır. Merasimler, en sevdiklerimiz, dostlarımız ve ailemiz hakkında derin düşüncelerimizi ve duygularımızı ifade etmemize yardımcı olur. Yas merasimleri ise hayatımızın önemli ve vazgeçilmez bir parçasını oluşturur. Bu merasimlerde icra edilen adet ve gelenekler, vefat eden kişiye duyulan saygının bir göstergesi olarak yerine getirilir.

Din, dil farkı gözetmeksizin dünya genelinde ölüm merasimleri ve bu süreçte uygulanan gelenekler, genellikle benzer amaçlara hizmet etmektedir. Yas merasimlerinin düzenlenmesindeki temel amaç, insanları bir araya getirerek, yas tutanların acılarını paylaşmak ve onları bu derin üzüntüden uzaklaştırmaktır.

İnsanın, ninnilerle sevgiyle dünyaya gelmesi ve ağıtlarla son yolculuğuna uğurlanması, yaşamın başlangıcından sonuna kadar süren hüzünlü bir süreci ifade eder. Doğum ile ölüm arasında benzerlikler olsa da, doğum sevinçle, ölüm ise büyük bir kederle karşılanır. Bu çalışma, Nahçıvan bölgesinin diğer Azerbaycan bölgelerinden farklılık gösteren yas merasimlerini ve bu merasimlerin nasıl düzenlendiğini ele almaktadır. Araştırmada, Nahçıvan'ın farklı ilçelerinde düzenlenen yas merasimlerinde uygulanan gelenekler ve inançlar, folklor antolojileri ile anlatıcılardan toplanan bilgiler ışığında incelenmiştir.

Yas merasimlerinde (birinci, üçüncü, yedinci, kırkinci gün vb.) gerçekleştirilen gelenekler ve inançlar ayrıntılı bir şekilde araştırılmış ve değerlendirilmiştir.

Bu çalışmanın temel amacı, Nahçıvan bölgesine özgü yas törenlerini, gelenek ve inançları derinlemesine inceleyerek bu törenlerin sosyal, kültürel ve manevi işlevlerini ortaya koymaktır. Özellikle, Nahçıvan'da uygulanan yas ritüellerinin:

Bölgesel Özgünlüklerini: Azerbaycan'ın diğer bölgelerinden farklılıklarını belirlemek,

Toplumsal İşlevlerini: Yas törenlerinin toplumsal dayanışma ve birliktelik üzerindeki etkilerini analiz etmek,

Kültürel ve Dini Temellerini: Bu törenlerin altında yatan dini ve kültürel inançları anlamak,

Zamanla Değişimini: Modernleşme ve sosyal değişimlerin yas törenleri üzerindeki etkilerini incelemektir.

Araştırma, Nahçıvan'daki geleneksel yas törenlerini hem geçmişten günümüze taşıyan kültürel bir miras olarak ele almakta, hem de bu törenlerin bireyler ve toplum üzerindeki duygusal ve sosyal etkilerini vurgulamayı hedeflemektedir. Bu amaçla, makale hem yazılı kaynaklardan hem de sözlü anlatımlardan elde edilen bilgileri analiz ederek, bölgedeki yas merasimlerinin Azerbaycan kültüründeki yerini ortaya koymaktadır.

1.1. Kuramsal Çerçeve

Bu çalışmada Nahçıvan bölgesine özgü yas merasimleri, kültürel antropoloji, folklor bilimi ve ritüel teorileri çerçevesinde ele alınmıştır. Kuramsal temel, yas törenlerinin bireysel ve toplumsal işlevlerini açıklamaya, bu törenlerin kültürel ve dini temellerini anlamaya dayanmaktadır.

Ritüel Teorisi: Victor Turner (1969) ve Arnold van Gennep'in (1960) geçiş ritüellerine ilişkin teorileri, bu çalışmada kuramsal temel olarak kullanılmıştır. Van Gennep'in "geçiş ritüelleri" yaklaşımına göre, yas merasimleri bir bireyin ölümünden sonra sosyal bağların yeniden inşa edilmesine yardımcı olur. Bu bağlamda, Nahçıvan'daki yas merasimlerinin toplumu bir araya getiren, acıyı paylaşarak sosyal dayanışmayı güçlendiren bir işlevi olduğu incelenmiştir.

Kültürel Antropoloji Yaklaşımı: Clifford Geertz'in (1973) anlamlandırma kuramı çerçevesinde, yas törenleri birer sembolik eylem olarak değerlendirilmiştir. Bu törenlerin, toplumsal normları ve dini inançları yansıtan birer kültürel metin olduğu vurgulanmıştır. Nahçıvan'da ölüm ve yas ritüelleri, bu perspektifle ele alınarak bölgedeki insanların hayata, ölüme ve ölüm sonrası yaşama dair anlam dünyaları analiz edilmiştir.

Folklor Bilimi Perspektifi: Nahçıvan bölgesindeki yas merasimlerinde kullanılan ağıtlar, dualar ve diğer sözlü gelenek unsurları, folklor bilimi bağlamında değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, yas törenlerinin folklorik unsurları, bireyler arasındaki duygusal ve sosyal bağları güçlendiren araçlar olarak ele alınmıştır. Ayrıca, bu sözlü gelenekler, Nahçıvan'ın kültürel kimliğinin bir yansıması olarak incelenmiştir.

Toplumsal Dayanışma ve Duygusal Katarsis: Emile Durkheim'in (1915) toplumsal dayanışma kavramına dayanarak, yas merasimlerinin bireyler arasında empati ve dayanışma duygularını güçlendirdiği değerlendirilmiştir. Bu törenler, bireylerin kaybın yarattığı psikolojik ve duygusal yükü hafifletmelerine olanak sağlayan bir sosyal mekanizma olarak ele alınmıştır.

Bu kuramsal çerçeve, Nahçıvan'daki yas merasimlerinin sadece bir gelenek değil, aynı zamanda toplumun manevi ve sosyal yapısını anlamak için önemli bir araç olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışma, bu kuramsal temeller üzerinden, törenlerin işlevlerini, sembolik anlamlarını ve toplumsal etkilerini açıklamayı amaçlamaktadır.

2. YÖNTEM

Makalenin yöntemi, folklor araştırmaları ve kültürel etnografiye dayalı bir inceleme yaklaşımı ile şekillenmiştir. Makalede, Nahçıvan bölgesindeki yas merasimlerinin kültürel ve geleneksel boyutları incelenmiş olup, bu bağlamda aşağıdaki yöntemler uygulanmıştır:

Sözlü Kaynaklardan Veri Toplama: Makale, doğrudan Nahçıvan bölgesinde yaşayan kişilerden toplanan anlatımlara dayanır. Çalışmada, farklı yaş gruplarından ve kökenlerden gelen anlatıcılar (kadınlar ve erkekler) seçilerek, geleneklerin gerçek hayattaki uygulamalarına dair birinci elden bilgiler alınmıştır. Bu yöntem, bölgedeki farklı inanç ve ritüellerin tespit edilmesinde temel veri kaynağı olmuştur.

Yazılı Kaynak ve Antoloji Araştırmaları: Araştırma sırasında, Azerbaycan folkloruna dair yazılı kaynaklar, folklor antolojileri ve ilgili literatür taranmıştır. Özellikle, Nahçıvan Folklor Antolojisi gibi yerel kaynaklar detaylı bir şekilde incelenmiş, bu bilgiler sözlü anlatımlarla birleştirilerek karşılaştırmalı analiz yapılmıştır.

Karşılaştırmalı İnceleme: Makalede, Nahçıvan bölgesindeki yas merasimleri, Azerbaycan'ın diğer bölgelerindeki benzer ritüellerle karşılaştırılmıştır. Bu yöntem, yerel farklılıkların yanı sıra, ortak kültürel unsurların belirlenmesine yardımcı olmuştur.

Ritüel ve İnanç Analizi: Çalışmada, yas merasimlerinde uygulanan ritüeller ve inançlar kültürel bağlamda analiz edilmiştir. Ölümle ilgili uygulamaların, hem dini hem de toplumsal işlevleri değerlendirilerek, merasimlerin birey ve toplum üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Makale, nitel veri toplama yöntemleriyle elde edilen verileri analiz ederek, Nahçıvan bölgesinin yas merasimlerindeki kendine özgü unsurları ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu yöntemler, bölgedeki ritüellerin hem yerel hem de genel kültürel bağlamdaki anlamını anlamaya yönelik bir çerçeve sunmaktadır.

3. BULGULAR

Araştırma sonucunda şu bulgular elde edilmiştir:

Yas Törenlerinin Sosyal Fonksiyonu: Yas törenlerinin Nahçıvan halkı için bir araya gelme, dayanışma gösterme ve kaybı paylaşma gibi sosyal işlevlere sahip olduğu tespit edilmiştir.

Tören Aşamaları: Nahçıvan'da yas törenleri genellikle belli bir ritüel sırasına göre düzenlenmektedir. Cenaze günü, ölünün yıkama ve kefenleme sürecinden başlayarak; biri, üçü, yedisi, kırkı gibi özel günlerde gerçekleştirilen törenlerle devam etmektedir.

Yerel Gelenekler: Nahçıvan'a özgü bazı uygulamalar, Azerbaycan'ın diğer bölgelerindeki uygulamalardan ayrılmaktadır. Örneğin: Ölünün ruhunun huzura ermesi için belirli duaların okunması, cenaze sonrası ev halkının matem sembolü olarak siyah giysiler giymesi, mevlitlerde okunan ağıt ve ilahilerin yöresel varyantları.

İnançların Etkisi: Bölgedeki dini ve kültürel inançlar, yas törenlerinin biçimlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle ölünün ruhunun huzura ermesi için yapılan dua ve hayır işlerinin törenlerin ayrılmaz bir parçası olduğu belirlenmiştir.

Zamanla Değişim: Modernleşme ve şehirleşmenin etkisiyle bazı geleneklerin unutulmaya yüz tuttuğu, ancak yaşlı kuşaklar tarafından hâlâ yaşatılmaya çalışıldığı görülmüştür.

Bu bulgular, Nahçıvan halkının yas törenlerine verdiği önemi ve bu törenlerin toplumsal, kültürel ve manevi değerlerini ortaya koymaktadır.

3.1. Ölüm ve Yas Merasimleri: Geçiş Ritüelleri

Doğum, evlilik ve ölüm, insan yaşamının en önemli geçiş noktalarıdır. İnsan, dünyaya geldiği ilk günden itibaren yaşamının her evresinde çeşitli merasimlerle anılır. Doğumu, büyümesi, evlenmesi ve vefatı, daha anne karnında yazgısıyla belirlenmiş süreçlerdir. Bir çocuğun doğumundan itibaren kırk gün boyunca yabancılardan korunması, doğum günlerinin kutlanması ya da bir düğün organizasyonu ile iki insanın sevgilerini resmileştirmesi gibi etkinlikler, ritüellerle gerçekleşen merasimlerdir. Bu merasimlerde çeşitli inançlar, gelenekler ve ritüeller yerine getirilir.

Ölüm ve ölüm sonrasında yas ve defin merasimleri, halkımızın kültürel hafızasında önemli bir yer tutmaktadır. Yas merasimlerinde, sevilen bir insanın kaybıyla ilgili inançlar, düşünceler ve duygular ifade edilir. Defin sırasında uygulanan gelenekler ise, vefat eden kişiye duyulan saygının bir ifadesi olarak yerine getirilir. Din ve dil fark etmeksizin tüm dünyada ölümle ilgili merasimler benzer amaçlara hizmet eder. Bu merasimlerin temel amacı, insanları bir araya getirerek yas sahiplerinin acısını paylaşmak ve onları bu üzüntüden bir nebze olsun uzaklaştırmaktır.

Defin merasimlerinin tarihi, insanlık tarihi kadar eski olup, ölüm gerçeğini anlama, kaybedilen kişiyle vedalaşma ve yaşamın sonlu olduğunu idrak etme fırsatı sunar. Bu süreçte insanlar, merhumun hatırasını yaşatmak için bir araya gelir, onunla ilgili anılarını paylaşır ve cenazeye

katılarak desteklerini gösterir. Bu merasimler, ölümün anlamını anlamaya ve hayatın faniliğini kabul etmeye yardımcı olur. Kur'an-ı Kerim'in "Ankebut" suresi, 57. Ayetinde ifade edilen "Her nefis ölümü tadacaktır" ayeti, insan hayatının sonlu olduğuna işaret etmektedir. İnançımıza göre, bu dünyada hayatını tamamlayanlar, ahiret hayatında sonsuza kadar yaşayacaklardır.

3.2. Bölgesel Farklılıklar ve Uygulamalar

Yas merasimleri genellikle benzer özellikler taşımakla birlikte, Azerbaycan'ın farklı bölgelerinde belirgin farklılıklar gösterebilmektedir. Genel olarak, yas adetlerini ölüm öncesi, ölüm anı ve ölüm sonrası şeklinde kategorize etmek mümkündür. Halkımızın geleneklerine göre, ölüm döşeğinde olan kişinin ziyaret edilmesi, başında dualar okunması ve yalnız bırakılmaması büyük önem taşır. Bu, vefat edecek kişiye manevi bir destek olarak kabul edilir.

Kişi vefat ettikten sonra, gözlerinin kapatılması geleneksel bir uygulamadır. Bu, ölünün dünyada gözünün kalmaması, mezara açık gözle gitmemesi ve bedenın yıkanırken canlı gibi görünmemesi inançlarıyla ilişkilendirilir (KK-4). Ardından çene bağlanır; bunun, ağzın açık kalmaması, ağızdan köpük çıkmaması ve şeytani varlıkların sorgulamasına engel olma gibi nedenlerle yapıldığına inanılır (KK-2, 4). Ölünün yüzü kibleye çevrilir, ayakları bağlanır ve elleri karnının üzerine yerleştirilir. Ölünün üzerindeki giysiler makasla kesilerek çıkarılır; bunun, ruhun bedenden rahat ayrılmasını sağladığı düşünülür (KK-3, 4).

Nahçıvan bölgesinde, diğer bölgelerde olduğu gibi, vefat eden kişinin başının altına taş, makas ve tarak, göğsüne ise ağır bir ayna yerleştirilir. Bu aynanın, bağırsaklardan çıkan gazın engellenmesi ve karın bölgesinin şişmemesi için kullanıldığına inanılır (KK-4). Ayrıca, aynanın ölünün ruhunu yansıması inancı da bulunmaktadır (Abbaslı, 2020, s.188). Evde ölüm gerçekleştiğinde, ceset sabaha kadar yalnız bırakılmaz ve başında dualar okunur. Ölünün bulunduğu odada mum yakılması, odanın ışıklandırılması ve kötü ruhlardan korunması amacıyla yapılır (KK-4; İsmayılov ve Orucov, 2006, s.55).

Defin süreci, kişinin vefat ettiği andan başlayarak çeşitli aşamalardan geçer ve bu süreçlerde farklı inanç ve ritüeller yerine getirilir. Devam eden bölümlerde, Nahçıvan'ın belirli bölgelerinde uygulanan yas ve defin geleneklerine daha detaylı olarak değinilecektir.

3.3. Defin Sürecindeki Gelenekler ve İnanışlar

Defin sürecinde uygulanan ritüellerin büyük bir kısmı, Nahçıvan bölgesinde dikkat çekici bölgesel farklılıklar göstermektedir. Örneğin, vefat eden kişinin ölüm anında üzerindeki kıyafetlerden yatağının yününe kadar her şey yıkanır. Bu süreç, hem manevi hem de fiziksel bir temizlik olarak görülür. Aynı şekilde, cesedin başının altına taş ve tarak koyulması gibi uygulamalar, ölünün ruhunun huzur içinde ayrılmasına katkı sağladığı inancına dayanır.

Bazı bölgelerde ölünün bulunduğu odadaki aynaların üzeri örtülür; bu, ölünün ruhunun aynada yansımaları engellemek amacıyla yapılır. Yas tutan kadınlar, genellikle siyah kıyafetler giyer ve erkekler kırk gün boyunca sakallarını kesmezler. Bu uygulamalar, yasin bir dışavurumu hali olarak kabul edilir.

Defin merasiminde, tabut genellikle üç kez kaldırılıp yere konur ve ardından mezara taşınır. Tabutun altına konulan taş, daha sonra mezarın etrafına bırakılır. Defin işlemine genellikle erkekler katılırken, kadınlar daha sonra mezarı ziyaret eder. Mezara giderken sessizlik içinde ilerlenir ve sağa sola bakılmaması gerektiğine inanılır. Halk arasında, mezar ziyaretinde parmakla mezarı işaret etmenin kötü bir işaret olduğuna dair inançlar bulunmaktadır; böyle bir durumda, parmak ısırılarak yere doğru bastırılır (KK-1; Ceferli ve Babayev, 2009, s.39).

Defin işlemi sırasında ölüyü yıkama görevi, genellikle aile fertleri veya yakın komşular tarafından yerine getirilir. Kadın ve erkeklerin yıkama işlemleri ayrı yerlerde gerçekleştirilir. Bu uygulama, hem dini hem de geleneksel kurallara bağlı olarak yapılır. Kırsal bölgelerde, yıkama işlemi avlunun bir köşesinde özel olarak hazırlanmış bir alanda gerçekleştirilirken, şehirlerde genellikle camilerde yapılır (KK-1,2,3,4).

3.4. Yas Merasimlerinin Aşamaları ve Toplumsal İşlevi

Yas merasimleri, genellikle “biri, üçü, yedisi, kırkı, kara bayramı ve yılı” gibi aşamalara ayrılır. Her bir aşama, ölünün hatırasına ve ailesine saygının bir ifadesi olarak gerçekleştirilir (Muradoğlu, 2021, 309). Örneğin, vefatın ilk günü, cenaze evi komşular tarafından ziyaret edilerek destek olunur. Ev sahibinin meşgul olması nedeniyle cenaze evindeki birçok iş komşular tarafından üstlenilir. Bazı bölgelerde yasin ilk gününde helva yapılarak merhumun ruhuna ithaf edilir. Yayıcı köyünde, kırkıncı gün dışında helva yapımı yas evinde nadiren görülür.

Yas evinde, ölen kişinin ruhuna sürekli dua edilmesi büyük önem taşır. Özellikle akşam namazıyla yatsı namazı arasında, “vehaşet namazı” adı verilen özel bir namaz kılınır (KK-3). Bu namazın, ölen kişinin kabir azabının hafifletilmesine ve günahlarının bağışlanmasına yardımcı olduğuna inanılır. Dualar ve Kur’an-ı Kerim’den sureler, yas merasimlerinin vazgeçilmez bir parçasıdır. Bu süreçte, yas sahiplerinin aşırı derecede ağıt yakmasına izin verilmez; bunun yerine, sık sık sureler okunarak dikkatleri başka yöne çekilir.

3.5. Ehsan ve Mezar Ziyaretleri

Yas evlerinde ehsan verme geleneği, toplumsal dayanışmayı güçlendiren bir uygulamadır. İlk gün yakın akrabalar için düzenlenen ehsan, genellikle çay, hurma, şeker ve limondan oluşur. Bazı bölgelerde, cenazenin üçüncü günü “el ehsanı” adı verilen toplu bir yemek organize edilir. Nahçıvan’da eskiden daha yaygın olan yemekli ehsan geleneği, günümüzde sadeleştirilmiştir. Örneğin, Yayıcı köyünde (KK-3) kırkıncı günde yapılan el ehsanı sırasında yalnızca helva ikram edilir. Helva, ehsan sonunda katılımcılara dağıtılır ve eve götürülmesi için paketlenir.

Mezar ziyaretleri, yas merasimlerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Halk arasında, mezarlığa giderken ölen kişinin ruhunu hissettirmek için mezar taşına küçük bir taş vurulur. Bu ritüel, ölünün ziyaret edildiğini anladığına inanıldığı için önemlidir. Ayrıca, mezarlığın yanından geçerken tüm ölümlere Fatiha okunması gerektiği düşünülür; aksi halde, ölümlere saygısızlık edilmiş olacağına inanılır.

Her Cuma günü sabah erken saatlerde mezar ziyareti yapılır, ardından evde vefat eden kişinin ruhuna Kur’an’dan sureler okunur ve ruhuna bağışlanır. Daha sonra ise yakınlarla ikram edilmek üzere hayır yemeği (ehsan) hazırlanır. İnançlara göre, vefat eden kişinin ruhuna sunulan hayır yemeğini yemek sevap olarak kabul edilir: “Ehsan vermek sevaptır. Ehsanı yiyip Fatiha Suresi’ni okumak sevaptır ve helaldir. Ancak ehsanı yiyip Fatiha Suresi’ni okumamak helal değildir” (Azerbaycan Folklor Antolojisi, 2018, s. 130). Vefat eden kişinin ruhunun kırk gün boyunca o eve geldiğine inanıldığı için, her Cuma günü evde merhumun ruhuna yemek pişirilir ve onun adına yemeğe tuz eklenir. Bu uygulama, merhumun ruhunun mutlu olması için yapılır (KK-1; İsmayılov, Guliyeva, 2004, s. 19).

3.6. Yasın Nihai Aşaması: Kara Bayram ve Yıl Dönümü

Yas sürecinin son aşaması, genellikle kara bayram ve yıl dönümü ile sona erer (KK-5). Kara bayram, genellikle Nevruz’dan bir hafta önce yapılır ve yasin sona erdiğini simgeler. Bu süreç, yas tutan kişilerin bayramı huzurlu bir şekilde geçirebilmeleri için bir nevi rahatlama sağlar.

Yıl dönümünde ise özel bir ehsan düzenlenir ve bu merasime davet edilen kişiler, yas sahibinin acısını paylaşır.

SONUÇ, TARTIŞMA, ÖNERİLER

Her merasim gibi, defin ve yas merasimleri de hayatımızda önemli bir yere sahiptir. Bu merasimler, insanları bir araya getirerek, yas sahibinin acısına ortak olmayı ve onları bu derin kederden bir nebze olsun uzaklaştırmayı amaçlar. Yas merasimleri, sadece bir veda töreni değil, aynı zamanda hayatın faniliğini ve ölümün kaçınılmazlığını anlamamıza yardımcı olan bir süreçtir.

Bu çalışmada, Nahçıvan'ın Ordubad, Yaycı, Diyadin gibi bölgelerinde yaşayan anlatıcılardan ve folklor antolojilerinden toplanan bilgiler ışığında yas merasimlerinin nasıl düzenlendiği, benzerlikleri ve farklılıkları ile yas merasimlerinin aşamaları detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Çalışma, bölgenin kendine has geleneklerini ve inançlarını yansıtarak, bu ritüellerin kültürel ve toplumsal işlevine dikkat çekmektedir.

Nahçıvan bölgesindeki yas törenleri, toplumsal dayanışmayı ve manevi değerleri yansıtan önemli bir kültürel miras olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma, bölgenin Ordubad, Yaycı ve Diyadin gibi yerleşim birimlerinden derlenen bilgilerle, Nahçıvan'a özgü yas merasimlerini detaylı bir şekilde incelemiştir. Yas törenlerinin düzenleniş biçimi, aşamaları, benzerlikleri ve farklılıkları, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde taşıdığı anlamlarla ele alınmıştır.

Yas merasimleri, sadece bir veda değil, aynı zamanda insanların ölümle yüzleşme, acıyı paylaşma ve hayatın faniliğini kabullenme süreçlerini kolaylaştırmaktadır. Çalışma kapsamında elde edilen bulgular, bu törenlerin; toplumsal dayanışma, kültürel aktarım ve inanç sistemlerinin sürdürülebilirliği açısından ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Nahçıvan'da bu ritüellerin diğer Azerbaycan bölgelerinden farklı bir şekilde uygulanması, bölgenin kendine özgü kültürel yapısını ortaya koymaktadır.

Nahçıvan'daki yas merasimlerinin toplumun kimlik oluşturma sürecinde önemli bir role sahip olduğu görülmüştür. Ancak, modernleşme ve küreselleşme gibi faktörler, bu geleneklerin bazı unsurlarını unutulma tehlikesiyle karşı karşıya bırakmıştır. Yas törenlerinin eskiye nazaran daha sadeleştiği ve bazı ritüellerin tamamen terk edilmeye başlandığı gözlemlenmiştir. Geleneklerin genç kuşaklara aktarımında azalan ilgi, Nahçıvan'ın kültürel kimliğini koruma çabalarını zorlaştırmaktadır.

Kültürel Mirasın Korunması: Nahçıvan'a özgü yas merasimleri, birer kültürel miras unsuru olarak kabul edilmeli ve koruma altına alınmalıdır. Bu bağlamda, bölgedeki ritüellerin kayıt altına alınması ve belgelenmesi gerekmektedir.

Eğitim ve Farkındalık: Genç kuşakların bu geleneklere olan ilgisini artırmak için eğitim materyalleri hazırlanabilir. Okullarda veya yerel kültür merkezlerinde bu tür törenlerin anlamı ve önemi üzerine bilgilendirici etkinlikler düzenlenebilir.

Akademik Çalışmaların Teşvik Edilmesi: Yas merasimleri üzerine daha fazla akademik çalışma yapılması ve bu alandaki araştırmaların desteklenmesi, geleneklerin korunmasına katkı sağlayacaktır.

Modern ve Geleneksel Denge: Küreselleşmenin etkilerine rağmen, geleneksel değerlerin modern yaşamla uyumlu bir şekilde devam ettirilebilmesi için halk ve yerel yönetimlerin iş birliği içinde çalışması gerekmektedir.

Bu çalışma, Nahçıvan'ın zengin kültürel mirasının bir parçası olan yas törenlerinin detaylarını ortaya koyarak, bu değerlerin korunması ve gelecek nesillere aktarılması için önemli bir adım

sunmaktadır. Geleneksel ritüellerin anlamını ve önemini kavrayarak, toplumun kimlik ve dayanışma duygusunu güçlendirmek mümkündür.

KAYNAKLAR

- Abbaslı, S. (2020). Karabağ folkloru: janr poetikası ve merasim eneneleri. Bakı: Elm ve Tehsil.
- Azerbaycan Folklor Antolojisi. (2018). Şerur folklor örnekleri, I kitab, Naxçıvan: Ecemi Neşriyyat-Poligrafiya Birliyi.
- Ceferli, M. ve Babayev, R. (2009). Azerbaycan folkloru antologiyası. Nahçıvan folklor antologiyası I. Cild. Bakı: Ecemi Neşriyyat-Poligrafiya Birliyi.
- Dundes, A. (1989). Folklore as a Mirror of Culture. Indiana University Press.
- Durkheim, E. (1915). The Elementary Forms of Religious Life. New York: Free Press.
- Geertz, C. (1973). The Interpretation of Cultures. Basic Books.
- İsmayılov, H. ve Orucov, T. (2006). Azerbaycan folklor antologiyası. Dereleyez folkloru, XV. Cild. Bakı: Seda.
- İsmayılov, H. ve Guliyeva, R. (2004). Azerbaycan folklor antologiyası. Gencebasar folkloru, IX. Kitab. Bakı: Seda.
- Muradoğlu (Memmedov), N. (2021). Çağdaş poeziya ve folklor. Bakı: Elm ve Tehsil.
- Turner, V. (1969). The Ritual Process: Structure and Anti-Structure. Aldine Transaction.
- Van Gennep, A. (1960). The Rites of Passage. Chicago: University of Chicago Press.

KAYNAK KİŞİLER

- KK-1. Abbasova Naile Paşa kızı, 1982 doğumlu, Nahçıvan MR, Şerur ilçesi, ev hanımı.
- KK-2. Ekberova Sevinc Cavad kızı, 1971 doğumlu, Ordubad ilçesi, Yukarı Eylis köyü, ev hanımı.
- KK-3. Mehdiyeva Afet Bayram kızı, 1966 doğumlu, Nahçıvan MR, Culfa ilçesi, Yaycı köyü, ev hanımı.
- KK-4. Mirzeyeva Lale Yunis kızı, 1963 doğumlu, Nahçıvan MR, Şerur ilçesi, ev hanımı.
- KK-5. Halilova Yeter Hüseyin kızı, 1965 doğumlu, Naxçıvan MR, Ordubad ilçesi, Tivi köyü, ev hanımı.

**DETERMINATION OF THE LEVEL OF INCLUSION OF GEOGRAPHICAL
SKILLS IN THE 2024 SOCIAL STUDIES COURSE CURRICULUM**
**2024 SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMINDA COĞRAFI
BECERİLERİN YER ALMA DÜZEYİNİN BELİRLENMESİ**

Selman ABLAK

Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,

ORCID ID: 0000-0001-8538-1292

Özet

Sosyal bilimler, insan toplumlarını, davranışlarını, kültürlerini ve sosyal yapıları araştıran disiplinler arası bir alan olup; bu alanda, ekonomi, psikoloji, sosyoloji, antropoloji, tarih, coğrafya gibi farklı disiplinler yer almaktadır. Sosyal bilgiler ise ilkökul ve ortaokul seviyesinde öğretilen, öğrencilerin toplumla ilgili temel bilgileri edinmelerini amaçlayan bir eğitim programı olup; içeriğini farklı sosyal bilim disiplinlerinden almaktadır. Sosyal bilgiler dersinin amacı, öğrencilere tarih, coğrafya, ekonomi, hukuk, siyaset gibi sosyal bilimlerin temel kavramlarını ve becerilerini öğretmek ve onları sosyal sorunlara duyarlı, sorumlu ve bilinçli bireyler olarak yetiştirmektir. Bu minvalde sosyal bilgilerin kaynağını oluşturan bu disiplinlerden birini de coğrafya oluşturmaktadır. 2000’li yıllar sonrası Türkiye’de uygulamaya alınan sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında salt bilgi kazandırmanın ötesinde bireylere beceri, değer ve tutumlar da kazandırmak amaçlanmıştır. Bu açıdan öğretim programlarının ana arterlerinden birini de beceri eğitimi oluşturmaktadır. Bu araştırmada Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli bağlamında yenilenen 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda coğrafya konularının ağırlıklı yer bulduğu “Evimiz Dünya” öğrenme alanı içerisinde coğrafi becerilere yer verilme düzeyi programı oluşturan ana başlıklar özelinde incelenmeye çalışılmıştır. Araştırmada nitel desen benimsenmiş olup yöntem olarak doküman incelemeyi kullanılmıştır. Veriler, içerik analizi tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda “Evimiz Dünya” öğrenme alanı kapsamında coğrafi becerilerin en çok karşılık bulunduğu sınıf düzeyinin 4.sınıf olduğu saptanmıştır. Bu sınıf düzeyini sırasıyla 5.sınıf, 6.sınıf ve 7.sınıf izlemiştir. Bu sonuçtan hareketle bakıldığında öğretim programında “Evimiz Dünya” öğrenme alanı kapsamında sınıf düzeyi yükseldikçe coğrafi becerilerin daha az yer aldığı görülmektedir. Özellikle 7.sınıf düzeyinde ilgili öğrenme alanında coğrafya içeriğinden daha ziyade küreselleşme konularının yaygın yer alışı coğrafi becerilerin sayısında bir azalmayı beraberinde getirmiştir. Araştırmada elde edilen sonuçlardan hareketle önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, öğretim programı, coğrafya, beceri.

Abstract

Social sciences represent an interdisciplinary field that examines human societies, behaviors, cultures, and social structures. Within this domain, disciplines such as economics, psychology, sociology, anthropology, history, and geography are included. Social studies, on the other hand, is an educational program taught at the elementary and middle school levels, designed to provide students with foundational knowledge about society. Its content is derived from various social science disciplines. The aim of the social studies curriculum is to teach students the

fundamental concepts and skills of social sciences, such as history, geography, economics, law, and politics, and to cultivate them as socially aware, responsible, and conscious individuals. In this context, one of the disciplines contributing to the source of social studies is geography. In the social studies curricula introduced in Turkey after the 2000s, the objective has expanded beyond mere knowledge acquisition to include the development of skills, values, and attitudes in individuals. In this regard, skill development is one of the central components of the curriculum. This study aims to examine the extent to which geographic skills are included in the “Our World” learning area, which emphasizes geography within the 2024 Social Studies Curriculum, under the context of the Turkey Century Education Model. The analysis was conducted with respect to the main headings of the curriculum. The study adopts a qualitative design, utilizing document analysis as the research method. The data were analyzed through content analysis. The results of the study revealed that the 4th grade was the class level where geographical skills were most emphasized within the “Our World” learning area. This was followed by the 5th grade, 6th grade, and 7th grade, respectively. Based on this finding, it can be concluded that as the class level increases within the "Our World" learning area, the emphasis on geographic skills decreases. Specifically, in the 7th grade, the prevalence of topics related to globalization in the relevant learning area led to a decrease in the number of geographical skills covered. Based on the results obtained, recommendations are provided.

Keywords: Social studies, curriculum, geography, skills.

GİRİŞ

21. yüzyılın eğitim anlayışı, sadece bilgi aktarmaktan ziyade, öğrencilere bu bilgiyi nasıl kullanacaklarını öğretmeye odaklanmaktadır. Bununla birlikte eğitim öğretim faaliyetleri bağlamında salt bilgi aktarmanın ötesinde bireyleri beceri, değer ve tutumlarla da donatmayı amaçlamaktadır. Türkiye’de 2000’li yıllar sonrası hazırlanan öğretim programlarında bu durum belirgin bir şekilde kendisini hissettirmiştir. Sosyal bilgiler dersi bağlamında ele alındığında ise bilginin yanı sıra beceri, değer ve tutumların öğretim programının ana arterlerini oluşturduğu söylenebilir. Nitekim sosyal bilgiler dersi bağlamında bireylere yaşam boyu ihtiyaç duyacakları bilgi, beceri, değer ve tutumları kazandırmak amaçlanmaktadır (Ergün & Ablak, 2023). Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli bağlamında hazırlanan 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda bu amaç daha belirgin bir şekilde kendisini hissettirmektedir. Bu durum öğretim programının “Sosyal Bilgiler Dersinin Temel Yaklaşımı ve Özel Amaçları” başlığında “Türk Eğitim Sistemi, bireylerin tüm yönleriyle gelişimini amaçlar ve bütüncül bir eğitim yaklaşımını temel alır. Bu hedef ve yaklaşımla geliştirilen “Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli” ile kavramsal beceriler, alan becerileri, sosyal-duygusal öğrenme becerileri ile eğilimler, değerler ve okuryazarlık becerileri bir bütün olarak ele alınarak öğrencilerin çok yönlü gelişiminin etkili bir şekilde desteklenmesi amaçlanmıştır. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, değişen ve gelişen dünya koşullarından hareketle bireye toplumsal konularda ihtiyaç duyduğu becerilerin kazandırılması amacıyla geliştirilmiştir” (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2024, s. 4) ifadeleriyle net bir şekilde ifade edilmiştir. Öğretim programında belirtilen ifadelerden hareketle bakıldığında öğretim programının beceri eğitimine daha fazla ağırlık verdiği göze çarpmaktadır.

Sosyal bilgiler dersi disiplinlerarası bir yapı arz etmektedir (Doğanay, 2002). Bu bağlamda sosyal bilgilerin kaynağını oluşturan ana disiplinlerden birini de coğrafya oluşturmaktadır. Coğrafyanın sosyal bilgiler dersi bağlamındaki varlığı ise büyük önem taşımaktadır (Moffatt, 1957, s. 29). Nitekim insanla doğal ve beşeri çevre arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkiye bağlı olarak ortaya çıkan doğal ve beşeri yapıyı kendi bilimsel yöntemleriyle neden ve sonuç ilişkisi üzerine inceleyen coğrafya insanın mekânla etkileşimini çok yönlü ele almaktadır (Doğanay &

Doğanay, 2014; Elibüyük, 1995; Güngördü, 2006; Ünlü, 2014). Coğrafyanın, sosyal bilgiler dersi bağlamındaki bu önemi yukarıda bahsedilen sosyal bilgiler dersi bağlamındaki beceri eğitimine de yansımıştır. Zira öğretim programında yer verilen becerilerin önemli bir boyutunu coğrafi beceriler oluşturmaktadır

Coğrafi beceriler, bireylerin mekânsal düşünme, harita okuma, coğrafi olayları analiz etme ve çevresel ilişkileri anlamlandırılmalarına imkân sağlamaktadır. Bu beceriler, öğrencilerin insan ve mekân arasındaki ilişkiyi daha iyi kavrayabilmeleri ve onların çevresel farkındalıklarını artırarak yerel ve küresel düzeydeki toplumsal sorunları anlamalarını kolaylaştırmaktadır. Coğrafi beceriler, mekân ve zaman anlayışını derinleştirerek öğrencilerin çevre, toplum ve kültür arasındaki ilişkileri anlamalarına yardımcı olur. Bu beceriler, aynı zamanda eleştirel düşünme, problem çözme, veri analizi, harita okuma, mekânın sosyo-ekonomik boyutlarıyla ilişkilendirilmesi ve dijital araçları etkin kullanma gibi 21. yüzyıl becerileriyle doğrudan ilişkilidir (Snyder, 2019).

Coğrafi beceriler, bireylerin dünyayı anlamaları, çevresel ve mekânsal ilişkileri analiz etmeleri ve bu analizleri sosyal ve bilimsel bağlamda yorumlamaları için temel bir araçtır. Bu beceriler, öğrencilerin fiziksel çevreleri, toplumları, kültürel yapıları, ekonomik ilişkileri ve doğal kaynakları anlamalarına yardımcı olmanın yanı sıra, mekânsal düşünme, veri analizi, harita okuma ve çevresel etkileşimlerin çözümleme gibi yetkinlikler kazandırır. Coğrafi beceriler, bireylerin bilgiye erişimlerini, yorumlama yetilerini ve karar verme süreçlerini şekillendirirken, aynı zamanda sosyal ve çevresel problemlere karşı duyarlı, eleştirel ve çözüm odaklı bir bakış açısı geliştirir. Bu beceriler, bireylerin hem yerel hem de küresel düzeydeki toplumsal ve çevresel sorunları anlamalarına ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirmelerine olanak sağlamaktadır. Bu bakımdan 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, öğrencilerin coğrafi becerilerle ilgili bilgi ve yetkinliklerini güçlendirmeyi amaçlayan bir dizi yenilik getirmiştir. Bu açıdan programa yer verilen coğrafi beceriler öğrencilerin sadece bilgiye sahip olmalarını değil, aynı zamanda bu bilgiyi anlamlı bir şekilde kullanarak küresel düzeydeki problemlerle başa çıkabilmelerini hedeflemektedir. Öğretim programı incelendiğinde programda mekânsal algı, harita okuma ve konum analizi gibi geleneksel coğrafi becerilerin yanı sıra, öğrencilerin çevresel değişimleri, sürdürülebilir kalkınma ve küreselleşme gibi güncel sorunlarla ilgili coğrafi analiz, sorgulama ve karşılaştırma yapmalarına imkân sağlayan bir yapıda hazırlandığı gözlemlenmektedir.

Bu araştırmada, 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer verilen coğrafi becerilerin sınıf düzeylerine dağılımının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu bağlamda 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı bağlamında coğrafya konularının en yoğun yer aldığı "Evimiz Dünya" öğrenme alanı 4, 5, 6 ve 7. sınıf düzeylerinde coğrafi beceriler açısından incelenmiştir.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda "Evimiz Dünya" öğrenme alanında coğrafi becerilerin yer alma düzeylerinin incelenmesini esas alan bu çalışma nitel araştırma deseninde yer alan doküman incelemesi yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırmalar doğal ortamda meydana gelen olgu, olay veya davranışların üzerine yoğunlaşarak ilgili durumları derinlemesine inceleyen araştırmalardır (Büyüköztürk vd. 2013). Doküman incelemesi ise bir araştırma problemi veya ilgili probleme yönelik farklı zaman aralıklarında belirlenen kaynak ve dokümanlarının incelenerek analiz edilmesine imkân sağlayan yöntem olarak tanımlanmaktadır. Doküman incelemesi, olgu ve olaylara yönelik anlamlar ve anlayışlar

sunarak dijital veya yazılı belge ve materyallerin sistematik bir şekilde analiz edilmesini kapsamaktadır (Corbin & Strauss, 2008; Yıldırım & Şimşek, 2016). Bu çalışmada, yazılı bir belge olarak sosyal bilgiler dersi öğretim programının sistematik bir şekilde analiz edilmesine olanak tanımasından dolayı, amaca uygun bir teknik olarak doküman incelemeye başvurulmuştur.

Veri Kaynakları

Bu çalışmanın veri kaynağını Milli Eğitim Bakanlığı [MEB] Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli çerçevesinde hazırlanan 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı oluşturmaktadır.

Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında toplanan veriler betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Betimsel analizde elde edilen veriler daha önceden belirlenen temalar çerçevesinde özetlenerek yorumlanmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2016). Öte yandan elde edilen verilerin analizinde inandırıcılığın ve tutarlılığının sağlanması adına elde edilen verilerin analizi ve yorumlanması sürecinde 2 alan uzmanının görüşlerine başvurulmuş ve analiz sonuçlarının tutarlık gösterip göstermediği değerlendirilmiştir. Analiz sonucunda, coğrafi becerilerin kategorik dağılımları sınıf düzeyine göre, sırasıyla bulgular bölümünde tablolar hâlinde verilmiştir. Ayrıca, öğretim programında ele alınma şekli örnek alıntılarla sunulmuştur.

BULGULAR

Araştırmada ulaşılan bulgular her sınıf düzeyinde kendi içinde analiz edilerek aşağıda sunulmuştur.

4. Sınıf Evimiz Dünya Öğrenme Alanı

Öğrenme Çıktıları ve Süreç Bileşenleri	Öğrenme Kanıtları	Öğrenme Öğretme Yaşantıları				Farklılaştırma			
		Temel Kabuller	Ön Değerlendirme	Köprü Kurma	Öğrenme Öğretme Uygulamaları	Zenginleştirme	Destekleme		
4(f=7)	-	7 (f=1)	3(f=1)	7(f=2)	4.2.1	7(f=1)	6(f=2)		
6 (f=6)					7(f=19) 4(f=6)			4(f=1)	7(f=1)
7 (f=4)					5(4) 6(1)			5(f=1)	4(f=1)
3 (f=4)					4.2.2			3(f=1)	3(f=1)
5 (f=3)								3(f=16) 5(f=5)	3(f=1)
1 (f=1)								4(f=1) 6(f=1)	
	4.2.3	3(f=8) 5(f=2)	3(f=1)						
		2(f=1) 4(f=1)		4(f=1)					
f25	-	f 1	f3	f5	f65	f4	f5		

Toplam: f=108

Tablo 1. 4. Sınıf Evimiz ve Dünya Öğrenme Alanında Coğrafi Beceriler

1 Zamanı Algılama Becerisi	5 Coğrafi Sorgulama Becerisi
2 Değişim ve Sürekliliği Algılama	6 Coğrafi Gözlem ve Saha Çalışması Becerisi
3 Çevre Okuryazarlığı	7 Harita Becerisi
4 Mekânsal Düşünme Becerisi	8 Tablo, Grafik, Şekil ve/veya Diyagram Becerisi

Tablo 1 incelendiğinde 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı “Evimiz ve Dünya” öğrenme alanında toplamda (f=108) coğrafi beceriye yer verildiği görülmektedir. İlgili öğrenme alanının “Öğrenme Çıktıları ve Süreç Bileşenleri” başlığı altında en çok mekânsal düşünme becerisine (f=7) yer verildiği görülmüştür. Bu beceriyi sırasıyla coğrafi gözlem ve saha çalışması (f=6), harita (f=4), çevre okuryazarlığı (f=4), coğrafi sorgulama (f=3) becerileri izlemiştir. “Öğrenme Çıktıları ve Süreç Bileşenleri” başlığı altında en az yer verilen coğrafi beceriyi ise zamanı algılama becerisi (f=1) teşkil etmiştir. Araştırma kapsamında öğretim programının “Öğrenme Öğretme Yaşantıları” üst başlığı altında “Temel Kabuller”, “Ön Değerlendirme”, “Köprü Kurma” ve “Öğrenme Öğretme Uygulamaları” alt başlıkları incelenmiştir. Buna göre “Temel Kabuller” başlığı altında sadece harita becerisine (f=1) yer verildiği görülmektedir. “Ön Değerlendirme” başlığı altında çevre okuryazarlığı (f=1), coğrafi sorgulama (f=1) ve harita (f=1) becerilerine yer verildiği tespit edilmiştir. “Köprü Kurma” başlığı altında ise harita (f=2), çevre okuryazarlığı (f=2) ve coğrafi gözlem ve saha çalışması (f=1) becerilerine yer verildiği görülmüştür. “Öğrenme Öğretme Uygulamaları” başlığı incelendiğinde 4.2.1. kodlu öğrenme çıktısı ve süreç bileşenleri içerisinde en çok harita becerisine (f=19) yer verildiği görülmüştür. Bu beceriyi sırasıyla mekânsal düşünme (f=4), coğrafi sorgulama (f=4) ve coğrafi gözlem ve saha çalışması (f=1) becerileri izlemiştir. 4.2.2. kodlu öğrenme çıktısı ve süreç bileşenleri içerisinde en çok çevre okuryazarlığı becerisine (f=16) yer verildiği görülmüştür. Bu beceriyi sırasıyla coğrafi sorgulama (f=5), mekânsal düşünme (f=1) ve coğrafi gözlem ve saha çalışması (f=1) becerileri izlemiştir. 4.2.3. kodlu öğrenme çıktısı ve süreç bileşenleri içerisinde en çok çevre okuryazarlığı becerisine (f=8) yer verildiği görülmüştür. Bu beceriyi sırasıyla coğrafi sorgulama (f=2), değişim ve sürekliliği algılama (f=1) ve mekânsal düşünme (f=1) becerileri izlemiştir. “Farklılaştırma” üst başlığı altındaki “Zenginleştirme” alt başlığı incelendiğinde harita (f=1), mekânsal düşünme (f=1), coğrafi sorgulama (f=1) ve çevre okuryazarlığı (f=1) becerilerine yer verildiği tespit edilmiştir. “Destekleme” alt başlığında ise coğrafi gözlem ve saha çalışması (f=2), harita (f=1), mekânsal düşünme (f=1) ve çevre okuryazarlığı (f=1) becerilerine yer verildiği tespit edilmiştir. 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı “Evimiz ve Dünya” öğrenme alanı içerisinde yer alan “Öğrenme Kanıtları” başlığı altında ise herhangi bir coğrafi beceriye yer verilmediği görülmektedir.

Aşağıda 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı “Evimiz ve Dünya” öğrenme alanını oluşturan başlıklar altında yer verilen coğrafi becerilere yönelik doğrudan örnekler sunulmuştur.

Öğrenme Çıktıları ve Süreç Bileşenleri: “SB.4.2.2. Yakın çevresinden hareketle doğa ve insan ilişkisini çözümleyebilme. a) Yakın çevresindeki doğal çevre unsurlarını belirler. b) Yakın çevresindeki doğal çevre unsurları ile insanlar arasındaki ilişkileri belirler.” (Mekânsal Düşünme Becerisi, Coğrafi Sorgulama Becerisi)

Ön Değerlendirme Süreci: “Öğrencilere hazır bir kroki verilerek öğrencilerden bu krokideki yerleri ana ve ara yönleri kullanarak tarif etmeleri istenir. Bu aşamada okullarının bulunduğu çevrenin krokisi kullanılır.” (Harita Becerisi)

Köprü Kurma: “Öğrencilerden çevrelerini gözlemlemeleri ve gördükleri varlıkları listelemeleri istenir.” (Coğrafi Gözlem ve Saha Çalışması Becerisi)

Öğrenme Öğretme Uygulamaları: “4.2.1. ... Harita tanımaya yönelik etkinliklerden sonra öğrencilerden Türkiye haritasında yaşadığı yeri, ülkemizin başkentini ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ni göstermeleri istenir.” (Harita Becerisi, Mekânsal Düşünme Becerisi). “4.2.2. ... Öğretmen tarafından doğal çevre unsuru olan ve olmayan görseller karışık bir şekilde sunulur. Öğrencilerden bu görsellerden hangilerinin doğal çevre unsuru olduklarını belirlemeleri istenir. Görsellerden hareketle öğrencilere doğal çevre unsuru kavramı açıklanır.” (Çevre Okuryazarlığı). “4.2.2. ... Doğal dengenin korunması için insanların nelere dikkat etmesi gerektiği üzerine tartışma ortamı oluşturulur... Doğanın insana etkileri ile ilgili olan cümlelerde ise hava koşulları ve yeryüzü şekillerinden bahsedilir. Öğrencilerden sunulan cümlelerdeki durumları insanın doğaya etkileri ve doğanın insana etkileri şeklinde gruplandırmaları beklenir...” (Coğrafi Sorgulama Becerisi. “4.2.3. Yaşanılan yerde geçmişten günümüze gerçekleşen deprem, çığ, heyelan, sel, orman yangınları vb. afetlere ilişkin öğrencilerin düzeyine uygun bilgi kaynakları paylaşılır. Sınıfa getirilen bilgi kaynakları incelenerek öğrencilerden yakın çevresinde yaşanan afetlere ilişkin bilgi edinmeleri ve çıkarım yapmaları beklenir.” (Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi, Coğrafi Sorgulama Becerisi, Çevre Okuryazarlığı Becerisi).

Zenginleştirme: “Doğa insan ilişkisine yönelik nesli tükenen/ tükenmekte olan hayvanları veya bitkileri belirlemelerin istenebilir. Nesli tükenmekte olan hayvanların neden tehlike altında olduklarına dair araştırma ve sunum yapmaları istenebilir.” (Coğrafi Sorgulama Becerisi).

Destekleme: “Yakın çevresinde gözlemediği hava olaylarının günlük yaşam üzerindeki etkisine örnekler vermesi istenebilir.” (Coğrafi Gözlem ve Saha Çalışması Becerisi).

Tablo 2. 5. Sınıf Evimiz ve Dünya Öğrenme Alanında Coğrafi Beceriler

5. Sınıf							
Evimiz Dünya Öğrenme Alanı							
		Öğrenme Öğretme Yaşantıları				Farklılaştırma	
Öğrenme Çıktıları ve Süreç Bileşenleri	Öğrenme Kanıtları	Temel Kavuller	Ön Değerlendirme	Köprü Kurma	Öğrenme Öğretme Uygulamaları	Zenginleştirme	Destekleme
4(f=17)	7(f=1)	4(f=1)	4(f=2)	4(f=4)	5.2.1	4(f=4)	4(f=3)
2(f=5)		7(f=1)	3(f=2)	5(f=2)	4(f=5) 3(f=1)	5(f=3)	2(f=1)

5(f=2) 6(f=2)			7(f=1)	2(f=1) 3(f=1) 6(f=1)	8 (f=1) 5.2.2 2(f=9) 4(f=7) 5(f=7) 3(f=1) 1(f=1)		7(f=1)
					5.2.3 5(f=2) 4(f=1)		
					5.2.4 4(f=6) 5(f=1)		
f26	f1	f2	f5	f9	f42	f7	f5

Toplam: f=97

1 Zamanı Algılama Becerisi	5 Coğrafi Sorgulama Becerisi
2 Değişim ve Sürekliliği Algılama	6 Coğrafi Gözlem ve Saha Çalışması Becerisi
3 Çevre Okuryazarlığı	7 Harita Becerisi
4 Mekânsal Düşünme Becerisi	8 Tablo, Grafik, Şekil ve/veya Diyagram Becerisi

Tablo 2 incelendiğinde 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı “Evimiz ve Dünya” öğrenme alanında toplamda (f=97) coğrafi beceriye yer verildiği görülmektedir. İlgili öğrenme alanının “Öğrenme Çıktıları ve Süreç Bileşenleri” başlığı altında en çok mekânsal düşünme becerisine (f=17) yer verildiği görülmüştür. Bu beceriyi sırasıyla değişim ve sürekliliği algılama (f=5), coğrafi sorgulama (f=2) ve coğrafi gözlem ve saha çalışması (f=2) becerileri izlemiştir. “Öğrenme Kanıtları” başlığı altında sadece harita becerisine (f=1) yer verilmiştir. Araştırma kapsamında öğretim programının “Öğrenme Öğretme Yaşantıları” üst başlığı altında “Temel Kabuller”, “Ön Değerlendirme”, “Köprü Kurma” ve “Öğrenme Öğretme Uygulamaları” alt başlıkları incelenmiştir. Buna göre “Temel Kabuller” başlığı altında mekânsal düşünme (f=1) ve harita becerisine (f=1) yer verildiği görülmektedir. “Ön Değerlendirme” başlığı altında mekânsal düşünme (f=2), çevre okuryazarlığı (f=2) ve harita (f=1) becerilerine yer verildiği tespit edilmiştir. “Köprü Kurma” başlığı altında en çok mekânsal düşünme becerisine (f=4) yer verilirken bu beceriyi coğrafi sorgulama (f=2), değişim ve sürekliliği algılama (f=1), çevre okuryazarlığı (f=1) ve coğrafi gözlem ve saha çalışması (f=1) becerileri izlemiştir. “Öğrenme Öğretme Uygulamaları” başlığı incelendiğinde 5.2.1. kodlu öğrenme çıktısı ve süreç bileşenleri içerisinde en çok mekânsal düşünme becerisine (f=5) yer verildiği görülmüştür. Bu beceriyi çevre okuryazarlığı (f=1) ve tablo, grafik, şekil ve/veya diyagram (f=1) becerileri izlemiştir. 5.2.2. kodlu öğrenme çıktısı ve süreç bileşenleri içerisinde en çok değişim ve sürekliliği algılama becerisine (f=19) yer verildiği görülmüştür. Bu beceriyi sırasıyla mekânsal düşünme (f=7), coğrafi sorgulama (f=7) ve çevre okuryazarlığı (f=1) ve zamanı algılama (f=1) becerileri izlemiştir. 5.2.3. kodlu öğrenme çıktısı ve süreç bileşenleri içerisinde coğrafi sorgulama (f=2) ve mekânsal düşünme (f=1) becerilerine yer verildiği diğer

becerilere yer verilmediği tespit edilmiştir. 5.2.4. kodlu öğrenme çıktısı ve süreç bileşenleri içinde mekânsal düşünme (f=6) ve coğrafi sorgulama (f=1) becerilerine yer verildiği diğer becerilere yer verilmediği tespit edilmiştir. “Farklılaştırma” üst başlığı altındaki “Zenginleştirme” alt başlığı incelendiğinde sadece mekânsal düşünme (f=4) ve coğrafi sorgulama (f=3) becerilerine yer verildiği tespit edilmiştir. “Destekleme” alt başlığında ise mekânsal düşünme (f=3), değişim ve sürekliliği algılama ve harita (f=1) becerilerine yer verildiği tespit edilmiştir. Aşağıda 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı “Evimiz ve Dünya” öğrenme alanını oluşturan başlıklar altında yer verilen coğrafi becerilere yönelik doğrudan örnekler sunulmuştur.

Öğrenme Çıktıları ve Süreç Bileşenleri: “*SB.5.2.1. Yaşadığı ilin göreceli konum özelliklerini belirleyebilme. a) Yaşadığı ilin göreceli konum özelliklerini belirler. b) Yaşadığı ilin göreceli konum özelliklerini görselleştirir. c) Yaşadığı ilin göreceli konum özelliklerini özetler.*” (Mekânsal Düşünme Becerisi)

Ön Değerlendirme Süreci: “*Öğrencilerin; konumlarını belirleme ve yön bulmaya, harita çeşitlerine ve haritaların temel özelliklerine ilişkin bilgileri açık uçlu sorular sorularak değerlendirilir.*” (Harita ve Mekânsal Düşünme Becerisi)

Köprü Kurma: “*Öğrencilerin gözlem yaparak veya aile büyüklerine sorarak yaşadığı çevrede meydana gelen değişimlerin neler olduğunu sorgulaması sağlanır.*” (Coğrafi Sorgulama ve Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi)

Öğrenme Öğretme Uygulamaları: “*SB.5.2.1 ...Öğrencilerin, yaşadıkları ilin göreceli konum özelliklerini tablo, Türkiye Dilsiz Mülki İdare Haritası veya görsellerle desteklenmiş bilgi kartlarından birini hazırlayarak görselleştirmeleri sağlanır.*” (Tablo, Grafik, Şekil ve/veya Diyagram Becerisi). “*SB.5.2.2 Öğrenciler, yaşadıkları ilde bulunan doğal ve beşerî çevrede geçmişten günümüze meydana gelen değişimleri fotoğraflar, resimler, gazete haberleri, hava fotoğrafları, şehir haritaları, şehir planları, sözlü tarih görüşmeleri üzerinden inceler ve değişime neden olan unsurları belirler. Bu süreçte yıllara göre doğal ve beşerî çevredeki değişimi gösteren dijital uygulamalar da kullanılabilir. Yaşadıkları ilde doğal ve beşerî çevrede değişen ve değişmeyen unsurlar büyük grup tartışmasıyla belirlenir.*” (Mekânsal Sorgulama, Değişim ve Sürekliliği Algılama ve Zamanı Algılama Becerileri)

Zenginleştirme: “*Öğrencilerden deniz sınırımız olan komşu devletlerden birini seçerek bu ülkeye dair merak ettiklerini araştırmaları ve araştırma sonuçlarına ilişkin yazılı ya da görsel bir ürün oluşturmaları istenebilir..*” (Coğrafi Sorgulama Becerisi).

Destekleme: “*Öğrencilerden yaşadıkları ilin eski ve yeni fotoğraflarını doğal ve beşerî çevrede meydana gelen benzerlik ve farklılıklar açısından karşılaştırmaları istenebilir.*” (Değişim ve Sürekliliği Algılama).

Tablo 3. 6. Sınıf Evimiz ve Dünya Öğrenme Alanında Coğrafi Beceriler

6. Sınıf							
Evimiz Dünya Öğrenme Alanı							
Öğrenme Öğretme Yaşantıları						Farklılaştırma	
Öğrenme Çıktıları ve Süreç Bileşenleri	Öğrenme Kanıtları	Temel Kabuller	Ön Değerlendirme	Köprü Kurma	Öğrenme Öğretme Uygulamaları	Zenginleştirme	Destekleme
4(f=11) 5(f=3)	-	4(f=2) 2(f=1)	4(f=1)	4(f=2) 5(f=1) 6(f=1)	6.2.1. 4(f=13) 7(f=5) 5(f=1) 6.2.2 4(f=3) 3(f=2) 5(f=1) 6.2.3 4(f=5) 7(f=2)	4(f=2)	4(f=3) 7(f=3) 6(f=1)
f14	-	f3	f1	f4	f32	f2	f7
Toplam: f=63							

1 Zamanı Algılama Becerisi

5 Coğrafi Sorgulama Becerisi

2 Değişim ve Sürekliliği Algılama

6 Coğrafi Gözlem ve Saha Çalışması Becerisi

3 Çevre Okuryazarlığı

7 Harita Becerisi

4 Mekânsal Düşünme Becerisi

8 Tablo, Grafik, Şekil ve/veya Diyagram Becerisi

Tablo 3 incelendiğinde 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı “Evimiz ve Dünya” öğrenme alanında toplamda (f=63) coğrafi beceriye yer verildiği görülmektedir. İlgili öğrenme alanının “Öğrenme Çıktıları ve Süreç Bileşenleri” başlığı altında en çok mekânsal düşünme becerisine (f=11) yer verildiği görülmüştür. Bu beceriyi coğrafi sorgulama (f=3) becerisi izlemiştir. “Öğrenme Kanıtları” başlığı altında herhangi bir coğrafi beceriye rastlanılmamıştır. Araştırma kapsamında öğretim programının “Öğrenme Öğretme Yaşantıları” üst başlığı altında

“Temel Kabuller”, “Ön Değerlendirme”, “Köprü Kurma” ve “Öğrenme Öğretme Uygulamaları” alt başlıkları incelenmiştir. Buna göre “Temel Kabuller” başlığı altında mekânsal düşünme (f=2) ve değişim ve sürekliliği algılama becerisine (f=1) yer verildiği görülmektedir. “Ön Değerlendirme” başlığı altında sadece mekânsal düşünme becerisine (f=1) yer verildiği tespit edilmiştir. “Köprü Kurma” başlığı altında en çok mekânsal düşünme becerisine (f=2) yer verilirken bu beceriyi coğrafi sorgulama (f=1) ve coğrafi gözlem ve saha çalışması (f=1) becerileri izlemiştir. “Öğrenme Öğretme Uygulamaları” başlığı incelendiğinde 6.2.1. kodlu öğrenme çıktısı ve süreç bileşenleri içinde en çok mekânsal düşünme becerisine (f=13) yer verildiği görülmüştür. Bu beceriyi harita (f=5) ve coğrafi sorgulama (f=1) becerileri izlemiştir. 6.2.2. kodlu öğrenme çıktısı ve süreç bileşenleri içinde en çok mekânsal düşünme becerisine (f=3) yer verildiği görülmüştür. Bu beceriyi sırasıyla çevre okuryazarlığı (f=7) ve coğrafi sorgulama (f=1) becerileri izlemiştir. 6.2.3. kodlu öğrenme çıktısı ve süreç bileşenleri içinde mekânsal düşünme (f=5) ve coğrafi sorgulama (f=2) becerilerine yer verildiği diğer becerilere yer verilmediği tespit edilmiştir. “Farklılaştırma” üst başlığı altındaki “Zenginleştirme” alt başlığı incelendiğinde sadece mekânsal düşünme becerisine (f=2) yer verildiği tespit edilmiştir. “Destekleme” alt başlığında ise mekânsal düşünme (f=3), harita (f=3) ve coğrafi gözlem ve saha çalışması (f=1) becerilerine yer verildiği tespit edilmiştir. Aşağıda 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı “Evimiz ve Dünya” öğrenme alanını oluşturan başlıklar altında yer verilen coğrafi becerilere yönelik doğrudan örnekler sunulmuştur.

Öğrenme Çıktıları ve Süreç Bileşenleri: “*SB.6.2.1. Ülkemizin, kıtaların ve okyanusların konum özelliklerini belirleyebilme. a) Ülkemizin göreceli ve mutlak konum özellikleri ile kıtaların ve okyanusların göreceli konum özelliklerini belirler. b) Ülkemizin göreceli ve mutlak konum özellikleri ile kıtaların ve okyanusların göreceli konum özelliklerini görselleştirir. c) Ülkemizin göreceli ve mutlak konum özellikleri ile kıtaların ve okyanusların göreceli konum özelliklerini özetler.*” (Mekânsal Düşünme Becerisi)

Ön Değerlendirme Süreci: “*Öğrencilerin yaşadıkları ilin göreceli konum özellikleri ile bu ildeki doğal ve beşerî çevredeki değişimi açıklayabildikleri, ülkemize komşu devletler hakkında temel bilgilere sahip oldukları kabul edilmektedir..*” (Mekânsal Düşünme ve Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi)

Köprü Kurma: “*Öğrencilerden yaşadıkları ildeki doğal çevre özelliklerinden iklim, yer şekilleri; beşerî çevre özelliklerinden ise nüfusun ilişkisine gözlem ve deneyimlerinden yola çıkarak örnekler vermeleri istenir.*” (Coğrafi Gözlem ve Saha Çalışması Becerisi)

Öğrenme Öğretme Uygulamaları: “*SB. 6.2.1. ... Yerküre modeli veya haritalar üzerinden ülkemizin göreceli ve mutlak konumu, kıtalar ve okyanusların göreceli konumu belirlenir. Süreç içerisinde deniz ve okyanus arasındaki farka da değinilir. Ülkemizin göreceli ve mutlak konumu ile kıtaların ve okyanusların göreceli konumunu belirlemek amacıyla Harita Genel Müdürlüğü'nün dijital ve atlas küre uygulamasından da yararlanılabilir. Ülkemizin göreceli konumu kapsamında deniz komşularımızdan KKTC, Lübnan, Filistin, Mısır, Libya, Rusya, Ukrayna ve Romanya'ya değinilir ve öğrencilerden belirtilen haritalar üzerinde bu komşularımızı göstermeleri istenir.*” (Mekânsal Düşünme ve Harita Becerisi)

Zenginleştirme: “*Ülkemizin, kıtaların ve okyanusların konum özelliklerine dair kelime oyunları ya da bulmaca tasarımları istenebilir.*” (Mekânsal Düşünme Becerisi).

Destekleme: “Öğrencilerin kâğıt üzerine daire çizmeleri sağlanır. Öğrencilerden çizdikleri daire üzerinde ekvator ve başlangıç meridyenini göstermeleri istenir. Öğrencilerden oluşan dört eşit parçadan ülkemizin olduğu çeyreği tarayarak göstermeleri istenebilir. Dünya dilsiz haritası üzerinde kıtaları farklı renklere boyamaları ve bu harita üzerinde Türkiye'nin yerini belirlemeleri istenebilir. Doğal ve beşerî çevre özellikleri arasındaki ilişki kapsamında öğrencilerden, yakın çevrelerinde gözlemlenen hava olaylarının günlük yaşama etkilerine dair deneyimlerine dayanarak örnekler vermeleri istenebilir.” (Mekânsal Düşünme, Harita ve Coğrafi Gözlem ve Saha Çalışması Becerisi).

Tablo 4. 7. Sınıf Evimiz ve Dünya Öğrenme Alanında Coğrafi Beceriler

7. Sınıf							
Evimiz Dünya Öğrenme Alanı							
Öğrenme Öğretme Yaşantıları						Farklaştırma	
Öğrenme Çıktıları ve Süreç Bileşenleri	Öğrenme Kanıtları	Temel Kabuller	Ön Değerlendirme	Köprü Kurma	Öğrenme Öğretme Uygulamaları	Zenginleştirme	Destekleme
4(f=4) 5(f=2)	-	4(f=1)	4(f=2)	4(f=1)	7.2.1. 2(f=3) 3(f=1) 5(f=1) 7.2.2 4(f=5) 5(f=2)	3(f=1)	3(f=1)
f6	-	f1	f2	f1	f12	f1	f1
Toplam: f=24							

1 Zamanı Algılama Becerisi

5 Coğrafi Sorgulama Becerisi

2 Değişim ve Sürekliliği Algılama

6 Coğrafi Gözlem ve Saha Çalışması Becerisi

3 Çevre Okuryazarlığı

7 Harita Becerisi

4 Mekânsal Düşünme Becerisi

8 Tablo, Grafik, Şekil ve/veya Diyagram Becerisi

Tablo 4 incelendiğinde 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı “Evimiz ve Dünya” öğrenme alanında toplamda (f=24) coğrafi beceriye yer verildiği görülmektedir. İlgili öğrenme alanının “Öğrenme Çıktıları ve Süreç Bileşenleri” başlığı altında en çok mekânsal düşünme becerisine (f=2) yer verildiği görülmüştür. Bu beceriyi coğrafi sorgulama becerisi (f=2) izlemiştir. “Öğrenme Kanıtları” başlığı altında herhangi bir coğrafi beceriye rastlanılmamıştır. Araştırma kapsamında öğretim programının “Öğrenme Öğretme Yaşantıları” üst başlığı altında “Temel Kabuller”, “Ön Değerlendirme”, “Köprü Kurma” ve “Öğrenme Öğretme

Uygulamaları” alt başlıkları incelenmiştir. Buna göre “Temel Kabuller” başlığı altında sadece mekânsal düşünme (f=1) becerisine verildiği görülmektedir. “Ön Değerlendirme” başlığı altında sadece mekânsal düşünme becerisine (f=2) yer verildiği tespit edilmiştir. “Köprü Kurma” başlığı altında benzer şekilde sadece mekânsal düşünme becerisine (f=1) yer verildiği görülmüştür. “Öğrenme Öğretme Uygulamaları” başlığı incelendiğinde 7.2.1. kodlu öğrenme çıktısı ve süreç bileşenleri içerisinde en çok değişim ve sürekliliği ağırlama beceresine (f=3) yer verildiği görülmüştür. Bu beceriyi çevre okuryazarlığı (f=5) ve coğrafi sorgulama (f=1) becerileri izlemiştir. 7.2.2. kodlu öğrenme çıktısı ve süreç bileşenleri içerisinde en çok mekânsal düşünme becerisine (f=5) yer verildiği görülmüştür. Bu beceriyi coğrafi sorgulama becerisi (f=2) izlemiştir. “Farklılaştırma” üst başlığı altındaki “Zenginleştirme” ve “Destekleme” alt başlıklarında ise sadece mekânsal düşünme becerisine (f=1) yer verildiği tespit edilmiştir. Aşağıda 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı “Evimiz ve Dünya” öğrenme alanını oluşturan başlıklar altında yer verilen coğrafi becerilere yönelik doğrudan örnekler sunulmuştur.

Öğrenme Çıktıları ve Süreç Bileşenleri: “SB.7.2.2. Bölgesel ve küresel sorunların çözümünde ülkemizin rolünü özetleyebilme. a) Bölgesel ve küresel sorunların çözümünde ülkemizin rolüne ilişkin çözümleme yapar. b) Bölgesel ve küresel sorunların çözümünde ülkemizin rolüne ilişkin sınıflandırma yapar. c) Bölgesel ve küresel sorunların çözümünde ülkemizin rolünü yorumlar.” (Mekânsal Düşünme ve Coğrafi Sorgulama Becerisi)

Ön Değerlendirme Süreci: “Ülkemizin kara sınır komşularına ve Türk dünyası ile kültürel iş birliklerinin önemine ilişkin kısa cevaplı sorular sorulur. Öğrencilerden Türk dünyası ile kültürel iş birliklerimize yönelik örnekler vermeleri istenir.” (Mekânsal Düşünme Becerisi).

Köprü Kurma: “Kendi hayatlarında karşılaştıkları bir sorunun çözümünde başkaları ile iş birliği içinde olmaları ile benzetim yapılarak bölgesel ve küresel sorunların çözümünde de ülkelerin iş birliği içerisinde olmalarının önemine değinilir. Ülkemizin bu anlamdaki girişimlerine örnekler verilir.” (Mekânsal Düşünme Becerisi).

Öğrenme Öğretme Uygulamaları: “SB. 7.2.1. Küreselleşmenin insan ve toplum hayatında meydana getirdiği değişim; ekonomi, ulaşım, iletişim sistemleri, kültür, sağlık ve çevre sorunları bağlamında yazılı ve görsel kaynaklardan incelenir Bu amaçla ayrıca dijital kaynaklardan da yararlanılabilir. Öğrencilerden küreselleşmenin insan ve toplum hayatında meydana getirdiği değişime ilişkin ulaşım ve iletişim sistemlerinin hızlı bir şekilde yaygınlaşması, ülkeler arası ticaret hacminin gelişmesi, kültürel etkileşimin artması, çevresel sorunların yaygınlaşması bağlamında örnekler vermeleri istenir.” (Değişim ve sürekliliği ağırlama, çevre okuryazarlığı ve coğrafi sorgulama becerisi).

Zenginleştirme: “Küresel çevre sorunları ile küresel iklim değişikliğinin etkilerini azaltmak adına ülkemizin ve farklı ülkelerin faaliyetleri öğrenciler tarafından araştırılabilir. (Çevre Okuryazarlığı Becerisi).

Destekleme: “Öğrenciler tarafından küresel çevre sorunlarına ve bu sorunların çözümüne yönelik bir resim çizilebilir.” (Çevre Okuryazarlığı Becerisi).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli bağlamında 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, coğrafya konularının en fazla karşılık bulduğu “Evimiz Dünya” öğrenme alanı çerçevesinde coğrafi becerilere yer verilme düzeyinin belirlenmesi açısından incelenmiştir. Araştırma sonucunda 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nın genelinde yer verilen coğrafi becerilerin 21. yüzyıl becerileriyle ilişkilendirilerek öğrencilere çevresel ve toplumsal sorunlarla başa çıkabilme yeteneği kazandırmayı sağlayacak yapıda sunulduğu gözlemlenmiştir. Öte yandan 2005 ve 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarına göre coğrafi becerilerin öğrenme çıktılarıyla ilişkisi daha belirgin hale getirilmiştir.

Araştırma sonucunda “Evimiz Dünya” öğrenme alanı kapsamında coğrafi becerilerin en çok karşılık bulduğu sınıf düzeyinin 4.sınıf (f=108) olduğu saptanmıştır. Bu sınıf düzeyini sırasıyla 5.sınıf (f=97), 6.sınıf (f=63) ve 7.sınıf (f=24) izlemiştir. Bu sonuçtan hareketle bakıldığında öğretim programında “Evimiz Dünya” öğrenme alanı kapsamında sınıf düzeyi yükseldikçe coğrafi becerilerin daha az yer aldığı görülmektedir. Özellikle 7.sınıf düzeyinde ilgili öğrenme alanında coğrafya içeriğinden daha ziyade küreselleşme konularının yaygın yer alışı coğrafi becerilerin sayısında bir azalmayı beraberinde getirmiştir.

Sınıf düzeyi fark etmeksizin ilgili öğrenme alanında en fazla mekânsal düşünme, harita, çevre okuryazarlığı, değişim ve sürekliliği algılama ve coğrafi sorgulama becerilerine daha fazla yer verildiği; zamanı algılama, coğrafi gözlem ve saha çalışması ve tablo, grafik, şekil ve/veya diyagram becerilerine ise daha az yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum program genelinde “Evimiz Dünya” öğrenme alanında coğrafi becerilerin dengesiz bir şekilde dağılım gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde zamanı algılama becerisinin doğrudan tarih bilimiyle ilişkili olarak algılanmasının bu sonuca etki ettiği düşünülebilir. Ancak zamanı algılama tarih açısından önem taşıdığı kadar coğrafya açısından da önem taşımaktadır. Nitekim zamansal değişim anlaşılmadan coğrafi değişim anlaşılacaktır. Coğrafi gözlem ve saha çalışması becerisine yeterli düzeyde yer verilmemesi ise öğrencilerin süreçte beceri kazanmalarına olumsuz etki ederek ilgili içeriği salt bilgi düzeyinde edinmelerine neden olacaktır. Nitekim saha ve gözlem olmadan becerinin içselleştirilmesi mümkün olmayacaktır. Bu minvalde öğrenciler çevrelerinde meydana gelen olayları gözlemleyerek yaşadıkları çevreye ilişkin bilgi sahibi olmakta ve gözlemlerinden elde ettikleri bilgiyi beceri haline getirebilmektedirler.

Araştırma sonucunda mekânsal düşünme becerisinin özellikle konum analizi alt boyutuyla her sınıf düzeyinde derinlemesine sunulduğu görülmektedir. Bu durum insan ve mekân arasındaki ilişkinin öğrenciler tarafından çok yönlü anlaşılmasını sağlaması açısından önem taşımaktadır. Zira mekânsal düşünme öğrencilerin coğrafi ortamları daha geniş bir perspektiften anlamalarını sağlayacaktır. Sınıf düzeyinde değerlendirildiğinde mekânsal düşünme 4. sınıf düzeyinde daha çok mekânın genel özellikleri ve yerel düzeyde konum analizi ve yön belirleme üzerine ağırlıklı ele alınırken; 5. sınıf düzeyinde mekân ve çevre arasındaki etkileşimleri anlama ve konum analizleri ve coğrafi bölgeler arasında karşılaştırmalar üzerine işlenmiştir. 6 ve 7. sınıf düzeyinde ise mekânlar arasındaki ilişkiler ve çevresel faktörlerin etkisi ile küresel ve bölgesel düzeyde konum analizi becerileri daha detaylı şekilde ele alınmıştır. Bu durum yerelden genele ve kolaydan zora ilkeleri bağlamında öğretim programında ilgili coğrafi becerinin ele alındığını göstermektedir. Bu açıdan mekânsal düşünme becerisi özellikle 6. ve 7. sınıf düzeyinde öğrencilerin gerek yakın gerekse uzak çevrelerini anlamada daha kritik bir beceri olarak sunulduğunu göstermektedir.

Program genelinde ağırlıklı yer verilen bir diğer beceriyi harita becerisi teşkil etmektedir. Bu beceri coğrafi beceriler arasında en temel becerilerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Sınıf

düzeyinde incelendiğinde özellikle 4. ve 5. sınıf düzeylerinde harita becerilerinin yoğun bir şekilde yer aldığı; 6 ve 7. sınıf düzeylerinde ise bu beceriye daha az yer verildiği göze çarpmaktadır. Bu durumun 6 ve 7. sınıf düzeyindeki öğrencilerin temel harita becerilerini edindikleri varsayımından ve bu sınıf düzeylerinde daha çok mekânsal düşünmeye odaklanıldığından kaynaklandığı söylenebilir.

Günümüz eğitim anlayışında beceri eğitiminin her zamankinden daha fazla önem kazanması sosyal bilgiler dersi bağlamında coğrafi becerilerin varlığı açısından da geçerlidir. Bu anlamda sosyal bilgiler dersi kapsamında, coğrafi beceriler olarak tanımlanan beceriler önemli bir yer edinmektedir. Bu nedenle öğretim programında her coğrafi beceriye yeterli düzeyde yer verilmesi; sınıf düzeyleri arasında coğrafi becerilerin dağılımında dengenin gözetilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Büyüköztürk, Ş., Kılıç- Çakmak., E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem.
- Corbin, J. ve Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory*. Thousand Oaks, CA: Sage
- Doğanay, A. (2002). Sosyal bilgiler öğretimi. Cemil Öztürk ve Dursun Dilek (Edt.), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi* içinde (ss. 16-52). Ankara: Pegem.
- Doğanay, H. ve Doğanay, S. (2014). *Coğrafya'ya giriş* (On birinci Baskı). Ankara Pegem.
- Elibüyük, M. (1995). *Matematik Coğrafya – Evren, Gezegenler, Dünya, Zaman*. Ankara: Ekol
- Ergün, A. & Ablak, S. (2023). Sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında coğrafi becerilerin yer alma düzeylerinin incelenmesi: 1968-2018. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (53), 1093-1127.
- Güngördü, E. (2006). Eğitim *Fakülteleri için coğrafyada öğretim yöntemleri ve çağdaş öğretim yaklaşımları ilkeler-uygulamalar*. Ankara: Asil.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2024). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı* (4, 5, 6 ve 7. Sınıflar). Ankara. <https://tymm.meb.gov.tr/ogretim-programlari/sosyal-bilgiler-dersi> adresinden erişilmiştir.
- Moffatt, M. P. (1957). *Sosyal bilgiler öğretimi*. Çev: Nesrin Oran. İstanbul: Maarif.
- Snyder, M. (2019). Geography in the 21st century: The role of geographic education in global citizenship. *Educational Review*, 71(1), 12-29.
- Ünlü, M. (2014). *Coğrafya öğretimi*. Ankara: Pegem.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. Baskı), Ankara: Seçkin.

THE TURKISH WORLD IN THE 5TH GRADE SOCIAL STUDIES TEXTBOOKS
5. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABINDA TÜRK DÜNYASI

Selman ABLAK

Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
ORCID ID: 0000-0001-8538-1292

Özet

Türkler, tarihi süreçte Orta Asya'dan Anadolu'ya, Balkanlar'dan Orta Doğu'ya kadar geniş bir coğrafyada varlık göstermiş, birçok farklı kültür ve medeniyetin şekillenmesine etki etmişlerdir. Günümüzde dünya üzerinde bağımsız yedi Türk devleti varlık göstermektedir. Ancak Türk dünyası bu yedi devletten çok daha geniş bir coğrafyayı kapsamaktadır. Türk Dünyası, temelde Türk dili konuşulan coğrafi havzayı kapsar. Bu alan, Orta Asya'dan başlayarak, Azerbaycan, Türkiye, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti başta olmak üzere, Tataristan, Başkurdistan gibi Rusya Federasyonu'na bağlı Türk Cumhuriyetleri, Çin'e bağlı Sincan Uygur Özerk Bölgesi, Kosova, Makedonya, Kırım, Bulgaristan vb. ve diğer Türk nüfusunun yoğun olduğu bölgeleri içerir. Günümüzde bu topraklar hala Türk milleti ve kültürü adına önemli bir bağ oluşturmaktadır. Bu araştırmada sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında Türk dünyası ele alınmıştır. Bu bağlamda Türk dünyasına ilişkin içerik nicelik ve nitelik açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır. Nitel araştırma deseninde doküman inceleme yöntemiyle gerçekleştirilen araştırmada veriler Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından 2024-2025 eğitim öğretim yılında 5. sınıf düzeyinde okutulması kararlaştırılan ve iki kitaptan oluşan 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabından elde edilmiştir. Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda incelenen ders kitabında Türk Dünyasına ilişkin içeriğe sınırlı düzeyde yer verildiği tespit edilmiştir. 5.sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında Türk Dünyasının kendi arasında tesis etmeye çalıştığı ekonomik ve politik işbirlikleri, kültürel etkileşimler gibi önemli güncel konulara dair daha fazla bilgi verilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, ders kitabı, Türk dünyası.

Abstract

Throughout history, the Turks have had a significant presence across a vast geography, from Central Asia to Anatolia, and from the Balkans to the Middle East, influencing the formation of numerous cultures and civilizations. Today, there are seven independent Turkish states in the world. However, the Turkic world encompasses a much broader geographical area than these seven states. The Turkic World primarily refers to the geographical region where the Turkish language is spoken. This area begins from Central Asia and extends to Azerbaijan, Turkey, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Turkmenistan, Uzbekistan, the Turkish Republic of Northern Cyprus, as well as Turkic republics in the Russian Federation, such as Tatarstan and Bashkortostan, the Xinjiang Uygur Autonomous Region in China, and other regions with significant Turkish populations, including Kosovo, North Macedonia, Crimea, Bulgaria, and others. Today, these lands still serve as an important link for the Turkish nation and culture. This study focuses on the Turkic world in the 5th-grade social studies textbook. In this context, the content related to the Turkic World was evaluated in terms of both quantity and quality. The research, conducted

using a qualitative research design and document analysis method, used data obtained from the 5th-grade Social Studies Textbook, which has been approved by the Ministry of National Education's Board of Education and Discipline for the 2024-2025 academic year. The data obtained were analyzed using descriptive analysis. The results of the study indicated that the content related to the Turkic World in the examined textbook is limited. It is recommended that more information be provided in 5th-grade social studies textbooks on important contemporary issues, such as economic and political cooperation and cultural interactions, which the Turkic World is striving to establish.

Keywords: Social studies, textbook, Turkish World.

GİRİŞ

Tarih sahnesine çıktığı andan itibaren dünyayı şekillendiren ana güçlerden biri olan Türkler tarihi süreçte birçok devlet kurmuş ve dünyanın büyük bir kısmında varlık göstermişlerdir. Günümüz dünyası açısından bakıldığında ise bağımsız Türk devletlerinin yanı sıra özerk yapılar ve Türkçenin konuşulmaya devam ettiği ve Türk kültürünün sürdürüldüğü geniş bir coğrafya bizi karşılamaktadır. Bu anlamda tarihi kökleri üzerine kurulmuş, coğrafi ve kültürel olarak geniş bağlamda ele alınabilecek bu havza “Türk Dünyası” olarak adlandırılmaktadır. Bu yönüyle Türk Dünyası, tarihsel, kültürel ve coğrafi bağlarla birbirine bağlı olan Türk milletinin oluşturduğu bir kavramdır. Bu bağlamda, Türk Dünyası, Orta Asya'dan Anadolu'ya, Balkanlar'dan Kafkasya'ya kadar geniş bir coğrafi alana yayılmaktadır. Türkiye, Türk Dünyası'nın en önemli ve en büyük ülkesi olmakla birlikte, Kazakistan, Azerbaycan, Türkmenistan, Kırgızistan, Özbekistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti olmak üzere 7 bağımsız devleti bünyesinde barındırmaktadır. Bağımsız bu devletlerin ötesinde Gagavuz Yeri, Karakalpak, Çuvaş Dağıstan, Nahçıvan, Başkurdistan, Kabarday-Balkar, Tuva (Yakut), Saha, Uygur (Doğu Türkistan) olmak üzere 10 özerk cumhuriyette, Dağlık Altay, Karaçay-Çerkes ve Hakas olmak üzere de 3 muhtar vilayette Türk Dünyasının parçalarını oluşturmaktadır (Bayram, 2011; Topal ve Sezer, 2016). Bu yapıların ötesinde Balkanlar, İran, Irak, Suriye, Lübnan vb. havzalarda da Türkler varlık göstermekte olup, bu bölgelerde Türk Dünyasının sınırları içinde yer almaktadır.

Milletleri bir arada tutan temel unsurlardan birini ortak kültüre ve geçmişe sahip olmaları oluşturmaktadır (Batmaz, 2022). Öte yandan bir topluluğu millet yapan unsurlardan birinin ortak soy-ata olduğu gerçeğinden hareketle bakıldığında böylesi geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Türk milletinin kendi aralarında ortak bir bağı tesis etmeleri kaçınılmaz bir gerekliliktir. Nitekim her millet kendi tarihini, dilini ve kültürünü yaşatmak ve gelecek kuşaklara aktarmak ister (Aslan & Avcı -Akçalı, 2007). Gelecek nesillere yeni aktarımlar yapmanın en temel yollarından birini eğitim-öğretim faaliyetleri oluşturmaktadır. İnfomal aktarımların yanı sıra formal eğitim ortamlarında planlı bir aktarım ise amaca daha fazla hizmet edecektir. Bu bağlamda, eğitim müfredatlarının Türk Dünyası konularını işleyip işlemediği, öğrencilere bu kültürel ve tarihsel zenginliği öğretme açısından kritik bir rol oynamaktadır.

Eğitim, bir toplumun kültürel değerlerini, tarihsel geçmişini ve dünya görüşünü gelecek nesillere aktarabilmesinin en önemli aracıdır. Bu nedenle, öğretim programlarında ve ders kitaplarında yer verilen konular, öğrencilerin yalnızca ulusal kimliklerini şekillendirmekte kalmaz, aynı zamanda küresel bir perspektif kazanmalarına da olanak tanır. Türk eğitim sistemi içerisinde sosyal bilgiler dersi, öğrencilere toplumsal, kültürel, tarihi ve coğrafi bilgilerin kazandırıldığı önemli bir derstir. Bu bağlamda, sosyal bilgiler dersi, öğrencilerin toplumsal, kültürel ve coğrafi farkındalıklarını geliştiren ve küresel ilişkileri anlamalarına yardımcı olan önemli bir derstir. Bu dersin kapsamı, sadece ulusal sınırlarla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda uluslararası ilişkileri, kültürlerarası anlayışı ve coğrafi farkındalıkları da kapsar. Türk

Dünyası'nın bu dersin müfredatındaki yeri ise, Türk milletinin ortak değerlerine dair bir farkındalık oluşturmak açısından son derece önemlidir. Türk Dünyası'na dair tarihi, kültürel, coğrafi ve siyasi bilgilerin müfredata ve ders kitaplarına entegrasyonu, öğrencilerin bu bölgeye karşı duyduğu ilgi ve farkındalık açısından kritik bir rol oynamaktadır.

Türkiye'nin sosyal bilgiler ders kitaplarında, Türk Dünyası'na ilişkin içeriklerin kapsamı, hem öğrencilere Türk milletlerinin ortak geçmişini öğretmek hem de küresel bir bakış açısı kazandırmak açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Bununla birlikte, ders kitaplarının bu konuda ne kadar derinlemesine bilgi sunduğu, Türk Dünyası'nın hangi açıdan ele alındığı ve eksik kalan yönlerin neler olduğunun tespit edilmesi önem arz etmektedir. Özellikle Türk Dünyası'na dair çağdaş gelişmeler, kültürel işbirlikleri ve bölgesel ilişkiler gibi güncel konuların ders kitaplarında yeterince yer alıp almadığı da merak edilen bir diğer önemli husus olarak bizi karşılamaktadır.

Türk Dünyası, tarihsel, kültürel ve coğrafi bağlamda Türk milletini bir araya getiren önemli bir kavramdır. Alanyazın incelendiğinde Türk Dünyasını farklı açılardan konu edinen birçok çalışmaya (Aksoy & Karaçalı, 2015; Bayram, 2011; Çoban & Temir, 2017; Gülüm & Demirok, 2016; Karakaya & Öner, 2021; Topal & Tezer, 2016; Turgut & Kaymakçı, 2019; Ulusoy, 2009) rastlanılmaktadır. Ancak güncel ders kitaplarında Türk Dünyasına yönelik bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu açıdan sosyal bilgiler ders kitaplarının bu konuları ne derecede işlediğini belirlemek, öğrencilerin Türk Dünyası'na dair bilgi ve farkındalık seviyelerini etkileyebilir. Bu çalışmada, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında yenilenen 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı bağlamında 2024-2025 eğitim-öğretim yılında ortaokul 5.sınıflarda okutulan ders kitabında Türk Dünyası konularına yer verilip verilmediği, bu konuların hangi açılardan ele alındığı ve hangi eksikliklerin olduğu analiz edilmiştir.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Araştırma kapsamında 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı bağlamında yenilenerek 2024-2025 eğitim öğretim yılında okutulan 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları (1. ve 2. kitap), nitel desende doküman analizi yöntemiyle incelenmiştir. Nitel araştırmalar gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama araçlarının etkili bir şekilde kullanıldığı, araştırılan konuların kendi doğal ortamında gerçekçi ve bütüncül bir bakış açısıyla derinlemesine incelendiği araştırmalardır (Büyüköztürk vd., 2008; Yıldırım & Şimşek, 2016). Doküman incelemesi ise mevcut kayıt ve belgelerin sistematik bir şekilde incelenerek veri toplama ve analiz etme sürecidir. Bu yöntem, belirli bir araştırma sorusunu yanıtlamak amacıyla kaynakların taranması, okunması, özetlenmesi ve kritik bir bakış açısıyla değerlendirilmesini içerir (Karasar, 2020). Farklı bir ifadeyle doküman incelemesi, olgu ve olaylara yönelik anlamlar ve anlayışlar sunarak dijital veya yazılı belge ve materyallerin sistematik bir şekilde analiz edilmesini kapsamaktadır (Corbin & Strauss, 2008; Yıldırım & Şimşek, 2016). Bu araştırmada, yazılı bir belge olarak 5.sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının sistematik bir şekilde analiz edilmesine olanak tanınmasından dolayı, amaca uygun bir teknik olarak doküman incelemeye başvurulmuştur.

Veri Kaynakları

Çalışmanın veri kaynağı, Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 17.07.2024 tarih ve 110460159 sayılı yazısı ile eğitim aracı olarak kabul edilen Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Ders Kitabı Sosyal Bilgiler 5, (1. ve 2. kitap) oluşmaktadır.

Verilerin Analizi

5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının (birinci ve ikinci kitap) içeriklerinde Türk Dünyasına yönelik elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle detaylı bir şekilde incelenmiştir. Betimsel analiz, bir olguyu derinlemesine tanımlayarak ve çözümleyerek araştırmacıya kapsamlı bir anlayış sunan bir araştırma yöntemidir (Büyüköztürk vd., 2008). Betimsel analizde elde edilen veriler daha önceden belirlenen temalar çerçevesinde özetlenerek yorumlanmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2016). Öte yandan elde edilen verilerin analizinde inandırıcılığın ve tutarlılığının sağlanması adına elde edilen verilerin analizi ve yorumlanması sürecinde 2 alan uzmanının görüşlerine başvurulmuş ve analiz sonuçlarının tutarlık gösterip göstermediği değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı kapsamında hazırlanan 5.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Türk dünyasına ilişkin 1. ve 2. kitapta metinlerde ve görsellerde elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

Tablo 1. Türk Dünyasına Yönelik 5. Sınıf 1.Kitapta Yer Alan Metinlerde ve Görsellerde Ulaşılan Bulgular

	Metinlerde		Görsellerde
Öğrenme Alanı	Türk Devleti Adı	Türk Soyadı	
Birlikte Yaşamak	f=32	f=9	f=3
Evimiz Dünya	f=3	-	f=3
Ortak Mirasımız	f=3	-	-
	f=38	f=9	Toplam: f=6
Toplam: f=47			

Sosyal bilgiler 5.sınıf 1.ders kitabında üç öğrenme alanına yer verilmiş olup, Tablo 1 incelendiğinde bu öğrenme alanlarında toplamda (f=47) kez Türk dünyası ile ilgili kavramlara, (f=6) kez ise Türk dünyası ile ilgili görsellere yer verildiği görülmüştür. Bu bağlamda her üç öğrenme alanının toplamında (f=38) yerde Türk devleti adı ve (f=9) yerde de Türk soyu adına yer verilmiştir. Öğrenme alanları içerisinde Türk dünyası ile ilgili kavramlara en fazla yer verilen öğrenme alanını “Birlikte Yaşamak” öğrenme alanı teşkil ederken bu öğrenme alanını “Evimiz Dünya” ve Ortak Mirasımız” öğrenme alanları eşit frekansla (f=3) takip etmişlerdir. Ders kitabındaki 1.öğrenme alanı olan “Birlikte Yaşamak” öğrenme alanında (f=32) yerde Türk devleti adına yer verilirken; (f=9) yerde ise Türk soyu adına yer verildiği tespit edilmiştir. “Evimiz Dünya” ve “Ortak Mirasımız” öğrenme alanlarında ise (f=3)’er yerde Türk devleti adına yer verilirken Türk soyu adına yer verilmediği gözlemlenmiştir. Aşağıda 5.Sınıf Sosyal Bilgiler 1.ders kitabında Türk dünyasına ilişkin metinlerde ve görsellerde yer alan örnekler sunulmuştur.

Örnek 1.

Kaynak

Türkiye ve dünya genelinde oynanan geleneksel oyunlar:

Üçtaş: Türkmenistan, Hindistan.

Beştaş: Endonezya, Kırgızistan, Kore Cumhuriyeti, Yunanistan.

Dokuztaş/çanak/yedikule: Hindistan, Suriye.

İstop: İtalya, Romanya, Kolombiya.

Körebe: Nijerya, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Almanya, Fransa, İngiltere.

Türk cumhuriyetlerinde aynı isimle oynanan mangala oyunu Afrika'da Gana, Kenya, Nijerya, Fildişi Sahili, Mali; Asya'da Endonezya, Hindistan, Kazakistan, Kırgızistan; Amerika'da ise Karayipler ülkelerinde yaygın olarak oynanmaktadır.

(Özyürek,A & Dadak,S & Yurt,N (2021) s. 72-85

(MEB, 2024a,s. 21)

Örnek 1'de ders kitabının "Birlikte Yaşamak" öğrenme alanında sayfa 21'de "Kültürel Zenginliklerin Birlikte Yaşamaya Katkısı" konu başlığında yer alan "keşfedelim" bölümünde bulunan etkinliğin "Kaynak" başlıklı bilgi kutucuğunda Türkiye ve dünya genelinde oynanan geleneksel oyunlar içerisinde Türk Dünyasını oluşturan devletlerden Türkmenistan (f=2), Kırgızistan (f=2), Kazakistan (f=2) ve Özbekistan'a (f=1) yer verildiği görülmektedir.

Örnek 2.

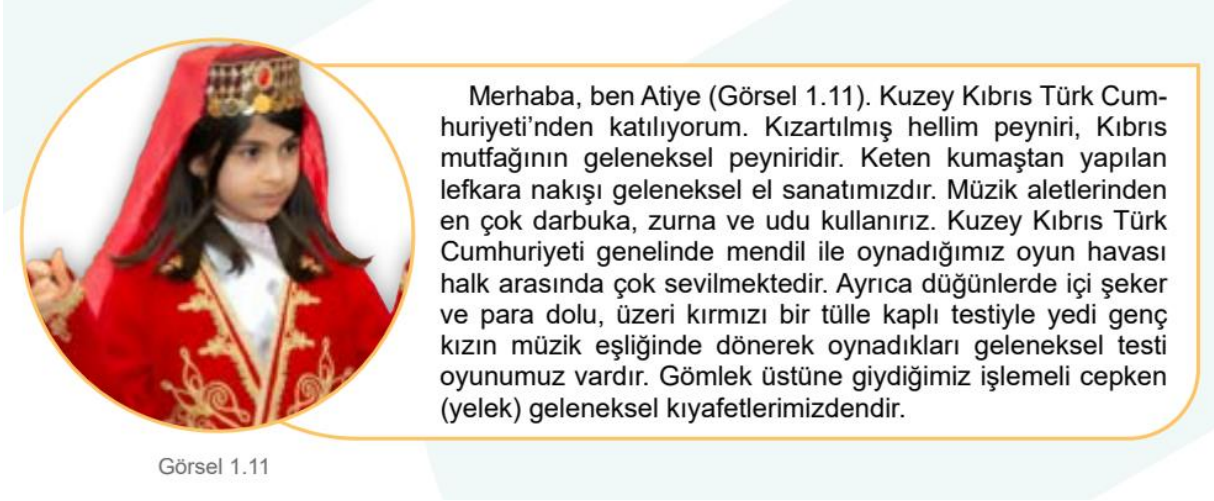
Görsel 1.9

Merhaba, ben Ata (Görsel 1.9). Türkmenistan'dan katılıyorum. Ülkemdeki erkekler koyun postundan yapılan bir başlık olan telpek takarlar. Düğünlerde et, havuç ve baharatlarla harmanlanmış, pirinçten yapılan plov (pılov) yani Türkmen pilavı misafirlere ikram edilir. El sanatlarımızın başında Türkmen halı dokumacılığı gelir. Mayıs aylarının son pazar günü kutladığımız Halı Bayramı dünyadaki tek halı bayramıdır. Kötülükleri kovduğuna inanılan kırmızı ve tonları kıyafetlerimizde bolca kullanılır. Türkmen sazı, müziğimizde önemli bir yer tutar.

(MEB, 2024a,s. 23)

Örnek 2'de ders kitabının "Birlikte Yaşamak" öğrenme alanında sayfa 23'de "Kültürel Zenginliklerin Birlikte Yaşamaya Katkısı" konu başlığında yer alan "öğrenelim" bölümünde "23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı" kapsamında verilen örnekler içerisinde (f=1/ Türkmenistan) yerde Türk devleti adına, (f=3/Türkmen) yerde ise Türk soyu adına yer verildiği görülmektedir. Metnin görselinde Türkmenistan yöresel kıyafetleriyle bir çocuk görseli yer almıştır.

Örnek 3.

(MEB, 2024a, s. 23)

Örnek 3'de ders kitabının "Birlikte Yaşamak" öğrenme alanında sayfa 23'de "Kültürel Zenginliklerin Birlikte Yaşamaya Katkısı" konu başlığında yer alan "öğrenelim" bölümünde "23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı" kapsamında verilen örnekler içerisinde (f=3/ Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti) yerde Türk devleti adına yer verildiği görülmektedir. Metnin görselinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti yöresel kıyafetleriyle bir çocuk görseli yer almıştır.

Örnek 4.

(MEB, 2024a, s. 24-25)

Örnek 4’de ders kitabının “Birlikte Yaşamak” öğrenme alanında sayfa 24 ve 25’de “Kültürel Zenginliklerin Birlikte Yaşamaya Katkısı” konu başlığında yer alan bölümde Türk dünyasının bir parçasını oluşturan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin bağımsızlığına giden süreçte “Kıbrıs Barış Harekâtı” ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin kuruluş süreci ele alınmış olup konu görsellerle de desteklenmiştir. Bu kapsamda (f=23) yerde Türk devleti olarak Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ne, (f=4) yerde de Türk soyu olarak Kıbrıs Türklerine yer verilmiştir. Bununla birlikte Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti bayrağına ve devletin ilk cumhurbaşkanı Rauf Denktaş’ın fotoğrafına yer verilmiştir.

Örnek 5.

Aşağıdaki bulmacayı çözünüz.

DEĞERLENDİRELİM

1. Birçok öğeden oluşan toplum fertlerini birbirine yaklaştırarak toplum fertlerinin dayanışma içinde olmalarını sağlayan değerler bütünüdür.
2. Almanya’ya Türkler tarafından tanıtılan ve bir demire geçirilmiş etlerin döndürülerek pişirilmesiyle yapılan bir tür kebaptır.
3. Hem ülkemizde hem de KKTC’de giyilen, kolları uzun yırtmaçlı, bir tür kısa ve yakasız kıyafettir.
4. Su üzerindeki desenlerin kâğıda aktarılmasına dayanan geleneksel el sanatımızdır.
5. Rusya’da kıştan bahara geçişi temsil eden geleneksel bayramdır.
6. Geleneksel Türk evlerinde pencere hizasından sokağa doğru çıkıntısı olan bölümdür.
7. 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’nı çocuklara armağan eden ve dünya barışına katkıda bulunan liderdir.
8. Bir tür yaylı çalgı olan, Bulgaristan’ın geleneksel müzik aletidir.
9. Dinlenme, görme, tanıma vb. amaçlarla yapılan ve milletlerin uyum içinde yaşamasına hizmet eden ekonomik faaliyet alanıdır.
10. Kültürel zenginliklerin kültürümüz ile bazı yönlerden kesişmesi, emsal olma durumudur.
11. Türkmenistan’da erkeklerin taktıkları, koyun postundan yapılan bir başlıktır.

Bulmacanın cevap anahtarı

32

(MEB,2024a, s. 32)

Örnek 5’de ders kitabında “Birlikte Yaşamak” öğrenme alanında “Kültürel Zenginliklerin Birlikte Yaşamaya Katkısı” konu başlığında sayfa 32’de yer alan “değerlendirelim” bölümünde bulunan bulmaca etkinliğinde Türk dünyasını oluşturan devletlerden Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ne (f=1) ve Türkmenistan’a (f=1) yer verildiği görülmektedir.

Örnek 6.

(MEB, 2024a, s. 86)

Manat

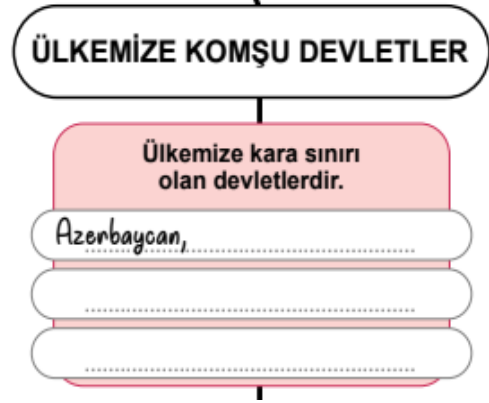
(MEB, 2024a, s. 87)

(MEB, 2024a, s. 88)

(MEB, 2024a, s. 89)

(MEB, 2024a, s. 93)

Örnek 6’da ders kitabının 2. Öğrenme alanı olan “Evimiz Dünya” öğrenme alanında “Ülkemize Komşu Devletler” konu başlığında sayfa 86, 87, 88, 89 ve 93’de yer alan “öğrenelim” ve “uygulayalım” bölümlerinde bulunan ölçme ve değerlendirme etkinliklerinde Azerbaycan Cumhuriyeti’ne ve bu devlete bağlı Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti’ne yönelik bilgiler ve görseller sunulmuştur.

Örnek 7.

Azerbaycan'daki **pehlevanlık kültürü**, güreş gibi oyun ve sporlar ile bireysel performansları içerir (Görsel 3.7). Pehlevanlar, özel aletler kullanır. Hakemler tarafından denetlenen müsabakalar, müzik veya hızlı çalan davullar eşliğinde yapılır. Popüler kültür, halk etkinlikleri ve açık hava kutlamalarının ayrılmaz bir parçası olan pehlevanlık, Azerbaycan'daki topluluklara güçlü bir kimlik duygusu sağlar. Pehlevanlar, uzun yıllar boyunca kararlılığın sembolü olmuş, sosyal uyumu teşvik etmiş ve yerel topluluklara ortak kimlik duygusu sağlamıştır.

(MEB, 2024a, s. 103)

Kimliğin, misafirperverliğin ve sosyal etkileşimin sembolü olan çay kültürü (Görsel 3.11), Azerbaycan ve Türkiye’de önemli bir kültürel faaliyettir. Birkaç çeşit çay demleme tekniği bulunmaktadır. İki ülkede de siyah çay hasat edilir ve tüketilir. Cam, porselen, gümüş gibi malzemelerden yapılmış; armut biçimli fincanlarda, taze demlenmiş ve sıcak olarak servis edilir. Çayın yanında genellikle tatlı, şeker, limon dilimi, reçel ve kuru meyve ikram edilir. Çay kültürü, toplumun her kesimi için günlük yaşamın önemli bir parçasıdır ve güçlü bir kültürel kimlik duygusu sağlar.

(MEB, 2024a, s. 104)

Örnek 7’de ders kitabının 3. Öğrenme alanı olan “Ortak Mirasımız” öğrenme alanında “Ortak Kültürel Mirasımız” konu başlığında sayfa 103 ve 104’de yer alan “öğrenelim” bölümünde Türk dünyasını oluşturan devletlerden Azerbaycan’a (f=3) yer verildiği görülmektedir.

Tablo 2. Türk Dünyasına Yönelik 5. Sınıf 2.Kitapta Yer Alan Metinlerde ve Görsellerde Ulaşılan Bulgular

Öğrenme Alanı	Metinlerde		Görsellerde
	Türk Devleti Adı	Türk Soyu Adı	
Yaşayan Demokrasimiz	f=2	f=2	f=1
Hayatımızdaki Ekonomi	-	-	-
Teknoloji ve Sosyal Bilimler	-	-	-
	f=2	f=2	Toplam f=1
	Toplam f=4		

Sosyal bilgiler 5.sınıf 2.ders kitabında üç öğrenme alanına yer verilmiş olup, Tablo 2 incelendiğinde bu öğrenme alanlarında toplamda (f=5) kez Türk dünyası ile ilgili kavramlara, (f=1) kez ise görsele yer verildiği görülmüştür. Bu bağlamda her üç öğrenme alanının toplamında (f=2) yerde Türk devleti adı, (f=2) yerde Türk soyu adına ve (f=1) görselde de Türk devleti bayrağına yer verilmiştir. Öğrenme alanları içerisinde Türk dünyası ile ilgili kavramlara sadece “Yaşayan Demokrasimiz” öğrenme alanında yer verilmiş olup diğer öğrenme alanlarında yer verilmemiştir. Aşağıda 5.Sınıf Sosyal Bilgiler 2. ders kitabında metinlerde ve görsellerde Türk dünyasına ilişkin örnekler sunulmuştur.

Örnek 1.

Hollanda’da Doğu Türkistan protestosu

"... Hollanda'nın başkenti Amsterdam'da, Uygur Türklerine yönelik insan hakları ihlalleri protesto edildi (Görsel 4.34). Gösteride yapılan konuşmalar- da Doğu Türkistan'daki Uygur Türklerine uygulanan baskıcı politikalar ve dünya devletlerinin bu konuya duyarsız kalmaları eleştirildi..."

(Genel ağıdan alınmıştır.)

(MEB, 2024b, s. 40)

Örnek 1’de Sosyal Bilgiler 5.Sınıf 2.kitapta 4.öğrenme alanı olan “Yaşayan Demokrasimiz” öğrenme alanında “Temel Hak ve Sorumluluklarımız” konu başlığında sayfa 40’ta yer alan bilgi kutucuğu içerisinde Çin hegemonyası altında varlık mücadelesi veren Doğu Türkistan’a (f=2) ve bu bağlamda Uygur Türklerine (f=2) yer verildiği görülmektedir. Aynı sayfada yer alan görsel incelendiğinde ise bilgi kutucuğunda ele alınan protesto gösterisinde Doğu Türkistan bayrakları yer almaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında (1. ve 2. kitap) Türk Dünyası konularına yer verilme durumunu incelemiştir. Araştırma sonucunda, genel anlamda incelenen 5. sınıf sosyal bilgiler 1.ve 2.ders kitabında Türk Dünyası'na dair konuların sınırlı bir şekilde yer aldığı gözlemlenmiştir. Ders kitabında, Türk Dünyası'nın tarihi ve kültürel zenginliklerine dair genel geçer bilgiler sunulmakla birlikte, günümüzde daha çok konuşulan "Türk Birliğini" destekleyecek coğrafi ve çağdaş gelişmeler gibi önemli konuları daha az kapsamaktadır. Bu anlamda özellikle Türk Dünyası'nın çağdaş gelişmeleri ve bağımsız Türk devletleri arasındaki işbirliğine yönelik girişimlerin ders kitabında az yer bulması dikkat çekicidir. Türk Dünyası'nın incelenen ders kitabında sınırlı bir şekilde yer alması, öğrencilerin bu alandaki bilgi düzeylerini ve Türk Dünyası'na olan ilgilerini olumsuz etkileyebilir. Öte yandan Türk Dünyası'nın tarihi ve kültürel bağları, yalnızca bölgeyi tanımakla kalmayıp, aynı zamanda öğrencilere küresel bir bakış açısı kazandıracaktır. Türk Dünyası'nın uluslararası ilişkilerdeki rolü, günümüz gençlerinin dünya çapında kültürel etkileşimler ve diplomatik ilişkiler hakkında daha derinlemesine bilgi edinmelerini sağlayabilir. Türk Dünyasının kendi arasında tesis etmeye çalıştığı ekonomik ve politik işbirlikleri, kültürel etkileşimler gibi önemli güncel konulara dair daha fazla bilgi verilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, B. ve Karaçalı, H. (2015). 7. Sınıf öğrencilerinin zihin haritasında Türk Dünyası algısı. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2015(4), 1-14.
- Aslan, E. & Avcı-Akçalı, A. (2007). Kimlik sunumu olarak tarih eğitimi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22, 125-132.
- Batmaz, O. (2022). Sınıf öğretmenlerinin Türk Dünyasına yönelik tutumlarının incelenmesi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(4), 1360-1369.
- Bayram, H. (2011). *Sosyal bilgiler öğretiminde Türk Dünyası* (Yüksek Lisans Tezi). Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri (14.baskı)*. Ankara: Pegem.
- Corbin, J. ve Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory*. Thousand Oaks, CA: Sage
- Çoban, A. ve Temir, M. (2017). Sosyal bilgiler müfredatında Türk dünyası konusu ve dış politikamıza etkilerine ilişkin akademisyen görüşleri. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(18), 105-115.
- Gülüm, K. ve Demirok, U. (2016). Sosyal bilgiler müfredat programlarında Türk dünyası ile ilgili konuların analizi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *Avrasya Özel Sayısı-Aralık*, 318-329.
- Karakaya, G. ve Öner, S. (2021). Türkçe ve Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının Türk Dünyası algılarının incelenmesi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(Özel Sayı), 53-70.
- Karasar, N. (2020). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.
- MEB, (2024a). Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Ders Kitabı Sosyal Bilgiler 5, 1.Kitap. <https://tymm.meb.gov.tr/ders-kitaplari>
- MEB, (2024b). Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Ders Kitabı Sosyal Bilgiler 5, 2. Kitap. <https://tymm.meb.gov.tr/ders-kitaplari>

- Topal, E. ve Sezer, A. (2016). Üniversite öğrencilerinin Türk Dünyası coğrafyasına ilişkin farkındalık düzeylerinin belirlenmesi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 33, 96-113.
- Turgut, T. ve Kaymakçı, S. (2019). Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının Türk Dünyasına ilişkin bilişsel yapılarının incelenmesi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 19(1), 37-86.
- Ulusoy, K. (2009). İlköğretim 7. sınıf öğrencilerinin Türk Dünyası ve Türk Cumhuriyetlerine yönelik tutum ve düşünceleri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 26, 357-377.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. Baskı), Ankara: Seçkin.

THE APPLICATION POTENTIAL OF NANOFIBERS IN COSMETIC TEXTILES NANOLİFLERİN KOZMETİK TEKSTİLLERDE UYGULAMA POTANSİYELİ

Ayşe ÖZKAL (Birinci yazar)¹, Eda YALÇINKAYA ÖZEN (İkinci yazar)²

¹Dr., Pamukkale Üniversitesi, Tekstil Mühendisliği, 0009-0000-7590-1004

²Tekstil Müh., Pamukkale Üniversitesi, Tekstil mühendisliği, 0009- 0007- 5051- 2441

Özet

Bu çalışma, nanoliflerin kozmetik tekstillerde hem cilt bakımı hem de tedavi amacıyla kullanım potansiyelini incelemekte ve bu alanda yapılan akademik çalışmaları detaylı bir şekilde ele almaktadır. Nanolifler, ortalama lif çapları nanometre ölçeğinde olan (yaklaşık bir insan saçı telinin binde biri kadar ince) liflerdir. Bu lifler, yüksek yüzey alanı/hacim oranları sebebiyle pek çok üstün özelliğe sahiptir. Kozmetik alanda nanolifler, cilt bakımı, tedavi ve yenilenmeye yönelik ürünlerin geliştirilmesinde büyük bir potansiyele sahiptir. Elektro eğirme yöntemi, polimerlerin yanı sıra enzim ve vitamin gibi katkı maddelerinin de nanoliflere dahil edilmesine olanak tanıyarak, bu liflerin çok çeşitli kozmetik uygulamalar için tasarlanmasını sağlar. Bu yeni yaklaşımlar, cilt temizliği, iyileştirme ve tedavi amacıyla kullanılan yüz maskeleri gibi bilinçli kozmetik ürünlerin üretimine katkıda bulunmaktadır. Nanolifler, farklı üretim yöntemleriyle, özellikle elektro eğirme (elektrospinning) ile kontrol edilebilir gözenek boyutları ve lif çapları elde edilebilen yüzeyler oluşturmak için tasarlanmaktadır. Bu özellikleri, onları cilt sağlığı ve yenilenmesine yönelik terapötik ve kozmetik ürünlerde vazgeçilmez kılmaktadır. Sonuç olarak, nanoliflerin sahip olduğu üstün özellikler ve geniş uygulama alanları, bu malzemelerin kozmetik tekstillerde uzun yıllar ilgi odağı olmaya devam edeceğini düşündürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nanolifler, kozmetik tekstiller, elektro eğirme

Abstract

This study examines the potential use of nanofibers in cosmetic textiles for both skin care and therapeutic purposes and discusses the academic studies in this field in detail. Nanofibers are fibers with average diameters in the nanometer range, approximately one-thousandth the thickness of a human hair. Due to their high surface area-to-volume ratio, these fibers exhibit numerous superior properties. In the cosmetic field, nanofibers hold great potential for developing products aimed at skincare, treatment, and regeneration. The electrospinning method allows the incorporation of additives such as enzymes and vitamins, along with polymers, into nanofibers, enabling the design of these fibers for a wide range of cosmetic applications. These innovative approaches contribute to the production of advanced cosmetic products, such as face masks used for cleansing, healing, and therapeutic purposes. Through various production methods, particularly electrospinning, nanofibers can be engineered to create surfaces with controllable pore sizes and fiber diameters. These characteristics make them indispensable for therapeutic and cosmetic products targeting skin health and rejuvenation. In conclusion, the superior properties and broad range of applications of nanofibers suggest that these materials will continue to be a focal point of interest in cosmetic textiles for many years to come.

Keywords: Nanofibers, cosmetic textiles, electrospinning

GİRİŞ

Kozmetik, Eski Yunanca “düzenlemek, çeki düzen vermek, donatmak, güzelleştirmek” anlamına gelen bir kelimedenden türetilmiştir. Fransızca "cosmétique" terimi aracılığıyla dilimize kazandırılan bu kavram, Türk Dil Kurumu'na göre “cildi ve saçları güzelleştirmeye, diri tutmaya yarayan her türlü kokulu maddenin ortak adı” olarak tanımlanmıştır. Kozmetik ürünlerin popülerliği, güzel ve bakımlı görünme arzusunun yanı sıra kişisel bakım ihtiyacının artmasıyla sürekli olarak büyümüştür (F. Poletto ve ark., 2011).

Kozmetik ürünlerin kullanımı antik çağlardan günümüze kadar uzanmakta olup, 1900'lü yıllarda yaygınlaşmıştır. Günümüzde ise teknolojik gelişmelerle birlikte bu ürünlerin çeşitliliği ve kalitesi önemli ölçüde artmıştır. Özellikle nanomalzemelerin kozmetik formülasyonlara dahil edilmesi, sektöre yenilikçi bir bakış açısı kazandırmıştır (F. Poletto ve ark., 2011; N. Chaudhri ve ark., 2015).

"Nano" kelimesi Eski Yunanca'da “cüce” anlamına gelmektedir ve fiziksel olarak bir metrenin milyarda biri büyüklükleri ifade eder ($1 \text{ nm} = 10^{-9} \text{ m}$). Nanomalzemeler, boyutları 100 nm veya daha küçük olan malzemeler olarak tanımlanır. Bu malzemeler, geniş yüzey alanları, kendi kendine bir araya gelme yetenekleri ve gelişmiş fiziksel-kimyasal özellikleri ile dikkat çeker. Nano ölçekte yapılandırılan biyomalzemeler, çözünürlük, kimyasal seçicilik, enzimatik reaktivite ve termal kararlılık gibi avantajlar sunmaktadır (J. Simonnet ve ark., 2001). Nanomalzemeler ilk olarak 1990'lı yıllarda lipozumlu nemlendiricilerde kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde ise nanoteknoloji destekli kozmetik ürünler, çeşitli uygulama alanlarında yer bulmaktadır. Örnek olarak; güneş kremlerinde UV koruyucu olarak TiO_2 ve ZnO_2 nanopartikülleri, yaşlanma karşıtı (anti-aging) kremlerde antioksidanlar olarak Fullerenler, ojelerde sentetik nanopartiküller, rimelerde volkanik küllerle kirpik dolgunlaştırma, vücut losyonları ve şampuanlarda SiO_2 , CaO ve MgO nanopartikülleri, antimikrobiyal performans için gümüş (Ag^+) ve bakır (Cu^+) iyonları ve hücre büyümesi uyarımı için kolajen nanolifleri yer almaktadır (E. Burunkaya ve ark., 2013; J. Qu ve ark., 2016; G. Zhou ve ark., 2013).

Nanomalzemeler, kozmetik ürünlere yalnızca estetik değer katmakla kalmamakta, aynı zamanda ürünlerin performansını artırarak cilt sağlığı ve yenilenmesine yönelik etkileri de geliştirmektedir. Bu alanda en dikkat çeken nanomalzemeler arasında nanolifler, nanopartiküller, nanolipozomlar ve nanopigmentler yer almaktadır (F. Poletto ve ark., 2011). Son on yılda kozmetik sektöründe nanomalzemelerin kullanımı, mevcut ve yeni formülasyonların performansını artırmaya yönelik bilimsel çalışmaları hızlandırmıştır (R. Sirinivasa, 2015). Nanoteknoloji, kozmetik ürünlerin kalite ve etkisini artırırken, tüketiciler için daha bilinçli ve etkili ürünlerin geliştirilmesine de katkı sağlamaktadır. Örneğin, UV ışınlarına karşı koruyucu ürünlerden anti-aging kremlere kadar birçok ürün, nanoteknolojinin sağladığı avantajlarla daha etkili hale gelmiştir (F. Poletto ve ark., 2011).

Nanoteknoloji, kozmetik sektörüne getirdiği yenilikçi çözümlerle hem ürün çeşitliliğini artırmış hem de kullanıcı ihtiyaçlarına daha spesifik cevaplar sunmuştur. Nanomalzemelerin kullanımının, gelecekte kozmetik sektöründeki etkisini daha da artıracığı ve sektöre yeni perspektifler kazandıracığı öngörülmektedir (R. Sirinivasa, 2015).

2. KOZMETİKTE NANOMALZEMELER

Nanomalzemeler, 1–100 nm arasında değişen boyutlarıyla genellikle benzersiz optik, elektronik veya mekanik özellikler sergileyen nano yapılar olarak tanımlanır (C. Buzea ve ark., 2007). Kozmetik endüstrisinde nanomalzemeler, nanoemülsiyonlar, nanolipozomlar, nanopigmentler ve nanolifler olmak üzere dört ana gruba ayrılır. Bu malzemeler; güneş kremleri, cilt bakım ürünleri, saç ürünleri ve ağız hijyeni ürünleri gibi çeşitli kozmetik ürünlerde yaygın olarak kullanılmaktadır (S. Karjomaa, 2015).

1. Nanoemülsiyonlar

Nanoemülsiyonlar, nanometrik boyutlarda su ve yağ damlacıklarından oluşan, termodinamik veya kinetik olarak kararlı, şeffaf veya yarı saydam sıvı dispersiyon sistemleridir. Bu dispersiyon sistemleri genellikle yüzey aktif maddeler içerir (örneğin, vitaminler gibi). Tazelik, saflık, basitlik ve hızlı nüfuz etme gibi avantajlar nanoemülsiyonları kozmetik endüstrisi için değerli hale getirmektedir (VB. Patavel ve ark., 2008 R. Rajalakshmi ve ark., 2011; P. Morganti, 2010; O). Güneş bakım ürünleri, nemlendirici ve yaşlanma karşıtı kremler, saç kremleri ve losyonlar nanoemülsiyonların yaygın uygulama alanlarına örnek olarak verilebilir. Bu özellikler, nanoemülsiyonları hem formülasyon hem de performans açısından kozmetik ürün geliştirme süreçlerinde vazgeçilmez bir bileşen haline getirmiştir (Sonneville-Aubrun, 2003).

2. Nanolipozomlar

Nanolipozomlar, nano boyutlu yapıları sayesinde kozmetik sektöründe büyük öneme sahiptir. Diğer birçok kozmetik ürünün aksine, cilt gözeneklerini tıkamadan, hava ve suyun nüfuz etmesine olanak tanır. Bu özellikleri, cilt üzerinde yağ tabakası birikmesini önler ve besleyici bileşenlerin (hava, su, vitaminler vb.) ciltten geçişini destekler. Nanolipozomlar, fosfolipitler gibi amfifilik moleküllerden oluşan çift tabakalı veziküllerdir ve topikal ilaç dağıtımı için gelecek vaat eden nano taşıyıcılar arasında yer alır. Toksik olmamaları, biyolojik olarak çözünebilirlikleri ve ciltle biyolojik uyum sağlamaları nanolipozomları etkili kılar. Hem hidrofilik hem de hidrofobik ilaçları taşıma kapasiteleri, bu yapıların çok yönlülüğünü artırır. Örneğin, büyüme faktörleri gibi hidrofilik yapılar iç su fazında; hidrofobik ajanlar ise yağ fazında depolanabilir. Lipozomların bu özellikleri, ilacın korunaklı bir şekilde taşınmasını ve kontrollü salımını sağlar. Ayrıca, yara iyileşmesini hızlandırmada etkilidirler. Uygulama sonrası yara yüzeyinde nemli bir ortam oluşturarak iyileşme sürecini desteklerler (Güler A., 2019).

3. Nanopigmentler

Nanopigmentler ya da pigment nanopartiküller, kozmetik endüstrisinde giderek artan bir kullanım alanına sahip fonksiyonel nanomalzemelerdir. Bu malzemeler, 100 nm'den küçük partikül boyutlarına sahip olup, substrat veya bağlayıcılar içinde çözünmez ve kimyasal ile fiziksel olarak inert özellik gösterirler (tepkimeye girmeden kalan maddeler). Doğal ortamımızda da mevcut olan nanopigmentlerin en iyi bilinen örnekleri titanyum dioksit (TiO₂) ve çinko oksittir (ZnO). Bu malzemeler, UV ışığını yansıtma kapasiteleri sayesinde güneş koruyucu ürünlerde yaygın olarak kullanılmaktadırlar. Nanopigmentlerin bu benzersiz özellikleri, güneş ışınlarının zararlı etkilerine karşı etkili bir koruma sağlar ve kozmetik ürünlerin etkinliğini artırır.

4. Nanolifler

Nanolifler, kozmetikte kullanılan nanomalzemelerin önemli bir alt grubunu oluşturur. Ortalama lif çapları nanometre ölçeğinde olup, bu boyut bir insan saç telinin binde biri kadar ince liflere karşılık gelir.

3. NANOLİFLER

Nanolifler, ortalama çapları nanometre ($1 \text{ nm} = 0,000000001 \text{ m}$) ölçeğinde olan, bir insan saç telinin binde biri kadar ince liflerdir. Bu liflerin ayırt edici özellikleri arasında düşük birim uzunluk (çap), yüksek yüzey-alan-hacim oranı, yüksek mukavemet, düşük temel ağırlık, yüksek gözeneklilik ve küçük gözenek boyutu yer alır (ZM. Huang ve ark., 2003; K. Graham ve ark., 2003).

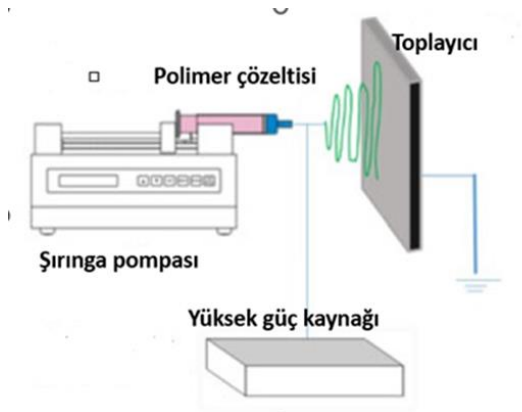
Bu boyut küçültme ile elde edilen diğer özellikler, oksijen ve su buharı geçirgenlik kapasitesidir. Bu özellikler, nanoliflerin su tutma yeteneğinin yüksek, su temas açılarının düşük ve nefes alabilirliklerinin fazla olmasını sağlar. Özellikle yara örtücü olarak kullanıldıklarında, bu özellikler sayesinde yaraların hızlı iyileşmesini destekler (Kut ve Güneşoğlu, 2005). Nanoliflerin benzersiz özellikleri, onları çok çeşitli uygulama alanlarında vazgeçilmez kılmaktadır. Kozmetikten biyomedikale kadar geniş bir yelpazede, nanolifler yenilikçi çözümler sunmaktadır.

1. Nanolif üretim yöntemi

Nanolifler, özel uygulama alanlarının gereksinimlerini karşılayacak şekilde uygun polimerler, katkı maddeleri ve üretim yöntemleri seçilerek tasarlanmaktadır. Bu lifler; kendi kendine montaj, çekme, eriyik üfleme, kalıp sentezi, faz ayırma, eriyik eğirme, santrifüj eğirme ve elektro eğirme gibi çeşitli yöntemlerle üretilebilir (G. Doğan, 2012).

3.1.1. Elektro eğirme

Elektro eğirme, $1 \times 10^{-9} \text{ m}$ (1 nm) ile $1 \times 10^{-7} \text{ m}$ (0.1 μm) arasında mikro ve nano boyutlu liflerin üretimini sağlayan bir yöntemdir (B. Kannan ve ark., 2016). Bu yöntem, çeşitli uygulamalar için polimer çözeltilerinden veya eriyiklerinden işlevsellik kazandırılmış nanoliflerin üretilmesini mümkün kılar. Elektro eğirme ekipmanının düşük maliyetli ve işlemin basit olması, bu yöntemi araştırmacılar arasında popüler hale getirmiştir. Bu durum, farklı polimer türlerinden nanolif üretimine olan ilgiyi artırmaktadır (F. Yılmaz ve ark.). Şekil 1'de basit bir elektro eğirme düzeneğinin şematik görünümü yer almaktadır.

Şekil 1 .Elektrospinning işlemi sırasında polimer jet oluşumunun şematik gösterimi (Özkal, Çallıoğlu & Akduman, 2020).

Elektro eğirme, iğne ve kollektör arasında topraklama ve yüksek voltajlı bir güç kaynağı kullanılarak oluşturulan elektrostatik kuvvetler altında nanoliflerin çekilmesi prensibine dayanmaktadır (S. Tripatanasuwan, 2016). Süreçte karşılaşılan adımlar, aşağıdaki şekilde altı grupta sınıflandırılabilir:

1. **Polimer çözeltilisinin yüklenmesi ve koni oluşumu:** Uçtaki damlacık üzerinde bir deformasyon meydana gelerek polimer çözeltilisinin/eriyiğinin yüklenmesi ve koninin oluşması sağlanır.
2. **Jet üretimi:** Şarjın artırılmasıyla polimer çözeltilisinden bir jet üretilir ve bu jet, deformasyona uğrar.
3. **Düz jet segmentinin uzaması:** Oluşan düz jet segmenti, elektrik alanın etkisiyle uzar.
4. **Kararsızlığın oluşması:** Düz jet segmentinde kararsızlık oluşur ve bu durum lifin daha da uzamasına neden olur.
5. **Nanoliflerin katılaşması:** Çözücünün buharlaştırılması veya malzemenin soğutulmasıyla nanoliflerin katılaşması gerçekleşir.
6. **Toplama:** Burkulma davranışı gösteren nanolifler, kolektör üzerinde toplanır (F. Yılmaz ve ark.).

Elektro eğirme sürecinin bu temel adımlarından hareketle, yöntemin başarıyla uygulanmasında üç anahtar parametre öne çıkmaktadır: besleme hızı, polimer çözeltilisine/eriyiğine etki eden elektrik alan kuvveti ve polimer jetinin uçuş mesafesi. Ancak bu parametreler birbiriyle bağımsız değerlendirilemez. Her polimer-solvent sistemi veya polimer eriyiği için optimum elektro eğirme parametrelerinin belirlenmesi gereklidir. Bu parametrelerin ayarlanmasının kolay olması, elektro eğirme yönteminin akademik ilgi odağında kalmasını sağlamaktadır.

2. Nanoliflerin kozmetikte uygulamaları

Nanolif üretim yöntemleri sayesinde, özellikle elektro eğirme ile kontrol edilebilir gözenek boyutlarına ve lif çaplarına sahip yüzeyler elde edilebilmektedir. Bu özellik, kozmetik endüstrisinde büyük bir potansiyel sunmaktadır. Kozmetiğe yönelik yeni yaklaşımlar, cilt sağlığı ve yenilenmesi için tedavi edici ürünler ve kozmetik ürünlerin (örneğin, cilt temizliği, cilt iyileştirme ve cilt tedavisi amacıyla kullanılan yüz maskeleri) tüketiminin artmasına yol açmıştır (S. Ramakrishna ve ark., 2006). Nanoliflerin bu ürünlerdeki kullanımı, onların eşsiz özellikleri nedeniyle giderek yaygınlaşmaktadır. Nanolifler, kozmetik ürünlerde çeşitli uygulama alanlarına sahiptir ve bu ürünlerin tamamı nanolifler kullanılarak üretilir.

4. KOZMETİKTE NANOLİF UYGULAMALARI İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Azarbayjani ve ark. (2010), askorbik asit (C vitamini), retinoik asit (A vitamini türevidir), kolajen ve altın nanoparçacık içeren yenilikçi bir nanolif yüz maskesi geliştirmiştir. Yaptıkları yüz maskeleri kurudur ve kullanımdan önce su ile nemlendirilmelidir. Islanan maske yavaşça çözünür ve malzemelerini serbest bırakır. Kurutulmuş yüz maskelerinin antioksidanların stabilitesi ve raf ömrü artmış, bu yönüyle önceden nemlendirilmiş piyasadaki mevcut ticari pamuklu maskelere kıyasla çok iyi bir alternatif olabileceğini göstermişlerdir (Azarbayjani, Qun, Chan, & Chan, 2010).

Smith ve ark. (2002) bir cilt bakım maskesi ile ilgili bir patente sahiptir. Bu maske, ciltte birikmiş aşırı yağ için etkili bir temizleme ürünü olarak kullanılmaktadır (Smith, Reneker, Kataphinan, & Dabney, 2002).

Ramakrishna ve ark. (2006) farklı malzemelerden yapılmış yüksek oranda gözenekli nanolif üretimini incelemiş ve elektrospinning yöntemi ile kozmetikte de cildi canlandırıcı aktif malzemelerin nanolif maskelere emdirilebileceğini göstermişlerdir (Ramakrishna, Fujihara, Teo, Yong, Ma, & Ramaseshan, 2006).

Taepaiboon ve ark. (2007) A ve E vitamini yüklü, selüloz asetat nanolif matlar ile selüloz asetat filmlerin vitamin salınımlarını kıyaslamış ve nanolif matlarda kontrollü salınım gözlemişlerdir. Vitamin yüklü nanofiber matların dermal terapötik olarak kullanılabilmesi ifade edilmiştir (Taepaiboon, Rungsardthong, & Supaphol, 2007).

Özek ve ark. (2015), elektrospinning yöntemi kullanarak poliakrilonitril (PAN) polimeri ile nanolif üretmiş ve bu nanoliflere adsorbsiyon amaçlı kullanılabilmesi düşünülerek nanokil serpilmiştir. Nanokil katkılı bu nanoliflerin yapılarında, homojen lif çapı dağılımına sahip kesiksiz lifler olduğu ancak nanokil partiküllerinin lifler arasında heterojen olarak dağıldığı gözlemlenmiştir. Bu çalışmada ilaç veya zehirli madde moleküllerinin yüzeyine bağlanarak onların emilmesini engelleyen alternatif bir yüzey oluşturulmuştur (Özek, Çiftçi, Göde, Aksoy, & Alay Aksoy, 2015).

Cengiz Çallıoğlu ve Kesici Güler (2019) su içinde yağ emülsiyon elektro lif çekimi ile polivinilpirolidon (PVP)/jelatin (GEL)/lavanta uçucu yağ (LEO) esaslı nanolif üretilmesini amaçlamışlardır. Jelatin ilavesi çözelti özelliklerini ve ortalama lif çapını etkilerken, Lavanta uçucu yağ ilavesi lif özelliklerini etkilememiştir. Sonuç olarak, bu aromatik kompozit malzemeler, kozmetik ve biyomedikal uygulamalarda potansiyel kullanıma uygunlukları ile biyouyumlu polimerlerin zararsız çözücüler ve doğal katkı maddesi içermesinin büyük bir avantaj olduğu gerçeğini gözler önüne sermiştir (Cengiz Çallıoğlu & Kesici Güler, 2019).

Tetik ve ark. (2020) çalışmalarında formik asit ile hazırlanmış Polamid 6 (PA6) polimerinin çözeltisine cilt lekeleri azaltıcı etkisi ile bilinen β -arbutin farklı oranlarda ilave edilmiştir. Çözeltilerin elektro çekimleri gerçekleştirilmiş ve üretilen nanoliflerin cilt lekeleri azaltıcı madde içeren hafif ve oldukça ince formda bir kozmetik ürünü olarak elektrolif çekim yöntemi ile üretilebileceği gözlemlenmiştir (Tetik, Jumageldiyeva, & Tayyar, 2020).

Parın ve Yıldırım (2021) polivinil alkol (PVA), jelatin ve polivinil propilen (PVP) liflerine folik asit eklemiş ve vitamin salım yüzdelerini PVA/FA %86,88, jelatin/FA %80,2 ve PVP/FA %76,66 olarak bulmuşlardır. Bu sonuçlardan transdermal (cilt yoluyla ilaç ulaştırma) yamalar ve topikal (ilaçların deriye uygulanması) uygulamalar için potansiyel adaylar olduklarını öngörmüşlerdir. Özellikle yüz maskesi olarak kullanıldığında, FA yüklü hidrofil nanoliflerin hızlı çözünen umut verici bir kozmetik ürün olacağı ifade edilmiştir (Parın & Yıldırım, 2021).

Sheng ve ark. (2013) E vitamini yüklenmiş ipek fibrion nanoliflerini inceleyerek, bu matların in vitro testler sırasında fibroblast hücrelerinin hayatta kalmasını artırdığını ve kişisel bakım ürünü olarak kullanılabilmesini öne sürmüşlerdir (Sheng, Fan, He, Zhang, Mo, & Wang, 2013).

Kim (2015) yaptığı çalışmada çeşitli polimerler kullanarak su ve/veya alkol içinde çözülmüş çözeltilerin içerisine kolajen ve bitki özleri gibi karışımlar ekleyerek nanolifli bir katman (maske) üretmiştir. Bu kuru nanolifli yüzeyin, yüze yapıştırıldığında suda çözünerek ciltteki kozmetik bileşenlerini çıkardığını savunmuştur (Kim, 2015).

Zheng ve ark. (2020) ActiVLayr™ adlı bir teknoloji geliştirmiştir. Bu teknoloji, deniz kolajen nanoliflerinin aktif kozmetik bileşenlerle yüklendiği ve cilt bakım pazarlarında yaygın olarak kullanıldığı bir patenle korunmaktadır. Bu nanolifler, ciltte on saniyeden daha kısa sürede

tamamen çözünür (Zheng et al., 2020). Bu çalışmalardan bazıları Tablo 1’de özet olarak verilmiştir.

Tablo 1. Nanoliflerin kozmetik amaçlı bazı çalışmaları

<i>Kullanılan Malzeme</i>	<i>Çözücü</i>	<i>Aktif Malzeme</i>	<i>Amaç</i>	<i>Kaynak</i>
<i>Poliamid 6 (PA6)</i>	Formik asit (FA)	β -arbutin	Cilt lekelerini azaltan nanolifli tekstil yüzeyi üretimi	G. Tetik, ve ark., 2020
<i>Poliakrilonitril (PAN)</i>	N,N-dimetilformamid	Nanokil	Nanokil katkılı PAN nanoliflerinden alternatif adsorban yüzey elde etmek	S. Özek, ve ark., 2015
<i>Polivinilpirolidon (PVP)</i>	Damıtılmış su, Jelatin /Asetik Asit (AA)	Asit (GEL)/Lavanta uçucu yağ (LEO)	Uçucu yağ esaslı nanolif üretilmesi	F. Cengiz Çalhoğlu, H. Kesici Güler, 2019
<i>PVA</i>	Kloroaurik Etanol, Trisodyum sitrit	Asorbik asit (C vitamini), Kolajen, 13-cis-retinoik asit (A vitamini türevi), Altın nanopartiküller	Ticari pamuklu yüz maskelerine kıyasla kuru, nemlenince yavaşıya çözünecek maddeler içeren alternatif bir yüz maskesi	A. Fathi-Azarbayjani, ve ark., 2010
<i>Jelatin, PVA, PVP</i>	Saf su ve asetik asit, Saf su, Etanol	Folik Asit + NaHCO ₃	FA yüklü PVA, Jelatin ve PVP nanoliflerinin karakterizasyonu ve kozmetik kullanım potansiyeli	F. Parın ve K. Yıldırım, 2021
<i>Jelatin</i>	Saf su	Q10 tozu, Aloe vera, Askorbik Asit	Kırıksıklıkları azaltıcı kozmetik ürünlerin geliştirilmesi	N. Shahbazi, ve ark., 2018
<i>PVA, PVP, PEO, CMC, Nişasta, PAA, Hyaluronik Asit</i>	Su veya alkol çözeltisi	Kolajen, Bitkisel platin, Tokoferol, Ksilitol, Bitki özleri	Kozmetik bileşenlerin çıkarılması için suda çözünen nanolif maskesi üretimi	C. Kim, 2015, US Patent
<i>Selüloz Asetat</i>	Aseton / N,N-dimetilasetamid (DMAc)	Vitamin A ve Vitamin E	Selüloz asetat film ve nanolif matlarının vitamin salınımı	P. Taepaiboon, ve ark., 2007
<i>İpek Fibroin</i>	Etanol	E vitamini türevi (RRR- α -Tocopherol polietilen glikol 1000 süksinat)	E vitamini yüklenmiş ipek nanolifli matların cilt faydaları	X. Sheng, ve ark., 2013
<i>Deniz Kolajenler Balığı</i>	<i>Kaynaklı (Hoki-</i>	Vinanza® greyfurt ve kivi biyoaktif karışımı	Cilde nem ve elastikiyet veren yüz maskeleri, cilt parlatıcı yamalar, anti-inflamatuar ve ağrı kesici yamalar	ActiVLayr™ (H. Zheng ve ark., 2020)
<i>PVA, PVP</i>	-	Folik Asit, Vitamin B9	Nanoliflerin içine enkapsüle edilmesi ve dokusuz yüzeylere spreyleneceğiyle kozmetik cilt maskesi olarak kullanılabilirliği araştırma	F. Parın ve A. Kılıç, 2021

5. SONUÇ

Yapılan çalışmalardan da görüleceği gibi nanoliflerin kozmetikte kullanımı için büyük bir potansiyel vardır. Elektro eğirme işlemi çok çeşitli polimer kullanımının yanı sıra enzim, vitamin gibi çeşitli katkı maddelerinin de liflerin bünyesine dahil edilmesine izin verir. Kozmetiklerin cilt bakımında olduğu kadar terapi ve iyileşmede de kullanımın artması araştırmacıları bu alanda daha fazla araştırma yapmaya yönlendiriyor. Elektro eğirme yöntemiyle üretilen nanolifler sahip oldukları yüksek yüzey alanı/hacim oranları sayesinde etken maddelerin kontrollü salımını yaparlar. Bu sayede, nanolifli cilt bakım ürünleri yaşlanma karşıtı, yara iyileştirme ve cilt yenileme gibi işlevlerde daha etkili olurlar. Nanoliflerin kozmetik ürünlerdeki bu yenilikçi yaklaşımı hem araştırmacılar hem de endüstri açısından gittikçe daha ilgi çekici olmaktadır.

6. KAYNAKÇA

Azarbayjani, F., Qun, L., Chan, W., & Chan, S. (2010). Novel vitamin and gold-loaded nanofiber facial mask for topical delivery.

Buzea, C., Pacheco, I., & Robbie, K. (2007). Nanomaterials and nanoparticles, sources and toxicity.

Cengiz Çallıoğlu, F., & Kesici Güler, H. (2019). Production of essential oil-based composite nanofibers by emulsion electrospinning. *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 2020.

Chaudhri, N., Soni, G. C., & Prajapati, S. K. (2015). Nanotechnology: An advanced tool for nanocosmetics preparation. *International Journal of Pharma Research & Review*, 4(4), 28–40.

Doğan, G. (2012). *An investigation of potential applications of espun biopolymer nanofibers in tissue engineering and drug release* (Thesis). Ege University, 184 p.

Graham, K., Schreuder-Gibson, H., & Gogins, M. (2003). Incorporation of electrospun nanofibers into functional structures. *Technical Association of the Pulp & Paper Industry*, 16 p.

Güler, A. (2019). Yara iyileşmesi ve cilt yenilenmesinde nano ilaç taşıyıcı sistemler. *Bezelye Dergisi*. Retrieved from <https://www.bezelyedergi.net/>

Huang, Z. M., Zhang, Y. Z., Kotaki, M., & Ramakrishna, S. (2003). A review on polymer nanofibers by electrospinning and their applications in nanocomposites. *Composite Science and Technology*, 63, 2223–2253. [https://doi.org/10.1016/S0266-3538\(03\)00178-7](https://doi.org/10.1016/S0266-3538(03)00178-7)

Kannan, B., & Cha, H. (2016). Electrospinning—commercial applications, challenges, and opportunities. In *Nano-size polymers: Preparation, properties, applications* (pp. 309–342). Springer International Publishing.

Karjomaa, S. (2015). Applications of nanotechnology: Cosmetics, course on health effects of engineered nanomaterials. In: *Course on Health Effects of Engineered Nanomaterials*, Finnish Institute of Occupational Health. Retrieved from http://www.ttl.fi/partner/nanoturvallisuuskeskus/tapahtumat/Health_effects_on/Documents/Sari%20Karjomaa%20-%20Nanomaterials%20in%20cosmetics.pdf

Kim, C. (2015). Cosmetic sheet formed from nanofiber with controlled dissolution velocity and method of manufacturing the same. *US Patent 20150272855*.

Kut, D., & Güneşoğlu, C. (2005). Nanoteknoloji ve tekstil sektöründeki uygulamaları. *Tekstil & Teknik Dergisi*, Şubat, 224–230.

NanoBio. (n.d.). Retrieved from <https://www.nanobio.com>

Özek, S., Çiftçi, Ş., Göde, F., Aksoy, K., & Alay Aksoy, Ş. (2015). Nanokil katkılı PAN nanolif sentezi ve karakterizasyonu. *SDU Journal of Science (E-Journal)*, 10(1), 107-117.

Özkal, A., Çallıoğlu, F. C., & Akduman, Ç. (2020). Development of a new nanofibrous composite material from recycled nonwovens to improve sound absorption ability. *The journal of the Textile Institute*.

Parın, F., & Kılıç, A. (2021). Yaşlanma geciktirici B9 vitamini içeren farklı non-woven kumaşların üretimi ve kontrollü salımının incelenmesi. Retrieved from <http://acikerisim.btu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12885/1744>

Parın, F., & Yıldırım, K. (2020). Preparation and characterization of vitamin-loaded electrospun nanofibers as promising transdermal patches. *Fibres & Textiles in Eastern Europe*, 29(1), 145.

Poletto, F. S., Beck, R. C. R., Guterres, S. S., & Pohlmann, A. R. (2011). Polymeric nanocapsules: Concepts and applications. In R. Beck, S. Guterres, & A. R. Pohlmann (Eds.), *Nanocosmetics and Nanomedicines* (pp. 49–68). Berlin, Heidelberg: Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-642-19792-5>

Qu, J., Liangqiao, Z., Zhihua, C., Guohua, M., Ziyun, G., Xianliang, L., Xingen, Z., & Jianming, Z. (2016). Nanostructured lipid carriers, solid lipid nanoparticles, and polymeric nanoparticles: Which kind of drug delivery system is better for glioblastoma chemotherapy? *Drug Delivery*, 23(9), 3408–3416.

Ramakrishna, S., Fujihara, K., Teo, W. E., Yong, T., Ma, Z., & Ramaseshan, R. (2006). Electrospun nanofibers: Solving global issues. *Materials Today*, 9(3), 40–50. [https://doi.org/10.1016/S1369-7021\(06\)71389-X](https://doi.org/10.1016/S1369-7021(06)71389-X)

Ramakrishna, S., Fujihara, K., Teo, W. E., Yong, T., Ma, Z., & Ramaseshan, R. (2006). Electrospun nanofibers: Solving global issues. *Materials Today*, 9(3), 40–50. [https://doi.org/10.1016/S1369-7021\(06\)71389-X](https://doi.org/10.1016/S1369-7021(06)71389-X)

Shahbazi, N., Samadianian, S., Azadi, A., & Ramyar, M. (2018). Nanofiber eye pad: A promising alternative as skin carrier. *International Pharmacy Acta (IPA)*, 2018.

Sheng, X., Fan, L., He, C., Zhang, K., Mo, X., & Wang, H. (2013). Vitamin E-loaded silk fibroin nanofibrous mats fabricated by green process for skin care application. *International Journal of Biological Macromolecules*, 56, 49–56. <https://doi.org/10.1016/j.ijbiomac.2013.01.029>

Simonnet, J., Sonnevile, O., & Legret, S. (2001). Nanoemulsion based on phosphoric acid fatty acid esters and its uses in the cosmetics, dermatological, pharmaceutical, and/or ophthalmological fields. *Google Patents*.

Smith, D., Reneker, D., Kataphinan, W., & Dabney, S. (2002). Electrospun skin masks and uses thereof. *European Patent EP 1 221 927 B1*.

Sonneville-Aubrun, O., Simonnet, J. T., & L'Alloret, F. (2004). Nanoemulsions: A new vehicle for skincare products. *Advances in Colloid and Interface Science*, 108–109, 145–149. <https://doi.org/10.1016/j.cis.2003.10.026>

Srinivasa Rajaram. (2015). *Global Markets for Chemicals for Cosmetics & Toiletries*. BCC Research, CHM018H, p. 1–275.

Taepaiboon, P., Rungsardthong, U., & Supaphol, P. (2007). Vitamin-loaded electrospun cellulose acetate nanofiber mats as transdermal and dermal therapeutic agents of vitamin A acid and vitamin E. *European Journal of Pharmaceutics and Biopharmaceutics*, 67(2), 387–397. <https://doi.org/10.1016/j.ejpb.2007.03.018>

Tetik, G. D., Jumageldiyeva, E., & Tayyar, A. E. (2020). Production of nanofiber textile surfaces with β -arbutin via electrospinning method. *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 2020.

Yılmaz, F., Celep, G., & Tetik, G. (2007). Nanofibers in cosmetics. In S. Tripatanasuwan, Z. Zhong, & D. H. Reneker (Eds.), *Polymer* (pp. 5742–5746). <https://doi.org/10.1016/j.polymer.2007.07.045>

Zhou, G., Zhang, G., Wu, Z., Hou, Y., Yan, M., Liu, H., Niu, X., Ruhan, A., & Fan, Y. (2013). Research on the structure of fish collagen nanofibers influenced cell growth. *Journal of Nanomaterials*, 2013.

WOMEN'S PARTICIPATION AND EMPOWERMENT IN DECISION-MAKING

Associate Professor Dr. Naseem AKHTER

Department of Islamic Studies

Shaheed Benazir Bhutto Women University, Peshawar, Pakistan

Abstract

The sustainability of social, political, and economic systems relies on women's participation and empowerment in decision-making. This study examines women's roles in politics, economy, society, and home, considering Islamic teachings, international law, and social norms. It highlights challenges like gender inequality, social barriers, and cultural biases and suggests solutions against them.

Keywords: Social, Political, Economic system, Policy-making, Women

THE ROLE OF WOMEN'S EDUCATION IN THE MODERN AGE

Associate Professor Dr. Naseem AKHTER

Department of Islamic Studies

Shaheed Benazir Bhutto Women University, Peshawar, Pakistan

Abstract

Islam views women's education as a crucial duty, as it leads families and forms a civilized society. Prophet Muhammad emphasizes the importance of seeking knowledge and enabling women to master both religious and secular aspects of life. This paper discusses the Islamic perspective on women's education, addressing challenges such as gender bias and cultural restrictions. It suggests ways to overcome these issues, promoting collective development and establishing an equal, just, and welfare society in line with Islamic principles.

Keywords: Civilized society, Islamic perspective, Muslim man and woman, Social prejudices

**THE COMPATIBILITY OF DISCIPLINE-BASED MOTIVATION SCALES
DEVELOPED IN TURKEY WITH INTERNATIONAL STANDARDS:
COMPARISON OF AI AND HUMAN EVALUATION**

**TÜRKİYE'DE GELİŞTİRİLEN DİSİPLİN TEMELLİ MOTİVASYON
ÖLÇEKLERİNİN ULUSLARARASI STANDARTLARLA UYUMU: YAPAY ZEKA
İLE İNSAN DEĞERLENDİRMESİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

Samet EKER¹, Derya ÇOBANOĞLU AKTAN²

¹MEB, Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme,

0000-0001-8266-2953

**²Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitimde
Ölçme ve Değerlendirme, 0000-0002-8292-3815**

Özet

Bu çalışmada, Türkiye'de 2014-2024 yılları arasında geliştirilen disiplin temelli motivasyon ölçeklerinin, Standards for Educational and Psychological Testing (2014) kriterlerine göre geçerlik, güvenirlik ve adillik açısından değerlendirilmesini amaçlanmaktadır. Araştırma, farklı disiplinlerde motivasyon ölçmek için geliştirilen 16 motivasyon ölçeğini kapsamaktadır. Veriler, TRDizin veri tabanında yapılan literatür taramasıyla elde edilmiştir. Çalışmada, yapay zeka ve insan puanlamaları karşılaştırılarak her iki yöntemin avantajları ve sınırlılıkları sistematik bir şekilde incelenmiştir. Ölçekler, Standartlar kitabında geçerlik, güvenirlik ve adillik için belirtilen standartlara uygun olarak hazırlanan bir puanlama anahtarına dayanarak, yapay zeka ve insan değerlendirmesi ile puanlanmıştır. Standartlara uygunluklar geçerlik, güvenirlik ve adillik kriterlerine göre 2 (evet), 1 (kısmen), 0 (hayır) olarak puanlanmıştır. Geçerlik, güvenirlik ve adillik için elde edilen sonuçlar, yapay zeka ile insan puanlamalarının uyumunu ve tutarlılığını değerlendirmek amacıyla sınıf içi korelasyon katsayısı (ICC) ve genellenabilirlik analizi (G-Teorisi) kullanılarak analiz edilmiştir. Bu analizler ile, yapay zeka ve insan puanlamalarının ne derece örtüştüğü ve değerlendirme süreçlerindeki varyans bileşenlerini ortaya koymak hedeflenmiştir. Ayrıca, uluslararası standartlarla uyum düzeylerini belirlemek ve yüksek puanlı ölçekleri kategorize etmek için standart sapma tabanlı eşik değer analizleri gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, uluslararası standartlarla uyum düzeylerini belirlemek için standart sapma tabanlı eşik değer analizleri yapılmıştır. Bulgular, yapay zeka değerlendirmelerinin tarafsızlık ve tutarlılık açısından avantaj sağladığı, ancak bağlam duyarlılığı ve teorik analizlerde insan yargısının daha kapsamlı ve tamamlayıcı olduğu görülmüştür. Motivasyon ölçeklerinin geçerlik, güvenirlik ve adillik boyutlarında uluslararası standartlarla genel uyum düzeyinin orta seviyede olduğu tespit edilmiştir. On altı ölçekten üç ölçeğin tüm kategorilerde yüksek performans gösterdiği belirlenmiştir. Bu çalışma, ölçek geliştirme/inceleme yönelik yapay zeka ve insan değerlendirmelerinin birlikte kullanımını önermekte ve daha nitelikli, geçerli ve adil ölçüm araçlarının oluşturulmasına katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Motivasyon Ölçekleri, Yapay Zeka, Geçerlik ve Güvenirlik, Uluslararası Standartlar

Abstract

In this study, it is aimed to evaluate the validity, reliability, and fairness of discipline-based motivation scales developed in Turkey between 2014-2024 according to the Standards for Educational and Psychological Testing (2014) criteria. The research encompasses 16 motivation scales developed to measure motivation in different disciplines. The data were obtained through a literature review conducted in the TRDizin database. In the study, the advantages and limitations of both methods were systematically examined by comparing artificial intelligence and human scoring. The scales were scored using a scoring key prepared in accordance with the standards specified in the Standards book for validity, reliability, and fairness, based on both artificial intelligence and human evaluation. Compliance with the standards was scored as 2 (yes), 1 (partially), or 0 (no) based on the criteria of validity, reliability, and fairness. The results obtained for validity, reliability, and fairness were analyzed using the intra-class correlation coefficient (ICC) and generalizability analysis (G-Theory) to evaluate the agreement and consistency between artificial intelligence and human scoring. With these analyses, it was aimed to reveal the degree of overlap between artificial intelligence and human scoring, as well as the variance components in the evaluation processes. Additionally, standard deviation-based threshold analyses were conducted to determine the levels of compliance with international standards and to categorize high-scoring scales. Additionally, standard deviation-based threshold analyses were conducted to determine the levels of compliance with international standards. The findings indicate that AI assessments provide an advantage in terms of impartiality and consistency, but human judgment is more comprehensive and complementary in terms of contextual sensitivity and theoretical analyses. It has been determined that the overall level of conformity of motivation scales with international standards in terms of validity, reliability, and fairness is at a moderate level. It has been determined that three out of the sixteen scales performed highly in all categories. This study proposes the combined use of artificial intelligence and human evaluations for scale development/review and aims to contribute to the creation of more qualitative, valid, and fair measurement tools.

Keywords: Motivation Scales, Artificial Intelligence, Validity and Reliability, International Standards

İLKOKUL SÜRDÜRÜLEBİLİR ÇEVRE BİLİNCİ ÖLÇEĞİ GEÇERLİLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

Nuh Mikail MERCAN¹, Nihal YILDIZ²

¹Öğretmen, MEB, İlkokul, 0009-0004-6125-0377

²Doç.Dr, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Temel Eğitim, 0000-0002-6840-1594

Özet

Günümüz toplumlarında sürdürülebilir çevre anlayışına sahip doğaya duyarlı bireyler yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Nitekim sürdürülebilir çevre anlayışına sahip bireyler sürdürülebilir bir yaşama katkı sağlayacaklardır. Bu çalışmada ilkökul öğrencilerinin sürdürülebilir çevre bilinci düzeylerini belirlemek için geliştirilen “İlkokul Sürdürülebilir Çevre Bilinci Ölçeği”nin geçerlik ve güvenirlik çalışmasını yapmak amaçlanmıştır. Ölçeğin hazırlanma aşamasında konu sınırları içerisinde alanyazın taranarak öncelikle madde havuzu oluşturulmuştur. Madde yazım aşamasında alt boyutlar sınırlandırılmıştır. 3 alt boyut belirlenmiş olup bunlar bilgi, davranış ve tutumdur. Madde havuzu oluşturulduktan sonra uzman görüşlerine başvurulmuştur. Araştırmanın çalışma grubu, basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile belirlenen, Batman ili Merkez ilçede bulunan ilkökul üçüncü ve dördüncü sınıf kademedeki 386 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırma verileri, “Kişisel Bilgi Formu” ve “İlkokul Sürdürülebilir Çevre Bilinci Ölçeği” ile toplanmıştır. Madde puanlaması ise ölçek içerisinde “Kesinlikle Katılıyorum” (5), “Katılıyorum” (4), “Kararsızım” (3), “Katılmıyorum” (2), “Kesinlikle Katılmıyorum” (1) şeklinde puanlanmıştır. İlkokul Sürdürülebilir Çevre Bilinci Ölçeği’nin yapı geçerliliğini sınamak amacıyla AFA (Açımlayıcı Faktör Analizi) ve güvenirliğin test edilmesi amacıyla da madde toplam analizi, madde ayırt ediciliği ve test-tekrar test analizleri yapılmıştır. Araştırma neticesinde ölçekten çıkarılan maddeler (uzman görüşü neticesinde 40 madde, binişiklikten 1 madde, açımlayıcı faktör analizinden elde edilen bulgulara göre faktör yüklerinden dolayı 5 madde, güvenirlikten 1 madde) çıkarılmıştır. Çıkarılan maddeler neticesinde Cronbach Alfa değeri 0,86 olduğu belirlenmiştir. Ölçek 33 madde ve 3 alt boyuttan oluşmaktadır.

Anahtar kelimeler: Çevre, Sürdürülebilirlik, Çevre Bilinci, İlkokul

THE EXAMINATION OF LIFELONG LEARNING LEVELS OF PRESERVICE TEACHERS

ÖĞRETMEN ADAYLARININ YAŞAM BOYU ÖĞRENME DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Kayhan BOZGÜN¹

¹Dr., Adıyaman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü,
<https://orcid.org/0000-0001-9239-2547>

Özet

Öğretmenlik, diğer mesleklerde olduğu gibi akademik açıdan başarılı olunmayı gerektirmesinin yanında sosyal, duygusal ve psikolojik yönden de sağlıklı gelişim kazanılmasını gerektiren bir meslektir. Bunun altında yatan özellik, öğretmenliğin bir öğretici rolünde ve örnek olunacak bir birey olmasından kaynaklıdır. Öğretmenliğin bu önemli rolüne istinaden sahip olması gereken akademik başarı, sosyal, yardımcı, sorumluluk, iş birliğine açık olması gibi birçok önemli özelliği bulunmaktadır. Yaşam boyu öğrenme de öğretmenlerin sahip olması gereken bir beceridir. Bu araştırmanın amacı eğitim fakültelerinde öğrenim görmekte olan öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenme düzeylerini belirlemek ve farklı değişkenlere göre değişimini incelemektir. Araştırmanın örneklemi 2023-2024 eğitim öğretim yılının bahar döneminde Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan Adıyaman ilindeki devlet üniversitesinin eğitim fakültesinde farklı programlarda öğrenim gören 224 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri öğretmen adaylarının mesleki yaşamlarına başlamadan önce yaşam boyu öğrenme düzeylerini belirlemek amacıyla geliştirilen Yaşam Boyu Öğrenme Ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Ayrıca öğretmen adaylarının cinsiyet, yaş, bölüm ve sınıf düzeylerini belirlemek için oluşturulan Kişisel Bilgi Formu ile toplanmıştır. Araştırmanın verileri JASP 0.14.1 açık kaynaklı paket programı kullanılarak analiz edilecektir. Yapılacak olan analizlerde öncelikle verilerin doğruluğu, kayıp değerler ve verilerin normalliği test edilecektir. Bu aşamadan sonra öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenmelerinin ne düzeyde olduğu tespit edilecektir. Elde edilen bulgular sonucunda araştırma bulguları ilgili literatür ile karşılaştırılacaktır. Araştırma sonucunda gelecekte yapılacak çalışmalara yönelik, araştırmacılara yönelik ve öğretmenlere yönelik farklı öneriler paylaşılabilir.

Anahtar kelimeler: Yaşam boyu öğrenme, öğretmen adayları, tarama çalışması.

Abstract

Teaching is a profession that, like other professions, requires academic success, as well as healthy social, emotional, and psychological development. The underlying characteristic of this requirement stems from the teacher's role as an educator and a model for others. In light of this significant role, teaching necessitates various essential qualities, including academic achievement, social skills, supportiveness, responsibility, and openness to collaboration. Lifelong learning is also a skill that teachers must possess. The aim of this research is to determine the levels of lifelong learning among teacher candidates studying at faculties of education and to examine the variations based on different variables. The sample of the study consists of 224 teacher candidates enrolled in various programs at the Faculty of Education of a state university located in Adıyaman, in the Southeastern Anatolia Region, during the spring semester of the 2023-2024 academic year. The data for the research were collected using the Lifelong Learning Scale, developed to assess the lifelong learning levels of teacher candidates

before they begin their professional careers. Additionally, a Personal Information Form was created to gather data on the candidates' gender, age, department, and grade level. The data will be analyzed using the JASP 0.14.1 open-source software package. In the analyses, the accuracy of the data, missing values, and the normality of the data will be tested first. Following this stage, the level of lifelong learning among teacher candidates will be determined. The findings obtained will be compared with the relevant literature. Based on the results of the research, some recommendations for future studies, researchers, and teachers will be shared.

Keywords: Lifelong learning, teacher candidates, survey study.

1. GİRİŞ

Günümüzde bilgi gerek dijital ortamlar gerek dünyada meydana gelen hızlı gelişmeler yoluyla zenginleşmektedir. Bireylerin de bu hızı yakalaması ve çağa ayak uydurması için öğrenmeyi rutin bir sorumluluk olarak benimsemeleri beklenmektedir (Daniel, 2021). Öğrenme sürekli bir dinamizm halinde bireyin yaşamı boyunca devam etmesi gereken bir süreçtir. Öğrenmenin durması ya da yavaşlaması sonucunda beynin fonksiyonlarında gerilemeler olduğu bilinmektedir. İnsan bu nedenle sürekli öğrenme halinde olmalıdır.

Öğrenme davranışçı yaklaşımda tekrar ve yaşantılar yoluyla davranışlarda değişim meydana getirmek olarak tanımlanmıştır (Morgan, 2010). Yapılandırmacı yaklaşım öğrenmeyi bilgiyi işleme, bilgiyi yapılandırma ve zihni sürekli aktif tutma süreçleri olarak tanımlayarak farklı ve yenilikçi bir bakış açısı kazandırmaya çalışmıştır (Güneş, 2010). Öğrenmenin bu sürekliliği literatürde yaşam boyu öğrenme olarak yer almış ve bu şekilde kavramsallaşarak alanyazında yer bulmuştur.

Yaşam boyu öğrenme ilk olarak Grundtvig tarafından bir kavram olarak kullanılmıştır (Wain, 2000). Yaşam boyu öğrenme en temel tanımıyla bireyin formel eğitimle aldığı bilgilerin yanında informal yollarla da kendini sürekli geliştirmesidir. Bir diğer ifadeyle bireyin öğrenmeye olan isteğinin ve öğrenme eğiliminin yaşamı boyunca devam etmesi durumudur (Yılmaz, 2016). Bunun oluşmasında öncül rollerden biri de öğretici ve öğrenici rolü olan öğretmenlere düşmektedir (Uslu ve diğerleri, 2023).

Öğretmenlik, diğer mesleklerde olduğu gibi akademik açıdan başarılı olunmayı gerektirmesinin yanında sosyal, duygusal ve psikolojik yönden de sağlıklı gelişim kazanılmasını gerektiren bir meslektir. Bunun altında yatan özellik, öğretmenliğin bir öğretici rolünde ve örnek olunacak bir birey olmasından kaynaklıdır. Öğretmenliğin bu önemli rolüne istinaden sahip olması gereken akademik başarı, sosyal, yardımcı, sorumluluk, iş birliğine açık olması gibi birçok önemli özelliği bulunmaktadır. Yaşam boyu öğrenme de öğretmenlerin sahip olması gereken önemli becerilerden biridir.

Araştırmacının yer aldığı çalışma grubunun (Can ve Bozgün, 2020) İngilizceden Türkçeye uyarlanmış olduğu Yaşam Boyu Öğrenme Ölçeğinin uyarlaması sonucunda ilgili ölçeğin öğretmen adaylarında ilk olarak kullanılması yönüyle bu çalışmanın özgün nitelikte olduğu düşünülmektedir. Alanyazın incelendiğinde ülkemizde yaşam boyu öğrenme alanında sıklıkla Diker-Coşkun (2009) tarafından hazırlanan Yaşam Boyu Öğrenme eğilimi Ölçeğinin kullanıldığı fark edilmiştir. Bu çalışmada kullanılan ölçeğin de gerek lise öğrencileri gerekse üniversite öğrencileri örnekleminde kullanılarak bu çalışmada olduğu gibi farklı araştırmaların oluşmasına vesile olacağı düşünülmektedir. Öğretmen adaylarının bu çalışma sonucunda yaşam boyu öğrenme düzeyleri belirlenerek mesleklerinin gerektirdiği araştırma yapma, yenilikleri takip etme ve değişime açık olma gibi yönlerden yaşam boyu öğrenmeyi ne düzeyde gerçekleştirdikleri araştırma sonucunda ortaya çıkacaktır. Bu bağlamda araştırmanın

problemi “Öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenmeleri ne düzeydedir? sorusuna cevap aramıştır. Araştırmanın amacı eğitim fakültelerinde öğrenim görmekte olan öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenme düzeylerini belirlemek ve farklı değişkenlere göre değişimini incelemektir.

Araştırmanın alt problemleri aşağıdaki gibidir:

1. Öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenmeleri ne düzeydedir?
2. Yaşam boyu öğrenmeleri cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?
3. Yaşam boyu öğrenmeleri yaşlarına göre farklılık göstermekte midir?
4. Yaşam boyu öğrenmeleri öğrenim gördükleri bölümlere göre farklılık göstermekte midir?
5. Yaşam boyu öğrenmeleri sınıf düzeyleri göre farklılık göstermekte midir?

2. YÖNTEM

Bu araştırma, eğitim fakültesindeki öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenme düzeylerinin farklı değişkenlere göre incelenmesi amaçladığından dolayı tarama deseniyle gerçekleştirilmiştir. Tarama deseni, nicel bir araştırma olup, var olan bir konuda belli evren ve bu evrenden seçilen örnekleme metotlarıyla kullanılması sonucunda evren hakkında nicel verilerle betimleme yapılmasına imkan vermektedir (Büyüköztürk vd., 2018).

1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın örneklemini 2023-2024 eğitim öğretim yılının bahar döneminde Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan Adıyaman ilindeki devlet üniversitesinin eğitim fakültesinde farklı programlarda öğrenim gören 224 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Örneklem, kolay ulaşılabilir örnekleme yoluyla belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının 172’si (76.7%) kadın olup, 52’si (23.3%) erkektir. Öğretmen adaylarının yaşları, 18-27 yaşları arasında dağılmaktadır.

2. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenmelerinin cinsiyet, bölüm, yaş ve sınıf düzeyi değişkenlerine göre farklılığını tespit etmek amacıyla demografik değişkenlerin yer aldığı Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenme düzeylerini tespit etmek amacıyla Yaşam Boyu Öğrenme Ölçeği kullanılmıştır. Kişisel Bilgi Formu ile Yaşam Boyu Öğrenme Ölçeği tek formda birleştirilip uygulanmıştır.

Yaşam Boyu Öğrenme Ölçeği: Lise ve üniversite öğrencilerinin mesleki yaşamlarına başlamadan önce yaşam boyu öğrenme düzeylerini belirlemek amacıyla Drewery ve diğerleri (2017) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçeye uyarlaması Can ve Bozgün (2020) Ölçme aracı 12 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin toplam dört alt boyutu bulunmaktadır. Bu alt boyutlar sırasıyla azim, öğrenme motivasyonu, üstbilis ve özyönetim olarak tanımlanmıştır. Ölçekten en düşük 12 puan; en yüksek ise 60 puan alınabilmektedir. Alınan puan yükseldikçe işten ve meslekten alınan doyumun arttığı ve mesleki performans düzeyinin yükseldiği belirlenmiştir (Drewery vd., 2017). Ölçeğin değerlendirilmesi beşli Likert tipi derecelendirme ile belirlenmektedir (1-kesinlikle katılmıyorum, 2-katılmıyorum, 3-kararsızım, 4-katılıyorum ve 5-kesinlikle katılıyorum). Ölçeğin güvenilirliği Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı kullanılarak hesaplanmıştır. Kaynak çalışmada bu katsayı .91 olarak bulunmuştur. Bu araştırma örnekleminde hesaplanan iç tutarlılık katsayısının .90 olduğu belirlenmiştir.

3. Veri Toplama Süreci

Araştırmacı veri formunun uygulanması haricinde veri toplama sürecine herhangi bir etkiye bulunmamıştır. Uygulama araştırmacının kendisi tarafından gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara uygulama öncesinde araştırmanın amacı ve formun içeriği ile ilgili bilgiler verilmiştir. Son olarak formu doldurma sürecinde öğrencilere dikkat edecekleri noktalara ve puanlama hakkında bilgi paylaşılmıştır.

4. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde betimsel istatistikler, bağımsız örneklem t testi ile Tek Yönlü ANOVA analizi kullanılmıştır. Bu analizleri gerçekleştirmek amacıyla JASP açık kaynaklı paket programından yararlanılmıştır (JASP Team, 2020). Araştırma verileri öncelikle Microsoft Excel programına işlenmiş ve sonrasında JASP paketine aktarılmıştır. Bunun sonrasında kayıp değerler, verilerin doğruluğu, aykırı değerler ve çarpıklık-basıklık katsayıları incelenmiştir. Verilerin doğruluğuna engel teşkil eden 3 veri çıkarılmıştır. Çarpıklık ve basıklık katsayılarının -1 ile +1 arasında olduğu belirlenmiştir. Veri setinin analizler için uygun olduğu belirlendikten sonra cinsiyete göre farklılık bağımsız örneklem t testi kullanarak analiz edilmiştir. Yaş, bölüm ve sınıf düzeyi değişkenlerine göre farklılığı belirlemek amacıyla Tek Yönlü ANOVA kullanılmıştır. Öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenmelerinin ne düzeyde olduğu ile ilgili ortalama ve standart sapma gibi betimsel istatistikler kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde ölçme aracından elde edilen verilerin analiz sonuçları yer almaktadır. Araştırmanın ilk alt problemi “Öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenmeleri ne düzeydedir?” sorusuna yanıt aramıştır. Buna ilişkin ortalama ve standart sapma gibi betimsel istatistiklere ilişkin bulgular aşağıda Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1.

Yaşam boyu öğrenme düzeyi istatistikleri

İstatistikler	Yaşam Boyu Öğrenme
N	224
$\bar{X}_{(Ortalama)}$	46.13
Standart sapma	7.15
Minimum	15.00
Maksimum	60.0

Tablo 1’de görüldüğü üzere 224 öğretmen adayından alınan verilerden elde edilen bulgularda öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenme düzeylerinin ortalamanın çok üzerinde bir düzeyde olduğu belirlenmiştir ($Ort: 46.13; Ss: 7.15$). Elde edilen bu bulgular özelinde öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenme düzeylerinin yüksek olduğu söylenebilir. Araştırmanın ikinci alt problemi “Öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenmeleri cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?” sorusuna cevap aramaktadır. Buna ilişkin bulgular Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2.

Cinsiyete göre yaşam boyu öğrenme düzeyi

Değişken	Cinsiyet	n	\bar{X}	Ss	t	sd	p
Yaşam Boyu Öğrenme	Kadın	172	46.68	7.09	2.10	222	.04
	Erkek	52	44.33	7.10			

Tablo 2’de görüldüğü gibi kadın öğretmen adaylarının erkek öğretmen adaylarından yaşam boyu öğrenme düzeyleri daha yüksektir ve istatistiki olarak anlamlıdır ($t_{(222)} = 2.10$; $p < .05$). Araştırmanın üçüncü alt problemi “Öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenmeleri yaşlarına göre farklılık göstermekte midir? sorusuna cevap aramaktadır. Buna ilişkin bulgular aşağıda Tablo 3’te yer almaktadır.

Tablo 3.

Yaşa göre yaşam boyu öğrenme düzeyleri

Değişken	Yaş aralığı	n	\bar{X}	Ss	F	sd	p
Yaşam Boyu Öğrenme	18-19	57	46.81	7.80	.62	2, 221	.54
	20-21	111	46.20	7.36			
	22 ve üzeri	56	45.32	5.97			

Tablo 3’te görüldüğü gibi öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenme düzeyi puan ortalamalarının yaş değişkenine göre ($F_{(2, 221)} = .62$; $p > .05$) farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Araştırmanın dördüncü alt problemi “Öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenmeleri öğrenim gördükleri bölümlerine göre farklılık göstermekte midir? sorusuna cevap aramaktadır. Buna ilişkin bulgular aşağıda Tablo 4’te yer almaktadır.

Tablo 4.

Bölüme göre yaşam boyu öğrenme düzeyleri

Değişken	Bölüm	n	\bar{X}	Ss	F	sd	p
Yaşam Boyu Öğrenme	Sınıf Öğrt.	74	46.35	6.79	.78	3, 220	.50
	Matematik Öğrt.	46	44.72	6.34			
	Okul Öncesi Öğrt.	50	46.48	6.63			
	Türkçe Öğrt.	54	46.72	8.62			

Tablo 4’te görüldüğü gibi öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenme düzeylerinin bölüm değişkenine göre ($F_{(3, 220)} = .78$; $p > .05$) farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Araştırmanın son alt problemi “Öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenmeleri sınıf düzeylerine göre farklılık göstermekte midir? sorusuna cevap aramaktadır. Buna ilişkin bulgular Tablo 5’te yer almaktadır.

Tablo 5.

Sınıf düzeyine göre yaşam boyu öğrenme düzeyleri

Değişken	Sınıf düzeyi	n	\bar{X}	Ss	F	sd	p
Yaşam Boyu Öğrenme	1	60	47.28	7.52	1.09	3, 220	.36
	2	44	45.89	6.85			
	3	52	44.87	8.20			
	4	68	46.25	6.03			

Tablo 5’te görüldüğü gibi sınıf düzeyi değişkenine göre öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenme düzeylerinin ($F_{(3, 220)} = 1.09; p > .05$) bu araştırma örnekleminde farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Bu bulgulara göre öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenmelerinin sınıf düzeyine göre herhangi bir değişim göstermediğini ifade etmek mümkündür.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu araştırma eğitim fakültesinde öğrenim gören öğretmen adaylarının mesleki yaşamlarına başlamadan önce ne düzeyde yaşam boyu öğrenme eğiliminde olduklarını belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Tarama deseniyle hazırlanan çalışmanın örnekleminde 224 öğretmen adayı bulunmaktadır. Araştırmanın amacına bağlı olarak öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenme düzeyleri cinsiyet, yaş, bölüm ve sınıf düzeyi gibi farklı değişkenlere göre karşılaştırılarak bulgular elde edilmiştir. Elde edilen bulgular bu bölümde ilgili literatürle karşılaştırılarak yorumlanmıştır.

Araştırmanın birinci alt problemi sonuçlarında öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenme düzeylerinin orta seviyenin çok üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Kılınç ve Yenen (2015) de çalışmasında yaşam boyu öğrenmenin orta seviyenin üzerinde olduğunu belirleyerek bu çalışma bulgularıyla tutarlı sonuçlara ulaşmıştır. Öğretmenlik mesleği sadece okulda yapılan iş gibi görünse de köy enstitülerinin uygulandığı dönemlerde olduğu gibi gerek okul gerekse okul dışında örnek alınan, çevresini aydınlatan ve topluma ışık tutan bir iş niteliği taşımaktadır. Bu sebeple öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenme düzeyleri yüksek olmalıdır. Bu çalışmada orta düzeyde bir sonuç alınması beklenmedik bir bulgu olmasının yanı sıra öğretmenlik mesleğinin olması gereken yer durumu ile ilgili düşündürücü özelliğindedir. Ele alınan bu sonucun bu araştırma örnekleminde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Araştırmanın ikinci alt problemi sonucunda öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenmelerinin cinsiyete göre değişim gösterdiği tespit edilmiştir. Kadınların lehine ve anlamlı olan bu farklılık, kadın öğretmen adaylarının mesleki yönden kendilerini daha çok geliştirme eğiliminde olduklarını yansıtır nitelikte bir sonuçtur. Alanyazında bu konuda yapılan çalışmaların sonuçları ile bu çalışmanın sonuçlarının benzer olduğu görülmüştür (İncik Yalçın, 2020; Torun ve Güvercin Seçkin, 2021). Bu sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde erkek ve kadın öğretmen adaylarında yaşam boyu öğrenmelerin ortalamasının üzerinde olduğundan hareketle kadınların öğrenme motivasyonlarının daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Araştırmanın diğer alt problemlerinin sonuçları ele alındığında öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenme puan ortalamalarının yaş, bölüm ve sınıf düzeyine göre herhangi bir farklılık

oluşturmadığı anlaşılmıştır. Bu bağlamda öğretmen adaylarının sınıf düzeyi, yaşları ya da öğrenim gördükleri bölümler ne olursa olsun yaşam boyu öğrenmelerinin benzer düzeyde olduğu söylenebilir. Alanyazındaki çalışma sonuçları da bu sonuçları destekler niteliktedir. Bu konuda Torun ve Güvercin Seçkin 2021 yılında yaptıkları çalışmada öğretmenlerin yaş, kıdem ve mezun olunan fakülteye göre yaşam boyu öğrenmelerinin değişim göstermediğini tespit etmiştir. Ayrıca İncik Yalçın da (2020) kıdeme göre herhangi bir değişime rastlamamıştır. Bu çalışma kapsamında değişimi araştırılan sınıf düzeyi ile kıdem benzer oldukları için önceki araştırmaların sonuçlarının bu anlamda bu araştırma sonuçları ile tutarlı olduğu düşünülebilir.

Bu araştırma sonucunda öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenme düzeylerinin yüksek düzeyde olduğu söylenebilir. Bunu daha da artırmak amacıyla bazı öneriler geliştirilmiştir. Gelecekte erkek öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenme eğilimlerini artırmaya yönelik deneysel çalışmalar yürütülebilir. Yaşam boyu öğrenme ile ilişkili olan değişkenler kullanılarak yapısal bir model geliştirilebilir. Öğrenmenin bir yolu okumaktan geçtiği için Türkçe öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenme ortalamaları diğer bölümlere göre düşük oranda yüksek çıkmıştır. Bölümler arasında bu konuda fark olmaması ve tüm öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenme eğiliminde olmaları önerilmektedir. Aynı zamanda sadece üniversite öğrencilerinin değil aynı zamanda akademisyenlerin de yaşam boyu öğrenme düzeylerinin yüksek olması önerilmektedir. Yaşam boyu öğrenmenin sadece okul ya da üniversite çatısı altında olmayıp; evde, alınacak kurslarla, katılım sağlanacak etkinliklerle sürdürülmesi önerilmektedir.

5. KAYNAKLAR

- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2018). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Can, F. ve Bozgün, K. (2020). Yaşam boyu öğrenme ölçeği Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirliği. *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, 1(1), 122-133. <http://dx.doi.org/10.46321/bugu.9>
- Daniel, N. B. (2021). *Heutagogy and lifelong learning a question of self determined practices in post-secondary education*. Doctor of Philosophy. B.A. University of Memphis
- Drewery, D., Nevison, C., Pretti, T. C. ve Pennaforte, A. (2017). Lifelong learning characteristics, adjustment and extra-role performance in cooperative education. *Journal of Education and Work*, 30(3), 299-313.
- Diker-Coşkun, Y. (2009). *Üniversite öğrencilerinin yaşam boyu öğrenme eğilimlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Güneş, F. (2010). Eğitimde yapılandırıcı yaklaşımla gelen yenilikler. *Eğitime Bakış*, 6(16), 3-9.
- İncik Yalçın, E. (2020). Öğretmenlerin yaşam boyu öğrenme eğilimleri ve 21. Yüzyıl öğretene becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(2), 1099-1112.
- JASP Team (2020). JASP (Version 0.14.1) [Computer software].
- Kılınç, H. H., & Yenen, E. T. (2024). Halk eğitim merkezi kursiyerlerinin yaşam boyu öğrenme eğilimleri. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5(35), 187-198.
- Morgan, C. T. (2010). *Psikolojiye giriş*. Konya: Eğitim Yayınevi.

- Uslu, E. M., Akdemir, A., & Genç, S. Z. (2023). Öğretmen adaylarının dijital okuryazarlıkları ile yaşam boyu öğrenme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(1), 283-302.
- Wain, K. (2000). The learning society: postmodern politics. *International Journal of Lifelong Education*, 19(1), 36-53.
- Yılmaz, M. (2016). Öğretmenlerin yaşam boyu öğrenme eğilimlerinin incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(35), 253-262.

**THE PROCESS OF LEARNING TO READ AND WRITE AFTER THE
EARTHQUAKE: FAMILY PERSPECTIVES**
**DEPREM SONRASI İLKOKUMA VE YAZMA ÖĞRENİMİ SÜRECİ: AİLE
GÖRÜŞLERİ**

Kayhan BOZGÜN¹

**¹Dr., Adıyaman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü,
<https://orcid.org/0000-0001-9239-2547>**

Özet

Eğitim ve öğretim sürecinin dört temel ayağı vardır. Bunlardan ilki öğrenici olan öğrencidir. Diğeri öğrenme ortamını sağlayan okul ve çevredir. Öğretici olarak da sadece öğretmen düşünülse de bir de aile boyutu vardır. Aileler çocuklarının eğitim-öğretimlerinden birinci derecede sorumlulardır. Araştırmalar da çocuklarının ihtiyaçlarına ve akademik olarak gereksinimlerine destek olan ailelerin, çocuklarının başarılarında olumlu yönde rol oynadıklarını göstermektedir. Aile olmadan sağlıklı bir eğitim-öğretim düşünülmemektedir. İlkokuma ve yazma süreci, öğrencinin okul öncesi dönemden sonra başladığı ilkokul sürecinde ilk karşılaştığı dönem olması sebebiyle ayrı bir öneme sahiptir. Belli bir hazırbulunuşluluğu ve okul olgunluğunu gerektiren bu dönemde çocukların öğretmenleri kadar ailelerinden de yardım almaları, sürecin başarıya ulaşmasında olumlu katkılar sunabilmektedir. Bu araştırmanın amacı da 06 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremi sürecinde çocukları ilkokuma ve yazma öğrenimi alan ailelerin bu döneme ilişkin yaşadıkları sorunları belirlemektir. Adıyaman ili merkez ilçesi de depremi yoğun yaşayan iller arasında yer almaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji deseninde yürütülen araştırma Adıyaman ili merkez ilçesindeki bir ilkokulda 2023-2024 eğitim öğretim yılının bahar döneminde çocukları öğrenim gören 10 öğrenci velisi ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubu oluşturulurken öğrencilerin 2022-2023 eğitim öğretim yılının bahar yarıyılında 1.sınıfa kayıtlı öğrencilerin ebeveynleri olması ölçüt alınmıştır. Veriler yarı yapılandırılmış görüşme yoluyla toplanmıştır. Verilerin analizinde içerik analizinden yararlanılmıştır. Araştırmaya göre aileler deprem sonrası süreçte genel olarak ilkokuma ve yazma öğretim sürecinin kesintiye uğradığını ancak belli süreden sonra çocukların öğrenebildiğini belirtmişlerdir. Ayrıca deprem sonrası evlerini kaybetmeleri, evlerine uzun süre girememeleri ya da başka şehre göç etmeleri sebebiyle çocuklarının uygun bir çalışma ortamı bulamadığını ifade etmişlerdir. Aileler ek kurslar, destek eğitimleri yoluyla çocuklarına bilişsel ve sosyal anlamda destek verilmesini beklemişlerdir. Araştırma sonucunda aile katılımının eğitim-öğretimde şart olduğu ortaya çıkarak yapılacak çalışmaların ebeveyn örnekleminde olması önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: İlkokuma ve yazma, aile, ilkokul öğrencileri, deprem.

Abstract

The educational process has four fundamental pillars. The first is the learner, the student. The second is the school and the environment that provide the learning context. While the teacher is often considered the sole educator, there is also the family dimension. Families are primarily responsible for their children's education. Research shows that families who support their children's needs and academic requirements play a positive role in their success. A healthy

educational process cannot be imagined without the family. The process of learning to read and write holds particular significance as it is the first phase encountered by students after the preschool period when they begin primary school. During this period, which requires a certain level of readiness and school maturity, children can benefit positively from assistance not only from their teachers but also from their families, contributing to the success of the process. The aim of this research is to identify the issues faced by families whose children are learning to read and write during the process following the Kahramanmaraş earthquake on February 6, 2023. The central district of Adıyaman is among the regions that experienced the earthquake intensely. The research, conducted using a phenomenological design, involved 10 parents of students attending a primary school in the central district of Adıyaman during the spring semester of the 2023-2024 academic year. The study group was formed based on the criterion that the parents were of students enrolled in the first grade during the spring semester of the 2022-2023 academic year. Data were collected through semi-structured interviews. Content analysis was utilized in the analysis of the data. According to the research, families stated that the process of teaching primary reading and writing was generally interrupted after the earthquake, but that children were able to learn after a certain period. They also stated that their children could not find a suitable study environment due to losing their homes after the earthquake, not being able to enter their homes for a long time or migrating to another city. Families expected their children to be supported cognitively and socially through additional courses and support training. As a result of the research, it was revealed that family participation is essential in education and it is recommended that the studies to be conducted should be conducted with a parent sample.

Keywords: Reading and writing, family, primary school students, earthquake.

1. GİRİŞ

Çocukların akademik yaşamları temel anlamda ilkokul birinci sınıfta başlamaktadır. Bu dönemde birbirinden farklı dersler ve o derslere ait ders kitapları yoluyla bu akademik yaşama hızlı bir giriş yapılır. Ancak bu sürecin başında ilk olarak ilkokuma ve yazma öğrenim süreci yer almaktadır. Bu süreç o kadar önemlidir ki, bireyin akademik, sosyal, duygusal yaşamının temellerinin sağlam zemine oturması bu dönemde kazandığı becerilerin yüksek derecede gelişmesine bağlıdır. Ayrıca kazanılan bu beceriler sadece okulda değil okul dışında da olumlu olarak gelişecek şekilde devam etmelidir (Kıvrak ve Yıldırım, 2020).

Eğitim-öğretim formal eğitim olarak okulda yürütülmektedir. Okul dışında da öğrenimin devam etmesi informal eğitim olarak bilinmektedir. İnfomal eğitimde öğrenci olan birey kendisini bireysel olarak geliştirmesinin yanında kurslar, akranları ile çalışma ya da ailesinden destek alma yoluyla da öğrenim sürecine kesintisiz şekilde devam edebilmektedir (Demirel ve Kaya, 2017; Ünsal, 2015). Aile katılımı, aile desteği, ailenin eğitime verdiği değer öğrencinin başarısında önemli rol oynayabilmektedir.

Eğitim ve öğretim sürecinin dört temel ayağı vardır. Bunlardan ilki öğrenci olan öğrencidir. Diğer öğrenme ortamını sağlayan okul ve çevredir. Öğretici olarak da sadece öğretmen düşünülse de bir de aile boyutu vardır (Çelenk, 2003). Aileler çocuklarının eğitim-öğretimlerinden birinci derecede sorumlulardır. Araştırmalar da çocuklarının ihtiyaçlarına ve akademik olarak gereksinimlerine destek olan ailelerin, çocuklarının başarılarında olumlu yönde rol oynadıklarını göstermektedir. Aile olmadan sağlıklı bir eğitim-öğretim düşünülememektedir. Özellikle çocukların okula başladıkları ilk yıl olan ilkokul birinci sınıfta ilk dersleri olan ilkokuma ve yazma öğretiminde öğretmenin rolü kadar ailenin de rolü vardır (Özenç, 2007). Aile çocuğuna bu süreçte ne kadar destek verirse kazancı da o ölçüde başarılı olacaktır.

İlkokuma ve yazma süreci, öğrencinin okul öncesi dönemden sonra başladığı ilkökul sürecinde ilk karşılaştığı dönem olması sebebiyle ayrı bir öneme sahiptir. Sadece okuma ya da yazma becerisi olarak değil aynı zamanda okuyucunun okunanı doğru anlamlandırabilme becerisi olarak da alanyazında bilinmektedir (Akyol, 2020, Güneş, 2004). Belli bir hazırbulunuşluluğu ve okul olgunluğunu gerektiren bu dönemde çocukların öğretmenleri kadar ailelerinden de yardım almaları, sürecin başarıya ulaşmasında olumlu katkılar sunabilmektedir. Okuma ve yazma öğreniminde ailelerin çocuklarına verecekleri destek onları daha üst noktalara taşıyacaktır (Akyol ve Temur, 2008).

Bu araştırmanın amacı 06 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremi sürecinde çocukları ilkökuma ve yazma öğrenimi alan ailelerin bu döneme ilişkin yaşadıkları sorunları belirlemektir. Araştırma “Deprem sonrası süreçte çocuklarının ilkökuma ve yazma öğrenimleri ile ilgili ailelerin görüşleri nasıldır” sorusuna temelde yanıt aramaktadır. Bu bağlamda araştırmanın amacı ve problemine uygun olarak hazırlanan ve bu çalışmada yanıtları görüşme yoluyla aranan beş alt problem yer almaktadır:

1. Deprem sırasında ve sonrasında neler hissettiniz, neler yaşadınız?
2. Çocuğunuzun depremden sonra okuma ve yazma öğreniminde sorun yaşandığını düşünüyor musunuz?
3. Okuma ve yazma öğrenimi süreci ile ilgili depremden sonra çocuğunuza destek olabildiniz mi?
4. Çocuğunuzun okuma ve yazma becerilerinin gelişimi için o süreçte öğretmenden destek alabildiniz mi?
5. Eğitimde fırsat eşitliği bağlamında düşündüğünüzde depremden sonra çocuğunuzun eğitimi ve okuma-yazma süreci ile ilgili sizce neler yapılmalıydı?

2. YÖNTEM

Bu çalışma, ilkökul öğrenci velilerinin çocuklarının ilkökuma ve yazma öğrenimi sürecinin deprem sonrası yaşantılarını belirlemek amacıyla gerçekleştirilen nitel bir çalışmadır. Araştırmada bir nitel araştırma deseni olarak kullanılan fenomenoloji (olgu bilim) kullanılmıştır. Fenomonoloji, bir konuda veya bir durum hakkında bireylerin yaşantılarını doğrudan kendi görüşlerini alarak deneyimlerini, yaşadıklarını derinlemesine ele alan bilimsel bir araştırma desendir (Ceylan Çapar ve Ceylan, 2022).

1. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın katılımcıları 2022-2023 eğitim öğretim yılında Adıyaman il merkezinde yer alan ilkökullarda çocukları birinci sınıfa kayıtlı öğrenci velileridir. Öğrenci velileri amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilirken bir ölçüt esas alınmıştır. 06 Şubat 2023 depremlerinin yaşandığı süreçte birinci sınıfa kayıtlı olan öğrenciler araştırma verileri toplandığı süreçte ikinci sınıfa kayıtlı olmaları ve en az bir velisinin olması ölçüt olarak alınmıştır. Adıyaman’da ilkökullardaki birinci sınıfa kayıtlı olan öğrenci velisi olmak ölçüt olarak alınmıştır. Bu araştırmanın çalışma grubu toplam 10 öğrenci velisinden oluşmaktadır.

2. Veri Toplama Aracı

Araştırmada ilkökuma ve yazma öğreniminin deprem sonrasındaki süreci ile ilgili ailelerden görüş alınması amacıyla yapılandırılmış görüşme veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Yapılandırılmış görüşmeler açık uçlu sorular ile verileri standart bir şekilde toplamayı sağlayan ve esnek olmayan görüşme türüdür (Akman Dömbekci ve Erişen, 2022). Öğrenci velilerine 5 yapılandırılmış görüşme sorusu yöneltilmiştir. Görüşme soruları hazırlanırken deprem ve

sonrasında yaşanan gelişmeler ele alınarak bu konuda taslak sorular hazırlanmıştır. Sonrasında uzman görüşü alınarak soru sayısı ve içeriğinde değişiklikler yapılarak nihai görüşme formu oluşturulmuştur. Yapılan görüşmeler ortalama 10 dakika gibi sürede tamamlanmıştır.

3. Verilerin Analizi

Yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen verilerin kategorileştirilmesi diğer görüşme türlerine göre daha kolaydır. Bu araştırmada da görüşme içeriklerinden kodlar oluşturulmuştur. Verilerin analizinde içerik analizi yönteminden yararlanılmıştır. İçerik analizi, var olan doküman, metin içerikleri, ses kayıtları gibi birbirinden farklı türde materyallerden kodlama, örnekleme, kategorilendirme olarak bilinen verileri sistematikleştirmeyi sağlayan analiz türüdür. Nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan bir analiz türüdür (Metin ve Ünal, 2022). Katılımcılara ait görüşleri doğrudan alıntı şeklinde vererek dış geçerlik sağlanmıştır.

3. BULGULAR

Katılımcılara “Deprem sırasında ve sonrasında neler hissettiniz, neler yaşadınız?” sorusu yöneltilmiştir. Buna ilişkin bulgular Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1.

Deprem anı ve sonrasında hissedilenler

Kodlar	V1	V2	V3	V4	V5	V6	V7	V8	V9	V10
Belirsizlik					✓				✓	
Çaresizlik			✓					✓		✓
Korku	✓	✓		✓		✓	✓			
Üzüntü						✓				✓

Tablo 1’de görüldüğü gibi depremin olma anında duygusal hislerini ve sonrasında yaşananlara ilişkin olarak ebeveynler en çok korku duygusunu yaşadıklarını belirtmişlerdir ($f=5$). Çaresizlik yaşayan ($f=3$), belirsizlik hisseden ($f=2$) ve üzüntü duygusu yaşayan ($f=2$) ebeveynler olmuştur. Deprem sonrasında V2, V6 ve V9 kodlu ebeveynler başka şehirlere kısa süreli göç ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu konuda velilerin bazı görüşleri şu şekildedir:

“Anlatılmaz bir deneyimdi. Korktuk. Sonrasında Yozgat’a geçtik.” (V2)

“Hani beynin durmuş gibi olursun ya, öyle olduk. Nereye gideceğimiz nerede güvenli kalacağımızı bilemedik.” (V5)

“Çocuklarımı sağ çıkarabilir miyim diye düşündüm. Kendimi bıraktım. Onlar daha önemliydi. Ev yıkılmak üzereydi.” (V8)

“Çocuğunuzun depremden sonra okuma ve yazma öğreniminde sorun yaşandığını düşünüyor musunuz? sorusu yöneltilmiş ve buna ilişkin kodlamalara Tablo 2’de yer verilmiştir.

Tablo 2.

Okuma ve yazma öğreniminde sorunların yaşanması durumu

Kodlar	V1	V2	V3	V4	V5	V6	V7	V8	V9	V10
Evet	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Kısmen		✓								

Tablo 2’de görüldüğü gibi ebeveynlerin çoğunluğu ($f= 9$) çocuklarının okuma ve yazma öğreniminde sorunlar olduğunu kabul etmişlerdir. Bir öğrenci velisi kısmen sorun oluştuğunu düşündüğünü belirtmiştir ($f= 1$). Bu konuda velilerin bazı görüşleri şu şekildedir:

“Evet düşünüyorum. E çünkü okullar kapalıydı.” (V1)

“Biraz düşünüyorum. İlk süreçte tüm ülkede okullar kapalı kaldı. Sonra çocuğum Yozgat’ta bir okula devam etti. İster istemez bir kayıp oldu.” (V2)

“Evet, çocuğum tam harfleri öğrenip okumaya başlayacakken okullar kapandı.” (V6)

“Okuma ve yazma öğrenimi süreci ile ilgili depremden sonra çocuğunuza destek olabildiniz mi?” sorusu yöneltilmiş ve buna ilişkin kodlamalara Tablo 3’te yer verilmiştir.

Tablo 3.

Okuma ve yazma öğreniminde çocuğa destek olabilme

Kodlar	V1	V2	V3	V4	V5	V6	V7	V8	V9	V10
Evet						✓			✓	
Hayır	✓		✓	✓	✓			✓		✓
Kısmen		✓					✓			

Tablo 3’te görüldüğü gibi ebeveynlerin çoğunluğu ($f= 6$) çocuklarının ilkokuma ve yazma öğreniminde destek olamadıklarını ifade etmişlerdir. Dikkat çeken bulgu başka şehirlere göç eden ailelerin ($f= 3$) çocuklarına destek olabildiği bulgusudur. Çocuğuna kısmen yardımcı olan veliler de bulunmaktadır. Bu bulgulara ilişkin velilerin bazı doğrudan görüşleri şu şekildedir:

“Hayır destek olamadım. Konteynerde yeni bir yaşam kurmaya çalışıyorduk.” (V4)

“Şehir dışında olunca boş zamanlarımız oldu, bu nedenle beraber derslerine bakabiliyorduk.” (V6)

“Kısmen yardımcı olabildim, anladığım kadarıyla.” (V7)

“Çocuğunuzun okuma ve yazma becerilerinin gelişimi için o süreçte öğretmenden destek alabildiniz mi?” sorusu yöneltilmiş ve buna ilişkin kodlamalara Tablo 4’te yer verilmiştir.

Tablo 4.

Okuma ve yazma öğreniminde öğretmenden destek alabilme

Kodlar	V1	V2	V3	V4	V5	V6	V7	V8	V9	V10
Evet		✓				✓			✓	
Hayır										✓
Kısmen	✓		✓	✓	✓		✓	✓		

Tablo 4 ebeveynlerin deprem sonrasında çocuklarının okuma ve yazma öğrenimine yönelik öğretmeninden destek alabilme durumu ile ilgili bulguları göstermektedir. Öğretmenlerden desteği kısmen aldığını belirten ebeveynler ($f=6$) çoğunluktadır. Ebeveynlerden şehir dışına taşınanların özellikle destek alabilmesi ($f=3$) dikkat çekici bulgudur. Bir öğrenci velisi herhangi bir destek alamadığını belirtmiştir. Bu bulgulara ilişkin velilerin bazı doğrudan görüşleri şu şekildedir:

“Okullar kapanınca öğretmen whatsapp gruplarında ne yapmamız gerektiği ile ilgili kısa bilgiler verdi.” (V5)

“Öğretmen destek olamadı, çünkü babasını kaybeden çocuğumun buna alışmasını bekledik uzun zaman.” (V10)

“Eğitimde fırsat eşitliği bağlamında düşündüğünüzde depremden sonra çocuğunuzun eğitimi ve okuma-yazma süreci ile ilgili sizce neler yapılmalıydı?” sorusu yöneltilmiş ve buna ilişkin kodlamalara Tablo 5’te yer verilmiştir.

Tablo 5.

Okuma ve yazma öğrenimi ile ilgili beklentiler

Kodlar	V1	V2	V3	V4	V5	V6	V7	V8	V9	V10
İnternet desteği				✓	✓					
Kitap vb. destek verilmesi	✓		✓							
Destek eğitimleri		✓				✓	✓	✓	✓	
Psikolojik destek										✓

Tablo 5 ebeveynlerin deprem sonrasında fırsat eşitliği bağlamında çocuklarının okuma ve yazma öğrenimine yönelik beklentilerini göstermektedir. Okulların kapanması sonucu çocuklarının eğitimlerinin yarıda kaldığını düşünen veliler en çok destek eğitimleri verilmesi ($f=5$) gerektiğini ifade etmişlerdir. İnternet ($f=2$) ve kitap ($f=2$) desteği isteyen veliler de bulunmaktadır. Bu bulgulara ilişkin velilerin bazı doğrudan görüşleri şu şekildedir:

“Okullar önce her yerde kapandı. Sonra deprem bölgesi hariç her yerde açıldı. Bu süreçte bizim çocuklar okula gidemedi. Destek verilmeliydi.” (V9)

“Çocuğum uzun süre babasının ayrılığının şokunu atlatamadı. Psikolojik destek almak isterdik.” (V10)

“İnternet olsaydı bir nebze çocuğumun okuma-yazma çalışmalarını devam ettirebilirdim.” (V4)

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırma sonucunda öğrenci velilerinin deprem anında korku, üzüntü, çaresizlik ve belirsizlik yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Yaşanan olumsuzlukları atlatmak amacıyla devlet millet el ele birlikte çalışmalar yapılmış ve yaraların kapanmasına çalışılmıştır. Velilerin çocuklarıyla birlikte yaşadıkları olumsuz duyguların atlatılmasında kenetlenme, destek görme gibi psikolojik ihtiyaçlar önemlidir (Fırat vd., 2024). Velilerin bir kısmının başka şehirlere göç etmesi olumlu yanları olduğu kadar memleketlerinden uzak kalma gibi olumsuzlukları da barındırmaktadır. Ayrıca eşini kaybeden ebeveynlerin olduğu da ortaya çıkmıştır. Yakınlarını kaybetme çocukta yalnızlık, üzüntü, travmanın yoğun yaşanmasına neden olabilir. Bu konuda hem çocuğa hem de diğer yakınlarına destek verilmesi önemlidir (Tanhan ve Kardaş, 2014).

Okuma ve yazma öğrenimi ile ilgili ebeveynlerin büyük bir kısmı sorunlar yaşadığını ifade etmişlerdir. Sonuç olarak bazı velilerin okulların kapanmasını, bazılarının okuma ve yazma gibi önemli bir sürecin kesintiye uğramasının kendilerinde ve çocuklarında kaygı oluşturduğunu belirtmişlerdir. Güneş ve diğerleri (2016) benzer sonuçlara ulaşarak okuma ve yazma öğreniminde aksaklık yaşanması durumunda problemlerin ortaya çıkacağını belirterek bu sürecin önemine dikkat çekmiştir. Başka şehirlere göç eden ailelerin bazılarının bu olumsuzluğu daha az yaşadığı ortaya çıkmıştır. Okuma ve yazma öğreniminin her bireyim öğrenim hakkı olduğu unutulmamalıdır (Akyol, 2020).

Ebeveynlerin çocuklarının okuma ve yazma öğrenimine depremden sonraki ve okulların kapalı kaldığı süreçte yeterince destek olamadıkları ortaya çıkmıştır. Sadece şehir dışına kısa süreli giden ailelerin boş zamanlarında çocukları ile bu konuda ilgilendikleri belirlenmiştir. Loomis'in (2018) afetler sonrasında çocukların yeterli desteği alamadıkları akademik olarak geri kalabildiklerini belirtmesi bu sorunun doğurabileceği olumsuzlukları yansıtmaktadır. Öğretmen ve okulun ne kadar görevi varsa ailenin de bu süreçte görevi vardır (Özenç, 2007). Ailelerin çocuklarının eğitiminden sadece öğretmen ya da okulu sorumlu tutmayıp kendi rollerinin farkında olmaları gerekmektedir (Çelenk, 2003). Bu araştırmanın katılımcılarının deprem yaşadıkları de göz önünde bulundurularak yorumlamalar buna göre yapılmalıdır. Birçok aile evlerinden olduklarını, bir kısmının şehir dışına gittikleri düşünüldüğünde önce fizyolojik ve güvenlik ihtiyaçlarının öncelikli karşılandığı düşünülebilir.

Deprem sonrasında okulların kapanması ile okullar açıldıktan sonraki süreçlerde öğretmenlerin ailelere okuma ve yazma öğrenimi konusunda destek oldukları ortaya çıkmıştır. Bu beklenen bir sonuç olduğu gibi, öğretmenlerin o süreçte bile öğrencilerinin gelişimini takip etmesi yönünden özverili bir davranıştır. Ancak öğretmenlerin de deprem yaşadıkları düşünüldüğünde her öğretmenden de bu davranışı hemen beklemek doğru olmayacaktır. Özellikle şehir dışına göç eden ailelerin çocuklarının yeni bir okula başlaması sonrasında öğretmenlerin depremden çocuklara yardımcı olması umut verici davranışlardır. İnternet üzerinden ödev paylaşımı yapılması internet desteğinin her eve verilmesine dikkat çeken bir sonuçtur (Günbaş ve Gözükcükük, 2020). Alanyazında öğretmenlerin doğal afetler sonrasında öğrencilerine ve ailelerine destek olmaları gerektiği yönünde sonuçları olan çalışmalar bulunmaktadır (Var vd., 2024).

Ailelerin okuma ve yazma öğreniminde deprem sonrası en çok destek eğitimlerine ihtiyaç duydukları belirttikleri tespit edilmiştir. Bu sonuca göre çocuklarının deprem bölgesi dışındaki şehirlerde olduğu gibi öğrenimlerine devam etmelerini istedikleri, bu konuda destek istedikleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca babasını kaybeden bir çocuk için de annenin çocuğuna psikolojik

destek almak istediği ortaya çıkmıştır. Tanhan ve Kardeş da (2014) buna benzer durumlarda çocuğa ya da bireye gereken psikososyal desteğin verilmesinin önemi üzerinde durmuştur. Bazı ailelerin internet desteği sağlansa çocuklarının okuma ve yazma öğrenimindeki eksiklerin kapatılabileceğini düşündükleri ortaya çıkmıştır. Günbaş ve Gözüküçük de (2020) benzer sonuçlara ulaşarak internet desteğinin bu tür süreçlerde önemli olduğunu vurgulamıştır.

Bu araştırmanın gelecekte öğretmenlerin katılımıyla da hazırlanması önerilmektedir. Özellikle deprem sonrası süreçte çocukların ve ailelerin dahil herkesin nasıl davranması gerektiği, korkuyu atlatmak için neler yapması gerektiği ile ilgili bilgilendirici çalışmaların sayısı artırılmalıdır. Bu araştırmanın katılımcıları on öğrenci velisi ile sınırlıdır. Aileler ve öğrencilere kaynak ve internet desteğinin verilmesi konusunda çalışmalar yapılmalıdır. Öğrenmenin dijital ortama da taşındığı günümüzde afet, salgın ve benzeri durumlarda olası fırsat eşitsizliğinin önüne geçmek amacıyla günümüzde de kullanılan Eğitimde Bilişim Ağları benzeri çevrimiçi ortamların artırılmasına ihtiyaç vardır.

5. KAYNAKLAR

- Akman Dömbekci, H. ve Erişen, M.A. (2022). Nitel araştırmalarda görüşme tekniği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 141-160.
- Akyol, H. (2020). *Türkçe ilköğretim ve yazma öğretimi* (20. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Akyol, H. ve Temur, T. (2008). Ses temelli cümle yöntemi ve cümle yöntemi ile okuma yazma öğrenen öğrencilerin okuma becerilerinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(9), 79-95.
- Ceylan Çapar, M. ve Ceylan, M. (2022). Durum çalışması ve olgubilim desenlerinin karşılaştırılması. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 295-312.
- Demirel, Ö. ve Kaya, Z. (2017). *Eğitim bilimine giriş*. Ankara: Pegem Akademi.
- Fırat Y., Murathan F., Dalga D. (2024). Afet sonrası sporcuların sporda psikolojik ihtiyaç durumları ile afet tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi (Adıyaman ili örneği). *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*. 18(3), 541-552.
- Günbaş, N. ve Gözüküçük, M. (2020). Views of elementary school children's parents about distance education during the Covid-19 pandemic. *Sakarya University Journal of Education*, 10(3), 686-716.
- Güneş, F. (2004). *Okuma yazma öğretimi ve beyin teknolojisi*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Güneş, F., Uysal, H. ve Taç, İ. (2016). İlkokuma yazma öğretimi süreci: öğretmenim bana okuma yazmayı öğretir misin? *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 23-33.
- Kıvrak, Z. ve Yıldırım, K. (2020). Öğretmenlerin gözünden birinci sınıf öğrencilerin okuma ve yazma becerilerini öğrenim süreçlerine ailelerin katılımı. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 8(2), 447-468.
- Loomis, A. M. (2018). The role of preschool as a point of intervention and prevention for trauma-exposed children: Recommendations for practice, policy, and research. *Topics in Early Childhood Special Education*, 38(3), 134-145.
- Metin, O. ve Ünal, Ş. (2022). İçerik analizi tekniği: İletişim bilimlerinde ve sosyolojide doktora tezlerinde kullanımı. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 273-294.

- Özenç, E. (2007). *İlk okuma ve yazma öğretiminde oyunla öğretim yöntemine ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.
- Tanhan, F. ve Kardaş, F. (2014). Van depremini yaşayan ortaöğretim öğrencilerinin travmadan etkilenme ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 4(1), 102-115.
- Ünsal, S. (2015). Sosyalleşmede değişen roller: kitle iletişim araçları ve informal eğitimin artan önemi. *Kesit Akademi Dergisi*, (2), 59-72.
- Var, L., Atasoy, M., Bolat, K., ve Yalçinkaya, A. (2024). 6 Şubat tarihli depremi yaşamış öğretmenlerin bölgeye görevlendirilecek meslektaşlarını; gönüllülük, zorunluluk ve branş bazında değerlendirilmesi. *Uluslararası Bozok Spor Bilimleri Dergisi*, 5(2), 1-18.

**FACTORS SHAPING THE INSTITUTIONAL REPUTATION OF A SCHOOL: A
STUDY ON TEACHERS' OPINIONS**

**BİR OKULUN KURUMSAL İTİBARINI ŞEKİLLENDİREN UNSURLAR:
ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

İhsan ASLAN(Birinci yazar)¹

¹Doktorant, Diyarbakır, Sur, Soğanlı İlkokulu, Eğitim Bilimleri

ORCID: 0000-0001-8055-1889

Özet

Bu araştırma, bir okulun kurumsal itibarını etkileyen unsurları öğretmenlerin bakış açısıyla incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma, kurumsal itibarın liderlik, iletişim, akademik başarı, okul iklimi ve paydaş algıları gibi temel boyutlarına odaklanmaktadır. Diyarbakır'da kurumsal itibarı olumlu olarak değerlendirilen üç farklı okuldan seçilen öğretmenlerle yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Araştırmada, nitel veri toplama ve içerik analizi yöntemleri kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, okul liderliğinin vizyoner ve adil bir yönetim anlayışı sergilemesi kurumsal itibarı güçlendiren temel bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca, etkili iletişim süreçlerinin hem iç paydaşlar arasında güven ortamı oluşturduğu hem de dış paydaşların okul algısını olumlu etkilediği görülmüştür. Akademik başarı, itibar açısından önemli bir faktör olmakla birlikte, sosyal etkinliklerin ve öğrencilerin kişisel gelişimlerinin de itibar üzerinde belirleyici olduğu belirtilmiştir. Okulun destekleyici ve kapsayıcı bir iklime sahip olması, öğretmen ve öğrencilerin motivasyonunu artırarak kurumsal itibarı olumlu yönde etkilemektedir. Paydaşların, özellikle veliler ve mezunların, okul hakkındaki olumlu algıları ve destekleri de itibarın güçlenmesine katkıda bulunmaktadır. Bu araştırma, okullarda kurumsal itibarın geliştirilmesi için liderlik yaklaşımlarının güçlendirilmesi, iletişim kanallarının etkinleştirilmesi ve sosyal başarı odaklı çalışmaların artırılması gerektiğine işaret etmektedir. Bulgular, eğitim kurumlarının stratejik planlama süreçlerine rehberlik edebilecek önemli ipuçları sunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Kurumsal İtibar, Okul, Öğretmen

Abstract

This research aims to examine the elements that affect the corporate reputation of a school from the perspective of teachers. The study focuses on the basic dimensions of corporate reputation such as leadership, communication, academic success, school climate and stakeholder perceptions. Semi-structured interviews were conducted with teachers selected from three different schools in Diyarbakır whose corporate reputations were evaluated positively. Qualitative data collection and content analysis methods were used in the research. According to the findings, the visionary and fair management approach of the school leadership stands out as a basic element that strengthens corporate reputation. In addition, it was observed that effective communication processes create an environment of trust between both internal stakeholders and positively affect the perception of the school by external stakeholders. While academic success is an important factor in terms of reputation, it was stated that social activities and personal development of students are also determinants of reputation. A supportive and inclusive school climate positively affects corporate reputation by increasing the motivation of

teachers and students. The positive perceptions and support of stakeholders, especially parents and alumni, about the school also contribute to the strengthening of reputation. This research points out that in order to improve institutional reputation in schools, leadership approaches should be strengthened, communication channels should be activated and social success-oriented studies should be increased. The findings provide important clues that can guide the strategic planning processes of educational institutions.

Keywords: Corporate Reputation, School, Teacher

1. GİRİŞ

Kurumsal itibar, bir kurumun paydaşları tarafından algılanan genel saygınlığı ve güvenilirliği ifade eder (Fombrun, 1996). Eğitim kurumları açısından değerlendirildiğinde, kurumsal itibar, yalnızca okulun akademik başarısı ile değil, aynı zamanda paydaşlar arasında kurulan güven ilişkileri, etkili liderlik, okulun sosyal sorumluluk faaliyetleri ve kapsayıcı bir okul kültürü ile de şekillenmektedir (Helm & Tolsdorf, 2013).

Okullar, yalnızca bilgi aktarımı yapan yerler değil, aynı zamanda toplumun değerlerini ve beklentilerini yansıtan önemli sosyal kurumlar olarak karşımıza çıkar (Walker, 2010). Bu bağlamda, bir okulun kurumsal itibarı, onun eğitim kalitesine, çalışanlarının ve öğrencilerinin bağlılığına, veliler ve toplum nezdindeki algısına bağlıdır. Özellikle öğretmenler, bir okulun itibarını oluşturan unsurları en yakından gözlemleyen ve bu unsurların işleyişine doğrudan katkıda bulunan aktörlerdir (Day, Sammons, & Gu, 2008). Bu nedenle, öğretmenlerin okulun kurumsal itibarı hakkındaki görüşleri, bu kavramın derinlemesine anlaşılması için kritik bir öneme sahiptir.

Araştırmalar, eğitim kurumlarının liderlik tarzı, iletişim süreçleri, akademik başarıları ve sosyal sorumluluk faaliyetlerinin itibar üzerinde belirleyici rol oynadığını ortaya koymaktadır (Raithel, Wilczynski, & Schwaiger, 2010). Ancak, bu unsurların öğretmenlerin perspektifinden nasıl değerlendirildiği ve bu değerlendirmelerin kurumsal itibar üzerindeki etkisi konusunda sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu eksikliği gidermek amacıyla, bu araştırma, öğretmenlerin bakış açısıyla bir okulun kurumsal itibarını şekillendiren unsurları incelemeyi hedeflemektedir.

Araştırmanın temel amacı, bir okulun kurumsal itibarı üzerindeki etkili faktörleri öğretmen görüşleri üzerinden analiz etmektir. Bu doğrultuda, liderlik, iletişim, akademik başarı, okul iklimi ve paydaşların algıları gibi temel boyutlar ele alınacaktır. Araştırma sonucunda elde edilen bulguların, eğitim kurumlarının kurumsal itibarını geliştirmek için uygulanabilecek stratejiler konusunda yönlendirici olması beklenmektedir

1.1. Kurumsal Çerçeve

Kurumsal itibar, bir kurumun paydaşlar tarafından algılanan genel değer ve güvenilirliğini ifade eden çok boyutlu bir kavramdır (Fombrun & Van Riel, 2004). Eğitim kurumları bağlamında kurumsal itibar, okulun yalnızca akademik başarısını değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve etik değerlerini de kapsayan geniş bir çerçeveye sahiptir. İyi bir kurumsal itibar, paydaşların güvenini artırırken, kurumun uzun vadeli başarısına ve sürdürülebilirliğine önemli katkılar sağlar (Balmer, 2001). Eğitim sektöründe kurumsal itibarın temel unsurları arasında liderlik, iletişim, akademik başarı, okul iklimi ve paydaşların algıları yer almaktadır (Türköz & Tokgöz, 2018). Liderlik, okulların vizyonunu ve stratejik hedeflerini şekillendiren kritik bir faktördür. Etkili bir liderlik anlayışı, kurumdaki çalışanların motivasyonunu artırırken, dış paydaşlar nezdinde okulun saygınlığını pekiştirir (Bush, 2008).

İletişim, kurumsal itibarın diğer bir önemli boyutudur. Okul içinde ve dışında etkili iletişim kanallarının oluşturulması, paydaşlar arasında güven inşa eder ve olumlu bir algı yaratır (Walker, 2010). Özellikle öğretmenler ve veliler arasındaki iş birliği, öğrencilerin başarısına doğrudan katkı sağlarken, okulun sosyal itibarını güçlendirir (Epstein, 2001).

Akademik başarı ise, kurumsal itibarı şekillendiren belirgin unsurlardan biridir. Ancak, akademik başarı yalnızca sınav sonuçlarıyla değil, öğrencilerin bireysel ve toplumsal yaşamda kazandıkları becerilerle de ilişkilendirilmelidir (Day, Sammons, & Gu, 2008). Sosyal sorumluluk projeleri, sportif ve sanatsal başarılar gibi unsurlar, okulun toplumsal itibarını artıran etkenler arasında yer alır (Helm & Tolsdorf, 2013).

Son olarak, okul iklimi ve kültürü, çalışanların ve öğrencilerin kuruma olan bağlılığını belirleyen önemli bir faktördür. Destekleyici ve kapsayıcı bir okul iklimi, çalışanların verimliliğini ve öğrencilerin öğrenme motivasyonunu artırırken, kurumsal itibara olumlu katkı sağlar (Hoy, Tarter, & Kottkamp, 1991). Bu bağlamda, okul ikliminin sosyal, fiziksel ve psikolojik boyutları bir bütün olarak ele alınmalıdır. Bu çalışmada, öğretmenlerin bir okulun kurumsal itibarını şekillendiren bu unsurlar hakkındaki algıları incelenecektir. Çalışmanın kuramsal çerçevesi, kurumsal itibarın eğitim kurumları özelindeki bu temel bileşenlerine dayanmaktadır.

2. YÖNTEM

Araştırma Deseni

Bu çalışma, nitel araştırma deseni benimsenerek gerçekleştirilmiştir. Araştırmada durum çalışması yöntemi kullanılmış, öğretmenlerin görüşleri derinlemesine incelenmiştir.

Katılımcılar

Araştırma, Diyarbakır'da bulunan ve kurumsal itibara sahip olduğu düşünülen üç farklı okuldaki toplam 12 öğretmen ile yapılan görüşmeleri kapsamaktadır. Katılımcılar, maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılarak seçilmiştir. Bu yöntem, farklı okul türleri, branşlar ve deneyim seviyelerinden öğretmenlerin araştırmaya dahil edilmesini sağlamıştır.

Katılımcılar	Cinsiyet	Branş
Katılımcı 1	Erkek	Sınıf Öğrt.
Katılımcı 2	Kadın	Sınıf Öğrt.
Katılımcı 3	Kadın	Fen bilimleri
Katılımcı 4	Kadın	Fen Bilimleri
Katılımcı 5	Erkek	Matematik
Katılımcı 6	Erkek	Matematik
Katılımcı 7	Erkek	Din Kültürü
Katılımcı 8	Erkek	Din Kültürü
Katılımcı 9	Erkek	Türkçe
Katılımcı 10	Kadın	Türkçe
Katılımcı 11	Kadın	Müzik
Katılımcı 12	Kadın	Resim

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu, literatür taraması sonucunda belirlenen "okul liderliği", "iletişim", "okul iklimi" ve "akademik başarı" gibi temalar çerçevesinde oluşturulmuştur. Görüşmeler, katılımcıların izinleri alınarak kayıt altına alınmış ve ortalama 30-45 dakika sürmüştür.

Veri Toplama Süreci

Veri toplama süreci, etik kurallar çerçevesinde yürütülmüştür. Araştırma öncesinde katılımcılardan bilgilendirilmiş onam alınmış ve tüm veriler anonimleştirilmiştir. Görüşmeler, okul ortamında veya katılımcının tercih ettiği bir yerde yüz yüze gerçekleştirilmiştir.

Veri Analizi

Toplanan veriler, içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. İlk olarak, görüşme kayıtları yazılı döküm haline getirilmiştir. Daha sonra, veriler dikkatlice okunarak kodlama yapılmış ve belirli temalar altında sınıflandırılmıştır. Analiz sürecinde, araştırmacının geçerliliğini ve güvenilirliğini artırmak amacıyla, farklı bir araştırmacı ile karşılaştırmalı kodlama yapılmıştır. Temalar, öğretmenlerin görüşlerini ve kurumsal itibarın farklı boyutlarını yansıtan şekilde düzenlenmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmada geçerlik ve güvenilirliği sağlamak için birden fazla strateji kullanılmıştır. Veri çeşitliliği sağlanarak farklı okul türlerinden öğretmenlerle görüşülmüştür. Ayrıca, bulguların doğruluğunu artırmak amacıyla katılımcılara bulgular hakkında geri bildirim yapılmıştır (üye kontrolü). Kodlama sürecinde uzman görüşüne başvurularak analiz sürecindeki öznellik azaltılmıştır.

3. BULGULAR

Araştırmanın alt amaçları ve alt amaçlara uygun olarak oluşan ana ve alt temalar halinde verilmiştir. Öğretmenlerin Kurumsal itibara ilişkin görüşleri ile ilgili verilerin analizinde beş ana tema oluşmuştur. Bu temalar itibar, liderlik, çalışan etkisi, iletişim ve okul iklimi olarak ele alınmıştır.

Soru 1: Bir okulun kurumsal itibarını belirleyen temel faktörler nelerdir?

Katılımcı 1: "Okulun liderlik anlayışı kesinlikle çok önemli. Yönetim şeffaf ve adil bir tutum sergilediğinde, bu durum itibarı doğrudan olumlu etkiliyor."

Katılımcı 3: "Akademik başarı tabii ki önemli ama bence sadece sınav sonuçlarına odaklanmak yerine öğrencilerin kişisel gelişimini destekleyen bir sistem kurulmalı."

Katılımcı 5: "Okulun topluma katkısı ve sosyal sorumluluk projeleri de itibar açısından fark yaratıyor."

Katılımcı 8: "Okul liderlerinin vizyoner ve açık iletişim yetenekleri, kurumsal itibarın güçlenmesinde önemli bir rol oynuyor. Liderlerin tutumları, öğretmenler ve öğrenciler üzerinde olumlu bir etki yaratıyor."

Katılımcı 9: "Kaliteli bir eğitim hizmeti sunmak, kurumsal itibarın temel yapı taşlarından biridir. Ders planları, öğretim yöntemleri ve materyallerin kalitesi bu süreci destekler."

Katılımcıların görüşleri, okulun kurumsal itibarını etkileyen çeşitli unsurlara odaklanmaktadır. Liderlik anlayışının şeffaflık ve adalet temelinde şekillenmesi, okul yönetiminin itibar üzerindeki doğrudan etkisini vurgulamaktadır. Katılımcı 3, akademik

başarıya ek olarak öğrencilerin kişisel gelişimini destekleyen bir sistemin önemini belirterek, eğitimin yalnızca sınav sonuçlarına odaklanmak yerine daha bütünsel bir yaklaşım benimsemesi gerektiğini savunmaktadır. Katılımcı 5 ise okulun topluma sağladığı katkılar ve sosyal sorumluluk projelerinin, kurumsal itibarda önemli bir rol oynadığını ifade etmektedir. Ayrıca, katılımcı 8 ve 9, okul liderlerinin vizyoner iletişim yeteneklerinin ve kaliteli eğitim hizmetinin kurumsal itibarın oluşumunda temel faktörler olduğunu belirtmektedir. Bu görüşler, liderlikten eğitim kalitesine, toplumsal katkılardan sosyal sorumluluk projelerine kadar, okulun itibarını şekillendiren çok yönlü unsurları vurgulamaktadır.

Soru 2: Okul liderliği kurumsal itibar üzerinde nasıl bir etkiye sahiptir?

Katılımcı 2: "Etkili bir lider, öğretmenlerin motivasyonunu artırır ve kurumdaki iş birliğini güçlendirir. Bu da dışarıdan daha pozitif bir algı yaratır."

Katılımcı 4: "Liderlik tarzı önemli, özellikle demokratik bir yaklaşım sergilendiğinde öğretmenler daha bağlı hissediyor ve bu durum itibarla ilişkilendiriliyor."

Katılımcı 7: "Lider bir yöneticinin olduğu bir okulda itibar algısı yüksek olur. İtibar paydaşlar tarafından da olumlu bilinir. Lider okulun itibarını her zaman güçlendirmek için elinden geleni yapar."

Katılımcıların verdiği görüşler, okul liderliğinin kurumsal itibar üzerindeki etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Katılımcı 2 ve 4, etkili liderlik anlayışının öğretmenlerin motivasyonunu artırarak iş birliğini güçlendirdiğini ve demokratik bir liderlik tarzının, öğretmenlerin kuruma daha bağlı hissetmesine katkı sağladığını vurgulamaktadır. Ayrıca, liderlerin itibarını sürekli güçlendirmek için yaptıkları çabalar, paydaşlar arasında olumlu bir algı oluşturduğunu ifade etmektedirler. Katılımcı 7 ise liderliğin okulun itibarını şekillendiren en önemli unsurlardan biri olduğunu ve liderin her zaman kurumsal itibarın korunması ve güçlendirilmesi yönünde çaba gösterdiğini belirtmektedir. Bu görüşler, etkili bir liderlik tarzının okulun dışarıdan algısını olumlu yönde etkileyerek, kurumsal itibarın sürdürülebilirliğini sağladığını göstermektedir.

Soru 3: Kurumsal itibarın okul çalışanları üzerindeki etkisi nedir?

Katılımcı 12: "İtibar yüksek olduğunda biz öğretmenler de işimize daha çok bağlılık duyuyoruz. Öğrenciler ve velilerle ilişkilerimiz bile daha pozitif oluyor."

Katılımcı 10: "Daha saygın bir okulda çalışmak, mesleki tatminimizi artırıyor ve kişisel olarak da bir gurur kaynağı oluyor."

Katılımcı 1 : "Akademik başarı, bir okulun itibarı için kritik bir faktördür. Yüksek başarı seviyeleri, ailelerin ve topluluğun okula duyduğu güveni artırıyor."

Katılımcıların ifadeleri, kurumsal itibarın hem öğretmenler hem de diğer paydaşlar üzerinde olumlu etkiler yarattığını göstermektedir. Katılımcı 12, okulun itibarının yüksek olması durumunda öğretmenlerin işlerine daha çok bağlılık duyduğunu ve öğrenci-veli ilişkilerinin daha pozitif hale geldiğini belirtmektedir. Aynı şekilde, Katılımcı 10 da daha saygın bir okulda çalışmanın mesleki tatmini artırdığını ve kişisel gurur sağladığını ifade etmektedir. Katılımcı 1 ise akademik başarıyı okulun itibarını etkileyen temel bir unsur olarak vurgulamakta ve yüksek başarı seviyelerinin, toplumsal güveni güçlendirdiğini dile getirmektedir. Bu görüşler, itibarın sadece okulun dış algısını değil, öğretmenlerin motivasyonunu, iş tatminini ve paydaşlarla olan ilişkilerini doğrudan etkilediğini ortaya koymaktadır.

Soru 4: Okulun iletişim stratejileri kurumsal itibar açısından ne kadar önemlidir?

Katılımcı 6: "Velilerle düzenli ve açık iletişim kurmak çok kritik. Okulun her konuda şeffaf olması itibarımızı güçlendiriyor."

Katılımcı 7: "Okul içindeki iletişim kanallarının da iyi işlemesi lazım. Öğretmenler ve yönetim arasında güçlü bir diyalog olmalı."

Katılımcı 4: "Açık, şeffaf ve sürekli iletişim, okulun toplumdaki algısını olumlu yönde etkiliyor. İyi bir iletişim stratejisi, kurumsal itibarı güçlendiren en önemli faktörlerden biri."

Katılımcıların iletişim konusundaki görüşleri, okulun kurumsal itibarını şekillendiren temel unsurlar arasında önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Katılımcı 6 ve 7, velilerle düzenli ve açık iletişim kurmanın okulun şeffaflığını artırarak itibarını güçlendirdiğini belirtmektedir. Aynı şekilde, Katılımcı 4 de okul içi iletişimin, özellikle öğretmenler ve yönetim arasındaki güçlü diyalogların, toplumdaki algıyı olumlu yönde etkilediğini vurgulamaktadır. Katılımcılar, şeffaf ve sürekli iletişim stratejilerinin, kurumsal itibarın temel yapı taşlarından biri olduğunu ifade etmektedirler. Bu görüşler, etkili bir iletişim sürecinin, sadece kurumsal itibarın değil, aynı zamanda paydaşlar arasındaki güven ve iş birliğinin de güçlenmesine katkı sağladığını göstermektedir.

Soru 5: Okul iklimi ve çalışan bağlılığı itibarı nasıl etkiler?

Katılımcı 9: "Destekleyici bir okul iklimi, hem öğretmenleri hem de öğrencileri motive ediyor. Bu doğrudan dışarıya yansıyor ve itibar artıyor."

Katılımcı 10: "Bağlılık duygusu olmayan bir öğretmenin olduğu okulda itibar da zarar görür. Bu yüzden herkesin burada değerli hissetmesi önemli."

Katılımcı 5: "Pozitif bir okul iklimi, hem öğrencilerin hem de öğretmenlerin daha etkili çalışmasına olanak tanır. Bu da kurumsal itibarı olumlu etkiler."

Katılımcıların ifadeleri, okul ikliminin kurumsal itibar üzerindeki önemli etkisini vurgulamaktadır. Katılımcı 9, destekleyici bir okul ikliminin hem öğretmenleri hem de öğrencileri motive ettiğini ve bu olumlu durumun dışarıya yansyarak itibarın arttığını belirtmektedir. Katılımcı 10 ise, bağlılık duygusu olmayan bir öğretmenin bulunduğu okulda itibarın zarar görebileceğini ifade ederek herkesin değerli hissetmesinin önemli olduğunu vurgulamaktadır. Katılımcı 5 ise, pozitif bir okul ikliminin öğrencilerin ve öğretmenlerin daha etkili çalışmalarını sağladığını ve bu durumun kurumsal itibar üzerinde olumlu etkiler yarattığını dile getirmektedir. Bu görüşler, olumlu bir okul ikliminin sadece eğitim kalitesini değil, aynı zamanda öğretmen motivasyonunu ve paydaşlar arasındaki iş birliğini güçlendirerek kurumsal itibarı da doğrudan etkilediğini göstermektedir.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, okulun kurumsal itibarını belirleyen temel faktörler ve bu faktörlerin okul çalışanları üzerindeki etkileri incelenmiştir. Araştırma bulguları, okul liderliği, sosyal sorumluluk projeleri, iletişim stratejileri ve okul ikliminin kurumsal itibarı şekillendiren önemli unsurlar olduğunu ortaya koymuştur.

Okul liderliğinin, kurumsal itibar üzerindeki etkisi en belirgin konular arasında yer almaktadır. Liderlik anlayışının şeffaf, adil ve demokratik olması, öğretmenler ve diğer okul çalışanlarının iş birliğini güçlendirdiği ve bu durumun olumlu bir itibarı desteklediği görülmüştür. Ayrıca, etkili bir liderlik tarzının motivasyonu artırarak, öğretmenlerin ve diğer çalışanların daha bağlı hissetmesine ve bu bağlılığın doğrudan itibara yansımaya olanak sağladığı sonucuna varılmıştır.

Sosyal sorumluluk projeleri ve okulun topluma katkısının da kurumsal itibar üzerinde önemli etkileri olduğu belirlenmiştir. Bu tür projeler, okulun sadece akademik başarıyla değil, aynı zamanda toplumsal fayda ile de ön plana çıkmasını sağlamaktadır. Velilerle düzenli iletişim ve şeffaflık, okula duyulan güveni artırırken, iletişim stratejilerinin güçlü olması da iç ve dış paydaşlar arasındaki ilişkileri pekiştiren bir etkiye sahiptir.

Okul iklimi ve çalışan bağlılığı konularında da elde edilen bulgular, destekleyici bir okul ortamının, hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin motivasyonunu artırdığını ve bunun itibar üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu göstermektedir. Bağlılık duygusunun ve herkesin değerli hissettiği bir ortamın sağlanması, okulun genel itibarı üzerinde kritik bir rol oynamaktadır.

Sonuç olarak, kurumsal itibar, okulun liderlik anlayışından iletişim stratejilerine, sosyal sorumluluk projelerinden okul iklimine kadar çeşitli faktörlerle doğrudan ilişkilidir. Bu faktörlerin bir arada yönetilmesi, okulun dış paydaşlar nezdinde daha olumlu bir algıya sahip olmasını sağlamaktadır.

Bu araştırma doğrultusunda, okulun kurumsal itibarını geliştirmek için aşağıdaki öneriler sunulabilir:

1. Liderlik Anlayışının Geliştirilmesi:

- Okul liderlerinin şeffaf, adil ve demokratik bir yönetim anlayışı benimsemesi, öğretmenler ve diğer çalışanlar üzerindeki olumlu etkisini artıracaktır.
- Liderlik eğitimleri ve çalıştaylar düzenlenerek, etkili liderlik stillerinin benimsenmesi sağlanabilir.

2. Sosyal Sorumluluk Projeleri ve Topluma Katkı:

- Toplumla iş birliği içinde sürdürülebilir sosyal sorumluluk projeleri geliştirilerek, okulun topluma olan katkısı artırılabilir.
- Öğrenci, öğretmen ve velilerin aktif rol aldığı projeler, okulun sosyal itibarı üzerinde olumlu bir etki yaratacaktır.

3. İletişim Stratejilerinin İyileştirilmesi:

- Veliler ve diğer paydaşlarla düzenli, açık ve etkili iletişim kanalları oluşturulmalı ve bu süreçler şeffaflık ilkesiyle desteklenmelidir.
- İç iletişim kanallarının geliştirilmesi ve yönetim ile öğretmenler arasında güçlü bir diyalog sağlanması, kurumsal itibar açısından faydalı olacaktır.

4. Okul İklimi ve Çalışan Bağlılığı:

- Destekleyici bir okul iklimi oluşturulmalı ve tüm çalışanların değerli hissetmesi sağlanmalıdır.
- Çalışan memnuniyetini artıracak, motivasyonu yükseltecek uygulamalar geliştirilerek, okulun genel itibarı güçlendirilebilir.

5. Değerlendirme ve Gelişim:

- Sürekli olarak okulun itibarını ölçen ve değerlendiren sistemler kurulmalı, bu sistemlerle geri bildirimler alınarak iyileştirme çalışmaları yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

Balmer, J. M. T. (2001). Corporate identity, corporate branding and corporate marketing – Seeing through the fog. *European Journal of Marketing*, 35(3/4), 248-291.

Bush, T. (2008). Leadership and management development in education. *Sage Publications*.

Epstein, J. L. (2001). School, family, and community partnerships: Preparing educators and improving schools. *Westview Press*.

Fombrun, C. J. (1996). *Reputation: Realizing value from the corporate image*.

Fombrun, C., & Van Riel, C. (2004). *Reputation and corporate reputation management*. Routledge.

Day, C., Sammons, P., & Gu, Q. (2008). Teachers matter: Connecting work, lives, and effectiveness.

Helm, S., & Tolsdorf, J. (2013). How does corporate reputation affect customer loyalty in a corporate crisis? *Journal of Product & Brand Management*.

Helm, S., & Tolsdorf, J. (2013). How does corporate reputation affect customer loyalty in a corporate crisis? *Journal of Product & Brand Management*.

Hoy, W. K., Tarter, C. J., & Kottkamp, R. B. (1991). Open schools/healthy schools: Measuring organizational climate. *Sage Publications*.

Raithel, S., Wilczynski, P., & Schwaiger, M. (2010). The impact of corporate reputation on customer loyalty: A study of the German car industry. *Journal of Brand Management*.

Türköz, T., & Tokgöz, Ö. (2018). Kurumsal itibarın ölçülmesi: Eğitim sektörüne yönelik örnek bir çalışma. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 43(195), 21-34.

Yılmaz, K. (2013). Nitel araştırma yöntemleri: Veri toplama araçları ve veri analizi. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 49(17), 311-335.

Walker, K. (2010). A systematic review of the corporate reputation literature: Definition, measurement, and theory. *Corporate Reputation Review*.

ROOT VALUES IN FATMA PEKŞEN'S STORY CALLED *SALKIM SÖĞÜT SUYA KÜSMÜŞ*
FATMA PEKŞEN'İN *SALKIM SÖĞÜT SUYA KÜSMÜŞ* ADLI HİKÂYESİNDE KÖK DEĞERLER

Tuğrul ÖZTÜRK¹, Ayhan BULUT²

¹ Yüksel Lisans Öğrencisi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Türkçe Eğitimi ABD

² Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler
Eğitimi Bölümü, ORCID: 0000-0001-5779-5375

Özet

Bir toplumu toplum yapan ve diğer toplumlardan ayıran en önemli unsur değerlerdir. Toplumsal yaşamın sağlıklı bir şekilde sürdürülmesinde önemli bir işlev yüklenen değerler, geçmişin birikimini ihtiva etmesi açısından aynı zamanda kolektif hafızanın da bir ürünüdür. Bu ürünlerin geleceğe taşınması hem geçmiş ile gelecek arasında bir köprünün kurulması hem de sağlıklı bireylerin yetişmesinde elzemdir. İnsanın olduğu her yerde edebiyat vardır. Değerlerin merkezinde de insan olduğu için edebiyat metinleri, değerler ve değerler eğitime duyarsız kalmaz. Dolayısıyla edebiyat ve değerler eğitimi bu bakımdan birbirini tamamlayan iki alandır. Edebi metinler, üst dili kullanmayı ve estetik kaygıyı öncelemekle değerlerin nesilden nesile aktarılması konusunda özel bir yere sahiptir. Bu düşünceden hareketle Fatma Pekşen'in *Salkım Söğüt Suyu Küsmüş* adlı hikâyesinde kök değerleri tespit etmek, çalışmamızın amacını teşkil etmektedir. Çalışmaya konu olan kitaptaki değerler tespit edilirken nitel araştırma yönteminden, verilerin analizinde ise betimsel analiz yönteminden faydalanılmıştır. Araştırmanın kapsamı, Fatma Pekşen'in *Salkım Söğüt Suyu Küsmüş* adlı hikâyesi ile sınırlandırılmıştır. Araştırmanın sonucunda 7 kök değerler bulunmuştur. Bu değerler; sevgi, sorumluluk, yardımseverlik, eşitlik, dostluk, adalet, dürüstlüktür. Sonuç olarak 22 sevgi değerine, 11 sorumluluk değerine, 2 yardımseverlik, 1 eşitlik, 2 dostluk, 1 adalet, 1 dürüstlük değerine ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Değerler, Türkçe Eğitimi, Kök Değer, Değerler Eğitimi.

Abstract

The most important element that makes a society a society and distinguishes it from other societies is its values. Values, which play an important role in maintaining a healthy social life, are also a product of collective memory, as they contain the accumulation of the past. Carrying these products to the future is essential for both building a bridge between the past and the future and raising healthy individuals. There is literature wherever there are people. Since humans are at the center of values, literary texts cannot remain insensitive to values and values education. Therefore, literature and values education are two fields that complement each other in this respect. Literary texts have a special place in transferring values from generation to generation by prioritizing the use of metalanguage and aesthetic concern. Based on this idea,

the aim of our study is to identify the root values in Fatma Pekşen's story titled *Salkım Söğüt Suya Küsmüş*. Based on this idea, the aim of our study is to identify the root values in Fatma Pekşen's story titled *Salkım Söğüt Suya Küsmüş*. The scope of the research is limited to Fatma Pekşen's story named Salkım Söğüt Suya Küsmüş. As a result of the research, 7 root values were found. These values; love, responsibility, helpfulness, equality, friendship, justice and honesty. As a result, 22 love values, 11 responsibility values, 2 helpfulness values, 1 equality value, 2 friendship values, 1 justice value and 1 honesty value were reached.

Key Words: Values, Turkish Education, Ten Root Values, Values Education.

1. GİRİŞ

Değer sözlükte bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet; kişinin isteyen, gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey; bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünüdür (www.tdk.gov.tr, 2022).

Değer kavramı ekonomi, estetik, etik ve felsefe alanda temel kavramlardan birisidir. Dahası varlık/ ontoloji ve bilgi/ epistemoloji ile birlikte felsefenin üç temel inceleme alanında birisi değer/ aksiyolojidir. Bu farklı alanlarda yapılmış değer tanımlamalarının ortak noktası onların "kişinin davranış, duygu ve düşüncelerini yönlendiren güzellik, kıymet ve iyilik standartları" olduğu yönündedir (Suparka ve Johnson, 1975: VIII). Değer ekonomi alanı için kıymeti, estetik alanı için güzelliği, ahlak alanı içinse iyiliği belirleyen ölçüdür. Soyut bir kavram olan değeri akla yakın bir tanımlama yapabilmek için literatürde ya değerlerin bireysel ve toplumsal işlevlerine yer verilerek somutlaştırma yapılmaya çalışılmış ya neyin değerli olduğu belirtilerek betimsel bir tanımlama yapılmış ya da değerler inanç, standart, tutum ve ölçüt gibi çeşitli kavramlara benzetilmiştir (Kaymakcan ve Meydan, 2014: 26).

Değerleri "kültür ve topluma anlam ve önem veren ölçütler" olarak tanımlayan Fichter (1996: 143) ile "eylemleri ve amaçları yargılamada temel bir standart sağlayan ve bir grubun üyelerinin güçlü duygusal bağlılıklarıyla oluşmuş soyut, genelleştirilmiş davranış prensipleri" olarak tanımlayan Theodorson'un (1979, akt. Özensel 2004: 6) tanımlamaları değerleri daha çok işlevlerine göre ve ölçüt, standart ve prensip gibi kavramlara benzeterek açıklamaya çalışmaktadır (Kaymakcan ve Meydan, 2014: 25).

Günümüz dünyasında, eğitim sadece bilgi aktarımıyla sınırlı kalmamalı; aynı zamanda bireylerin sosyal gelişimlerine odaklanmalıdır. Çünkü eğitim sadece zihinsel birikim değil insanlığa da değer katan bireylerin yetişmesinde kilit bir rol oynamaktadır. Sosyal bilimler içerisinde ana dili eğitimine yönelik disiplinleri bir arada yürütüp bütünleştiren Türkçe eğitimi sadece kelime dağarcığı ve dil bilgisi kurallarının ötesinde bir kültürün ve toplumun yansıması değil aynı zamanda Türk kültürünü zengin tarihi ve medeniyeti öne çıkaran öğrencilere bir değer olarak kazandıran bilim dalıdır. Türkçe eğitiminde kazandırılan değerler dil becerilerinin öğretiminin yanı sıra kültürel kimliklerle barışık bir şekilde gelişmenin büyümenin kapılarını aralar. Bu noktada Türkçe eğitiminde değerler eğitimi, sadece bireylerin dilsel becerilerini geliştirmekle kalmaz, kültürel bir bilinç oluşturarak toplumları şekillendiren güçlü bir araç haline gelir.

2. YÖNTEM

Bu bölüm; araştırma deseni, araştırma kapsamı ve sınırlılıklar, veri toplama süreci ve verilerin analizi başlıklarından oluşmaktadır.

2.1. Araştırma Deseni

Bu çalışmada Otantik Yayınları tarafından 2021 yılında yayımlanan ve Fatma Pekşen'e ait *Salkım Söğüt Suyu Düşmüş* isimli hikâye kitabındaki hikâyelerdeki kök değerler, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan incelemesi ile belirlenmeye çalışılmıştır. Eğitim bilimleri alanında çalışma yapan araştırmacıların gerçekçi ve anlamlı veriler elde etmesine olanak sağlayan doküman inceleme yöntemi, hem verilerin toplanmasını hem de analizini ifade etmektedir. Bu yöntem "araştırılması hedeflenen olgu ve olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek 2021: 187). Kısacası doküman inceleme yöntemi, araştırmanın veri setini oluşturan birincil veya ikincil kaynak olarak nitelendirilen çeşitli dokümanların elde edilmesi, gözden geçirilmesi, sorgulanması ve analizini olarak tanımlanabilir. Doküman inceleme, hem basılı hem de elektronik materyalleri incelemek veya değerlendirmek için sistematik bir işlemdir (Bowen, 2009, akt. Özkan: 3). Doküman incelemesinde veri olarak kullanılan kaynaklar oldukça zengindir. Çalışmada *Salkım Söğüt Suyu Düşmüş* isimli hikâye kitabı veri kaynağı olarak seçilmiştir.

2.2. Araştırma Kapsamı ve Sınırlılıklar

Araştırma, Otantik Yayınları tarafından yayımlanan *Salkım Söğüt Suyu Düşmüş* isimli hikâye kitabı ile sınırlandırılmıştır. Kitapta toplam 15 hikâye vardır.

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Veriler toplanırken veri kaynağı olan *Salkım Söğüt Suyu Düşmüş* isimli hikâye kitabı, ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. İnceleme neticesinde bu çalışmanın amacını teşkil eden kök değerler ile ilgili kesitler tespit edilmiştir. Tespit edilen değerler ile araştırmanın problemi arasında bir uyumun olup olmadığı dikkat edilmiştir. Değerler tespit edilirken fişleme yöntemi kullanılmıştır. Daha sonra bu fişler konularına göre tasnif edilmiştir.

3. BULGULAR

Salkım Söğüt Suyu Küsmüş adlı hikâyede sevgi, sorumluluk, yardımseverlik, eşitlik, dostluk, adalet ve dürüstlük değerleri elde edilmiştir. Elde edilen değerlerin sayısı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1. Salkım Söğüt Suyu Küsmüş adlı hikâyede değerlerin sayısı

Değerler	f
Sevgi	22
Sorumluluk	11
Yardımseverlik	2
Eşitlik	1
Dostluk	2
Adalet	1
Dürüstlük	1
Toplam	40

Tabloda 1' den hareketle hikâye de toplam 40 değer elde edilmiştir. Elde edilen en çok değer sevgi değeridir. Bulunan bütün değerler, hikâye kitabında tespit edilip yorumlanmıştır.

3.1. Sevgi

Sevgi duygusunu TDK “insanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu” (TDK, 2005: 1742) şeklinde tanımlar. İnsanın en temel ve evrensel duygularından biri olan sevgi duygusu, insanın fiziksel ve psikolojik dünyası üzerinde önemli etkileri olan güçlü bir deneyimdir. Sevgi bireye kendisini değerli hissettirir, hayatı daha anlamlı görmesine olanak sağlar. Bunların dışında bireyin sağlıklı bir şekilde sosyalleşmesine yardımcı olur. Kısacası sevgi, insanın kendisini ve hayatı olumlu yönde şekillendirmesinde önemli bir motivasyon kaynağıdır. Sevginin çok farklı halleri vardır. Fatma Pekşen’in araştırmaya konu olan kitabında sevginin farklı hallerini işlediği görülür.

Yazar, Tek Kanatlı Kuş isimli kitabında sevginin gönülden gönüle yapılan samimi bir eylem olduğunu iki kuşu metaforlaştırarak anlatır:

“İki kuş şekerim. Bak ağız ağıza vermişler konuşuyorlar. Ötüyorlar, şakıyorlar. Sizde böyle olacaksınız ağız ağıza gönül gönüle” (Pekşen, 2021: 10).

Sevgi'nin bir değer olarak bireyde kalıcı bir duygu haline gelmesi için bireylerin yetiştiği ortam da önemlidir. Tek Kanatlı Kuş isimli hikâyede dış dünyaya özgü nesnelere yönlendirilen sevgide birey ve fiziksel ortam arasındaki ilişki dikkat çeker. Hikâye kahramanına ait olan ve anlattığı yazar tarafından dile getirilen “Severdi TRT'yi. Annesinden gelen alışkanlıktan olsa gerek, arkadaşları gibiydi (Pekşen, 2021: 11) cümlesinde kahraman ile yetiştiği fiziksel ortam arasında bir yakınlık söz konusudur. Kahraman, anne sevgisinin yoğun olduğu bir ortamda büyümüştür. Annesine olan sevgisini dış dünyaya aktarmıştır.

Fiziksel ortamın sevgi duygusunu yönlendirdiği bir başka hikâyede Armudun Son Çiçeği adını taşır. Armut ağacına kavuşmanın sevinci aile ile ilişkilendirilmiştir. Bu ilişki üzüntü ve sevinç gibi iki kavramla anlatılmıştır:

“Aile fertlerinden ayrılacağına üzüldüğü kadar, armut ağacına kavuşacağına da sevinmişti” (Pekşen, 2021: 19).

Hikâye kitabında hayvanlara duyulan sevgi de işlenmiştir. Kelebek Avı isimli hikâyede hayvan sevgisi çocukluk sevincini tetikleyen bir psikoloji ile anlatılmıştır:

“Tavşanları öyle seviyordu ki. Pijaması tavşanlı idi. Battanyesi de. Hele çizgi filmlerine bayılıyordu” (Pekşen, 2021: 27).

“Çocuklara en çok hangi hayvanları sevdiğini sormuştu. Herkes bir hayvanın adını söylemişti. Cıvıvı, , arı, kedi, at, balık, kanarya, filan” (Pekşen, 2021: 27).

Bebiyadey Sokağı isimli hikâyede hayvan sevgisi “Gel pisi pisi pisi... Gel kızım. Gel de sana et sulu çorba vereyim!” (Pekşen, 2021: 88).

Aile bireyleri arasında hissedilen güçlü bağ, fedakârlık, koşulsuz destek duygusu da Kelebek Avı isimli hikâyede aile sevgisi etrafında işlenmiştir. Bireylerin gelişiminde hayati bir role sahip olan bu duygu, şu şekilde ifade edilmiştir:

“Onun çocukları geldiğinde sevinen büyükler, babası geldiğinde de seviniyorlar” (Pekşen, 2021: 28).

Aile sevgisi aynı hikâyede koruyuculuk ilkesi etrafında da işlenmiştir. Koruyucu bir ailede büyüyen bireylerin birbirine destek olması aile sevgisinin temel bir yansımasıdır:

“Her şey düzelecek, merak etme biz seni çok seviyoruz” (Pekşen, 2021: 34).

Ayrıca aile bireyleri arasındaki bağların güçlendirilmesi gerekir. Aile bireyleri arasında sevgi etrafında anlam bulan duygu ve düşüncelerin açıkça ifade edilmesi bu açıdan önemlidir. Aynı hikâyenin bir başka yerinde ailesinden ayrı kaldığı gerekçesiyle yaşadığı hasret duygusu içindeki kahraman, ailesine duyduğu sevgiyi telefonda aşağıdaki sözlerle dile getirir:

“Alooo.... Anne! Anneciğim nasılsın canım? Babam da mı yanında? Ver öyleyse. Bende babacığım ellerinden öpüyorum. Gitmedin mi dükkâna? İyi etmişsin. Abim idare eder canım.

Vallahi bir şeyim yok. Sadece sesinizi duymak istedim” (Pekşen, 2021: 38).

Salkım Söğüt Suya Küsmüş isimli hikâyede aile sevgisi, kendi ailesini kiracılıktan kurtaran sorumluluk bilinci bir evlat üzerinden anlatılmıştır:

“Ethem Bey Parkının orada, birinci kattan genişçe bir daire alarak bizi kiracılıktan kurtardı. Anası da ben de pek sevindik bu işe” (Pekşen, 2021: 81).

Ana Sabunu isimli hikâyede aile sevgisi, bir dersten başarılı not alan çocuğunun gururunu yaşayan bir anne kimliği ile anlatılmıştır:

“Anne bugün hayat bilgisinden beş aldım diye eve doğru koşturanı gururla izlemek? Sarılmak, koklamak; davardan ağıldan arta kalan zamanlarda beraberce türkü çağırmak... Yeni doğacağa kıskançlık gösterecek olanı avutmak... “ Onu da seveceğim ama sen benim ilk göz ağrısın. Bir tanemsin. Hele bir doğsun abla diyecek sana” tesellisini yapmak” (Pekşen, 2021: 101).

Sevginin türlerinden biri olan aşk duygusu da Fatma Pekşen’in hikâye kitaplarında işlenmiştir. Pekşen de aşk, idealize edilmiş bir kavram olarak işlenir. İdealize aşk, güven, sadakat gibi duyguları yönlendiren güçlü bir duygudur. Beyaz Bahçe isimli hikâyede kahraman Gülbeyaz’a olan aşkını kendi benliğinden üstün tutan yoğun bir duygu ile birlikte verir:

“Ama önce Gülbeyaz gelmeliydi. Gelip kışı bahara çevirmeli, rayların ışık yalınlarına kendi güzelliğini katmalıydı. Gurbet yanıği ince sesini katkı etmeliydi. İnce ve sıcak sesini” (Pekşen, 2021: 73).

Yukarıdaki ifadelerde idealize edilmiş aşk duygusu, kahraman tarafından yoğun bir şekilde yaşanmaktadır. Bu duygu gereği kahramandaki mutluluk ve coşku kaynağı oluşturmuş ve kahraman böylece günlük hayattaki her şeye anlam katma arayışına girmiştir.

İdealize edilmiş aşk duygusunun kaynağını göz ardı etmeyen Pekşen, gönlü derin duyguların barınağı, aşkın burada filizlendiğini ve hayatı ve insanın kendi ruhunu anlamlandıran bir yer olduğunu düşünür. Önemli olan gönüller arasındaki dengedir. Bu uyum sağlandığı takdirde aşkın temelleri sağlam atılır. Her insanın duyguları farklı olduğu için gönül denen barınağın hangi gönül ile uyum sağlayacağı kişilikle de ilişkilidir. Aşk, gönül ve kişilik arasındaki ilişki hikâyede *“Herkesin gönlünde yatan ayrı. Herkesin sevdası ayrı”* (Pekşen, 2021: 89) sözleri ile anlam bulur.

İdealize edilmiş aşkın temel vasıflarından biri de sadakat kavramıdır. O Yalnızca Benim isimli hikâyede genç kız sevgilisine olan sadakatini; aşkın hayatı canlı kılan özelliği ile birleştirerek ifade eder:

“Ne bıkması Tayyar? Nereden çıkarıyorsun bunları aşkım? Sen benim bir tanemsin” (Pekşen, 2021: 110).

Sevgi iyilik kavramı ile de ilişkilidir. İyi insanların birbirini sevecekleri ve bu sevginin de açıkça ifade edilmesi gerektiği Pekşen için bir erdemdir. Pekşen bu düşünceyi aynı hikâyede diyalog yöntemiyle şu şekilde somutlaştırır:

“Sağ ol Hülya. Çok iyisin. Seni çok seviyorum”

“Ben de” (Pekşen, 2021: 112).

3.2. Sorumluluk

TDK sorumluluk kavramını şu şekilde tanımlamaktadır: “Kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi; sorum, mesuliyet, uhde”, “sorumlu olmayı gerektiren bir yükümlüğün kendisi” (TDK, 2005: 1794). Tanımdan da anlaşılacağı gibi sorumluluk sahibi bir insan kendi davranışlarının sebep ve sonuçlarının bilincindedir. Bu bilinç, insanın hem kendisine hem de çevresiyle olan yükümlülükleri ile anlam kazanır. Sorumluluğun farklı farklı türleri vardır. Pekşen, Salkım Söğüt Suya Küsmüş isimli hikâye kitabında sorumluluğun farklı farklı türlerini işlemiştir.

Tek Kanatlı Kuş isimli hikâyede anne sorumluluğunu çeyiz kavramı üzerinde işlemiştir:

Mürüvvet, gözü gibi baktığı tek kızına, “ Kız kundakta, çeyiz sandıkta.” Düsturuyula çevresindeki pek çok anne gibi zaten yapmıştı yapacağını. Her bir şeyi yıkamış, ütümüş, bohçalarına titizlikle katlayıp koymuş, yetmedi birde firketeyle tutturmuştu (Pekşen, 2021: 9).

Çeyiz kavramına gösterilen hassasiyetin arka planında çocuğunu toplumun bir parçası olarak yetiştirmeye ve toplumsal ilkeleri öğretmeye niyetli sorumlu bir bilinçli anne kimliği vardır. Mürüvvet isimli anne de bu sorumluluğu hayatının tek gayesi haline getirmiştir.

Aile bireylerinin sevgi dolu davranışlar sergilemesi sağlıklı ilişkilerin kurulmasında önemlidir. bilinçli bir ailenin göstergesi olan bu durum, Armudun Son Çiçeği isimli hikâyede nine ve torun arasındaki ilişki merkeze alınarak ifade edilmiştir: “*Mihri Hatun salıncak kurmuştu armudun dalına torunları için bilinmez...*” (Pekşen, 2021: 21). Salıncak imgesi, sağlıklı ilişkiler neticesinde gelişecek olan güveni sembolize etmektedir.

Aileye büyüklerine karşı saygı duymak aile bireylerine düşen bir sorumluluktur.

Büyüklere karşı saygı sorumluluğunu hürmeti dile getirmiştir. Bu saygı, Armudun Son Çiçeği isimli öyküde “*Bak bu deden Yasemin sonradan gidip elini öpmesini istemişti. Ardından da anneannesinin, teyzelerinin elini öptürmüştü annesi*” (Pekşen, 2021: 24). Burada dikkat çeken asıl unsur aile değerlerinin çocuklara öğretilmesidir. Aksi takdirde aile bilincinin temel değerleri gerçekleşmeyecek ve sağlıklı ilişkiler sürdürülemezdir.

Pekşen, aile bireylerinin sorumluluklarını Kelebek Avı isimli hikâyede evini ihmal eden bir baba kimliğinde anlatarak babanın sorumluluk bilincinin aile yapısını güçlendirecek tavırlara bağlı olduğunu şu sözlerle vurgular: “*Babalar arada bir ve illa da akşamları mı gelmek zorundaydı?*” (Pekşen, 2021: 28).

Aynı hikâyede duyarlı bir annenin öğrenci kızına karşı olan sorumluluk bilinci anlatılır. Hikâyede anne akademik destek sağlayan bilinçli bir vardır. Bu anne kızının geleceğini inşa etme konusunda başta akademik ortam sağlamak olmak üzere sevgi ve şefkat konusunda da bilinçlidir:

“Ödevin var mı Yasemin?”

“Yok anne. Okuldayken yaptım. Beni alacağını biliyordum.”

“Aferin kızım. Sevindim mi buraya geldiğine?” (Pekşen, 2021: 29).

Kızının görevlerini yerine getirmesini dile getirdi.

Antrede asılı pembe sırt çantasından okuma kitabını çıkardı anne. Yerini bulmasını istedi küçük kızdan. Bu haftaki okuma yarışmasındaki kitap hediyesini Yasemin kazanmalıydı (Pekşen, 2021: 31).

Yukarıdaki alıntıda çocuğun bütün ihtiyaçlarına karşı bütünsel bir şekilde yaklaşan bir anne portresi dikkat çeker. Bu portre, Pekşen'in idealize ettiği bir anne tipidir.

Pekşen için bir ailenin samimi ve güvenli bir yuva olmasını sağlamada en önemli görev annelere düşmektedir. Bir ailenin aile olabilmesi için annenin evin düzeni ve ihtiyaçlarını karşılamanın dışında aile bireylerinin ruhsal ihtiyaçlarını da karşılaması gerektiğine inanan Pekşen, bu inancını Tek Kanatlı Kuş isimli öyküde “*Yuvayı dişi kuş yapar kızım*(Pekşen, 2021: 14) sözleriyle vurgular. Bu sözlerde aile kurumunun devamlılığını esas alan bir uyarı, anne rolünün içselleştirilmesine gönderme yapar. Ancak bu şekilde aile yuva haline gelir ve güven duygusu ailede sağlanır.

Pekşen'in iş sorumluluğunu da hikâye kitabında işler. İş sorumluluğu, bireyin işiyle ilgili yükümlülüklerini eksiksiz yerine getirme bilincidir. Bu bilinç disiplin ve dürüstlük gibi kavramlarla ilişkilidir. Tek Kanatlı Kuş isimli hikâyede iş ile ilgili sorumluluk bilinci aile kavramı ile somutlaştırılmıştır: “*Nihalcğim, biliyorsun yönetim kurulu toplantısı var bugün. Ben Sait'e söyleyeyim o alsın seni*” (Pekşen, 2021: 12).

Çevreye karşı sorumluluk iyi vatandaş olmanın temel koşuludur. Armutun Son Çiçeği isimli hikâyede bu durum “*Amele Hasan'ın tütürdüğü sigaranın armut ağacına zarar vermeyeceğinin rahatlığını yaşıyordu*” (Pekşen, 2021: 23) sözleri ile anlatılır.

Bireyin kendisine karşı sorumlulukları da vardır. Bu sorumluluklardan belki de en önemlisi kendi ruhsal dengesini sağlayacak aktivitelerle uğraşmaktır. Bu aktiviteler, bireyin hem kendisini tanımaya, hayatı daha derin bir şekilde kavramasına olanak sağlar. Pekşen bireyin kendisine karşı sorumluluğu kendisine vakit ayırma bağlamıyla birlikte ele alır: “*Kendisi de bir şeylerle meşgul olurdu ya boyama kitaplarının sayfalarını doldurur ya amcasının hediye aldığı deftere resim çizer ya da oyun hamuruyla tavşancık yapardı*” (Pekşen, 2021: 26). Bu ifadelerle bireyin yaratıcı düşünme yeteneğinin gelişeceğini vurgular.

Bireyin kendisine karşı akademik sorumluluğu da vardır. Bu sorumluluk Ses isimli hikâyede “*Eylüle ders bırakmayacağım inşallah. Çok çalışıyorum vallahi. Bir an önce okulumu bitirmek istiyorum*” (Pekşen, 2021: 38) şeklinde anlatılır.

3.3. Yardımseverlik

Toplumsal bağları güçlendiren duygulardan biri olan yardımseverlik kavramını TDK “hayırseverlik” (TDK 2005: 867). Yardımseverlik, ihtiyaç içindeki bireylerin ihtiyaçlarına duyarlı olunması, karşılık beklemeden zorda kalan insanlara yardım etmeyi ve eldeki imkânları başkalarının iyiliği için kullanmayı gerektirir. Dayanışma duygusunu güçlendirdiği için birlik ve beraberlik duygusu üzerine inşa edilen bir toplumun oluşmasına yol açar. Yardımseverliğin, topluma katkı yanında bireyin iç dünyasına yönelik katkıları da vardır. Çünkü yardım eden kişi, ruhsal boyutta tatmin yaşar ve böylece kendisine dair benlik algısı daha da gelişir. Yardımseverliğin maddi, manevi vb. türleri vardır.

Pekşen'in Tek Kanatlı Kuş isimli hikâyesinde yardımseverlik, geleneksel Türk mahallesi bağlamında işlenir. Hikâyede döşeme tarzı ile birbirine benzeyen evler, birlik beraberlik ruhunu öteleyen bir anlayışı temsil edecek şekilde anlatılmıştır. Ruhsuz olan bu evler, klasik Türk mahallesinden uzak bir görünüm arz etmektedir. Pekşen bu duruma yönelik eleştirisini Türk mahallesinin genel özelliği olan yardımseverlik duygusunu merkeze alarak eleştirir:

“Neden kimsenin aklına bir Türk mahallesi yapmak gelmezdi ki?”

En fazla iki katlı, kimsenin diğer komşusunun güneşi engellemediği, küçük olsa da bahçesi olan, akşam sofralarına fesleğen kokularının karıştığı, arka sokakta düşen bir çocuk için bütün mahallenin seferber olduğu evler neden düşünülmezdi ki?” (Pekşen, 2021: 13-14)

Ses isimli hikâyede yardımseverlik, aile bireylerinin karşılık beklemeden birbirlerine destek olması ve buna bağlı olarak aile birliğini güçlendiren bir işlevde karşımıza çıkar. Hikâyede kız, abisinin evlenmesinin aile bağlarına olan katkısını annesine “*İyi ki evlendi abim. Yengem sana yardım eder*” (Pekşen, 2021: 35) sözleri ile dile getirir.

Sevgi dolu bir aile ortamının oluşmasına dair belirtileri veren bu ifade, aynı zamanda kaynana ve gelin arasındaki ideal ilişkinin bencillikten ve dayanışma ruhundan uzak bir zihniyete tepkiyi de içerir.

3.4. Eşitlik

Eşitlik kavramı; toplumsal cinsiyet rolleri gözetmeksizin herkesin bireysel haklar açısından eşit olma durumunu ifade eder. Bu ilkenin uygulanması sadece yasalarla değil toplumsal kurullarla da sağlanmalıdır. Bu sağlandığı takdirde bireysel ve toplumsal huzur sağlanmasına bağlı olarak bireylerin ortak noktada buluşmaları daha kolay olacaktır. Eşitlik ilkesi, ayrıca adalet kavramıyla da yakından ilişkilidir. Eşitliğin gerçekleştiği yerde toplumsal barış; toplumsal barışın olduğu yerde de adalet sağlanacaktır. Geleneksel toplumlara özgü kadın erkek rolleri üzerinde yapılan ayrımlara karşı çıkan Pekşen, Kelebek Avı isimli hikâyesinde eril iktidarın kadınlara karşı uyguladığı katı anlayışı eşitlik kavramı etrafında eleştirir. Söz konusu katı anlayışın temel sebebi toplumsal cinsiyet normlarıdır. Hikâyede Ayşe'nin kız arkadaşı, geleneksel toplumun kadına biçtiği rol gereği silik bir gölge gibi anlatılmıştır. Kızı bu hale getiren yaklaşım annenin kimliği ile somutlaştırılır. Ayşe'nin annesinin yaklaşımı kadınları ikincil bir konuma indirgeyen toplumsal yasalardan beslenir.

“*Ayşegül! Niye salonda oturuyorsunuz? Getirsene kızı içeriye ?*”

“*Ama baba annem dedi ki....*”

“*Bırak anneni! Gelin diyorum*” Peki baba (Pekşen, 2021: 31).

Pekşen, bilinçli bir baba figürü ile toplumun söz konusu yasalarını eleştirir

3.5. Dostluk

Dostluk arkadaşlık kavramından farklı bir kavramdır. Arkadaşlık karşılıklı güven, fedakârlık, samimiyet, sadakat gibi derin duygular üzerine inşa edilmekle arkadaşlıktan daha üst bir seviyede olan dostluk, hayatı anlamlı kılan hayati değerlerden biridir. Dostluk bağları gelişmiş bireyler, insan ve toplum ilişkilerine daha derin bakar ve böylece toplumsal bağların güçlenmesine hizmet ederler. Dostluk ayrıca kişisel huzurun sağlanması açısından da önemlidir.

Felekten bir Dost Çalmak isimli hikâyede dostluk, insanın sosyal bir varlık olduğu gerçeğini verecek bir şekilde kurgulanmıştır. İnsanın sosyal bir varlık olması için öncelikle sosyal ilişkiler ağına takılması gerekir. Çünkü sosyalleşmeyen insan yalnız kalmaya mahkûmdur: *Ne nimet bunları düşünene Ya şu önüm sıra yürüyen gariban gibi selam verenim tanyanım olmasaydı. Vallahi sadakalık durum* (Pekşen, 2021: 121). Şükran duygusu ile birlikte anlam kazanan yukarıdaki alıntıda dostluk, yalnızlık hissini kaldıran bir duygunun dışında insanın aidiyet duygusunu da sağlamlaştıran bir duygu olarak işlenmiştir.

Aynı hikâyede her insanla dostluk kurulamayacağı, dostluk mertebesine ulaşan kişilerin doğru tercihlerin bir neticesi olduğu anlayışı da: “*Doğru adamı bulmuşsun Doğan Bey, doğru adamın bulmuşsun. Hiçbir zaman yanılmadın seçimini yaparken. Büyüksün ne diyeyim. Senin gibisi dost başına* (Pekşen, 2021: 125) sözleri ile ifade edilmiştir.

3.6. Adalet

Bir toplumun güvenli bir şekilde yaşamasının temel koşulu olan adalet kavramını TDK şu şekilde tanımlar: “Hak ve Hukuka uygunluk, hakkı gözetme, Yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması, herkese kendine düşeni, kendi hakkı olanı verme” (TDK, 2005: 18). Toplumsal düzenin sağlanması, bireysel hakların korunmasında çok önemli olan Adalet duygusu, insanlık tarihi boyunca ihtiyaç duyulan bir değer olarak işlenmiştir. Ayrıca adalet duygusu, güveni bir ortam oluşturduğu için bireylerin hem kendilerini gerçekleştirmelerine hem de toplumsal gelişmeye olanak sağlar.

Pekşen, eril iktidarın egemen olduğu toplumlarda kadınların dayak yemelerini; kadına, çocuklara ve zayıflara olan adaletsizliği dile getirmiştir.

İnsanlar neden dayak yer ki? İlla da kadınlar, çocuklar?

İri cüsseli olanın gücü niye ufak olana yeter?

Neden gözyaşı dökülür? Sözle anlatılmaz mı meram?

Koca bir şey düşürürse ses çıkmaz, kadın düşürürse tokmağı yer başına (Pekşen, 2021: 97).

Pekşen, güçlülerin zayıfları kendi gücünü sergileyecekleri bir denetim aracı olarak görmeleri anlayışını yukarıdaki ifadelerle eleştirir.

3.7. Dürüstlük

Dürüstlük, her insanda bulunması gereken ve ahlaki değerlerle sıkı bir ilişkisi olan bir erdemdir. Kişinin kendisine olduğu kadar başkalarına karşı da tutarlı olmayı gerektiren dürüstlük duygusu, bireylere adalet ve güven vb. duygular aşılıyarak toplumsal ilişkileri yapıcı yönde etkileyen bir işleve sahiptir. Toplumun ahlaki kurallarını korunması dürüst bireylere bağlıdır. Pekşen, dürüstlük kavramını pişmanlık kavramı ile ilişkilendirir ve böylece dürüstlüğü önemi vurgular: “*Az daha günahına giriyordum biçarenin. Celallenip içeri girmeseydim, lafının sonunu dinlemeseydim, ne büyük yanlışlar yapacaktım ben!... Yüzümü al basıyor*” (Pekşen, 2021: 125). Bu ifadede dürüstlüğü vicdani bir erdem olduğuna dikkat çeker.

4. SONUÇ

Toplum bazında değer, ahlaki gelişim için önemli bir boyuttur. Çünkü gelişim konusunda sosyal becerileri duyuşsal yönden sağladığı için önemli bir noktadır. Değerler eğitimi kişiyi ahlaki yönünden geliştirir niteliktedir fakat bu niteliğin sağlanması için eğitimlerin daha da geliştirilebilir ve aynı zamanda transfer edilebilir olması gerekmektedir. Son 20 yıldır eğitim bilimleri, sosyal bilimler ve din bilimlerinde disiplinler arası olarak verilmiştir. Ne yazık ki temel bir eksiklik ile verilmektedir. Bu eksiklik yetiştirilen bireyleri duyuşsal boyutta geliştirmese de bir nebze de olsa idealist eğitimciler ile sağlanmaktadır.

Değerler on kök başlık altında ele alınmaktadır. Adalet, dostluk, dürüstlük, sevgi, saygı, sabır, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik ve özdenetimdir. Değerler, toplumu yapı taşı olan bireylere, nelerin önemli olduğunu, hangi durumlarda nasıl bir davranışın tercih edilmesi gerektiğini kavratmaya çalışan anlam yüklü yapılardır. Kişi ahlakı ve duruşu ile toplumda var olmaktadır bu var oluş çeşitli maddi ve manevi normlar ile gerçekleşmedir işte bu normları

sağlayan ölçütlerden bir tanesi değerlerdir. Eğer bu kavram göz ardı edilirse kaybolur ama önemsenir uygun bir yapıda öğretilirse devam eder. Bu devamın sağlanması için temel felsefi türlerden idealizm bu durumu sağlamaktadır. İdealizm tüm toplumların yapı taşıdır işte değer idealizm ile var olmaktadır. Günümüz toplumları bu konuda şanslı çünkü okul dediğimiz kurumlar bu durumu sağlamakta ve kolaylaştırmaktadır. Okullar bir çok farklı profil oluşturmuş olsalar da ideal insan yetiştirme konusunda ortak bir çıkıya sahiptirler. Bu çıktıda en önemli ürün ahlaklı duyuşsal beceri yönünden gelişmiş değer kavramını edinen kişilerdir. Bu çalışma da tüm ele alınanlardan hareketle değerler ile ilgili Fatma Peksen'in *Salkım Söğüt Suya Küsmüş* adlı hikâyesi incelenmiştir. İncelemeler on kök değer açısından ele alınmıştır ve şu sonuca ulaşılmıştır.

Hikâye içerisinde 7 değer bulunmuştur. Bu değerlerden en çok sevgi, en az ise eşitlik, adalet ve dürüstlük bulunmuştur. Sevgi değeri 22 adet, sorumluluk 11, yardımseverlik 2, eşitlik 1, dostluk 2, adalet 1, dürüstlük 1'dir. Hikâye içerisinde toplam 40 değere ulaşılmıştır.

KAYNAKLAR

Akdeniz, T. ve Batur, Z. (2020). Değerler Eğitimiyle İlgili Yapılan Tezlerin Üzerine Bir İnceleme Türkçe Eğitimi Örnekleme. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1-11.

Dilmaç, B. ve Izgar, G. (2023). *Değer Eğitimi Kavram İlke ve Yaklaşımlar*. Ankara: Pegem Akademi.

Güçlü, M. (2015). Türkiye'de Değerler Eğitimi Konusunda Yapılan Araştırmalar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(38), 720-732.

Kağan, M. ve Yılmaz, N. (2021). *Karakter ve Değer Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.

Kapkın, B., Çalışkan, Z. ve Sağlam, M. (2018). Türkiye'de 1999-2017 Yılları Arasında Değerler Eğitimi Alanında Yapılmış Lisansüstü Çalışmaların İncelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 185-209.

Kaymakcan, R. ve Meydan, H. (2014). *Ahlak Değerler ve Eğitimi*. İstanbul: Dem Eğitim Merkezi.

Kılıç, B. S. ve Yılmaz, O. (2018). Fakir Baykurt'un Masallarında Değer Eğitimi ve Masalların Türkçe Eğitimine Katkısı. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(2), 1104-1125.

Mert, O. ve Bozkırlı, Ç. K. (2016). Türkçe Öğretmen Adaylarının Kutadgubilig'deki Eğitsel Ögelere Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(4), 2064-2084.

Özkan, U. B.(2023). *Eğitim Bilimleri Araştırmaları İçin Doküman İnceleme Yöntemi*. Ankara: Pegem Akademi

Peksen, F. (2021). *Salkım Söğüt Suya Küsmüş*. İstanbul: Otantik Kitapçılık.

Şimşek, H. ve Yıldırım, A. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Tekşan, K. (2012). Türkçe Dersi Değerler Eğitiminde Kutadgu Bilig'in Kullanımı. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)* 13(3), 1-17.

Topal, Y. (2019). Değerler Eğitimi ve On Kök Değer. *Mavi Atlas Dergisi*, 7(1), 245-254.

Ulusoy, K. ve Turan, R. (2023). *Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.

2-ABSORBING PRIMARY IDEAL OF AMALGAMATIONS
2-YUTAN ASALIMSİ İDEALLERİN AMALGAMATED CEBRİ

Ali KÜÇÜKÖZER (Birinci yazar)¹, Abuzer GÜNDÜZ (İkinci yazar)²

¹Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Matematik, 0009-0007-8146-3646

²Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi, Matematik, , 0000-0003-3351-2443

Özet

Değişmeli cebirin en önemli problemlerinden biri yeni ideal sınıfları kurmak ve bu yeni ideal sınıflarını bir kısım özel halkalarda çalışmaktır. A birimli ve değişmeli bir halka ve $1 \neq 0$ olsun. I, A halkasının bir ideali olmak üzere öyle ki; $a, b, c \in A$ olmak üzere $abc \in I$ iken $ab \in I$ veya $ac \in I$ veya $bc \in I$ oluyorsa bu I ideale 2-yutan asalımsı ideal denir.

A ve B iki halka, J, B 'nin ve I, A 'nın bir ideali, $f: A \rightarrow B$ ise bir halka homomorfizması olsun.

$A \bowtie_f J = \{(a, f(a) + j) : a \in A, j \in J\}$ kümesi her $a, a_1, a_2 \in A$ ve $j, j_1, j_2 \in J$ olmak üzere

1. $a_1 j_1 + a_2 j_2 = (a_1 + a_2, j_1 + j_2)$
2. $a_1 j_1 \cdot a_2 j_2 = (a_1 \cdot a_2, a_1 j_2 + a_2 j_1 + j_1 j_2)$

İşlemler altında bir halkadır ve ayrıca AB halkasının bir alt halkasıdır. Bu halkaya A 'nın ve B 'nin J ideali boyunca f altındaki amalgamationu denir.

Öte yandan

$$I \bowtie_f J := \{ (i, f(i) + j) : i \in I, j \in J \}$$

$$K_f := \{ (a, f(a) + j) : a \in A, j \in J, f(a) + j \in K \}$$

$$IK_f := \{ (a, f(a) + j) : a \in I, j \in J, f(a) + j \in K \}$$

$I \bowtie_f J, K_f$ ve IK_f kümeleri $A \bowtie_f J$ halkası için birer idealdir.

Bu bildiride temel motivasyonumuz $A \bowtie_f J$ amalgamationında $I \bowtie_f J, K_f, IK_f$ kümelerinin verilen işlemler altında ne zaman birer 2-yutan asalımsı idealler olduğu göstermektir. Öncelikle bu halkanın asal idealleri ve asalımsı ideallerinin, 2-yutan asalımsı idealler ile ilişkisini verdik. Bununla ilgili bazı teoremler ve örnekler ve sonuçlar elde ettik. Özellikle halkamız indirgenmiş halka, yerel halka, divided halka ve chain halka iken amalgamationun 2-yutan asalımsı idealleri ile ilgili sonuçlar verdik.

Anahtar kelimeler: Asal idealler, asalımsı idealler, amalgamation cebri, 2-yutan asalımsı idealler

Abstract

One of the most important problems of commutative algebra is to determine the new ideal classes and to study these new ideal classes in some special rings. Let A be a commutative ring with identity and $1 \neq 0$. Let I be an ideal of the ring A such that; if $a, b, c \in A$ and $abc \in I$ then $ab \in I$ or $ac \in I$ or $bc \in I$ then this ideal I is called a 2-absorbing primary ideal.

Let A and B be ring, J is a ideal of B and I is a ideal of A , and $f: A \rightarrow B$ be a ring homomorphism.

For all $a, a_1, a_2 \in A$ ve $j, j_1, j_2 \in J$ the set of

$A \bowtie_f J = \{(a, f(a) + j) : a \in A, j \in J\}$ is a ring under the following operations

1. $(a_1, j_1) + (a_2, j_2) = (a_1 + a_2, j_1 + j_2)$
2. $(a_1, j_1) \cdot (a_2, j_2) = (a_1 \cdot a_2, a_1 j_2 + a_2 j_1 + j_1 j_2)$

Also it is a subset of the ring AB and is called the amalgamation of A and B along J with respect to f .

On the other hand, consider the following sets

$$I \bowtie_f J := \{ (i, f(i) + j) : i \in I, j \in J \}$$

$$K_f := \{ (a, f(a) + j) : a \in A, j \in J, f(a) + j \in K \}$$

$$IK_f := \{ (a, f(a) + j) : a \in I, j \in J, f(a) + j \in K \}$$

Here $I \bowtie_f J$, K_f and IK_f are ideal of the ring $A \bowtie_f J$ respectively.

Our main motivation in this paper is to show when $I \bowtie_f J$, K_f , IK_f are 2-absorbing primary ideals of the amalgamation $A \bowtie_f J$. First, we give the relations of the prime ideals and primary ideals of this ring and 2-absorbing primary ideals. We obtain some theorems, examples and results related to this. In particular, we give results about the 2-absorbing primary ideals of amalgamation when it is a reduced ring, a local ring, a divided ring or a chain ring.

Keywords: Prime ideals, primary ideals, amalgamated algebra, 2-absorbing primary ideals

INVESTIGATION OF THE VALUE OF LOVE IN THE TEXTS IN THE 5TH GRADE
TURKISH COURSE BOOK

5. SINIF TÜRKÇE DERS KİTABINDA YER ALAN METİNLERDE SEVGİ
DEĞERİNİN İNCELENMESİ

Hayri MUTLU¹, Ayhan BULUT²

¹ Yüksel Lisans Öğrencisi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Türkçe Eğitimi ABD

² Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler
Eğitimi Bölümü, ORCID: 0000-0001-5779-5375

Özet

Değer, manevi bir kavram olarak bireyin sahip olduğu üstün vasıflardır. Bu vasıfların elde edilmesi için bireylerin öncelikle söz konusu edilen vasıflar karşısında bir duyarlılık göstermesi gerekir. Ahlaki, sosyo- kültürel, ruhsal, evrensel vb. düzeyde gerçekleşen bu duyarlılığın bireye sağlıklı bir şekilde oluşması için bir sürece gereksinim vardır. Çocuğun ilk sosyalleşme süreci başka bir deyişle dış dünyayı ve insanları anlamlandırma aileden başlar ve yaşam boyu devam eder. Bu nedenle hızla değişen ve dönüşen dünyada yeni ihtiyaçların yeni kavramlara ve yeni kavramların da yeni insan modellerini şekillendirmesine bağlı olarak bireylerin değerler karşısında konumlandırımları çabaları, eğitim sistemin sistemindeki değerler eğitiminin önemini arttırmıştır. Değerler eğitimin temelinde insanı vardır. Özellikle teknolojinin gelişimiyle birlikte giderek karmaşık bir yapıya bürünen insan ilişkilerinde, insanı ruhen yüceltecek bir değerler sistemi üretmek, üretilen değerleri bireylerin varoluşunun bir parçası haline getirmek kaçınılmaz olmuştur. Okullar karmaşık insan ilişkileri ve bireyin duyarlılıklarını geliştirme konusunda ilişkiyi göz ardı etmemek zorundadır. Bu nedenle okullarda kullanılan ders kitaplarının değerler eğitimi açısından incelemek bu açıdan önemlidir.

Bu çalışmada Koza Yayınlarına ait 5. Sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerde MEB tarafından 2017 yılında belirlenen on kök değerden biri olan sevgi değerinin metinlerdeki varlığı incelenmiştir. 5. Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan 8 temada 24 okuma, 8 dinleme ve 8 serbest okuma metni olmak üzere toplam 40 metin incelenmiştir. Bu metinlerin türlere dağılımı incelendiğinde 15 öyküleyici metin, 12 bilgilendirici metin 13 şiir bulunmaktadır. İncelemede 5. Sınıf Türkçe ders kitabındaki *sevgi* değeri nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ile belirlenmeye çalışılmıştır. İnceleme yapılırken sevgi değerinin var olduğu düşünülen metinler, alanında uzman bir kişiye incelenmiştir. İnceleme sonucunda araştırmacıyla alan uzmanının tespit ettiği değerler yüzde doksan oranında uyumluluk göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Değerler Eğitimi, Sevgi, Değer.

Abstract

Value, as a spiritual concept, is the superior qualities possessed by an individual. In order to obtain these qualifications, individuals must first show sensitivity towards the qualifications in

question. Moral, socio-cultural, spiritual, universal etc. There is a need for a process in order for this level of sensitivity to develop in a healthy way for the individual. The child's first socialization process, in other words, making sense of the outside world and people, begins in the family and continues throughout life. For this reason, in a rapidly changing and transforming world, efforts to position individuals against values as new needs shape new concepts and new concepts shape new human models have increased the importance of values education in the education system. Values are at the core of education and people are at the core. Especially in human relations, which have become increasingly complex with the development of technology, it has become inevitable to produce a system of values that will elevate people spiritually and to make the produced values a part of the existence of individuals. Schools must not ignore complex human relationships and relationships in developing the individual's sensitivities. Therefore, it is important to examine the textbooks used in schools in terms of values education.

In this study, the presence of the value of love, one of the ten root values determined by the Ministry of Education in 2017, was examined in the texts of the 5th Grade Turkish textbook of Koza Publications. A total of 40 texts, including 24 reading, 8 listening and 8 free reading texts, were examined in 8 themes in the 5th Grade Turkish textbook. When the distribution of these texts by genre is examined, there are 15 narrative texts, 12 informative texts and 13 poems. In the analysis, the value of love in the 5th grade Turkish textbook was tried to be determined by document analysis, one of the qualitative research methods. During the examination, the texts that were thought to have a love value were examined by an expert in the field. As a result of the examination, the values determined by the researcher and the field expert showed ninety percent compatibility.

Key Words: 5th Grade Turkish Textbook, Values Education, Love, Value.

1. GİRİŞ

Değer, "Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet" olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2011). Değerler, bireyin davranışlarına farklı boyutlarda rehberlik eden kıstaslardır. "İlk kez Znaniecki tarafından sosyal bilimler literatürüne kazandırılan değer kavramı Latince 'değerli olmak' veya 'güçlü olmak' anlamına gelen 'valere' kökünden türemiştir (Bilgin, 1995, s. 83). Şen (2007, s. 5, Akt. Deniz, 2018)'in belirttiği üzere "*Değerler, toplumun sahip olduğu kültür içinde kalıplaşmış standartlardır. Toplumun bireyleri de bu standartlara göre hareket eder. Ancak bu standart değerlere uyma zorunluluğu kesin sınırlarla çizilmemiştir.*" Yine de birey ait olduğu toplumun değerlerine uyma eğilimi göstermektedir.

Devletler devamlılıklarını, örf âdet, gelenek ve göreneklerinin yaşatılmasını eğitim ve eğitim sistemiyle gerçekleştirmektedir. Bir başka ifadeyle değerlerini eğitim sistemiyle aktarmaktadır. Bu aktarımda en önemli görevlerden biri de ilköğretim kurumlarına düşmektedir. Günümüz eğitimcileri araştıran, sorgulayan, düşünen insan tipinin nasıl yetiştirileceği üzerinde çalışmaktadır. Eğitim kurumları da, bütün organlarıyla bu amaca hizmet etmektedir (Sezer, 2005: 2 Akt. Padem ve Aktan, 2016).

Toplumsal yapıyı teşkil eden temel toplumsal kurumlar kendilerine ait değerler içerir. Toplumun kurumlarından birisi olan okul da, değerlerin belirlenmesinde,

yaygınlaştırılmasında, yaşatılmasında yani bir sonraki kuşağa aktarılmasında önemli roller üstlenir (Özensel, 2003). Çocuğun toplumda kabul gören değerler gözetilerek eğitilmesi hem ailelerin hem de okulun ortak görevidir. (Dilmaç, 2002 Akt., Padem ve Aktan, 2016). Okul toplumsallaşmanın, ortak kültürel değerleri birlikte kazanmanın ve paylaşmanın araçlarından biridir. Okul ortamı maddi kazanımların yanı sıra manevi kazanımların da yeterli düzeyde gerçekleştirildiği bir ortam olmakla çocuğa sağlıklı ve uygun modelleri de sunmalıdır. (Ayhan, 2004: 73).

Değerler eğitimine ülkemizde son yıllarda önem verilmeye başlanmıştır. Türkiye’de değerlerin eğitim programlarında yoğun biçimde yer alması 2017 yılında yapılan kapsamlı program geliştirme sonrasında mümkün olabilmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından 18 Temmuz 2017 tarihinde yapılan basın açıklamasında değerler eğitiminin tüm öğretim kademelerinde yaygınlaştırılacağı, daha sistemli bir şekilde uygulanacağı ve öğretim programlarında ayrı bir başlık altında ele alınacağı vurgulanmıştır (Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı [TTKB], 2017).

Türkçe dersi özelinde değerler eğitimi konusuna 2015 Türkçe Dersi (1-8. Sınıflar) Öğretim Programı (TDÖP, 2015) ile 2017 Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)’nda (TDÖP, 2017) yer verilmektedir.

Değerler, aktarım ve tekrarla kalıcı olur. Bu yüzden eğitim ve kültür değerlerin yaşatılmasında son derece önemlidir. Eğitim değerlerin aktarımında en kullanışlı araçlardan biridir. Belli bir programın olması ve sistematik ilerlemesi ona bu özelliği sağlar. Eğitimde de bu değerleri Türkçe dersi özelinde düşünecek olursak ders kitabındaki metinler aracılığıyla veririz. Çalışmamız bu fikirden hareketle vücut bulmuştur. Çalışmada sevgi değerinin seçilmesi ise çağımızın günlük sorunları ve modern insanın içine düştüğü buhran ve merhametsizlik düşünüldüğünde en çok ihtiyacımız olan şeyin sevgi olduğu fikrindedir. Sevgi, tarihte bütün dinler ve medeniyetlerde her zaman yerini bulmuştur. Doğu’dan Batıya’ya her kültürde mutlaka sevgiye karşılık gelen bir ifade bulunmaktadır.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada; araştırma deseni, araştırma kapsamı ve sınırlılıklar, veri toplama süreci ve verilerin analizine yer verilmiştir.

2.1. Araştırma Deseni

Bu çalışmada 5. Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan okuma, dinleme ve serbest okuma metinlerindeki sevgi değeri nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ile belirlenmeye çalışılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım, Şimşek, 2011: 187). Doküman incelenmesi yöntemi, “Hangi dokümanların önemli olduğu ve veri kaynağı olarak kullanılabileceği araştırma problemi ile yakından ilgilidir. Örneğin eğitim ile ilgili bir çalışmada, şu tür dokümanlar veri kaynağı olarak kullanılabilir: eğitim alanında ders kitapları, program (müfredat) yönergeleri, okul içi ve dışı yazışmalar, öğrenci kayıtları, toplantı tutanakları, öğrenci rehberlik kayıt ve dosyaları, öğrenci ve öğretmen el kitapları, öğrenci ders ödevleri ve sınavları, ders ve ünite plânları, öğretmen dosyaları, eğitimle ilgili resmî belgeler, vb. (Bogdan ve Biklen 1992; Goetz ve LeCompte, 1984, Akt., Yıldırım, Şimşek, 2011: 188).” Bu düşünceden hareketle sevgi değeri, 5. sınıf Türkçe kitabında veri kaynağı olarak seçilmiştir.

2.2. Araştırma Kapsamı

Araştırma, Koza Yayınları tarafından yayımlanan 5. Sınıf Türkçe ders kitabındaki 8 temada yer alan 24 okuma, 8 dinleme ve 8 serbest okuma metni olmak üzere toplam 40 metinden oluşmaktadır.

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Veriler toplanırken veri kaynakları ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. İnceleme neticesinde bu araştırmanın temel problemi ile ilgili bilgiler tespit edilmiştir. Sevgi konusunda tespit edilen değerler kendi içinde tasnif edilme sürecinden geçirilmiştir. Verilerin toplanmasında Koza Yayınları tarafından yayımlanan ders kitabından ve www.eba.gov.tr adresinden dinleme metni olarak paylaşılan videolardan faydalanılmıştır. Değerler, metinlerin okunması ve dinlenmesi yoluyla tespit edilmiştir. Dikkatlice okunan ve izlenen bu metinlerin, araştırmanın kavramsal boyutu ve problemi ile uyumlu olup olmadığına bakılmıştır. Daha sonra tespit edilen sevgi değeri, değerler alan uzmanlarıyla paylaşarak görüşü alınmıştır. Araştırmacıyla alan uzmanının görüşleri mukayese edilmiştir. Elde edilen sonuçlar incelendiğinde araştırmacı ve alan uzmanlarının yüzde doksan oranında uyum sağladığı görülmüştür.

3. BULGULAR

Ruhsal ve bedensel bir varlık olduğu için felsefi manada düalistik bir yapı arz eden insanoğlunun farklı ruhsal ihtiyaçları vardır. Bireyin kendi kimliğini nasıl inşa edeceği, dış dünyayı nasıl yorumlayacağı, hayata nasıl anlam katacağı vb. konularda kendini hissettiren ruhsal ihtiyaçlar, insanı diğer varlıklardan ayıran bir özelliğe sahiptir. Bütün ruhsal ihtiyaçların sağlıklı bir bütün içinde kendisini gerçekleştirmesi için insanın sevgi değerini içselleştirmesi zorunludur. Ayrıca insanı diğer varlıklardan ayıran temel vasıf sevgi duygusudur. İnsanlar sevgi duygusu aracılığı ile ruhsal ihtiyaçlarını karşılar ve böylece ruhsal yapısına uygun davranmış olur. Aksi takdirde bencillik, öfke, kin, çıkarıcılık gibi duygular tarafından sınılanır. Bu da üstün vasıflarla donatılmış insanın ruhuna aykırıdır. Sevgisizlikle sınılanmış bir insanın ruhsal sıkıntılar yaşaması ve tavırlarında tutarsızlıkların olması kaçınılmazdır. Dolayısıyla değerler eğitimi bağlamında özellikle her alanda ciddi tahribata yol açan hızlı değişimin karmaşık bir yapıya büründüğü bu dönemde çocuklara sevgi değerinin kazandırılması çok önemlidir. Fromm'a göre sevgi insanın kendisi olmasına fırsat veren bir dayanışma yaşantısıdır. Edilgen değil etken ve üretici bir eylemdir. Sevgi, ancak sevgi ile üretilir (Fromm, 1985: 30). İnsanlar ancak üretilen sevgi ile kendi gücünün bilincine varır ve böylece doğayı, vatanını, başka insanları, ailesini, hayatı vb. sever. Böylece özgür ve evrensel bir insan bilincine ulaşır. Bu nedenle çocuklara sevgi değerinin daha küçüklükten itibaren verilmesi gerekmektedir. Değerler eğitimi bağlamında sevgi değerinin çocuklara kavratılması hayati bir öneme sahiptir. Araştırma konusunu tekil eden kaynaklarda sevgi değeri değişik temalarla ilişkilendirilmiştir. Metin analizi yapılırken farklı temalar etrafında sevgi değeri somutlaştırılmaya çalışılmıştır.

3.1. İnsan Sevgisi

Dil, din, ırk ayrımı gözetmeksizin bütün insanları sevme yeteneği, kişiyi evrensel insan boyutuna taşır. Merhamet, saygı hoşgörü üzerine inşa edilen bu insan tipi, yardımlaşmayı bireyler arasında dengeli bir toplumsallaşma sürecini, farklılıklara saygı duymayı ilke edinir. Böylece hem içsel huzurunu muhafaza eder hem de dünyayı daha yaşanılır bir hale getirir. Yüreğinizde Bir Yer Açın isimli şiirde şair, şiirin merkezine bilinçli bir özneyi alır. Bu özne benlik bilincine varmış biridir. Bu öznenin "Ben" vurgusu, bu açıdan önemlidir. Şair, bilinçli özne ile insanların kurulu düzenle ilişkisini analiz etmeye çalışır. Modern dünyada kurulan düzen, bencilliği önemseyen ve farklılıklara saygı duymayan bir düzendir. Bu düzen karşısında şiirin merkezindeki özne üst perdeden konuşarak topluma uyarı ihtiyacını hissetmektedir. Şair; sevgi, kardeşlik ve dostluğun insanın yüreğinde var olmasını dileyerek okuyucuya şu

şekilde seslenmiştir. Şiiri okuyan öğrenci bu üç kavramı birbiriyle ilişkilendirerek aralarında anlam ilişkisi kuracaktır.

“Ben,

Sevgiye, kardeşliğe, dostluğa...

Yüreğinizde bir yer açın diyorum.” (Sevim, 2023: 79)

3.2. Aile Sevgisi

Aile, birey ve toplum arasındaki ilişkinin ilk filizlendiği bir kurumdur. Birey, ailesi ile girdiği ilişki neticesinde sosyal ilişkilerini geliştirerek sosyalleşme sürecine adım atar. Dolayısıyla bireylerin sevgi konusunda ailesinden edindiği yaşantılar, onun toplumsallaşmasında, başka insanlarla sağlıklı iletişim kurmasında ciddi rol oynar. Metinde aile sevgisinin toplumsallaştırıcı yönü, suya atılan taşların oluşturduğu halkalar ile ifade edilmiştir. Sevme eyleminin ağır basması, yeni etkin bir güce dönüşerek yayılabilmesi için aile bireyleri arasındaki sevgi ilişkisi, yeni halkalarla genişlemelidir. Burada sevgi değeri dayanışmacı ve üretilen bir değer olarak işlenmiştir. Bu durum gerçekleştiği takdirde sevginin birleştirici gücü; arzu edilen bir toplumu ve dünyayı bencil hesapların yapıldığı bir dünyanın karşısına tez olarak çıkaracaktır.

“Suya atılan taşın oluşturduğu halkalar iç içe geçmiştir ve giderek genişler. Huzurlu bir aile, iyi bireylerin yetişmesinde; iyi bireyler iyi toplumun oluşmasında, iyi toplum iyi bir ülke oluşturmakta; bu ülkeler de dünyamızın daha barışçıl olmasında katkı sahibidir. Burada suya atılan taş, yani aile, ne kadar güçlü olursa halkalar da o kadar geniş olur.” (Sevim, 2023: 25)

Yarın İçin isimli hikâyede de aile sevgisi anlatılır. Hikâyenin ana karakteri, gelecekte olumsuz durumlar için kazancının bir kısmını tasarruf eden biridir. Fakat İsmail arkadaşları tarafından parayı çok sevdiği düşüncesiyle alaya alınır. İsmail ve arkadaşları arasında bir karşıtlık, ahşap ev imgesiyle biçimlendirilir. İsmail’in ahşap evi bir yangında yanmıştır. Yangında İsmail’in ailesi zarar görmemiştir. Ahşap ev, ateşe karşı dayanıklı olmamakla metayı hayatın dışına atan bir simgesel yönü vardır. Fakat zaman İsmail’i haklı çıkarmıştır. İsmail’in biriktirdiği paralar tasarruf bağlamında aile sevgisiyle birleşerek yeni bir evin alınmasına vesile olmuştur. Tasarruf yapmanın önemi aile sevgisi üzerinden şu şekilde anlatılmıştır:

“Hemen koşmaya başladım. Gördüğüm manzarayı ömrüm boyunca unutmam. Anam, karım ve iki çocuğum dövünüyor, alevler içindeki eve bakıyorlar. Onları dışarıda görünce ferahladım. Demek can kaybı yoktu. Mal nasıl olsa yerine konurdu.” (Sevim, 2023: 99)

İsmail’e ait bu ifadelerde Aile’nin her şeyden değerli olduğu anlayışı kendisini hissettirir.

3.3. Çocuk Sevgisi

İslam dininin ve Türk kültürünün temel özelliklerinden biri olan bayram, insanların birlik beraberliğini sağlayan bir işleve sahiptir. Birlik beraberliğin yanında bireylerin sosyalleşme sürecini ve geleceğini şekillendiren bayramlar, ortak bir ruhun oluşumuna da katkı sağlar. Bayramlarda küslerin barışması, bayramların sosyal statüsünü göstermesi açısından önemlidir. *Dünya Çocukları* isimli metinde bayramların insanların sosyalleşmeleri; birlik ve beraberlik duyguları üzerinden evrensel insanın nasıl olması gerektiği çocuk sevgisi üzerinden anlatılmıştır. Bunun için de söz konusu metinde bayramın tasavvur gücü ile dünya çocuklarına ulaşmak ideali birlikte işlenmiştir. İnsanlara düşen bayramın toplumsal rollerini üstlenen bir bilince ve duyarlılığa sahip olmaktır. Metinde verilmek istenen mesaj, kucaklaşma imgesi ile somutlaşmıştır. Kucaklaşma, bayramlara özgü içkin hakikati daha görünür hale getirmiştir. Metinde kardeş bayramlaşması üzerinden yapılan kucaklaşma eylemi, bir kişi ile kucaklaşmanın sınırını aşar ve bütün dünya çocuklarına ulaşır. Böylece metinde sevginin etken

ve üretken bir duygu olduğu ve bütün dünya çocuklarının sevilmesi gerçeği gözler önüne serilir.

“Oraya, o kardeş bayramına gider,
Kucaklaşır bütün dünya çocukları.” (Sevim, 2023: 13)

3.4. Kardeş Sevgisi

Sağlıklı ve güçlü bir toplumun göstergelerinden biri, sağlam temeller üzerine inşa edilmiş aile yapısıdır. *İki Kardeşin Fedakârlığı* isimli hikâyede sağlam bir ailenin temeli, metayı önceleyen çağın zihniyetiyle karşıt güç oluşturacak bir zihniyet tarafından atılmıştır. Sevginin yönlendiriciliği ile tetiklenen fedakârlık duygusu, paranın yüce bir değer olarak algılandığı zihniyete bir tepkiyi temsil eder. Hikâyede çiftçilikle uğraşan ve gelirleri eşit bir şekilde bölüşen iki kardeşten biri evlidir ve kalabalık bir ailesi vardır. Diğer kardeş ise bekârdır ve yalnız yaşamaktadır. Gelirlerin eşit dağılmasını adaletli bulmayan evli kardeş, bekâr kardeşine duyduğu sevgi gereği, kazancının bir miktarını kardeşinin haberi olmadan ona aktarmaktadır. Hikâye yazarı, sevgi üzerine inşa edilen bir ailede ve toplumda adalet başta olmak üzere olumlu duyguların gelişeceğini şu ifadelerle çocuklara vermek ister.

“Bir gün bekâr kardeş, kendi kendine şöyle düşündü:

“Paramızı eşit şekilde paylaşmamız, bence hiç de doğru değil. Ben evli değilim, bir eşim ve çocuklarım yok. Ayrıca çok fazla bir ihtiyacım da olmuyor.” (Sevim, 2023: 72)

3.5. Öğretmen Sevgisi

Eğitim sistemlerinin yürütücüsü konumundaki öğretmen, eğitimin temel amacına uygun olarak nitelikli insan yetiştirmekle görevli kişidir. Ülkenin geleceğini şekillendirecek doktorlar, öğretmenler, avukatların hepsi öğretmenlerin tedrisatından geçmişlerdir. Dolayısıyla öğretmenlerin davranışları öğrenciler üzerindeki etkileri öğrencilerde yansıtacak: öğrencilerin öğretmenlerinden aldıkları da ülkenin geleceğine yansıtacaktır. Bu nedenler öğretmenler, eğitim sisteminin en temel unsurudur. İdeal bir öğretmenden nitelikli insan gücünün yetiştirmesi, toplumdaki huzur ve barışın sağlanması, bireylerin sağlıklı bir toplumsallaşma sürecine sokması, topluma özgü kültür ve değerlerin genç kuşaklara aktarılması beklenir. (Özden, 1999: 9) Mesleki formasyonun dışında ideal bir öğretmenin sahip olması gereken vasıflar, öğrencilerine karşı hoşgörülü ve anlayışlı olmaları, öğrencilerine kendini güvende hissedecekleri ortam hazırlamalarıdır. Bu öğretmenlerin öğrencilerin hayatlarında derin izleri kaçınılmazdır.

Bayrak Öğretmen isimli şiirde Öğretmen sevgisi, bir ülkenin bağımsızlığının işareti olan bayrak imgesi ile ifade edilmiştir. Bayrak, torağı vat anlaştırmının sembolüdür. Bahattin Ögel’in bayrak konusundaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir: “Bayrak koruyucu bir ruhtur. O, bir zafer tanrısıdır. Bayrak kutlu ve mübarek bir kişi gibidir; kızar, sevinir, kırılır, düşerse onu tutanlarda yok olur. Kökü, dibi yerde; başı ise göklerde olan bir varlıktır. Gök’lerde enginleşir, yayılır, yücelir, milletlerin soyunun ve kökünün sembolüdür” (Ögel, 1984; 311-313). Görüldüğü gibi bayrak, bir milletin onurunu, şerefini ve bağımsızlığını temsil etmenin dışında bir millete millet şuurunu hatırlatan bir işleve de sahiptir. Bu nedenle Türkler tarih boyunca bayrağa kutsal bir anlam yüklemişlerdir. Şiirde bayrak imgesi ile öğretmenin ve öğretmenlik mesleğinin kutsal olduğu anlayışı vurgulanmıştır:

“Hoşgörüye ocak oldun,
Derdimize ortak oldun,

Kalbimizde dalgalanan

Sancak oldun öğretmenim. ” (www.eba.gov.tr)

Şiirde öğretmenlik mesleğinin kutsal olduğu anlayışını güçlü kılmak için öncelikle öğretmenin öğrencilerine karşı hoşgörülü ve onların dertlerine ortak olmaları gerektiği vurgulanmış ve daha sonra çocukların kalbi vatana benzetilmiştir. Çocukların kalbi saflığın ve temizliğin mekânıdır. Vatanın çocuk kalbi gibi saf ve temiz olması ile öğretmenlik arasındaki ilişki sancak imgesiyle sağlanmıştır. Sancak da bayrak gibi bir vatanın hâkimiyetini ve bağımsızlığını gösteren bir unsurdur. Metinde öğretmen, çocukların bakış açısıyla ifade edilmiştir. Bu ifadelerin arka planında vatanın bağımsızlığının teminatı olarak görülen öğretmenler, aynı zamanda çocukların vatanlarına dair aidiyet duygularını sağlama geleceğin mimarı oldukları anlayışı hâkimdir. Bu nedenle mutluluk hissimizi harekete geçiren öğretmenlerin sevilme düşüncesi metni yönlendirmektedir.

3.6. Dost Sevgisi

Karşılıklı sevgi, saygı, fedakârlık ve sadakat üzerine kurulu bir ilişki türü olan dostluk, insan yaşamını anlamlı kılan en kıymetli duygulardan biridir. Bu duygunun gerçekleşmesi için insanlar arasında inanç, düşünce amaç benzerliğinin olması gerekir. Bu benzerlik nedeniyle birbirine yaklaşan insanlar, birbirini samimiyetle çıkar gözetmeksizin severler ve karşılaşılan sorunlara birlikte direnerek mutluluk hissini yaşarlar (Gökalp, 2022; 1365). Bu mutluluk hissi sadece dostlar arasında sınırlı kalmaz. Bireyleri aşarak topluma yayılır.

Bu nedenle insanlarda dostluk duygusunu geliştirmek, değerler eğitimi bağlamında son derece önemlidir. Dostluk Üzerine isimli metinde sevgi kavramı ile özdeşleştirilerek anlatılmıştır. Dostluk aynı zamanda bir süreçtir. Uzun bir zamana yayılmış bir dostluk, sevgi, güven, fedakârlık gibi duyguların sınanması ile ortaya çıkar. Metinde uzun dostlukların varlığı, ikinci güneşinin altında giderek uzayan gölgelerle şu şekilde ifade edilmiştir: “*Uzun dostluklar vardır; ikinci güneşinin altında uzayan gölgeler birbirlerine kavuşurlar ve uzun boylu bir dostluk oluşur aralarında*” (Sevim, 2023: 86). Görüldüğü gibi alıntıda dostluk değeri üzerinden dolaylı olarak sevgi değeri de işlenmiştir.

3.7. Atatürk Sevgisi

Dersimiz: Atatürk isimli metinde zamanın devingen ruhuna karşı direnç gösteren Atatürk sevgisinin eşsiz bir sevgisi olduğu ve bu sevginin hiçbir zaman bitmeyeceği anlayışı işlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu olan Atatürk, askerlik ve devlet adamlığı dışında fikirleriyle de Türk modernleşmesinin kilit noktalarından biridir. Fikirleri, her kuşağa rehberlik etmiş ve etmeye de devam edecektir. Bu devamlılığın sağlanması için öncelikle Atatürk'ün fikirleri konusunda bilinç sahibi olan bir kuşağın varlığı zorunludur. Metinde Atatürk'ü bu bilinçle algılayan ve onun fikirlerini gelecek nesillere aktarma konusunda kararlı olan bir nesil dikkat çeker: “*Atatürk'ün başımızdan ayrılışından bu yana dört kuşak geçmiş. Dünya başka bir dünya olmuş. İklim bile değişiyor. Ama biz Atatürk'ü hâlâ büyük bir saygı, sevgi, minnet ve özlemle anıyoruz.*” (Sevim, 2023: 42)

Bu nesil, Atatürk'ün fikirlerini hem kendi hem de vatanın varoluşlarının odak noktasına alarak büyük bir minnettarlık ve özlem duygusu içinde onun fikirlerini yaşatma düşüncesindedirler. Bu düşüncenin sonsuza dek devam edeceği anlayışı; dünyanın, iklimin ve kuşakların değiştiği gibi hareket bildiren fiillerle ifade edilmiştir.

Atatürk sevgisinin anlatıldığı bir başka metin de *Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a Çıkışı* ismini taşır. Atatürk'ün Samsun'a çıktığı gün bağımsız bir Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması konusunda bir kırılma noktasıdır. Atatürk'ü Samsun'a gönderen asıl psikoloji, ülkenin

düşmanlar tarafından işgal edilmesidir. Manda ve himaye iseteyen bu ülkenin insanlarının varlığı da işgalin direncini arttırmıştır. Bu duruma karşı çıkan Atatürk, millî bir devletin kurulması düşüncesindedir. Bu düşüncenin gerçekleşmesi için de milli bir düşünce etrafında bağımsızlık ruhunu arzulayan bir ruha gereksinim vardır. Atatürk'ün Samsun'a çıkışı, bu anlamda milletin bağımsızlığa karşı topyekün mücadelesinin ilk adımı olmuştur. Halkın desteğini alarak milli mücadelede örgütlenme sürecini başlatan Atatürk'ün bu kararı alması onun önderlik vasfının bir yansımasıdır. Ancak büyük liderler büyük kararlar alır. Metinde Atatürk'ün tek kişilik bir orduya benzetilmesinin arka planında milletin millî bağımsızlığına duyduğu inanç vardır. Fiziki olarak tek bir insan olan Atatürk'ü koca bir orduya dönüştüren de söz konusu edilen inançtır. Kısacası Atatürk, Samsun'a bağımsızlık ruhunu taşıyan milletin ruhu ile gitmiştir.

“Bir ordu gibi çıkar o tek asker

Samsun'a...

Anka kuşunun küllerinden doğmadan önceki kanat çırpışıydı

Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışı” (Sevim, 2023: 56)

Metinde dikkat çeken bir başka benzetme de Anka kuşu benzetmesidir. Mitolojide sıklıkla kullanılan Anka Kuşu'nun en belirgin özelliği kendisini ateşe atması ve ardından kendi küllerinden yeniden doğmasıdır. Atatürk anka kuşu gibi, yıllardır kazandığı bütün rütbeleri bir kenara atma cesaretini göstererek kendisini ateşe atmıştır. Bu kararlılığı aynı zamanda ateşler için de bir yangına dönene ülkeye özgürlük ve bağımsızlık getirmiştir. Kısacası Atatürk'ün Samsun'a çıkışı, özgür ve bağımsız yeni bir cumhuriyetin en önemli aşamasıdır. Böyle bir liderin değerler eğitimi bağlamında çocuklara öğretilmesi ve sevdirmesi gereklidir.

3.8. Vatan Sevgisi

Vatan sevgisi, bireyin ülkesine, milletine, toplumun bütün milli ve manevi dinamiklerine karşı geliştirdiği derin bağlılık duygusudur. Sorumluluk duygusuyla giderek güçlenen vatan sevgisi, bireyin aidiyet duygusunu, vatana karşı görevlerini yerine getirme bilincini teşvik eden bir değerdir. İnsanları ortak toplumsal değerler etrafında birleştirir. Bu nedenle vatan sevgisinin değerler eğitimi bağlamında çocuklara öğretilmesi zorunludur. Metinde vatan sevgisi, fedakârlık duygusu etrafında anlam kazanır. Fedakârlık duygusunun şiddeti, savaş sahnesi ve soğuk hava ile biçimlendirilmeye çalışılmıştır. Savaşta düşman askerlerinin soğuk hava ile birleşerek Türk askeri üzerinde derin baskı yaratması, vatanın korunmasına yönelik fedakâr bir ruhu ikinci plana atamamıştır. Mustafa'nın derin acılar içinde düşmanla mertçe savaşma düşüncesi, vatani için canından vazgeçen bir fedakâr ruhun göstergesidir. Bu ruhu yönlendiren ise vatani birlik ve beraberlik duygusu içinde yaşanır kılma arzusudur. Vatani yaşanır bir hale getirme için her türlü fedakârlığı gösteren bütün gazi ve şehitlerimizin sembolü olan Mustafa'nın fedakârlığı onu ideal bir vatandaş haline getirir. Mustafa gibi vatan sevgisi ile yetişen insanların varlığı bir ülke için büyük bir değerdir.

“Mustafa üşüyordu. Demek ki acısı artacaktı.

— Arif kardeşim! Ya düşman?..

Arif:

— Geliyorlar, dedi. Hem de hızla...

— Bana tüfeğimi verir misin?

— Mustafa, senin tüfek tutacak hâlin mi var?

— *Olsun, ölürsem de silahım elimde öleyim. Silahımı ancak ben öldükten sonra alsınlar Arif..*” (Sevim, 2023: 49)

İngiliz Memiş isimli dinleme metninde vatan sevgisi Muhtar kişiliğinde işlenir. Muhtar, Kurtuluş Savaşı döneminde Rumeli Feneri’nde bulunan bir camiyi abluka altına alan ve camiden çıkan Türklere baskı uygulayan işgalci bir İngiliz komutana karşı, Türk milletinin haklarını cesurca savunan ve bağımsızlığı arzulayan bir ruhu temsil eder. İngilizlerin amacı Türklerin ellerindeki silahları alarak kendilerine sergilenecek direniş ihtimallerini sıfıra indirmektir. Bu yüzden İngiliz yüzbaşı, Türklerin silahını teslim etmesi için Muhtar Memiş’in gelmesini bekler. Fakat Muhtar Memiş, söylemleri ile halkın direniş gücünü harekete geçirir. Bu nedenle de cami çıkışı toplanan Türkler, Muhtar Memiş’e İngiliz Memiş lakabını verirler. Muhtar’ın silahların gölgesinde işgalcilerle karşı yiğitçe ve cesurca tavır sergilemesini tetikleyen asıl unsur vatan sevgisidir. Metinde vatan sevgisi, birlik beraberliğin teminatı olarak işlenmiştir.

“*Muhtar ‘Ey hemşehrilerim beni iyi dinleyin. Bunların sözlerine kulak asmayın. Üzerinizde, sağda, solda ne kadar silah sakladıysanız kesinlikle çıkarıp buraya getirmeyin. Saklayın, bugün lazım olmazsa başka bir gün lazım olur.’ dedi.*” (www.eba.gov.tr)

3.9. Bayrak Sevgisi

Bayrak sevgisinin anlatıldığı bir başka şiir de Bayrağımın Türküsü adını taşır. Şiirde Türk bayrağı, üzerindeki ay yıldızla birlikte gökyüzünün süsü olarak tanımlanmıştır. Şair, Türkiye Cumhuriyeti’nin bağımsızlığının timsali olan bayrağı zaferle ilişkilendirerek Türk milletinin bağımsızlık uğruna çektiği sıkıntıları somutlaştırır. Böylece bağımsızlığın timsali olan bayrağın yüce bir değer olduğunu ve bu değer ile lebet yaşatılacağını şu şekilde ifade eder:

Üstündeki ay yıldız

Zaferlerin gök süsü

Durmadan söylenecek

Bayrağımın türküsü. (Sevim, 2023: 104)

3.10. Bilge Kişi Sevgisi

Bilge kişi tecrübe, erdem, davranış ve fikirleriyle topluma rehber olan kişi demektir. Bu kişiler mensubu bulunduğu toplumun birikimlerini fikirleri ve erdemleriyle zenginleştirerek toplumun kültürel hafızasını geleceğe taşıma konusunda önemli işlevleri yerine getirirler. Dolayısıyla bu kişilere duyulan sevgi, bireylerin toplumsal ve ahlaki gelişimine katkı sağlar. Böylece birey daha erdemli ve anlayışlı bir insan olur. Bunun için ilk şart bilgi kişileri tanımak sevmek ve onların öğretilerini hayata geçirmektir. Bilge kişiler üzerinden çocuklara bir toplumun tecrübelerle zenginleşmiş temel dinamiklerini, geçmişin mirasını bir değer eğitimi bağlamında öğretme önemlidir. Dede Korkut, Türk kültüründe gerek fikir ve erdemleri gerek davranışlarıyla bireysel ve toplumsal duyarlılıkları besleme konusunda sembol bir isimdir. Bozkır hayatının bütün törelerini bilen Dede korkut, bütün Türk boylarının ortak değeridir. Dede korkut hikâyelerinin icracısıdır. Anlattığı hikâyelerde Türk toplumunun kültürel dağarcığı, onun hayata ve insana ilişkin tasavvurları ile birleşerek topluma rehberlik etmiştir.

Dede Korkut öyküleri üzerine isimli metinde Dede Korkut’un şahsiyetinin anlatıldığı bölümde çocukların Dede Korkut’u tanıma düşüncesi vardır. Bilge kişi olduğu, topluma fikirleriyle yön verdiği üzerinde durulur:

“*Dedem Korkut, bu öykülerin başkişisidir. Bütün öyküler, Dedem Korkut’un çevresinde oluşup gelişir. Öyküleri anlatan da odur. Oğuzlar sık sık gelip ona başvururlar, ona danışırlar.*”

Herkesçe sevilen, sayılan Dedem Korkut da kopuzunu eline alır, yer yer şiir biçiminde, yer yer konuşma düzeninde bilgece sözler eder, akıl verir, yön gösterir.” (Sevim, 2023: 111)

Böylece Dede Korkut hakkında merakı hareket geçen çocuklar, ona karşı saygı duyacak ve onu seveceklerdir.

3.11. Ağaç Sevgisi

Türk kültüründe ağaç kutsal sayılmaktadır. Ağacın filizlenmesi, yeşerip büyümesi, meyve vermesi ve yaprak döküp kuruması insan yaşamı ile özdeşleşmiş, ölümün ve dirilişin sembolü olarak görülmüş ve bu nedenle kutsal bir varlık hâline gelmiştir. Ağacın kutsallığı kültürel hafızada varlığını sürdürmektedir (Temiz, 2022; 127). Ayrıca çocukların bedensel ve ruhsal gelişimi konusunda ciddi çalışmalar yapıldığı da bilinmektedir. Bu dedenle çocuklara ağaç sevgisi, yüce bir değer olduğu bebeklik döneminden itibaren öğretilmelidir.

Küçük Çam Ağacı isimli hikâye, ağaçların insan hayatındaki yeri ve önemi, ağaç konusunda iki zıt zihniyetin çatışması üzerine kurgulanmıştır. Küçük oğlan ağaçların önemini bilen ağaçlara gerçek bir insanmış gibi davranan bir zihniyeti temsil ederken, bir kale komutanı da avludaki bütün ağaçların kesilmesi emrini verecek kadar ağaçların önemini idrak edemeyen bir zihniyeti temsil eder. Hikâyede iki zıt zihniyeti temsil eden ana karakterlerin yaş itibarıyla de zıtlık göstermesi bilinçli bir yaklaşımın göstergesidir. Çocuk yaşı gereği dünyası kirlenmemiş ve hayata masum ve temiz bakarken daha büyük insanlar zamanla bu masumiyeti yitirirler. Hikâyede ağacın kesilmesine engel olan gücü toplayan küçük çocuğun çabalarıdır. Çocuğun babası, köylüler ve avludaki bütün hayvanlar, çocuğun ağacı kesen askerlere karşı ““Kesmeyin ağaçları, niye kesiyorsunuz” şeklindeki feryadına duyarsız kalamaz ve çocuğun safına geçerler. Böylece ağacı kesilmekten kurtarılırlar. İlgili bölüm hikâyede şu şekilde anlatılmıştır:

“Küçük oğlan da bu çam ağacını çok sever, onun çevresinde oynar, onunla konuşur dururmuş. Yağmurun yağmadığı sıcak yaz günlerinde serinlesin diye ona su taşırmış. Küçük oğlan her yıl ağacın tepesinde büyüyen açık yeşil taze iğne yapraklara sevinçle bakarmış.

Fakat bir gün bir haber yayılmış avluya. Kalenin komutanı avludaki bütün ağaçların kesilmesi emrini vermiş. Askerler gün ağarırken baltalarıyla çıkmışlar avluya. Bunu gören küçük çam ağacı tir tir titremeye başlamış. Avludaki ağaçlar, aralarında fısıldaşıyorlarmış. Bu sırada küçük çam ağacını ormandan getiren çocuk koşup sarılmış ağaca. Askerler onu çekmek istemişler, ayrılmamış ağaçtan. Bunu gören babası da çocuğun yanına gelmiş. “Hayır!” demiş. “Kesmeyin ağaçları, niye kesiyorsunuz?” O böyle durunca kalede yaşayan köylüler de birer birer ağaçların önüne geçmişler: “Kesmeyin ağaçlarımızı!” demişler. Bunu gören kazıklar hep birlikte omuzlarını silkerek ayaklanmışlar. Gelip ağaçlara siper olmuşlar. Sonra avludaki kedi, köpek, kuş, tavşan, kirpi, tavuk, ördek, at, inek... Ne kadar hayvan varsa ağaçların tarafına geçmiş. “Kesmeyin ağaçları!” demişler” (Sevim, 2023: 134-135)

Metinde ağacın kişileştirilmesi ve korku duyması, küçük çocuğun sevgisi ile birleşerek değerleri yaratacak cesarete sahip insanların ve hayvanların güdülerini harekete geçirmiştir. Hikâyenin bu şekilde kurgulanması, çocukların ağaçlara yönelik sevgisini etkilemektedir. Ağaçların insan gibi bir ruhu olduğuna inanan çocuklar, ağaçlara daha aktif bir bağlanma duygusuyla bağlanacaktır.

3.12. Uyku Sevgisi

Uyku, çocukların ruhsal gelişimi açısından son derece önemlidir. Uyku problemin olduğu çocuklar, sosyal hayatın her aşamasında bedensel ve ruhsal sıkıntı yaşayacaktır. Beslenme sorunları, bağışıklık sisteminde dengesizlik, sosyal ilişkilerde uyumsuzluk sıkıntılardan bazılarıdır. Yetersiz uyku çocuğun biyo-psiko-sosyal sağlığını, aile-akran-öğretmen ilişkilerini,

günlük yaşam aktivitelerini, davranışlarını bütünüyle olumsuz etkileyebilecek bir unsurdur. Hemşirelerin çocukların uyku sorunlarının saptanması, aile ve çocuğun sağlıklı uyku alışkanlıkları konusunda eğitilmeleri açısından önemli görevleri bulunmaktadır (Sarı, 2012; 81).

Çalışmaya konu olan kitapta “Uyku” ismini taşıyan şiirde şair, uykuyu sevecen bir hırsıza benzeterek çocukların uykuya bakış açısını değiştirmeye çalışır:

“Uyku

Öyle sevecen bir hırsız ki

Gün ısrır ısrımaz

Alır götürür tüm yorgunluğumu.” (Sevim, 2023: 177)

Uykunun yorgunluğu giderilmesine yapılan vurgu da bedensel ve ruhsal sağlığın ne kadar önemli olduğuna gönderme yapar. Kısacası şair, bu şiirde çocukların uykuyu sevmelerini hedeflemiştir.

3.13. Bilim Sevgisi

Bilim, insanın yaşadığı dünyaya ve topluma dair hakikatlere ulaşma çabasıdır. Bu çaba, insanlık tarihinin başlangıcından itibaren bütün toplumlarda görülür. Hakikatin farklı farklı veçheleri vardır. İnsanoğlu sorgulama yeteneğine sahip bir varlıktır ve fikri muhtevası vardır. Dolayısıyla anlamdan uzak bir şekilde yaşaması imkânsızdır. Kısacı bilimle uğraşmak, hayatı bütünselliğinden koparmadan gerçekçi bir şekilde idrak etmek açısından önemlidir. Bilimin bir değer olarak çocuklara öğretilmesi önem taşımaktadır.

Bir Bilim İnsanı Neler Yapar? İsiminde bilim adamları ve çocukluk arasında bir bağlantı kurulmuştur. Bilimin keyifli bir süreç olduğu üzerinde durulmuştur:

“Bilim insanları aslında çocukluğunu kaybetmeyen yetişkinlerdir. Çünkü çocuklar da - bastırılmadığı sürece- soru sormaktan keyif alırlar ve öğrendikçe yenisi sorarlar. Çocukların bilim adamlarının bu özelliklerini bilmesi bilimi sevmelerini sağlayacağı düşünülmektedir.” (www.eba.gov.tr)

Alıntıda görüldüğü gibi çocukların bilim adamlarının bu özelliklerini öğrenmesinde onları bilimle uğraşmaları amacı yatmaktadır.

3.14. Tarih Sevgisi

Tarih bilincinin oluşması, geçmiş, şimdi ve gelecek zamanın anlaşılması ve buna bağlı olarak dair milletlerin geleceklerini sağlam bir şekilde inşa etmesi, milli ve evrensel ölçekte iyi vatandaş yetiştirmesi bakımından sosyal bir ihtiyaçtır. “Zaman İçinde Gezerken Gördüklerimiz” isimli metinde aktarılanlar, çocuklara tarihi bilincini ve sevgisini teşvik eden etkinlik olarak değerlendirilmelidir:

“Çok keyifli bir yolculuktan yaptığımız. Bilgisayar kendi gücüyle gitse çağları göz açıp kapayana kadar aşırıydık ama ışık toplarından başka hiçbir şey göremiyorduk. Oysa pedal gücüyle, yani bisikletin dinamosuyla giderken, tarih gözümüzün önünden, hızlı çekilmiş bir film gibi akıp gidiyordu. Pedal çevirmeyi hızlandırırsam, tarih filminin akışı hızlanıyor, yavaşlatırsam yavaşlıyordu. Zamanın akışında oluşturduğumuz bozukluğu düzeltelimiz - düzeltilmiş olduğumuzu sanıyordum- böylesi çok keyifli bir yolculuk oluyordu bizim için. Hattiler, Hititler, Sümerler derken kendi çağımıza doğru hızla yol alıyorduk.” (Sevim, 2023: 199)

Metin yazarının tarih sevgisini çocuklara bir değer olarak vermek için baba ile çocuğunu zaman tüneline yolculuğa çıkarması, bilimin soyut yapısına uygundur ve çocukların merak güdüsünü harekete geçirecek bir özelliğe sahiptir. Metin bu şekilde kurgulanmasında çocukların tarihi sevmeleri amaçlanmıştır.

3.15. Meslek Sevgisi

Meslek ve meslek seçimi, insan hayatının büyük bir bölümünü kapsayan bir süreçtir. Meslek, insanın hayatını idame ettirmek ve geçimi sağlamanın dışında bireyin kendisini gerçekleştirme yoludur. Bu nedenle meslek seçiminde çocukların kişiliğine ve ruhuna uygunluk dikkate alınmalıdır. Böyle olduğu takdirde bireylerin mesleklerini sevmeleri ve kendini gerçekleştirmeleri daha kolay olacaktır. Okulların kişilik ve kendini gerçekleştirme arasındaki ilişkiyi merkeze alarak çocuklara doğru bir şekilde rehberlik etmeleri büyük bir önem arz etmektedir.

İğnenin Deliği isimli metinde çocuklara mesleklerini sevmelerine dair şu şekilde bir ifade geçmektedir:

“Elias Howe’un (ElyasHov), sabahtan akşama kadar çalışıp didindiği ama yine de yeterli miktarda para kazanamadığı bir işi vardı. Pamuk ipliği ile ilgili makineler üretmeye çalışan bir firmada çalışıyordu. Az kazanıyordu ama işini de seviyordu.” (Sevim, 2023: 216)

Metinde mesleği sevmek, kazanılan paranın önüne geçmiştir. Elias Howe’nun mutluluğu ile bu duygu daha da güçlü kılınmıştır. Amaç, çocukların çok para kazanılan işlere değil ilgi ve istidatlarına göre yönlendirmesi gerektiğidir.

3.16. Sanat Sevgisi

Haz duygusunu harekete geçirmeyi amaçlayan sanat, bireyin estetik algısını şekillendiren evrensel bir dildir. Sanatın insan hayatında birçok olumlu etkisi vardır. Bireyin duygusal zekâsını geliştirmesi, iç dünyasını zenginleştirmesi, dil ve düşüncelerini evrensel bir düzeyde ifade edebilmesi, hayata ve insanlara karşı duyarlılığını arttırması, kendini tanıması, yaratıcı fikirler ortaya koyması vb. gibi olumlu etkiler sadece bir kaçıdır. Bu nedenle çocukların sanat sevgisi geliştirilmelidir. Sanat sevgisi gelişen bir çocuk, hem kendisiyle hem de çevresiyle sağlıklı bir ilişki kuracaktır. Sanat, aynı zamanda bireyleri ortak değerler etrafında birleştirerek bireysel ve toplumsal bağları güçlü kılar.

Ünlü Ressam isimli metinde sanat sevgisi özgünlük yaratıcılık bağlamında ele alınmıştır:

“Çocukların yaptığı resimlere bayılıyorum.

Çok özgür çalışıyor onlar. Bir şey yapmak isterlerken başka şeyler de çıkıyor ortaya.”
(www.eba.gov.tr)

Şarkı isimli metinde de sanat sevgisi, şarkı söylemekle dile getirilmiştir. Şarkı söylemek tabiatla derin bağlar kurmanın bir aracı olarak ifade edilmiştir:

“Şarkı söylemek

Dallarda hep birlikte

Kuşlar gibi cıvıldaşmaktır

Bir bahar sevinciyle.

Dolaşmaktır kelebekler gibi

Çiçekten çiçeğe keyifle.” (Sevim, 2023: 243)

Tabiatı canlı kılan bahar sevinci, bütün haşmetiyle şarkı söyleyenin ruhuna sirayet etmiştir. Şarkı söyleyenler kuşların cıvıldamasına ce kelebeklerin çiçekten çiçeğe büyük bir keyifle benzetilmesi, içkin bir hakikati bulan dingin ve mutlu bir ruh haletinin göstergesidir.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu çalışmada 5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan 15 önyükleyici metin, 12 bilgilendirici metin 13 şiir olmak üzere toplam 40 metinde sevgi değerinin varlığı incelenmiştir.

Ders kitabında yer alan metinlerin 23'ünde sevgi değerine rastlanmıştır. Yani kitapta bulunan metinlerin yarısından fazlasında sevgi değeri mevcuttur. Metin türlerine göre sınıflandırdığımızda ise 7 şiir, 7 bilgilendirici metin, 9 öykü şeklinde ayrılmaktadır. Değerlerin öğretiminde bu ders kitabı için metin türleri açısından anlamlı bir fark olduğu söylenemez. Metinlerde bulunan sevgi değerinin varlığı değerlendirildiğinde incelenen metinlerin 22'sinde bu değer doğru bir şekilde işlendiği, bir metinde ise "sevgi" değerini verme amacıyla hazırlanmış olsa da başarılı olamadığı düşünülmektedir. Kitap, sevgi değerini vermesi açısından değerlendirildiğinde çocuklara -bir metin hariç- okutulabileceği düşüncesine varılmıştır. Çalışmanın güvenilirliğini sağlamak için alanında uzman bir kişinin bu değerler hakkındaki görüşleri alınmıştır. Alan uzmanıyla araştırmacı arasında yüzde doksan oranında uyum sağlanmıştır. Yapılan literatür taraması ve çalışmamızın sonucunda bu alanla ilgili araştırma yapacak olan araştırmacılara daha doğru sonuçlara varabilmeleri için doküman incelemesinin yanında hem öğrencilerle hem de velilerle görüşmeler yapılması, boylamsal bir çalışmayla öğrencilerin süreç içindeki davranışlarının gözlenmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

Bilgin, N. (1995). *Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar*. Sistem Yayıncılık: İstanbul.

Bogdan, R.C. ve Biklen, S.K. (1992). *Qualitative Research for Education: An Introduction to Theory and Methods*. Boston: Allyn and Bacon.

Deniz, K. ve Karagöl, E. (2018). Değerler Eğitimi Açısından Ortaokul Türkçe Ders Kitapları. *Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 244-255.

Fromm, E. (1985). *Sevme Sanatı*. (Çev: Gündüz, I.). İstanbul: Say Yayınları.

Gökalp, A. (2022). Dostluk Değeri Üzerinde Sevgi ve Saygı Değerinin Yordayıcı Rolünün İncelenmesi. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 7(2) 1364-1374.

Ögel, B. (1984). *Türk Kültür Tarihine Giriş* (C.VI). Ankara: TTK Yayınları.

Özden, Y. (1999). *Eğitimde Dönüşüm Eğitimde Yeni Değerler*. Ankara: PegemA Yayınları.

Padem, S., ve Aktan, O. (2016). İlköğretim 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Değerlerin İncelenmesi. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 5-24.

Sarı, Y. H. (2012). Çocuklarda Uyku. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi* 28(1), 81-90.

Sevim, B. (2023). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 5. Sınıf Ders Kitabı*. Ankara: Koza Yayınları.

Türkçe Sözlük (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Şen, Ü. (2007). *Millî Eğitim Bakanlığının 2005 Yılında Tavsiye Ettiği 100 Temel Eser Yoluyla Türkçe Eğitiminde Değerler Öğretimi Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı [TTKB], 2017.

Temiz, Z. (2022). Ağaçların Sosyal-Duygusal Hayatımızdaki Yeri Ve Eğitim İçeriği Olarak Kullanılması. *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 39-1(2), 127-151.

Türkçe Dersi Öğretim Programı. (2017). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

www.eba.gov.tr

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınevi.

KAMUDA BİR DEĞER OLARAK “ETİK OLGUSU”

Dr. Cihan ARSLAN

Emniyet Genel Müdürlüğü - ORCID: 0000-0003-4251-5275

ÖZET

Etik kelimesi, sözlükte “töre bilimi, çeşitli meslek kolları arasında tarafların uyması veya kaçınması gereken davranışlar bütünü, etik bilimi, ahlaki, ahlakla ilgili olan” şeklinde tanımlanmıştır. Etik, Yunanca “etos” kelimesinden türemiş olup davranış anlamı taşımaktadır. Etik, felsefenin, ahlaki değerleri inceleyen, bir dalıdır. Etik üzerine birçok tanım yapılmasından da anlaşılacağı üzere insanların davranışlarına bir çerçeve çizen etik anlayışının esasında göreceli olduğunu söylemek doğru olacaktır. Etik, ahlak felsefesi olarak da bilinmektedir ama etik, ahlaktan çok daha geniş kapsamlıdır. Çünkü ahlak, ahlaki kurullarla belli edimlerin uygulanması ile ilgilenirken etik, insanların nasıl davranması gerektiğini, insanların neleri doğru kabul ettiklerini ve ahlak bilgisini nasıl kullandıklarını ele alır.

Etik olgusu, farklı alanlarda kullanılan bir kavram olmuştur. Kamu bu alanlardan en önemlisidir. Kamusal etik kavramı kamu yönetiminde var olan bazı sorunlara çözüm amacı neticesinde ortaya çıkmıştır. Etik kavramı kamuda, kamu çalışanlarının yanlış ya da doğru, iyi ya da kötü arasında karar vermelerine yardımcı olmaktadır. Etik değerler kamu çalışanlarının kararlar alırken etik dışı davranmalarının önlenmesini desteklemektedir. Kamu çalışanları karar verirken yasalara bağlı kalmakla birlikte vicdani duygularının etkisi ile de karar verebilmektedirler. Kamu çalışanlarının ve hizmet edilen kitlenin öznesi insan olduğundan etik değerler ön plana çıkmaktadır. Bu noktada etik kavramı kamuda önemle üzerinde durulması gereken bir değerdir. Çünkü kamusal alanda etik dışı davranışların önlenmesi, örgütsel maneviyatın ve bağlılığın artırılması ve kamu yararından etkin ve verimli bir şekilde yararlanılması için etik olgusu üzerine yoğunlaşılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler : Kamu, Etik, Kamuda Değer

KAMU ÖRGÜTLERİNDE MANEVİ LİDERLİĞİN ÖNEMİ VE ETKİSİ

Dr. Cihan ARSLAN

Emniyet Genel Müdürlüğü – ORCID: 0000-0003-4251-5275

ÖZET

Maneviyat kavramı dini temeli olan bir kavramdır. Dini temelde maneviyat iyi olma hali olarak ifade edilmektedir. Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise maneviyat kavramı “maddi olmayan şeyler, moral, yürek gücü” olarak tanımlanmaktadır. Dini kökenli bir kavram olan maneviyat kavramı özel örgütler için ne kadar önemli ise kamu örgütleri içinde bir o kadar önem arz etmektedir. Kamusal örgütlerde maneviyat kavramı “örgütsel maneviyat” olarak karşımıza çıkmaktadır. Örgütsel maneviyat kavramı örgüt içerisinde çalışanların hem bireysel olarak hem de kolektif olarak birlikte hareket etmesi, örgütün amaçlarını kendi amaçları gibi benimsemeleri ve örgüte bağlılıklarının artması olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda örgütsel maneviyat kavramı örgütlerde etkinlik ve verimliliğin sağlanması amacıyla önem arz etmektedir.

Liderlik kavramı genel anlamda başkalarını ortak hedef üzerine harekete geçirme vizyonu olarak ifade edilmektedir. Liderler örgütlerde çalışanları örgütün amaçları ve hedefleri doğrultusunda çalışmalarını noktasında tetikleyicidir. Örgüt çalışanlarını etkileme gücüne sahiptirler. Örgüt liderlerinin yönetim ve ikna kabiliyetleri hem özel hem kamu örgütlerinin hedeflerine ulaşması noktasında önem arz etmektedir. Liderlik kavramı özel örgütlerde olduğu gibi kamu örgütlerinde de önemle üzerinde durulması gereken bir kavramdır. Liderlik türleri ile ilgili literatürde paylaşılmış liderlik, etik liderlik, kültürel liderlik, hizmet liderliği ve manevi liderlik şeklinde teorik çalışmalar bulunmaktadır.

Manevi liderlik çalışanlara aidiyet duygusu aşılayan, yönetici ve çalışanları motive eden değerleri bir araya getiren liderlik anlayışıdır. Bu bakımdan manevi liderlik türü kamu örgütlerinde maneviyatın sağlanması, bunun sonucunda kamu çalışanlarının görev yaptıkları kurumlara ve bu kurumların değer ve yargılarına daha çok bağlı kalmalarını, kurumun amaçlarını kendi amaçları gibi benimsemelerini ve örgütün bütün bireyleri ile iş birliği içinde hareket etmelerini ve örgütsel bağlılığı arttıran bir liderlik türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Manevi liderlik sonuç olarak örgütsel bağlılığı arttıran ve örgütün amaç ve hedefleri doğrultusunda faaliyet göstermesine katkı sağlayan bir liderlik türüdür. Özellikle özel örgütlerde önemle üzerinde durulan manevi liderlik anlayışına kamu kurum kuruluşlarında maneviyatın ve buna bağlı olarak etkinlik ve verimliliğin sağlanması noktasında gereken önem verilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Maneviyat, Liderlik, Kamu Örgütü

AN OVERVIEW OF ENERGY USAGE IN CENTRIFUGAL PUMPS SANTRİFÜJ POMPALARDA ENERJİ KULLANIMINA GENEL BAKIŞ

Aytunç BABADAĞ¹, Prof. Dr. Zehra YUMURTACI²

¹Yıldız Technical University, pumps, 0000-0002-4172-9549

²Yıldız Technical University, 0000-0002-6216-8146

Özet

Santrifüj pompalar, basit yapıları ve kolay üretim süreçleri nedeniyle tüm dünyada en çok kullanılan pompa türüdür. Bu makineler, sıvıları hareket ettirirken shaft gücünden gelen mekanik enerjiyi hidrolik güce dönüştürerek çalışır. Ancak bu proses çoğu zaman yüksek düzeyde enerji kullanımından sorumludur. Pompalardaki enerji tüketimini incelemek için hem teorik hem de deneysel çalışmalar yürütülmektedir. Bu makale, santrifüj pompaların enerji kullanımına genel bir bakış sunmaya ve onların tasarımlarından çalışma koşullarına kadar bazı tavsiyelerde bulunmaya adanmıştır. Enerji verimliliği, santrifüj pompaların tasarım ve çalışma aşamalarında dikkate alınması gereken önemli bir unsurdur. Santrifüj pompalardaki enerji tüketimi, pompa tasarımına, çalışma koşullarına ve sistem entegrasyonuna bağlı olarak değişir. Uygunsuz pompa kullanımı, düşük verimli çalışmaya neden olabilir ve enerji israfına yol açabilir. Sistemin ihtiyaç duyduğundan daha büyük veya daha küçük pompaları kullanmak enerji maliyetlerini artırabilir. Ayrıca, boru hattı tasarımı, sıvı özellikleri ve yükseklik farkları gibi faktörler enerji tüketimi üzerinde doğrudan etkiye sahiptir. Gelişmiş teknolojiler ve kontrol sistemleri, enerji verimliliğini artırmak için bir çözüm olabilir. Frekans konvertörleri gibi hız kontrol cihazları, pompa motorlarının yalnızca ihtiyaç duyduğu enerjiyi tüketmesini sağlar. Ayrıca, pompalama sistemlerinin optimize edilmesi ve düzenli bakım faaliyetleri enerji tasarrufunda önemli rol oynar. Santrifüj pompalarda enerji tüketimini azaltmak hem işletme maliyetlerini hem de çevresel etkileri azaltmak açısından hayati öneme sahiptir. Enerji verimliliğine yönelik stratejik yaklaşımlar, sürdürülebilir ve ekonomik pompa operasyonları için öncelikli bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır.

Anahtar kelimeler: Santrifüj pompa, enerji verimliliği, pompa kontrolü, enerji tasarrufu

Abstract

Centrifugal pumps are the most used type of pump all over the world due to their simple constructions and easy manufacturing processes. These machines run by converting mechanical energy from the shaft power into hydraulic power while moving fluids. However, this process is responsible for a high level of energy usage most of the time. Both theoretical and experimental studies are carried out to examine energy consumption in pumps. This paper is dedicated to giving an overview of energy usage of centrifugal pumps and offering some advice from their design to operating conditions. Energy efficiency is a crucial element to take into consideration in the design and operation stages of centrifugal pumps. Energy consumption in centrifugal pumps varies depending on the pump design, operating conditions, and system integration. Improper pump usage can be a reason for low-efficiency operation, leading to

energy waste. Exclusively using pumps bigger or smaller than the system needs can increase energy costs. In addition, factors such as pipeline design, liquid properties, and elevation differences have a direct impact on energy consumption. Advanced technologies and control systems can be a solution to enhance energy efficiency. Speed control devices such as frequency converters ensure that pump motors consume only the energy required. Additionally, optimizing pumping systems and regular maintenance activities play an important role in energy savings. Reducing energy consumption in centrifugal pumps is of vital importance both in terms of reducing operating costs and environmental impacts. Strategic approaches to energy efficiency stand out as a basic primary requirement for sustainable and economical pump operations.

Keywords: Centrifugal pump, energy efficiency, pump control, energy saving

1. INTRODUCTION

Centrifugal pumps are one of the most widely used mechanical equipment in agricultural, residential, commercial, and industrial applications. Their basic role is to move fluids efficiently, depending on the centrifugal force created by an impeller of a pump. Despite their widespread presence and reliability, centrifugal pumps are frequently important contributors to energy use in a great number of systems. Understanding their energy usage is crucial to optimize performance, decreasing costs, and reducing environmental impact.

1.1. Dynamic Factors of Energy in Centrifugal Pumps

Centrifugal pumps need a certain amount of energy to run, and this situation is directly affected by a number of factors, involving working medium, fluid properties, pump design, flow system demands, piping arrangement, and other conditions caused by pump operations. The first energy input to a centrifugal pump is generally supplied by an electric motor. An electric motor connected to the shaft of a centrifugal pump draws a certain amount of electrical energy from the power grid. This energy is transformed into mechanical power to move the fluid through the impeller. The pump's efficiency relies on how effectively these conversions happen, with losses resulting from mechanical friction, hydraulic inefficiencies, and heat dissipation.

2. METHODS

Pump efficiency is generally explained as a ratio of hydraulic power (P_h) given to the fluid to the mechanical power (P_m) supplied to the shaft of the pump.

The efficiency of a centrifugal pump (η_p) can be defined:

$$\eta_p = \frac{P_h}{P_m}$$

Piping design and arrangement is a significant factor affecting energy consumption in a pumping system. Pipelines and valves that are unnecessarily undersized cause excessive energy consumption. In addition, excessively long pipelines and excessive numbers of elbows increase energy consumption due to frictional losses. Electric motor efficiency in a pumping system influences energy efficiency and the type of selected electric motor should be reliable (Shankar and others, 2016).

Pumps are selected based on head and flow requirement (Dave and others, 2013). Oversized pumps run inefficiently, consuming more energy than necessary. Appropriate pump selection

and sizing are important for matching pump capacity to system demands. Operating centrifugal pumps at their most efficient points or in a position close to this point prevents unnecessary energy consumption.

The technique used to manage flow quantity and pressure, such as throttling, bypassing, or variable frequency drives (VFDs), directly affects energy efficiency. VFDs are the most energy-efficient technique in case of variable capacity demands. An important value of energy saving is obtained by speed control of the pumping system employing a frequency inverter (Ahmed and others, 2022).

3. FINDINGS

Determination of factors affecting energy use in centrifugal pumps is important to minimize and reduce energy consumption. Decreasing energy consumption reduces operational costs and greenhouse gas emissions related to electricity generation. When global industries take steps toward sustainable practices, optimizing pump energy usage emerges as a critical focus area.

4. CONCLUSION, DISCUSSION AND RECOMMENDATIONS

Centrifugal pumps play a crucial role in a large variety of fields; however, their energy consumption requires careful management and development of strategies to maintain sustainability as well as cost-effectiveness. Countries can achieve significant energy savings and contribute to environmental preservation by regarding the factors influencing energy usage and implementing proper strategies. The advancement of technology offers a chance to enhance energy efficiency in pumps. An energy efficiency strategy should be developed and applied based on applications.

5. REFERENCES

- Ahmed, A. A., Moharam, B. A., & Rashad, E. E. (2022). Improving energy efficiency and economics of motor-pump-system using electric variable-speed drives for automatic transition of working points. *Computers & Electrical Engineering*, 97, 107607.
- Dave, M. P., Mokariya, M. K., & Patel, M. V. (2013). Energy conservation in centrifugal pump with variable frequency drive including SCADA, PLC and HMI. *International Journal of Innovative Research in Science, Engineering and Technology*, 2(5).
- Shankar, V. K. A., Umashankar, S., Paramasivam, S., & Hanigovszki, N. (2016). A comprehensive review on energy efficiency enhancement initiatives in centrifugal pumping system. *Applied Energy*, 181, 495-513.

NATURAL MODULATION OF THE GUT MICROBIOTA IN PATIENTS WITH FOOD ALLERGIES. IMPACT OF ALERGIPLANT

Major Gheorghe GIURGIU¹, Prof dr med Manole COJOCARU^{2,3}

¹Deniplant-Aide Sante Medical Center, Biomedicine, Bucharest, Romania

<https://orcid.org/0000-0002-5449-2712>

²Academy of Romanian Scientists

³Titu Maiorescu University, Faculty of Medicine, Bucharest, Romania

<https://orcid.org/0000-0002-7192-7490>

Background Dysbiosis or microbial imbalance, can predispose individuals to allergies, while a balanced gut microbiome, fosters immune tolerance. The immune mechanisms involved in food allergies are complex and little is known about the possible role of the gut microbiota in the aetiopathogenesis of food allergies.

Objective Alergiplant could modulate the immune system through gut microbiota in food allergies. Advancing knowledge of the gut microbiome and its function in modulating the course of food allergies, might result in novel therapeutic strategies.

Materials and methods The evaluation of the patients was based on history and physical examination. We investigated the effect Alergiplant in patients with food allergies.

Results Environmental factors such as urbanisation, pollution, and dietary habits also significantly contribute to food allergies risk. It is not clear whether microbial change in food allergies is an outcome of barrier defect or the cause of barrier dysfunction and inflammation. Manipulation of the gut microbiota as a method for modifying atopy, may be attempted in many ways including avoidance of certain foods, supplementation with probiotics and prebiotics, optimising nutrient intake, minimising stress, antimicrobial therapy, correction and prevention of low stomach acid, and faecal microbiota transplantation.

Conclusion The resident microbiota is important in maintaining structural and functional integrity of the gut and in immune system regulation. There was an increase of the intestinal permeability reported in patients with food allergies and a reduction of the gut microbiome diversity. Modifying gut microbiome by applying Alergiplant during early years may be a preventive and therapeutic option in high risk groups.

Keywords: food allergies, host-microbiome interaction; immune regulation; Alergiplant

INFLUENCE OF ABUTMENTS MACHINED SURFACE VS LASER-MICROGROOVED SURFACE IN SOFT-TISSUE RESPONSE DURING ONE YEAR OF FUNCTION: CLINICAL AND BIOCHEMICAL OUTCOMES

**Elisa MACCARI¹, Rodolfo REDA¹, Alessio ZANZA¹,
Dario DI NARDO¹, Andrea MORGANTE¹, Alessandro AULETTA¹, Giuseppe FERRI¹
Luca TESTARELLI¹**

¹Department of Oral and Maxillo-Facial Sciences in Sapienza University of Rome,
Dentistry,

¹Department of Oral and Maxillo-Facial Sciences in Sapienza University of Rome,
Dentistry, 0000-0003-1532-6524

¹Department of Oral and Maxillo-Facial Sciences in Sapienza University of Rome,
Dentistry, 0000-0002-2062-8140¹

Department of Oral and Maxillo-Facial Sciences in Sapienza University of Rome,
Dentistry, 0000-0002-5054-0828

¹Department of Oral and Maxillo-Facial Sciences in Sapienza University of Rome,
Dentistry,

¹Department of Oral and Maxillo-Facial Sciences in Sapienza University of Rome,
Dentistry,

¹Department of Oral and Maxillo-Facial Sciences in Sapienza University of Rome,
Dentistry,

¹Department of Oral and Maxillo-Facial Sciences in Sapienza University of Rome,
Dentistry, 0000-0003-3904-3000

Abstract

Aim: To evaluate peri-implant soft tissue behaviour around machined vs laser-microgrooved implants/healing/prosthetic abutments during 1 year of function by assessing IL-6, IL-1b and MMP-8 levels in peri-implant crevicular fluid (PICF).

Materials and methods: Twenty-four patients were selected. Each patient received 2 one-stage implants in the same jaw with a split mouth design. One implant, one immediate healing, and one prosthetic abutment with a machined surface (M group), and one implant, one immediate healing abutment and one prosthetic abutment with a laser-microgrooved surface (LMS group) were used. PICF sampling, pocket probing depths (PPD) and bleeding on probing (BOP) were assessed at 1, 3, and 12 months. IL-6, IL-1b and MMP-8 levels were determined by specific enzyme-linked immunosorbent assay systems (ELISA). Repeated measure ANOVA was used to compare the two groups at 1, 3, and 12 months.

Results: At 3 and 12 months, the LMS group showed significantly lower PD, BOP and IL-6, IL-1 β and MMP-8 levels than the M group (P<0.05).

Conclusions: This study suggests the presence of more remodeling and/or inflammatory phenomena around implants/abutments with a machined surface than around implants/abutments with a laser-microgrooved surface.

Keyword: dental implant, machined surface, micro-grooved surface

OPTIMISATION OF SEPARATION OF AQUEOUS MIXTURES CONTAINING ACETIC AND PROPIONIC ACID BY PRESSURE SWING DISTILLATION AND SIDESTREAM

Mahida BADRA^{1,2*}, Medjahdi MALİKA³, Chellali WİSSAM¹, Ghribi BOCHRA¹,
Khelifa IKRAM⁴, Baidar LOKMANE¹

¹Faculty of technology, University of Djillali Liabes (UDL-SBA), Algeria

²LRTFM laboratory, ENPOran, Algeria

³APLEC Faculty of Technology, University of Djillali Liabes (UDL-SBA), Algeria

⁴Service étude et développement Sonatrach, Oran, Algeria

Abstract

The separation of aqueous mixtures containing acetic acid and propionic acid into pure components is a complex challenge when using conventional distillation under atmospheric pressure. This is primarily due to the close boiling points and azeotropic behavior of these components, which limit the separation efficiency. However, this study demonstrates that the distillation pressure plays a crucial role in shifting the equilibrium of binary mixtures, offering a promising avenue for efficient separation. By leveraging these pressure-dependent characteristics, pressure-swing distillation is applied to mixtures of varying compositions. This approach exploits differences in the relative volatilities of the components at different pressures, allowing effective separation that would otherwise be unattainable.

The results highlight a remarkable recovery rate of 99.99% for pure propionic acid, regardless of its initial concentration in the feed mixture, showcasing the robustness of the process. Additionally, to minimize energy consumption in the distillation column, an intermediate withdrawal of acetic acid is implemented. This modification not only optimizes the energy efficiency of the process but also enhances the recovery rate of pure acetic acid. The study reports a recovery rate exceeding 97% for pure acetic acid (99% purity) in mixtures rich in both acids. This dual optimization—high recovery rates and reduced energy demand—demonstrates the practicality and industrial relevance of pressure-swing distillation for the separation of complex aqueous mixtures.

Overall, the findings underscore the effectiveness of this modified distillation method as a sustainable and scalable solution for producing high-purity acetic and propionic acids from challenging feed compositions.

Keywords: acetic acid, propionic acid, aqueous mixture, separation, modified distillation.

AN EXPERIMENTAL STUDY OF CONVERSION OF SOLID-WASTE INTO VALUABLE PRODUCTS

Subhashish DEY

Department of Civil Engineering, Seshadri Rao Gudlavalleru Engineering College,
Gudlavalleru, Andhra Pradesh, India

Abstract

The biological part of hardness in humans subsequent severe exposures are dosage-dependent and vary on the concentration, time of exposure, and volume absorbed by the human body. Biosorption is a physiochemical processes that happens mainly in certain biomass, allowing it to inertly added and bind Ca^{2+} and Mg^{2+} ions onto its cellular structure of biosorbents. The composition and kinetic stability of the biosorbent's cellular exterior verify the amount of Ca^{2+} and Mg^{2+} that the biosorbents can remove. The biosorption procedures were facilitating by the distinctive biological, physical, and chemical characteristics of each biosorbents those enabled the elimination of hardness from water. The research work has main objective of developing a perfect system to eliminate hardness from waste water by applying the strong solid waste biosorbents, i.e., pomegranate, orange peels, beetroot peels, lemon peels and banana peels. In these biosorbents the Beetroot peels bio-adsorbent represent that the best results as compare to other biosorbents in the removal of hardness from water. In the present investigation, the different parameters have been measured such as pH, temperature, time, and rotation speed and biosorbents dosage concentrations. After the removals of hardness from water, the biosorption procedures can be made cost-effective by reusing the biosorbents. The removal of hardness from a huge amount of water can be done by the applications of different bioreactors in the biosorption.

245

Keywords: *Biosorptions, Efficiency, Hardness, Optimization, Parameters, Solid waste and Water*

**A FEW ASPECTS REGARDING THE AREAS WITH POSIBILITIES OF
INTEGRATION OF RENEWABLE ENERGY SOURCES IN POWER SYSTEM OF
BIHOR COUNTY, ROMANIA**

Dr. Andrea Amalia MINDA

University „Babeş Bolyai” of Cluj Napoca, Faculty of Engineering from Reşiţa, Romania

ORCID: [0000-0001-7219-827X](https://orcid.org/0000-0001-7219-827X)

Dr. Olga Ioana AMARIEI*

University „Babeş Bolyai” of Cluj Napoca, Faculty of Engineering from Reşiţa, Romania

ORCID: [0000-0002-9774-7869](https://orcid.org/0000-0002-9774-7869), * corresponding author

Dr. Marius LOLEA

University of Oradea, Faculty of Constructions, cadastre and architecture, Oradea, Romania

ORCID: [0000-0002-1592-0913](https://orcid.org/0000-0002-1592-0913)

Dr. Kristijan CINCAR

West University of Timişoara, City of Timişoara, Romania

ORCID: [0000-0002-5740-6680](https://orcid.org/0000-0002-5740-6680)

ABSTRACT

The renewable energy resources for which the study in this work was developed are: geothermal energy, solar energy on photovoltaic conversion but also thermal energy, wind energy and low-power in hydroelectric plants. In particular, the transformation of natural renewable energies into electricity in the analysed territory is aimed at. For this, the authors identified for the first time the regions in Romania's Bihor County where these energy resources are found and have exploitable potential. Then the possibilities of conversion and installation of energy facilities for the evacuation of electricity obtained through the conversion of primary natural resources were identified. The authors have drawn up maps with the help of the Google maps software, on which they have inserted the exploitation points and the possible areas where other energy installations with renewable energy sources exist or may be installed in the future, which then have the possibility of connecting to the regional electricity system. The characteristics of renewable energy resources and the geographical areas where they can or are extracted and then transformed through power plants are described. It is an original activity that superimposes geographical characteristics over technical and economic ones. In this study, the research method is combined in two directions. An introductory part as presented aspect is dedicated to the theoretical part. The second part is represented by the results of practical investigations in which the authors exposed what they visited from the areas of energy potential of renewable energy sources in the analysed territory, namely Bihor County, Romania. Then the authors proposed scenarios for the integration of the identified resources in the regional power system. The observations and conclusions on the obtained results are presented in the final chapter of the paper.

Keywords: Renewable energy sources; power plants, resources mapping

**GEOHERMAL TOURISM WITH BALNEOLOGY
IN BIHOR COUNTY, ROMANIA**

Dr. Andrea Amalia MINDA

University „Babeş Bolyai” of Cluj Napoca, Faculty of Engineering from Reşiţa, Romania

ORCID: [0000-0001-7219-827X](https://orcid.org/0000-0001-7219-827X)

Dr. Olga Ioana AMARIEI*

University „Babeş Bolyai” of Cluj Napoca, Faculty of Engineering from Reşiţa, Romania

ORCID: [0000-0002-9774-7869](https://orcid.org/0000-0002-9774-7869), * corresponding author

Dr. Marius LOLEA

University of Oradea, Faculty of Constructions, cadastre and architecture, Oradea, Romania

ORCID: [0000-0002-1592-0913](https://orcid.org/0000-0002-1592-0913)

Dr. Kristijan CINCAR

West University of Timişoara, City of Timişoara, Romania

ORCID: [0000-0002-5740-6680](https://orcid.org/0000-0002-5740-6680)

ABSTRACT

The paper presents a situation regarding the geothermal tourism facilities related to Bihor County, located in the north-west of Romania. The characteristics of the geothermal waters, the way of exploitation and the categories of tourists who like to visit them the most are presented for the analysed tourist attractions. A ranking is made according to the preferences of the visitors so that a point of view can be obtained regarding the economic profitability of these tourist resorts. The authors describe the characteristics of geothermal waters on health and identify other locations in the county where other resorts can be made for agreement and treatments on human health. A map of the county is drawn up on which the locations and services offered are noted so that those who wish to can access it when needed. The main ailments treated by means of balneology based on geothermal water are also identified. Balneology is a branch of medicine that studies the prophylactic and curative action of thermal or mineral waters and mud. Balneotherapy can involve hot or cold water, massage through the movement of water, relaxation or stimulation.

In this study, the authors identified the main touristic capacities of Bihor County through which they performed a statistical analysis regarding the number of locations, the services offered, the average number of tourists, the possibilities of developing tourism in the future and the economic and social contribution to the development of the analysed region.

Keywords: Geothermal energy; balneology, tourism in Romania;

SYNTHESIS AND INVESTIGATION OF STRUCTURAL, OPTICAL, AND THERMAL PROPERTIES OF PVA/MgAl-LDH NANOCOMPOSITE FILM

Khazangul IBRAHIMOVA¹, Abdulsaid AZIZOV¹, Ofeliya BALAYEVA¹,
Rasim ALOSMANOV¹, Faik MAMMADOV²

¹Baku State University, Department of chemistry, 0000-0002-9990-9059

²ANAS Institute of Catalysis and Inorganic Chemistry

Abstract

Recently, the polymer nanocomposite is most popular class of material because of different unique properties improved such as mechanical properties, gas barrier properties, reduced flammability, increased heat distortion temperature, and lower flammability. LDH has known as a new class of the most promising layered materials incorporated into polymer matrices as reinforcing filler. The characteristic that makes LDH suitable is the exchangeable nature of the interlayer anions by suitable oligomeric or polymer anions. Among numerous kinds of LDHs, MgAl-LDHs are the earliest and extensively researched products.

Polyvinyl alcohol (PVA) is a water-soluble polymer frequently used as a colloid stabilizer. The introduction of stabilizers influences the chemical properties as well as the physical properties of semiconductor materials, from stability, solubility, and light emission. In this paper, we report the synthesis of PVA/MgAl-LDH nanocomposite film by a sonochemical method and investigation of its structural, optical, and thermal properties. The results obtained from X-ray, SEM, EDX, UV-Vis, TGA, BET and FTIR spectroscopy experiments are reported.

XRD study shows a basal spacing of PVA/MgAl-LDH nanocomposite increased from 7.694 Å to 8.424 Å and the basal spacing of LDH enlarged after PVA attached to the surface effects. The average size of particles was determined 4.48 nm. The absorption threshold of this composite was about 350 nm. The optical band gap of nanocomposite film calculated as 0.64 eV and 0.9 eV evidence for the presence of LDH in the PVA matrix. The TGA/DTA thermograms of pure PVA film and PVA/MgAl-LDH nanocomposite are compared in Figure 1 (1, 2). The thermograms were taken over a temperature range of 50-800°C.

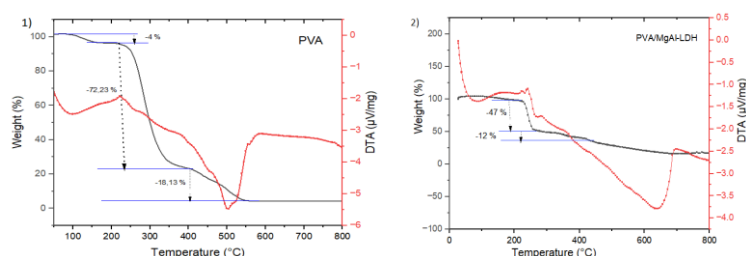

Figure 1. TGA/DTA curves for 1) PVA film; 2) PVA/MgAl-LDH nanocomposite film.

According to TGA thermograms, PVA film undergoes three and PVA/MgAl-LDH two degradation steps. The second degradation step of PVA occurs is (216-404°C) with weight loss of 72.23% which represents the more significant weight loss due to degradation of hydroxyl groups. The PVA/MgAl-LDH nanocomposite shows better thermal stability than pure PVA film.

Keywords: nanocomposite, sonochemical method, thermal properties.

INVESTIGATING ALTERNATIVES TO IODIDE IN SOLAR CELL CHEMISTRY

Associate Professor Dr. Rozina KHATTAK

Department of Chemistry, Shaheed Benazir Bhutto Women University,
Peshawar 25000, Pakistan

Abstract

The recombination mechanism and two electron exchange chemistry of iodide are the reasons why there is a focus on substituting iodide in solar cells to improve stability and efficiency. Two ferrocene derivatives were used as mediators in this study instead of iodide because of their superior one electron exchange chemistry. Acetylferrocene and ferrocenylethanol, were investigated and their electron-exchange mechanisms compared in a mixed solvent system containing 20% dioxane in water. The overall order of reactions for each reactant was determined by examining reactions at constant ionic strength. Ferricyphen served as a sensitizer. Every reaction has a parallel reaction pathway with complex kinetics. Temperature, dielectric constant, ionic strength, pH, and reactant concentration were all considered when developing the rate laws for each reaction.

PRACTICAL APPLICATIONS OF SUGARCANE BAGASSE IN WASTEWATER TREATMENT

Assoc. Prof. Dr Rozina Khattak

**Department of Chemistry, Shaheed Benazir Bhutto Women University, Peshawar
25000, Pakistan**

Abstract

Sugarcane bagasse is a low-cost, environmentally friendly biosorbent for removing organic contaminants. The adsorption of Remazol Brilliant Violet-5R (RBV-5R) dye onto SCB was investigated using EDX and FTIR. The biosorbent's effectiveness was optimized by adjusting parameters such as pH, biosorbent dosage, initial dye concentration, contact time, and temperature. The highest biosorption rate was found at pH 6, with an initial dye concentration of 10 µg/mL being most effective. The study also found that the biosorption of RBV-5R follows Freundlich adsorption isotherms. The study was conducted on textile waste effluent, indicating potential for practical application.

**ADVANCING CROP PRODUCTIVITY THROUGH PRECISION AGRICULTURE:
HARNESSING TECHNOLOGY FOR SUSTAINABLE FARMING PRACTICES IN
SUB-SAHARAN AFRICA**

Olumayowa IYANDA¹

¹Department of Agricultural Sciences, Afe Babalola University, Ado-Ekiti, Nigeria,
Crop Physiology, <https://orcid.org/0000-0002-5340-9884>

Abstract

The agricultural sector in Sub-Saharan Africa faces significant challenges, including food insecurity, climate change, and inefficient resource utilization. Precision agriculture (PA) has emerged as a transformative approach to address these issues by enhancing crop productivity while minimizing environmental impacts. This review explores the application of advanced technologies, such as remote sensing, hyperspectral imaging, and climate-smart techniques, to improve nutrient use efficiency, pest management, and irrigation practices. By focusing on the physiological responses of crops to environmental stresses, this review aims to evaluate how precision agriculture can optimize crop growth, reduce resource wastage, and mitigate the adverse effects of climate variability. The integration of crop physiology with cutting-edge technology offers a comprehensive solution for sustainably increasing crop productivity. Additionally, the review assessed how precision farming can enhance soil health, improve water management, and reduce dependency on chemical inputs. By utilizing technology such as data analytics and real-time monitoring, PA enables farmers to make informed decisions, optimizing crop yields while reducing environmental degradation. The review emphasizes the role of precision agriculture in transforming the agricultural landscape of Sub-Saharan Africa, focusing on long-term sustainability and food security. The integration of modern technologies with traditional knowledge offers a promising pathway to address the region's agricultural challenges, providing a more resilient, productive, and environmentally responsible approach to farming. This review provides valuable insights into how precision agriculture can be a driving force for achieving sustainable agricultural practices in Sub-Saharan Africa.

Keywords: Precision Agriculture, Sustainable Farming, Crop Physiology

HELVA VE ÇESİTLERİ

Araştırma görevlisi: Mehseti SÜLEYMANOVA

Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Felsefe Ve Sosyoloji Enstitüsü

<https://orcid.org/0000-0001-8191-0708>

Özet

Azerbaycan mutfağı dünyanın en zengin mutfaklarından biridir. Bu mutfak zengin yiyecek ve içeceklerin yanı sıra tatlılarıyla da ünlüdür. Bu yazımızda Azerbaycan tatlılarından sadece biri olan helva ve çeşitlerinden bahsedeceğiz. Helvanın Azerbaycan folkloru ve etnografyasındaki rolü farklı bölgelerde karşılaştırmalı olarak araştırılmıştır. Azerbaycan'ın kuzey batı bölgelerine, özellikle Şeki-Zagatala bölgesine daha çok başvurulmaktaydı. Yazıda kullanılan malzemelerin tarafımızdan farklı yıllarda toplandığını vurgulayalım.

Helva farklı niyet ve amaçlarla pişirilir. Bu helvaların törenlerdeki yeri ve öneminden bahsetmeyi düşünüyoruz.

Milli mutfağımızın vazgeçilmezi olan helvanın yeri ne yazık ki giderek daralıyor. Helvanın bir takım çeşitleri (örneğin pirinç helvası, pekmez helvası) artık evlerimizden çıkmıştır. Malt (semeni) helvası pişirenlerin sayısı gün geçtikçe azalıyor. Un helvası, bahsettiğimiz diğer helva çeşitlerine göre konumunu halen korumaktadır. Bunun temel nedeninin cenaze töreninin esas atributlarından biri olduğunu düşünüyoruz. Aslında bahsettiğimiz helva çeşitlerinin tamamı törenlerle ilgilidir. Basitçe o törenin kaybedilmesi, o törenlerde pişirilen yemeklerin de bozulmasına neden oldu. Bölgede bazı helvaların yapımına yönelik törenler halen devam etse de söz konusu tatlılar varlığını sürdürememiştir. Tüm bu nedenler helva ve onun çeşitlerinin öğrenilmesi gerektiğini meydana çıkarıyor. Folklorun bölgeler üzre araştırılması bütünü görmemize imkan sağlıyor.

Anahtar Kelimeler: un helvası, pirinç helvası, pekmez helvası, malt helvası, mutfak, tatlı

**XX ƏSR NƏSRİMİZİN ƏN SANBALLI VƏ ƏHƏMİYYƏTLİ İDEYA-TEMATİK
İSTİQAMƏTİNİ TƏMSİL EDƏN ƏSƏR- “SARƏKÖYNƏKLƏ VALEHİN NAĞILI”**

Günel Hümətova (Pəniyeva) SALEH

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti,

Ədəbiyyatın tədrisi texnologiyası kafedrasının baş müəllimi, fil.ü.f.dok.

Orcid ID:0000-0002-8916-3484

Özet

Məqalədə XX əsrin irihəcimli nəsr nümunələrində qoyulan problemlərin və həmin dövrün nəsr və ədəbi mühitinin ümumi mənzərəsi öz əksini tapmışdır. Qarşıya qoyulan problemlər İ.Əfəndiyevi romanı əsasında arşdırılmış və həmin romanın gənc qəhrəmanblarının taleyi, xarakteristikası və ictimai mühitin onların həyatında oynadığı əsaslı rollar müəyyənləşdirilmişdir.

Açar sözlər: roman, milli dəyər, sevgi, nəsr

XX əsr nəsrimizin ən sanballı və əhəmiyyətli ideya-tematik istiqamətini təmsil edən “Sarıköynəklə Valehin nağılı” romanıdır. Əsəri həm müstəqim mənada, həm də şərti, rəmzi ifadə vasitələri səviyyəsindən oxuyub anlamaq və mənalandırmaq olar. Buradakı bəzi hadisələr, konfliktlər və surətlər çox ustalıqla ümumiləşdirilib, xüsusi ilə şərti və rəmzi ifadə vasitələrindən romanın bədiliyini və təsirliliyinə xələl gətirməkdən istifadə olunub. Burada real və şərti ünsürlər elə əlaqələndirilib ki, onlar romanın bədii materialında və kompozisiyasında bir-birindən ayrılıb seçilmir. Əsərin adında əksini tapmır, nağıl xətti çılpaq şəkildə görünür. Nəinki görünür, həm də maraqlı hadisə və konfliktlərlə zəngin olan fabulanın müxtəlif düyünləri və ünsürləri arxasında davam edərək real hadisələrin məns və mahiyyətə dərinə başa düşülməsinə böyük kömək edir. Bu roman dinamik, çox yığcam, belə demək mümkünsə, miniatür romandır. Yazıcının müasir həyata cəsarətli müdaxiləsini görürük. Eyni zamanda ehtiraslı yaradıcılıq axtarırlarının, dərin ümumiləşdirmələrinin nəticəsidir. Oxucu burada fəhlə həyatının sevinc və fərəhlərini, onun heyrətamiz romantikasını görür. Beləki, romanda gənclərin təşəbbüsü və yaradıcılıq axtarırları ilə tanış olan oxucu həyatda baş verən hadisələrlə gənclərin həyatdan gözlədiklərini təbii boyalarla verildiyinin şahidi oluruq. Romanın əsas qəhrəmanlarından olan Camalın qayğıkeşlik və müdriqliyinin, səmimilik və mehribanlığını bizim günlərimizin səciyyəvi hadisəsi kimi qiymətləndirir. Hər an cavan fəhlələrin səsinə, ürək döyüntüsünü eşidir. Onların başına gələn hadisələrə inanır, bu hadisələri axıra qədər maraq və intizarla izləyir. Camal romanda müsbət gənc obrazlar sırasına daxildir. Onun gənc olmasına baxmayaraq. Öz işini görməklə yanaşı tikintidəki işçilərlə, fəhlələrlə səmimi dostluğu və bu münasibətdə özünü yüksək deyil də onlardan biri kimi aparması hadisələrdə milli dəyərlərin üstün olması və sovet qəhrəmanı, müsbət qəhrəman fiqurundan deyildə nəcib insan duyğularının əksini görürük. Milli mentalitet və milli dəyərlərin görünməsi əsərə multikultural münasibətdən yanaşılması və təhlil obyektinə o yöndən yanaşılmasına əsas verir. Bu münasibətlərin əksi Camalın fəhlələrlə bir yerdə yemək yeməsi, bir yerdə əylənməsi, yeri gələndə, gücü çatandan problemlərinin həllərində bir yerdə tapmağa çalışır. Valehin haqsız tutulduğuna o qəlbən inanır və onun işinə yenidən baxılması üçün ilk təşəbbüsü və ilk ərizəsində o yazır. Camal eyni zamanda Valehlə Sarıköynəyin aralarında olan böyük məhəbbəti görür və onların sevgisinə böyük qiymət verirdi. Məhz, ərizələri şəhərə aparmaq lazım gələndə də o,

Sarıköynəyi də götürmək istədiyini qiymətləndirib, onun getməyini daha yaxşı olacağını bildirirdi. Camal əsərdə özünü tikintidə işləyən fəhlələrin sərt, qəddar, cani bir rəisi kimi yox, yaxın bir dostu kimi biruzə verirdi. O, işlədiyi tikintinin hər bir fəhləsini öz yaxını, doğması, qardaşı, bacısı, hətta balası kimi bilib, onların qayğısına qalırdı. Qarlı gündə Valeh, Sərvər, Eldar, Zeynalın tikinti materialı gətirmək üçün getdiklərində çox həyəcan keçirir və Sarıköynəklə bərabər həsrətlə onları gələnə kimi gözləyir. Camal onlardan yaşca 3-4 yaş böyük olmasına baxmayaraq onlara qarşı bir ata qayğısı. Ata nəvəsi bəsləyirdi. Roman çoxplanlı, çoxsurətlidir. Əvvəlcə tikintidə, sonra Sabir savxozunda, daha sonra Bakıda Valehlə Sarıköynəyin müxtəlif adamlarla, yaxşı və pis insanlarla rastlaşmaları əks olunur. Onların əksəriyyəti epizodik surətlərdir. Amma yazıçının ustalıqla seçdiyi bir-iki təfərrüat, dillərindən eşitdiyi bir neçəsöz onların həyat yolu, əxlaqı qənaətləri haqda aydın təsəvvür yaradır. Məcidov və onun ailə üzvləri, Simuzər və Baləlini. Zabitə və anası, Gülbala, Vəli və onlarca başqa surətlər yadımızda qalır, taleləri həyata münasibətlərinin mahiyyəti ilə bizi düşündürür. Romanın gənc qəhrəmanları uşaq evində böyümüşlər. Dünya görüşləri, əxlaqı qənaətləri məktəbdə, əmək kollektivinin də formalaşmış cavanlar öz həyatlarından, işlərindən razıdırlar, sabaha ümidlə baxırlar. Səmimi qayğıkeş dostlar var. Çətinlikləri, uyöunsuzluqları da yumor hissi ilə qarşılayır, səylə, namusla işləyirlər. Əmindirlər ki, heç bir qaya onların yolunu kəsə bilməz. Müəllifin, bir sıra amillərin vəhdəti ilə şərtlənən ustalığı sayəsində oxucu onların məhəbbətlərinin gücünə, iradələrinin yenilməzliyinə inanır. İti sənətkar müşahidəsinin, insan psixologiyasına bələdliyin məhsulu olub. Yerində işlədilər yığcam və mənalı təfərrüatlar bu hissini doğub möhkəmlənməsinə kömək edir.

Romanın əsas surətlərini, o cümlədən gəncləri canlandıran İ.Əfəndiyev bunu da nəzərə çatdırır ki, uşaqlığın əvəssiz nemətindən. Valideyn nəvəsişindən məhrum olmuş cavanların ömrü qayğıdan, həsrət və çətinliklərdən xali olmamışdır. Lakin yaşadıkları cəmiyyətdə hökm sürən mənəvi müəllimləri onlarda öz güclərinə, mənəvi təmizliyin qüdrətinə dərin inam tərbiyə edə bilmişlər. Gənclər əmindirlər ki, Vətəndaşın hüququnu tapdamaq, onun ləyaqətini təhqir etmək olmaz. Ona görə də təsadüf nəticəsində başqa bir mikrialəm - Sabir adına sovxozda düşəndə, ilk baxışda onlara dəxli olmasa da, qanunsuzluğa dözmür, yoldaş Məcidova və oğlu Rövşənə onların iddialarına, əxlaqı mövqələrinə qarşı çıxmağı özlərinə borc bilirlər. Valeh, Sarıköynək, Sərvər, Zeynal, Eldar və prokror Muradzadə tikinti rəisi Camal birlikdə Məcidova qarşı çıxdılar və onların haqsız, iyrenc, rüşvətxor olduğunu açıdılar və ona layiqli cəzalarını verdilər. Məhz elə bu da gənclərin qələbəsinin ilk addımı idi. Başqa əsərlərində olduğu kimi burada da məhəbbət yazıçının əsas mövzusu, gənclər isə qəhrəmandır. Bədii əsərin bu iki həlledici amili romanın lirik-romantik üslubunun yaranmasını şərtləndirir. Məhəbbət bir sıra mühüm sosial problemlərin həlli üçün yol açır, gənc qəhrəmanların arzu və diləkləri, onların xəyalları. Ürək dünyası ilə bağlı olan əməlləri bədii problemin həllinə romantik bir ruh aşılrayır, qəhrəmanların emosional özünüifadələri bədii təsvirin ümumi fonunda üstünlük təşkil edir, onların lirik-romantik hissələrinə geniş meydan verilir. Nəticədə iki cavanın - Sarıköynəklə Valehin məhəbbət dastanı yaranır. Bu dastanda məhəbbət hər şeyə, hər çətinliyə üstün gəlir, heç bir qüvvə onun qarşısında tab gətirmir. Qəhrəmanlar məhəbbət-qəhrəmanlıq nağıllarımızda, ətrafdakı bütün bəd əməlli qüvvələri yandırıb yaxa-yaxa, məğlub edə-edə məqsədə doğru - gələcəyə doğru irəliləyirlər. Həyat yoluna yenidən düşmüş təcrübəsiz, bərkdən-boşdan çıxmamış, çətinliklərlə üzlaşmamış gənclərin yanlış məhəbbəti yox onların həyatdakı mövqələri, arzuları, onları gələcəklə bağlayan əməlləri ilə bağlı vüsətli xəyal müəllifin üslubunun lirik-romantik istiqamətini müəyyənləşdirməkdə iştirak edən əsas keyfiyyətlərdəndir. Gənclik və xəyal, gənclik və gələcək İ.Əfəndiyevin yaradıcılığı üçün səciyyəvi mövzulardandır. Müasir təsərrüfatçı özünün gündəlik fəaliyyətində bir - biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olan mürəkkəb amillərlə hesablaşmalıdır. Məcidov isə *“qoy bizdən sonra daşqın olsun” (İ.Əfəndiyev, 1980)*

*prinsipi ilə işləyərək, ancaq bu günü. ən yaxən yekunu nəzərdə tutduğundan qadınların əməyini yüngülləşdirmək böyüməkdə olan nəslin sağlamlığı qayğısına qalmağ haqda düşünür...Zəruri olan yasli tikdirməkdənsə. Vəsaiti klub tikintisinə yönəldir.Çünki, başqa savxozlarda hələ klub tikilməmişdir. Məcidov “birinci olmaq” istəyi ilə heç bir qəsəbədə tikilməyən klubu ilk bu tikdirdi. Hər gün onun ailəsində qonaqlıq olur. İki maşını, dəm-dəsgahı adamların ondan qorxması da öz yerində”. Romanın gənc obrazların bütün bunlar təccüb hissi doğururdu. Romanda bir ziddiyyəti ifadə edən fikirlər həm ictimai məzmun həm emosionallıq həm də gənc vətəndaşların ruhi aləmində yaranan vəziyyət baxımından dəqiq ifadə olunmuşdur.Bütün bu olanlar Sarıköynəklə Valehi çox maraqlandırır.Valeh Məcidova qarşı qəlbində kin bəsləsədə onun işlərini açmağa belə fikir yox idi. Lakin Məcidovun Valehin üstünə şər atdırıb tutdurması hər şeyi dəyişdi.Gənclər Məcidovun zorakılıqlarına qarşı çıxıb onu məhv etdilər. Valehin, Sarıköynəyin, onların dostlarının Məcidovun qabağın susmamasından qorxub geri çəkilməmələri **yenı insanın** qələbəsi idi. “*Surətlərin təbilyi və inandırıcılığı hərəkətlərinin əsaslığı romanın müvəffəqiyyətini müəyyənləşdirən amillərdəndir. Sarıköynəkl də , Valeh də 70- ci illər nəsrinin məhsulu olan orijinal surətlərdir. Ədib onların fərdiyyətini nəzərə çapdırmaq üçün elə dəqiq və tutumlu təfərrüatlar tapmışdır ki, hər iki surət şəxsiyyət kimi yadda qalır” deyə Yəhya Seyidov öz məqaləsində İ.Əfəndiyevin həmin romanda yaratdığı gənc obrazların xüsusiyyətini və digər qəhrəmanlardan seçildiyini bildirir.*” (Seyidov, 1979)*

Maddi cəhətdən müstəqil əxlaqi görüşlərin kollektivdə və ailədə rəftarları ilə qabaqcıl müasirlərimizi təmsil edən gənclərdə xalqımızın əsərlərin sınağından çıxmış gözəl əxlaqi keyfiyyətlər yaşayır. Müəllif Valehin mərd babaların ənənələrinə bağlılığını qarbatmağa nail olmuşdur.Eyni zamanda sosialist həyat tərzinin yetişməsi, kommunist əxlaqlınl təmsilçisidir. Valeh bir dəfə etiraf edir “*heç bir müvəffəqiyyətin axıra qədər məni sevindirə bilməz*” Bu hiss təbidir, çünki zəhmətlə, inad və dözümlə fəth edilmiş yeni zərbədə n sonra genişlənən üfük daha əhatəli olduğı kimi. Həll edilmiş vəzifələr də yeni vəzifələr irəli sürür.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Əfəndiyev, İ. Sarıköynəklə Valehin nağılı / İ.Əfəndiyev. – Bakı: Gənclik, -1980. – 326 s.
2. Seyidov, Y. İ. Sarıköynəklə Valehin nağılı: [eyniadlı roman haqqında] /Y.Seyidov //Ulduz.- 1979.- №1.- S.30-34. 1980

**“SARƏKÖYNƏKLƏ VALEHİN NAĞILI” ROMANININ BAŞ QƏHRƏMANI VALEH
OBRAZININ XARAKTERİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ**

Günel Hümətova (Pəniyeva) SALEH

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti,

Ədəbiyyatın tədrisi texnologiyası kafedrasının baş müəllimi, fil.ü.f.dok.

Orcid ID:0000-0002-8916-3484

ÖZET

Romanın əsas surətlərini, o cümlədən gəncləri canlandıran İ.Əfəndiyev bunu da nəzərə çatdırır ki, uşaqlığın əvəssiz nemətindən. Valideyn nəvazişindən məhrum olmuş cavanların ömrü qayğıdan, həsrət və çətinliklərdən xali olmamışdır. Lakin yaşadıkları cəmiyyətdə hökm sürən mənəvi müəllimləri onlarda öz güclərinə, mənəvi təmizliyin qüdrətinə dərin inam tərbiyə edə bilmişlər. Gənclər əmindirlər ki. Vətəndaşın hüququnu tapdamaq, onun ləyaqətini təhqir etmək olmaz. Ona görə də təsadüf nəticəsində başqa bir mikrialəmə- Sabir adına sovxozda düşəndə, ilk baxışda onlara dəxli olmasa da, qanunsuzluğa dözmür, yoldaş Məcidova və oğlu Rövşənə onların iddialarına, əxlaqi mövqelərinə qarşı çıxmağı özlərinə borc bilirlər. Valeh, Sarıköynək, Sərvər, Zeynal, Eldar və prokror Muradzadə tikinti rəisi Camal birlikdə Məcidova qarşı çıxdılar və onların haqsız, iyrənc, rüşvətxor olduğunu açdılar və ona layiqli cəzalarını verdilər. Məhz elə bu da gənclərin qələbəsinin ilk addımı idi. Başqa əsərlərində olduğu kimi burada da məhəbbət yazığının əsas mövzusu, gənclər isə qəhrəmanıdır. Bədii əsərin bu iki həlledici amili romanın lirik-romantik üslubunun yaranmasını şərtləndirir. Məhəbbət bir sıra mühüm sosial problemlərin həlli üçün yol açır, gənc qəhrəmanların arzu və diləkləri, onların xəyalları. Ürək dünyası ilə bağlı olan əməlləri bədii problemin həllinə romantik bir ruh aşılıyır, qəhrəmanların emosional özünüifadələri bədii təsvirin ümumi fonunda üstünlük təşkil edir, onların lirik-romantik hisslərinə geniş meydan verilir. Nəticədə iki cavanın- Sarıköynəklə Valehin məhəbbət dastanı yaranır. Bu dastanda məhəbbət hər şeyə, hər çətinliyə üstün gəlir, heç bir qüvvə onun qarşısında tab gətirmir. Qəhrəmanlar məhəbbət-qəhrəmanlıq nağıllarımızda, ətrafdakı bütün bəd əməlli qüvvələri yandırır yaxa-yaxa, məğlub edə-edə məqsədə doğru –gələcəyə doğru irəliləyirlər. Həyat yoluna yenidən düşmüş təcrübəsiz, bərkəndə-boşdan çıxmamış, çətinliklərlə üzləşməmiş gənclərin yanlış məhəbbəti yox onların həyatdakı mövqeləri, arzuları, onları gələcəklə bağlayan əməlləri ilə bağlı vüsətli xəyal müəllifin üslubunun lirik-romantik istiqamətini müəyyənləşdirməkdə iştirak edən əsas keyfiyyətlərdəndir.

Valeh İ.Əfəndiyevin qələmə aldığı gənc qəhrəmanlardan biridir. 18 yaşlı tikintidə işləyən sürücüdür. Heç bir qohumu, əqrabası yoxdur. Təkcə 17 yaşlı nişanlısı Sarıköynəkdən başqa. Onlarda 7-8 yaşlarında uşaq evində tanış olmuşdular. Əvvəlcə dostluq məhəbbəti sonra gənc qız-oğlan sevgisi yaranmışdır aralarında. Bu məhəbbət də innları bir-birlərinə möhkəm bağlarla birləşdirmişdir. Həmçinin Valeh sürücü yoldaşlarını da özlərinə dost hesab etmişdilər və beləliklə Valehin bioloji olmayan ailəsinin yerini yeni tanıdığı insanlarla dolmuşdu. Bu da yeni münasibətdə yeni bağların və yaranan sevginin əsas göstəricisi idi.

Əsərin əsas baş qəhrəmanı olan Valeh obrazını yazıçı həyatdan aldığı və ümumiləşdirdiyi xarakterlər əsasında yaratmışdır. Yazığının 70-ci illərdə görmək istədiyi və

dövrün irəli sürdüyü şəraitdən doğan xarakterlərin formalaşdığı obrazı Valeh güclü, ağıllı, dərin düşüncəyə sahib olan məhəbbətdə və dostluğunda vəfalı gəncdir. 70-ci illər nəsrinin yeni qəhrəmanları olan mübariz və haqsızlığa dözməyən xarakteri özündə ehtiva edən gənc obrazına malik olan xarakterik xüsusiyyətləri Valehdə cəmləyərək yazıçı dövrün və ictimai mühitin artıq təsirinin azaldığını və hisslərdən doğan üsyanın var olmasının göstəricisi idi. Bu obraz tək öz ədaləti üzərində mübarizə aparmır, yanındakıların və şahidi olduğu bütün haqsızlıqlar üzərində mübarizə aparmaqla yeni xarakterlərin ədəbiyyata gətirilməsini göstərir. Rövşənin günahı olmayan Tat Musanı döyməsi səhnəsində susmayan Valeh obrazı mübarizəni özü apararaq Rövşəni döyür və bu haqsızlığa göz yummayaraq özünün nələr gözləməsinin belə fərqi varmadan haqqın yerini tutmasını təmin edir. Lakin bu çür nümasibətin özü də yalnız olduğu və haqqın zor tətbiq etməklə deyil də qanun və sülhyolu ilə həll edilməsinin doğruluğun bildirmək üçün o epizodun təsviri əsas mənzərəni yaradır. Aciz kəndlinin güclü canıdan qorunmasını təmin edir.

Camal müəllimi yola salıb qayıdanda iki canının onları aldadıb meşəyə aparması və Valehin onları böyük bir qəhrəmanlıqla tutub gətirməsi. Yazıçı tərəfindən çox ustalıqla təsvir olunubdur. Valeh haqsız tutulmasını və Məcidovun etdiyi cinayətlərin üstünü açır və Məcidovlar ailəsini tezliklə unudur. Lakin olmuşlar ciddi suallar irəli sürür. Onu bu suallar əsnasında və olanlardan irəli gələrək düşündürməyə vadar edir *“hey fikirləşirdim ki, niyə gərək insan varlanmaq üçün bu qədər ağır cinayətə, saxtakarlığa əl atsın! Niyə gərək qudursun? Bəs Fikrətin, Əlinin dedikləri harda qalıb?”* bunun cavabında isə biz Fikrət müəllimin söylədiklərinə nəzər yetirsək əsərin və qəhrəmanın daxili aləmini və əsas qayəsini anlamağa şəraitin yarandığını görərik : *“Pis hərəkəti bağışlamayın! Artıq kicik də olsa həyat məktəbi keçmiş Valeh müəllimin sözlərini belə tamamlayır. Bax buna varam! Adamlara pislik edənlərin nəfəsini kəsmək lazımdır.”*

Müəllifin dərin rəğbətlə, ehtiram və məhəbbətlə canlandığı mübariz müasir gəncimizin olan Valeh ancaq gəncliyinə, hisslərinə, gücünə güvənən olmayıb. O hətta ətrafında baş verənlərin mahiyyətinə varmağa cəhd edərək düşünən bir qəhrəmandır. Başına gələnlər ona öyrədir ki, *“...həyat bizim məktəb pəncərəsindən gərdüyümüz kimi təkə Fatma nənənin hanasından əlvan rənglərdən ibarət deyil. Həyatda yırtıcılar, əclaflar da var..”* və belələri ilə mübarizəni özünün vətəndaşlıq insanlıq borcu kimi qəbul etdiyindən ön səngərdə olmaq üçün ali hüquq təhsili almaq qərarına gəlir. Məhz imtahan vermək üçün Bakıya yollanır və artıq həyat yolunun ən çətin asanasında olduğunu dərk edərək kövrək hisslərlə dostlarından, keçmişindən ayrılıb yeniliyə doğru irəliləyir ki, bu da yazıcının təhsil, ideya və gələcək planları uğrunda irəliləyən gəncin obrazının bədii əksini ifadə edir.

Açar sözlər: roman, gənc qəhrəman, obraz, xarakter

**THE INTANGIBLE HERITAGE OF LIVIAS (ASHAB AL-AYKEH) IN LIVIAS
JORDAN VALLEY –SOUTH LEVANT**

Prof. Dr. Mohammed WAHEEB

Hashemite University, Queen Rania College of Tourism and Heritage, Department of
Sustainable Tourism,

Abstract:

The civilization of the Ashab Al-Aykeh is still a challenge for archaeologists, history, anthropology, heritage and religions, the reason for this is that the amount of effort exerted in scientific research and field studies is still limited. Muslim archaeologists are still unable to link the Quranic miracle and archaeology in a comprehensive and detailed manner. Studies are still in the initial stages, despite some publications and articles that research the history of the place according to the text of the Quranic verses. Today, in light of the development in the field of artificial intelligence, we find that science has become advanced at an amazing speed, taking with it many sub-division of sciences that support archaeology and cultural heritage. Since the emergence of archaeology, scientists have been striving to improve the fields of scientific research associated with it, such as archaeological surveys, field excavations, maintenance, restoration, and scientific data publication. Those who follow the results of archaeological discoveries in the world notice the acceleration in the results of field excavations and the increasing accuracy of the outputs, which opened new horizons for researchers to reach important results in a short time, promising further development in light of the use of artificial intelligence techniques.

This research aims to identify another aspect of the evidence supporting the material scientific evidence and proofs, as the intangible heritage began to provide evidence and proofs that enabled researchers to reach rapid results, and therefore, if the tangible and intangible evidence meets in a place or site, it will be a step towards obtaining accurate results based on the rules of scientific research and the oral heritage passed down through generations until the present era. The scientific research team started collecting intangible heritage in the southern Shuna area in the Jordan Valley to support the physical evidence that indicates that the home of the Ashab Al-Aykeh are the civilization that was associated with the city of the Prophet Shu'ayb in the late Bronze Age, and a robust methodology was adopted to reach the most accurate research results. We find that the majority of the respondents focused on the fact that the area represents a burning area due to fire and the prevalence of black & basalt rocks of various types, indicating the torment that afflicted the area and included the residents. Where black stones spread, covering the southern and eastern slopes in the form of a belt that envelops the entire area except for the western and northern sides where the Jordan River and Wadi Nimrin are located, respectively. The records of the official government Land Survey Directorate still bear the name Al-Muhtarjeh (The Burning Area) .Also the presence of the shrine of the Prophet Shuaib adjacent to the area has added strong and bright evidence of the presence of the Prophet Shuaib in this area, and then his death and burial in it. The local community of nearby Salt city used to hold annual rituals in the shrine campus that were still ongoing till several years ago. The local community also deals with the story of the destruction that affected the area in light of the results of archaeological excavations carried out by an American mission from (Holy Trinity

University), which indicated that a gas planet had exploded over this area and caused mass destruction led to the burning and both smelting and melting of everything, even humans. Residents indicate that this destruction is the result of the destruction of the Ashab Al-Aykeh village, but not Sodom & Gomorrah of Prophet Lot, which is located in the southern Jordan Valley (Ghor es-Safi) but not in the central Jordan Valley Area. The reason for the explanation of the Holy Trinity University Mission is their reliance on the Old Testament, as the story of Ashab Al-Aykeh people is not mentioned in the Bible, while the story of Prophet Lot is mentioned in the Bible. They linked the story to Livias, even though the story & incident was being in the southern Jordan Valley, as mentioned above. The local community also refers in their stories about the box-shaped tombs (dolmens) that exist in their area and are associated with ancient civilizations, including Ashab Al-Aykeh. Some archaeologists argue that these tombs were built for the major owners of the agricultural lands for which the region is famous in light of the remarkable abundance of water from springs & running valleys. Researchers concluded that the Ashab Al-Aykeh was primarily agricultural civilization depended on the abundance of water, rich soil, & suitable weather condition. Perhaps it is appropriate to say that the intangible heritage evidence of the existence of Ashab Al-Aykeh civilization in Livias is numerous and varied and promises more once research field operations is completed.

Keywords: Intangible, Heritage, Local Community, History, Quran, Cultural Heritage.

**PERSONALIZING THE BROKEN WINDOWS THEORY: EXPLORING FEMALE
VICTIMIZATION AND THE SOCIAL TRIGGERS OF CRIME**

Nishani RANAWEERA

**Department of Criminology and Criminal Justice, University of Sri Jayewardenepura,
Sri Lanka**

School of Global Studies, Thammasat University, Bangkok, Thailand

The Broken Windows Theory, introduced by James Q. Wilson and George L. Kelling, highlights how visible signs of disorder, such as broken windows, can foster environments conducive to criminal activity. Expanding this concept, the present study explores how the theory can be personalized to address individual-level vulnerabilities, particularly focusing on female victimization. Just as the physical disorder can attract criminal behaviour, personal “broken windows”, such as visible possessions, behavioural patterns, or overshared information, can inadvertently make individuals targets for crime. This research examines how life choices and routine activities, or sharing unnecessary personal information on social media, invite criminal activity, mirroring the dynamics of environmental disorder described in the original theory. Through a review of existing literature on criminology, victimization, and gendered risk factors, this study synthesizes evidence to understand how personal behaviors and societal expectations contribute to victimization. Women face heightened risks due to gendered societal roles that often amplify their perceived vulnerabilities. The findings reveal a strong connection between visible indicators of wealth or carelessness and the perception of vulnerability by potential offenders. For instance, accessories such as flashy jewelry or unprotected social media accounts that expose travel plans or financial status can act as subtle cues, attracting criminals. This phenomenon aligns with the environmental triggers outlined in the Broken Windows Theory, emphasizing that disorder, whether physical or personal, increases opportunities for crime. The study also underscores the need for practical strategies to mitigate these risks. Women are encouraged to take proactive measures, such as securing personal information online, avoiding conspicuous displays of wealth, and practicing situational awareness in public spaces. At a community and policy level, the study advocates for gender-sensitive urban safety initiatives, including awareness programs, community policing, and infrastructure improvements designed to reduce crime risks. These measures aim to empower individuals while fostering safer environments. By adapting the Broken Windows Theory to individual experiences, this study bridges theoretical criminology with actionable insights into female victimization. It highlights the importance of recognizing and addressing everyday behaviors that inadvertently create vulnerabilities, offering both theoretical and practical contributions to reducing victimization. Ultimately, this research provides a framework for understanding and mitigating risks, ensuring that individuals and communities can work together to promote safety and resilience in a rapidly evolving social landscape.

Keywords: *Broken Windows Theory, Crime Prevention, Female Victimization, Gendered Vulnerabilities, Social Triggers*

**INVESTIGATING EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT: INSIGHTS
FROM FUTURE EDUCATORS, TEACHING APPROACHES, AND
IMPLEMENTATION CHALLENGES**

Zohaib Hassan SAIN

Superior University, Pakistan

Abstract

Education for Sustainable Development (ESD) is essential for tackling modern environmental, social, and economic challenges. This study examines the perspectives of prospective teachers, their teaching strategies, and the obstacles they face in implementing ESD in Pakistan. It explores educators' understanding of ESD, their approaches to embedding sustainability in teaching, and the barriers to successful implementation. Using a qualitative research design, the study involved semi-structured interviews with 12–15 prospective teachers and document analysis of teacher education curricula. Thematic analysis, based on Braun and Clarke's (2006) framework, revealed key findings. While prospective teachers acknowledge ESD's importance, their understanding is largely centered on environmental aspects, with limited consideration of social and economic dimensions. Active learning strategies, including case studies and group discussions, were commonly employed. However, challenges such as inadequate training, limited institutional support, and scarce resources hinder effective implementation. The findings highlight the need for specialized teacher training, adaptable curricula, and stronger institutional backing to equip educators with the skills to effectively integrate ESD. Addressing these challenges can promote critical thinking, problem-solving, and sustainability-focused mindsets in learners.

Keywords: Implementation Challenges, Pedagogical Approaches, Prospective Teachers.

HISTORY OF CREATION OF SATIRE IN CLASSICAL AZERBAIJANI LITERATURE

Ulduz Fərhad QƏHRƏMANOVA

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti, “Ədəbiyyat” kafedrasında baş müəllim

Orcid ID: 0009-0003-4418-9319

Klassik Azərbaycan ədəbiyyatında satiranın yaranma tarixi

Abstrakt: Məlumdur ki, satirik poeziyanın kökündə bir sıra poetik şeir şəkilləri durur ki, bunlardan geniş işlənmiş forması təmsil və həcv yaradıcılığıdır. Azərbaycan satirik poeziyasının təşəkkülündə təmsil yaradıcılığı həcvlə yanaşı inkişaf etmişdir. Sənətkarlar sanki təmsildə rəmzlərlə deyə bilmədiklərini daha kəskin şəkildə həcv janrında ifadə etmişlər. Şərq ədəbiyyatında, o cümlədən, Azərbaycan ədəbiyyatında satirik gülüşün tarixi həcv şəklində meydana çıxmışdır. “Həcvlikdən ictimai satiraya keçid dövrü türk satirasının ikinci mərhələsidir”. (2, 45) Elə bu hökmü Azərbaycan ədəbiyyatına da aid etmək olar. Hətta XIX əsr məclislər dövründə də məclis şairləri arasında nəzirəçiliklə yanaşı, həcv də geniş yayılmışdır.

XIX-XX əsrlərdə satira aparıcı bir sahəyə çevrilmişdir. Azərbaycan ədəbiyyatında satiranın tədqiqinə əsasən XX əsrdən başlanmışdır. Satira Avropada antik dövrdən başlayır. Bu, antik komediyalardan, Ezop təmsillərindən, Apuleyin təmsil və lətifələrindən, parodiyalardan irəli gəlir. Dünya ədəbiyyatında satiranın əsl inkişafı XIX əsrdən başlayır.

Azərbaycan ədəbiyyatında satira bir ədəbi cərəyan kimi XIX əsrin I yarısında 1830-cu illərdən inkişaf etməyə başlayır. Azərbaycan poeziyasında satirik cərəyanın yaranma və inkişaf səbəbi xalq azadlıq hərəkatının qüvvətlənməsidir. Belə ki, XIX əsrin I rübündə Azərbaycanın Rusiya tərəfindən işğalından sonra çar bürokratik üsul-idarəsinin sisteminə xas olan dözülməz ictimai nöqsanlar yarandı. Belə ki, Azərbaycanın qəza və vilayətlərində qanunsuzluq, özbaşnalıq, rüşvətخورluq, süründürməçilik, hərəmərclik hökm sürməyə başlamışdı. Ölkənin bütün ictimai təbəqələri arasında çar bürokrat üsul-idarəsinə, hakimlərinə, məmurlarına qarşı kəskin etiraz hissi doğurdu. 1830-1840-cı illər Azərbaycan ədəbiyyatında satirik poeziyanın formalaşması və inkişafı səbəbləri:

- Çarizmin müstəmləkəçilik siyasəti
- Təhkimçi qanun-qaydaların həyata keçirilməsi
- Şüurlarda mütərəqqi ideyaların oyanması
- Milli-mənəvi dəyərlərin aşağılanması
- Milli ağalar, bəylərin çar məmurları ilə iş birliyi quraraq xalqa sərt rəftarı, hədsiz zülmü
- Xalqı cəhalətdə saxlamağa çalışan cəhalət, mövhumat təbliğatçıları, yalançı din aşıqlarının gülünc hərəkatları və s.

Açar sözlər: Klassik, Azərbaycan ədəbiyyatı, satira, nümayəndələr

Abstract: It is known that at the root of satirical poetry lies a number of poetic images, of which the widely developed form is representation and satirical creativity. In the formation of Azerbaijani satirical poetry, representational creativity has developed along with satire. Artists expressed what they could not say with symbols in the representation more sharply in the genre of satire. The history of satirical laughter appeared in the form of satire in Eastern literature, including Azerbaijani literature. "The period of transition from comedy to public satire is the second stage of Turkish satire". (2, 45) This sentence can also be attributed to Azerbaijani literature. Even during the 19th century majlis period, hajv was also widespread among majlis poets, along with Nazirism.

In the 19th and 20th centuries, satire became a leading field. The study of satire in Azerbaijani literature began in the 20th century. Satire dates back to antiquity in Europe. It comes from ancient comedies, Aesop's fables, Apuleius' fables and anecdotes, and parodies. The real development of satire in world literature begins in the 19th century.

In Azerbaijani literature, satire as a literary trend begins to develop in the first half of the 19th century from the 1830s. The reason for the emergence and development of the satirical trend in Azerbaijani poetry is the strengthening of the people's liberation movement. Thus, after the occupation of Azerbaijan by Russia in the first quarter of the 19th century, intolerable social defects characteristic of the system of the tsarist bureaucratic administration appeared. Thus, lawlessness, arbitrariness, bribery, procrastination, and wastefulness began to reign in the districts and provinces of Azerbaijan. Among all social strata of the country, there was a strong feeling of protest against the tsar's bureaucratic administration, judges, and officials. Reasons for the formation and development of satirical poetry in the Azerbaijani literature of the 1830s-1840s:

- Colonial policy of Tsarism
- Implementation of subordinate laws and regulations
- Awakening of progressive ideas in consciousness
- Degradation of national and moral values
- Harsh treatment of the people, excessive oppression of the national lords and gentlemen by establishing cooperation with the tsar's officials
- Ignorance, superstition propagandists, false religion lovers trying to keep people in ignorance, ridiculous actions, etc.

Keywords: Classical, Azerbaijani literature, satire, representatives

Əsl sənətkar sifarişi həyatdan, real gerçəkliklərdən alır. Klassik satira ustaları məhz yazılı ədəbiyyatda yetişmişdir. XIX əsrdə Azərbaycan ədəbiyyatında satiraya zəmin yaradan bu dövrdə təşəkkül tapan Azərbaycan tənqidi realizmi idi. Çünki Azərbaycan ədəbiyyatında satira realizmə digər yaradıcılıq metodlarının hamısından daha doğma olmuşdur.

Klassik Azərbaycan ədəbiyyatına nəzər saldıqda ictimai ədalətsizliklərə qarşı etiraz notları Xaqaninin, Nizaminin, Nəsiminin, Füzulinin və b. sənətkarların yaradıcılığında bu və ya digər şəkildə, əsasən həvsiyyələrdə özünün bədii ifadəsini tapmışdır. Ancaq hər hansı etiraz və ya ictimai haqsızlıqlarla barışmazlığını satira adlandırmaq düz deyil. Bu etiraz və narazılıq, barışmazlıq milli ədəbiyyatımızda satiranın inkişafında sadəcə olaraq müəyyən bir rol oynamışdır. Satira və gülüş bütün dövrlərdə şifahi və yazılı ədəbiyyatda bu və ya başqa formada özünü göstərmişdir. Satiranın yazılı (klassik) ədəbiyyatdakı janrları: satirik aforizm, satirik

rübai, satirik qəzəl, taziyanə, parodiya, felyeton, pamflet, komediya, satirik minatür, satirik hekayə, satirik povest və roman, poema, həcvlər və s.

XVII-XVIII əsrlərdən etibarən Azərbaycan ədəbiyyatında başlayan milliləşmə, demokratikləşmə meyilləri XIX əsrdə artıq ciddi-ictimai mədəni hadisəyə çevrilir. Bu dövrdə maarifçilik ideyaları əslində ideya-estetik meyarlara çevrilir. Köhnə, vaxtı keçmiş ənənələrə qarşı çıxan maarifçi düşüncə yeni əxlaqi ideyalar irəli sürür, bəlalardan qurtuluş yolunu maariflənmədə görürdülər.

Satiranın ortasında həmişə tragediya yaşayır. Əslində tragizmi özündə ehtiva edən satira, bədii gülüş, komiklik, istehza, kinayə ədəbiyyatımızda tənqid ifşa vasitəsi kimi XIX əsrdən başlayır. Bu qiymətli örnəklər ilk maarifçi sənətkarlar A.Bakıxanov, M.Ş.Vazeh, Q.Zakir və b. yaradıcılığında üzə çıxır. “Satira üçün vacib olan gülünclük var idi, ancaq gülüş yox idi. Burada tənqid kədərlə, təəssüflə müşayiət olunur”. (5, 56)

XIX əsrdə Azərbaycan ədəbiyyatında yaşayıb-yaratmış satirik şairlərin əksəriyyəti həcvlərdən ictimai-satiraya keçmişlər. Həcv Azərbaycan ədəbiyyatında ictimai satiranın ilk rüşeymidir. Çünki həcv yazanların əksəriyyəti XIX əsrdə ictimai satiraya keçdilər. Komik və satirik əsərlər orta əsrlərdən başlayaraq həcv formasında inkişaf etmişdir.

Məlumdur ki, satirik poeziyanın kökündə bir sıra poetik şeir şəkilləri durur ki, bunlardan geniş işlənmiş forması təmsil və həcv yaradıcılığıdır. Azərbaycan satirik poeziyasının təşəkkülündə təmsil yaradıcılığı həcvlə yanaşı inkişaf etmişdir. Sənətkarlar sanki təmsildə rəmzlərlə deyə bilmədiklərini daha kəskin şəkildə həcv janrında ifadə etmişlər. Şərq ədəbiyyatında, o cümlədən, Azərbaycan ədəbiyyatında satirik gülüşün tarixi həcv şəklində meydana çıxmışdır. “Həcvlikdən ictimai satiraya keçid dövrü türk satirasının ikinci mərhələsidir”. (2, 45) Elə bu hökmü Azərbaycan ədəbiyyatına da aid etmək olar. Hətta XIX əsr məclislər dövründə də məclis şairləri arasında nəzirçiliklə yanaşı, həcv də geniş yayılmışdır.

XIX-XX əsrlərdə satira aparıcı bir sahəyə çevrilmişdir. Azərbaycan ədəbiyyatında satiranın tədqiqinə əsasən XX əsrdən başlanmışdır. Satira Avropada antik dövrdən başlayır. Bu, antik komediyalardan, Ezop təmsillərindən, Apuleyin təmsil və lətifələrindən, parodiyalardan irəli gəlir. Dünya ədəbiyyatında satiranın əsl inkişafı XIX əsrdən başlayır.

Azərbaycan ədəbiyyatında satira bir ədəbi cərəyan kimi XIX əsrin I yarısında 1830-cu illərdən inkişaf etməyə başlayır. Azərbaycan poeziyasında satirik cərəyanın yaranma və inkişaf səbəbi xalq azadlıq hərəkatının qüvvətlənməsidir. Belə ki, XIX əsrin I rübündə Azərbaycanın Rusiya tərəfindən işğalından sonra çar bürokratik üsul-idarəsinin sisteminə xas olan dözülməz ictimai nöqsanlar yarandı. Belə ki, Azərbaycanın qəza və vilayətlərində qanunsuzluq, özbaşınalıq, rüşvətçilik, süründürməçilik, hərəmçilik hökm sürməyə başlamışdı. Ölkənin bütün ictimai təbəqələri arasında çar bürokrat üsul-idarəsinə, hakimlərinə, məmurlarına qarşı kəskin etiraz hissi doğurdu. 1830-1840-cı illər Azərbaycan ədəbiyyatında satirik poeziyanın formalaşması və inkişafı səbəbləri:

- Çarizmin müstəmləkəçilik siyasəti
- Təhkimçi qanun-qaydaların həyata keçirilməsi
- Şüurlarda mütərəqqi ideyaların oyanması
- Milli-mənəvi dəyərlərin aşağılanması
- Milli ağalar, bəylərin çar məmurları ilə iş birliyi quraraq xalqa sərt rəftarı, hədsiz zülmü
- Xalqı cəhalətdə saxlamağa çalışan cəhalət, mövhumat təbliğatçıları, yalançı din aşıqlarının gülünc hərəkatları və s.

Azərbaycan ədəbiyyatında ilk satiranın təməli XIX əsrin I rübündə, yəni 1830-1840-cı illərdə Qasım bəy Zakir, Baba bəy Şakir, Mirzə Baxış Nadim, Məhəmmədcəfər Miskin tərəfindən qoyulmuşdur. XIX əsrin I yarısında (1830-1840) kəndlərdə yaşayan bəylərin zülmünü görən və şəxsən özləri bu zülmə məruz qalan el şair və aşıqları (Qasım bəy Zakir, Baba bəy Şakir və b.) öz satirik şeirlərində çar hakimləri və çarizmin qanun və qaydaları əleyhinə, kəndli hüququnu tapdalayan köhnəliyi mühafizə edən zülmkar bəylərə, hakimlərə (Xandəmirov, knyaz Konstantin Tarxan-Mauravov, Qarabağın Əmiraslan bəyi, Cəfərqulu xan, Hüseyn bəy, Mehdi bəy Kəbirli, Xasay xan və b.), ruhanilərə qarşı mübarizə aparırdılar. Bu adlı-sanlı zadəganların yaramaz hərəkətləri mənzum məktublar və həcvlərlə ifşa edilirdi. Həmçinin çar hökumətinin komendantlıq dövrünün ictimai eyibləri, şəhər yoxsullarının feodalizm şəraitindəki acınacaqlı həyatı və mübarizəsi, əməkçi qüvvələrin istismarçı təbəqələrə qarşı qəzəbi, təhkimçi quruluşunun eyibləri satira atəsinə tutulurdu.

Ədəbiyyat:

1. Abi Aydın “Türkiyə ədəbiyyatı tarixi, Bakı: Bakı Universiteti nəşriyyatı, 2007
2. Abiyev A., “Türk ədəbiyyatında satira”, Bakı, Elm, 1991
3. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi, AMEA-nın Ədəbiyyat İnstitutu, 6 cildlik, IV cild, Bakı, 2011
4. Ağazadə Yədulla Bəbir oğlu, Azərbaycan ədəbiyyatında satirik poeziyanın təşəkkülü və inkişafı, f.ü.e.dok. dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiya, Bakı, 2013
5. Babayev Baba Maqsud oğlu, Azərbaycan realist nəsrində satiranın təşəkkülü, inkişaf mərhələləri və problemləri (1850-1920), filologiya elmləri doktoru alimlik dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiya, Bakı, 2012.

RARE AND ENDEMIC MEDICINAL PLANTS OF *ARISTOLOCHIA* GENUS WITH WEALTHY BIOACTIVE CHEMICALS AND PHARMACOLOGICAL EFFECTS: AN UPDATE

K.R.PADMA

Assistant Professor, Department of Biotechnology, Sri Padmavati Mahila Visvavidyalayam (Women's University), Tirupati, AP. - Orcid no: 0000-0002-6783-3248

K.R.DON

Reader, Department of Oral Pathology and Microbiology, Sree Balaji Dental College and Hospital, Bharath Institute of Higher Education and Research (BIHER) Bharath University, Chennai, Tamil Nadu, India - Orcid No: 0000-0003-3110-8076.

Abstract

In South-East Asia, *Aristolochia L.* (Aristolochiaceae) is frequently used to cure a number of illnesses. The link between various phytochemicals and organic extracts and their bioactive components has been examined in several ethnomedicinal research. Secondary metabolites like alkaloids, phenolic chemicals, and terpenes are thought to have biological impacts according to studies. *Aristolochia* genus although ethnomedical significance haven't yet been the subject of any reviews in the literature so far. The genus has garnered a considerable deal of interest due to its various reports on biological activity and distinctive components, aristolochic acids (AAs). It has numerous medicinal benefits, such as antimicrobial, antioxidant, anti-inflammatory, anti-cancer, anti-diabetic, anti-fertility, anti-venom, anti-diarrheal, anti-pruritic, and toxicological activity. Finding and evaluating the therapeutic potential of natural materials generated from medicinal plants has resulted in the development of novel and affordable medications to treat a variety of illnesses, including chronic wounds. From these species, almost 200 different chemicals have been extracted. Only three *Aristolochia* species have been the subject of pharmacological research yet, however, the other three are also used for the same things. The majority of the supposed medicinal qualities of these *Aristolochia* have not yet been examined and supported by a scientific investigation. We sought to address the ongoing changes in the presence of the numerous metabolites from *Aristolochia* species as well as their varied bioactivities in the current manuscript. This emphasizes the significance of *Aristolochia* as a significant candidate for further research.

Keywords: Aristolochiaceae, Bioactive compounds, Anti-fertility, Therapeutic potential Toxicological activity, Aristolochic acids, Pharmacological effects.

MITIGATING FREQUENCY OFF-SETS IN HYBRID TECHNOLOGY FOR WIRELESS COMMUNICATIONS

Sri Burujukota Siva REDDY1,

M.DEVENDRA2

1 Assistant Professor ,G Pulla Reddy Engineering College (Autonomous): Kurnool

2 Associate Professor, G Pulla Reddy Engineering College (Autonomous): Kurnool

ABSTRACT

Wireless communication systems are gaining popularity especially with respect to mobile phones and wireless data devices because of their ease of use and mobility. Initially, wireless systems was mainly designed and developed to support voice. The need for high data rate services is growing, especially as multimedia applications gaining popularity as they require higher data rate with quality of service (QoS). The major challenges in future wireless communications system have to be designed considering the need for increased capacity, spectral efficiency , improved link reliability and multimedia services. There are many techniques for supporting high data rate transmission such as the Multiple Input Multiple output-Orthogonal Frequency Division Multiplexing (MIMO) scheme. Existing wireless systems may utilize single frequency, single antenna and pulse for carrier transmission and reception. Problems of such system is that in case of failure the total system will become non operational.

Now-a-days, wireless communication systems are playing crucial role in mobility. All wireless technology face the challenges of signal fading, multipath, increasing interference and limited spectrum.. Orthogonal Frequency Division Multiplexing (OFDM) plays a crucial role and reduce receiver complexity in wireless broadband systems but in this case synchronization and channel estimation are very important , and it is replaced by (MIMO-OFDM). .In the proposed work a distributed system in terms of multi-carrier, multiantenna and coded pulse is proposed. This is DSSS-OFDM-MIMO based hybrid technology which can be ultimate solution. The performance analysis of this hybrid system to efficiently improves the link reliability and spectral efficiency of very high data rate communication systems. In this approach, the DSSS is interface to OFDM and then integrate the resultant system to MIMO. The effect of fading and interference effects can be combated with equalizer for a MIMO system. MIMO systems exploit the multipath propagation in rich scattering environment using multiple transmit and receive antennas to increase the capacity of a link.

References:

- [1] “Layered Space-Time Architecture for Wireless Communication in a Fading Environment When using Multi-Element Antennas”, G.J.Foschini, Bell Labs Tech Journal, 1996
- [2] “An Overview of MIMO Communications – A Key to Gigabit Wireless”, A.J Paulraj, Gore, Nabar and Bolcskei, IEEE Trans Comm., 2003
- [3] “Improving Fairness and Throughput of Ad Hoc Networks Using Multiple Antennas” Park, Choi and Nettles, submitted Mobicom 2004

- [4] “From Theory to Practice: An Overview of MIMO Space-Time Coded Wireless Systems”, Gesbert et al.,IEEE Sel Comm, 2003
- [5] “On Limits of Wireless Communications in a Fading Environment”, Foschini and Gans, Wireless Personal Comm., 1998
- [6] “A Simple Transmit Diversity Technique for Wireless Communications”, Alamouti, IEEE Sel Comm., 1998
- [7] “Diversity and Multiplexing: A Fundamental Tradeoff in Multiple-Antenna Channels”, Zheng and Tse, IEEE Trans Info Theory, 2003
- [8] “V-BLAST: An Architecture for Realizing Very High Data Rates Over the Rich-Scattering Wireless Channel”, Wolniansky, Foschini, Golden and Valenzuela, Electronic Letters, 1999

▪ **Signature of the supervisor**

Dr K.E.Srinivasa Murthy

▪ **Signature of the research scholar**
Sri B.Siva Reddy

THE IMAGE OF ATATURK IN AZERBAIJANI LITERATURE
AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATINDA ATATÜRK OBRAZI

F.ü.f.d. Ülkər Elman qızı BAXŞIYEVA

ADPU-nun Filologiyafakültəsinin Ədəbiyyatın tədrisi texnologiyası kafedrasının baş müəllimi.

ORCID İD 0000-0002-5994-2356

Xülasə:

Mustafa Kamal Atatürk Türk Milli Qurtuluş Mübarizəsinin hərbi və siyasi lideri, Türkiyə Cümhuriyyətinin qurucusu və ilk prezidenti, hərbi və siyasi xadimi olmuşdur. Görkəmli ictimai-siyasi xadim Atatürkün ədəbiyyat, elm, mədəniyyət sahəsinə də sevgisi danılmazdır. Onun haqqında istər öz zamanında, istər sə də sonrakı dövənlərdə bütün türk dünyasının tanınmış şairləri, yazıçıları, elm xadimləri gözəl şeirlər, əsərlər yazmış, dəyərlı fikirlər söyləmişlər. Müasir Azərbaycan poeziyasının tanınmış simaları Rəfiq Zəka Xəndan, Bəxtiyar Vahabzadə, Z. Yaqub və başqalarının Atatürkə həsr etdikləri şeirlərdə ona olan böyük sevgi və rəğbət əks olunmuşdur. M. Müşfiq “Atatürk” şeirində dahi Atatürkün şərəfinə sözdən şanlı abidə ucaldığını böyük fəxrlə yazmışdır. Rəfiq Zəka Xəndanın “İstanbulda bu gün nə var türkündür”, “Atatürkiyə”, “Türkiyə türklərinin”, “Azərbaycan türklərinin”, “Atatürk” şeirlərində Türkiyənin tarixinin qədimliyi, türk xalqının əsrlər boyu qüdrətinin və əzəmətinin təsviri vardır. Türkiyənin keçmişı və bu günü müqayisəli şəkildə canlandırılmışdır. Şair Atatürkün adını qəhrəmanlıq salnaməsi kimi təqdim etmişdir. Atatürkün Türkiyə qəhrəmanlıq tarixindəki yeri və rolu bu şeirlərdə böyük rəğbətlə dəyərləndirilmişdir.

Müasir Azərbaycan poeziyasının günəşi Bəxtiyar Vahabzadə isə “Atatürk” şeirində Atatürkü türk millətinin atası hesab etmişdir. Şeirdə Atatürkün valideynlərinin zəhmətkeş, vətənpərvər ruhlu, milli-mənəvi dəyərlərə sadıq sadə xalq nümayəndələrindən olması xüsusilə vurğulanmışdır. Zaman ötdükcə bütün türk dünyası Atatürkün anasının qarşısında, türk millətinə belə bir dəyərlı oğul bəxş etdiyinə görə baş əymiş, səcdə etmişdir. Şairə görə xalq bütün ruhu ilə yalnız zəhmətkeş təbəqədən çıxmış, xalqın bütün ağrı - acısını, çətinliklərini görmüş şəxs anlaya bilər, milli-mənəvi dəyərlərə, vətəninə bağlı olanlar yalnız tarixdə uğurlara imza ata bilər.

Zəlimxan Yaqub Atatürkə ithaf etdiyi “Atatürk köşkündə keçən günlərim” şeirində Atatürkün böyüklüyünü, qüdrətini, nəhəng işğalçı xarici dövlətlərlə məğrurasına mübarizə apararaq qalib gəlməsini poetik boyalarla canlandırmış, Atatürkün varlığını Allahın türk millətinə töhfəsi hesab etmişdir. Atatürk özünəməxsus dəsti - xətti ilə elə bir yol çəkmişdir ki, bu yol türk dünyasını aydın və işıqlı gələcəyə aparmışdır.

Açar sözlər: Atatürk, B. Vahabzadə, Türk, xalq, şeir

Summary: Mustafa Kemal Atatürk was the military and political leader of the Turkish National Liberation Struggle, the founder and first president of the Turkish Republic, a military and political figure. Prominent socio-political figure Atatürk's love for literature, science and culture is undeniable. Well-known poets, writers and scientists of the whole Turkic world, both in his time and in the following periods, wrote beautiful poems, works and expressed valuable opinions about him. Well-known figures of modern Azerbaijani poetry Rafiq Zeka Khandan, Bakhtiyar Vahabzade, Z. Yagub and others dedicated their poems to Atatürk, reflecting the great love and sympathy for him. In his poem "Atatürk", M. Mushfig wrote with great pride that he erected a glorious monument in honor of the great Atatürk. Rafiq Zeka Khandan's poems "What is in Istanbul today are Turks", "Atatürkiya", "Turkey is Turks", "Azerbaijan is Turks", "Atatürk" describe the antiquity of Turkish history, the power and greatness of the Turkish people for centuries. Turkey's past and present are comparatively revived. The poet presented Atatürk's name as a chronicle of heroism. Atatürk's place and role in the history of Turkish heroism was highly appreciated in these poems.

Bakhtiyar Vahabzadeh, the sun of modern Azerbaijani poetry, considered Atatürk the father of the Turkic nation in his poem "Atatürk". The poem emphasizes that Atatürk's parents were hardworking, patriotic, and loyal to national and moral values. Over time, the entire Turkic world bowed to Atatürk's mother for giving the Turkish nation such a valuable son. According to the poet, only those who come from the working class with all their souls, who have seen all the pains and difficulties of the people, can understand, and those who are attached to national and moral values and homeland can achieve success only in history.

In his poem "My Days in Atatürk's Palace" dedicated to Atatürk, Zalimkhan Yagub vividly portrayed Atatürk's greatness, power, and victory over giant invading foreign powers. , this path has led the Turkic world to a clear and bright future. Atatürk drew a path with his own set of lines that led the Turkic world to a clear and bright future.

Keywords: Atatürk, B.Vahabzade, Turk, people, poetry

ZIYA GOYALP'S CREATIVITY
ZIYA GÖYALPIN YARADICILIĞI

F.ü.f.d. Ülkər BAXŞIYEVA

ADPU-nun Filologiya fakültəsinin Ədəbiyyatın tədrisi texnologiyası kafedrasının baş müəllimi

XÜLASƏ

Böyük şair, ictimai xadim, görkəmli filosof, pedaqoq, turançılıq konsepsiyasının əsasını qoymuş türkçü alim Ziya Göyalp türk ədəbiyyatının görkəmli simalarından olmuşdur. Təqdim olunmuş məqalədə Ziya Göyalpın təhsil, tərbiyə və dil ilə bağlı fikirləri araşdırılmışdır. Məqalədə Ziya Göyalpın təhsil, tərbiyə, dil problemləri ilə bağlı mülahizələri, türk milli dəyərləri və ədəbiyyatşünaslığın nəzəri-estetik prinsipləri daxilində təhlilə cəlb edilmişdir. Bu problem tarixilik və müasirlik müstəvisində dəyərləndirilmiş, milli-mənəvi aspektdən qiymətləndirilmişdir.

AÇAR SÖZLƏR: Ziya Göyalp, təhsil, tərbiyə, dil, cəmiyyət.

271

Giriş

Ziya Göyalp Türk ədəbiyyatı tarixində bütün mənəviyyatı, ruhu ilə Türk millətinə bağlı olan, türkçülük ideyalarını inkişaf etdirən bir sima kimi iz qoymuşdur. Bildiyimiz kimi, Z. Göyalp yaradıcılığı yaşadığı dövrün ictimai-siyasi hadisələri ilə birbaşa əlaqəli şəkildə inkişaf edirdi. Belə ki, XX əsrin əvvəllərində Türkiyədə ictimai-siyasi vəziyyət son dərəcə qarışıq idi. Bütün dünyanı öz gücü, qüdrəti ilə lərzəyə salan Osmanlı imperiyası XIX əsrdən etibarən zəifləməyə başlamışdır. Həmin dövrdə xalq arasında hakim olan Osmanlıçılıq ideologiyası artıq Türkçülük ideologiyası ilə əvəzlənməyə başlamışdır. Osmanlı torpaqlarında yaşayan qeyri-müsəlmanların xəyanəti türk xalqına artıq anlatmışdı ki, dövlətin yeganə nıcat yolu qanı bir, canı bir olan türk millətindədir. Bunun üçün də insanları bir-birinə bağlayan dil, din, əxlaq, mədəniyyət kimi ortaq dəyərlərin vacibliyi əsas götürülürdü. Ziya Göyalp Türkçülük ideyalarının təbliğində öndə gedən simalardan biri olmuşdur. Ziya Göyalpın atası Tofiq Əfəndi dövrünün tanınmış, açıqfikirli ziyalılarında olmuşdur. Milli türk mədəniyyətini qoruyaraq, qərb mədəniyyətinin müsbət keyfiyyətlərini qəbul etməyin tərəfdarı olan Tofiq Əfəndini oğlunun düzgün istiqamətdə təhsil alması hər zaman düşündürmüşdür. Bu səbəbdən də Tofiq Əfəndi Ziya Göyalpa həm ərəb, fars dilləri, həm klassik ədəbiyyat, həm qərb ədəbiyyatı, həm İslam dini, həm fransız dili, həm yunan fəlsəfəsi, həm digər dünyəvi elmlər kimi kompleks təhsil sistemini mənimsətməyi məqsəduyğun hesab etmişdir. O, oğlunu hərtərəfli şəxsiyyət olaraq yetişdirmək istəmişdir. Bütün bunlarla yanaşı Ziya Göyalpın əsl türk milli-mənəvi dəyərlərinə bağlı türkçü kimi yetişməsini arzu etmişdir. Çox təəssüf ki, Ziya Göyalp 1890-cı ildə 14 yaşında ikən özünün mənəvi dayacağı hesab etdiyi atasını itirmişdir. Tofiq Əfəndiyə oğlu ilə bağlı arzularını görmək qismət olmamışdır. Lakin Ziya Göyalp atasının arzularını gerçəkləşdirərək, onun doğru istiqamət kimi

müəyyənləşdirdiyi yolu davam etdirmişdir . Ziya Göyalp türk ədəbiyyatı tarixində böyük şair ,ictimai xadim , görkəmli filosof , pedaqoq ,turançılıq konsepsiyasının əsasını qoymuş böyük türkçü alim kimi öz möhrünü vurmuşdur. Ziya Göyalp sənəti müxtəlif istiqamətli və zəngin bir yaradıcılıqdır . Belə ki , onun müxtəlif şeirlərinin toplandığı “Kızıl elma” , “ Yeni hayat” , “Altun işıq” adlı şeirlər kitabları, ”Türkçülüyn əsasları” , “Türkləşmək ,İslamlaşmaq ,müasirləşmək” ,”Türk türesi” , “Malta məktubları” və s. əsərləri, müxtəlif mətbu orqanlarda dərc etdirdiyi elmi,ictimai ,ədəbi məqalələri Z.Göyalpın böyük yaradıcılıq irsinə sahib olduğunu göstərir.Ziya Göyalp məşhur “Türk millətindenim ! İslam ümmətindenim ! Avropa medeniyetindenim !” devizinin müəllifidir. Ziya Göyalp müasirləşmək deyəndə görünüşcə avropalılara oxşamağın , yaşayış tərzı baxımından bənzəməyin , Avropa milli-mənəvi dəyərlərini qəbul etməyin tərəfdarı olmamışdır. Avropa mədəniyyətinin müsbət keyfiyyətlərini qəbul etməyi nəzərdə tutmuşdur. Bunu daha çox Avropa elmini , tərəqqisini mənimsəməklə dəstəkləmişdir.Ziya Göyalp görə, Türk xalqı öz milli- mənəvi dəyərlərini, milli mədəniyyətini qorumalıdır, lakin Avropa elminin müsbət keyfiyyətlərini qəbul edərək müasirləşməyi də zəruri hesab etmişdir. Ziya Göyalpın atası Tofiq Əfəndinin bu fikirləri “gençlerimiz bir taraftan Fransızcaı ,bir taraftan da Arapça ve Farsçayı iyi öğrenmeli , bu sayede hem Batı ilimlerine ,hem de Doğu bilginlerine bütünüyle vakıf olmalı ,sonra da bunları kıyaslama ve uzlaştırma yoluyla milletimizin muhtaç olduğu büyük hakikatleri meydana çıkarmalıdır.”(7,339) Ziya Göyalp düşüncəsinin mayasını,bünövrəsini təşkil etmişdir. Bu istiqamətdə püxtələşən Ziya Göyalp “Türk millətindənəm ,İslam ümmətindənəm və Avropa mədəniyyətindənəm” fikrinə belə aydınlıq gətirmişdir: ”Türkçülərin gəyesi müasir (çağdaş Avropai) bir İslam Türklüğüdür . Türkçülüğün millət mefkuresi Türkçülükse ,ümmət mefkuresi de İslamçılıqdır. Türklerin hepsi İslam olduğu için Türkçüler hiçbir zaman İslam ümmətçiliğine aykırı bir his beslemeyeceklerdir. Türkleşmək ,İslamlaşmaq mefkureleri arasında bir çatışma olamadığı gibi ,bunlarla muasirləşmək ihtiyacı arasında da bir uyumsuzluq olamaz .Bugün , bizim için muasirləşmək demək ,Avropalılar gibi zırhlar , otomobiller , teyyareler yapıp kullanabilmek demektir.Muasirləşmək ,şəkilce ve yaşayış tarzı ile Avropalılara benzəmək demək değıldir. Asrılıq ihtiyacı ,bize Avrupadan yalnız ilmi əməli fənlərin alınmasını əmrediyor.Avrupada dindən ve milliyetten doğan , binaenaleyh bizde de bu kaynaklarda aranması lazım gələn birtakım mənəvi ihtiyaclarımız vardır ki , bunların Batıdan alınması gərekməz . Şu halde yeni mefkurenin üç əmacı vardır : Türklük ,İslamlıq ,Muasirlıq Türkçülüğün gəyesi bir Türk harsı yaratmaqdır. Bu mefkure ,İslamlıq ve Batı medeniyeti ilə tamamlanır.Şu halde her Türkün inançları şu tarzda ifadə olunmalıdır : “Türk millətindenim! İslam ümmətindenim ! Avropa medeniyetindenim !”(7.344) Ziya Göyalpın nümunə gətirdiyimiz bu fikirlərdə Ziya Göyalpın mənəvi dünyasının , fəlsəfi düşüncəsinin təzahürü aydın verilmişdir. Məqalədə Ziya Göyalpın hansı mühitdə formalaşmasına, hansı mühitdə tərbiyə və təhsil almasına aydınlıq gətirilmişdir. Bu detalları sadalamağımız təsadüfi deyildir. Bildiyimiz kimi , Ziya Göyalp həm də gözəl pedaqoq olmuşdur.Onun uşaqların düzgün təhsil , tərbiyə alması ilə bağlı dəyərləri , şeirləri, elmi,ictimai , bədii məqalələri vardır. Ziya Göyalpın belə gözəl nümunələr yazıb-yaratmasında heç şübhəsiz ki, özünün düzgün tərbiyə və təhsil almasının , xalqın milli-mənəvi dəyərlərinə bağlı olmasının böyük rolu olmuşdur. Ziya Göyalpın vətənpərvər alim kimi yetişməsində atası Tofiq Əfəndinin xidmətləri danılmazdır. Bir millətin gələcəyinin düzgün formalaşmasında uşaqların düzgün tərbiyələnməsinin ,düzgün təhsil almasının , əsl milli vətənpərvər ruhda yetişməsinin böyük rolu vardır. Təməli möhkəm qurulmuş binanın ömrü uzun olduğu kimi , bünövrəsi də düzgün istiqamətdə formalaşdırılan xalq, millət tarixən öz sözünü deməyə qadir olmuşdur. Ziya Göyalp fəlsəfi düşüncəsinə görə milli fərdlərin formalaşması millətin formalaşması deməkdir . Bütün bu proseslər bir-biri ilə zəncirvari şəkildə bağlıdır. Milli fərdin formalaşmasında ilk bünövrə rolunu oynayan ailədir. Uşağın milli şəxsiyyət olaraq

formalaşmasında ailədəki mühitin çox böyük rolu vardır. Ailə də kiçik bir dövlətdir. Z.Göyalp dünyadakı türk uşaqlarını öz övladlarından ayırmamış , uşaqlara böyük sevgisi olmuşdur. Onun uşaqlar üçün yazdığı şeirlər , nağıllar və s. uşaqların milli ruhunun inkişaf etməsinə , bədii düşüncələrinin inkişafına böyük təsir etmişdir. Ziya Göyalpın qızı Hürriyyət xanım xatirələrində qeyd etmişdir ki, atasından bu əsərləri ona və bacıları üçün yazdığını soruşduqda atası belə cavab verib :

“-Bu masalları yalnız senin və kardeşlerin için yazmıyorum. Türk çocukları için yazıyorum.Ben yalnız senin ve kardeşlerinin babası değilim .Bu dünyadaki bütün türk çocuklarının babasıyım. Sizleri ne kadar düşünür ve seversem onları da o kadar düşünür ve severim.”

Z.Göyalp uşaqların formalaşmasında milli təhsilə və uşaqların sosiallaşmasına daha çox önəm vermişdir.Uşağın tərbiyəsində ananın daha çox rol oynadığını vurğulamışdır. Türk qadınının təhsilli olması məqamları Z.Göyalp yaradıcılığında həmişə önəmli yer tutmuşdur. Onun fikrincə “Bir anne çocuklarını söyletmeli ve onlara ihtiyaçlarına göre terbiye edici sözler söylemelidir. Çocuklar , aile tarikatının müridleridir. Anneleri onların şeyhi gibidir.Şeyh nasıl müridlerinin ruhlarıyla meşgul olur ve daima bu ruhları tedavi ederse , anne de çocukları hakkında onun gibi yapmalıdır.” və yaxud “Çocuk için en iyi mektep, ana kucağıdır, en iyi bahçe baba ocağıdır. Aile içinde alınan terbiye , her terbiyenin fevkindedir.”

Ziya Göyalp uşaqların bədii zövqünün formalaşmasında milli-mənəvi dəyərlərin yaradılmasında , milli kimliyimizin onlara aşılmasında ədəbiyyatın böyük rol oynadığını qeyd etmişdir. Bildiyimiz kimi ədəbiyyat ruhun qidasıdır. Ədəbiyyat mənəvi ruhumuzu formalaşdıran ən gözəl söz sənətidir. Ədəbiyyat vasitəsilə uşaqlarda vətənə sevgi , böyüyə hörmət, valideynə sevgi, elmə,təhsilə həvəs, humanizm ,xeyirxahlıq, ədalətlik və s. müsbət keyfiyyətləri aşılamaq mümkündür. Ziya Göyalpın sözləri ilə desək : “Edebiyata ve şiire kıymet vermeli , çünkü bu iki hüner de gayet eğlenceli ve zevklidir. Aynı zamanda zekaya nur , muhayyileye kanat , kalbe de heyecan verir. Derslerin en vecdlesi edebiyat ve şiire dair olanlardır. Resimle musiki de şiirle edebiyatın arkadaşıdır. Bunların hepsi ruha güzellik , ahlaka temizlik verir. İnsan en tatlı vecdleri bu hünerden alır. Çocuklara Allah sevgisi , mefkure sevgisi iyi verilmiyor .Çocuklar bu duyguları da , edebiyatın ilahilerinden , destanlarından almak mecburiyetindedir. (Tansel 1989. s.73)

Əgər uşaq valideyninə dəyər verirsə , demək o, vətəninə də , millətinə də dəyər verəcəkdir.Anaya və vətənə olan sevgi bərabər tutulmalıdır. Vətən də ana qədər müqəddəs və əzizdir.Uşaqlara ən kiçik yaşlarından bu iki məfhuma olan hörmət və sevginin hər şeydən uca , ali olmasını aşılamaq lazımdır. Z.Göyalp uşaqlara ana sevgisini aşılamanı “Anne sevgisi” şeirini yazmışdır.Həmcə kiçik olan “Anne sevgisi” şeirinin misralarında böyük və dərin mənalar yatır. Həyatda əvəzolunmaz varlıq olan ananın zəhmətini, ananın borcunu heç nə ilə qaytara bilmərik.Məhəmməd peyğəmbərin “Cənnət anaların ayağı altındadır” kəlamını da hələ neçə əsr bundan əvvəl analara verilmiş yüksək dəyər kimi qiymətləndirmək olar.

Anneye karşı gelmeyelim

Nergis çiçeği gibi

Ne güzel kokarlar ,

Ellerinde çiçek çok güzel durur.

Z.Göyalp yaradıcılığında bütün bu detallar nəticə olaraq xalqın düşüncəsində türkçülüyn , milliliyin formalaşmasına xidmət etmişdir. Xalqda milli ruhun yaradılması ,

türkçülük ideyalarının formalaşması birdən –birə göydəndüşmə baş vermir.Hər bir şeyin kökü , bünövrəsi , rüşeymi olduğu kimi millətin, türkçülüynün ilkin başlanğıcını da bayaq izahını verdiyimiz ,uşaq tərbiyəsi, təhsili, milli fərdlərin formalaşması təşkil edir.Bu prosesi ağacın kökünə bənzətsək , qol-budaq atmış şaxələri isə cəmiyyətdə milli ruhda formalaşan , türkçülük ideyalogiyası ilə alışıb yanan gənclərlə müqayisə edə bilərik.

Tədqiqatın metodu: Məqalədə tarixi-müqayisəli metodun tələbləri əsas götürülmüşdür. Türk ədəbiyyatşünaslığının elmi məziyyətləri, ümumi ədəbi-tarixi və estetik qanunauyğunluqları bu prinsipin əsasını təşkil edir.

Ziya Göyalp Türk dilinə ,onun varlığına böyük dəyər verirdi.O, “Türkçülüynün əsasları” kitabında da Türk dilinin milli dəyərlər əsasında inkişaf etməsinə toxunmuşdur.İ.Qaspiralının “dildə ,fikirdə, işdə birlik” ideyası Z.Göyalpın ideyaları ilə səsleşir. Z.Göyalp da İ.Qaspiralı kimi ortağ türk dilinin yaranmasını istəmişdir. Hər ikisi İstanbul ləhcəsini ortağ türk dili kimi qəbul etməyin tərəfdarı olmuşlar.Ziya Göyalpa görə necə danışırıqsa ,elə də yazmalıyıq.Yəni yazı dili ilə danışığı dili birləşdirilməlidir . Z.Göyalp dilin sadələyinin , oxunaqlılığının, aydınlığının, türk dilinin saflaşmasının tərəfdarı olmuşdur.

Güzel dil türkce bize,
Başka dil gecə bize,
İstanbul konuşması
En saf ,en ince bize.
Lisanda sayılır öz
Herkesin bildiği söz
Manası anlaşılın
Lüğate atmadan göz.
Uydurma söz yapmayız,
Yapma yola sapmayız.
Türkçeleşmiş ,türkçedir,
Eski köke tapmayız.

Z.Göyalp Türk dilinin əcnəbi sözlərlə yüklənməsinin əleyhdarı olmuşdur. Türk dilini bəyənməyənləri qətiyyətlə tənqid etmişdir. Z.Göyalpa görə türk dili ilə xalqın milli mənəvi dəyərləri formalaşmış ,ana laylaları ilə xalqın milli ruhu ,milli zövqü yaranmışdır .

Turanın bir ili var,
Ve yalnız bir dili var.
Başka dil var diyenin
Başka bir emeli var.

Nəticə

Z.Göyalp düzgün təhsilə , tərbiyəyə hər zaman dəyər vermişdir. Təhsil xalqı işıqlı , parlaq gələcəyə aparan yoldur. Təhsili olmayan xalq cəmiyyətdə sözünü deməyə qadir ola bilməz. Ziya Göyalpın fikirlərindən belə qənaətə gəlmək olar ki , xalqın milli-mənəvi dəyərlərini

itirmədən , müasir təhsil sisteminə sahib olması onun düzgün inkişafı deməkdir. Ziya Göyöl təbiyə və dil məsələlərinə də çox həssas yanaşmışdır. Dil hər bir xalqın dünya arenasında özünü tanıdan vizit kartıdır. Dilin saflığını, əcnəbi təsirlərdən qorunmasını hər zaman gözləmək lazımdır. Hələ XIX əsrdə bu fikirləri ictimailəşdirən Ziya Göyölün dəyərli fəlsəfi- düşüncələri bu günümüzə də səsləşir. Ziya Göyölün istər Türkcülükə , istər dil ilə, istər təbiyə ilə , istərsə də təhsil ilə bağlı fikirlərinə hər zaman böyük ehtiyac olmuşdur. Bu məsələlər bugün də öz aktuallığı ilə seçilir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. N.S. Banarlı . Resimli Türk edebiyatı tarixi 2 cildə, (II cild). İstanbul. 1998.
2. Z. Gökalp . Türkleşmək , islamlaşmaq, müasirləşmək. Ankara. Emel matbaacilik sənayi. 1976.
3. Z. Göyöl . Türkcülüyn əsasları . Bakı . 1991.
4. Z. Gökalp . Türk töresi. İstanbul. 2013.
5. Z. Gökalp . Altın işıq. İstanbul. 2005.
6. İ. H. Baltacıoğlu . Ziya Gökalp . İstanbul . 1966.
7. A. Kabaklı . Türk edebiyatı . İstanbul. Acar matbaacılık A.Ş. 1997.
8. E. Quliyev . Türk xalqları ədəbiyyatı. Bakı , Elm və təhsil. 2017.
9. Türkiyə ədəbiyyatı antologiyası (poeziya) . Bakı , Azərbaycan tərcümə mərkəzi. 2018.

EFFECT OF ADDITION OF DIFFERENT DOSES OF BLACK SEED (*Nigella sativa* L.) OIL TO ALFALFA SILAGES ON SOME QUALITY CHARACTERISTICS
FARKLI DOZLARDA ÇÖREK OTU (*Nigella sativa* L.) YAĞI İLAVESİNİN YONCA SİLAJLARININ BAZI KALİTE ÖZELLİKLERİNE ETKİSİ

Metin DURU¹, Asuman ARSLAN DURU², Beyza ÇETİN³, Serkan ALAKUŞ⁴, Raziye ÖZDİN⁵

¹Doç.Dr., Uşak Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootekni Bölümü, Yemler ve Hayvan Besleme, <https://orcid.org/0009-0007-7312-5719>

²Doç.Dr., Uşak Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootekni Bölümü, Yemler ve Hayvan Besleme, <https://orcid.org/0000-0002-7290-1719>

³Lis.Öğr., Uşak Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootekni Bölümü, <https://orcid.org/0009-0003-1838-9026>

⁴Lis.Öğr., Uşak Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootekni Bölümü, <https://orcid.org/0009-0004-4374-7937>

⁵Yüksek Lis.Öğr., Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Zootekni Anabilim Dalı, <https://orcid.org/0009-0007-9461-2540>

Özet

Bu araştırmanın amacı, farklı dozlarda çörek otu yağı ilavesinin yonca silajlarının duyuşal özellikleri, kimyasal kompozisyon içerikleri, pH değerleri, sindirilebilir kuru madde, kuru madde tüketimi ve nispi yem değerleri üzerine etkilerinin incelenmesi hedeflenmiştir. 0 (kontrol), 2500 ppm, 5000 ppm ve 7500 ppm düzeylerinde çörek otu yağı eklenen yonca silajlarının silolama süresi 56 gün boyunca devam etmiştir. Araştırma sonunda, 2500 ppm çörek otu yağı eklenen yonca silajlarının renk değeri önemli düzeyde yüksek iken ($P<0.01$), diğer duyuşal özellikler bakımından herhangi bir farklılık gözlemlenmemiştir. ($P>0.05$). 7500 ppm çörek otu yağı ilave edilen grup “Pekiyi”, diğer gruplar ise “Memnuniyet Verici” kalite sınıfında yer almışlardır. Araştırma silajlarının ham kül ve ham protein değerleri, kontrol grubuna kıyasla 7500 ppm çörek otu yağı ilavesiyle azalmış ($P<0.05$), ham yağ değeri ise artmıştır ($P<0.05$). pH değeri bakımından ise tüm çörek otu yağı grupları kontrol grubuna göre daha düşük sonuçlar vermişlerdir ($P<0.05$). Yine en yüksek dozda kullanılan çörek otu grubunda kuru madde tüketimi ve nispi yem değeri diğer gruplara göre azalmıştır ($P<0.05$). Araştırma sonunda elde edilen değerlere bakıldığında kalite sınıfı bakımından “Pekiyi”, ham kül ve pH değerlerini azaltan etkisiyle yüksek doz çörek otu yağı, kaba yem olarak önemli bir yere sahip olan ve aynı zamanda silolanması zor olan yoncaların silaj yapımında kullanılabileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Silaj, yonca, çörek otu yağı, *Nigella sativa* L.

Abstract

The aim of this study was to investigate the effects of black cumin oil addition to alfalfa silage on sensory properties, chemical composition, pH values, digestible dry matter, dry matter consumption and relative feed values. 0 (control), 2500 ppm, 5000 ppm and 7500 ppm levels of black cumin oil were added to alfalfa silage and ensiled for 56 days. The experiment consisted of 4 groups and 3 replicates. Among the sensory properties, the highest value of the colour parameter was obtained in the black cumin oil added at 2500 ppm ($P<0.01$), no difference was observed in terms of other sensory properties ($P>0.05$), and in terms of quality class, the highest black cumin oil group was in the 'Good' quality class and the other groups were in the 'Satisfactory' quality class. Among the chemical composition values, crude ash and crude protein values decreased in the black cumin oil group used at the highest dose compared to the control group, while crude fat value increased ($P<0.05$). In terms of pH value, all black cumin oil groups gave lower results compared to the control group ($P<0.05$). Again, dry matter consumption and relative feed value decreased in the highest dose of black cumin oil group compared to the other groups ($P<0.05$). Considering the values obtained at the end of the research, the high dose of black cumin oil, which increases the crude oil value, increases the crude oil value, decreases the crude ash and pH values, has an important place as roughage and at the same time it is difficult to be ensiled.

Keywords: Silage, alfalfa, black cumin oil, *Nigella sativa* L.

1. GİRİŞ

Bugün sağlıklı ve güvenli beslenme arayışı ayrıca çocukların sağlıklı gelişiminde önemli bir yer tutan hayvansal protein üretimi gündemde önemli bir yer tutmaktadır. Hayvansal kaynaklı proteinlerin arttırılmasının yolunun yemlerin miktarını veya kalitesini arttırmaktan geçtiği bilinmektedir. Bunun yanında hayvancılık işletme giderlerinin yaklaşık %55-70'ini yem giderleri oluşturmakta ve hayvansal ürünlerin üretim maliyetini düşürmek için yem maliyetinin de azaltılması gerekmektedir. Kaba yemler, ruminant hayvanların sağlıklı ruminal popülasyonun gelişmesi ve büyümesi için ne kadar gerekli ise aynı zamanda maliyeti düşük yem kaynağı olması sebebiyle de hayvan beslemede kullanılmaktadır. Su içeriği yüksek bitkisel ürün, endüstriyel ve tarımsal atıkların havasız ortamda fermantasyonlarına bırakılarak elde edilen kaba yem kaynağı olan silaj, geviş getiren hayvanların beslenmesinde önemli bir yem kaynağıdır. Silajların sindirilebilirliğini arttırmak, yem maliyetini düşürmek ve fermantasyon esnasında oluşabilecek sorunları önlemek için katkı maddeleri ile yapılan çalışmalar günümüzde artarak devam etmektedir (Basmacıoğlu ve Ergül, 2002; Civaner, 2015; Çayıroğlu, 2023; Pirçek ve ark., 2023; Duru, Arslan Duru, 2024).

Bir baklagil yem bitkisi olan yonca lezzetli olması, geviş getiren hayvanlar tarafından isteyerek tüketilmesi, yüksek verimli olması, zengin besin maddelerini içermesi, değişik iklim koşullarında yetiştirilebilmesi, diğer yem bitkilerine göre besin madde içeriğinin ve kalitesinin yüksek olması ve uzun ekonomik ömürlü olması sebebi ile geviş getiren hayvanların beslenmesinde tercih edilmektedir. Ayrıca dünyada en çok yetiştiriciliği yapılan baklagil yem bitkisi olması bakımından değerli bir yem bitkisidir. Sap oranının yüksek olması, yüksek protein ve kül içeriği, düşük suda çözünebilir karbonhidrat sebebi ile zor silolanan yem bitkisi olarak bilinmekte ve kuru ot olarak değerlendirilmektedir. Ancak uygun tekniklerle silolanan yonca yem bitkisi hayvan besleme açısından oldukça değerlidir. Yoncanın kurutulmasında iklim değişikliği ile birlikte zorluklar başlamış, üreticiler yoncayı silolamaya yönelmişlerdir (Kutlu, 2002; Radovic ve ark., 2009; Ergin, 2019). Ülkemizde 2023 yılında 6.004.043 dekar alanda 18.296.282 ton yonca üretimi gerçekleştirilmiştir (TÜİK, 2024).

Doğu ve Güney Avrupa, Batı Asya ve Doğu Akdeniz ülkelerinin çörek otunun kökeni olduğu bilinmektedir. Çok eskiden beri bilindik bir kültür bitkisi olup, kültür ve yabani olarak Hindistan, Ortadoğu, Kuzey Afrika, Güney Avrupa ve Balkanlar'da yetiştirilmektedir. Çörek otunun etken maddeleri hakkında yapılan birçok çalışmanın olduğu bildirilmektedir (Atta, 2003; Ayhan ve ark., 2020). Yapılan çalışmalarda çörek otunun içerisinde mevcut olan timokinon etken maddesi sayesinde antibakteriyel, antihistaminik, antitümör, antioksidan, anti hipertansif, antimikrobiyal, antidiyabetik, inflamatuvar ve antifungal etkiye sahip olduğu ve bağışıklık sistemini kuvvetlendirdiği bildirilmiştir. Çörek otu, timokinon biyolojik aktif bileşik yanında timohidrokinon ve ditimokinon etken maddelerini de ihtiva etmektedir (Burits ve Bucar, 2000; Salem ve Hossain, 2000; Ulus ve ark., 2018; Ayhan ve ark., 2020). Linoleik, araşhidonik, linolenik, stearik, palmitoleik, oleik yağ asitlerince ve minerallerden kalsiyum, demir, fosfor ve potasyum bakımından zengin olduğu bildirilmiştir. Hipertansiyon, astım, öksürük, bronşit, egzama, grip, baş ağrısı, enflamasyon ve baş dönmesi gibi birçok rahatsızlıkta kullanıldığı bilinmektedir (Altınterim, 2010; Öz, 2017; Karakaş, 2019; Koçak, 2021).

Bu çalışmada, yonca bitkisine farklı miktarlarda eklenen çörek otu yağı ile elde edilen silajlarda duyuşal özelliklerin, kimyasal kompozisyonun, pH ve sindirilebilir kuru madde değerinin, kuru madde tüketiminin ve nispi yem değerlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

2. YÖNTEM

Silo materyali ve silolama dönemi: Araştırmada silo ana materyali olan taze yonca (*Medicago sativa*), Uşak ili Merkez köyündeki bir yetiştiriciden elde edilmiştir. Çiçeklenme başındaki vejetasyon döneminde hasat edilerek soldurulmuş ve akabinde laboratuvara getirilmiştir. Silolamada kullanılan çörek otu yağı (soğuk sıkım) ise ticari bir işletmeden temin edilmiştir. Silajlar 56 gün boyunca silolanmışlardır. Silolama ve 56. gün sonunda açılan silajların analizleri Uşak Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yemler ve Hayvan Besleme Laboratuvarı'nda gerçekleştirilmiştir. Silolamada 1 litrelik anaerob plastik kavanozlar kullanılmış ve kavanoz kapakları hava almayacak şekilde sıkıca kapatılmıştır. Deneme modeli, (i) 0 (kontrol); (ii) 2500 ppm çörek otu yağı; (iii) 5000 ppm çörek otu yağı ve (iv) 7500 ppm çörek otu yağı katkılarından ve üç paralel olacak şekilde oluşturulmuştur.

Fiziksel Özelliklerin Belirlenmesi: Açılan silajlar, koku, renk ve strüktür özellikleri, Alman Tarım Örgütü (DLG, 1987) silaj değerlendirme cetveline göre deneyim sahibi altı panelist tarafından belirlenmiştir (Tablo 1 ve 2).

Kimyasal Analizler: Silajlar açıldığında, 25 g silaj örneği tartılarak beher alınmış, üzerine 100 ml saf su eklenmiş ve çalkalayıcı yardımıyla karıştırılarak örneklerin pH'sı dijital pH metreyle ölçülmüştür (Polan ve ark., 1998). Silajlar açıldıktan sonra kuru madde, ham kül, ham yağ, ham protein, nötr deterjanda çözünmeyen lif (NDF), asit deterjanda çözünmeyen lif (ADF) değerleri NIR (Near Infra Red) cihazıyla anlık olarak belirlenmiştir.

Sindirilebilirlik Özellikleri: Nispi yem değeri, sindirilebilir kuru madde ve kuru madde tüketimleri aşağıdaki verilen denklemlerden yararlanılarak hesaplanmıştır (Van Dayke ve Anderson, 2000).

% Sindirilebilir kuru madde (SKM)= 88.9- (0.779x % ADF)

% Kuru madde tüketimi (KMT)=120 / % NDF

Nispi Yem Değeri= % SKM x % KMT x 0.775

Tablo 1. Silaj Değerlendirme Cetveli (DLG, 1987)

KOKU	Tereyağı asitsiz, hafif asidik	14
	Çok az tereyağı asidi, kuvvetli asit kokusu, hafif küf kokusu	8
	Orta derecede tereyağı asidi kokusu, kuvvetli küf kokusu	4
	Kuvvetli tereyağ asidi ve amonyak kokusu	2
	Pis ve kuvvetli küf kokusu	0
STRÜKTÜR	Yaprak ve sap strüktürü normal	4
	Yaprak strüktürü biraz bozulmuş	2
	Yaprak ve sap strüktürü belirgin derecede bozulmuş, kirliliği, küflü	1
	Yaprak ve saplar kızarmış, fazla kirlilik ve aşırı küflenme	0
RENK	Yeşil yem renginde	2
	Renk sarı veya kahverengi	1
	Rengini kaybetmiş, açık sarı veya koyu	0

Tablo 2. Silo yemlerinin görünüş ve fiziksel analizleri sonuç cetveli

Puan	Kalite sınıfı
16-20	I-Pekiyi-iyi
10-15	II-Memnuniyet verici
5-9	III-Orta
0-4	IV-İşe yaramaz

İstatistiksel Analizler: Araştırma sonuçları, SPSS paket programında One-way ANOVA prosedürüne göre analiz edilmiş, grupların farklılıkları için Duncan Çoklu Karşılaştırma Testi kullanılmıştır (SPSS, 1999).

3. BULGULAR

Yoncaya ilave edilen farklı düzeylerdeki çörek otu yağı ile elde edilen silajların duyuşal özelliklere ait sonuçlar Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Çörek otu yağının yonca silajlarında duyuşal (koku, renk ve strüktür) özelliklere etkisi

Parametreler	Çörek otu Yağı Düzeyleri, ppm				P
	Kontrol	2500	5000	7500	
Koku	10.33±1.86	11.96±0.37	10.00±0.95	10.90±0.89	0.17
Strüktür	3.67±0.33	3.60±0.17	3.00±0.49	4.00±0.00	0.13
Renk	1.33±0.33 ^b	1.92±0.06 ^a	1.71±0.18 ^a	2.00±0.00 ^a	0.01
Toplam	15.33±2.33	17.48±0.47	14.71±1.23	16.90±0.89	0.10
Kalite sınıfı	Memnuniyet Verici	Memnuniyet Verici	Memnuniyet Verici	Pekiyi	

^{a-b}: Aynı satırda farklı harfleri taşıyan gruplar içerisindeki farklılıklar istatistiksel olarak önemlidir (P<0.05).

Duyusal özellikler bakımından renk, çörek otu yağı kullanılan tüm gruplarda yüksek sonuç vermiştir (P<0.01), koku ve yapı bakımından ise herhangi bir farklılık gözlenmemiştir (P>0.05). Kalite sınıfı bakımından ise (Tablo 2) en yüksek doz çörek otu yağı grubu hariç diğer tüm gruplarda “Memnuniyet Verici” sonuç alınırken, yüksek doz çörek otu yağı ilaveli grup “Pekiyi” kalite sınıfında yer almıştır (Tablo 3).

Yoncaya ilave edilen farklı düzeydeki çörek otu yağı ile elde edilen silajların kimyasal kompozisyona ve fermentasyon özelliklerine ait değerler Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Çörek otu yağının yonca silajlarında kimyasal kompozisyona ve pH değerine etkisi

Parametreler	Çörek otu Yağı Düzeyleri, ppm				P
	Kontrol	2500	5000	7500	
Kuru Madde, %	29.70±1.05	30.03±0.13	30.53±0.27	31.10±0.50	0.52
Ham Kül, %	12.20±0.57 ^a	10.90±0.06 ^{ab}	10.90±0.30 ^{ab}	9.55±0.45 ^b	0.02
Ham Yağ, %	3.05±0.05 ^b	3.27±0.03 ^b	3.23±0.03 ^b	3.70±0.21 ^a	0.04
Ham Protein, %	14.70±0.35 ^a	15.03±0.35 ^a	14.07±0.18 ^{ab}	13.20±0.01 ^b	0.02
NDF, %	51.93±0.94 ^b	53.67±0.39 ^b	53.23±0.41 ^b	56.15±0.75 ^a	0.02
ADF, %	25.50±0.59	25.43±0.12	25.80±0.10	26.80±0.50	0.16
pH	6.82±0.36 ^a	6.20±0.07 ^b	6.07±0.04 ^b	5.93±0.06 ^b	0.02

^{a-b}: Aynı satırda farklı harfleri taşıyan gruplar içerisindeki farklılıklar istatistiksel olarak önemlidir (P<0.05).

Yüksek doz çörek otu yağı grubu ham kül, ham yağ, ham protein ve NDF değerleri kontrol grubuna göre farklılık göstermişlerdir (P<0.05). Çörek otu yağı içeren grupların pH değerleri, kontrol grubuna göre daha düşük bulunmuştur (P<0.05) (Tablo 4).

Tablo 5’te yoncaya ilave edilen farklı çörek otu yağı düzeylerinden elde edilen silajlarda sindirilebilir kuru madde, kuru madde tüketimi ve nispi yem değerine ait veriler verilmiştir.

Tablo 5. Çörek otu yağının yonca silajlarında sindirilebilir kuru madde, kuru madde tüketimi ve nispi yem değerine etkisi

Parametreler	Çörek otu Yağı Düzeyleri, ppm				P
	Kontrol	2500	5000	7500	
Sindirilebilir Kuru Madde, %	69.03±0.46	69.09±0.09	68.80±0.08	68.02±0.39	0.16
Kuru Madde Tüketimi, %	2.31±0.04 ^a	2.24±0.02 ^a	2.25±0.02 ^a	2.14±0.03 ^b	0.03
Nispi Yem Değeri	123.71±2.57 ^a	119.74±1.05 ^a	120.21±1.05 ^a	112.68±0.86 ^b	0.02

^{a-b}: Aynı satırda farklı harfleri taşıyan gruplar içerisindeki farklılıklar istatistiki olarak önemlidir ($P<0.05$).

Sindirilebilir kuru madde bakımından gruplar arasında bir farklılığın olmadığı ($P>0.05$), kuru madde tüketimi ve nispi yem değeri yönünden ise farklılık olduğu ($P>0.05$) tespit edilmiştir (Tablo 5).

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Fiziksel analizler, silajların kalitelerinin saptanmasında duyu organları ile gerçekleştirilen basit bir yöntemdir. Silajların rengi, kokusu ve görünüşünden silajın kalitesi hakkında bilgi elde edilebilmektedir. Koku bakımından silajlar değerlendirildiğinde, silajların kendine has, hoş giden turşu benzeri bir kokuya sahip olmalı, aşırı keskin bir kokusu olmamalı ve istenmeyen küf, amonyak ve bütirik asidi gibi hoş olmayan kokular içermemelidir. Kötü koku, silolama döneminin iyi olmadığına işaret etmektedir. Silaj materyali yaprak ve sap aksamaları yapışkan, sümüksü bir görünümde olmamalı ve bozulmamalıdır. Renk tonları açık yeşilden siyaha kadar değişen silajlarda, koyu yeşilden siyaha kadar oluşan renk tonları selüloz ve protein parçalanmasına işaret etmektedir. Silajların duyu özellikler bakımından değerlendirme yapıldığında renk hariç diğer özellikler bakımından gruplar arasında bir farklılık bulunmamıştır ($P>0.05$). Renk bakımından ise, en yüksek çörek otu yağı katkılı grubun yeşil yem renginde değer verdiği sonucuna ulaşılmıştır ($P<0.05$). Duyu organlarıyla belirlenebilen Alman Tarım Örgütü (DLG)'ne göre silaj kalite sınıflaması, 20-18: Çok İyi, 17- 14: İyi, 13-10: Orta, 9-5: Düşük, 4-0: Bozulmuş olarak belirlenmiş olup, silajın koku, strüktür ve renk puanlarının toplanması ile belirlenmektedir (GLG, 1987). Deneme sonunda en yüksek düzey çörek otu ilaveli grubu "Pekiyi" kalite sınıfında yer alırken, kontrol grubu "Memnuniyet Verici" kalite sınıfında yer almıştır. Yapılan bir çalışmada, fiğ-buğday karışımına çörek otu yağı ilavesi ile elde edilen silajlarda kalite sınıfı tüm gruplarda "Pekiyi" bulunmuş, istatistiki olarak koku, strüktür, renk ve toplam değerler bakımından herhangi bir farklılık gözlemlenmemiştir (Arıcan, 2019). Başka bir çalışmada ise, yem bezelyesi silajlarına kekik uçucu yağı ilavesinin duyu analiz sonuçlarını değiştirmedığı sonucuna varmışlardır (Turan ve Önenç, 2018). Kalite sınıfı bakımından değerlendirildiğinde, yoncaya 7500 ppm çörek otu yağı ilavesi ile elde edilen silajların "Pekiyi" sınıfında olduğu, kontrol grubuna göre daha yüksek sınıfta yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada, yonca silajlarına katkı olarak ilave edilen çörek otu yağı, kuru madde sonuçlarına herhangi bir etkisi olmamıştır. Kuru madde içeriklerinin silajların kalitesini olumsuz veya olumlu yönde etkilediği bilinmektedir. Her ne kadar kullanılan yem bitkisi türüne göre değişse de kuru madde miktarının %25-45 arasında olması istenmektedir (Ergün ve ark., 2004). Silaj için uygun fermentasyon koşulları sağlanamadığında, istenmeyen mikroorganizmaların çoğalması ve besin madde kayıpları söz konusu olabilmektedir. Yüksek kuru madde ihtiva eden silajlar istenen şekilde sıkıştırılamamaktadır. Düşük kuru madde ihtiva eden silajlarda ise silolama esnasında çok miktarda su kaybı meydana gelmektedir (Bolsen ve ark., 1996). Elde edilen sonuçlar incelendiğinde, çörek otu yağı ilavesiyle kuru madde kayıplarının olmadığı dolayısıyla silolama esnasında yeterli miktarda suda çözünebilir karbonhidrat bulunduğu, bunu kullanan laktik asit bakterilerinin silolama ortamında istenmeyen faktörlerin gelişimini engelleyerek kuru madde miktarını azalttığı söylenebilir. Yapılan bir çalışmada, fiğ-buğday silajına eklenen çörek otu yağının kuru madde miktarını arttırdığı bildirilmiştir (Arıcan ve Arslan Duru, 2020). Başka bir çalışmada ise, yem bezelyesine kekik uçucu yağ ile elde edilen silajların organik madde değerlerinin arttığı tespit edilmiştir (Turan ve Önenç, 2018). Çalışmada, yüksek çörek otu yağı ilavesiyle elde edilen silajların ham kül değerinin düştüğü gözlemlenmiştir. Silajın kirliliğini tespit etmek ve fermentasyonun nasıl ilerlediğini belirlemek

açısından ham kül içeriği önemli bir kriterdir. Siloya giren oksijenle birlikte fermentasyon olumsuz yönde etkilenmekte, devam eden bitki solunumu bitki içeriğindeki karbonhidratı parçalamakta ve laktik asit bakterilerinin gereksinim duyduğu karbonhidrat azalmaktadır. Silodaki zararlı mikroorganizmalar suda çözünebilir karbonhidratları ve uçucu yağ asitlerini substrat olarak kullanmakta ve ortamda karbondioksit ve su açığa çıkmaktadır. Diğer taraftandan da bitkide proteolisis meydana gelmektedir. Bu olayda bitkide bulunan proteaz enzimi proteinleri önce aminoasite ve amonyağa sonra da peptid ve amidlere parçalamaktadırlar. Sonuç itibarıyla silajın ham kül değerleri artmaktadır (McDonald ve ark., 1991; Basmacıoğlu ve Ergül, 2002). Yüksek doz çörek otu yağı ilavesi ile ham yağ ve NDF değerleri artmış, ham protein değeri düşmüştür. Yapılan bir çalışmada, 200, 300 ve 500 mg/kg düzeyinde kimyon yağı ilave edilen fiğ-yulaf karışımı silajlarda ham yağ içeriğinin arttığı tespit edilmiştir (Akıncı, 2018). Fiğ silajlarına inokulant ilavesinin NDF içeriğini arttırdığı, ADF içeriğini değiştirmedeği (Demirci ve ark., 2011); inokulant ilavesiyle NDF değerinin değişmediği, ADF içeriğinin düştüğü (Can, 2010); 300 ve 500 mg/kg kimyon uçucu yağ ilavesinin NDF ve ADF değerlerini düşürdüğü (Akıncı, 2018) bildirilmiştir. Kekik ve tarçın uçucu yağları ilavesiyle elde edilen yem bezelyesi silajlarında NDF ve ADF içeriğinin yükseldiği (Soycan Önenç ve ark., 2017), mısır silajlarına kimyon uçucu yağı ilavesinin NDF içeriğini arttırdığı (Hodijatpanah-Montazeri ve ark., 2016) belirtilmiştir. Çalışmalar sonucu elde edilen farklılık, kullanılan ana materyale ve yağların farklılığından kaynaklanmış olabilir. pH değerleri ise, eklenen çörek otu miktarı arttıkça azalmış ve her deney grubu kontrol grubuna göre önemli sonuçlar vermişlerdir. Silajların kalitesini, fermentasyon süresinde meydana gelen organik asitlerin miktarı ve kompozisyonları ile pH değeri belirlemektedir. Fermentasyonun erken döneminde ortam pH'sındaki azalış hızı iyi bir silaj elde etmek için önem arz etmektedir.

Kuru madde tüketimi ve Nispi yem değeri bakımından en yüksek doz çörek otu yağı ilavesi düşük değerler vermişlerdir. Amerika Birleşik Devletleri'nde yonca bitkisi için geliştirilen ve diğer yemler içinde kullanılan nispi yem değeri (NYD) (Relative Feed Value, RFV), yemlerin besleme değerini belirlemede kullanılmaktadır (Ball ve ark., 1996). Nispi yem değeri (NYD) şu şekilde sınıflandırılmıştır: 150 ve üstü: en iyi kalite, 125-150: 1. kalite, 103-124: 2. kalite, 87-102: 3. kalite, 75-86: 4. kalite ve 75'in altında: 5. kalite olarak kabul edilmektedir (Rohweder ve ark., 1978).

Bu çalışmada, çörek otu yağı ilavesinin yonca silajlarında bazı kalite özellikleri üzerine olası etkilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonunda, kalite sınıfı bakımından "Pekiye", ham kül ve pH değerlerini azaltıcı etkisini ortaya koyan yüksek doz çörek otu yağı, kaba yem olarak önemli bir yere sahip olan ve aynı zamanda silolanması zor bir yem materyali olan yonca bitkisinin silaj yapımında kullanılabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Yoncanın silolanmasında çörek otu yağı ilavesinin olası daha iyi sonuçlarını ortaya koymak için farklı dozlarda ve/veya farklı yöntemlerle ekstrakte edilmiş çörek otu yağlarıyla yapılacak çalışmalara ihtiyaç vardır.

5. KAYNAKLAR

Akıncı, Y., 2018. Kimyon Uçucu Yağının Fiğ-Yulaf Silajının Fermantasyon Kalitesi, Aerobik Stabilitesi ve İn Vitro Sindirilebilirlik Üzerine Etkisi. Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 54 s.

Aksu Elmalı, D., Duru, M., 2012. Effects of Different Levels of Malic Acid on the Some Quality and Micro Flora of Vetch (*Vicia sativa* L.) Silage. Journal of Animal Veterinary Advance, (11):1651-1655.

Arıcan, G., 2019. Çörek Otu Yağı İlavesinin Fiğ-Buğday Silajının Yem Değeri ve Kalitesine Etkisinin Belirlenmesi. T.C. Uşak Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Ana Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, 59 s.

Arıcan, G., Arslan Duru, A., 2020. The Effect of Black Seed Oil (*Nigella Sativa*) on *In Vitro* Digestibility, Chemical and Fermentation Characteristics of Hungarian Vetch-Wheat Silage. Pakistan Journal of Botany, 52(2): 723-727. DOI: [http://dx.doi.org/10.30848/PJB2020-2\(45\)](http://dx.doi.org/10.30848/PJB2020-2(45)).

Atta M.B., 2003. Some Characteristics of *Nigella (Nigella sativa L.)* Seed Cultivated in Egypt and its Lipid Profile. Food Chemistry, 83: 63–68.

Ayhan, F., Altınkaynak, D., Telci, İ., Tatlı Çankaya, İ.İ., Peker, K., Bozdemir, Ç., 2020. Çörek otu Fizibilite Raporu ve Yatırımcı Rehberi (Ed: B.Akgün, E.Toprak, V. Yurtkulu, E. Türktemel). T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü. 48 s.

Ball, D.M., Hoveland, C.S., Lacefield, G.D., 1996. Forage Quality. In: Southern Forages (2 nd edition). p. 124-132. Potash & Phosphate Institute and Foundation for Agronomic Research, Norcross, GA.

Basmacıoğlu H. ve Ergül M., 2002. Silaj Mikrobiyolojisi. Hayvansal Üretim, 43(1): 12-24.

Bolsen, K.K., Ashbell, G., Weinberg, Z.G., 1996. Silage Fermentation and Silage Additives. Asian-Australasian of Journal Animal Science, 9:483–94.

Burits, M., Bucar, F., 2000. Antioxidant activity of *Nigella sativa* essential oil. Phytotherapy Research. 14: 323-328.

Can, L., 2010. Tritikale-Macar Fiği Hasılına Enzim ve Laktik Asit Bakterileri İnokulant İlavesinin Silaj Kalitesine Etkileri. Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 56 s.

Civaner, A.G., 2015. Batı Akdeniz Bölgesinde Yetiştirilen Bazı Yem Hammaddelerin Besin Madde İçeriklerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. T.C. Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zotekni Anabilim Dalı, Doktora [SEP]Tezi, 53 s. [SEP]

Çayıroğlu, H., 2023. Silaj Katkı Maddeleri Kullanımı ve Sağladığı Faydalar Üzerinde Güncel Yaklaşımlar. Hayvan Beslemede Güncel Yaklaşımlar-I. (Ed: G.Erener, A.Altop). Efeakademi yayınları, 612 s. İstanbul. ISBN: 978-625-6600-94-2.

Demirci, U., Gülşen, N., Keleş, G., 2011. Effects of Bacterial Inoculants on Fermentation and Aerobic Stability of Baled Triticale-Hungarian Vetch Silage and Lamb Performance. Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi, 17 (2): 297-302.

DLG, 1987. Energie-und Nährstoffbedarf landwirtschaftlicher Nutztiere. 4. Schweine. DLG-Verlag GmbH, Frankfurt, [SEP]Germany.

Duru, M., Arslan Duru, A., 2024. Anasonun (*Pimpinella anisum*) yem katkı maddesi olarak kanatlı hayvan beslemede kullanımı. Contemporary Approaches in Health Sciences, Hatipoğlu Fatih (Editör), All Sciences Academy, Konya, 176-190. [SEP]

Ergin S., 2019. Yonca Silajına Tuz ve Laktik Asit Bakteri İnokulant İlavesinin Silaj Kalitesi, Fermantasyon Profili ve Mikrobiyel Özellikleri Üzerine Etkileri. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hayvan Besleme ve Beslenme Hastalıkları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 76 s.

Ergün A., Tuncer Ş. D., Çolpan İ., Yağın S., Yıldız G., Küçükersan M. K., Küçükersan S., Şehu A. ve Saçaklı P., 2004. Yemler Yem Hijyeni ve Teknolojisi. Pozitif matbaacılık, Ankara, Türkiye.

Hodijatpanah-Montazeri, A., Danesh Mesgaran, M., Vakili, A., Tahmasebi, A. M., 2016. Effect of Essential Oils of Various Plants as Microbial Modifier to Alter Corn Silage Fermentation and in vitro Methane Production. Iranian Journal of Applied Animal Science, 6(2): 269-276.

Koçak, M., 2021. Çörek Otu Tohum ve Yağlarının Biyoaktif Özellikleri ve Fizikokimyasal Özellikleri Üzerine Isıl İşlemin Etkisi. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Gıda Mühendisliği Ana Bilim Dalı, Konya, Yüksek Lisans Tezi. 52 s.

Karakaş, M., 2019. Sığır ve Tavuk Etlerinin Bazı Emülsiyon Karakteristikleri Üzerine Çörek Otu ve Yer Fıstığı Tohum Yağlarının Etkisi. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Gıda Mühendisliği Ana Bilim Dalı, Konya, Yüksek Lisans Tezi. 49 s.

Kutlu H.R., 2002. Tüm yönleriyle silaj yapımı ve silajla besleme. Çukurova Üniversitesi Yayınları, Adana. [L]
[SEP]

Öz, M., 2017. Çörek Otu (*Nigella sativa*) Yağının Gökkuşluğu Alabalığının (*Oncorhynchus mykiss*) Karaciğer Yağ Asidi Profiline Etkisi. Etlik Veteriner Mikrobiyol Dergisi, 28(1): 55-59.

Özdemir A., Arslan Duru, A., 2023. Partikül Boyutunun Yonca Silajlarının Kalitesine Etkisi. Uşak Üniversitesi Fen ve Doğa Bilimleri Dergisi, (2): 82-89.

Pirçek, Ş., Acar, Z., Can, M., 2023. Bira endüstrisi yan ürünlerinin hayvan yemi olarak değerlendirilmesi. 6. [L]
[SEP] International Cukurova Agriculture and Veterinary Congress, December 22-24, 940-952. [L]
[SEP]

Polan, C.E., Stive, D.E., Garrett, J.L., 1998. Protein preservation and ruminal degradation of ensiled forage treated with heat, formic acid, ammonia, or microbial inoculant. Journal of Dairy Science, 81: 765-776.

Radovic J, Sokolovic D., Markovic J., 2009. Alfalfa-most important perennial forage legume in animal husbandry. Biotechnology in Animal Husbandry, 25:465- 475. [L]
[SEP]

Rohweder, D. A, Barnes, R. F., Jorgensen, N., 1978. Proposed hay grading standards based on laboratory analyses for evaluating quality. Journal of Animal Science 47: 747-759.

Salem, M.L, Hossain M.S., 2000. In vivo acute depletion of CD8 (+) T cells before murine cytomegalovirus infection upregulated innate antiviral activity of natural killer cells. International Journal of Immunopharmacology, 22: 707-718.

Soycan Önenç S., Coşkuntuna L., Fisun K., Özdüven, M.L., Gümüş, T., 2017. T Kekik ve Tarçın Uçucu Yağlarının Yem Bezelyesi Silajlarının Fermantasyon Kalitesi ile In Vitro Metabolik Enerji İçerikleri Üzerine Etkileri. Hayvansal Üretim, 58(2): 39-44.

SPSS, 1999. SPSS for Windows Release 10.01. SPSS Inc. [L]
[SEP]

Turan, A., Önenç, S.S., 2018. Effect of Cumin Essential Oil Usage on Fermentation Quality, Aerobic Stability and in Vitro Digestibility of Alfalfa Silage. Asian- Australas Journal of Animal Science, 31:1252-1258.

TÜİK, 2024. Yem Bitkileri. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=tarim-111&dil=1>.

**DETERMINATION OF THE EFFECT OF DIFFERENT DOSES OF BLACK CUMIN
(*Nigella sativa* L.) OIL ON SOME QUALITY CHARACTERISTICS OF MAIZE
SILAGE**

**FARKLI DOZLARDA ÇÖREK OTU (*Nigella sativa* L.) YAĞI İLAVESİNİN MISIR
SİLAJLARININ BAZI KALİTE ÖZELLİKLERİNE ETKİSİNİN BELİRLENMESİ**

Asuman ARSLAN DURU¹, Metin DURU¹

¹Doç.Dr., Uşak Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootekni Bölümü, Yemler ve Hayvan Besleme, <https://orcid.org/0000-0002-7290-1719>

²Doç.Dr., Uşak Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootekni Bölümü, Yemler ve Hayvan Besleme, <https://orcid.org/0009-0007-7312-5719>

Özet

Bu çalışmanın amacı, çörek otu yağı katkısının mısır silajlarının duyu özellikleri, kimyasal kompozisyonu, pH değerleri, sindirilebilir kuru madde, kuru madde tüketimi ve nispi yem değerlerine etkisinin belirlenmesidir. Araştırma grupları; mısır hasılına 0 (kontrol), 625 ppm ve 1250 ppm düzeylerinde çörek otu yağı eklenerek oluşturulmuştur. Silolama dönemi, 56 gün devam etmiştir. Duyusal özelliklere (koku ve toplam puan) ait değerler bakımından düşük ve yüksek düzey çörek otu yağı grupları yüksek sonuçlar vermişler ($P<0.001$), strüktür ve renk bakımından ise herhangi bir farklılık gözlenmemiştir ($P>0.05$). Tüm gruplar “Pekiyi” kalite sınıfında yer almışlardır. Araştırma silajlarının kuru madde, ham kül, ham yağ, ham protein, NDF, ADF ve nişasta içerikleri bakımından önemli bir farklılık bulunmamıştır ($P>0.05$). Çörek otu yağı içeren grupların pH değerleri, kontrol grubuna göre daha düşük bulunmuştur ($P<0.05$). Sindirilebilir kuru madde, kuru madde tüketimi ve nispi yem değeri yönünden gruplar arasında bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir ($P>0.05$). Mısır hasıllarına düşük doz çörek otu ilavesinin bile duyu özellikleri iyileştirdiği ve pH değerini düşürerek silajın yemleme döneminde korunmasına pozitif katkı sağlayabileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Silaj, mısır hasılı, çörek otu yağı, *Nigella sativa* L.

Abstract

In this study, it was aimed to determine the sensory properties, chemical composition, pH values, digestible dry matter, dry matter consumption and relative feed values of maize silages obtained by adding black cumin oil to maize grain. In the study, black cumin oil was added to maize silage at 0 (control), 625 ppm and 1250 ppm levels. The experiment consisted of 3 groups and 3 replications. The ensiling period continued for 56 days. In terms of sensory characteristics (odour and total score), low and high level black cumin oil groups gave high results ($P<0.001$), while no difference was observed in terms of structure and colour ($P>0.05$). All groups were in the ‘Good’ quality class. Chemical composition values (dry matter, crude ash, crude fat, crude oil, crude protein, NDF, ADF, starch) were not different between the groups ($P>0.05$). pH values were lower than the control group ($P<0.05$). There was no difference between the groups in terms of digestible dry matter, dry matter consumption and relative feed value ($P>0.05$). It was concluded that even low doses of black cumin added to maize grains improved the sensory properties and decreased the pH value, which may provide long-term preservation of the silage.

Therefore, black cumin oil added to maize silages may contribute positively to the quality of maize silages.

Keywords: Silage, maize, black cumin oil, *Nigella sativa* L.

1. GİRİŞ

Hızlı artan dünya nüfusu, artan hastalıklardan dolayı insanların sağlıklı ve güvenli beslenme arayışı ve özellikle çocukların gelişiminde önemli bir yer tutan hayvansal protein üretimi gündemde yer almaktadır. Elde edilecek hayvansal kaynaklı proteinlerin artırılması ise, yemlerin miktarını veya kalitesini arttırmakla mümkün olduğu bilinmektedir. Ayrıca hayvansal protein üretiminde toplam giderlerin yaklaşık %55-70'ini yem giderleri oluşturmada, üretim maliyetini düşürmek için yem maliyetinin de düşürülmesi gerekmektedir. Kaba yem içerisinde bulunan silaj, hem sağlıklı ruminant popülasyonunun büyümesi ve gelişmesi hem de ucuz yem kaynağı olması sebebi ile ruminant hayvan beslemede kullanılmaktadır. Katkı maddeleri ile silajların yararlılığına arttırmak, yem maliyetini düşürmek ve silolama esnasında muhtemel olumsuzlukların önüne geçmek için yapılan araştırmalar hızla devam etmektedir (Civaner, 2015; Çayıroğlu, 2023; Pirçek ve ark., 2023; Duru, Arslan Duru, 2024).

Mısır, subtropik, tropik ve ılıman iklim koşullarında yetiştirilebilmekte, dolayısıyla dünya üzerinde hemen hemen tüm ülkelerde azda olsa mısır tarımı yapılabilmektedir. Antartika hariç deniz seviyesinden başlayarak 4000 m'ye kadar, 58° kuzey ve 40° güney enlemleri arasında kalan alanlarda mısır üretimi yapılabilmektedir. Dünyada buğday ve çeltikten sonra mısır en fazla yetiştiriciliği yapılan tahıldır (Baboğlu, 2024). Ülkemiz ve dünyada en çok silaj yapımında kullanılan bitkinin mısır olduğu bilinmektedir. Silajlık yem materyali olarak en fazla kullanılan mısırın lezzetli, ruminant hayvanlar tarafından isteyerek tüketilen ve enerji bakımından zengin olduğu bilinen bir gerçektir (Yıldırım, 2015). En fazla silajlık mısır üretimi yapan ilimizin İzmir olduğu bilinmektedir (Anonim, 2020; TÜİK, 2024a). Ülkemizde yıllar itibarıyla mısır ekim alanı ve üretimi artış göstermekte olup, 2023 yılında 5.248.609 dekar alanda, 28.653.531 ton üretim gerçekleştirilmiştir (TÜİK, 2024b).

Çörek otunun kökeni Batı Asya, Doğu ve Güney Avrupa ve Doğu Akdeniz ülkeleridir. Hindistan, Ortadoğu, Kuzey Afrika, Güney Avrupa ve Balkanlar'da kültür ve yabancı olarak yetiştirildiği bilinmektedir. Çörek otu ile ilgili çok fazla miktarda yapılan çalışma mevcuttur (Ayhan ve ark., 2020). Yapılan araştırmalarda çörek otunun içerisinde bulunan timokinon maddesi sayesinde antibakteriyel, antitümör, antihistaminik, antioksidan, anti hipertansif, antidiyabetik, antimikrobiyal, antifungal ve inflamatuvar olması yanında bağışıklık sistemini de kuvvetlendirdiği orta çıkarılmıştır. Çörek otu, timokinon biyolojik aktif bileşik yanında ditimokinon ve timohidrokinon bileşiklerini de içermektedir (Burits ve Bucar, 2000; Salem ve Hossain, 2000; Ulus ve ark., 2018; Ayhan ve ark., 2020). Yine yağ asitlerinden linoleik, linolenik, araşhidonik, oleik, stearik, palmitoleik asitce, minerellerden demir, potasyum, kalsiyum ve fosforca zengin olduğu belirlenmiştir (Altınterim, 2010; Karakaş, 2019; Koçak, 2021).

Bu çalışmada, mısır hasıllarına farklı miktarda eklenen çörek otu yağı ile elde edilen silajlarda duyuşal özelliklerin, kimyasal kompozisyonun, pH ve sindirilebilir kuru madde değerinin, kuru madde tüketiminin ve nispi yem değerlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

2. YÖNTEM

Silo materyali ve silolama dönemi: Hamur olum döneminde bölgede faaliyet gösteren çiftçilerden temin edilen mısır silolanmış, silaja eklenen çörek otu yağı (soğuk sıkım) ise ticari bir işletmeden temin edilmiştir. Silajlar 56 gün boyunca silolanmışlardır. Silolama ve 56. gün sonunda açılan silajların analizleri Uşak Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yemler ve Hayvan Besleme Laboratuvarı'nda gerçekleştirilmiştir. Silolamada 1 litrelik anaerob plastik kavanozlar kullanılmış ve kavanoz kapakları hava almayacak şekilde sıkıca kapatılmıştır. Deneme modeli, (i) 0 (kontrol); (ii) 625 ppm çörek otu yağı; (iii) 1250 ppm çörek otu yağı katkılarından ve üç paralel olacak şekilde oluşturulmuştur.

Fiziksel Özelliklerin Belirlenmesi: Açılan silajlar, koku, renk ve strüktür özellikleri, Alman Tarım Örgütü (DLG, 1987) silaj değerlendirme cetveline göre deneyim sahibi altı panelist tarafından belirlenmiştir (Tablo 1 ve 2).

Kimyasal Analizler: Silajlar açıldığında, 25 g silaj örneği tartılarak beher alınmış, üzerine 100 ml saf su eklenmiş ve çalkalayıcı yardımıyla karıştırılarak örneklerin pH'sı dijital pH metreyle ölçülmüştür (Polan ve ark., 1998). Silajlar açıldıktan sonra kuru madde, ham kül, ham yağ, ham protein, nötr deterjanda çözünmeyen lif (NDF), asit deterjanda çözünmeyen lif (ADF), Nişasta değerleri NIR (Near Infra Red) cihazıyla anlık olarak belirlenmiştir.

Sindirilebilirlik Özellikleri: Nispi yem değeri, sindirilebilir kuru madde ve kuru madde tüketimleri aşağıdaki verilen denklemlerden yararlanılarak hesaplanmıştır (Van Dayke ve Anderson, 2000).

$$\% \text{ Sindirilebilir kuru madde (SKM)} = 88.9 - (0.779 \times \% \text{ ADF})$$

$$\% \text{ Kuru madde tüketimi (KMT)} = 120 / \% \text{ NDF}$$

$$\text{Nispi Yem Değeri} = \% \text{ SKM} \times \% \text{ KMT} \times 0.775$$

Tablo 1. Silaj Değerlendirme Cetveli (DLG, 1987)

KOKU	Tereyağı asitsiz, hafif asidik	14
	Çok az tereyağı asidi, kuvvetli asit kokusu, hafif küf kokusu	8
	Orta derecede tereyağı asidi kokusu, kuvvetli küf kokusu	4
	Kuvvetli tereyağ asidi ve amonyak kokusu	2
	Pis ve kuvvetli küf kokusu	0
STRÜKTÜR	Yaprak ve sap strüktürü normal	4
	Yaprak strüktürü biraz bozulmuş	2
	Yaprak ve sap strüktürü belirgin derecede bozulmuş, kirli, küflü	1
	Yaprak ve sapsız kızırmış, fazla kirlilik ve aşırı küflenme	0
RENK	Yeşil yem renginde	2
	Renk sarı veya kahverengi	1
	Rengini kaybetmiş, açık sarı veya koyu	0

Tablo 2. Silo yemlerinin görünüş ve fiziksel analizleri sonuç cetveli

Puan	Kalite sınıfı
16-20	I-Pekiyi-iyi
10-15	II-Memnuniyet verici
5-9	III-Orta
0-4	IV-İşe yaramaz

İstatistiksel Analizler: Araştırma sonuçları, SPSS paket programında One-way ANOVA prosedürüne göre analiz edilmiş, grupların farklılıkları için Duncan Çoklu Karşılaştırma Testi kullanılmıştır (SPSS, 1999).

3. BULGULAR

Tablo 3'te mısır hasılana ilave edilen farklı çörek otu yağı düzeylerinden elde edilen duyusal özelliklere ait sonuçlar verilmiştir.

Tablo 3. Çörek otu yağının mısır silajlarının duyusal (koku, renk ve strüktür) özelliklerine etkisi

Parametreler	Çörek otu Yağı Düzeyleri, ppm			P
	Kontrol	625	1250	
Koku	11.75±0.35 ^b	13.67±0.17 ^a	13.44±0.4 ^a	0.0001
Strüktür	4.00±0.00	4.00±0.00	4.00±0.00	-
Renk	2.00±0.00	2.00±0.00	2.00±0.00	-
Toplam Puan	17.65±0.36 ^b	19.67±0.17 ^a	19.44±0.34 ^a	0.0001
Kalite sınıfı	Pekiyi	Pekiyi	Pekiyi	

^{a-b}: Aynı satırda farklı harfleri taşıyan gruplar içerisindeki farklılıklar istatistiki olarak önemlidir (P<0.0001).

Duyusal özellikler bakımından Tablo 1'e göre değerlendirme yapılmış, koku ve toplam puana ait değerlere bakıldığında düşük ve yüksek düzey çörek otu yağı grupları yüksek sonuçlar vermişler (P<0.001), strüktür ve renk bakımından ise herhangi bir farklılık gözlenmemiştir (P>0.05). Gruplar kalite sınıfı bakımında değerlendirilmiş (Tablo 2) ve tüm deneme grupları "Pekiyi" kalite sınıfında yer almışlardır (Tablo 3).

Tablo 4'te mısır hasılana ilave edilen farklı çörek otu yağı düzeylerinden elde edilen kimyasal kompozisyon ve fermentasyon özelliklerine ait değerler verilmiştir.

Tablo 4. Çörek otu yağının mısır silajlarının kimyasal kompozisyonu ve pH değerine etkisi

Parametreler	Çörek otu Yağı Düzeyleri, ppm			P
	Kontrol	625	1250	
Kuru Madde, %	27.23±0.38	26.20±0.52	26.47±0.58	0.38
Ham Kül, %	5.00±0.06	5.03±0.09	5.03±0.03	0.91
Ham Yağ, %	2.88±0.01	2.93±0.09	2.87±0.03	0.70
Ham Protein, %	6.67±0.09	6.87±0.07	6.86±0.12	0.30
NDF, %	50.01±0.38	50.77±1.27	52.17±0.98	0.34
ADF, %	30.73±0.30	31.37±0.98	32.30±0.67	0.35
Nişasta, %	23.03±0.64	23.07±1.17	22.63±0.78	0.93
pH	3.57±0.02 ^a	3.48±0.02 ^b	3.49±0.03 ^b	0.04

^{a-b}: Aynı satırda farklı harfleri taşıyan gruplar içerisindeki farklılıklar istatistiki olarak önemlidir (P<0.05).

Kuru madde, ham kül, ham yağ, ham protein, NDF, ADF ve nişasta içerikleri bakımından önemli bir farklılık bulunmamıştır (P>0.05). Çörek otu yağı içeren grupların pH değerleri, kontrol grubuna göre daha düşük bulunmuştur (P<0.05) (Tablo 4).

Tablo 5'te mısır hasıllana ilave edilen farklı çörek otu yağı düzeylerinden elde edilen sindirilebilir kuru madde, kuru madde tüketimi ve nispi yem değerine ait veriler sunulmuştur.

Tablo 5. Çörek otu yağının mısır silajlarının sindirilebilir kuru madde, kuru madde tüketimi ve nispi yem değerine etkisi

Parametreler	Çörek otu Yağı Düzeyleri, ppm			P
	Kontrol	625	1250	
Sindirilebilir Kuru Madde, %	64.96±0.23	64.46±0.76	63.74±0.52	0.35
Kuru Madde Tüketimi, %	2.40±0.02	2.37±0.06	2.30±0.04	0.34
Nispi Yem Değeri	120.81±1.33	118.31±4.25	113.74±3.07	0.34

Sindirilebilir kuru madde, kuru madde tüketimi ve nispi yem değeri yönünden gruplar arasında bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir (P>0.05) (Tablo 5).

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Silajların kalitelerinin saptanmasında ekonomik ve basit bir yöntem olan fiziksel analizler, duyu organları ile yapılmaktadır. Silajların kokusu, rengi ve görünüşünden silajın kalitesi hakkında bilgi sahibi olunulabilmektedir. Yine silajın içerisinde herhangi bir yabancı maddenin olup olmadığı duyu yollarla yapılan değerlendirme ile ortaya çıkarılabilmektedir. Silajlar kendine ait, hoş giden turşu benzeri bir koku ihtiva etmeli, aşırı keskin bir kokuya sahip olmamalı ve küf, bütirik asit, amonyak gibi istenmeyen kokuları kapsamamalıdır. İstenmeyen kötü koku, silolama döneminin iyi olmadığını gösterebilmektedir. Silaj materyali yapışkan ve sümüksü bir görünümde olmamalı ve aynı zamanda bozulmuş olmamalıdır. Açık yeşilden siyaha kadar oluşan renk tonları selüloz ve protein parçalanmasını göstermektedir. Silajların duyu özellikleri bakımından değerlendirildiğinde koku ve toplam puan değerleri çörek otu yağı ilave edilen gruplarda kontrol grubuna göre daha iyi değerler vermişlerdir ($P<0.05$). Duyu organlarıyla açığa çıkartılabilen Alman Tarım Örgütü (DLG)'ne göre silaj kalite sınıflaması, 20-18: Çok İyi, 17- 14: İyi, 13-10: Orta, 9-5: Düşük, 4-0: Bozulmuş, olarak belirlenmiş olup, silajın koku, strüktür ve renk puanlarının toplanması ile belirlenmektedir (DLG, 1987). Deneme sonunda tüm gruplar "Pekiyi" kalite sınıfında yer almıştır. Yapılan bir çalışmada, fiğ-buğday silajına çörek otu yağı ilavesinin kalite sınıfı tüm gruplarda "Pekiyi" bulunmuş, duyu özellikler bakımından herhangi bir farklılık bulunmamıştır (Arıcan, 2019). Başka bir çalışmada ise, yem bezelyesi silajlarına eklenen kekik uçucu yağının duyu analiz sonuçlarını etkilemediği bildirilmiştir (Turan ve Önenç, 2018).

Çalışmada, mısır silajlarına ilave edilen çörek otu yağı, kuru madde, ham kül, ham yağ, ham protein, NDF, ADF ve nişasta sonuçlarını etkilememiştir ($P>0.05$). Kullanılan yem bitkisine göre değişim gösterse de kuru madde oranının %25 ile %45 arasında olması istenmektedir (Ergün ve ark., 2004). Kuru madde düzeylerinin silajların kalitesini etkilediği, yüksek kuru madde içeren silajlar istenen şekilde sıkıştırılamamakta, düşük kuru madde içeren silajlar ise silolama esnasında fazla oranlarda su kaybı oluşmaktadır. Dolayısıyla uygun fermantasyon sağlanamadığında arzu edilmeyen mikroorganizmalar çoğalarak besin kayıplarına sebep olmaktadır (Bolsen ve ark., 1996). Yapılan bir çalışmada, mısır silajına 200, 400, 800 ve 1600 ppm düzeylerinde eklenen karvakrol kuru madde içeriğine herhangi bir etki göstermemiştir (Özelçam ve Daşıkın, 2017). Mısır silajlarına kimyon uçucu yağı katkısının NDF değerini yükselttiği (Hodijatpanah-Montazeri ve ark., 2016), fiğ-yulaf karışımından elde edilen silajlarda 200, 300 ve 500 mg/kg düzeyinde ilave edilen kimyon yağının ham yağ değerlerini arttırdığı (Akıncı, 2018), yem bezelyesi silajlarına ilave edilen kekik ve tarçın uçucu yağlarının NDF ve ADF düzeylerini yükselttiği (Soycan Önenç ve ark., 2017), fiğ-yulaf silajlarına 300 ve 500 mg/kg ilave edilen kimyon uçucu yağının NDF ve ADF düzeylerini azalttığı (Akıncı, 2018) belirlenmiştir. Yapılan çalışmalardan bulunan farklılıklar, silaj yapımında kullanılan materyale, yağ içeriklerinin ve kullanılan düzeylerin farklılıklarından kaynaklanmış olabilir. pH sonuçları bakımından ilave edilen çörek otu miktarı arttıkça değerler kontrol grubuna göre azalmıştır. Fermentasyon sürecinde meydana gelen pH değerleri ile organik asitlerin miktarı ve kompozisyonları silajların kalitesini belirlemektedir. İyi kalitede bir silajın pH değerinin 3.6-4.2 arasında olması gerektiği bilinmektedir (Kılıç, 2006; Açıkgöz ve ark., 2002). Fermentasyonun erken döneminde ortam pH'sındaki düşüş hızı kaliteli bir silaj elde etmek için gereklidir. Mısır silajına 200, 400, 800 ve 1600 ppm düzeylerinde ilave edilen karvakrol, silaj açıldıktan sonra 1. ve 3. gün pH değerini etkilerken, 5. ve 7. gün pH değerini etkilememiştir. 1.gün karvakrol ilaveli tüm gruplar kontrol grubuna göre düşük değerler verirken, 3. gün kontrol grubu diğer gruplara göre daha düşük değer vermiş ve 800 ile 1600 ppm düzeyinde karvakrol içeren gruplara göre bulunan sonuçların önemli olduğu bildirilmiştir (Özelçam ve Daşıkın, 2017).

Amerika Birleşik Devletleri'nde yonca bitkisi için geliştirilen ve daha sonra diğer yemler içinde kullanılan nispi yem değeri (NYD) (Relative Feed Value, RFV) yemlerin besleme değerini saptamak için kullanılmaktadır (Ball ve ark., 1996). Nispi yem değeri (NYD) şu şekilde sınıflandırılmıştır: 150 ve üstü: en iyi kalite, 125-150: 1. kalite, 103-124: 2. kalite, 87-102: 3. kalite, 75-86: 4. kalite ve 75'in altında: 5. kalite olarak değer görmektedir (Rohweder ve ark., 1978). Sindirilebilir kuru madde, kuru madde tüketimi ve Nispi Yem Değeri bakımından gruplar arasında herhangi bir farklılık bulunmamıştır.

Bu araştırmada, çörek otu yağı ilavesinin mısır silajlarında bazı kalite özellikleri üzerine olası etkilerinin saptanması amaçlanmıştır. Çalışma sonunda, duyuşal özellikleri iyileştiren ve pH değerlerini azaltıcı etki gösteren çörek otu yağı, dünyada ve ülkemizde silaj yapımı için en fazla kullanılan mısır silajlarında, özellikle materyalin yemleme döneminde korunmasında olumlu yönde katkı sağlayabileceği sonucuna varılmıştır. Yine mısır silajına çörek otu yağı ilavesinin olası faydalarını ortaya koymak için farklı dozlarda ve/veya farklı yöntemlerle ekstrakte edilmiş çörek otu yağlarıyla yapılacak çalışmalara ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

5. KAYNAKLAR

Açıkgöz, E., Turgut, İ., Filya, İ., 2002. Silaj Bitkileri Yetiştirme ve Silaj Yapımı. Hasat Yayıncılık, Bursa. [SEP]

Akıncı, Y., 2018. Kimyon Uçucu Yağının Fiğ-Yulaf Silajının Fermantasyon Kalitesi, Aerobik Stabilitesi ve İn Vitro Sindirilebilirlik Üzerine Etkisi. Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 54 s.

Aksu Elmalı, D., Duru, M., 2012. Effects of Different Levels of Malic Acid on the Some Quality and Micro Flora of Vetch (*Vicia sativa* L.) Silage. Journal of Animal Veterinary Advance, (11):1651-1655.

Altınterim, B., 2010. Çörek otu (*Nigella sativa* L.) Yağının Gökkuşığı Alabalığı (*Oncorhynchus mykiss*, Walbaum, 250 1792)'nın İmmün Sistemine Etkisinin Araştırılması. Fırat Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Su Ürünleri Fakültesi Yetiştiricilik Ana Bilim Dalı, Elazığ, Doktora Tezi, 115 s.

Arıcan, G., 2019. Çörek Otu Yağı İlavesinin Fiğ-Buğday Silajının Yem Değeri ve Kalitesine Etkisinin Belirlenmesi. T.C. Uşak Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Ana Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, 59 s.

Asal Ulus, C., Sökülmez Kaya, P., Taşçı, B., 2018. Çörek Otu Tohumunun Kimyasal Bileşimi ve İnsan Sağlığındaki Yeri. Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi, 3(1): 25-29.

Ayhan, F., Altınkaynak, D., Telci, İ., Tatlı Çankaya, İ.İ., Peker, K., Bozdemir, Ç., 2020. Çörek Otu Fizibilite Raporu ve Yatırımcı Rehberi (Ed: B.Akgün, E.Toprak, V. Yurtkulu, E. Türktemel). T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü. 48 s.

Baboğlu, M., 2024. Mısır Tarımı. Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü.

<https://arastirma.tarimorman.gov.tr/ttae/Sayfalar/Detay.aspx?SayfaId=89#:~:text=M%C4%B1s%C4%B1r%20C3%BCIkemizin%20hemen%20hemen%20her,60%2D65'%20ine%20sahiptir.>

Burits, M., Bucar, F., 2000. Antioxidant activity of *Nigella sativa* essential oil. Phytotherapy Research. 14: 323-328.

- Ball, D.M., Hoveland, C.S., Lacefield, G.D., 1996. Forage Quality. In: Southern Forages (2 nd edition). p. 124-132. Potash & Phosphate Institute and Foundation for Agronomic Research, Norcross, GA.
- Bolsen, K.K., Ashbell, G., Weinberg, Z.G., 1996. Silage Fermentation and Silage Additives. Asian-Australasian of Journal Animal Science, 9: 483-94.
- Can, L., 2010. Tritikale-Macar Fiğı Hasılına Enzim ve Laktik Asit Bakterileri İnokulant İlavasının Silaj Kalitesine Etkileri. Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootečni Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 56 s.
- Civaner, A.G., 2015. Batı Akdeniz Bölgesinde Yetiştirilen Bazı Yem Hammaddelerin Besin Madde İçeriklerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. T.C. Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zotečni Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 53 s.
- Çayıroğlu, H., 2023. Silaj Katkı Maddeleri Kullanımı ve Sağladığı Faydalar Üzerinde Güncel Yaklaşımlar. Hayvan Beslemede Güncel Yaklaşımlar-I. (Ed: G.Erener, A.Altop). Efeakademi yayınları, 612 s. İstanbul. ISBN: 978-625-6600-94-2.
- Demirci, U., Gülşen, N., Keleş, G., 2011. Effects of Bacterial Inoculants on Fermentation and Aerobic Stability of Baled Triticale-Hungarian Vetch Silage and Lamb Performance. Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi, 17 (2): 297-302.
- DLG, 1987. Energie-und Nährstoffbedarf landwirtschaftlicher Nutztiere. 4. Schweine. DLG-Verlag GmbH, Frankfurt, Germany.
- Duru, M. & Arslan Duru, A., 2024. Anasonun (*Pimpinella anisum*) yem katkı maddesi olarak kanatlı hayvan beslemede kullanımı. Contemporary Approaches in Health Sciences, Hatipoğlu Fatih (Editör), All Sciences Academy, Konya, 176-190.
- Ergün A., Tuncer Ş. D., Çolpan İ., Yalçın S., Yıldız G., Küçükersan M. K., Küçükersan S., Şehu A. ve Saçaklı P., 2004. Yemler Yem Hijyeni ve Teknolojisi. Pozitif matbaacılık, Ankara, Türkiye.
- Hodijatpanah-Montazeri, A., Danesh Mesgaran, M., Vakili, A., Tahmasebi, A. M., 2016. Effect of Essential Oils of Various Plants as Microbial Modifier to Alter Corn Silage Fermentation and in vitro Methane Production. Iranian Journal of Applied Animal Science, 6(2): 269-276.
- Karakaş, M., 2019. Sığır ve Tavuk Etlerinin Bazı Emülsiyon Karakteristikleri Üzerine Çörek Otu ve Yer Fıstığı Tohum Yağlarının Etkisi. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Gıda Mühendisliği Ana Bilim Dalı, Konya, Yüksek Lisans Tezi. 49 s.
- Kılıç, A., 2006. Kaba yemlerde niteliğın saptanması. Hasat Yayıncılık, İstanbul.
- Koçak, M., 2021. Çörek Otu Tohum ve Yağlarının Biyoaktif Özellikleri ve Fizikokimyasal Özellikleri Üzerine Isıl İşlemin Etkisi. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Gıda Mühendisliği Ana Bilim Dalı, Konya, Yüksek Lisans Tezi. 52 s.
- Özelçam, H., Daşıkın, H., 2017. Mısır Silajına İlave Edilen Karvakrolün Aerobik Stabiliteye Etkisi. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 54 (3): 409-412.
- Pirçek, Ş., Acar, Z., Can, M., 2023. Bira endüstrisi yan ürünlerinin hayvan yemi olarak değerlendirilmesi. 6. International Cukurova Agriculture and Veterinary Congress, December 22-24, 940-952.

Polan, C.E., Stive, D.E., Garrett, J.L., 1998. Protein preservation and ruminal degradation of ensiled forage treated with heat, formic acid, ammonia, or microbial inoculant. *Journal of Dairy Science*, 81, 765-776.

Rohweder, D. A, Barnes, R. F., Jorgensen, N., 1978. Proposed hay grading standards based on laboratory analyses for evaluating quality. *Journal of Animal Science* 47: 747-759.

Salem, M.L, Hossain M.S., 2000. In vivo acute depletion of CD8 (+) T cells before murine cytomegalovirus infection upregulated innate antiviral activity of natural killer cells. *International Journal of Immunopharmacology*, 22: 707-718.

Soycan Önenç S., Coşkuntuna L., Fisun K., Özdüven, M.L., Gümüş, T., 2017. T Kekik ve Tarçın Uçucu Yağlarının Yem Bezelyesi Silajlarının Fermantasyon Kalitesi ile In Vitro Metabolik Enerji İçerikleri Üzerine Etkileri. *Hayvansal Üretim*, 58(2): 39-44.

SPSS, 1999. SPSS for Windows Release 10.01. SPSS Inc.

TÜİK, 2024a. Mısır silajı ekilen alan ve üretim miktarı (İller). <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr>.

TÜİK, 2024b. Mısır silajı ekilen alan ve üretim miktarı (Genel). <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr>.

Van Dyke N. J., Anderson. P.M., 2000. Interpreting a forage analysis. Alabama cooperative extension. Circular ANR-890.

Yıldırım, B., 2015. Türkiye'deki Silaj Çalışmaları: 2005-2014. Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 5(2): 79-88.

DEMOGRAFİDE DEĞİŞMELERİN TOPLUMSAL YAPIDAKİ AİLE VE EĞİTİM KURUMLARINA ETKİLERİ

Mustafa TALAS¹, Erkan KARAMAN²

¹ Prof. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri
Bölümü Öğretim Üyesi

² Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü
Araştırma Görevlisi

Özet:

Toplumsal yapıda meydana gelen demografik değişimler yaşamın pek çok yönünü de değiştirmiştir. Aile ve aile ile birlikte değişen diğer toplumsal alt sistemler de bu değişimden nasibini almıştır.

Aile ile beraber etkilenen insanlar eğitimin de değişime uğramasının etkisinde kalmaktadır. Artık toplumda çoğalmanın ana zemini olan ailenin zayıflaması toplumda zorluklara neden olmaktadır. İlişkiler sisteminin değişimini ortaya çıkaran sosyal olgular ailede ve eğitimde de değişimi kaçınılmaz kılmıştır. Değişen koşulların toplumsal yapıda bir bütün olarak dönüşümü ortaya çıkarması kaçınılmazdır.

Bu çalışmada toplumsal yapıdaki demografik değişimlerin aile ve eğitimde ortaya çıkardığı değişimler analiz edilmiştir. Bu analiz literatür taraması tekniği ile yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Demografi, aile, eğitim, toplumsal yapı, toplumsal değişme.

Giriş:

Toplumsal yapı kendisini oluşturan unsurların dengeli bir bütünlüğünü ifade etmektedir. Bu unsurlara toplumsal yapıdaki alt sistemler de denmektedir. Bu alt sistemlerden aile kurumu merkezi konumdadır. Bu merkezi konumunu ailenin işlevlerinden anlayabilmekteyiz.

Aile diğer toplumsal alt sistemler olan eğitim, din, ekonomi, ahlak ve hukuk gibi toplumsal kurumlar ile etkileşim halinde olur. Onlara birtakım unsurları verir, onlardan birtakım unsurları alır. Hatta özellikle insanların edindikleri her türlü sosyo-kültürel unsurun aileden kazanılmasının diğer toplumsal kurumlara da yoğun bir etkisi olacaktır.

Bu bildiride, toplumsal yapıda meydana gelen demografik değişimlerin aile ve eğitim kurumlarındaki yansımaları analiz edilmiştir. Bu analize göre toplumdaki nesillerin yenilenmesi işlevi ile toplumsal yapıda merkezi konumda yer alan aile kurumunun çeşitli gerekçelerle tehdit altında olmasının toplumsal yapıdaki eğitim kurumunun da etkilenmesini kaçınılmaz kılacaktır.

Hem toplumda nüfus azalması mevcuttur, hem de yeni değişen koşullara göre eğitim toplumda var olmaktadır. Değişen koşulların ailenin ve eğitimin koşullarını da değiştirmiştir.

Çalışmada literatür taraması metod olarak benimsenmiştir. Materyal olarak ise NÖHÜ Sabiha Şahenk Kütüphanesi'nin veri kaynakları ve web tabanlı veri kaynakları kullanılmıştır. Çalışma birbirine bağlı iki bölümden oluşmaktadır. Bunlar; birinci bölüm kavramsal çerçeve, ikinci bölüm ise demografik değişimin aile ve eğitimde meydana getirdiği değişimler biçiminde sıralanabilir.

Bu aşamada birinci bölüm olan kavramsal çerçeveyi ele almak mümkündür.

1. Kavramsal Çerçeve:

Konu açısından önem arz eden kavramların analiz edilmesi anlamlı olacaktır. Buna göre, toplum, toplumsal yapı, toplumsal değişme ve eğitim kavramlarının analizi yapılmıştır. Bu aşamada bu kavramların izahlarına geçilebilir.

1.1. Toplum:

İnsanların içine doğmuş oldukları ve içinde değerlerini, geleneklerini, örf ve adetlerini, hergünkü münasebet özelliklerini, eğlence alışkanlıklarını, tutumlarını öğrendikleri sosyal ortamın kendisine toplum diyoruz.

Sosyolojik anlamda toplumlarda var olan birey, grup ve kurum içinde barındırdıkları insanlar ve bu insanların sahip olduğu varlıklar ve özelliklerin karşılıklı etkileşimi toplum gerçekliğini ortaya çıkarmaktadır.

Sosyolojik ve sosyal antropolojik olarak toplumu “belirli bir yerde bir araya gelmiş ve aralarında etkileşim olacak şekilde, belirli bir kültürü paylaşan insanlar” (Kocadaş, 2015:153) biçiminde tanımlamamız mümkündür.

Toplum kavramını izah ettikten sonra toplumun yapısını ele almak icap etmektedir.

1.2. Toplumsal Yapı:

Organizmacı sosyolojiden beri bilim insanların büyük çoğunluğunda toplumun da organizma gibi bir bünyesi olduğu görüşü mevcuttur. Bugün geline nokta daha çağdaş yaklaşımlar olan sistem yaklaşımları ve sembolik etkileşimcilik kuramıyla da yaklaşım sergilemiş olsak, toplumun bir yapısı ve bünyesi vardır. Bu bünye toplumda var olan insanların yani bireylerin, bu bireylerin oluşturdukları topluluk ve kurumların ilişki ve etkileşimin ürünü olan bu yapı örümcek ağı gibi bir yapıdır.

Bireyler dünyaya geldikleri andan itibaren bu örümcek ağı gibi olan yapının içinde yaşayarak sosyal bir varlık haline dönüşürler. Bir bakıma, bireylerin toplumu benimsemesi yani sosyalleşmesi toplumun geleceğini teminat altına alır. Bir toplum, bireylerine dilini, ahlakını, estetik zevkini, ilmi mantığını, teknik yeteneklerini aşılamazsa yaşayamaz. Dolayısıyla toplumlar uzun süre yaşayabilmek için bireylerine kendi değer hükümlerini aktarmak durumundadırlar (Özkan, 2011:334). Birey de, bunları toplumsal yapının içinde alır ve benimser. Böylelikle toplumun bir parçası olmayı başarır.

Toplumsal yapılar içerisinde farklı bireyleri, bu bireylerin oluşturdukları menfaat ve baskı gruplarını ve toplumdaki alt sistemleri geliştiren faktör etkileşim olmaktadır. İnsanlar arasındaki karşılıklı ilişki ve etkileşimin etkisiyle, insanlar işbirliği yapabildiği gibi mücadele de gerçekleştirmektedirler, çatıştıkları gibi paylaşım da bulunabilmektedirler. İnsanların her türlü birbirine zıt ve birebiriyle paralel eylem ve işlemde bulunarak kendilerinin, ait oldukları grupların ve toplumların da varlıklarını sürdürebilmekte olduğunu görebilmekteyiz.

Toplumsal yapının ele alınışından sonra toplumsal değişmeyi açıklamak gerekmektedir.

1.3. Toplumsal Değişme:

Toplumsal yapının bir halden başka bir hale geçmesine sosyolojik anlamda toplumsal değişme denmektedir (Kaya, 2022:12-13). Bu bir halden başka bir hale geçiş toplumun dönüşmesini anlatmaktadır.

Toplumun sahip olduğu değerlerin, örf ve adetlerin, geleneklerin, alışkanlıkların, hergünkü münasebet özelliklerinin birtakım gerekçelerle başkalaşmasını toplumsal değişme olarak ifade etmek mümkündür. Toplumsal bünyenin içerisinde yer alan bireylerin, grupların ve kurumların iç dinamiklerden kaynaklı nedenlerle ya da dış dinamiklerin etkisiyle etkileşim biçimlerinin değişmesi durumuna toplumsal değişme denmektedir.

Toplumsal değişme, ister dışarıdan kaynaklı olsun, isterse iç dinamiklerden kaynaklı olsun ihtiyaçtan ortaya çıkar. Bir bakıma bir toplumun yaşamını sürdürmesini sağlayan gerekçelerden biri de değişmedir.

Toplumsal değişimin izahından sonra eğitim kavramını ele almak gerekecektir.

1.4. Eğitim:

Toplumsal yapı içerisinde aile ile birlikte merkezi konumda olan kurumlardan biri de eğitimidir. Toplumdaki yetişmiş insangücünü temin eden alt sistem olarak öne çıkan eğitimi kavramsal olarak ele aldığımızda şu tanımlamalara başvurmak anlamlı olacaktır:

En çok müracaat edilen tanıma göre eğitim: “Bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir.”(Ertürk 2016). Eğitimin dar tanımına baktığımızda ise insanlardan eğitim müesseseleri yardımıyla gelen vasıtasız tesirleri, çevre unsurlarının tesirlerinden ayırt ederek ele alabilmektir (Bilgiseven, 1987: 14). Eğitim sosyolojisi disiplinin kurucusu olan Emile Durkheim’a göre eğitim (İnal, 1991:511-513), yetişkin nesillerce hayata henüz hazır olmayanları hayata hazırlama sürecidir.

Buradaki yaklaşımların hangisi ile hareket edersek edelim eğitim bir değişim sürecidir. İnsanların yaşamını toplumun beklentilerine uygun hale getirmek için toplumun kullandığı en etkili araçlardan biri olarak eğitim rol oynamaktadır. Toplumların sahip olduğu değerler, gelenekler, inançlar, gelenekler ve her türlü insanın yaratmış olduğu unsurlar insanlara toplumsal yapının devingen atmosferi içerisinde öğretilmektedir.

Eğitim ile birlikte toplumda merkezi konumda yer olan aileyi de toplumsal bir kurum olarak ele almak gerekmektedir.

1.5.Aile:

Toplumsal yapıda var olan alt sistemlere toplumsal kurum diyoruz. Toplumda her biri farklı işlevsel özelliklere sahip olan toplumsal kurumlar birey ve grupların yaşam alanlarını temsil eder. Bu yaşam alanlarının belki de en temel fonksiyonel ayrıcalıklı olanı aile kurumudur.

Aile, insanların hayata ilk adımı attıkları toplumun en küçük toplumsal birimi olarak değerlendirilmektedir. Yine, insanların iyi-kötü, doğru-yanlış, güzel-çirkin, olumlu-olumsuz her türlü gerçekliğin ilk öğrenildiği sosyal ortamları aileleridir. İnsanlar, başka insanlarla ilişki biçimlerini, etkileşim anlayışlarını, ahlaki yapılarını, değerlerini, örf ve adetlerini, geleneklerini, inançlarını, itikatlarını aileden temel olarak edinirler.

Aile, kurumu bireyleri topluma hazırlayan toplumsal kurum olarak toplumsal yapıda başat rol üstlenen bir alt sistemdir. Bu yapısıyla toplumda merkezi role sahip olur. Eğitim, ahlak, ekonomi, din, hukuk gibi toplumsal kurumların hepsine ailenin etkisi üst düzey olmaktadır. Aile hem bu kurumları çok ciddi etkiler hem de onlardan esaslı bir biçimde etkilenir.

Toplumsal yapıda insanlar her türlü özelliklerinin temel altyapısını oluştururlar. Aileyi merkezi konuma yerleştiren de bu temel vasfı olmaktadır.

Çalışmanın bu aşamasında toplumsal yapının merkezinde yer alan aile kurumundaki değişimler ve bu değişimlerin eğitim ile bağlantısını ele alacağımız bölüme geçmek icap edecektir.

2. Toplumsal Yapıdaki Değişimlerin Aile ve Eğitim Kurumları Üzerindeki Etkisi:

Küreselleşme süreci elektronik iletişim devriminin ürünü olarak gelişim göstermiştir. Bu gelişim iletişim ve erişimi kolay ve ucuz kılmakla beraber, sanal alem ilişkilerini yaygınlaştırmaktadır. Bunun yanı sıra yabancılaşıma ve yalnızlaşma olgusunu da ortaya çıkarmaktadır (Talas, 2011). Bu olguya göre aile kurumunun ve kültürün korunması için tedbirler alınmalıdır. Özellikle Türk kültürü ve toplumunu merkeze alan içerikler üreterek değişen koşullara ayak uydurulması gereklidir.

Ailenin de bu olgudan etkilenen bir kurum olması sebebiyle ilişkilerin farklılaşmasının nüfus azalması üzerinde etkili olduğu açıktır. O halde bu koşullarda nüfusu azaltan ilişki sisteminin sorgulanması ve nesillerin bağımlılıkla ilişkili olarak kurtarılması sağlanmalıdır. Ailenin değişimi toplumsal yapıdaki bütün diğer kurumları da derinden etkileyeceğinden olgusal gerçekler aile kurumunda ve dolayısıyla etkilenen diğer kurumlarda hasarlar ortaya çıkarmaktadır. Evlenme düzeyini olumsuz etkileyen ilişkiler sistemi yaygınlık arz etmeye başlamıştır. Bu tablo, ailenin en önemli biyolojik fonksiyonu olan reproduksiyon yani yeniden üretim işlevini akamete uğratmaktadır.

Aile neden toplumun temel taşı olarak ifade edilir?

Toplumun devam etmesini sağlayan üretimi gerçekleştiren toplumsal kurum olmasından dolayı bu şekilde ifade edilir. Aile kurumunu toplumdaki eğitim, kültür, toplumsal sistem, ekonomik ve siyasal düzenin ilk uygulama alanları olduğu gerçeğinden hareketle, ailede meydana gelebilecek bir değişimin tüm sistemi daha kolay etkileyeceğini unutmamak gerekmektedir. Aile kurumunun en büyük etkisinin görüleceği diğer toplumsal kurum da eğitimidir.

Toplum, insanları yetiştirerek geleceğini teminat altına almaktadır. Çünkü, bugün çocuk olanlar hazırlanarak toplumun geleceğinin güvence altına alınması temin edilir. Bu konunun da ilk inşası ailede gerçekleşmektedir. Aile, bireyleri eğitmenin ilk adımıdır. Aile-eğitim ilişkisi çok yakın bir bağa sahiptir.

İnsanı çocukluktan itibaren topluma uyumlu hale getirmenin ilk ortamı ailedir. Bireyi çevresinin farkında olarak geliştirmek ailenin ilk akla gelen görevidir. Toplumda var olan insanların hayata bakış açısını temelde öğreten atmosfer ailede var olur. Toplumda var olan yeni nesillerin korunması da ailenin öncül görevleri arasındadır.

Burada ele aldığımız çok yönlü işlevlerin öğrenilmesi ve öğretilmesi, aktarılması, geliştirilmesi merkezi konumda olan aileye bağlıdır. Bir bakıma aileyi güçsüz ve işlevsiz kılmamız eğitim, din, ahlak, hukuk, ekonomi ve siyaset gibi kurumları da derinden olumsuz etkilememiz demek olacaktır. Bunlardan ötürü ailenin korunması, geliştirilmesi ve yaşatılması toplumun da varlığını devam ettirmesi anlamına gelecektir.

Toplumdaki demografik yapının değişimi ya nüfusun yenilmemesi ile ailenin katkısıyla olur ya da topluma dışarıdan gelen göçlerle olur. Demografik yapı bu iki yolun hangisi ile değişirse değişsin toplumun nüfusu değişiyor. Bu değişen nüfusun ortak amaç etrafında birleştirilmesi eğitim yoluyla söz konusu olacaktır. Bir bakıma toplumun aynı gelecek beklentisi ve kadere göre eğitim sisteminden faydalandırılması esastır.

Aileden başlayarak toplumsal yapıdaki insanların yetiştirilmesi ve geliştirilmesi eğitimin temel vazifelerinin başında gelmektedir. Bunun uygun bir biçimde organize edilmesi

artışın toplumun geleceği için risk teşkil edecek hususiyetlerinin bertaraf edilmesi mümkün olabilecektir.

Sonuç:

Toplumsal yapı bütün alt sistemleriyle bir bütündür. Bu bütünün önemli parçalarından olan aile kurumu ve eğitim kurumu toplumda önemli konumlara sahiptir. Aile toplumdaki demografik yapının da kaynakları arasında olan bir kurumdur. Toplumda nesillerin yenilenmesi görevine sahip olan aile kurumu demografyada anahtar rolünü üstlenir.

Demografik yapıda hem neslin yenilenmesi hem de nüfusun toplum dışında beslenmesi olgularından ötürü sahip olunan nesillerin de eğitimi değişim gösterecektir. İletişim ve ilişki tarzı değişen toplumlarda toplumsal yapıda insanların ihtiyaçları da değişim arz edecektir. Bu ihtiyaçlara eğitim ile ilgili ihtiyaçları da dâhil olacaktır.

Yapılan analizlerle toplumsal yapının alt unsuru olarak rol alan aile ve eğitimin diğer toplumsal kurumlara da etkide bulunabilecek merkezi karakterleri olduğu sonucuna varılmıştır.

Kaynakça

Bilgiseven, A. K. (1987). *Eğitim Sosyolojisi: Kavramlar-Teoriler-Eğitim Yolu İle Kalkınmanın Esasları*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Ertürk, S. (2016). *Eğitimde Program Geliştirme*, 2. Baskı, Edge Akademi Yayıncılık.

İnal, K. (1991). “Durkheim’in Eğitim Anlayışı”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt:24, Sayı:2, s.511-518.

Kaya, Y. (2022). *Toplumsal Değişme*, İKSAD Yayınları, Ankara.

Kocadaş, B. (2015). “Toplum, Toplum Tipleri ve Sosyalleşme”, *Sosyoloji*, Editörler:Feridun Merter-Mustafa Talas, Lisans Yayıncılık, İstanbul, s.147-186.

Özcan, U. (2022). “Sosyolojide Toplumsal Değer ve Norm Kavramlarına Yeniden Bir Bakış”, *Sosyologca*, Sayı 23, Sayfa 19-31.

Özkan, R. (2011). “Toplumsal Yapı, Değerler ve Eğitim”, Cilt:19, No:1, Kastamonu Eğitim Dergisi, Ocak, s.333-344.

Talas, M. (2011). “Küreselleşmenin Kültürel Sonuçları”, TÜBAR XXII, s.149-162.

Türkkahraman, M. – Tutar, H. (2009). “Sosyal Değişme, Bütünleşme ve Çözülme”, *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, Yıl:1, Sayı:1 , s.1-16

**EXCHANGE AND POPULATION MOVEMENTS IN TURKEY UNDER THE
INFLUENCE OF THE 1929 CRISIS: THE EXAMPLE OF BOLU PROVINCE**

**1929 BUHRANI ETKİSİNDE TÜRKİYE'DE MÜBADELE ve NÜFUS
HAREKETLERİ: BOLU İLİ ÖRNEĞİ**

Ahmet TUNCEL¹, Arzu BALIKÇI²

¹Doktora Öğrencisi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, 0000-0002-8986-1274

²Doktora Öğrencisi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, 0009-0007-7945-1478

Özet

Tarihsel süreç içerisinde ülkeler birçok krizle mücadele etmişlerdir. Bu krizler doğal yolla ya da insan eliyle, dolaylı ya da doğrudan müdahalelerle meydana gelmiştir. Bazen sadece bulunduğu topluluğu bazen de diğer ulusları tehlikeye sokan bu krizlerin başında ekonomiyi derinden sarsan 1929 Buhranı'nın geldiği söylenebilir. Merkezi Amerika olan bu ekonomik kriz, zamanla neredeyse tüm devletleri tesiri altına almıştır. Bu dönemde hükümet çeşitli politikalar uygulayarak süreci az hasarlı atlama girişimlerinde bulunmuştu. Buhranın savaş sonrası görece en iyi durumda olan Amerika'da patlak vermesi, diğer tüm ikili ilişki kurduğu devletlere de yansımaları kaçınılmazdı. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, kendinden önceki Osmanlı Devleti'nin mirası üzerine bağımsız bir devlet olarak yükselmeye çalışıyordu. Bu durumda, bir de 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın patlak vermesinin henüz kurulan bir devlet için zorlayıcı bir süreç olduğu görülmektedir. Buhranın Türkiye'ye yansımalarından önce de bağımsız bir devlet olma yolunda engellerle karşılaşmıştır. Nüfus bakımından Türkiye kozmopolit bir yapıya sahipti. Bu yapı içerisinde azınlıklar önem arz etmekteydi. Bolu, tarım ve hayvancılık bölgesi olarak tanındı ve göç almaya başladı. Türk-Yunan nüfus mübadelesiyle Batı Trakya ve Makedonya'dan gelen bazı Türkler Bolu'ya da yerleştirildi. Şehirdeki nüfusun büyük kısmı kırsal kesimde yaşamaya devam ederken, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Bolu şehir merkezine doğru bir nüfus hareketi başladı. İdari birim bazında nüfus değerlendirildiği zaman 217.597 nüfusun 56.133 kişisi Bolu Merkez Kazası ile bağlı nahiye ve köylerinde yaşamaktadır. Bu da yaklaşık nüfusun ¼'üne tekabül etmektedir. ¾ lük kısmı da merkez kaza dışında vilayetin diğer kazalarında ve bu kazalara bağlı köylerde yaşamaktadır.

Anahtar kelimeler: ABD, Buhran, Mübadele, Nüfus, Türkiye, Bolu

Abstract

Throughout the historical process, countries have faced numerous crises. These crises have occurred through natural or human-induced means, both indirectly and directly. One of the crises that has sometimes endangered only the community it resides in, and at other times, other nations as well, is the 1929 Great Depression, which deeply shook the economy. This economic crisis centered in America eventually influenced almost all states over time. During this period, the government attempted to navigate the situation with various policies to minimize the damage. The fact that the Great Depression erupted in America, which was relatively better off compared to other countries after the war, inevitably had a ripple effect on all the states it had bilateral relations with. The newly established Republic of Turkey was striving to rise as an independent state on the legacy of the preceding Ottoman Empire. In this context, the outbreak of the 1929 Great Depression posed a challenging period for a recently formed state. Before the impact of the Great Depression on Turkey, there were already obstacles on the path to becoming

an independent state. Turkey had a cosmopolitan structure in terms of its population. Within this structure, minorities held importance. Bolu became known as an agricultural and livestock region and started to receive immigration. With the Turkish-Greek population exchange, some Turks from Western Thrace and Macedonia were also settled in Bolu. While most of the population in the city continued to live in rural areas, a population movement towards Bolu city center began in the second half of the 20th century. When the population is evaluated on the basis of administrative unit, 56,133 people out of 217,597 population live in Bolu Central District and its subdistricts and villages. This corresponds to approximately $\frac{1}{4}$ of the population. $\frac{3}{4}$ of them live in other districts of the province other than the central district and in the villages of these districts.

Keywords: USA, Depression, Exchange, Population, Turkey, Bolu.

Giriş

Bu konunun ele alınma sebebi Lozan ile başlayan mübadele süreci 1930 yılı İnönü-Venizelos görüşmesine kadar zorunluluğun gölgesinde gerçekleşmiş olduğundan daha planlı iskani aksattığı görüşü üzerine gidilmiştir. Tarihsel süreç içerisinde ülkeler birçok krizle mücadele etmişlerdir. Bu krizler doğal yolla ya insan müdahaleleri ile meydana gelmiştir. Bazen sadece bulunduğu topluluğu bazen de diğer ulusları tehlikeye sokan bu krizlerin başında ekonomiyi derinden sarsan 1929 Buhranı'nın geldiği söylenebilir. Merkezi Amerika olan bu ekonomik kriz, zamanla neredeyse tüm devletleri tesiri altına almıştır. Amerika'da "Kükreyen 20'ler" olarak adlandırılan bu dönem kalkınmanın, üretimin yoğun olduğu bir dönemdir. Ancak bununla birlikte üretim fazlalığı, arz-talep dengesizliği, bankaların yetersiz kalması gibi etmenlerle 1929'da krize sebep olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'na sonradan dahil olan ve coğrafi bakımdan avantajlı olan Amerika'da bu krizin oluşmasında; yenilen devletlerin borçlarını ödemek adına Amerika'dan kredi alması ve geri ödemede yaşanan sıkıntılar da krizi besleyen etkenler arasında yerini almaktaydı. Bu dönemde hükümet çeşitli politikalar uygulayarak süreci az hasarlı atlama girişimlerinde bulunmuştu. Buhranın savaş sonrası görece en iyi durumda olan Amerika'da patlak vermesi, diğer tüm ikili ilişki kurduğu devletlere de yansımaları kaçınılmazdı.

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, kendinden önceki Osmanlı Devleti'nin mirası üzerine bağımsız bir devlet olarak yükselmeye çalışıyordu. Bu durumda, bir de 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın patlak vermesinin henüz kurulan bir devlet için Özellikle Lozan'da alınan kararlar hükmünce buhrana giden süreçte zorlayıcı bir dönem olduğu görülmektedir.

Hemen hemen her devletin kalkınması için ihtiyacı olan büyük rol halktı. Çünkü iktisadi kalkınmanın inşası toplum ile olacaktı. Nüfus bakımından Türkiye kozmopolit bir yapıya sahip ve bu yapı içerisinde azınlıklar önem arz etmekteydi. Lozan'da bahsi geçen konulardan mübadele, özellikle Türkiye-Yunanistan arasındaki bu konu Türkiye'nin kendi topraklarında Yunanların da kendi topraklarında birbirlerinin uluslarını istememesi söz konusu olmuştu. Varılan mutabakatta her iki devlet de mübadeleyi kabul etmiştir.

Nüfus bakımından erkek nüfusunun çok önemli bir bölümünün silah altına alınması ve genel savaş koşulları tarımsal üretimde önemli azalmalara neden olmuştur. Mübadelenin üretime etkisini şu yönden de söyleyebiliriz. Yurt dışından gelen muhacirler görece Türkiye'dekilere nazaran tarımda daha bilgililerdi. Bu da hükümetin muhacirleri bir an önce üretime katarak ulusun içerisine dahil etme ve kalkınmayı hızlandırma amacıyla olduğu söylenebilir. Bu çalışmada mübadele sürecinin krizin de meydana gelmesiyle ne gibi bir yansıması olduğu üzerinde durulması planlanmıştır.

1929 Dünya Buhranı ve Türkiye

1929 Dünya İktisadi Krizi'nin meydana gelmesinde Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan gelişmeler önemli bir role sahiptir. Birinci Dünya Savaşı neticesinde tüm dünyada ekonomik düzen altüst olmuştur. Savaşın sonraları galip devletlerin mağlup devletlere imzalattıkları çok ağır şartlar içeren antlaşmalarla birlikte devletler arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkiler çıkmaza girmiştir (Güngör ve Aksöz, 2021; 35). Birinci Dünya Savaşı sonrasında Amerika'da tekelleşen mali güce sahip büyük şirketler krizin birinci sebebidir. 1929 yılına gelindiğinde şirketler Amerikan ekonomisinin yüzde ellisi üzerinde söz sahibi durumdadır. Bu durum tek bir şirketin iflasının bile ekonomiyi sarsmakta yeterli olacağını göstermiştir (Güngör ve Aksöz, 2021; 36). 1929 Buhranı'nın fitilini ateşleyen yani finansal kâğıtların alışverişini sekteye uğratan durum Amerikan finans piyasalarındaki balon şeklindeki aşırı yükseliştir. Oluşan bu balonlar sonuç olarak yeni uluslararası menkul kıymet ihraç koşullarını zorlaştırmışlardır (Buluş ve Kavaklarlı, 2010; 4). 1929 buhranı 24 Ekim 1929 Perşembe günü borsanın çöküşü ile başlamıştır. Tarihte bugün "Kara Perşembe" olarak da adlandırılır. İnsanlar hisse senetlerini bir an önce ellerinden çıkarmak için birbirleriyle yarış haline girerken, oluşan panik borsanın daha da fazla düşmesine neden olmuştur. İki yıl içinde borsa %90 oranında değer yitirmiştir (Buluş ve Kavaklarlı, 2010; 4). Buhranın etkileri Amerika'nın ilişki içerisinde olduğu diğer dünya devletlerine de etkisi olmuştur. Buhran dönemi Türkiye'si de bu değişen dengelerin tesiri altında kaldığı söylenebilir.

Tarıma dayalı bir ekonomik yapının var olduğu Türkiye'de 1929 buhranından da özellikle tarım sektörünün büyük yara aldığı söylenebilir. Buhranın ortaya çıkışından sonra Türkiye'nin dış ticaretindeki daralma özellikle tüketim malları ithalatının kısılması ve tarıma yönelik makina ithalatının sabit tutulması ya da azaltılması pahasına elde edilmiştir (Bulut, 2003; 87). Türkiye kalkınmasını sağlamak için, zamanının geçerli ideolojilerini izlememiş, kendi şartlarına uygun, kendisine özgü çözümler aramıştır. Türkiye'nin izlediği ekonomi modeller ve elde edilen sonuçlar 1923 ve 1950 dönemleri çerçevesinde şöyle özetlenebilir: Liberal milli ekonomi dönemi: 1923-1933, Devlet önderliğinde kalkınma dönemi: 1933-1950 (Koçtürk ve Gölalan, 2010; 57). Türkiye'nin kalkınma sürecindeki ekonomi politikalarını ve bu politikaların zaman içindeki evrimini özetlemektedir. İlk dönem, 1923-1933, liberal milli ekonomi dönemini temsil ederken; ikinci dönem, 1933-1950, devlet önderliğinde kalkınma dönemini kapsamaktadır. Türkiye'nin bu dönemlerdeki ekonomi politikaları, ülkenin kalkınma sürecinde izlediği çeşitli stratejileri ve bu stratejilerin ekonomik sonuçlarını anlamak adına önemlidir.

Atatürk'ün yatırım politikasının temelinde kendi deyimleriyle "ılımlı devletçilik" ilkesi hakimdir. İlimli devletçilikte devlet, özel sektör işletmelerinde denetleyici, yönlendirici ve özendirici bir role sahiptir (Ulusoy, 2017; 115). Devletçiliğin resmi iktisat politikası olarak benimsenmesindeki amaç, hızlı kalkınma için devletin ekonomiye müdahalesi idi. Bu dönemde devletçi bir yaklaşımla hazırlanan sanayi planları, Cumhuriyet döneminin ilk ve önemli sanayileşme adımları olmuştur (Ulusoy, 2017; 122). Atatürk'ün bu politikayı benimsemesinin arkasındaki temel amaç, hızlı ekonomik kalkınmayı desteklemek ve ülkenin sanayileşmesini hızlandırmaktır. Devletçilik, özellikle sanayileşme alanında, ekonomik planlar ve stratejiler aracılığıyla devletin rolünü güçlendirmiştir. Bu dönemde oluşturulan sanayi planları, Cumhuriyet döneminin ilk ve önemli sanayileşme adımları olarak nitelendirilebilir.

Mübadele

Kelime anlamı "değişim" olan mübadele kelimesi, Lozan Konferansı sırasında kararlaştırılıp imzalanan ve Türkiye'de yaşayan Rum azınlık ile Yunanistan'da yaşayan Türk-Müslüman azınlığın değişimini belirtmek için kullanılmıştır. "Mübadil ise başkasının yerine getirilmiş, mübadele edilmiş demektir"(Bozdağlıoğlu, 2014; 11). Mübadele konusu, Lozan Barış Konferansı sırasında Ülke ve Askerlik Sorunları Komisyonu'nun 1 Aralık 1922 oturumunda

ele alınmıştır ve Nansen'in yeni raporu da bu oturumda okunmuştur. Nansen, raporunda mübadelenin her iki ülke için de en iyi çözüm olduğunu belirtirken, aksi halde ekonomik sonuçların taraflar için felakete neden olacağını söylemiş ve bu yüzden azınlıkların değişiminin en etkili çözüm olacağını savunmuştur (Tepealtı, 2019; 92-93).

Atatürk Dönemi muhacir iskân politikalarının temel karakteristiği; millî, insani, demografik ve iktisadi esaslara dayalı ve faydacı bir yapı arz etmesidir. Elden çıkan coğrafyalardaki Türk nüfusun çeşitli alanlarda maruz kaldığı baskı ve zulümler göçmenlere kucak açılmasının şüphesiz en önde gelen sebebidir (Pustu, 2022; 47). Bu politikaların temel karakteristiklerinin vurgulanması, Türk nüfusunun yaşadığı zorluklara duyarlı bir politika izlendiğini gösterir. Bu dönemdeki muhacir iskân politikaları, Türkiye'nin demografik, kültürel ve ekonomik yapısına önemli etkilerde bulunduğu söylenebilir.

Mübadele konusunda çözülemeyen ve sürüncemede kalan pek çok konu, 10 Haziran 1930 tarihinde Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan Ankara Antlaşması ile kesin olarak halledilmiştir. 1923-1930 yılları arasında mübadele kapsamında Yunanistan'dan Türkiye'ye yaklaşık olarak 463.534 kişi gelmiştir (Bozdağlıoğlu, 2014; 24). Özellikle Yunanistan başta olmak üzere gerçekleştirilen mübadele sürecine bir de 1929 buhranı eklenince yeni kurulan devletin sanayileşmesinin ve refahının artırılması konusundaki çabalarını olumsuz yönde etkilediğini söylenebilir.

Türkiye ve Yunanistan'ın azınlıklardan kurtulma çabasının ve ulus devlet olma isteğinin bir sonucu olarak ortaya çıkan mübadele sayesinde taraflar, süreç sonunda dinsel kimlik anlamında bütünlük sağlama imkânına kavuşmuştur. Ancak Türkiye'deki Rum ve Yunanistan'daki Türk azınlığı göçmen hâline getiren mübadele, her iki ülkedeki mübadillerin hayatlarını kökünden değiştirmiş ve yaşanan sıkıntıların etkisi günümüze kadar süregelmiştir (Tepealtı, 2019; 97). Mübadele süreci, taraflara dinsel kimlik anlamında bütünlük sağlama imkânı sunmuştur. Ancak bu bütünlük, mübadele sayesinde gerçekleşmiş ve her iki ülkede de dinsel kimlik açısından bir homojenlik oluşturmayı hedefledikleri yorumu yapılabilir.

1929 Buhranı Etkisinde Türkiye'de Nüfus ve Mübadele

1929 Dünya Ekonomik Buhranı yeni yatırımların durmasına ve üretim kapasitesinin kullanım oranının hızla düşmesine sebep olmuştur. Öyle ki; ihracat hacminin daralması ve reel para arzının genişlemesi sonucunda iflas eden firma sayısı giderek çoğalmış ve işsizlik aynı oranda artmıştır (Koçtürk ve Gölalan, 2010; 54). Ekonomik krize ek olarak, ülkenin gereğinden fazla ithalata yönelmesi, ihracat gelirlerinin azalması, TL'nin değer kaybetmesi, Osmanlı borçlarının ödenme zamanının gelmesi, ülkenin krizi zayıf karşılamasına yol açmıştır (Saylam, 2020; 243).

Savaşlar ülkelerin işgücü bakımından çoğunluğunu teşkil eden erkek nüfusu için önemli kayıpları beraberinde getirdiği bilinmektedir. Bundan dolayı ülkedeki tarım arazilerinin işlenmesi durumu aksadığı yorumu yapılabilmektedir. Ekonomik bunalım yıllarında orta tabakanın en önemli kısmı kabul edilen küçük esnaf ve ufak gelir sahipleriyle devlet memurlarının aylıkla geçinmek zorunda kalan halk kesimlerinin alım güçleri gün geçtikçe azalmıştı (Gözcü, 2013; 424). Tablo 1'de de görüleceği üzere geçim endeksinde 1929-1935 yılları arasında istikrarlı bir düşüş yaşandığı söylenebilir.

Cumhuriyet; ilkel üretim teknikleri, adaletsiz toprak dağılımı ve vergi sistemi nedeniyle geri bir tarımsal üretim sistemi devralmıştı. 13 milyon dolaylarındaki ülke nüfusunun büyük çoğunluğu (yaklaşık % 80'i) kırsal alanda yaşamakta ve geçimini (teknik bilgi, beceri ve görgü bakımında oldukça geri bir şekilde) tarımdan sağlayan yoksul köylülerden (yaklaşık altı milyon) oluşmaktaydı (Aşkın, 2017; 99). Buhranın getirdiği zorluklarla özellikle tarımla uğraşan nüfus zor durumda kaldığı ve geçim sıkıntısı yaşadıklarını söyleyebiliriz.

Tablo 1 1929-1935 Arası Dönem İçin Bir Geçinme Endeksi

1929-1935 Arası Dönem İçin Bir Geçinme Endeksi	
1929	158,2
1930	138,3
1931	130,8
1932	126,2
1933	113,3
1934	111,4
1935	103,3

(Gözcü, 2013; 424)

1930'ların başından itibaren gerek Balkan ülkelerinin aynı türde etnik bir yapı kurmaya yönelik politikaları ve gerekse 1929 büyük ekonomik bunalımının olumsuz etkileri özellikle Bulgaristan ve Romanya'daki Türk kitlenin göç etme isteğini önemli ölçüde arttırmış ve bunun sonucunda Türkiye'ye yönelik göç olayları sıklaşmıştı (Yanık, 2017; 8). Mübadelenin en yoğun yaşandığı ülkelerden birisi de Yunanistan'dı. Savaşın ne büyük acılara ve felaketlere yol açtığını tecrübe etmiş olan Venizelos'un Yunanistan'da iktidara gelmesi ve beraberinde başlatmış olduğu uzlaşma girişimleri, Bulgaristan'ın yapıcı politikası iki ülkeyi birbirine yaklaştırmıştır. Türk-Yunan uzlaşmasını hazırlayan bir başka etmen de Atatürk'ün izlemeye başlayacağı Balkan Politikası için Yunanistan ile uzlaşmayı ilk adım olarak görmesidir. Bu gelişmelerin sonucunda, 10 Haziran 1930 tarihinde bir antlaşmaya varılarak, yerleşme tarihleri ve doğum yerleri ne olursa olsun, bütün İstanbul Rumları ile Batı Trakya Türkleri, Ahali Mübadelesi dışında bırakılmıştır (Yanık, 2017; 8). Mübadiller çoğunlukla Adana, Balıkesir, Bursa, Çanakkale, Edirne, İstanbul, İzmir, Kırklareli, Kocaeli, Manisa, Mersin, Tekirdağ gibi illere daha önce yaşadıkları coğrafya ve iklim koşulları gözetilerek yerleştirilmişlerdir (Yıldız ve Yıldız, 2012; 354). Coğrafi dağılıma dikkat edilmesi, mübadillerin daha önceki tarım alışkanlıklarına uygun iklim ve toprak özelliklerine sahip yerleşim yerlerinde yaşamalarını sağlamış olabilir. Bu durum, özellikle ekonomik buhranın hissedildiği bir dönemde sürdürülebilir bir yaşam kurmalarına katkıda bulunmuş olabilir.

1934 yılında kabul edilen 2510 sayılı kanun ile göçmenler "iskânlı", ve "serbest iskânlı" olarak ikiye ayrılmışlardır. İskânlı göçmenler, devletten ev, toprak gibi yardımlar almayı kabul ederken, karşılığında hükümetin göstermiş olduğu yere yerleşmeye mecburdular. Serbest iskân ile ülkeye gelen göçmenler ise tercih ettikleri yerlere yerleşirken hükümetten herhangi bir yardım almamayı da kabul etmekteydiler (Ceylan, 2021; 115). Devlet, gelen göçmenlere toprak, dükkân, sermaye, hayvan, tarım alet gereçleri vererek onları bir an önce ekonomik hayata kazandırıp ekonomik kalkınmayı hızlandırmayı amaçlamıştır. Gelen göçmenler sadece tarım alanında değil zanaat veya hizmet alanında da ülke ekonomisine katkıda bulunmuştur (Ceylan, 2021; 20). Sonuç olarak, devletin göçmenlere ekonomik destek sağlaması, sadece göçmenlerin entegrasyonunu değil, aynı zamanda ülkenin ekonomik gücünü artırarak kalkınma hedeflerine ulaşmasına da yardımcı olduğu söylenebilir.

Göçmenlere 5.000.000 dönüm arazi, (zeytinlik, bağ, bahçe, tarla) 4.300.000 meyve ağacı (incir, zeytin, meyve ağacı) dağıtılmıştır (Çataklı, 2019; 193). Türkiye'yi terk eden Hıristiyan azınlık

büyük oranda sanayi, ticaret ve finans alanlarını kontrol etmekte olduklarından mübadele ile girişimci sınıf kaybedilmiş gidenlerin çoğunlukla ticaret merkezi konumundaki kıyı şehirlerin olması Türkiye ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Gelen nüfusun çoğunlukla kırsal kesimden olması da gidenlerin yerini doldurulması bakımından güçlülere neden olmuştur (Çataklı, 2019; 194).

1930'ların başından itibaren gerek Balkan ülkelerinin türdeş etnik bir yapı kurmaya yönelik politikaları ve gerekse 1929 ekonomik bunalımının olumsuz etkileri özellikle Bulgaristan ve Romanya'daki Türk kitlenin göç etme isteğini önemli ölçüde arttırmıştır (Duman, 2009; 477). 1935 yılına kadar gelen göçmenlerin büyük bölümü Trakya'ya yerleştirilmiş olduğundan bölgedeki sıkışıklığı önlemek ve halkı daha fazla sıkıntıya sokmamak için 1936 yılı içinde Bulgaristan ve Romanya'dan gelecek olan 25.000 göçmenin Ankara, Yozgat, Kayseri, Niğde, Konya ve Adana vilayetlerinin muhtelif kazalarında tespit edilen boş arazilere yerleştirilmesi 29.01.1936 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından onanmıştır (Yanık, 2017; 15). 1929 Ekonomik Krizi'nin yaratmış olduğu sıkıntı ve Türkiye'de milliyetçiliğin güçlenmesiyle gelmek isteyenlere kolaylık sağlanması gibi nedenlere bağlı olarak Romanya Türklerinde beliren göç arzusu başlangıçta yavaş seyretmesine rağmen 1934'ten itibaren hız kazanmıştır. 1934 yılında 16.072 kişi, 1935'te 21.162 kişi Türkiye'ye göç etmiştir onanmıştır (Yanık, 2017; 17). Yine göçe tabii tutulanların üretime dahil olmaları için önlemlere devam edilmiştir. 2510 Sayılı Kanun'un 35. maddesi ise, göçmenlerin pasaportları üzerinde yapılacak vize muameleleri ile kendilerine verilecek eşya belgelerinin her türlü resim ve harçtan muaf olduğuna ilişkin hüküm getirmektedir. Ayrıca, yine aynı maddeye göre, göçmenlere verilen iskân yardımı ile tapuya tescil ve nakil işlemleri dolayısıyla düzenlenecek belgeler de vergi, resim ve harçlardan muafır (Yanık, 2017; 24). Göçmenlere iskân yardımının, konut sahibi olmalarını kolaylaştırarak ekonomik bağımsızlıklarını artırabileceği ve istikrarlı bir şekilde krizin bıraktıklarının toparlanmasında rol oynamaları istendiği söylenebilir.

Hükümetçe nakledilenleri ve onların eşyalarını ve hayvanlarını, bu kimselerin yerleşecekleri yere veya yerleşecekleri yere en yakın istasyon ya da limana kadar ücretsiz nakledeceği belirtilmiştir (Şakacı ve Özkaya, 2021; 255). Kişilerin temel gereksinimleri için gerekli olan eşyalara; çiftçilerin ve sanatkârların alet ve edevatlarına, tüccarların belirli bir miktara kadar olan yanlarında getirecekleri mallara ve cami, okul gibi orta mallarında ve vakıflarda kullanılacak eşyalara bu kapsamda gümrük muafiyeti tanınmıştır. Muhacirlerin ve mültecilerin geldikleri yerdeki piyasa koşullarını bozmamaları adına, yanlarında getirdikleri malları, geldikleri yerdeki toptan fiyat üzerinden satabilecekleri kuralı getirilmiştir (Şakacı ve Özkaya, 2021; 256). Bu, göçmenlerin yerleşim yerlerine daha kolay ve uygun bir şekilde ulaşmalarını sağlamayı amaçlayan ve yerel ekonomiyi dengede tutmayı ve göçmenlerin gelir elde etmelerine izin verirken yerel işletmelere zarar vermemeyi amaçlayan bir düzenleme olduğu söylenebilir.

1935 yılında toplanan Cumhuriyet Halk Partisi Büyük Kurultayı, köye ağırlık verme politikasını benimsemiştir. Atatürk, bu politikayı eğitim alanında da yürütmek üzere, eski kurmayı Saffet Arıkan'ı geçerli bir köy eğitimi kurmak direktifi ile Milli Eğitim bakanı olarak görevlendirmiştir. Bu süreci 1937 yılında 3238 sayılı Köy Öğretmenleri Kanunu, 6-8 ay süreli Eğitimlik Kursları, Köy Öğretmen Okulları (Köy Enstitüleri) izlemiştir (Yıldız ve Yıldız, 2012; 362). Köy Enstitüleri, köylerde eğitim altyapısını güçlendirmeyi ve köylüleri modern tarım ve sanayi konularında eğitmeyi amaçlamıştır. Bu okullar, öğrencilere tarım, hayvancılık, ziraat gibi konularda pratik bilgiler verirken, genel kültür ve eğitim konularında da destek sağladığı söylenebilir.

Cumhuriyet Halk Partisi tarafından yayınlanan On Beşinci Yıl Kitabı'nda 1938 belirtildiğine göre İskân Kanunu hükümleri uyarınca 1934'ten 1937'nin sonuna kadar yurtdışından 38.530

hanede 144.073 kişi ülkeye gelmiştir. Bunlardan 17.644 hanede 68.973 kişi Romanya'dan, 18.046 hanede 64.795 kişi Bulgaristan'dan, 2217 hanede 8538 kişi Yugoslavya'dan ve 623 hanede 1767 kişi de diğer yabancı ülkelerden gelmiştir. Gelenlerden 22.768 hanede 84.675 kişi Trakya vilayetlerine, 13.639 hanede 51.381 kişi Kuzey ve Orta Anadolu vilayetleriyle Ege sahillerine, 2123 hanede 8017 kişiye Doğu vilayetlerine iskân edilmiştir (Görücü, 2020; 101). Buradan görüldüğü üzere, devletin topraklandırma yaparak Anadolu'nun ekilmeyen topraklarını ekonomiyi kalkındırmayı amaçladıkları yorumu yapılabilir. Göçmenlerin geldikleri yerlerden Anadolu'ya katkıları olduğu söylenebilir. Örneğin; Göçmen arabası adıyla bilinen dört tekerlekli, çelik telmiyeli at arabaları göçmenler tarafından Ankara halkına tanıtılmıştır. Bu arabalar yerli halkın kullandığı iki tekerlekli sığır ve mandaların koşulduğu kağnı arabalarına nazaran daha fazla manevra yeteneğine sahiptir. Ayrıca göçmenlerin geliş ile tarla sürümünde ve buğday ekimlerinde de atların kullanımı yaygınlaşmaya başlamıştır (Pustu, 2022; 62).

Diğer taraftan, ekonomik anlamda mübadele sürecinin önemli kazanımlarından biri etkileşim süreci olmuştur. Şöyle ki; gelen mübadiller yerleştikleri bölgelerde yaşayan çiftçilerin ekmeyi bilmedikleri ve/veya daha önce tecrübe etmedikleri ürünleri onlara göstermiş ve özellikle tarımsal ürünlerin çeşitliliğinin artması noktasında bölgesel katkıda bulunmuşlardır (Sofracı ve Kayam, 2019; 194).

Yine göçmenlerin üretime etkilerinin yanı sıra idari taksimatta da değişiklikler yaşattığı görülmektedir. Örneğin: Evvelce Ahimesut bir çiftlikken daha sonra yerleşime açılarak köye dönüşmüş, sonrasında ise nahiye merkezi olmuştur. Benzer bir durum Samutlu için de geçerlidir. Öncesinde o civarda nahiye merkezi Malıköy iken Samutlu köyünün inşası ve burada bir hükümet binasının da vücuda getirilmesi ile mevcut durum değişmiş ve nahiye merkezi Samutlu'ya taşınmıştır (Pustu, 2022; 62). İskân Kanunu genel itibariyle değerlendirildiğinde, erken cumhuriyet döneminin yönetici kadrolarının, ülke nüfusu üzerinde oldukça kapsamlı hedefleri hayata geçirmek istediği görülmektedir. Öncelikle kanunla iskân edilecek kişilerin ekonomik durumu iyileştirilmeye ve tarımsal üretim artırılmaya çalışılmaktadır. Bunun yanı sıra nüfusun daha fazla çoğalması amaçlanmaktadır (Görücü, 2020; 103).

Tablo 2 Bazı İllerin Nüfus Artışında Yerleştirilen Göçmenlerin Payı (1923 -1960)

İller	Yerleştirilen Göçmen Sayısı	Nüfus Artışında Göçmenlerin Payı%
Edirne	84,946	71,3
Tekirdağ	83,329	57,8
Kırklareli	69,402	52,1
Niğde	28,032	30,7
Bilecik	7,736	24,1
Bursa	63,057	21,5
Balıkesir	50,065	20
Çanakkale	26,116	16,7
1 Manisa	31,098	10,9

2	Samsun	29,978	7,9
3	İstanbul	80,721	7,1

(Şakacı, 2020; 43).

Tablo 2’de görüldüğü üzere Marmara Bölgesinde Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli, İç Anadolu Bölgesi’nde ise Niğde’de yoğunluk olduğu söylenebilir. Bu da bölgedeki idari, sosyal ve üretim adına değişikliklerin yaşanacağına sebebiyet verdiği yorumunu yapabiliriz.

Bolu İli’nin Nüfus Hareketleri

Bolu şehrinin geçmişteki nüfusuna ilişkin en eski veri 1641 yılında Bolu şehrine gelen Evliya Çelebi’ye aittir. Evliya Çelebi seyahatnamesinde Bolu şehri civarında 25.000 civarında bir nüfus barındığından söz eder (Özdemir, 1992: 34). Bolu şehrinin nüfusu 1840 ile 1935 yılları arasındaki 95 yıllık süre içerisinde, 1.906 kişi artarak %37,5 oranında bir artış kaydetmiştir. Yine bu dönemler arasında şehirde Müslüman nüfus 2558 kişiyle %57,9’luk bir artış kaydederek 4.420’den 6.978’e yükselmiştir. 1840- 1897 arasındaki süreç içerisinde gayrimüslim nüfus %39,3 artış oranıyla, 256 kişi artmıştır (Kaya,2021:183). O dönemin şartlarında oldukça büyük bir yerleşim yeri olduğunu göstermektedir. Bu durum, Bolu’nun coğrafi konumu, tarımsal üretim potansiyeli ve ticaret yollarına yakınlığı ile açıklanabilir. Müslüman nüfusun genel nüfusa oranla daha hızlı büyüdüğünü ortaya koyuyor bu da göç hareketleri (örneğin, Kafkasya ve Balkanlardan gelen Müslüman muhacirler) ile bağdaştırılabilir.

1927 yılında Bolu merkez kazasının nüfusu 7215 kişidir. Bu sayımda merkez kazasının nüfusu şehir-kır ayırımına tabi tutulmadığından toplam olarak verilmiştir. 1935 yılında ise Bolu merkez kazasının şehir nüfusu 6978 kişidir.1925-1935 yılları arasında şehir nüfusu 172 kişiyle %2,5 oranında artış göstermiştir (Kaya,2021:183). Türkiye genelinde şehirleşme süreci henüz çok hızlı değildi ve kırsal alanlar hala nüfusun büyük bir kısmını barındırıyordu. Bolu’nun tarıma dayalı bir ekonomiyle şekillenmiş olması ve sanayileşmenin sınırlı olması, şehir nüfusunun kırsaldan şehre göçü sınırlamış olabilir. Ayrıca, 1927’de şehir ve kırsal nüfus ayırımının yapılmamış olması, başlangıçtaki toplam nüfusun daha geniş bir kitleyi kapsadığını gösteriyor, ancak 1935’te şehir nüfusunun artışı yine de küçük bir oranla sınırlı kalmıştır. Bu durum, dönemin sosyo-ekonomik yapısının etkisiyle şehirdeki nüfus hareketliliğinin sınırlı olduğuna işaret eder. Bolu Vilayeti’ne cinsiyet açısından bakıldığında 217.597 toplam nüfusun 118.484 ünü kadınların, 99.013 ünü de erkeklerin meydana getirdiği görülmektedir. Kadınların nüfusu erkeklere göre %20 civarında fazla gözükmektedir. Diğer bir ifade ile her 1.000 erkeğe 1.205 kadın nüfusu karşılık gelmekteydi (Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül III,1927: 18). Bu oranın, bölgedeki aile yapıları, kadınların toplumdaki rolü ve iş gücü piyasasındaki dağılımlarına dair önemli bilgiler sunduğu söylenebilir.

Tablo 3 Cumhuriyet Tarihi Boyunca Bolu İlinin Toplam Nüfusu ve Artış Değerleri(Şahin ve Taşlıgil, 2019: 2521)

Yıl	İl Nüfusu	Artış Miktarı	Nüfus Artış Hızı (%)	Türkiye Nüfusuna Oranı (%)
1927	217.597	-	-	1.6
1935	248.027	30.430	16.36	1.5
1940	257.393	9.366	7.41	1.4

Yıl	İl Nüfusu	Artış Miktarı	Nüfus Artış Hızı (%)	Türkiye Nüfusuna Oranı (%)
1945	276.367	18.974	14.23	1.5
1950	303.111	26.744	18.47	1.4
1955	318.219	15.108	9.73	1.3
1960	353.004	34.785	20.75	1.3
1965	383.939	30.935	16.80	1.2
1970	403.766	19.827	10.07	1.1
1975	428.704	24.938	11.99	1.0
1980	471.751	43.047	19.14	1.0
1985	504.778	33.027	13.53	0.9
1990	536.869	32.091	12.33	0.9

Tablo 3'e göre; 1927-1990 yılları arasında nüfus artışı gözlemlenmektedir. 1927'den 1935'e kadar olan dönemde nüfus artışı %16,36 gibi yüksek bir oranda gerçekleşmiştir. Ancak sonraki yıllarda bu artış hızı zamanla düşmüştür. 1935-1940 yılları arasındaki artış oldukça düşük %7,41 gibi bir oranla gerçekleşmiş ve 1940-1950 yılları arasında daha yüksek bir artış %18,47 yaşanmıştır. Bu artış, savaş sonrası nüfus artışı ve tarımsal gelişmelerle açıklanabilir.

Tablo 4 Bolu Vilayeti'nde Konuşulan Dillerle İlgili Veriler

Birim	Cinsiyet	Türkçe	Rumca	Arapça	Acence	Yahudice	Çerkezce	Kürtçe	Tatarca	Arnavutça	Bulgarca	Diğerleri
Bolu	Erkek	24.503	-	-	-	-	215	-	-	3	-	2
	Kadın	31.041	-	-	-	1	220	-	-	6	-	-
Düzce	Erkek	28.721	10	3	-	1	5.628	121	82	68	3	1.446
	Kadın	31.508	8	-	-	-	6.017	144	103	38	-	1.462
Gerede	Erkek	21.095	-	-	-	-	1	8	-	-	-	1
	Kadın	27.519	--	-	-	-	-	3	-	-	-	-

Göynük	Erkek	7.403	--	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Kadın	9.231	--	-	-	-	-	13	-	-	-	-
Mudurnu	Erkek	9.625	--	-	2	-	-	-	-	-	-	-
	Kadın	11.988	-	-	1	-	1	-	-	-	-	1
Toplam	Erkek	91.347	10	3	2	1	5.844	129	82	71	3	1.449
	Kadın	111.287	8	-	1	1	6.238	160	103	44	-	1.463
Yekün		202.634	18	3	3	2	12.082	289	185	115	3	2.912

(Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül 1, 1927: 106-107).

Yukarıdaki tabloya göre; Türkçe en yaygın dil olarak öne çıkmaktadır, ancak bazı ilçelerde Çerkezce, Kürtçe, Yahudice, Tatarca gibi diller de konuşulmaktadır. Bu durum, bölgedeki etnik çeşitliliği yansıtmaktadır.

Tablo 5 1935 Genel Nüfus Sayımında Doğum Yerleri İtibariyle Bolu Şehri Nüfusu

Bolu'da Nüfusun Doğum Yerleri İtibariyle Dağılımı	Mutlak Rakamlar			Yüzde %	
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Türkiye'de Doğanlar	3.936	3.690	7.626	975.0	971.6
Yabancı Memlekette Doğanlar	101	108	209	25.0	28.4
Almanya		1	1		9.3
Arnavutluk	1	1	2	9.9	9.3
Avusturya		1	1		9.3
Bulgaristan	21	21	42	208.0	194.4
Fransa		1	1		9.3
İtalya	1	1	2	9.9	9.3
Romanya	9	12	21	89.1	111.1
Rusya	14	12	26	138.6	111.1
Yugoslavya	24	23	47	237.6	212.9

Yunanistan	24	18	42	237.6	166.6
Hicaz	1	1	2	9.9	9.3
Irak	2	1	3	10.8	9.3
Suriye		3	3		27.7
Saire		2	108+2		18.5
Bilinmeyen	4	10	14	89.6	92.6
Toplam	4.037	4.068	7.835	1000.0	1000.0

(TCBİGD, 1937: 25).

Yüksek göç oranı, savaş, ekonomik zorluklar veya bölgesel çatışmalar gibi etmenlerle açıklanabilir. Ancak, bu oranlar yine de toplam nüfusun küçük bir kısmını oluşturuyor. Bu da Bolu'nun büyük ölçüde Türkiye içinden gelen bir nüfusa sahip olduğunu gösteriyor.

Sonuç

I. Dünya Savaşı'ndan önce sanayileşmesi diğer ülkelere göre daha fazla gelişmiş olan Amerika'da 1920'li yıllar oldukça iyi bir durumdaydı ve bu kalkınmanın getirdiği avantajları kullanmaktaydı. Özellikle I. Dünya Savaşı sonrasında devletlerin Amerika'dan borç almaları ancak ödeyememeleri, artan üretim fazlalığının yeterli pazar bulamaması ve bankaların altyapı yetersizliği gibi birçok nedenlerden ötürü 1929'da tüm dünyayı etkisi altına alacak Büyük Buhran meydana gelmişti. Bu buhranı aşmak için Amerikan hükümeti çeşitli politikalar geliştirmiştir. Buhranın etkisi elbette tüm dünyada hissedilecekti. Türkiye henüz kurulmuş bir ülke iken savaşlardan aldığı yaraları sarmaya çalışırken bir de 1929 buhranı eklenince ülkede kalkınmayı engelleyen sebeplere bir yenisini daha eklendiği söylenebilir. Türkiye gelirinin çoğunu tarımdan sağlamakta olduğu için krizle birlikte maliyet fiyatları satış fiyatlarına denk düşmemeye ve böylece iç piyasada dengesizliğe yol açmıştır. Alanında yetiştirilen eleman bulmanın zor olduğu savaş sonrası dönemde nüfus azalmış, bu azalan nüfus içerisinde en önemli üretim elemanlarından olan erkek nüfusunda kayıpların yaşanması üretim bandında aksaklıklara sebebiyet vermiştir. Nüfus yeni kurulan devlet için büyük önem arz etmekteydi. Üretimin çoğalması ve istikrarlı bir şekilde sürekliliğinin sağlanması gerekiyordu.

Nüfus denildiği zaman Anadolu'da çok kültürlü yapının hâkim olduğu bilinmektedir. Rum, Ermeni, Bulgar vs. birlikte yaşamaktaydı. Ancak 1923 Lozan Antlaşmasının gereklerinden birisinin uygulanmaya konması üretimi ve gelişmeyi etkilediği söylenebilir; mübadele. Mübadele, özellikle Yunanistan ile Türkiye arasında yaşanmış ve yıllar içerisinde devam etmiş bir nüfus değişim politikasıydı. Mübadele sürecinde Anadolu'da bulunan ve görece Türklere nazaran tarımda daha bilgili olan Rum ahalisi Yunanistan'a gönderilmişti. Bu da önemli bir tarım üreticisinin yer değiştirmesi anlamına gelmekteydi. Sadece tarımsal olarak değil aynı zamanda zanaat çerçevesinde de Rumların göç etmesi kalifiye elemanların gitmesi anlamına gelmekteydi. Yunanistan'dan gelen muhacirlerin yerleştirilecekleri yerler konusunda devlet hassas davranmıştır. Geldikleri yerlerdeki iklim koşullarına uyumlu yerlere göç etmeleri, gümrük vergisi alınmaması, hayvan sayımlarında vergiden muaf tutulmaları gibi birçok üretimi destekleyecek adımlar atıldığı görülmektedir. 1929 buhranının özellikle ele alınmasının sebebi; 1923'ten 1930'a kadar gerçekleşen mübadelelerin bir zorunluluk çerçevesinde gerçekleşmesi. Ancak 1930'dan sonra Yunanistan lideri Venizelos ve Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İnönü arasında gerçekleşen yıllara yayılan görüşmeler süreci, mübadelenin daha sistemli olarak

işlediğinin yansımaları ele alınmıştır. Bu görüşmeler ışığında gerek mübadillerin topraklandırılması gerek vergi muafiyetleri gerek teçhizat yardımları gibi destekler verilerek kriz döneminin ardıllarını engellemek istendiği görülmektedir. Mübadiller Anadolu halkına üretimde destek olurken tarımda modernleşmenin adımlarına da destek oldukları ve çeşitlilik sağladıklarını söyleyebiliriz. Göçmenlerin göçtükleri yerlerde sadece ekonomik anlamda değil idari taksimat anlamında da değişikliklere sebebiyet verdiği görülmektedir. Bu da bölgede daha önce köy olan bir yerin nahiyeye merkezi, daha önce çiftlik olan bir yerin de köy statüsüne gelmesi devlet bazında hazırlanan desteklerin değişiklik göstereceği ve olumlu anlamda faydasının olacağı çıkarımında bulunulabilir. 1929 buhranının ekonomiye getirdiği zorluklarının mübadele ile birleşmesiyle ortaya çıkan manzarada, üretimin sürekliliğinin sağlanması ve değişim sonrası yaşanan aksaklığın giderilmesi için düzenlemeler getirildiği söylenebilir. Atatürk'ün hem kalkınmayı sağlamak amacıyla hem de bir ulus-devlet inşası gerçekleştirmesi gayesine dayanak olan bu politikalar Türkiye Cumhuriyeti'nin istikrarlı modernleşmesine yatırım olduğu söylenebilir. Anadolu coğrafyasında değişimlere örnek verebileceğimiz başlığımızda da belirtildiği üzere Bolu ili gerek coğrafi konumu gerekse ekonomik şartları ve nüfusu bakımından göçlerin çoğunu 1929 yılı öncesinde aldığı aynı zamanda 1929-1935 yılları nüfus sayımlarından da görüleceği üzere bu süreci değişimlerle atlattığı söylenebilir. Bolu nüfusu, Türkiye'nin genel demografik dinamikleriyle paralellik gösteren, ancak bölgesel özelliklere de sahip bir yapıya sahiptir. Bolu'nun nüfusunun gelişimi, özellikle tarımsal ekonomik yapısı, kırsal yerleşimlerin ağırlığı, göç hareketleri ve nüfus politikalarının etkisiyle şekillenmiştir. 1927-1990 yılları arasında Bolu nüfusu sürekli artış göstermiştir, ancak artış hızı dönem dönem değişiklikler göstermiştir. Örneğin, 1927 ile 1935 arasında nüfus %16,36 oranında artarken, sonraki yıllarda artış hızında dalgalanmalar olmuştur. Bu durum, özellikle ekonomik değişimler, 1929 ekonomik krizi, savaş yılları ve kırsaldan kente göçün sınırlı olmasıyla ilişkilendirilebilir.

Kaynaklar

Aşkın, Umur (2017), "Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü: Tam Bağımsızlık Yolunda Bir Anıt Kurum", *Türk Dünyası Araştırmaları*, C.117, S.231, s.99.

Buluş, Abdulkadir ve Kabaklarlı, Esra (2010), "1929 Ekonomik Buhranı ile Son Dönem Global Krizin Karşılaştırılması", *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, C.10, S.19, s.4.

Bozdağlıoğlu, Yücel (2014). "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.3., s.11.

Bulut, Mehmet (2003), "1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve Türkiye'de Devletçiliğe Geçiş", *Bilig*, S.26, s.87.

Ceylan, Ali (2021), Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göç ve Göçmenlerin İskânı (1923-1945), (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Çataklı, İsmail (2019), "Yunanistan Mübadillerinin Yeni Türkiye'nin İktisadi Hayatına Etkileri (1923-1929)", *Türk İdare Dergisi*, S.488, s.193.

Duman, Önder (2009), "Atatürk Döneminde Balkan Göçmenlerinin İskân Çalışmaları (1923-1938)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S 43, s.477.

Görücü, Çağdaş (2020), "1934 İskân Kanunu: Erken Cumhuriyet Döneminde Nüfusu "Mütecanis" Hale Getirmeye Yönelik Bir Girişim", *YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C.13, S.2, s.101.

Gözcü, Alev (2013), *1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve Türkiye*, İstanbul, Libra Yayınları.

- Güngör, Berkan ve Aksöz, Fatmanur (2021), “1929 Dünya İktisadi Krizi, Otoriterleşen Devletler ve Türkiye’ye Yansımaları”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.1, s.35.
- Kaya, Didem Sevtap (2021), “Tanzimattan Cumhuriyetin İlk Yıllarına Bolu Şehri Mahallelerinin Nüfusu”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, C.26, S.46, s.183.
- Koçtürk, O. Murat ve Gölalan, Merve (2010), “1923- 1950 Türkiye Ekonomisinin Yapısal Analizi”, *Üçüncü Sektör Kooperatifçilik*, C.45, S.2, s.54,57.
- Özdemir, Tuncay (1992), “Bolu Şehri”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Beşeri ve İktisadi Coğrafya Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1992, s.34.
- Saylam, Ayşegül (2020), “Atatürk Dönemi 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı Yıllarında İktisat Vekâleti (21.01.1928- 31.12.1938)”, *Yasama Dergisi*, S.41, s.243.
- Sofracı, İhsan Erdem ve Kayam, Melike (2019), “Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Ekonomiye Olan Etkileri”, *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, C.23, S.2, s.194.
- Şahin, Güven ve Taşlıgil, Nuran (2019), “Bolu İlinde Nüfusun Gelişimi ve Nüfus Hareketleri (1927-2018)”, *Turkish Studies*, V.14, I.5, s.2521.
- Şakacı, Bilge Kağan ve Özkaya, Selçuk (2021), “1934 Tarihli 2510 Sayılı İskân Kanunu ve Basındaki Yansımaları”, *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C.7, S.2, s.255.
- Şakacı, Bilge Kağan (2020), “Türkiye’nin Göç ve İskân Politikaları: 1934 Tarihli 2510 Sayılı İskân Kanunu İncelemesi”, *Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi*, C.1, S.3, s.43.
- TCBİGD, *Genel Nüfus Sayımı, 20 İlkteşrin 1935, Bolu Vilayeti, Kat’i Mufassal Neticeler*, C.50, Hüsnütabiat Basımevi, İstanbul 1937, s.25.
- Tepealtı, Fahrettin (2019), “Lozan Nüfus Mübadelesi Göçleri ve Türk Mübadillerin İskanı”, *Coğrafya Dergisi*, S.39, s.92-93.
- Ulusoy, İzzettin. (2017), “Atatürk Dönemi İktisadi Kalkınma Modeli (1923-1938)”, *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.1, S.2, s.115.
- Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül 1, 1927: 106-107.
- Yanık, İbrahim (2017), Cumhuriyet Döneminde Balkanlardan Türkiye’ye Göç ve İskân Siyaseti, (Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dönem Projesi), Ankara.
- Yıldız, Nural ve Yıldız, Emel (2012), “Mübadele Meselesi ve Cumhuriyet Dönemi Tarımsal Kalkınma Politikası”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.14, S.1, s.354.

TYPES OF TITLE USED IN MOVIES FİLMLERDE KULLANILAN JENERİK TÜRLERİ

Doç. Dr. Lokman ZOR*

*Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi İletişim Fakültesi,

Özet

Jenerikler, en genel biçimiyle filmlerin başlangıcında veya sonunda yer alan, oyuncular, yönetmen, senarist, yapım ekibi ve filmle ilgili bilgileri izleyiciye sunan özel bölümlerdir. Ancak jenerikler filme ait bilgiler yansıtan bir bilgilendirme aracı olmanın ötesinde, filmle ilgili atmosfer yaratma ve anlatıyı güçlendirme bağlamında önemli rollere de sahiptir. Bunlara ek olarak izleyicinin filme yönelik ilgisini artırma, filmle olan bağlarını güçlendirme gibi sağladığı katkılar dolayısıyla, film açısından önemli bir görsel ve estetik unsurdur.

Bu çalışmada, farklı tasarımlarla ortaya çıkarılan jenerik türleri genel başlıklar altında ele alınacaktır. Her bir film jenerik türü genel bir çerçevede değerlendirilip bunların gelişim süreçleri, özellikleri, görsel nitelikleri ve izleyici üzerindeki etkileri ortaya konulacaktır. Böylece jeneriklerin film açısından sadece bilgilendirici işlevsel bir araç değil, aynı zamanda film sanatının önemli bir parçası olduğu gerçeği de vurgulanmış olacaktır. Çalışma nitel bir araştırma olup doküman incelemesi yöntemi ile hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Jenerik, film, jenerik türleri, sinema, grafik tasarım.

Abstract

Titles, in their most general form, are special sections that appear at the beginning or end of films, providing information about the cast, director, screenwriter, production team, and other film-related details to the audience. However, beyond serving as an informational tool reflecting details about the film, titles play significant roles in creating the atmosphere of the film and enhancing the narrative. Additionally, due to their contributions in increasing the audience's interest in the film and strengthening their connection with it, titles are an important visual and aesthetic element in filmmaking.

This study will examine the various types of titles created through different designs, categorized under general headings. Each film title type will be assessed in a broader context, with their development processes, characteristics, visual qualities, and effects on the audience being discussed. Thus, the study emphasizes that titles are not merely functional tools for providing information, but also a crucial part of film art. The study is qualitative in nature and was prepared using the document analysis method.

Keywords: Titles, film, title types, cinema, graphic design.

Giriş

Sinema, görsel bir anlatı biçimi olarak, anlatısını sadece görüntüler ve sesler aracılığıyla değil, film boyunca çeşitli yapısal unsurlardan oluşan farklı türlerdeki araçları kullanarak da gerçekleştirir. Bu doğrultuda kullanılan araçlardan biri de jeneriklerdir. Jenerikler en genel biçimde, bir filmin başlangıcında veya sonunda yer alan, filmin ekibi hakkında bilgi veren ve

yapım süreciyle ilgili detayları izleyiciye sunan metinlerin yer aldığı bölümler olarak tanımlanabilir.

Jenerik tasarımında etkin olan renkler, görüntüler, efekt ve ses elemanları, tipografi, animasyon vs. genellikle filme yönelik birer gösterge özelliği taşır. Bu yönüyle jenerik, hikâye anlatım sürecine önemli katkısı bulunan bir önsöz niteliğindedir ve grafik, tipografi, hareketli görüntü, müzik ve benzeri unsurların bileşenidir. Bütün bunların kullanım biçimi bir kurumsal kimlik oluşturacak şekilde filmin yapısını ve karakterini özetler (Zor ve Göymen, 2016:32). Bütün bunlar jenerik tasarımında türsel bir takım özelliklerin ortaya çıkmasını sağlar.

Bu bağlamda “Filmlerde Kullanılan Jenerik Türleri” başlıklı bu çalışma kapsamında, film jeneriklerinin farklı türleri ele alınıp bunların özellikleri üzerinde durulacaktır. Jeneriklerle filmin anlatısı ve görsel niteliği arasındaki bağ, bunların izleyici üzerindeki etkisi değerlendirilecektir.

Jenerik Türleri

Jenerik tasarımları, tarihsel süreç içinde belirli ilkelere ve uygulamalara dayalı olarak, benzer biçimsel özellikler etrafında dikkate değer bir evrim geçirmiştir. Bu gelişim çerçevesinde, bazı jenerik tasarımlarının yoğun biçimde kullanılması jeneriklerin türlere dönüşmesini sağlayacak bir kategorizasyon ve standardizasyon ortaya çıkarmıştır. Hiç şüphesiz her jenerik tasarımını mutlaka bir kategoriye veya belli bir standarda dahil etmek mümkün değildir ancak genel bir çerçevede değerlendirildiğinde jeneriklerin büyük bir kısmı belirli başlıklar altında toplanabilir. Bu bağlamda üzerinde durulabilecek başlıca jenerik türlerini şöyle ifade etmek mümkündür:

Boş Zemine Süperimpoze Yazı: En basit ve sıradan tasarım özelliklerine sahip olan bu jenerik türü, boş bir arka plan üzerinde yer alan yazıların oluşturduğu bir tasarımdan ibarettir. Sessiz sinema döneminde ortaya çıkıp 1950'lere kadar yaygın şekilde kullanılan bu tasarım biçimi, genellikle siyah bir arka plan üzerinde yer alan beyaz yazılarla yönetmen ve oyuncu isimlerini ve filme ait diğer bilgileri içerir. Temel ve öncelikli amaç, filmle ilgili izleyiciye aktarılması istenen bilgileri doğrudan ve kısa şekilde izleyiciye sunmaktır. Bu nedenle, estetik kaygılar genellikle ikinci planda kalır ve daha çok işlevsel bir yaklaşım benimsenerek tasarlanır.

İlk tasarlanan jenerik örneklerinden olan ve o dönemdeki filmlerin siyah-beyaz olmasının zorunluluğuyla ortaya çıkan bu tasarım türü, günümüzde de düşük maliyetli olması, sade bir görünüm sunması, nostaljik bir hava yaratması ve kolay algılanabilirliğe sahip olması gibi bir takım sebeplerle tercih edilmektedir.

Boş bir zemin üzerine süperimpoze edilen jenerik tasarımının kullanıldığı film örnekleri arasında **The Kind (1921)**, **The Last of England (1988)**, **Blue (1993)**, **Elephant (2003)**, **Last Days (2005)** gibi filmler sayılabilir. Bu filmler, sade ve işlevsel bir görsellikle, izleyiciye film hakkında temel bilgileri kısa ve net şekilde aktarmayı amaçlayan bir jenerik tasarımına sahiptir.

Görüntüye Süperimpoze Yazı: Sinemada sıklıkla kullanılan jenerik tasarım türlerindedir. Bu türde, sabit bir fotoğraf, art arda değişen görüntü veya akan gerçek görüntü kullanılıp filmle ilgili bilgiler bu görüntülerin üzerine eklenir. Bu metinler, genellikle filmin kadrosunu oluşturan, yönetmen, senarist, oyuncu ve teknik ekip isimleri ile yapım sürecine ait bilgileri içerir. Çoğunlukla, kullanılan gerçek görüntüler, filmle ilişkili bir atmosfer yaratacak şekilde seçilip kurgulanır. Bununla birlikte, bazen jenerik bilgileri verilirken kullanılan görüntüler, herhangi bir tema veya anlam yükü taşımadan rastgele de seçilebilir (Acar, 2015:15). Ancak unutmamak gerekir ki, bu tür jeneriklerde, metinlerin filmdeki görsel akışa uygun bir şekilde yerleştirilmesi, izleyiciye doğru bir bağlam sunma açısından son derece önemlidir.

Akan görüntüler üzerine yerleştirilen bu jenerik tasarım biçiminde, bazen filmin normal akışının kullanılması da söz konusu olabilmektedir. Filmin ilk görüntüleri üzerine filme ait bilgilerden oluşan metinler yerleştirilip anlatının başlangıcıyla birlikte jenerik de seyirciye sunulmaktadır. Özellikle, filmdeki ilk anlatı unsurları ve ana karakterlere dair ilk izlenimler, jenerik süresince akan görüntüler üzerine yerleştirilen metinlerle bir arada sunulduğu için filmin anlatı yapısının güçlendirilmesine de katkıda bulunur. Jenerik sürecinde izleyici, film atmosferine doğrudan dahil edildiğinden bu yöntem, izleyicinin filmle daha derin bir bağ kurmasını sağlar. Ancak bu jenerik tasarımlarında jenerik üzerindeki metinlerin sade ve anlaşılır olması büyük önem arz eder (Karapekmez ve Gülaçtı, 2020:4709). Tipografik unsurların görüntüyü tamamen arka plana atıp işlevsizleştirmemesine ve görüntüye yönelik ilgiyi azaltıp görüntüyü pasif kılacak nitelikte olmamasına dikkat edilmelidir. Kullanılan yazı stili, büyüklüğü ve yerleşimi, filmin görsel akışını ve hikâyenin ifade biçimini bozmamalı, aksine filmin atmosferine uygun bir biçimde algıyı güçlendirmelidir. Bunun yanı sıra, metinlerin görüntü üzerine yerleştirilmesi yazıların okunabilirliğini engellemeyecek şekilde olmalıdır. Bütün bu hususların akan görüntüler için geçerli olduğu kadar gerçek sabit görüntüler için de geçerli olduğunu göz ardı etmemek gerekir. Baby Driver (2017), Jojo Rabbit (2019), Trading Places (1983) gibi yapımların jenerikleri, gerçek görüntüler üzerine süperimpoze edilmiş metinlerle tasarlanmış örneklerdir.

Bu tür jenerikler bazen sabit bir film karesi veya fotoğraf üzerine yerleştirilen metinlerden oluşmaktadır. Yazıların altındaki görüntü değişebildiği gibi bütün yazılarda değişmeden tek bir görüntü olarak da kullanılabilir. Bunun dışında jenerik tasarımı sabit görüntü veya fotoğraf üzerindeki yazıların birbiri ardına geçecek şekilde yerleştirilmesiyle veya görüntünün sabit tutulup yazıların aşağıdan yukarıya akarak, sağdan/soldan kayarak, yukarıdan düşerek kullanılmasıyla da uygulanabilmektedir. Werner Jacobs'un yönetmenliğini yaptığı Heidi (1965) filminin jeneriği bu şekilde yapılmış bir jenerik örneğidir.

Görüntü üzerine süperimpoze jenerik tasarım, genel anlamda izleyiciye görsel olarak zengin bir deneyim sunmanın yanı sıra, film hakkında önemli bilgiler de sağlar. Hem estetik hem de fonksiyonel açıdan güçlü olan bu tür jenerikler, filmle ilgili ilk izlenimleri oluşturarak izleyiciyi etkili bir şekilde filme dâhil eder.

Karakter Tanıtım Kurgusu: Filmdeki oyuncuların isimlerinin, kendi gerçek fotoğraflarıyla ya da canlandırdıkları karakterleri tanıtan görüntüleriyle beraber sunan jenerik tasarım türüdür. İzleyicilere hem oyuncular hakkında bilgi verir hem de karakterlerin özelliklerini ön plana çıkarır. Bu tür jenerikler, izleyicinin filmdeki karakterleri daha iyi tanımasını sağlayan önemli bir fonksiyona sahiptir. Bazı durumlarda, oyuncuların isimleriyle birlikte, canlandırdıkları karakterlerin adları da belirtilir; böylece karakterlerin filmdeki kimlikleri daha net bir şekilde vurgulanmış olur.

Bu jeneriklerde yer alan karakter tanıtım görselleri, genellikle karakterlerin kişilik özelliklerini, içinde yer aldıkları uzamı veya filmdeki rollerini yansıtan sosyal çevreyi betimleyecek şekilde seçilir. Ayrıca bu görsellerin, kostüm, makyaj, aksesuar gibi karakteri tanımlayan unsurlar ile uyumlu olmasına dikkat edilir. Söz konusu niteliklere uygun fotoğraflar, animasyonlar, illüstrasyonlar ya da akan kamera görüntüleri bu tanıtım sürecinin en önemli araçlarıdır. Karakter tanıtım kurgusuyla tasarlanmış jeneriklerde kullanılan karakter görselleri, karakterin psikolojik durumunu, toplumsal rolünü ve filmin hikâyesine olan katkılarını izleyicilere anlatma konusunda etkili bir araç olarak kullanılır.

Bu tür jeneriklerin amacı, yalnızca filmin başlangıcındaki bilgileri aktarmak değil, aynı zamanda karakterlerin duygusal derinliklerini ve filmdeki rollerinin önemini görsel bir dil

aracılığıyla izleyiciye aktarmaktır. Ayrıca izleyiciyi filmde karşılaşacağı karakterlerle tanıştırmak, karakterlerin planlarına ve filme yönelik bir hazırlık yapmaktır.

Karakter tanıtım kurgusu üzerine kurulu bu jenerik tasarım biçimi çoğunlukla televizyon dizilerinde ve Amerikan western türündeki filmlerde tercih edilir. Teknik ekip bilgileri nadir de olsa ya kişilere ait görsel veya görüntülerle sunulur ya da metne uygun oluşturulmuş görsel unsurlar ile desteklenir (Acar, 2015:16).

Bu jenerik tasarım türünün kullanıldığı filmlerden bazıları şunlardır: Casino Royale (1967), The Good the Bad and the Ugly (1966), Lillian Russell (1940).

Açılan Sayfa Kurgusu: Tasarımında kitap, fotoğraf albümü, not defteri vb. sayfaları kullanılan ve filmle ilgili bilgilerin bu sayfalara yerleştirilmesiyle oluşturulan, her bir sayfa ardışık şekilde açılarak bilgilerin izleyiciye sunulduğu jenerik biçimidir. Bu tür jenerikler, genellikle 1940'lı yıllarda popüler olmasına karşın günümüzde de nadir olsa da bazı yönetmen ve tasarımcılar tarafından kullanılabilir. Jeneriğin tasarımında, genellikle sayfalar ardışık bir şekilde açılır veya birbirini takip eden sayfalarda oyuncular, yönetmen ve teknik ekip üyelerinin isimlerine yer verilir. Bazı örneklerde ise, sayfaya yerleştirilmiş sabit gerçek görüntülerin yanı sıra filme ait bilgiler birlikte verilir. Sayfalar, bazen sadece yazılı bilgilerle sınırlı kalırken, bazen de görsel öğelerle birleşerek izleyiciye daha derin bir anlatım sunar (Allison, 2001:87). Jenerik kartlarının terk edilip jeneriklerde yeni tasarımların ortaya çıkmaya başladığı yıllarda sıkça kullanılan bu jenerik tasarım türünün dikkat çekici örnekleri arasında Jungle Book (1942), A Stolen Life (1946), Leave Her to Heaven (1945), Humoresque (1946) isimli filmlerin jenerikleri sayılabilir.

Bu tür jenerik tasarımlarında bazen filmdeki ana tema veya görsel anlayışı genel olarak yansıtan veya çağrıştıran, şık ve estetik bir görsel ifade biçimi yaratılarak filme ait bilgi ve isimler bu görsel ifade biçimiyle sunulur. Peş peşe açılan kitap sayfaları çeşitli çizimler, desenler, fotoğraflar vb. içerebileceği gibi yalnızca yazıları da kapsayabilmektedir.

Açılan sayfa kurgusu şeklinde tasarlanan jeneriklerde sıklıkla kullanılan bir başka tasarım biçimi de oyuncu, yönetmen ve yapımcı ekibine ait bilgilerin peş peşe koparılan ya da değişen not kağıtlarına yazılmasıyla gerçekleştirilir. Bu tasarımın ilk örneklerinde not kağıtlarının ardışık bir şekilde değişmesi söz konusuysa zamanla koparılması veya uçup kaybolması gibi farklı hareketli tasarım uygulamaları kullanılmıştır. Jenerik tasarımında ardışık değişen not kağıtlarının kullanıldığı film örneği olarak The Bride Came C.O.D. (1941), It's a Wonderful Life (1946), Lady in the Lake (1947) isimli filmler sayılabilir.

Bu jenerik türünün günümüzdeki kullanımı genellikle eski kitapları veya dergileri andıran bir estetik anlayış çerçevesinde izleyicide nostaljik bir duygu yaratmaya yöneliktir. Sayfalarda filme ait bilgileri içeren yazıların yanı sıra çeşitli ikonik göstergeler, illüstrasyonlar, fotoğraflar, desenler, dokular ve benzeri dekoratif unsurlara da yer verilebilmektedir. Görseller, çoğu zaman klasik çizimlerle veya tasarımla süslenmekte yazılar, el yazısı tarzında veya tipografik olarak farklı bir şekilde stilize edilebilmektedir.

Tipografi Kurgusu: Filme ait jenerik bilgileri, yaratıcı bir tasarım anlayışıyla tipografik bir düzenleme aracılığıyla izleyiciye sunulur. Bu tür jeneriklerde tasarımın ana unsuru olarak harfler ön plana çıkar. Tipografik tasarım, mesajı anlaşılır bir şekilde iletirken, aynı zamanda görsel bir dil, stil ve özgün bir imge sunar. Jenerik formatında tipografik düzenleme ilk kez ünlü tasarımcı Pablo Ferro tarafından uygulanmıştır (Göymen, 2020:53). Tipografik kurguya dayalı jenerik tasarımları, tipografinin kullanım biçimine göre hareketli tipografik kurgu ve durağan tipografik kurgu olarak iki şekilde sınıflandırılabilir.

Tipografik kurguya dayalı jeneriklerde harfler karakteristik ve anlamlı bir yapıda, belirgin biçimde ön plandadır. Bu boyutuyla tipografik kurgu jenerikleri, genellikle filmin içeriğiyle uyumlu olacak şekilde tasarlanır. Sadece yazı tipinin ve boyutunun değil, aynı zamanda bunların nasıl kullanıldığının da büyük önemi vardır. Bu tür jeneriklerde tipografinin, filmin ele aldığı hikâyeyi, bu hikâyenin anlatı biçimini ve hikâye atmosferini yansıtacak şekilde kullanılmasına özen gösterilmelidir.

Dr. Strangelove (1964), Seven (1995), The Number 23 (2007), Panic Room (2002), Hostage (2005), Dogville (2003), The Kite Runner (2007), Enter the Void (2009) gibi filmlerin jenerikleri tipografik kurgu kullanılan jenerik tasarımı olarak dikkat çekici örnekler arasında sayılabilir.

Animasyon ve Hareketli Grafik Kurgusu: Gerçek görüntülerin haricinde, geometrik şekiller, resimlenmiş ya da elektronik ortamda düzenlenmiş görüntüler, soyut imgeler, yapay lekeler gibi çeşitli sembolik anlamlar yüklenerek filmle ilişkilendirilebilecek farklı imgelerin soyut formlar şeklinde hareketlendirilmesi veya animasyonların kullanılması ile tasarlanan jeneriklerdir (Göymen 2020:55 – Acar, 2015:17).

Hareketlendirilmiş çizim ve animasyonun jenerik tasarımında kullanılması daha önceki yıllarda söz konusu olmasına rağmen bu tarz jenerik tasarımının en dikkate değer örneği 1963 yapımı The Pink Panther filmiyle olmuştur. Friz Freleng tarafından yapılan ve film içeriğine yönelik ipuçları taşıyan The Pink Panther'in jeneriği, izleyiciye kısa bir animasyon film hazzı yaşatmış, zaman içerisinde başı başına bir animasyon karakterinin yaratılmasını sağlamıştır.

Animasyon olarak tasarlanan jenerikler genellikle hızlı ve stilize edilmiş bir ifade biçimine olanak sunması bakımından özellikle gerçeküstü anlatımları kolaylaştırması dolayısıyla tercih edilmektedirler. Bilgisayar teknolojilerinin gelişmesinin bir sonucu olarak animasyonun kullanımında kolaylık ve çeşitliliğin ortaya çıkması bu tür jeneriklerin öncesine göre yaygınlaşması sonucunu doğurmuştur. Jeneriği animasyon kullanılarak tasarlanmış olan The Pink Panther (1963), Intolerable Cruelty (2003), Juno (2007), Kiss Kiss Bang Bang (2005) gibi filmler bu doğrultudaki en bilindik örneklerdir.

Animasyondan ayrı olarak, resimler, illüstrasyonlar, geometrik çizimler, bilgisayar desteğiyle düzenlenmiş görseller, desenler ve benzeri formlar, hareketli grafik kurgusu kullanılarak farklı jenerik örnekleri oluşturulmaktadır. Bilgisayar teknolojilerinin hızlı ilerleyişinin bir sonucu olarak dikkat çekici bir gelişme gösteren bu jenerik tasarımları özellikle bazı film türleri için popüler bir tercih haline gelmiştir. Bu tür jenerikler, izleyiciler tarafından en çok ilgi gören ve beğenilen jenerikler arasında yer almaktadır. Monsoon Wedding (2001), Casino Royale (2006) ve Vicky Cristina Barcelona (2008) filmlerinin jenerikleri, bu tasarım tarzının çizimler, yapay lekeler, desenler, geometrik şekiller gibi farklı grafik tasarım unsurları kullanılarak hazırlanmış örneklerindedir.

Sonuç

Jenerikler, bir filmin yapım sürecini tanıtan işlevsel araçlardan daha fazlasıdır; izleyici açısından aynı zamanda filmle ilgili estetik ve duygusal bir bağ kuran, görsel anlatımı güçlendiren unsurlardır. Filmlere dair temel bilgilerin aktarılmasından öte, jenerikler izleyiciyi filme hazırlayan, atmosferi oluşturan ve karakterleri tanıtan önemli bir role sahiptir. Bu yönüyle jenerikler filmler için yalnızca film bilgilerini aktaran işlevsel bir araç değil, aynı zamanda sinema sanatının önemli bir parçasıdır.

Gelişen teknolojiye bağlı olarak hem kullanılan araçlar, hem ifade biçimi, hem de tasarım anlayışındaki değişimler sonucunda jenerik tasarımı dikkate değer bir değişim göstermiştir. Bu

durum jenerik türlerinde de önemli gelişim ve değişim yaşanmasını sağlamıştır. Bütün bunların sonucunda jenerik tasarımı, sinema ile grafik tasarım arasında tamamlayıcı bir konumda yer almasına rağmen günümüzde artık özel bir çalışma alanına da dönüşmeye başlamıştır. Söz konusu durum, jenerik tasarımını her anlamda zenginleştirmektedir.

Bu çalışmada, tasarım farklılıklarıyla türsel çeşitlilik gösteren jenerikler ortak özellikleri bağlamında genel başlıklar altında ele alınmıştır. Farklı jenerik tasarım biçimlerinin gelişim süreçleri, tasarım özellikleri, görsel nitelikleri ve izleyici üzerinde yarattıkları etki çeşitli boyutlarıyla yansıtılmıştır. Her tür jenerik tasarımının filmle ilişkili atmosferi yansıtan, anlatıyı destekleyen ve izleyicinin filmle kurduğu ilk bağlantıyı sağlayan güçlü bir işleve sahip olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, jeneriklerin sinema sanatındaki rolü, film yapımının görsel ve anlatsal dilinin ayrılmaz bir parçası olarak devam edecektir.

Kaynakça

Acar, Ayşegül (2015). “Bir Görsel İletişim Alanı Olarak Film Jeneriği”. Yedi Sanat Tasarım ve Bilim Dergisi, Sayı 14, ss. 11-21.

Allison, Deborah (2001). “Promises in the Dark. Opening Title Sequences in American Feature Films of the Sound Period” University of East Anglia Ph.D. Thesis.

Braha, Yael - Byrne, Bill (2011). Creative Motion Graphic Titling for Film, Video and the Web: Dynamic Motion Graphic Title Design. Oxford: FocalPress.

Göymen, Kübra (2020). Jenerik Tasarım Analizi. İKSAD Publishing House, Ankara.

Karapekmez, A. V. - Gülaçtı, İ. E. (2020). “Son Dönem Türk Filmlerinde Kinetik Tipografi Uygulamalarının İncelenmesi” International Social Sciences Studies Journal, Volume 6, Issue 72, pp. 4700-4716.

Zor, Aydın – Göymen, Kübra (2016). “Dizi Film Jeneriklerinde Görsel Unsurların Kullanımı”, International Academic Research Congress Bildiri Kitabı, ss. 32-41, Çizgi Kitabevi, Konya.

T.C.
ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
Sanat ve Tasarım Fakültesi Dekanlığı

Sayı :E-34367463-903.07-311407
Konu :Görevlendirmeler (Doç.Dr.Vildan
BAĞCI)

TEKSTİL TASARIMI BÖLÜMÜ BAŞKANLIĞINA

İlgi : 27.11.2024 tarihli ve 86831746-903.07- 310262 sayılı yazı.

Bölümünüz Öğretim Üyesi Doç. Dr. VİLDAN BAĞCI' nını 28-29 Aralık 2024 tarihleri arasında Edirne'de düzenlenecek olan Uluslararası Trakya Bilimsel Araştırmalar Kongresi Düzenleme Kurulunda akademisyen temsilcisi olarak görevlendirme talebi Dekanlığımızca uygun görülmüştür.
Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Gültekin AKENGİN
Dekan

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu :BSMAHVKL3R Pin Kodu Belge Takip Adresi : <https://turkiye.gov.tr/ebd?eK=5574&eD=BSRAHVK609&eS=311407>
:39842

Adres:Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Gölbaşı Yerleşkesi
Bahçelievler Mah. 323/1 Cad. No: 10/1 Gölbaşı / Ankara
Telefon:0 (312) 484 00 26 Faks:0 (312) 485 11 15
Kep Adresi:hacibayramveli@hs01.kep.tr

Bilgi için: İsmail EKİNCİ
Unvanı: Veri Hazırlama ve Kontrol
İşletmeni

ASES
KONGRE ORGANİZASYON YAYINCILIK LTD. ŞTİ.

Sayı : T-100-101

30.12.2024

Konu : Akademik Teşvik Uygunluk Belgesi

İLGİLİ MAKAMA

Ases Kongre Organizasyon Yayıncılık LTD. ŞTİ. tarafından 28-29 Aralık 2024 tarihleri arasında Edirne’de düzenlenen International Thrace Scientific Research Congress’te sunulan bildiriler çift kör hakem tarafından değerlendirilmiş olup gerek bilim kurulu gerekse de düzenleme kurulu olarak uluslararası niteliktedir. Çalışmaların % 45, 45’i Türkiye den ve % 54,55’i yurtdışından katılan akademisyen ve araştırmacılar tarafından sunulmuştur. Kongremiz akademik teşviğe uygundur. Kongre katılımcı ülke bilgileri ve katılımcı sayıları aşağıdaki gibidir.

Toplam bildiri sayısı: 55

Türkiyeden sunulan bildiri sayısı: 25

Türkiye dışından sunulan bildiri sayısı: 30

Katılımcı ülke sayısı: 10 ülke

Kongreye katılan ülkeler ve bildiri sayıları: Cezayir (1 bildiri), Hindistan (3 bildiri), Azerbaycan (15 bildiri), Romanya (2 bildiri), Nijerya (1 bildiri), Tayland (1 bildiri), İtalya (2 bildiri), Pakistan (5 bildiri), Ürdün (1 bildiri)

Gereğini arz ederim.

Doç. Dr. Lokman ZOR
Düzenleme Kurulu Başkanı

İletişim:

Website: <https://aseshealth.com>

E-mail: asestrakya@gmail.com

ASES PUBLICATIONS-2024©

30.12.2024

ISBN: 978-625-95560-1-7